www.nanafghan.com

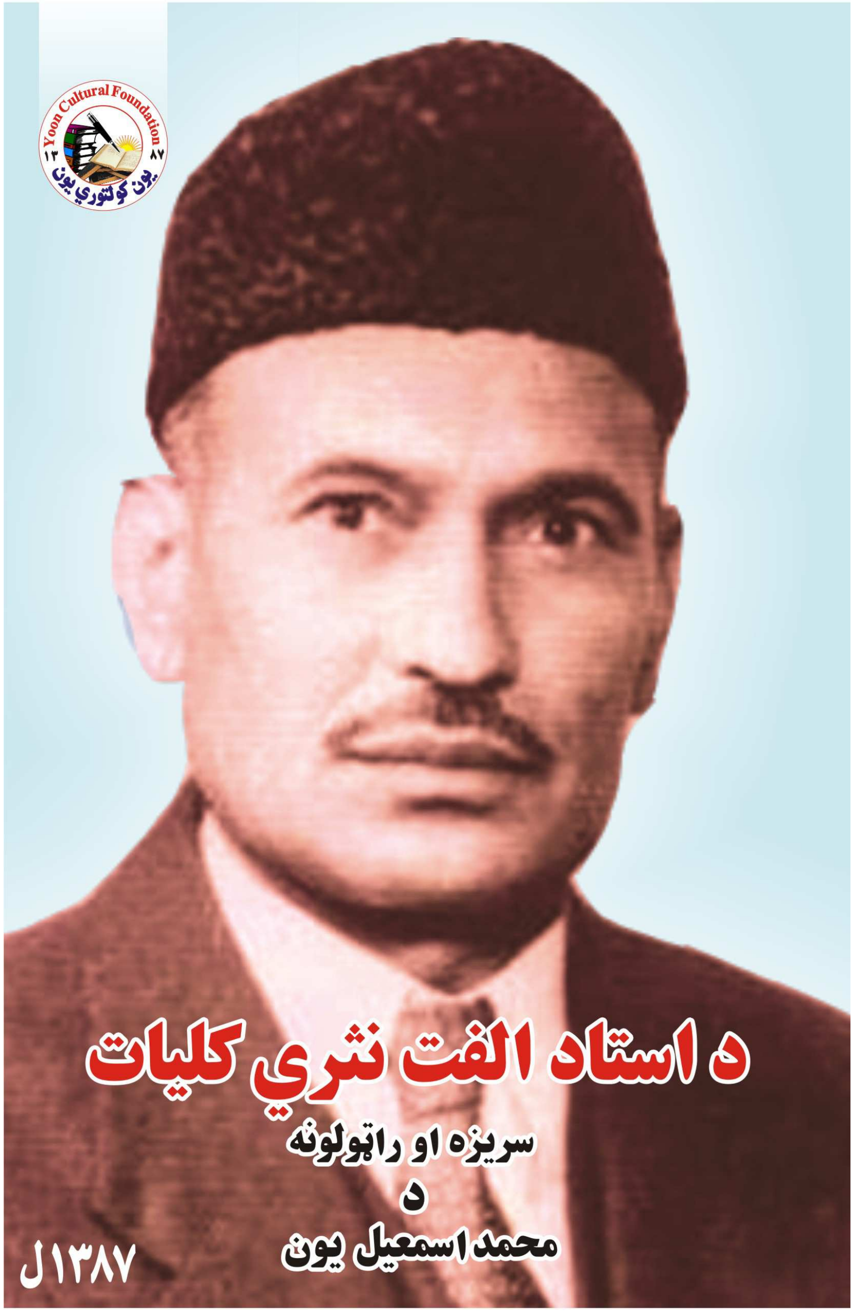

د استاد الفت نثري کلیات

سریزه او راټولونه

د

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

د الفت نثري کلیات

سریزه او راټولونه

د

محمد اسمعیل یون

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	د الفت نثري کليات
راټولوونکی:	محمد اسمعيل يون
خپرندوی:	يون کلتوري يون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۰ل کال
دويم چاپ:	۱۳۷۸ل کال
درېيم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د راټولوونکي پرله پسې نومره:	(۴)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۴)
کمپوزر:	اسدالله توپان
ډيزاينر:	ضياءالرحمن ضياء

نیولیک

سرلیک	مخ	سرلیک	مخ
د دربیم چاپ سریزه	۱	خیرات	۱۱۲
یادون	۴	د زیارت ډیوې	۱۱۴
سریزه	۹	د مزار لوحه	۱۱۵
غوره نثرونه:	**۶۴**	لیاقت	۱۱۷
د پردې خبرې	۶۵	کوچنیان	۱۲۱
لاروی	۶۶	جګ برجونه	۱۲۴
ژوند	۶۷	حقیقت	۱۲۶
نوی نسل	۶۸	لویه خدایه	۱۲۹
لوی او وړوکی	۶۹	ماشومان	۱۳۱
د شاعر تحفه	۷۱	شعر او ادب	۱۳۲
خدمتګار	۷۲	د ادب راز	۱۳۷
عقل	۷۳	نوی کال	۱۴۰
پوهه او هوښیاري	۷۶	زما د لاس نیالګیه!	۱۴۳
احمق څوک دی؟	۸۲	د فکر پالونکی	۱۴۵
نوی درس	۸۸	د ژوند نغمه	۱۴۶
درې کاله	۹۰	نوی فکر	۱۴۸
قوي او ضعیف	۹۴	زوړ فکر	۱۵۰
ښه ګټه	۹۷	ناداني او ناداري	۱۵۱
د اختر په ورځ	۹۹	سیند	۱۵۳
خاني لاړه	۱۰۲	عقیده	۱۵۶
یوازې	۱۰۳	عمل	۱۵۷
فاتح	۱۰۴	عبادت او دعا	۱۵۸
لباس	۱۰۶	بې زړه	۱۶۰
		ملک او ملا	۱۶۱

شاعر	۱۲۳
سبا	۱۲۴
د پسرلي ګله!	۱۲۷
درمې خاونده!	۱۲۹
بې ګناه بندي	۱۷۱
نظر لالا	۱۷۳
جبر او اختيار	۱۷۸
د خان واده	۱۸۴
غم او خوشحالي	۱۸۵
اخلاقي اساس	۱۸۹
ښه او بد	۱۹۲
پخوانۍ ډيوې	۱۹۴
انتخاب	۱۹۷
د عقل برخه په ژوندانه کې	۲۰۲
حسابي خبرې	۲۰۵
شعر او فلسفه	۲۰۶
ولاړې اوبه	۲۰۷
ښه حاكم	۲۱۱
ليكوالي املا او انشا:	**۲۱۲**
دوه دهقانان	۲۱۳
دوه جنازې	۲۱۶
مليت او ملي استقلال	۲۱۸
ملي يووالى	۲۲۴
ژوند	۲۲۵
مترقي ژوند	۲۲۷
د خلكو نظر	۲۳۰
د حق اظهار	۲۳۵
ډار	۲۳۷
حقيقت	۲۴۰
زما نظر	۲۴۲
عشق او هوس	۲۴۴
مضر احتياط	۲۴۹
حاكمانو ته وايم	۲۵۳
مليونر خيراتخور	۲۵۷
ګرانه ليكواله!	۲۶۰
بله ډيوه:	**۲۶۶**
خپله ژبه	۲۶۷
خپل مليت ساتل	۲۷۰
حركت او وينښتوب	۲۷۵
لوئيدل او جديت	۲۷۸
پوره ژوندون	۲۸۲
د ژوند مقصد	۲۸۷
ګڼل	۲۹۲
زړه او سترګې	۲۹۵
زړه دې پېژنم	۲۹۸
حقيقت	۳۰۰
د محبت رڼا	۳۰۳
شعر او ادب	۳۰۵
شاعر او عالم	۳۰۷
د تورې رڼا	۳۱۳
كورنۍ مرغه	۳۱۹
خوږ ژوند	۳۲۱
څه ليكل يا ليک پوهه:	**۳۲۴**
دعا	۳۲۵

رحم وکړه! ۳۲۷
سوداګره! ۳۲۹
خلک وپېژنئ! ۳۳۰
د کوم ځای دی؟ ۳۳۳
کوم یو ښه دی؟ ۳۳۵
ونبیه څوک دی؟ ۳۳۲
رشوت خوره! ته راپه یاد شوې ۳۳۷
سیاست ۳۳۸
خلک څه وایي؟ ۳۳۹
څوک وایي؟ ۳۴۱
څه وکړو؟ ۳۴۲
ووېرېږئ او مه وېرېږئ! ۳۴۷
استاذ ویل ۳۴۹
عجیب انسان ۳۵۱
خان لالا ۳۵۲
رشوتونه ۳۵۳
د متملقینو منطق ۳۵۴
د ښځو ډار ۳۵۵
موږ په چا پسې نه ځو ۳۵۶
په خرو کې هم الفت شته ۳۵۷
د رجب خان دعوتنامه ۳۵۸
نتیجه یعنې څه؟ ۳۵۹
انسان یعنې څه؟ ۳۶۱
خوشحالي او غم ۳۶۳
ارزو ۳۶۶
اجتماعي نظريات: ۳۶۸
فکر ۳۶۹
کار او عمل ۳۸۰
له کار سره علاقه ۳۸۸
عقیده ۳۹۱
اخلاق ۳۹۳
تعلیم او تربیت ۳۹۷
ذوق ۴۰۰
خیال ۴۰۳
حرص او عشق ۴۰۶
د مشرانو عشق ۴۰۹
یوازېتوب ۴۱۳
زه او ته ۴۱۷
سترګې مه پټوئ! ۴۱۹
د زمانې تعبیر ۴۲۳
برابر نه دي ۴۲۶
د اسلام دردمنو! ۴۲۹
د سبا فکر ۴۳۱
پخوانۍ ډیوې ۴۳۳
ادبي بحثونه:
ادب ۴۳۸
د ادب د کلمې تاریخ ۴۳۹
د ادب تعریف ۴۴۰
د ادب تقسیم ۴۴۱
شعر ۴۴۲
شعرد خوشال په نظر کې ۴۴۴
شعر د حمید په نظر کې ۴۴۷
شعر د شیدا په نظر کې ۴۴۸
شعر د علي خان په نظر کې ۴۴۹

په ژوند کې د شعر او ادب اغ ۴۵۱
د ادب تاثیر پر اسلامي فقه ۴۶۹
صریح او کنایه ۴۷۲
ظاهر، نص مفسر، محکم ۴۷۳
د استثنا بحث ۴۷۵
لغوي تدقیق ۴۷۷
د ابن زبعري د اعتراض ځواب ۴۷۹
د ادب ښه او ګاڼه ۴۷۹
فصاحت ۴۸۱
بلاغت ۴۸۲
عواطف ۴۸۳
د عواطفو صدق ۴۸۳
د عواطفو تجلي او ظهور ۴۹۷
د عواطفو ثبات او نه رالوېده ۴۹۸
خیال ۴۹۹
مبتکر خیال ۴۹۹
مصور خیال ۵۰۱
مفسر ۵۰۲
تمثیل ۵۰۶
عامیانه بلاغت ۵۰۸
د پښتو څو لنډۍ ۵۱۲
نوی سبک او نوی ادب:
د خدای قانون ۵۲۰
د کار فکر ۵۲۱
زه خبر نه وم ۵۲۳
د خیر خاوند ۵۲۵
دیموکراسي ۵۲۶
عشق ۵۲۸
عمل ۵۳۰
د ایمان ځای زړه دی ۵۳۱
زموږ باغ ۵۳۲
بې تمیزي ۵۳۳
د ظالم فلسفه ۵۳۴
دستورالعمل ۵۳۵
اصلي غل ۵۳۷
د غلو منطق ۵۳۸
د غلو ډیوه ۵۴۰
د حاکم اشتباه ۵۴۱
څه لري او څه نه لري ۵۴۲
آمر او مامور ۵۴۳
توره پرده ۵۴۵
د ژوند نغمه ۵۴۶
خوشالي ۵۴۸
لوړ خیالونه او ژور فکرونه: ۵۴۹
ازادي ۵۵۰
اجتماعي عیبونه ۵۵۲
ګل ویل ۵۵۳
شپږ زره کاله پخوا ۵۵۴
حضرت محمد (ص) ۵۵۶
له مرګه نه وېرېږم ۵۵۸
د غم خوښي ۵۵۹
د ژوند لوبه ۵۶۰
پوهه ۵۶۰
هر چا وځورولم ۵۶۱

زما ترانې ۵۶۱
د هوسونو مرګ ۵۶۲
د شاعر حال ۵۶۳
شاعر ته ۵۶۴
ادب او محبت ۵۶۵
د حقيقت اظهار ۵۶۵
پيغمبر ۵۶۶
د نېکانو ارمان ۵۶۷
قبر او ګل ۵۶۸
افتخار ۵۶۹
څه غواړم ۵۷۰
د بډای فقر ۵۷۱
هېرول ۵۷۴
له هرچا نه لرې ۵۷۵
د شاعر خوشبختي ۵۷۵
تسلي ۵۷۶
هابيل او قابيل ۵۷۶
سخاوت ۵۷۸
بې اسرې ۵۷۸
خلک او شاعر ۵۷۹
انسان ۵۸۰
په انګليستان کې ۵۸۱
غويي ۵۸۲
د ټاګور نغمې ۵۸۳
شاعر او پرښته ۵۸۶
غم او خوشالي ۵۸۹
پارلمان ۵۹۰
ژوند ۵۹۰
قوت او جرئت ۵۹۱
تاريخ ۵۹۱
لوړه پايه ۵۹۱
بدبختي ۵۹۲
عقل ۵۹۲
ترقي او تکامل ۵۹۳
د ژوند ضروري شرطونه ۵۹۳
علم او اخلاق ۵۹۴
فکر او احساسات ۵۹۵
تمسخر او ترحم ۵۹۶
د خلکو انتظار ۵۹۷
خطرناک ۵۹۸
د ژوند مخ او شاتې ۵۹۸
لېونتوب او حماقت ۵۹۹
په ځان باور ۵۹۹
تعصب ۶۰۰
ځان وپېژنه! ۶۰۱
شخصيت ۶۰۲
بقا ۶۰۳
کب ۶۰۳
هغه چې دنيا ته رانغله ۶۰۴
څنګه به يو؟ ۶۰۵
ستاسو فکر ۶۰۵
که طبابت ترقي وکړي ۶۰۶
څه غواړئ؟ ۶۰۷
پوه او ناپوه ۶۰۸

مرګ ۲۰۸
روح ۲۰۹
افلاطون ۲۱۰
زموږ پوهه ۲۱۱
بدې خبرې ۲۱۱
انساني سلوک ۲۱۲
انساني کمال ۲۱۲
د فکر روزنه ۲۱۳
ښکلېتوب ۲۱۳
ښایست ۲۱۳
سیاستمدار ۲۱۴
غولول ۲۱۴
فکر په شعر کې ۲۱۴
بدبختي او شعر ۲۱۴
عشق او سعادت ۲۱۵
پوهه او عشق ۲۱۵
ښوونځی ۲۱۵
د فکر پانګه ۲۱۶
معرفت ۲۱۶
علم او علما ۲۱۶
ځان ښودل ۲۱۶
د ښه کار علت ۲۱۷
تاج او قلم ۲۱۷
مطبوعات او تاریخ ۲۱۷
حکومت او روزنامه ۲۱۷
د ځان سعادت ۲۱۸
ځان مسعود ګڼل ۲۱۸
اجبار او اختیار ۲۱۸
عقل او زړه ۲۱۹
کینه او مینه ۲۱۹
احتمالي مصیبت ۲۱۹
لیاقت لرل ۲۲۰
لوی خلک ۲۲۰
اجتماع ۲۲۰
د جنګ احساس ۲۲۰
نجیبه غریزه ۲۲۱
شهرت او شرافت ۲۲۱
هدیه قبلول ۲۲۱
هېرول ۲۲۲
ځان غوښتنه ۲۲۲
مکررات ۲۲۳
نېکي ۲۲۳
د طبیعت قوانین ۲۲۵
انساني تکلیف ۲۲۶
ژوند ۲۲۷
هېرول ۲۲۸
حکمت او سعادت ۲۲۹
انشاء ۲۳۱
مطالعه او تفکر ۲۳۱
خوی او خصلت ۲۳۳
دوستانه مناسبات ۲۳۴
بدي او ضرر ۲۳۴
لویه اشتباه ۲۳۵
افتخار ۲۳۵

غضب او شهوت ۶۳۶
دوستي ۶۳۷
ښکلا ۶۳۹
وحشي او مدني انسان ۶۴۰
کابل مجله: ۶۴۱
ستا شان ۶۴۲
له مدرسې نه ایستل ۶۴۴
انسان څه غواړي؟ ۶۴۵
کارونه ۶۵۲
وده او تکامل ۶۵۶
ماشومان ۶۵۸
رياکاران ۶۵۹
د شپنو کېږدۍ ۶۶۶
د قضاوت شعور ۶۶۸
بختوره ۶۷۱
ځان ساتل ۶۷۴
کتوری ۷۸۰
د شاعر مقام ۶۸۳
څنګه ژوند کوو؟ ۶۹۰
کورنۍ ۶۹۶
فکرونه هم تغير مومي ۷۰۲
شاعرانه خيال ۷۰۶
تياره او رڼا ۷۰۸
بله دنيا ۷۱۰
د بشريت قافله او منزل مقصود ۷۱۲
د محبت لېوال ۷۱۵
پوهه او معرفت ۷۲۰
د زړه پوښتنې ۷۲۹
د ژوندانه روح ۷۳۰
د مشرانو عشق ۷۳۳
ستر قوت ۷۳۹
له کار سره علاقه ۷۴۶
د پوهې غرور ۷۵۲
عقل، قانون، غرايز ۷۵۸
اجتماعي نظام ۷۶۶
د ځان مينه ۷۷۴
افغان جريده: ۷۸۳
د خان ناظر ۷۸۴
کميت پېژندنه ۷۸۷
اداري سياست ۷۹۰
اشتباه ۷۹۵
خان او بډای ۷۹۶
ولس جريده: ۸۰۱
څنګه حاکم؟ رښتيا وايم ۸۰۲
فکر او کار ۸۰۵
وطن ۸۰۷
ملت ۸۱۰
حقيقي غل ۸۱۳
بنديوانه ۸۱۵
اصلاح ورځپاڼه: ۸۱۹
ملي ناموس ۸۲۰
نوې رڼا: ۸۲۲
پښتون د ملت نوم دی د قام نوم نه دی ۸۲۳
د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه ۸۲۸

د دریم چاپ سریزه

(۱۳۶۷-۱۳۷۰) کلونه، زه د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي محصل وم، دامهال دا فکر را سره و، چې زه باید دا استاد الفت نثري کلیات راټول کړم. نږدې دوه کاله مې پرې کار وکړ، د ۱۳۷۰ل کال په بهیر کې یې پر بشپړاوي بریالی شوم.

د همغه کال په وروستیو کې مې په ډېرو منډو ترړو ددې امکانات پیدا کړل، چې دا اثر د دولت په امکاناتو چاپ کړم. هغه وخت له چاپ څخه زما مقصد دا و، چې دا اثر له مرګه وژغورل شي، ځکه ټولو دا اټکل کاوه، چې نظام د رنګېدو یا بدلون په حال کې دی او دا هم څرګنده وه، چې ګډوډي به رامنځته کېږي.

د ۱۳۷۱ل کال د ثور پر ۲مه نېټه کتاب چاپ او د دولتي چاپخونې په یوه خونه کې کېښودل شو، دوه درې ورځې وروسته پر دولتي چاپخونې توغندي ولګېد او هر څه لوټ په شول، خو د خدای(ج) په فضل، دا کتاب یو چېرته په یوه ګوټ کې خوندي پاتې شوی و. دا چې څه ډول مې دا کتاب ترلاسه کړ، دا یوه اوږده کیسه ده. خوشاله پر دې وم، چې کتاب له مرګه ژغورل شوی و. ۸ کاله وروسته (۱۳۷۸ل کال) په پېښور

کې د پښتو ټکره خدمتګار او د دانش خپرندویه ټولنې مشر (اسدالله دانش) مانه هیله وکړه، چې زه غواړم دا کتاب له سره چاپ کړم، خو که څه نوې زیاتونې هم په کې وکړې. د هغه په وړاندیز مې د استاد الفت ځینې نورې لیکنې هم په کې زیاتې کړې او هغه دا کتاب د تېر په انډول دا ځل ډېر ښکلی چاپ کړ. تر هغه وروسته د همدې دویم چاپ له مخې دا کتاب بیا هم چاپ شو، خو دې سره سره د څو کلونو په ترڅ کې ددې کتاب د چاپ بیا بیا غوښتنه کېدله. اوس چې ما خپل او زما په زیار

د نورو لیکوالو راټول شوي اثار له سره چاپول او دانټرنیټ څپو ته مې سپارل، نو ددې اثر بیا چاپ مې هم ډېر ضروري وګاڼه، دلته لازمه او ضروري بولم، چې د هېواد له پیاوړي

شاعر ښاغلي صديق کاوون څخه مننه وکړم، چې ددې اثر لومړي چاپ کې يې د زړه له تله همکاري وکړه، که پر هغه وخت، د کاوون صيب همکاري نه وای، نو خدای(ج) خبر، چې دا اثر په دې ښه تر موږه رارسېدلای وای. په دويم ګام کې له ګران اسد دانش څخه مننه کوم، چې دا اثر يې د دويم ځل لپاره، تر پخوانۍ ښې ډېر ښه چاپ کړ او تردې دمه يې راورساوه. د ګران ورور، ځوان او ځيرمن ليکوال سيد نظيم سيدي خولا ډېر منندوی يم، چې ددې اثر دواړه چاپي ښې يې يو بل سره پرتله کړې، په دقيق ډول يې کمپوز او ايډېټ کړې او د تېرو دواړو چاپونو املايي او چاپي تېروتنې يې په پوره زغم او دقت سمې کړې، دغه راز قدرمن انجنيرصيب حاجي نصيب احمدي د زياتې مننې وړ دی، چې ددې اثر د درېيم چاپ لګښت ته يې اوږه ورکړه. په پای کې يو ځل بيا له ټولو هغو دوستانو څخه، چې دا اثر يې په بېلابېلو ښو تر دې دمه راورساوه، مننه کوم، کور ودانی ورته وايم، د لوی خدای(ج) له درباره هيله لرم، چې زموږ د ژبې او ملت ټول تاريخي، هنري او علمي اثار، د زمانې له ډول ډول توپانونو خوندي وساتي.

په مينه او درناوي

پوهندوی محمد اسمعيل يون

ارګ، د جمهوري رياست مانۍ

د ۱۳۸۷ ل کال د کب ۲۳مه

يادون

...زه ساقي يم.

خو ساقي د مرګ او ژوند زړو شرابو،

خو هرچاته په هرځای کې او په هر وخت کې نا اشنا دی.

(شهید مجروح)

موږ په یوه جالبه او د حیرانتیا وړ زمانه کې ژوند کوو، د دغې زمانې هره خبره، هره کتنه؛ بالاخره هر ډول احساس، انسان هغه لوړو او هغه پراو ته لاربنوونه کوي، چې هلته دې د نېکمرغۍ وزرونه پرانیزي او سوکاله دې شي. تر اوسه په ټولیز لحاظ چا داسې نظام او جوړښت، چا داسې ټولنیز تړون او قانون نه دی په ګوته کړی، چې هغه به د دغه اواره او په ژوند بې ګودره انسان لپاره تلپاتې خندا ورپه برخه کړي. زموږ زمانه د برلاسۍ زمانه ده، زموږ په زمانه کې د ماشین ستم برلاسی دی او زموږ زمانه د ظاهري سترګو زمانه ده، په هغه زمانه کې یوازې هغوی ته شان وشوکت ورپه برخه دی، چې لباسي تظاهر، لباسي ایمانداري، لباسي عبادت یې د کړو وړو او ځرګندونې ځانګړتیا ده.

په داسې چاپېریال کې هغوی، چې د «معنویت» په سمندر کې د خپل اندوژوند بېړۍ چلوي او په هغه پراخ بهیر کې یې د نېکمرغۍ ساحل ته په امن رسوي، ډېر رنځونه ګالي او له ډېرو بدمرغیو سره مخامخ کېږي، ځکه چې د «معنویت» د نړۍ فتح کول تر هر څه دمخه یوه اوچت معنوي غرور ته اړتیا لري، که دا ښکلې ناوې، دا ښکلی پسول ونه لري، نو بیا یې د ښایست او ښکلا په باب خوله تنها کې کول، د ظالم واکمن د عمر د اوږدوالي

هیله ده. په هر ډول هغه انسانان، چې د خپل ژوند اوږد بهیر، د معنویت په ناپایه سمندر کې، په لویه حوصله تېروي، هغوی لوی انسانان دي، چې په هغو لویو کسانو کې یو هم زموږ د زماني او زموږ د معنوي اروا پر رمز پوهېدلی انسان، استاد الفت دی!

نن سبا زموږ په فرهنګي چاپېریال کې د «الفت» کلمې خپل رښتینی مفهوم د کلمې په رښتینې مانا سره تر لاسه کړی دی. اوس د الفت د کلمې اړیکي د هرې ورځې په تېرېدو سره د هغې له ظاهري څېرې(ګل پاچا) سره کمزوری کېږي او الفت د زړونو او فکرونو د معنویت اوچتې څوکې ته ځان رسوي، ځکه چې ګل-پاچا ددغې اوچتې مرتبې په ارزښت ان هغه وخت پوه و، چې ملګرو یې ورته ویلي وو:

الفت صیب وګوره په خرو کې هم الفت شته.

هو، لکه چې زه په تاسې کې یم.

د نظر خاوندانو پر وړاندې د الفت په باب دا ټکی روښانه دی، چې الفت زموږ د رنځونو د پېړۍ لیکوال او شاعر دی. دا پېړۍ په عمومي لحاظ داسې راغله، چې د هغې په زړه کې بیا هم په خوب ویده ملتونه قرباني شول. لویدیځ په ټوله ځواکمنۍ سره په دې برخه کې هلې ځلې وکړې، چې پر وروسته پاتې ملتونو باندې خپل فرهنګي برلاسی هم وساتي. ددغې او هغې ایډیولوژۍ تر طلسم لاندې یې ان د خوارو ملتونو فرهنګي بهیر ته هم زیان ورساوه، ددغه څپاو پر وړاندې له ژوندیو لیکوالو او شاعرانو پرته، څوک له کښېلې توري سره ونه دربېدل، ځکه چې هر چا یوه

لوري ته د خوشبینۍ په خاطر پر خپلو خولو لاسونه ونیول، الفت په دغه مهم پړاو کې د افغاني ټولنې، افغاني احساس او ربښتیني غرور ښېلګه شو. ده وکولای شول، چې خپله ټولنه رابیداره کړي، ده وکولای شول، هغه دردونه په ډاګه کړي، چې انساني احساس له هغه څخه فریادونه کوي او ده وکولای شول، چې افغانان د ملي او نړیوال فرهنګي اوسیاسي ستم پر وړاندې، د یوه واحد ځواک په توګه بیدار وساتي. دومره فریادونه، چې ده په شلمه پېړۍ کې د پښتنو د یووالي، ازادۍ، فرهنګي برلاسۍ او پښتني کلتور د ودې په برخه کې کړي، هغه له هغو فریادونو سره یو شی دي، چې ننګیالي او توریالي خوشال خان په خپل عصر کې اوچت کړي وو. ځکه نو دی زموږ د عصر خوشال خان دی. له همدې کبله موږ دا ویلای شو، چې الفت لوی انسان دی. شاندل وایي: ((کله چې یو لوی انسان پېژنو او په دې پوهېږو، چې هغه پر ژوند برېمن راڅلېدلی دی، د هغه روح زموږ په کالبد کې ځای نیسي، له هغه سره ژوند کوو او دا حالت موږ ته د بیاځلې ژوند حیثیت لري)). موږ چې الفت یادوو، دهغه تر یادون دمخه د هغه روح له موږ سره ملګرتیا کوي او زموږ معنوي لارښوونه کوي.

د الفت په باب یو ټکی باید له یاده ونه باسو، هغه دا چې دی لیکوال دی، شاعر دی، ولې دده لیکوالي او دده شاعري تر هر څه دمخه، دده د اجتماعي ټپ تر سیوري لاندې را ایجادېږي، په حقیقت کې دی د خپلې ټولنې د داسې دقیق او ژور فکر خاوند دی، چې دده په افکارو او ایجادیاتو کې دده ټولنه او چاپېریال دومره دقیق مطالعه کېدی شي، چې ډېر جزیي اړخونه یې هم په کې له پامه نه لوېږي. دی کولای شي، چې خپله ټولنه په اخلاقي

لحاظ تشریح کړي او هغه معیارونه درته په ګوته کړي، چې هغه دده لپاره دلته د اخلاقي روزنې بنسټ جوړوي. دی په رواني لحاظ کولای شي، د خپل چاپېریال د انسان هغه غوټې، د خپلو افکارو په ساده جادويي الفاظو کې پرانیزي، چې هغه دهېڅ ډول جبر او فشار په وسیله طبعاً نه پرانیستل کېږي. دی پر دې ټکي کلک باوري دی:

چې انساني رڼا پیدا شي په مغزو کې د چا
هغه کوښښ کړي په عالم کې انسانان جوړوي

(دزړه وینا ۸۲ مخ)

که چېرې موږ الفت په لږ دقت سره مطالعه کړو، د هغه په افکارو کې یوازې زموږ د ادبي بهیر مطالعه د بحث وړ نه ده، بلکې الفت یوې بلې څېړنې او مطالعې ته هم اړتیا لري، چې هغه دده د اند وژوند فلسفه ده، هغه فلسفه، چې ده لیکوالي او شاعري د هغې لپاره کارولې ده، دا کار یوازې الفت نه دی ترسره کړی، بلکې د نړۍ ډېرو مهمو او نامتو مفکرینو هم دا کار کړی دی، وایي چې: ((نیچه له دې سره مینه درلوده، چې خپل نظریات په معما او داسې ډول وړاندې کړي، چې عادي لوستونکي د حیرانتیا په سمندر ور لاهو کړي...)) د استایفسکي په همدې ډول شهکارونه ولیکل، مارکس سره له دې چې دده نوم باید په ادبیاتو کې څوک وانخلي، مګر د هنر او ادب پر ارزښت ډېر ښه پوهېږي او شعر یې هم ویلی دی. دا ډول مثالونه خورا زیات دي، زموږ په عصر کې تر اوسه د الفت په باب نوموړي ټکي ته ډېر لږ کسان هم نه دي متوجه شوي. همدا وجه ده، چې تر اوسه موږ

هرڅه د الفت په باب ليکو، په هغو کې نوې خبرې ډېرې لږ دي. بايد د الفت پېژندنې تګلاره يوازې د ليکوالۍ او شاعرۍ په بازار باندې پای ته ونه رسوو، د الفت پېژندنې مسئله د پوهې او څېړنو پرله پسې لړۍ او هلو ځلو ته اړتيا لري.

تفاوت لري حاصل کې هره ځمکه
ته دې خپل زړګي دکر دپاره ښه که
په کې وکره ښه تخم د الفت
نو به ووينې له هر چا محبت.

(د زړه وينا **۴۲** مخ)

نتيجه: ډېره موده وشوه، چې د الفت صيب نثري اثار سړي ته په سختۍ سره لاس ته ورځي، اوس چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د استاد الفت نثري کليات، د ځوان شاعر او د پښتون د ځوان کاله د بريمن اسمعيل يون په سترړيا او زيار خپروي، دا کار به زموږ د اوسنې فرهنګي بهير په ترخ کې يوه نه هېرېدونکې ملي او فرهنګي خاطره وي، ځکه:

خپل او پردي به په نظر د محبت ليدلم
په حقيقت کې د تمام کلي ليلا ومه زه
په ډېرو سترګو کې مې مينه د خپل ځان ليدلې
په زړه کې ګران د ډېرو خلکو په رښتيا ومه زه.

په درناوي
پوهنمل عبدالخالق رشيد
کابل، ۱۳۷۰ل کال د سلواغې لومړۍ نېټه

سریزه

داستاد الفت نثر، ژوند او اثار

" زمـا نـــه چـــې پرمـــدار دکینـــې راســـي
د کمـــال پـــر منـــارو ټکـــې پرېباســـي
ډېرکلونـه دي پـه کـارچې پـه دې ملک کـې
بيا (الفت) غوندې شـيوا شـاعر پيـدا شـي " (۱)

استاد ګل پاچا الفت د پښتو پـه معاصرو ادبیاتو کې د رانـه زړه، ضـمير او وجـدان خاونـد ، يـو داسـې ځلېـدونکی مخـکښ ليکـوال دی، چـې پـه نظـم او نثـر دواړو کـې د اسـتادۍ ترپـولې رسـېدلی دی. هغـه دخپـل ټـول ژونـد پـه اوږدو کـې هـر څـه چـې وليکـل، پـه زغـرده يـې وليکـل، پـه مينـه يـې وليکـل، د الفت پـه وړانګو يې وليکل، انتقادي يې وليکل او دهېڅ ډول تکلف او تصنع ګرد او غبار يې د ليکوالۍ پلو ګردجن نه کړ. په همدې وجه زموږ ليکوال هغه د خپل عصر(خوشال خان) بولي.

د استاد د همدغـه ستر انساني کرامت، مينې، الفت، د نفس پاکۍ او تذکيې، پښتو، پښتونولۍ او انسانيت ته د خدمت ديوه اوچت معيار پايله وه، چې زما په زړه کې د هغه د تخليقي نثرونو

---

(۱) پوهاند عبدالشکور رشاد، د الفت ياد، سرحدونو چارو وزارت د نشراتو رياست، ۱۳۶۰ل کال، ۳۸ مخ.

د کلیاتو د راټولولو تکل راوټوکېده او دخپلو ځوانو ملګرو په مشوره او مرسته مې ددې کار د سرته رسولو کار پیل کړ.

دلته غواړم په لومړي سرکې د استاد پر نثر تر خپله وسه لنډه رڼا واچوم او وروسته به یې پر ژوند او اثارو څه ناڅه په بشپړه توګه خبرې وشي، که څه هم زما په شان د یوه مبتدي لیکوال لپاره، د استاد پر نثرڅه ویل ګرانه خبره ده، خو هغه مینه او الفت، چې د الفت له نثرونو څخه زما په زړه کې راټوکېدلی، نه شم کولای پټه خوله پاتې شم، دلته یوازې د هغه څه بیان لازم بولم، چې د استاد له نثرونو څخه زما د فکراو ذهن د اخیستنې پایله ده.

((که څوک غواړي، چې د خلقت او فطرت په رمزونو او اسرارو پوه شي او په یوه شنه پاڼه کې د معرفت دفتر وګوري، خپل عقل، شعور او احساس دې په کار واچوي او د زړه سترګې دې وغوړوي. په یوه لاره ډېر خلک تېرېږي، مګر یو نیم په کې چېرته یوه ښکلې مرغلره پیدا کړي، چې د چا له امېله پربوتې او په خاورو کې پرته ده.)) [1]

زموږ زمانه کې خو الفت د خلقت پر رمزونو پوه شوی، د زړه په سترګو یې دا رازونه لیدلي او د مینې، انسانیت او احساس مرغلره یې تري راکښلې ده او بیا یې(د زړه دنیا) (د لوړ خیال او ژورفکر) په لوپټه کې تاوه کړې، چې اوس زموږ له مینې ډک زړونه ترېنه رڼا اخلي.

---

[1] الفت لیکوالی، املا و انشاء پښتو ټولنه ۱۳۲۹ کال **۳۵** مخ.

((دانسان په وجود کې دوه شیه ډېرعزیز معلومېږي، چې یوه ته زړه او بل ته دماغ وایي.

له دماغ نه علم او فلسفه پیدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.....

صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت د زړه کار دی، عشق او مینه په زړه کې وي)). [۱]

الفت هم خپلې د ((زړه وینا کې)) ((عالي افکار)) ننویستل، ((ښه لمسون)) یې ترینه جوړ کړ، ((غوره اشعار)) شول، ((د ازادۍ پیغام)) لپاره ((د پسرلي نغمه)) شوه، په ((نوی سبک او نوی ادب)) یې ((غوره نثرونه)) ولیکل او زموږ لپاره یې ترې ((بله ډیوه)) جوړه کړه.

ورسره یو ځای یې د غریبانو له ملګرتیا، د عاجزانو او خوارانو له وروری، د کاریګرو د لاس نیالګي، د خادمانو له خدمت، ظالمانو ته له بدکتلو، پر مظلومانو له ژړېدلو او له بدو کارونو څخه د پردې له اوچتولو نه لاس وانه خیست او د ژوند تر پایه یې د خپل دغه هوډ مزي ټینګ ونیول، ((کوم وخت یې چې اداري کارونه پرېښودل یوازېتوب ته وزګارشو، فقیرانه ژوند او د روحانیت جهان ته ورننوت، سپین کالي، سپینه خولۍ، نوراني مخ، خوږه موسکا، تسپې په لاس فقیرانه ژوند، د الفت نه ډکې خبرې! ده له خدایه غوښتل چې د فقیرانو او درویشانو په لباس کې له دنیا نه سترګې پټې کړي)). [۲]

---

[۱] الفت ،غوره نثرونه، پښتو ټولنه ۱۳۳۲ کال ۵۲ مخ.

[۲] محمد صدیق روهي. ادبي څېړنې، ننګرهار پوهنتون، ۱۳۲۰ کال ۹۸ – ۹۹ مخونه.

الفت د ژوند تر پایه د خپلو خلکو په دردونو وردربده او د زړه د درد تړولې خبرې یې له الفت نه به ډکو کلمو او تورو کې تاوې کړې او د کاغذ پرمخ یې موږ ته راوسپارلې. زموږ یو لیکوال هغه له لیف تولستوی سره ورته کوي: ((لکه څنګه چې لیف تولستوی ته د روسیې د انقلاب هنداره ویل کېږي هماغسې الفت د خپل ماحول د ټولنیزو جریانونو او مسلطو کلتوري ارزښتونو په منعکسولو کې ستر نقش لوبولی دی.))[1]

الفت یو له هغو مخکښو لیکوالو څخه دی، چې د پښتو د معاصر ادب په ویښتایي پېر کې یې د ښکلي هنري نثر مانۍ تیاره کړه، د ښکلو الفاظو او رنګینو ماناوو شال یې ورپه سر کړ، د غوره نثرونو زړي یې په کې وتوکول او د تل پاتې ژوند په هیله یې د ښایست مرغلرې په کې وکرلې.

الفت د خپل څلوېښت کلن ادبي ژوند په بهیر کې لږترلږه د پنځه دېرشو ادبي اثارو په منځ کې خپل درې تخلیقي نثري اثار: (بله ډیوه، نوی سبک او نوی ادب او غوره نثرونه) موږ ته راپرېښودل. د نثر یوه بېلګه به یې دلته راوړوو.

بې ګناه بندي

((پرېږدئ! پرېږدئ دا بې ګناه بندي پرېږدئ.

مه وېرېږئ د ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه شته.

فساد او شرارت له ده څخه نه پیدا کېږي.

---

(۱) محمد صدیق روهي، ادبي څېړنې، ننګرهار پوهنتون، ۱۳٦۰ل کال، ۹۳ مخ.

د ده بندي کول لو یه ګناه ده.
دی هغه یوسف دی، چې د بې ګناهۍ په سبب په زندان کې لوېدلی دی.
که دی له زندانه راوالوزي ستاسې آینده سنجولی شي او ستاسې د بلې ورځې غم خوړلی شي.
پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږئ.
که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېرښه شان وکړي.
ستاسې وږي به ماړه کړي، ستاسې بربنډ به پټ کاندي.
تاسې دغه ښکلی موجود په تورو ځاګانو کې مه غورځوئ.
په زندانونو کې یې مه اچوئ!
پرېږدئ دا بې ګناه بندي پرېږدئ!
دی به ستاسې د ګډو وډو او پرېشانه خوبونو صحیح تعبیرونه وکړي.
ډېرې سختې، مبهمې او مجملې غوټې به پرانیزي.
دی د راتلونکي حال پیشبیني کولی شي.
د طبیعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.
د جوي او فلکي اوضاعو اقتضارات ورته معلوم دي.
پرېږدئ پرېږدئ دا بې ګناه بندي پرېږدئ!
د ده په ازادولو باندې علم او پوهه زیاتېږي.
وطن رڼا کېږي او ړانده بینا کېږي.
دی له خپلو جفا کارو ورونو سره هم ښه سلوك کوي.
دی ډېر پېچومي اوارولی شي.

دی ډېرې کړې سمولی او ډېر مشکلات حل کولی شي.

ما خوب لیدلی، چې دا بندي خلاصېږي او د سلطنت په کرسۍ کښېني.

ښه فکرو کړئ.

دا بندي څوک دی.

پس له ډېره فکره وایم

فکر دی فکر!» [1]

لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي د الفت نثر او نظم دواړه شعر بولي او وايي:

«د پښتو ادب چې په خپل سمسور بڼ کې یو ښکلی او رنګین ګل غوړولی هغه بې له شکه «ګل پاچا الفت» دی. دی فطرتاً شاعر و، شاعري او نازکخیالي په ختهٔ ور اخښلې شوې وه. که به یې نظم لیکه هغه به ضرور خوږ، روان او له معانیو ډک و، خو نثر یې تر هغه لا ښکلی، لطیف او په ګټورو نقطو پسوللی او ګټور و، هغه لفظي او ښکلې مانـاوې، چې ده پـه منثورو ابداعاتو کې ځایولی سوای کټ مټ داسې وې، لکه سره اوډلی او پرله پسې شعر! د قلم رابطه یې یوازې له الفاظو سره نه وه، له زړه سره هم نغښتې وه، احساس او عاطفه یې دونې په ادبي تخلیقاتو کې نغښتله، چې هره ټوټه به یې یو عاطفي شهکار و.» [2]

---

(۱) غوره نثرونه، ۸۲ مخ.

(۲) د الفت یاد، ۳-۴ مخونه.

«زما د الفت تر منظومې وينا د ده منثورې ټوټې خوښې دي. دی شاعر او فنان دی. د ده نثر هم شعر دی، خو نظم يې هغسې خوند، ښکلا او هغه جمال لري. دی د خاصو افکارو په پرورښت او تصوير کې استاد دی او نوي نوي نکات پيدا کوي، د ژوندانه اسرارو ته ملتفت دی، د طبيعت بسيط او پلن ډګر دده د مطالعې او غاير نظر جولانګاه ده.» [1]

کانديد اکاډميسين محترم محمدصديق روهي وايي:«د الفت نثر په حقيقت کې شعر دی... يو ځلې، چې څوك د الفت د کوم اثر په لوستلو پيل وکړي، نو د هغه مقناطيسي خاصيت يې نه پرېږدي، چې په اسانۍ سره ځان ترې خلاص کړي.» [2] او بيا د فرانسيس بيکن په هغو خبرو کې، چې د ليکوالو په باره کې يې کړي دي، د الفت موقف داسې ځلوي:

«ځينې د مېږيانو په شان ټول وخت دانې راټولوي، ځينې د غڼو(عنکبوت) په څېر هر څه له ګېډې را وباسي او ځينې نور د مچيو په شان د ګلانو شيره راغونډوي او په شاتو يې بدلوي.

پخپله الفت په دغه وروستۍ کټګورۍ کې راځي.» [3]

اجمل ختك وايي: «پاچا صاحب يو لوی پښتون عالم او اديب شاعر دی، په نظم او نثر دواړو کې د دې دور په وړومبي صف کې په اوچتو سترګو او دنګه غړانګه مخکې روان دی.» [4]

---

(۱) دجرګې مجله ، ۱۳۶۷ کال ، ۵ ګڼه ۱۶ مخ.
(۲) د الفت ياد ، ۱۴ مخ
(۳) د الفت ياد، ۱۳ مخ.
(۴) د الفت ياد، ۹۱ مخ.

محترم ليكوال كانديد اكاډميسين محمد ابراهيم عطايي يې نثر د ويكتور هوګو له سبك سره ورته کوي: «د ده نثر په ادبي ټوټو کې له يوه خاص سمبوليزم څخه مراعات کاوه، چې هغه ډېر خوږ او په دغه سبك کې ويکتور هوګو ته ورته و.» [1]

د هېواد ځوان نوښتګر ليکوال زرين انځور، د الفت نثر او نظم دواړه د پرتلنې په تلې تللي او په پای کې دې پايلې (نتيجې) ته رسېدلی دی، چې الفت تر شعره په نثرکې مخکې دی، نو ځکه وايي:

«د الفت نثر د هغه له نظم او شعر نه په زياته پيمانه د پښتو ژبې د معاصر جريان لپاره اغېزمن جوت شوی او جوتېږي، ځکه نو يې بايد د معاصر بشپړ انتقادي نثر مخکښ وبولو.» [2]

که د خپلو خبرو مزي را لنډ کړو، نو د الفت صيب نثرونه خو د هنر يو داسې کان دی، چې هرڅومره يې سړی سپړي هماغومره ورته خوند ورکوي. په ټوليز ډول په لنډيز سره کولی شو، د الفت صيب د نثرونو د جوليز (شکلي) او محتوايي خواو ځينې ښکلاوې په لنډ ډول بيان کړو:

الف- د جولې له مخې:

په شکلي لحاظ الفت غواړي خپله د خپل فکر مرغلره د عاطفې په اوبو ومينځي او د ساده، عام فهمه او روانو کلمو په لوپټه کې يې تاوه کړي، هغه ساده ګي يو صفت ګڼي، له تکلف، تصنع او

[1] د الفت ياد ، ۳۷ مخ.
[2] د الفت ياد، ۸۰ مخ

ځان جوړوني څخه خپله لاره بېلوي او وايي: «هغه انشا چې ډېرې قلقلې پکې وي او ډېر جلبل ولري، يعنې لکه رعد او برق يې ځلېدل او غرېدل زيات وي، د ليکونکي عجز او تصنع ښيي، دا راز هنر ښودنه د واعظانو کار دی، په شعر او ادب کې ساده ګي لوی صفت دی، نه کاکه توب او طمطراق، څومره چې د چا فکري او معنوي پانګه زياته وي، هغومره يې سبك ساده او روښانه وي. مغلق او پېچيده ليکل غالباً د ليکونکي له علمي او معنوي فقر څخه پيدا کېږي، هغه ثوك چې د عبارت په ډول په سينګار پسې ډېر ګرځي او له لفاظۍ څخه ډېر کار اخلي، خپل معنوي فقر د الفاظو په برق او ذلق کې پټوي.»[1]، نو په دې وجه الفت د روان او ساده نثر غوښتونکی دی، چې د تکلف نښې نښانې پکې نه وي، خو«دا ساده ګي له ساده ګۍ څخه نه ده، بلکې د ليکوال له زيات قوت او حاکميت نه ساده ګي ده» ليکوال کولای شي په ډېرو روانو، ساده او خوږو کلمو کې په ډېره دقيقه، نازکه او باريکه بڼه د خپل زړه غوټه پرانيزي. د الفت صيب نثرونه هم په همدې ډول دي لنډې لنډې جملې يې راوړي، هره يوه يې تامه جمله ده، ټاکلی اهنګ لري ، له ذهني او عيني انځورونو څخه ډك، د ګرامري جوړښت او معيارتوب او چتې نمونې دي. په نثرونو کې يې«د ادبي ټوټو، شعري او ادبي طرحو او همدارنګه د داستاني لنډو طرحو نمونې ليدل کېږي.»[2]

(۱) ليکوالي املاء او انشاء، ۴۱ مخ.
(۲) زرين انځور، د الفت ياد، ٦٠ مخ.

ب- د محتوا او فکر له پلوه:

الفت د خپلو نثرونو د شکل او محتوا تله داسې برابره کړې، چې سړی نه شي کولای و وايي، کومه خوا يې درنه ده. دی په فکري لحاظ د نوښت، د مضمون د نوي والي او د فکر د ازادۍ سر سخت پلوی دی، وايي:

((څومره چې يو شاعر يا ليکوال ازاد فکر کولای شي او له ذهني اسارت نه خلاص وي هماغومره يې انشا هم له تقليد او ابتذال څخه لرې وي.)) (۱)

په محتوايي لحاظ يې په خپلو نثرونو کې زموږ د ټولنې او په ټوليزډول د ټولې بشري ټولنې دومره ښېلابېل کرکترونه ځلولي، چې که سړی ورته به ځيرتيا سره وګوري، نو د الفت قوت به هله ورمعلوم شي، له يوه ساده بزګر نه نيولې بيا تر يوه حاکم پورې، د انساني ټولنې ټول اشخاص په کې ځلېږي.

د انسان او انسانيت روح او روان يې د خپلو نثرونو رګونو ته ننوېستی، په همدې وجه خو يې د تلپاتي ژوند او زړه راکښون ځواك ډېر زيات دی.

د ده د نثرونو په هنداره کې د بشري ټولنې هر فرد په خپل خاص کيفيت او کړنې خپل ځان ويني او داسې کوم څوك که پيدا شي، چې په دې هنداره کې دې د خپلو اعمالو څېره ونه ويني.

الفت هر څه د يوه باريك رمز او قوي استدلال په کړيو کې راګير کړي، خاص فلسفي فکر يې په کې ځلولی، انتقادي لاره يې په کې

(۱) ليکوالي املاء او انشاء، ۴۹ مخ.

پرانیستې، مینه یې په کې زرغونه کړې، د ټولنیز فکر لوپټه یې په کې غوړولې، د نفس د تذکیې او روان د پاکوالي لاره چاره یې په کې ښودلې او د انساني روح په داسې یو تمځي کې یې دا ټول سره راټول کړي، چې نه یوازې زموږ د ټولنې انسان پرې خپل روح ارامولی او خپل نفس وینځلی شي، بلکې د ټولې بشري ټولنې لپاره د ګټې اخېستنې وړ دي، دا ځکه چې دا د نړیوالو انساني تجربو د رڼا په رنګ لیکل شوي دي.

د الفت د نثر په باب که هر څومره د خپلو خبرو مزي وغځوو هماغومره غځېږي، خو ښه به داوي، چې د الفت نثر په خپله د الفت د قوانینو په هېنداره کې وګورو:

استاد الفت په خپل یو اثر (لیکوالۍ املا او انشاء) کې د یوه ښه او غوره نثر او انشاء لپاره دغه لاندې ځانګړنې ټاکلې دي:

۱- وضاحت:

۲- صراحت، الفاظ له مقصودو ماناګانو سره تناسب ولري.

۳- ضبط ، په کلام کې زیاتې او بې ضرورته برخې نه وي.

۴- طبیعت، په کلام کې له تکلف څخه کار وانه خیستل شي.

۵- سهولت.

۶- انسجام.

۷- اتساق، د معانیو ټینګ اتصال او ارتباط ته اتساق وایي.

۸- جزالت، ښه معاني په مناسبو الفاظو کې ادا کول دي.

۹- ګرامري لحاظ.

۱۰- د لغاتو استعمال.

۱۱- فعلونه.
۱۲- استدلال او منطق.
۱۳- آهنګ.
۱۴- د لفظ او معنا تول.
۱۵- د مضمون راښکون.
۱۶- د ليکوال عقيده.
۱۷- نظم او ترتيب.
۱۸- ابتکار.
۱۹- تخيل.
۲۰- ذوق.
۲۱- حافظه.
۲۲- احساس.
۲۳- ذکا.
۲۴- د ليکوال شخصيت او اخلاقي شجاعت.
۲۵- د فکر ازادي.

که د يوه غوره نثر لپاره د الفت صيب دا پورته څرګندونې په پام کې ونيسو په پښتو کې د الفت صيب له نثر پرته به دا سې لږې بېلګې پيدا کړو، چې پورتنې ښايستونه او ښکلاوې دې ولري، دا خو الفت دی، چې په طبيعي ډول يې د وضاحت او صراحت په جامه کې مضمون راټوکولی، د منطق او استدلال په تار يې تړلی، نوی رنګ يې ورکړی، د ځانګړي ذوق په اوبو يې وينځلی، د کلمو د آهنګ د لفظ او مانا په تول يې تللی، د فطري ذکاوت او

احساس روح يې ورننوېستی، د ازاد فکر او رنګين تخيل د امېل لړ يې ور په غاړه کړی دی او ((کله چې فکر او خيال سره يو ځای شي، نو غرونه نړوي.)) [1] الفت صيب هم خپل فکر او خيال د احساس په مزو داسې ترلی، چې ((لوړ خيالونه او ژور فکرونه)) ترېنه جوړ شوي دي.

((وګورئ! ورېځې پاس په هوا کې دي، څاڅکي ښکته په زمکه، هغه څه چې په هسکو ورېځو کې شته، په ژورو څاڅکو کې هم شته، په دغو اوبو باندې هم هماغه تنده ماتېږي، د لوړ خيال او ژور فکر نتيجه يوه ده...)) [2]

لکه څنګه چې مو دمخه د دې خبرې يادونه راوړ، د الفت صيب د پنځه ويشتو په شاوخوا کې دا ټاکل شوې ځانګړنې کولی شو د ده په نثر کې ومومو، نورې داسې کمې ښېلګې به پيدا کړو، چې دا ټولې ځانګړتياوې دې ولري. کېدی شي الفت صيب دا ځانګړتياوې د خپل نثر له پلوه راټولې کړې وي او بيا يې د يوې غوره انشا لپاره د يوه ضرورت په توګه په نښه کړې وي.

د الفت صيب د نثر جادو، خوږوالی، زړه راکښون، تلپاتې توب او ښکلا په دې کې ده، چې دا د څو هنرونو مجموعې پايله، شيره او شات دي او ((کله چې يو هنر له بل سره مل شي او يو ښايست په بل کې حل شي، نو هغه څه ترېنه جوړ شي، چې سترګې يې په

---

(۱) ذهدی، روانشناسی کودک،

(۲) غوره نثرونه، ۱۱۴ مخ.

لیدلو او غوږونه یې په اورېدلو او زړونه یې په مینه او محبت نه مړېږي... (۱)

اوس راځو د استاد ژوند او د اثارو پېژندنې ته:

د استاد د ژوند او اثارو په باب په بېلابېلو کتابونو او جریدو کې لیکنې شوي دي، خو یوه هم دومره مشرح او قناعت بښونکې نه وه، چې د الفت صیب د ژوند او اثارو ټول څرنګوالی موږ ته معلوم کړي، له نېکه مرغه زما ځوان مبتکر استاد محترم زلمي هېوادمل د الفت صیب د ژوند او اثارو په باب مفصله څېړنه کړې او د (الفت یاد) نومي کتا ب کې یې خپره کړې ده. زما لپاره ډېر وخت په کار و، چې د الفت صیب په باب دومره ګټور او مفصل معلومات ترلاسه کړم او یا هم کېدی شي هېڅ مې ترلاسه کړي نه وای. هماغه و چې له محترم استاد هېوادمل سره مې په دې باب خبرې وکړې او د دې لیکنې د لنډون او د ضرورت په صورت کې د ځینو ټکو د زیاتونو په باب مې ورسره مشوره وکړه، هغه د سر په سترګو ومنله، چې دا دی دلته یې راوړم:

کورنۍ، زوکړه او ټاټوبی:

[(پر ۱۲۸۸ ل کال – ۱۹۰۹ ع کال) د لغمان د عزیز خان کڅ د منصور په کلي کې د سید فقیرپاچا د زوی میرسید پاچا په کور کې یو نوي ماشوم سترګې برانیستې.

---

(۱) د زړه وینا، ح مخ.

نوم، تخلص او مستعار نومونه:

کورنۍ پردغه نوي زوکړي ماشوم، ګل پاچا، نوم کېښود. ماشوم ګل پاچا د خپلې کورنۍ په غېږه کې لويېده، تر هغې چې د ليک لوست شو، د استعداد خاوند ځوان، د سر شارې شعري قريحې خاوند ځوان، دغه ځوان د الفت تخلص غوره کړ او چې پر کومو ليکنو يې د خپل نامه ځرګندول نه غوښتل، نو يې بيا پر دغو لاندې مستعارونومونو: (ظريف افغان، کجوروال، علاقمند، محتاج، ستمديده، نواموز، نادار، ارزومند، نکته رس، نکته دان، منتظر، مشاهد، حق بين، منصف، حق پسند، دلسوز، امنيت خواه، لغت دان، پارلماني وکيل، دقت پسند، اعتدالي، ملتفت، قانوني، خپل، بې زړه ،ا،ط، ګ) ليکنې وکړې.

زده کړه:

ګل پاچا الفت د پښتو د اوسني ادب د نورو سرلارو په څېر په سيستماتيک ډول کوم ښوونځی او يا د تحصيل کومه عالي موسسه نه ده لوستې، بلکې د لغمان، ننګرهار او کابل په ديني مدرسو کې يې له جيدو علماوو څخه زده کړه وکړه: صرف، نحو، منطق، تفسير، معاني، بيان او د احاديثو کتابونه يې ولوستل. دغه زده کړې که څه هم غيرې منظمې وې، خو د ده د ځپاند فطري استعداد په تاندولو او روزلو کې يې ستر رول درلود. اما د الفت

لپاره هماغه لومړنۍ زده کړې بسیا نه وې، بلکې ده د ژوند تر پایه مطالعه کوله، نوي نوي شیان یې زده کول او نوي مضمونونه یې لوستل او د خپلو دغو مطالعو او لوستنو محصول یې د خپل ژوند په اوږدو کې په بېلابېلو بڼو خپلو هېوادوالو او پښتنو ورونو ته وړاندې کړی دی.

ژبې:

د الفت مورنۍ ژبه پښتو وه، فارسي یې هم په ښه توګه زده کړې وه ان تر دې حده، چې په ډېره لوړه ادبي پیرایه کې یې هر ډول مضامین په دې ژبه کښل او داسې اشعار یې ویل، چې په لوړو پارسي اشعارو کې حساب کېږي. سربېره پردې الفت په دیني مدارسو کې عربي ژبه تردې حده زده کړې وه، چې مضامین یې پرې لیکل او دغه ژبه یې هم ښه زده وه.

رسمي ملازمتونه:

الفت چې د کابل او ننګرهار په درس ځایونو کې دودیزې زده کړې وکړې، د شپږویشتو کالو ځوان و، چې رسمي ملازمتونو ته یې مخه کړه، لومړی ځل پر ۱۳۱۴ل کال د انیس اخبار په اداره کې د کاتب په توګه ومنل شو، خو ده په کتابت بسنه ونه کړه، بلکې د لیکوالۍ په برخه کې یې له خپل استعداد څخه کار واخیست او ډېرې مقالې یې وکښلې، نوي او تازه اشعار یې وویل او خپاره کړل، د ده دغو ادبي او مطبوعاتي هڅو دی د کابل په ادبي انجمن کې جذب کړ او پر ۱۳۱۵ ل کال د ادبي انجمن د

تالیف او ترجمې په څانګه کې د غړي په توګه ومنل شو. کله چې پـر ۱۳۱۲ ل کـال پښـتو ټولنـه جوړه شوه او د زیـري جریـدې پـر خپرولو یې پیل وکړ. پر ۱۳۱۲ ل کال د زیري چلوونکی مقرر شو، پر ۱۳۱۲ ل کال د پښتو ټولنې د صحافت د مدیر مرستیال مقرر شو. پر ۱۳۱۹ ل کال د اصلاح ورځپاڼې مشاور او د پښتو ټولنې د قواعدو مدیر شو. پر ۱۳۲۰ ل کال د اصلاح ورځپاڼې مشـاور، د پښـتو ټـولنې عمـومي مبصر او د کابـل مجلې د چلـوونکي پـه توګه وټاکل شو.

پـر ۱۳۲۵ ل کـال د اتحـاد مشـرقي جریـدې مـدیر مقـرر شـو. پـر ۱۳۲۷ ل کال په ننګرهار ولایت کې د قبایلو عمومي مدیر شو. پـر ۱۳۲۸ ل کال د شوری د اوومې دورې لپـاره د جلال ابـاد د خلکـو له خوا د وکیل په توګه انتخاب شو.

پر ۱۳۳۱ ل کال د لغمان د کرغیو د ولسوالۍ خلکو، د شوریٰ د اتمې دورې لپـاره خپـل وکیـل وټاکـه. پـر ۱۳۳۴ ل کـال د جـلال اباد د خلکو له خوا د لویې جرګې وکیل شو.

پـر ۱۳۳۵ ل کـال پـه لـومړۍ رتبـه د پښـتو ټـولنې رئـیس او د پـوهنې وزارت د عـالي شـورا غـړی مقـرر شـو. پـر ۱۳۳۸ ل کـال د پښتو ټولنې پر ریاست سربېره د افغان شوروي د دوستۍ ټولنې د رئیس په توګه وټاکل شو.

پر ۱۳۴۲ ل کال دکابینې غړی شو او د قبایلو د مستقل ریاست چـارې ور وسـپارل شـوې. پـر ۱۳۴۴ ل کـال د ولسـي جرګـې د دولسمې دورې لپاره د جلال اباد د خلکو له خوا د وکیـل پـه توګـه انتخاب شو.

نمانځنې:

ګل پاچا الفت د کار او ملازمتونو په دغه اوږده دوره کې د ښو کارونو، ابتکار او جدیت له امله د مقاماتو له خوا نمانځل شوی هم دی، چې د ده اخیستنې او نمانځنې په لاندې ډول دي:

۱- د خوشال خان د ادبي جایزې ګټل.

۲-د ابوعلي سینا د علمي جایزې ترلاسه کول.

۳-د صدارت له خوا دویمه درجه ستاینلیک.

۴- د ستوري دریمه درجه نښان.

۵- د پوهنې دویمه درجه نښان.

۶- د وکالت د دورو نښانونه.

۷- د لویې جرګې یادګاري نښان.

سفرونه:

ګل پاچا الفت د رسمي ملازمتونو په اوږدو کې ځینې سفرونه هم کړي دي، چې په لاندې ډول ښوول کېږي:

۱- پېښور ته د یوه ادبي هیئت په مشرۍ، چې پوهاند رښتین او مرحوم استاد خادم هم ور سره مله وو.

۲- مسکو ته د یو کلتوري هیئت په مشرۍ.

۳- د ختیځپوهانو پنځه ویشتم کانګرس کې د ګډون په منظور مونشن ته سفر، چې په دې سفرکې یې د خوشال خان خټک او پښتو ټولنې په باب دوه کنفرانسونه ورکړي دي.

۴- د آسيايي او افريقايي ليکوالو په کنفرانس کې د ګډون لپاره تاشکند ته سفر.

۵- د افغان - شوروي د دوستۍ ټولنې په بلنه د يوه هيئت په مشرۍ مسکو ته سفر.

۶- د ختيځپوهانو په شپږويشتم کانګرس کې د ګډون په منظور د يوه هيئت په مشرۍ مسکو ته سفر. په دې کانګرس کې يې د خوشال خان او رحمان بابا د شاعرۍ په باب کنفرانس ورکړی دی.

الفت په دغو سفرونو کې ويناوې کړي او کنفرانسونه يې ورکړي دي او دغه لاندې ځايونه يې نورهم ليدلي دي:

مسکو، ليننګراد، سوچي، باکو، دوشنبه، تاشکند، تهران، پېښور او مونشن.

د حج سفر:

الفت د ژوند په وروستيو کلونو کې د حج د فريضې د ادا کولو لپاره بيت الله شريف ته هم تللی و.

کړه وړه او عادات:

مرحوم ګل پاچاالفت دنېکو اخلاقو خاوند، مهربان، پر خوارانو زړه سواند، پر وطن او وطني مصالحو مين شخصيت و.

لوی استاد پوهاند عبدالحی حبيبي يو ځای کښلي دي: «الفت په رسمي چارو کې تکړه همکار او د ملګرو په جرګه کې خوږ او خندونکی او نکته رس ملګری و. په مشاعره او نکته دانۍ کې

ترهېچا پس نه پاتېدی او کله چې به د «جد» ډگر ته راغی، نو به یو مدبر، فکور او وطنپال سړی و.»

استاد عبدالروف بېنوا په دې باب وایي: «ښاغلی الفت په اجتماعي ژوند کې یو مخی، خوش خلقه، متین او په عین حال کې د ورین تندي خاوند سړی دی. مجلس یې ډېرخوږ دی او خبرې یې مزاحیه روح هم لري...»

اجمل ختک د رهبر مجلې د ۳ ټوک په ۲۴ شماره (۴) نمبرکې لیکلي دي:

«...پاچا صاحب یو لوی پښتون، عالم او ادیب او شاعر دی، په نظم او نثر دواړو کې د دې دور په وړومبي صف کې په اوچتو سترگو او دنگه غړانگه مخکې روان دی، ولې تاسې ته به هومره غلی او خوله خاموشه وي...د لغمان دا پیاوړی ادیب الفت، چې بیان او لیکونه یې سړی گوري، نو د اور لمبه محشرستان معلومېږي، ولې چې مجلس کې یې ووینې، نو دومره خاموش متین او قلار سړی، چې ته به ونه وایې، چې دا هغه گل پاچاالفت دی، چې قلم یې د ادب او شاعرۍ پیداکولو نه هډو قلارېږي نه.

د ده په ژبه به بې ضرورته خبره رانشي او د ضرورت خبره هم پخپل وار او خپل ځای داسې په قلاره کوي، چې ته به وایې اول یې جووي او بیا یې په څه هنر، د مجلس ذهن ته د رسولو کوښښ کوي او دې سره سره موسکا د ده مستقل او حاوی صفت دی، چې دا فیصله به د الفت ډېر کم دوستان وکړی شي، چې شونډې یې موسکا ډېره کوي که وینا!

ما خو په ډېر لنډ تنګ ملاقات کې دا محسوسه کړه، چې د الفت صاحب موسکا هم له وینا نه خالي نه وي. ده خوږه موسکا څه داسې په فن او هنر بلده کړې ده، چې تر یې د موسکا کار اخیستی شي هم که څوک ډېر اهم بحث کې را ونښلي، نو د ده تشه موسکا هغه ته داسې جواب ورکولی شي، چې که د دلیل ځای پکې هم نه وي، نو د مینې او خلوص په زور هغه خبره په خوږوالي کې په بل فریق پرې کړي.))

فکري مسیر، ملي او سیاسي سرګرمي:

د پښتو ژبې یو معاصر لیکوال د استاد الفت د فکري مسیر په باب کښلي دي:

((الفت یو انتقادي ریاست و، چې د حاکمې طبقې ارتجاعي څېره یې افشا کوله او د فساد، اختناق او ارتجاع پرضد یې کله علني او کله په رمزي توګه مبارزه کوله.)).

((الفت زموږ د هېواد له شرایطو سره سم د یوه نوي او مترقي فکر خاوند و. ده ته ملي او وطني مصالح تر هرڅه لوړ ښکارېدل او د وطن له آبادۍ، ملي حاکمیت او د رنځونو له لرې کولو سره جدي علاقمند و، د ظالمانو، رشوت خورو او د نورو په وینو او غوښو د چړچه مارو له سر دښمن الفت د دغسې یو فکر په لرلو سره په هېواد کې د سیاسي او ملي غورځنګونو څخه لرې نه شو پاتېدی.))

((کله چې د ويښو ځلميانو نهضت شروع شو الفت په دې نهضت کې شريک و او د دغه نهضت په خصوص کې د ده خپل هغه وختني نظر دا دی.)):

((زلمی دانه دی، چې د بلوغ سن ته رسېدلی وي او شيطان يې وغولوي، بلکې زلمی هغه دی چې په نفس و شيطان دواړو باندې غالب وي او د هلکتوب له خويونو او خواهشاتو تېر شوی وي، د جديد عصر فضايل او مدنيت دلته راولي او په ترويج کې يې کوښښ وکړي، نه دا چې تش يې زده کړي وي يا له جديد عصر نه غلط تعليم واخلي او حريت و ازادي ګمان په بې قيدۍ او بې مبالاتۍ وکړي. موږ د زلميانو په مغزو کې نوي افکار، تازه نظريات د نورو علومو رڼا، د نوي عصر معانی او د جديد قرن عشق لټوو. د جديد قرن عشق، يعنې د وطن مينه او ملي محبت، مګر تش په خوله نه، بلکې هغه مينه او محبت، چې په کار او عمل کې ظاهرېږي...))

((الفت دغه مهال د سردار شاه محمودخان د حکومت له نيم بندې ازادۍ نه په ګټې اخيستنې سره وکولای شول، چې د هېواد د نورو فکورو او منورو شخصيتونو په ملګرتيا په هېواد کې د سياسي مفکورو د پياوړتيا او د ملي غورځنګونو د پرمختيا لپاره کار وکړي.

هوکې! په همدې نيامت يې د((اولس)) ملي جريده را وايسته. د دې جريدې د امتياز خاوند ګل پاچا الفت و، دا جريده د ۱۳۳۰ل

کال د جوزا له میاشتې د ۱۳۳۲ ل کال د عقرب تر اخره نومړې الفت سرته رسولې ده.

تر ۱۳۳۲ ل کال وروسته په هېواد کې د ملي جریدو خپرېدل او د سیاسي مفکورو د تبلیغ په باب علني فعالیتونه بند شول او الفت دغه وخت له خپل رسمي موقف نه په استفادې وراندې د خپلو ادبي لیکنو او تخلیقي ایجاداتو له لارې د ملي او سیاسي مبارزې سنگر تود وساته. کله چې تر ۱۳۴۵ ل کال راوروسته بیا په هېواد کې د قسمي دیموکراسۍ په رامنځته کېدو سره د ملي غورځنگونو او سیاسي فعالیتونو د ودې لپاره زمینه برابره شوه، ملي مطبوعات منځته راغلل، الفت بیاهم غلی نه و، بلکې له خپل ملي فکري مسیر سره سم یې د جامعې، د اصلاح، د ظلم او بېعدالتۍ د له منځه وړلو لپاره، د قلم په ژبه، سیاسي مبارزه پیل کړه، خصوصاً په ۱۳۵۰- ۱۳۵۲ کلونو کې یې په افغان جریده کې ډېر سیاسي مضامین په پښتو او پارسي ژبو په خپلو اصلي او مستعارو نومونو ولیکل.))

څنگه، چې دمخه مو اشاره وکړه، الفت د خپل وخت یو ریالیست لیکوال او شاعر و او د خپل وخت د حاکمه طبقې له ناوړو کړو وړو څخه یې پرده او چته کړې، د مظلومانو پر حال یې ژړلي او ظالمانو ته یې بد کتلي. څومره روښنفکرانه افکار چې د الفت په اشعارو کې د ټولنې د ویښتیا لپاره ځلېدل، د ډېرو کمو لیکوالو په اشعارو کې دا شان شور او زور موجود و.

نو په دې وجه يې د خپل عصر د نويو افکارو مخکښ او سرغندوی بللی شو. دغه راز کله چې د ويښ زلميانو غورځنګ جوړ شو الفت يې له مخکښانو څخه و او بيا کله، چې تر ۱۳۲۲ل کال وروسته د ويښ زلميانو غورځنګ د ځينو غړو ترمنځ درز پيدا کېږي او يوازې د انګار جريده تر پايه پورې د ويښ زلميانو نوم ساتي، الفت هم تر پايه پورې له نورو پښتنو فرهنګيانو، لکه: ساپي، خادم، انګار، رښتين، تره کي او بېنوا سره په دې غورځنګ پاتې کېږي. دې غورځنګ د هېواد په ځينو ولايتونو، لکه کندهار، پکتيا، کابل او ننګرهار کې څانګې لرلې، چې د کندهار د څانګې مشر استاد عبدالروف بېنوا، د پکتيا د څانګې مشر غلام محی الدين زرمتی، د کابل د څانګې مشر نور محمدتره کی او د ننګرهار د څانګې مشر الفت او خادم وو.

نو په دې ډول ويلی شو، چې د ويښ زلميانو په غورځنګ کې هم د استاد الفت رول ټاکونکی او بارز و.

پارلماني مصروفيتونه:

ګل پاچا الفت د افغانستان د پارلمان (ملي شوری) ولسي جرګې په اوومه، اتمه او دولسمه دوره کې د لغمان د کرغيو او د ننګرهار د جلال آباد خلکو وکيل و. د ملي شوری په اوومه دوره کې يې د شوری دويم مرستيال ټاکل شوی و. الفت د وکالت په ټولو دورو کې له خپلو پارلماني حقوقو ناوړه استفاده نه ده کړې او د ملت حقوق يې د خپلو شخصي ګټو په منظور تر پښو لاندې کړي نه دي، بلکې د يوه باديانته او با وجدانه وکيل په توګه يې د

خپلو موکلینو او د افغانستان د محرومو خلکو د ګټو ملاتړ کړی دی. د حکومتونو قدرت ته، په دغو دورو کې لکه د ډېرو وکیلانو په خبر نه دی تسلیم شوی، د هغه وخت په جریدو او د شوری او ولسي جرګې په نشریو کې د ده خپرې شوې ویناوې او آراوې د دې وینا ښکارندویې دي.

صحافي مصروفیتونه:

ګل پاچا الفت د زېري جرېدې د چلوونکي، د کابل مجلې او اتحاد مشرقي د مسوول مدیر، د ولس جریدې د امتیاز خاوند او د ((کابل کالنۍ)) د څو ګڼو د منتظم، مرتب او مهتمم په توګه کار کړی دی. د کابل مجلې د مدیریت پر وخت یې څو کتابونه هم چاپ کړي دي، چې په دې توګه مو ږ د ده څخې د یوه صحافي په توګه هم نه شو هېرولای.

الفت د زېري پر لومړۍ نشراتي دوره او پر اووم نشراتي کال ښایي تر مولوي صالح محمد هوتک (۱۳۳۹ ل مړ) وروسته د زېري جریده چلوله.

دغه وخت زېری دوه مخیزه او د قلمي اهدافو لپاره خپرېده، صحافت یې هم دودیز و، په ډېرین چاپ خپرېدله، کومه فوق العاده ښیګڼه یې نه لرله. پر داسې مقاصدو سربېره یې د هغه وخت ادبي مطالب هم خپرول.

خو کله چې ګل پاچا الفت د کابل مجلې مدیرو ټاکل شو او د دې مجلې هغه ګڼې، چې د ده د معاصرو اصولو له معایرو سره برابرې

دي او د دغـو مجلـو مطالعـه د الفت ځېـره د يـوه پيـاوړي مجلـه چلوونکي په توګه رابرسېره کوي.

د الفت پـه مسـووليت چاپ شـوې ګڼې، د مسـلکي اختصاصي مجلې ټولې ځانګړنې لري، که د کابل مجلې پنځوس کلن نشـراتي کلونه، د مديرانو د کار د دورو پر اساس وڅېړو، نو د الفت دوره د بريالیو مديرانو کتار کې د اوليت حق لري.

د الفت د مسـووليت پـر وخت کابـل مجلـې سـربېره پـر علمـي او تحقيقي موضوعاتو او ترجمو ځينې کتابونـه هم پـه متفـرق شـکل خپاره کړي دي، لکه د غنمـو وږی، پښـتو سـندرې، د پيـرمحمد کـاکړ ديـوان، د افغانسـتان پخـوانی تـاريخ او د پښـتانه شـعرا د دريېم ټوک لپاره مواد.

د کابـل مجلـې ترمسـووليت وروسـته الفت د اتحـاد مشـرقي مسوول مدير شو. اتحاد مشرقي دولتي اخبار و او د هماغه وخت د دولت د پاليسيو او غوښتنو ښکارندويي يې کوله، الفت لکه نور اخبار ليکونکي د دولت مطرحو پاليسو په رڼا کې دغه اخبار چـلاوه، خـو د ده ابتکـار پـه دې کـې دا و، چـې ذوقـي او ادبـي موضـوعات يـې پـه کـې زيـات خپـاره کـړل. د ورځپـاڼې ليکنـې د اوصولو له مخې دغه اخبار کوم ابتکاري اړخ نه لري، بلکې زمـوږ د هېواد له شرايطو سره سم دوديز اخبار دی.

الفت کـابو دوه کالـه د ولـس د ملي جريـدې د امتيـاز خاونـد و، چې د چلونې او مضـمون ليکنـې زيـات کـار يـې پـه ده پـورې اړه درلـوده، نـو ځکـه د دغـې جريـدې خپرونـې هـم د ده پـه صـحافي فعـاليتونو پـورې اړه پيـدا کـوي، د دې جريـدې مضـامين، ملـي،

اجتماعي، انتقادي او سياسي دي، فكري اشعار هم په کې په کافي اندازه خپاره شوي دي، خو دا چې دغه اخبار په گستنري ډول چاپېده، نو يې صحافتي خوا ځکه نيمگړې ده او له دې پلوه يې ارزښت دومره لوړ نه دی. سربېره پر دغو صحافي فعاليتونو، الفت د کابل کالنيو په ترتيب، تنظيم او چاپ کې هم برخه اخيستې ده او دغه لاندې کالنۍ د ده په اهتمام او مسوولیت چاپ شوې دي:

١- د ١٣٢١ ل کال کالنۍ.

٢- د ١٣٢٢ ل کال کالنۍ.

٣- د ١٣٢٣ ل کال کالنۍ.

د الفت په مسووليت خپرې شوې کالنۍ د کابل کالنيو په لړۍ کې تر نورو کالنيو پاتې نه دي، هم يې صحافي خوا بشپړه ده او هم يې علمي او معلوماتي خوا.

د تدريس چارې:

الفت د خپلو مصروفيتونو تر څنګ د کابل پوهنتون د حقوقو او ادبياتو په پوهنځيو کې د استادۍ چارې هم سرته رسولي او په بېلابېلو مواقعو کې يې د دغو دوو پوهنځيو د ځينو صنفونو شاگردانو ته تدريس هم کړی دی.

په نړيوالو سيمنارونو کې گډون:

الفت په ځينو نړيوالو سيمنارونو کې د گډون لپاره بهرنيو هېوادونو ته هم تللی دی. پر دې سربيره په هېواد کې د جوړو شويو نړيوالو سيمينارونو غړی هم و.

په دغو سیمینارونو کې یې ویناوې کړي او علمي مقالې یې لوستي دي، لکه:

۱- د خواجه عبدالله انصاري (۴۸۲ هـ ق مړ) د نهه سوم تلین په نړیوال سیمینار.

۲- د نورالدین عبدالرحمٰن جامي (۸۹۸ هـ ق مړ) د زوکړې د پنځه سوه پنځوسمې کالیزې نړیوال سیمینار.

۳- د خوشال ختک (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هـ ق) په کابل کې جوړ شوی لومړنی نړیوال سیمینار، په دې سیمینار کې یې «د خوشال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا» ترسره لیک لاندې مقاله لوستې وه.

سربېره پردې الفت له ۱۳۱۴ ل کال راپه دې خوا د هېواد په موقوتو خپرونو کې پرله پسې خپلې مقالې او اشعارچاپ کړي دي، غنیمت اثار او لیکنې یې پښتو ادب ته پرې ایښي دي.که د الفت د ټولو علمي او فرهنګي هڅو جاج واخیستل شي، نو بې له شکه دی د پښتو د معاصر ادبي غورځنګ په سر لارو کې د مشرتابه حق لري او پر ځای ده، چې موږ یې استاد وبولو او د ده درنو ادبي او ګټورو اثارو ته د احترام سر ټیټ کړو.

اثار او لیکنې:

که سړی د استاد ګل پاچا الفت د اثارو مطالعه ولري، نو به ور زباد شي، چې د ده اثار په عمومي ډول ترپنځه کتګوریو لاندې مطالعه کېدی شي:

۱ – تخلیقي اثار.

۲ – تحقیقي اثار.

۳ – تحلیلي اثار.
۴ – ترجمې.
۵ - په نورو ژبو لیکنې.
۱- **تخلیقي اثار:**
د استاد ګل پاچا الفت په اثارو کې د ارزښت وړ اثار، د ده تخلیقي ایجادیات دي، چې هم د هنري اړخ له پلوه بشپړ دي او هم د موضوعي. د ده تلپاتې تخلیقي اثار زموږ د ژبې په معاصرو ادبي اثارو کې په ډېره او چته پوړۍ کې ځای نیسي، لوی استاد پوهاند عبدالحی حبیبي د ده په هنري تخلیقاتو کې لاندې ښېګنې ښوولې دي:
۱ – جمال چې د الفاظو او کلماتو غوره کول (انتخاب) او بیا د هغه اوډنه (ترتیب) او پیودونه (نظم) یې غتې نښانې دي.
۲ – برهان او استدلال که د فطرت له هره مظهره څخه دی، یو منلی دلیل جوړولی شي او د ده په نظر کې د دنیا ټول مظاهر د استدلال لپاره څرګندې نښې دي.
۳ – انتقاد دده د هنر غټه ښېګڼه ده. دی د مظلومو خواخوږی دی، د اجتماعي ظلمونو سخت دښمن دی، په خپل لیک کې که منظوم وي که ولسي، تجاوزاتو ته ګوته نیسي او د ده قلم په دې خوا کې ډېر تېره دی، د ظالمانو اسرار لټوي او د مظلومانو او لوڅو لغړو په کوټو ورننوځي، د دوی د فلاکت او بدبختۍ حال ګوري او هغه د ولس د عبرت لپاره په داسې ژبه بیانوي که د چا زړه ډېر کلک هم وي بیا به هم اغېزه پرې وکړي. د الفت هېڅ

منظوم او منثور لیک نه شته، چې له دغو ښېګڼو ځنې تش وي، ځکه نن د پښتو لیکوالو په ډله کې الفت تر ټولو مخکې ودرېږي او د ده لیکونه د پښتو ادب شمله ګڼلی شي.

د استاد الفت تخلیقي اثار په لومړي سرکې په دوو عمده څانګو بېلږي:

منظوم او منثور اثار: په هنري، ادبي او فکري لحاظ د ده منظوم او منثور اثار دواړه خاصې ښېګڼې او مزایاوې لري، چې یوله بله بېرته نه پاتېږي، خو ځنې خلک یې منظوم تر منثورو ښه ګڼي او ځینې نور یې بیا منثورو ته تر منظومو هغو ښه وایي.

الف: منظوم اثار:

د ده منظوم اثار په شکلي لحاظ په غزل، قصیدې، رباعي، مثنوي او نورو فورمونو کې ویل شوي دي، کله کله یې د پښتو په خپلو اصیلو او ملي فورمونو کې هم ځینې اشعار ویلي دي، چې نمونې یې موږ د استاد په ځینو مجموعو کې پیدا کولای شو.

په موضوعي لحاظ د استاد اشعار اجتماعي، ملي، وطني او انتقادي خواوې لري، خو کله کله د مینې سندرې هم بولي او بعضې وختونه عرفاني تمایلات هم ښیي، خو فکري خوا د ده په ټولو تخلیقي اثارو کې درنه ده.

د استاد منظوم چاپي او ناچاپ اثارپه لاندې ډول دي:

۱- د پسرلي نغمه:

دغه مجموعه د استاد د منظوموتخلیقي اثارو لومړنۍ چاپي مجموعه ده، چې څو پسرلني او اجتماعي شعرونه په کې خوندي

دي. دا مجموعه پر ۱۳۲۰ ل کال په وړه کچه، زر ټوکه، ۴۰ مخه په دولتي مطبعه کې چاپ شوې ده.

۲- ښه لمسون:

دا د استاد دویمه راټوله شوې مجموعه ده، چې د ده (۳۸) ټوټې ملي، وطني، پښتني او اجتماعي، اشعار په کې خوندي دي او خطي نسخه یې د ده په خپل خط (۷۰) مخه په ملي ارشیف کې خوندي ده او د ملي ارشیف په خطي کتابونو کې یې نومره (۴، ۱۴۴) ده. مجموعه پر ۱۳۲۰ ل کال ترتیب شوې ده او په پیل کې یې استاد یوه مقدمه ګوتې هم کښلې، چې ځینې برخې یې دا دي:
((که څوک د شعر اوسنی تعریف په نظر کې ونیسي او په نننۍ دنیا کې ښې سترګې وغړوي، دابه ورته څرګنده شي، چې نن د دنیا ژوندي ملتونه له شعر او شاعرۍ څخه یوازې همدغه هیله نه لري، چې د خلکو سترګې د جمال او طبیعي مظاهرو خواته راواړوي او د اوربدونکي په طبیعت کې تش هومره قبض او بسط پیدا کړي، چې د یوه ساعت خوشحالتیا موجب وګرځي او نور څه اثر ورباندې مرتب نه شي.
هو! نن شعرته په هغه پخوانۍ سترګه نه کتل کېږي، چې یا به د شتمنو او لویو خلکو په دروازو کې ویل کېده او یا به میخانو او خراباتو کې اوربدل کېده، ځکه چې نننی شعر له دې ابتدایي مراحلو ځینې ډېر وړاندې شوی دی او د ملتو په حال کې مسیحایي تاثیر لري. نن شعر د اسرافیلي شپېلۍ داسې زړونه را ویښېږي، چې سړی ورباندې د مړو ګمان کوي، نن دا کولی شي چې پخپل حرارت او حرکت یو ملت د خپل حیات او بقا دپاره هر

راز مشکلاتو ته وړاندې کړي او د هر چا په زړه کې مړاوی اور تازه کړي.))

۳- عالي افکار:

د استاد د اشعارو دریمه مجموعه ده، چې د **۱۳۲۷** ل کال پر ثور (**۷۰۰**) ټوکه دننګرهار په دولتي مطبعه کې، په **۵۸** مخونو کې چاپ شوې ده. د دې مجموعې د روح او محتوی د څرګندونې لپاره اړ یم، چې د دغې مجموعې دوه نمونې، چې یوه د پښتو شاعرۍ په ملي اوزانو کې ویل شوې ده، تا سوته وړاندې کړم:

وینا ته چې یې ګورې د وطن په غم غمجن دی
پرې مه غولېږئ غل دی
په ژبه هرڅه وایي، وطن او ملت ستایي
په دې غم مبتلا یي
مجلس د صادقانو ته راغلی په څه چل دی
پرې مه غولېږئ غل دی
د خپل مطلب لپاره، هر ځای ته لرې لاره
تل ګرځي ناقراره
د خپل شخصي غرض نه تېرېږي ګوډ او شل دی
پرې مه غولېږئ غل دی
شپو یې که په سر وي ،په غاړه یې کالر وي
په پوهه معتبر وي
په بد نظر یې ګورئ که یې بل شانې عمل دی
پرې مه غولېږئ غل دی

بله بېلګه:

زمــوږ پــه محلــه کــې يــو دوه مــاموران دي
تنخوا او پـه رتبـه کې څـه فرق نـه لري يـو شـان دي
خـوراک د يـوه هـر شـپه نـرۍ وريجـې چرګـان دي
د ورځـــې کبابونـــه ســـالنونه نورشـــيان دي
د بـل مـامور پـه کـورکې ماشـومان ګـورم چې ژاړي
پخ کړي يې پيتي وي دوی شوروا لـه موره غـواړي
ســل رنګــه نعمتونــه د هغــه کــور کــې پخېــږي
مېوې لمدې او وچې پـه کې هر وخت پيدا کېږي
د ښـار مـامورين واړه د هغـه کـور کـې عـذرېږي
د ښـې ډوډۍ صـفت يـې مجلسـونو کې تـل کېـږي
سـهار يـې پـه کالـه کـې پراټـې شـودې هګـۍ دي
پـه هـره ورځ پېـروي شـيرچايونه پـه چرګـۍ دي
دا بــل مــامورکره کلــه ســابه کلــه شــوروا وي
به مياشت کې دې يو دوه ځله نرۍ وريجې روا وي
مـــدام د پـــوروړو ورســـره غـــم او ســـودا وي
يـوه تنخـوا تـر بلـې نـه رسـېږي حـال يـې دا وي
هغـه څنګـه مـامور دی د دې بـل ولـې دا حـال دی ؟
د غـــور خاوندانونـــه زمـــا دا رنګـــه ســـوال دی!.

۴-د ازادۍ پيغام:

د اسـتاد الفت د پښـتني ننـګ او غيـرت او د پښـتنې او ملـي احسـاس زېږنده اشعار، د ازادۍ پـه پيغـام کـې راټـول شـوي دي.

دغه مجموعه چې پښتنو شاعرانو ته يې اهدا کړې ده. دوه زره ټوکه په ښکلې قطع، په افسټ ډول، په دولتي مطبعه کې چاپ شوې ده.

په مجموعه کې د استاد ديارلس پارکي خوندي دي او د شعرونو عمومي روحيه يې داده:

د دې لوړغرونو ورېمه يم
راوينې کړی مې پښتون دی
د مېړانې سرنامه يم
ازادي زما مضمون دی
د غيرت او ننګ نغمه يم
هر آهنګ مې ډېر موزون دی
د خيبر غرونه ماپه سرو وينو لړلي
غليمان د پښتنو مې پښتنو باندې وژلي

۵- غوره اشعار:

د استاد الفت د اشعارو ترټو لويه مجموعه ده. دغه مجموعه پر ۱۳۳۴ ل کال، **۲۵۲** مخه، دوه زره نسخې، د پښتو ټولنې له خوا په افسيټ ډول، په دولتي مطبعه کې چاپ شوې ده.

۶- د زړه وينا:

د استاد الفت د اشعارو وروستۍ چاپي مجموعه «د زړه وينا» نومېږي، دغه مجموعه په دوه ډوله (لويه او وړه کچه) **۱۲۲** مخه، په پوهنې مطبعه کې په افسيټ ډول چاپ شوې ده. مجموعه پر

۱۳۴۱ ل کال پښتو ټولنې خپره کړې ده. په پیل کې یې د ځینو ادیبانو او شاعرانو تقریظونه هم چاپ شوي دي.

۷ – ناچاپ اشعار:

د استاد ځینې نور اشعار، چې تر اوسه یا نه دي چاپ شوي او که ځینې یې په ځینو مهالنیو خپرونو کې چاپ شوي هم وي، په یادو شوو مجموعو کې نه دي راغلي.
د استاد الفت د اشعارو د مجموعو په باب یوه بله خبره هم د یادونې وړ ده، چې ځینې مجموعې یې تکراري اشعار هم لري او دابه په دې مانا وي، چې د یوې مجموعې شعرونه یې بلې ته هم انتخاب کړي او راوړي دي.

ب: منثور تخلیقي اثار:

لکه چې ویل کېږي، د الفت منثورې ټوټې هم لکه اوډلی نظم هسې خوند لري، بې ځایه خبره نه ده. د ده منثور تخلیقي اثارهم لکه منظوم اثار یې زړه وړونکي او جذاب دي. په موضوعي لحاظ هم دغه اثار د ټولنې دردونه تمثیلوي، اجتماعي فسادونو ته ګوته نیسي او د کلیوالو خلکو له ژوند سره اړه لري، بېوزلو بزګرانو او خوارېکښو شپنو او نورو خوارانو بد حال او د ظالمانو چړچې، مزې او ناروا دی په ډېرو هنري اشکالو کې ځرګندوي. کله کله د طنز او مزاح روح، چې اجتماعي مقاصد پرې ولاړ وي، د ده په منثورو ټوټو کې تجلي مومي.

د استاد الفت منثور تخليقي ايجادات دادي:

۱- بله دیوه:

د استاد الفت د هنري نثر دغه ښکلې ګېډۍ پر ۱۳۲۰ ل کال ۹۵ مخه، پنځه سوه ټوکه په دولتي مطبعه کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې ده. په مجموعه کې مضامين ترشلو بېلو بېلو سرليکونو لاندې خوندي شوي دي او د کتاب له هغې مقدمې څخه، چې درانه ليکوال او محترم استاد (ع- ب) پرې کښلې دا څرګندېږي، چې د ښکلو نثرونو دغه مجموعه د درسي مقاصدو لپاره کښل شوې ده.

۲- نوی سبک او نوی ادب:

د استاد الفت د هنري تخليقي منثورو اثارو دويمه مجموعه ده، چې ټول ۲۳ مخونه لري او د داخلي نشرياتو له خوا (۵۰۰) ټوکه په دولتي مطبعه کې، په وړه کچه چاپ شوې ده.

۳- غوره نثرونه:

د استاد الفت د هنري نثرونو لويه او بشپړه مجموعه غوره نثرونه نومېږي، چې پر ۱۳۳۲ ل کال د پښتو ټولنې له خوا (۲۵۰۰) ټوکه په دولتي مطبعه کې چاپ شوې ده. د مجموعې مخونه ۱۱۸ دي. استاد الفت چې کومه مقدمه د دغه اثر په پيل کې ليکلې، يو ځای يې ليکلي دي:

«...د دې کتاب پاڼې زما د ډېرې مودې د خاطراتو يوه برخه ده، چې زما په نظر ادبي قيمت لري او زه يې خپل غوره نثرونه ګڼم.»

(۲) تحقيقي اثار:

استاد الفت د خپلو مهمو او جالبو تخليقي اثارو تر څنګه په بېلوبېلو برخو کې تحقيقي اثار هم رامنځته کړي دي، چې لاندې به د ده دغه ډول اثار په ګوته کړو:

الف: ژبنۍ څېړنې:

استاد ګل پاچا الفت په دوديزه توګه د ژبنيو مسايلو په باب هم څېړني او ليکنې کړې دي، چې زه به يې د ځينو مقالو او په دې خصوص کې د کتابونو معرفي وړاندې کړم:

۱ – لغوي څېړنه:

د استاد ژبنيو څېړنو په باب مستقل چاپ شوی کتاب دی، چې دغه موضوعات څېړي:

«په پښتو کې بدليدونکي توري، ځای بدلوونکي توري، لوېدونکي توري، پښتو لغوي استعداد، مرادف لغات، د ليکنو لغاتو معنوي سهوې، د لغاتو پلټنه» دغه اثر ۸۴ مخه لري، پر ۱۳۳۱ ل کال په وړه کچه، په دولتي مطبعه کې، د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی.

تر دغه مستقل چاپ شوي کتاب د مخه او وروسته هم استاد الفت ژبنۍ څېړنې کړي دي، چې د مقالو په ترڅ کې يې په کابل

کالنیو او کابل مجلې کې خپرې کړي دي. زه به د استاد د دغه ډول ځینو مقالو یادونه وکړم.

۱ - پښتو ته یوه کتنه: په دې مقاله کې پر لغاتو، پر مصادرو، قواعدو او محاورې باندې بحثونه شوي دي.

۲ - د پښتو په شاوخوا کې: په دې مقاله کې تر مقدماتي خبرو وروسته مترادف لغات د پښتو ادبي خصوصیات څېړل شوي دي.

۳ - چند نکته در گرامر و لغت پشتو: دغه مقاله د پښتو گرامر د ځینو خواو او لغاتو په باب استاد په پارسي ژبه کښلې ده.

۴ – پښتو مصدرونه:

۵ - کړه او فعلونه:

۶ - متعدي او لازمي افعال: د ده نورې مقالې دي، چې مالیدلي دي او په دې خصوص کې نورې متفرقې لیکنې هم لري.

ب – د لیکوالۍ (املا - انشاء) په باب څېړنې:

گل پاچا الفت زموږ د پښتو د اوسني ادبي غورځنگ په سرلارو کې تر هر چا زیات د لیکوالۍ (املا- انشاء) په باب لیکنې کړې دي. په دې باب د ده لومړنۍ مقاله پر ۱۳۲۱ ل کال «د پښتو لیک» ترسرلیک لاندې او بله مفصله مقاله پر ۱۳۲۳ ل کال «د پښتو نثري سبکونه» ترسرلیک لاندې خپره شوه. ده بیا په دې خصوص کې مفصل اثار ولیکل او نشر کړل، چې زه یې لاندې معرفي کوم:

۱ – څه لیک یا لیک پوهه:

د املا او انشاء په باب د استاد الفت لومړنی اثر دغه دی، چې پر ۱۳۲۸ ل کال، ۲۰۰ ټوکه، ۹۲ مخه، په جلال اباد کې چاپ شوی دی.

استاد د دغه کتاب د لیکلو هدف پخپله داسې بیانوي:

((لازمه ایسي، چې لیکونکی د خپلې ژبې له ادبي قواعدو او فصاحت له اصولو خبر شي او کوښښ وکړي، چې خپل لیک ښه کړي، یعنې یو څه ښه صحیح، سلیس، خوږ، عام فهمه، فصیح او بلیغ ولیکي. د همدې مطلب لپاره زه غواړم، چې د پښتو د ابتدایي او نویو لیکونکو دپاره څه ناڅه لارښوونه وکړم او په دې لاره کې لږه رڼا پیدا کړم، ګوندې د پښتو د املا او انشاء د تعلیم په سلسله کې یو کوچنوټی خدمت وباله شي او لږ غوندې مفید واقع شي)).

د استاد تر مقدمې وروسته بیا پر املا د تنقیط علامات، انشاء، فصاحت، معاني او بلاغت بیان شوي او دکتاب تر ۴۷ مخ وروسته((د انشاء او څه لیکلو نمونې)) تر سرلیک لاندې، پر دې کتاب د لوی استاد پوهاند حبیبي، س،م، استاد بېنوا، استاد خادم، مرحوم سعیداو پوهاند رښتین تقریظونه او نظریات چاپ شوي دي.

ارواښاد استادقیام الدین خادم (۱۳۵۸ ل مړ) د دغه اثر په باب کښلي دي: ((څه لیکل یالیک پوهه مې له اوله تر اخره وکتله، پس له یوې مقدمې، چې د قلم زورپه کې له ورایه ناري وهي، د املا،

انشاء، فصاحت، بلاغت، کنايې، استعارې، مجاز، بحثونه، د کلام محاسن او مصايب، د تنقيط اصول او داسې نور ادبي مباحث په ښه خوږه ادبي ژبه او خوندورې لهجې سره، د ښو مثالونو او تمثيلاتو په وجيز او لنډ صورت شوي دي، کتاب مختصر ولې معنا دار دی، زه يې يو مغتنم تاليف بولم».

(۲) املا او انشاء:

د استاد د دې سلسلې دويم کتاب دی، چې د لومړي کتاب مطالب يې په څه بشپړ شکل په کې راوړي دي، دغه کتاب پر ۱۳۳۸ ل کال پښتو ټولنې خپور کړی دی.

(۳) ليکوالي (املا او انشاء):

په دې لړکې د استاد دريم کتاب په دې نامه يادېږي او دا ددې سلسلې د دويم نومره کتاب بشپړ شکل او دويم چاپ دی، چې تر لومړي چاپ څخه زياتونې هم په کې شوي او زياتې برخې لري. دغه کتاب پر ۱۳۲۹ ل کال، ۲۲۰ مخه پښتو ټولنې درې زره نسخې) په دولتي مطبعه کې چاپ کړی دی. د دې کتاب مطالب دادي: «املا ټکي او ليک نښې، د املا په باب د پښتو ټولنې فيصلې، پښتو املا په پښتو کتابو کې، انشاء (ليکوالي) سبک، دخوشحال سبک، دحميد سبک، پښتو څنګه وليکو، په پښتو کې ځينې لغوي او ګرامري تغيرونه، ګرامري اختلاف، ادبي انتقاد، شعر، او ادب، د ادب راز د پښتو پخواني نثرونه، اوسنی نثر» او بيا په کتاب کې ترپايه د اوسني نثرنمونې راوړل شوي دي.

دا اثر نه یوازې د زده کوونکو او محصلینو لپاره د اړتیا وړ یو مهم اثر دی، بلکې د ټولو هغوکسانو لپاره، چې لیک لیکي د یوه لارښود اثر ارزښت لري.

په دې اثر کې د یوې ښې ادبي لیکنې او اثر لپاره د شپږویشتو په شاوخوا کې مهم ټکي په ګوته شوي، چې د هغو په تطبیق او مراعات سره کېدی شي، یوه ادبي لیکنه خپل لوړ معیار ته ورسېږي.

ج: ادبي څېړنې:

استاد ګل پاچا الفت د ادبیاتو او ادبي مطالعاتو په باب هم تحقیقي څېړنې کړي دي، چې په هغو کې یې تر ټولو مهم اثر «ادبي بحثونه» نومېږي. دغه اثر پر ۱۳۳۲ ل کال، ۱۴۴ مخه، دکابل په عمومي مطبعه کې، د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی. ادبي بحثونه لومړی په کابل مجله کې پرله پسې خپور شوی و، بیا په کتابي بڼه راټول شو.

د: دپښتو ادبي تاریخ او ادبي مشاهیرو په باب لیکنې:

استاد الفت دخپل ادبي زیار او کوښښ په لړۍ کې دپښتو ادب تاریخ او ادبي مشاهیرو په باب هم لیکنې کړې دي لکه:

۱ –د پښتانه شعرا په لیکلو کې برخه اخیستنه:

د پښتانه شعرا دلومړي ټوک په لیکنه او پلټنه کې، د پښتانه شعرا د دویم ټوک لپاره د نیاز محمد ګوجر، محمد ولي، حضرت علي او اکرم جان سوانح دوی کښلي دي، د پښتانه شعرا درېیم ټوک لپاره هم څلور تنه شاعران دوی معرفي کړي دي.

۲ – پښتو سندرې:

دغه کتاب پر ۱۳۲۵ ل کال کې، ۱۲۸ مخه، د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی، لومړی په متفرق شکل کابل مجلې چاپ کړ، بیا یې کتابي شکل غوره کړ.

د کتاب پېژندنه پخپله د استاد الفت په الفاظو کې ولولئ: ((په دې کتاب کې د پښتو غوره او منتخب اشعار او هر ډول سندرې ټولې شوې دي، خو یوازې منتخب اشعار ورته نشو ویلی، ځکه چې اشعارو باندې ادبي تبصره هم شوېده او د ادبي انتقاد روح هم په کې لیده شي، د پښتو سندرو تاریخ هم په کې په اجمالي ډول پروت دی او د شاعرانو مقابله او موازنه هم په صریح ډول تریوه حده شوې ده)).

په دې کتاب کې د پښتو، شعر د تاریخ په لحاظ ۱۳۹ هـ ق څخه تر ۱۳۰۰ هـ ق پورې تر نظر لاندې نیول شوی دی او د دې له امله، چې د پښتو شعر سیر او تحول له هغه وخته تردغه وخته معلوم شي.

کوم شاعران، چې دې کتاب کې یې د کلام نمونې راغلې دي ۳۸ تنه کېږي، وروسته تر دې د پښتو څه غوره او منتخبې لنډۍ راغلې دي او ورپسې د شاعرانو قضاوتونه، د پښتو شاعرانو په باب را اخیستل شوي دي.

۳ – ملي قهرمان:

د پښتو د اوځار شاعرخوشال خان ختک په باب لیکل شوی کتاب دی، چې پر۱۳۴۴ ل کال د قبایلو ریاست له خوا، دوه زره

ټوکه په شمېر، د پوهنې مطبعه کې چاپ شوی دی. ټول مخونه یې ۱۲۴ دي. د استاد دغه لوړ یاد شوي دوه کتابونه (پښتو سندرې او ملي قهرمان) دوه برخې لري: یوه یې تحقیقي برخه ده او بله یې تحلیلي.

هـ: اجتماعي او دیني اثار:

استاد ګل پاچا الفت د ادبي اثارو د ایجاد او تحقیق ترڅنګه تل پر مختلفو اجتماعي موضوعاتو اثار، کتابونه او مقالې لیکلې دي، چې لنډیز یې لاندې وړاندې کېږي:

۱ – منطق:

په دې نامه د استاد الفت یوه رساله، زر ټوکه، **۵۷** مخه، پر **۱۳۳۵** ل کال پښتو ټولنې خپره کړې ده. د دې رسالې عناوین دا دي:

نطق، د منطق لنډ تعریف، منطق، شرح تفسیر او ترجمه، هغه تفسیر چې په غرب کې منطق ته ورکړ شوی دی. د نوي او زاړه منطق اختلافات، د منطق مدخل، پنځه کلیات او نور...

۲ – پښتونولي: د استاد دیوې مقالې عنوان دی، چې په کابل کالنۍ کې خپره شوې ده.

۳- دیني مقالې او کتابونه:

استاد الفت د اسلام د مقدس دین د اساساتو په باب ډېرې مقالې کښلې دي، چې د هېواد خپرونو په متفرق ډول خپرې کړې دي، سربېره پر دې استاد دخپل ژوند په وروستیو کلونو کې د اسلامي نظریاتو پر بنا دټولنې پرجوړښت او ټولنېزو مسایلو یو

مهم کتاب کڼل کېږي دی، چې پر ۱۹۷۹ م – ۱۳۵۸ ل کال په افسېټ ډول په لاهور کې چاپ شوی دی✸.

✸ ښايي له دې کتاب څخه د استاد هېوادمل مقصد هغه کتاب وي، چې استاد الفت د خپل ژوند د وروستيو کلونو په بهير کې ليکلی دی. دا اثر " اسلام او د اسلام نقش د فرد او جامعې په جوړولو کې » نومېږي، چې د استاد تر مړينې وروسته د هغه د زوی مرحوم عزيزالرحمن الفت په زيار ترتيب او چاپ شوی دی. دا اثر ټول ۲۴۱ مخونه لري.

په افسيټ ډول، په ښکلې قطع او صحافت خپور شوی دی. د کتاب شمېر د چاپ کال او ځای نه دی معلوم، خو د کتاب د پښتۍ پر لومړۍ مخ د ۱۳۵۶ کال د حوت مياشت نېټه ليکل شوې ده.

دلته دا نه معلومېږي، چې دا د چاپ کال دی که د مدون د کار د پای نېټه ده، ځکه چې د کتاب د ترتيب کار د ۱۳۵۲ کال د قوس تر مياشتې وروسته، چې د الفت صيب د ژوند وروستي وختونه دي، پيل شوی دی. د دوو مياشتو په موده کې يې ايله که ترتيب کړی وي او د چاپ کار يې ممکن نه برېښي. بله دا چې د کتاب له چاپي چارو څخه داسې برېښي، چې په افغانستان کې نه دی چاپ شوی، دلته ښايي د هېوادمل صيب خبره صدق وکړي، چې وايي: « پر ۱۹۷۹م ۱۳۵۸ ل کال په افسيټ ډوله په لاهور کې چاپ شوی دی.»

د نوموړي کتاب په پيل کې په ۱۴ مخونو کې د مرحوم عزيز الرحمن الفت له خوا د دې کتاب په باب يو ګټور او معلوماتي تقريظ ليکل شوی دی. دا کتاب پر دې لاندې مطالبو باندې بحث او څېړنه کوي:

۱ – اسلام ۲- صالح عمل، ۳ – اسلام او ایمان، ۴- اسلامي جامعه جوړول، ۵- طبقاتي جامعه د اسلام په نظر کې، ۶ – امر په معروف او نهې له منکر څخه، ۷ د ظلم مخنیوی، ۸- مرسته او تعاون، ۹ – د فرد جوړول، ۱۰- مالکیت او مالي سیاست په اسلام کې، ۱۱- د اسلامي اخلاقو غایه او اغېزه، ۱۲- جود او سخا، ۱۳ – اسلامي تصوف، ۱۴، شریعت او حقیقت یا تشریع او تحیقیق. ۱۵ – د صوفیانو مقامونه او احوال. ۱۶ – د تصوف طریقې، ۱۷ – د تصوف مدرسې، ۱۸ – د تصوف په باب ځینې ایتونه او حدیثونه، ۱۹ – متکلمین او علم کلام، ۲۰- اجتهاد. (د تقریظ د – ه مخونه)].

و- درسي لیکنې:

استاد ګل پاچا الفت د پښتو ژبې د کورسونو لپاره دوه درسي کتابونه هم لیکلي دي، چې لومړی یې «پښتو کلي پنځم جلد- لومړی ټوک» دی دغه کتاب د پرش لوسته لري او پر ۱۳۲۱ ل کال، ۴۲ مخه، د پښتو ټولنې له خوا د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ شوی دی.

دویم یې: «د پښتو کلي پنځم جلد- دویم ټوک» نومېږي، چې دا هم پښتو ټولنې پر همدې کال، ۵۲ مخه، د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ کړی دی. په دې کتاب کې ۳۲ لوسته راغلي دي.

۳ – تحلیلي لیکنې او اثار:

د استاد الفت ځینې اثار او لیکنې تحلیلي بڼه لري، د موضوعاتو تفصیل او تفسیر یې د ده خپل تحلیل دی، لکه چې د مخه مې هم د دې خبرې ذکر وکړ، چې په (ادبي بحثونه)، (ملي

قهرمان)، (پښتو سندرې) او قسماً په ليکوالي نومي اثر کې ځينې داسې برخې شته، چې د استاد د تحليل زېږنده دي. پر دې سربېره استاد پر بېلابېلو وختونو تحليلي څېړنې او مقالې وړاندې کړې دي، چې د مثال لپاره يې د څو ليکنو يادونه کوم:

(۱) زموږ ادبي نهضت يا اوسنی ادب:

په دې ليکنه کې د پښتو پر معاصر ادب يوه تحليلي څېړنه وړاندې شوې ده، د مخلص، پوهاند حبيبي، خادم، پژواک، رښتين، جلالي او بېنوا اشعار يې په موضوعي لحاظ تحليل کړي دي.

(۲)د پښتو اوسنۍ مشاعرې:

په دې مقاله کې د پښتو پر دوو مشاعرو تحليلي څېړنه وړاندې شوې ده، د دې مقالې تحليلونه د ۱۳۲۳ ل کال د ثور پر مياشت پرجوړه شوې پسرلنۍ مشاعره او د ۱۳۲۲ل کال د سنبلې پر مياشت پرجوړې شوې مشاعرې باندې ولاړ دي. د ۱۳۲۳ ل کال پسرلنۍ مشاعره د ښکارندوی غوري.

پردۍ قصيده:

((د پسرلي ښکلونکي بيا کړل سينګارونه

بيا يې ولونل په غرونو کې لالونه))

باندې شوې وه.

(۲) د شعر او ادب په مجموعه کې د (شعر) په باب د استاد يوه تحليلي مقاله چاپ شوې ده، سر بېره پر ادبي تحليلي څېړنو استاد، د سياسي پېښو او اجتماعي مسايلو په باب هم ځينې تحليلي څېړنې او ليکنې لري.

لکه:

- په (ولس)، (افغان) او نورو ملي او دولتي جریدو کې د ورځنیو پېښو، سیاسي او اجتماعي مسایلو په باب تحلیلونه.

د شورى د دولسمې دورې ورځپېښې او تحلیل د دوى بل دغه ډول اثر دى.

(۴) ترجمې:

استاد ګل پاچاالفت د لیکنو ترڅنګ ځینې ترجمې هم لري، چې دځینو هغو یادونه دلته لازمه ایسي:

(۱) لوړ خیالونه او ژورفکرونه:

د استاد د دغه اثر پر پښتې کښل شوي دي: انتخاب، تالیف او ترجمه، په دې اثرکې د نړۍ د بېلابېلو هېوادو مفکرینو او پوهانو لنډې ویناوې، وجیزې او کښنې ترجمه شوې دي. کتاب **۹۷** مخه، زرټوکه، پر **۱۳۳۵** ل کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوى دى.

(۲)د ټولنې علم:

(۳) د موفقیت لاره: د استاد دوه نور اثار دي، چې له نورو ژبو یې ترجمه کړي، خو چاپ شوي نه دي.

(۴)د احمدشاه بابا افغان ترجمه او لنډیز:

دغه اثر مرحوم میرغلام غبار (**۱۳۵۲** ل مړ) په پارسي ژبه کښلى دى، استاد دغه کتاب لنډ کړى او په پښتو یې ژباړلى دى، د ده ترجمه د کابل مجلې په دوو ګڼو کې خپره شوې ده.

(۵)په نورو ژبو لیکنې:

لکه چې دمخه مې ویلي وو، استاد الفت پر خپلې مورنۍ ژبې (پښتو) سربېره په نورو ژبو هم پوهېده، په دغو ژبو یې لیکنې کړې او اشعار یې ویلي دي:

(۱) پارسي لیکنې:

په پارسي ژبه د استاد کوم مستقل اثر ما ته نه دی معلوم، خو متفرقه لیکنې یې زیاتې دي، چې دځینو یادونه یې په تېرو برخو کې وشوه. استاد ډېرعلمي، سیاسي او ادبي مسایل، په دې ژبه کښلي دي او ښه اشعار یې هم په دې ژبه ویلي دي، چې د نمونې لپاره یې لاندې پارکي وګورئ:

می شنیدم از نسیم هرلحظه درباغ این سخن
نیستم درقید رنگ وبوچو بلبل ای چمن
مانع سیرم نه کوه و دشت وصحرا میشود
میتوان رفتن به یکدم از چمن درانجمن
گر میدانی نه پایم هیچگونه سربرمتاب
می برم بوی خوشت را درمشام مردو زن
فارغ از قید زمان وازمکان تنها منم
گاه اندرباغ می گردم گهی اندردمن
رفتن بالا و پایینم نشانت میدهد
کاین فراز و این نشیب هېچست اندر نزدمن.

مرحوم خان محمد خسته د ده پر پارسي اشعارو د تبصرې په ترڅ کې یو ځای کښلي دي: ((ابتکار مضامین ازخصوصیات طبع

عالی اوست در پشتو و فارسی با اقتدار تمام شعر میگوید و در اشعار خود بسا فلسفه حیات و ممات انساني راتبارز میدهد.))

(۲) عربي ليکنې:

استاد الفت په عربي ژبه هم ليکنې لري، د ده عربي ليکنې په الفلاح مجله کې چاپ شوې دي. تردې ځايه ما د استاد اثار معرفي کړل، استاد پر دغو اثارو سربېره نور ډېر کتابونه هم ليکلي دي، چې ناچاپ دي، لکه:

(۱) نوی څرک.

(۲) اجتماعي نظريات. ✸

(۳) څه ګورم.

(۴) د اشعارو مجموعې:

هغه مقالې چې استاد پر مختلفو موضوعاتو په زېري، کابل مجله، اصلاح، انيس، کالينو، ژوندون، طلوع افغان، وږمه، الفلاح، اتحاد مشرقي او نورو کې ليکلي، شمېر يې ترزرو زياتېږي.

✸ د استاد الفت دا اثر (اجتماعي نظريات) د هغه تر مرګه وروسته، د هغه زوی عزيزالرحمن الفت په هڅه او هاند په پېښور کې چاپ شوی دی. دا کتاب ما يوه شپه له يو چا سره وليد، خو د لوستلو فرصت راته مساعد نه شو، بيا مې ډېره هڅه وکړه، خو تراوسه پورې لاسته رانغی، د چاپ کال يې راته په ياد پاتې نه دی، د کتاب قطع او صحافت نسبتاً کوچني وو، پر پښتيـ يې ليکل شوي وو: ((د افغانستان د مجاهدينو د اطلاعتي مرکز له خوا)).

تر رسمي ملازمتونو وروسته:

د استاد ګل پاچا الفت وروستی دولتي ماموریت د قبايلو مستقل رياست او بيا تردې وروسته د شورئ دولسمه دوره کې وکالت و. تر وکالت وروسته د مرګ تر ورځې کابو اته کاله پرکور ناست او د زړه په رنځ اخته و. د ډاکترانو له خوا له سختو بندیزونو سره سره هم، ده دغه اته کاله وخت خوشې تېر نه کړ، بلکې مطالعه يې درلوده او تر ۱۳۵۲ ل کال پورې يې په ملي جريدو کې سياسي، اجتماعي او انتقادي مضامين خپرول، شعر خو يې د مرګ تر ورځې پورې وايه.

ژمی به د لغمان په کڅ او جلال اباد کې و، اوړی به کله کوهستان کې اوسېده او کله به هم په کابل کې په خپل کور کې د پره و.

مړينه او مزار:

استاد ګل پاچا الفت تر کابو څلوېښتکلنو ادبي، ملي او اجتماعي خدماتو وروسته د ۱۳۵۶ ل کال ليندۍ د مياشتې پر۲۸ مه نېټه له نړۍ نه سترګې پټې کړې او د هېواد ټول ادبي او علمي محافل يې په مړينه ويرمن شول.

دی د عزيز خان کڅ د منصور کلي په هديره کې د کابل – ننګرهار د لوی واټ پر غاړه خاورو ته وسپارل شو. په جنازه کې يې پر خپلوانو سربېره دکابل او ننګرهار ادبا وو، شاعرانو او دولتي عالي رتبه ماموړينو ګډون کړی و.

د پښتو ټولنې غړي يې جنازې ته تللي وو او پښتو ټولنې له خوا يې سوانح پرمزار ولوستل شوې او د ګلانو ګېډۍ پرې د

پښتو ټولنې رئيس کېښوده، فاتحه يې هم د دغې موسسې له خوا واخيستل شوه، اروايې ښاده.

کورنۍ:

استاد الفت يوه مېرمن، پنځه زامن او يوه لور لري[1] هغه ځوک چې د بشريت، انساني کرامت او خپل ولس د خدمت لپاره خپل ژوند قربانوي، که د نړۍ په هرګوټ کې وي، د زړه خبره يې يوه وي.

د نړۍ يوه مبارز شخص به ويل: ((د تاريخ په ټولو دورو کې هغوی، چې د ۷۰ کلنۍ سن ته رسېدلي دي، ډېر لږ پيداکېږي، زه چې سږکال د ۷۹ کلنۍ سن ته رسيدلی يم د دغوو (لږ پيدا) کسانو په ډله کې راځم، که څه هم روغتيا مې د تېرو کلونو په پرتله يو څه کمزورتيا موندلې ده، لېکن ضمېر مې هماغسې روښانه دی.

ما د ژوندانه په دوران کې په صميمانه ډول خپل ملت او هېواد ته خدمت کړی دی، که اوس له نړۍ څخه ولاړ شم، نو شرمنده نه يم او يوازې په دې کار افسوس کوم، چې نور نه شم کولای زيات خدمت وکړم.

زما تر مرګه وروسته دې د ماتمي تشريفاتو له سرته رسولو څخه ډډه وشي، چې د خلکو وخت او پيسې بې ځايه مصرف نه شي.))[2]

الفت صيب د احساس، مينې او عاطفې د سمبول په توګه په خپل ژوند کې هرڅه چې له لاسه وشول، د خپل ولس د خدمت

---

[1] زلمی هېوادمل: دالفت ياد، ۱۳۴۱ کال ۸۴۴ – ۱۲۱ مخونه.

[2] محمد نبي صلاحي، قبايلي ځلميان، ۱۳۲۲ کال پرله پسې ۲۱مه ګڼه.

لپاره يې ترې کار واخيست او په خپل وصيت ليک کې يې داسې څه ويلي، چې وروسته تر مرګه هم د خلکو د خدمت لپاره په کې د ده مينه له ورايه ښکاري.

وصيت

غـواړم چـې مـرګ مـې وي پـه شـان د يـو فقيـر
نـه دې پـه کـې ويـر وي نـه د خلکـو ډېـر بهيـر
نـه دې راډيـو کـې وي زمـا د مـرګ اعـلان
نـه دې وي زمـا پـه قبـر خـان وبيـک اميـر
خـاورو تـه دې وسـپاري مـا هغـه دهقانـان
هغـه چـې کـړي تخـم او وړي خيـر يـې کثيـر
نـور څـه وړم عجـز نيـاز بـه وړمـه خـداى تـه
رحـم او کـرم تـه بـه يـې وړم عذرو تقصـير
لاس کـې څـه نـه وچـې نهـر وبـې مـاړه کـړم
زړه کـې خـو څـه و چـې يـې پـه دوى کړمـه ذهيـر
ښـه بـه وي کـه لږمـې دا تيـاره قبـر رڼا کانـدي
کـه مـې رڼـا کـړي وي د چـا ذهـن وضـمير
مـه کـړئ د ريـا لپـاره ماپسـې خيـرات
ځـان پسـې نـه غـواړم خيراتونـه چشـمګير
ورکـړئ غريبـانو تـه کـه وي زمـا څـه مـال
پټ غونـدې لـه خلکـو چـې پکـې نـه وي تشـهير
خداى تـه ډېر ډېر نږدې وي لـه هر چا څخه الفتـه
هغـه چـې دنيـا کـې وي غريـب خـوار و حقيـر.

کومه بله خبره، چې دالفت صیب د دې نثرونو په باب یې یادول ضروري بربښي هغه د هېواد په بېلابېلو خپرونو کې د هغه د لیکنو او نثرونو خپرېدل دي. ماچې له کومو خپرونو څخه د هغه نثرونه راکښل، نو کله کله به له ډېرو مشکلاتو سره مخامخ شوم، د هغه نوري لیکنې هم دومره خوږې وې، چې سړي فکرکاوه داهم تخلیقي نثرونه دي، د یو چا پرکتاب له تبصرې څخه نیولې تر ژباړې، تحقیقي، انتقادي او تحلیلي لیکنو پورې ټولې دومره خوږې دي، چې کېدی شي د الفت صیب دویم تخلیقي نثرونه یې وبولو.

ماچې د دې اثر د ټولولو په ترڅ کې کومې ژباړې ولوستلې، نو دومره لذت مې ترې واخیست، چې حد نه لري. که چېرې د ژوند د ستونزو په نورو برخو کې مصروف نه شوم، نو ضرور به د ادبیاتو په برخه کې د الفت صیب د ژباړې یوه مجموعه ترې جوړوم، چې ټولنه او خلک ترې، لکه (لوړ خیالونه او ژورفکرونه) ګټه واخلي.

د استاد الفت یو شمېر لیکنې د هغه په مستعارو نومونو هم خپرې شوې دي، خو تخلیقي نثرونه یې اکثراً په خپل اصلي نوم او لنډ نوم (ګل پاچاالفت) خپرې کړیدي، ما د هغه په مستعارو نومونو د هغه دتخلیقي نثرونو لټون هم وکړ، نورې لیکنې مې زیاتې پیدا کړې، خو تخلیقي نثرونه مې دګوتو په شمار ومونډل، چې له هغو څخه هم ځینې د هغه په اصلي نوم خپاره شویدي.

د الفت صیب په دې نثرونو کې داسې نثرونه هم شته، چې سرلیکونه یې یو شان وو، خو متن او تریوې اندازې یې محتوا تغیر موندلی دی، ما دا واړه متنونه راوړي، لکه (شعر او ادب) او

(ماشومان) داسې نثرونه هم په کې وو، چې عنوانونه يې بېل بېل وو، خو متن او محتوا يې يو شان وه، له هغو څخه مې يو متن را اخيستی. بل ټکی د ادی، چې ترخپله وسه وسه مې کوښښ کړی، چې د الفت صيب نثرونه په همغه خپله بڼه او اصالت سره رانتقال کړم او په متن کې له امانتکارۍ څخه کار واخلم، يوازې په څو برخو کې د ضرورت له مخې څه تغير ته مجبور شوی يم.

يو دا چې کله مې يو نثر لوست، که له کتاب څخه مې اخيسته، نو متن مې د سمون ليک له مخې بنه کره کاوه بيا مې را انتقالوه، همدارنګه دکابل مجلې ځينو ګڼو هم په پای کې سمونليکونه درلودل، د طباعتي تېروتنو په صورت کې مې له هغو څخه استفاده کوله، دغه راز په نورو نثرونوکې چې کوم ټکی يا کلمه ماته طباعتي تېروتنه ښکارېده، په هغو کې مې هم سمون راوړی دی.

دويم دا چې د پښتو د څو کلونو(۲۰- ۴۰) په مخنيو ليکدود کې ځينې کلمې په يوه بڼه ليکل کېدلې، خو اوس په بله بڼه ليکل کېږي، چې ما د دغو کلمو اوسنی شکل راوړی دی، لکه: (چه، بلکه، کښې، خلق) او داسې نور، چې اوس يې د(چې، بلکې، کې او خلک) په بڼه ليکي.

نور مې د الفت صيب نثرونه په پوره امانت را انتقال کړيدي. ما تر ډېره حده زيار وويست، چې د الفت صيب ټول تخليقي نثرونه راټول کړم او د هغه د نثري کلياتو په نوم يې ونوموم، خو زما له هڅو سره سره کېدی شي د الفت صيب ځينې نثرونه پاتې شوي وي.

په پای کې غواړم د هېواد د نومیالي شاعر محترم صدیق کاوون توپاني، چې د کتاب د چاپ په برخه کې یې له ماسره ډېره ډېره مرسته وکړه، د پښتو ادب د پالونکي او لوی خدمتګار محترم زلمي هېوادمل نه، چې ماته یې په دې برخه کې دقیقې لارښوونې وکړې، ګران ورور ځوان او نوښتګرشاعر لال پاچا ازمون، خپل درنو همټولګیانو (کریمې، ګل غوټۍ، انجیلا جلیلي او بلقیس اندړ) نه، چې د دې اثر په را ټولېدنه کې یې تر خپله وسه له ماسره مرسته کړې، د زړه له کومې او د احساس له تله مننه وکړم.

په ډېر درنښت

له پښتو، پښتونولۍ او انسانیت نه په ډکو ولولو

اسمعیل یون

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو

څانګې محصل

۱۳۷۰ لمریزکال، چنګاښ

غوره نثرونه

د پردې خبرې

ترڅو، چې د ښځو مخونه پټ وي خبرې به هم په پرده کې وي، ځکه چې په پښتو کې خبره هم مونثه ده.

يوازې خبره لا څه، چې ژبه، وينا، معنیٰ، خطابه، مقاله هم د تانيث علامې لري.

هغه وينا، چې ابتکار په کې وي د ادب پردې ته لاډېر ضرورت لري.

تاسې زما خبرو ته لږ غوندې باريک شئ!

د ادب او سياست خبره ډېره باريکه ده.

زه په ډېره نرۍ او باريکه لار لاړم، خدای دې وکړي، چې ډېر باريک بين خلك پر دغه لار راشي او په ځيرځير وګوري.

ما اوښان نه دي بار کړي، زما قافله دمچيو ده، چې د ګلونو له پاڼو نه په هوا څه راوړي او عسل جوړوي.

له دې قافلې سره د سبا ورمو خوشبويي بار کړې ده، چې څوك يې په سترګو نهويني، مګر حساس دماغونه يې احساس کولی شي.

هو! زما کار له احساس سره دی، زما خريدار بايد ډېر حساس وي يا ډېر حساس شي.

لاروی

مونږ د خپلو کورونو له څنګه په دېره کې ناست وو.
له پاسه یو لاروی راغی د ونې ډډ ته یې ډډه ولګوله.
له ملانه یې ډوډۍ پرانیستله او له څه شي سره یې په خوند خوند خوړله مونږ وږي تږي وو، هغه ځان موړ کړ او یخې اوبه یې وڅښلې.
مونږ روژه وو. هغه بوزه و، ځکه چې په مسافرو باندې روژې نشته.
لاروي وویل: ماته دخوړلو اجازه شته او تاسو ته نشته.
ماته خدای خواړه او اوبه رواکړي دي، په رمز او معنیٰ پوهېدل په کار دي.
د خدای کارونه بې حکمته نه دي، تاسې د دغه عملي تعلیم په اصلي معنیٰ ښه فکر وکړئ!
تاسې ولې وږي یاست او زه موړ یم؟
زه په کار او مقصد پسې روان یم او تاسې ځای پر ځای پراته یاست.
ستاسو حرکت لنډ دی، ځکه یې وږي کړئ!
تاسې د خدای قانون منلی دی، مګر پوه شوي پرې نه یاست.
زه راوګرځېدم، چې تاسې په دغه راز پوه کړم او له لوږې نجات ومومئ، پاڅیږئ روان شئ او لرې ځای په نظر کې ونیسئ!
لوږه او تنده په توقف او سکون کې ده به حرکت کې نشته.

ژوند

د يوې چينې اوبه دي، څوک يې د زرو په جام کې څښي، څوک يې د خاورو په کنډولي کې.

هغه، چې نه دا لري نه هغه، په لپه کې يې را اخلي.

په اوبو کې هېڅ فرق نشته، فرق په لوښو کې دی.

د شاه او ګدا فرق په لوښو کېږي.

د اوبو په خوند هغه څوک پوهېږي، چې ډېر تږی وي.

هغه لاروی، چې له بيديا نه ستړی ستومانه راځي او تنده يې ډېره زياته ده، دا اوبه ډېر خوند ورکوي.

هغه دهقان، چې په سره غرمه کې يوې کوي او خولې پرې راماتي دي دا اوبه د هغه دپاره ډېر لوی نعمت دی.

يو شپون، چې له غره نه تږی راکوزېږي او په چينې باندې خوله ږدي د اوبو په خوند ډېر ښه پوهېږي.

يو بل سړی چې يخ سيوري ته په ارامه چوکۍ ناست دی، ښايسته صراحي يې له څنګه ايښې ده او په ښوګيلاسونو کې اوبه څښي له اوبو نه هغه خوند نشي اخيستلی.

هو! ده دلارويو او شپنو تنده نه ده ليدلې.

په سره او ټکنده غرمه کې يې لو نه دی کړی، ځکه هغه تلوسه په ده کې نشي پيدا کېدای.

چا، چې لوږه او تنده نه ده ليدلې، هغه د خوړو او اوبو پوره خوند هم نه دی لېدلی او د ژوند په کيف نه دی پوه شوی.

نوی نسل

له زمکې نه بخار پورته شو.
له بخار نه وريځ پيدا شوه.
له وريځې نه باران ووريده.
له بارانه د پسرلي ګلونه پيدا شول.
دګلونو نه خوشبويي پيدا شوه.
وګورئ! مور او لور يا پلار او زوی څومره فرق لري؟
هغه تفاوت، چې د باران او ګلونو يا د زمکې او بوټو ترمنځ وينئ د يوه او بل نسل تفاوت هم دومره دی.
که اولادونه ميندو غوندې وای، نو له غرونو څخه به لعلونه نه پيدا کېده، له دريابونو څخه به مرغلرې نه راوتلې، له ابشار نه به برېښنا نه راتله، د رندو اولادونه به رانده وو، له کڼو نه به کاڼه زېږېدل.
اوس پوه شوئ! چې نوی نسل او زوړ نسل يو رنګه نه وي.
که څوك خپل زوی ته زړه بوډۍ به نکاح اخلي يا خپله پېغله لور اتيا کلن بوډا ته ورکوي ښه نه کوي.
زړه تربيه او نوی نسل همدغسې وګڼئ.

لوی او وړوکی

په شفتالو کې زړی دی په زړي کې ونه ولاړه ده.
د غنمو په وړو کې دانه شته، په دانو کې همد غسې وړې شته.
په چرګه کې هګۍ ده په هګۍ کې چرګه ده.
دغه يوه دانه پندانه، چې ګورې تېل او پلتنه دواړه لري او په حقيقت کې بله ډيوه ده، مګرستا سترګې دغه رڼا نه ويني.
ته خبرنه يې، چې په يوه دانه او په يو څاځکي کې عالمونه پراته دي.
ته پخپله هم دغنم په دانه کې وېده وې بيا دې په يوه څاځکي اوبو کې لامبو وهله نن په لويه بېړۍ کې ناست يې او په لويو دريابونو کې ګرځې.
څه شی، چې ته وړوکی ګڼې هغه هم لوی دی يا هغه څه، چې تا ته لوی ښکاري هغه هم کوچنی او وړوکی دی.
ته ونه لويه ګڼې هغه په يوه زړي کې ده.
تا ته زړی وړوکی معلومېږي په هغه کې غټه ونه ځای شوې ده.
دغه غټه هندوانه، چې ګورې کال ته نه پاتې کېږي او عمر يې ډېر لنډ دی، دغه د هندوانې کوچنی زړی تا ته هر کال تازه هندوانې درکوي.
د زړي قيمت له هندوانې نه لږنه دی.
که زړی ورك شو هندوانه ورکېږي.

نو راشه هېڅ شی وړوکی او کوچنی مه ګڼه، ځکه چې دلته غټ او کوچنی لوی او وړوکی نشته، ټول برابر دي یوازې خدای لوی دی او بس.

د نن ورځې دیموکراسي له همدغسې ژوندکتنې څخه پیدا شوې او د ډېر دقت نتیجه ده.

د شاعر تحفه

زه چې ورغلم هغه په کوټنۍ کې ناست و، سر یې په ګرېوانه کې ښکته کړی و، فکري عبادت یې کاوه.
کله چې هغه سر راپورته کړ او پر ما یې نظر ولوېده، ما خپله تحفه یو د پړانګ پوستکی او یو غزنیچی پوستین د هغه په مخ کې کېښوده.
هغه وویل: دا یو د ظالم پوټکی دی، ځکه له پښو لاندې لوېږي، دا بل د ضعیفانو له پوستکو نه جوړ دی او پر غاړې پورې تعلق نیسي.
د شاعر تحفه باید همدغسې وي او همدغه معنی ولري.
دی باید دا دوه منظرې همدغه راز وښیي او خلك په دغه رمز ښه پوه کړي.
په دغو خبرو زه له خوبه راویښ شوم او په خوب کې د خپل خوب په تعبیر پوهیدلی وم.

خدمتګار

هلته يو ړوند بې لارې روان و ، هغه پر سمه لاره برابر کړ، مګر ړوند پوه نشو چې زما رهبر څوك دي.

يو بل په خوارېه خوب ويده و ، په خوا کې يې يوه منګرې سر را اوچت کړ، هغه په بيړه وواژه او ويده هماغسې ناخبره پاتې شو.

د شپې په مسجد کې ناروغه مسافر زګېروې کول، هغه يې په خدمت کې شپه سبا کړه، مسافر سباوون خواته مړ شو او خپل زړه سواندی خدمتګار يې ونه پېژانده، هغه پر لاره روان و ، يو ماشوم ته يې يو موټی ميوه ورکړه، مګر يوه هم ونه پيژانده، چې دی څوك دی.

له دې لويې لارې نه هغه ډېر اغزي او کاڼي لرې کړه، مګر څوك چې سبا ته پر دې لاره راځي د هغه له خدمت څخه نه خبرېږي او هغه نه پېژني.

په رښتيا ، چې مونږ خپل خدمتګاران نه پيژنو او باداران ډېرښه پيژنو.

عقل

ډېر لږ خلك دي، چې كله كله يو نيم كار د **عقل** په خوښه كوي.

نور ټول كارونه د مينې او محبت دپاره، د حسد او عناد دپاره، د حرس او هوس دپاره وي يا د كوم زورور په امر او د نادانۍ په فرمان اجرا كېږي. سره له دې چې د **عقل** برخه په ژوندانه كې ډېره لږه ده بيا هم هر څوك د **عقل** ستاينه كوي او د **عقل** دښمن هم **عقل** ښه ګڼي او بې **عقلي** نه خوښوي.

ښايې، چې **عقل** په همدغه سبب د هر چاخوښ وي، چې د چا په كار كې كارنه لري او د زورورو خوي په كې نشته.

عقل زمونږ تابع دى او زمونږ زړه ته ګوري هغسې مشوره راكوي، ځكه يې ستا يو او صفت يې كوو.

كه **عقل** پر مونږ باندې حاكم واى او اقتدار يې درلوداى مونږ به ترينه ډېر سرټكاوه او بد به مو ګاڼه، ځكه چې تر اوسه مونږ له يوه حاكم نه هم زړه كې ډېر خوښ نه يو او ډېر ښه حاكم هم ډېر خلك له ځانه خوابدي كړي دي.

په رښتيا، چې **عقل** غوندې بې ضرره شي نشته.

عقل هر كله زمونږ خير او ګټه راښيي او **عقل** د همدغه شي نوم دى. كه مونږ د **عقل** يوه خبره هم ونه منو بيا هم **عقل** رانه نه ځي او بد راسره نه كوي كه مونږ په ناكاره كار پسې په بده لاره روان شو **عقل** راسره ملګرى دى او ځومره، چې كېداى شي له خطر نه مو ساتي.

ډېرې غلاګانې د عقل په مرسته کېږي، که څه هم غلا ته په ښه نظر نه ګوري او غلا يې نه ده خوښه.
هغه شيطاني چلونه، چې انسان کشف کړي دي او شيطان هم ورته حيران دی د سادګانو او احمقانو کارنه دی.
فرېب او ټګي سره له دې، چې سم او صحيح عقل ورته بد ګوري بيا هم د هوښيارۍ بد عمله اولاد دی او د بدسړي له عقل څخه دغه راز بد اولاد پيدا کېږي، همدغسې عقل يوه غله ته هم د تېښتې لاره ښيي هم يې د ماړه کاله ته بيايي او که حاکم ونيوه د ځان د خلاصولو چلونه هم ورښيي.
که سړی هرڅومره ګنهکار و عقل ورته د نجات لاره لټوي او له همدردۍ نه يې لاس نه اخلي. په رښتيا ، چې دومره مهربانه ملګری بل نشته.
هغه وخت، چې څوك عقل له ځانه شړي او په عقل هجوم ور وړي باده او پياله دی په لاس کې ورکوي او دمخه ورته لا يو داسې ځای پيدا کاندي، چې ډېر رسوا نشي او محتسب يې ګرېوان ته لاس وانچوي.
د عقل خوی او خصلت په هيچا کې نشته په زړه کې حسد او عناد نلري، لکه ماشوم مرور کېږي، نه ظلم او نه يې ناروا خوښه ده، مګر له ظالم سره دښمني هم نه کوي، فسق او فجور ورته بد معلومېږي، خو د ذاهد په شان له فاسق او فاجرنه نه تښتي، هر چا ته د خېرخواه په نظرګوري او د انسان په مجبوريت ډېرښه خبر دی.

عقل په دې خبره ډېر زور اچولی دی، چې انسان پخپلو کړو کې پوره ازادي او اختيار نلري او د مجبوريت جنبه يې ډېره غالبه ده.

هو! عقل دا غواړي، چې د انسان له ضعف او ناتوانۍ نه يو داسې قوي دليل جوړ کړي، چې د هغه بل جهان له ملامتۍ نه يې هم خلاص کاندي.

عقل په دې پوهېږي، چې انسان د خپلو غرايزو او احساساتو تابع دی او منطق هر کله د خپلو اغراضو دپاره استعمالوي.

د انسان له منطقي تعريف څخه هم دا معلومېږي، چې دی اول حيوان او بيا عاقل دی، يعنې د ده نطق او عقل د حيوانيت تابع دی او حيواني غرايز پکې د اوليت حق لري.

دا يو منلې حقيقت دی، چې عقل زمونږ تابع دی، مونږ د عقل تابع نه يو.

عقل زمونږ دپاره پيدا شوی دی مونږ د عقل د پاره نه يو پيدا.

که مونږ په عقل باندې د ليونو او ماشومانو کار کوو، کوي يې او زمونږ له امر نه غاړه نه غړوي.

که زه او ته دوستان يو زما او ستا عقل هم دوستي کوي.

که مونږ غليمان شو زمونږ عقلونه يو له بل سره دښمني کوي او په جګړه اخته کېږي.

ښه عقل هماغه دی، چې د مينې او محبت په غېږ کې وده وکړي او د ښو عواطفو او احساساتو په لمن کې وروزل شي.

عقل د اخلاقو تابع دی، که اخلاق ښه و عقل ښه کېږي که اخلاق بد و عقل په بده لار روانېږي او بده لاره ښيي.

پوهه او هوښیاري

زه چې وړوکی وم، اګر چې اوس هم لوی نه یم له هر چانه به مې اورېدل:

فلانی بې عقله دی، په څه نه پوهېږي، د عقل په پوله هم نه دی تېر شوی او د دوه خرو اوربشې نشي بیلولی، مګر یو به چیرته داسې هم پیدا کېده، چې خلکو به ورته پوه او هوښیار ویلې. زه همدغه وخت په دې خبره پوه شوم، چې پوهان او هوښیاران په دنیا کې ډېر لږ دي او ناپوهان ډېر زیات دي. کله چې زه په سبق کښېناستم ماته یې وویل:

سبق ووایه، چې پوه او هوښیار سړی درنه جوړشي.

دا خبره په ما باندې ښه ولګېده او پوه شوم، چې پوهه او هوښیاري مې خوښه ده، هغه وخت زه هوښیار نه وم، مګر هوښیاري مې ښه ګڼله او ناپوهي راته بده ښکارېده، نه پوهېږم چې دغه تمیز ما له کومه کړی و او یو بې عقل څنګه پوهېدی شي، چې عقل ښه دی او بې عقلي ښه نه ده، خو اوس پوه شوم چې ماشومانو ته که څوك هر څه هر رنګه وښیي هماغسې یې ګڼي او له ځانه څه فکرنشي کولی.

ماشومان لا پرېږده، چې د ږېرو خاوندان هم دغه شان دي او لوی سړي د یو او بل په خبرو تېروزي.

ما هغه وخت د ملا صاحب سوکانو ته د همدې دپاره سر ونیوه، چې پوه او هوښیار شم.

هو! د پوهې او هوښیارۍ ځای سر او د ماغو، مګر پوهه د ملا صاحب په لاس کې وه او له هر چا سره نه وه.

ما ته هوښیاري، ځکه ښه ښکارېده، چې ډېره لږه وه او له لږو خلکو سره وه، هر څه چې لږ وي قیمت یې ډېر وي او خلك یې ارمان کوي، هر څوك هغه څه غواړي، چې نه یې لري.

که زه پوه او هوښیار وای په پوهې او هوښیارۍ پسې به نه ګرځېدم.

ډېرخلك ډېرو شیانوته د ناپوهۍ په سبب هڅه کوي او ډېر کارونه له ناپوهۍ ولاړېږي، زه هم نه پوهېدم چې پوهه مې غوښتله.

هرڅه، چې وو او هر څنګه چې وو ما به لیك او لوست کې دانایي لټوله او سبق مې وایه، چې یوه ورځ مې د رحمان بابا په کتاب کې ولوستل:

دا دنیا په احمقانو ده ودانه   دانا نه کا په دنیا باندې غرض

مګر، چې شاوخوا مې ښه وکتل په رښتیا، چې د کلي خان به ټوله ورځ په دېره کې یخ سیوري ته پروت و او هېڅ به یې نه کول دهقانانو او مزدورانو به سره غرمه کې یوې، لوونه او غوبلو نه کول، زحمت او خواري به د دوی وه ګټه، به د خان کورته راتله.

زه دغه وخت د عقل او هوښیارۍ په کرامت او برکت نور هم پوه شوم او باور مې راغی، چې زمونږ په کلي کې یوازې خان صاحب هوښیار دی، چې هېڅ نه کوي او نور ټول بې عقله او ناپوهه دي، چې د دنیا کارونه کوي. د ده د پوهې او هوښیارۍ یو بل دلیل هم

له ما سره و هغه دا ، چې دی به په ژمي پیتاوي ته کښېناسته او په اوړي کې یخ سیوري ته، هغه نور به په سره اوړي کې سره لمر ته ولاړ وو او کار به یې کاوه ما به په جومات کې په زوره زوره ویل:

دا دنیا په احمقانو ده ودانه   دانا نه کا په دنیا باندې غرض

خو هغوی په دې خبره نه پوهېدل او زما چیغې عبث وې.

ډېره موده وروسته زه له کلي کوره راووتم ښار ته راغلم په دفتر کې مرزا شوم د مرزایانو له څنګه کښېناستم، په چپړاسیانو به مې حکمونه کول او په هر کار پسې به مې لېږل.

دلته هم هماغه قانون جاري و او د رحمان بابا خبره راته د کاڼي کرښه ښکاره شوه، چپړاسیان به ټوله ورځ په سره ژمي او په واورو کې دېره په دېره ګرځېدل، مکتوبونه به یې رسول مونږ به په توده کوټه کې ناست وو مکتوبونه به مو لیکل.

زمونږ مدیر صاحب به نور څه نه کول یوازې دسخط به یې کاوه، یعنې زمونږ کار به د ده په نامه ختمېده. که د دسخط په ځای مهر لګول رواج وای دا کار به هم کاتبانو کړی و، مګر نه پوهېږم چې مدیران ولې مهرونه نه جوړوي؟ که یو کاتب خپل کار د مدیر په نامه ختم کړي او دی پخپله د هغه مهر د مکتوب په اخر کې ولګوي دا کار اخلاقاً ښه دی، ځکه چې د ایثار او فداکارۍ معنیٰ لري، که څوک پردی کار پخپل نامه ختموي ښه نه معلومېږي له چپړاسیانو نه زمونږ کار لږ او اسانه و او له مونږ د مدیر صاحب کارسپك و. رئیس صاحب، چې عاقل عالم و هغه بېخي کار نه کاوه او کله کله به د یوه ساعت له مخې ریاست ته راغی ځینې خو

به یې خپل مبارك نوم هم په کوم مکتوب یا حاضرۍ په کتاب کې نه لیکه، چې د کار کمې د ده په نامه پرې نوزي او هوښیارۍ ته یې زیان ونه رسیږي.

زمونږ مکتوبونه ځینې داسې وو، چې چپړاسي ته به مو ورکول، چې په مدیر یې امضا کړي، ځینې به مونږ پخپله رئیس صاحب ته د امضاء دپاره وړل.

د رئیس صاحب حضور ته چپړاسي مکتوبونه نشو وړلی، چې د ادب تقاضا دا نه وه، چې یو خوار چپړاسي په خواره جامه کې د یوه لوی سړي په حضور کې ودریږي که څه هم د خدای حضور ته په لمانځه دریږي.

هو! د دربار په ادابو هر څوك نه پوهیږي او درباري پوهه له هر چا سره نشته، هلته موقع شناسي له هر کار نه زیات قیمت لري او د نزاکت مراعات ډیر په کار دی. په رمز او اشاره پوهېدل، مزاج پېژندل، د بل په خوښه خبرې کول، د بل په نظر هر څه لیدل، ډیر لیاقت او مهارت غواړي هر څوك نشي کولی، چې له ځانه به هیڅ فکر او هیڅ عقیده نلري، مګر د بل هر فکر او هره نظریه به د ارسطو په منطق ثابتوي.

پخپلو اوږو باندې هر څوك د بل پېټی وړلی شي، مګر له زړه نه د نورو یابو جوړول اسانه کار نه دي.

تاسې درباریانو ته په عادي نظر مه ګورئ، دومره باریك بین خلك بل چیرته نشته، د دوی ډیر لږ کار د پوهې او هوښیارۍ له برکته د نورو له ډیرو درنو کارونو نه درونډ ښېږي. د دوی مثقال

او د نورو خروار برابر نه دي. که د نورو د فعالیت دوړې او ګردونه اسمان ته ورسیږي او دوی محض د چا د بوټونو ګرد پاك کړي، د دوی د کار قیمت زیات دی او له هغوی نه یې محتوا ډېله ده.

دوی په جنګونو او جګړو کې د سربازۍ میدان ته نه حاضرېږي. په فابریکو او کارخانو کې کارونه نه کوي، لوړې ژورې نه اوروي، معدنونه نه سوري کوي، مګر ګټه یې له نورو نه زیاته ده او په لوړ مقام کې ځای لري.

د دوی کار دومره باریك دی، چې هر چا ته نه معلومېږي، مګر لیاقت یې معلوم دی او په هوښیارۍ کې یې څه شك او شبه نشته. څومره، چې پوهه او هوښیاري زیاتېږي هغومره فعالیت او د کار ستوماني کمېږي. نه ګورئ چې ماشومان له لویو او درنو خلکو څخه ډېر حرکت کوي دا باشي ولاړ دی او مزدوران تېږې چلوي.

مشران له ځایه نه ښوري او کشران په مخکې منډې وهي که لرې نه ګورئ د خپل لاس ساعت ته وګورئ ثانیه ګرد، چې وړوکی دی څومره ژر ګرځي دقیقه ګرد، چې لوی دی ورو روان دی.

کوچني موټر ډېر ګرځندي ځي او لویه لارۍ هغسې نشي تللی.

اوس پوه شوئ، چې لویوالی او درندوالی همدارنګه عقل او پوهه فعالیت کوي او منډې رامنډې د بې عقلو کاردی.

هوښیاران کار نه کوي، فکر کوي او چرت وهي ناپوهان جبل وهي او غرونه سوري کوي.

یو مرزا هېڅکله په خپل کار کې د یوه جوالي غوندې نه دی ستړی شوی (عقل نیست جان در عذاب) همدغه معنیٰ لري او

رحمان بابا د همدې له امله وايي، چې دنيا په احمقانو ودانه ده او دانا د دنيار په کار څه غرض نلري.

تاسې له هوښيارانو او پوهانو ډېر کار مه غواړئ، دوی پرېږدئ چې فکر وکړي او بې کاره بې زياره ګټه خپل کاله ته راوړي.

هوښياري او پوهه همدغه ده، چې کار يې لږ او ګټه يې ډېره وي يا په بل عبارت هېڅ نه کوي او هر څه د ده وي، د نورو له زيار او کار څخه ګټه اخيستل، بل غولول او ځانته ګټه اړول پوهه او هوښياري ده. دا د پوهې او هوښيارۍ برکت دی، چې ډېر لږ خلك، يعنی هغه چې د نن ورځې په اصطلاح به اقليت کې دي او لږه کې ورته ويل کېږي د ډېرو خلکو له ستړيا او ستومانۍ نه ډېره زياته استفاده کوي. که تاسې د هر وطن د ناز او نعمت خاوندان او شتمن وګورئ، دوی ډېر لږ دي، مګر ډېر زيات خلك د دوی د ګټې دپاره استعمالېږي. معنیٰ دا، چې د دوی سمسور بڼ د نورو په خولو وده کوي او د دوی راحت د نورو د زحمت نتيجه ده.

دا ده هغه پوهه او هوښياري، چې ما په ليك او لوست کې لټوله او زه يې له کاره وايستم.

هو! پوهه او هوښياري سړی له کاره باسي، د کار خلك نور دي، پوهان او هوښياران ځان ته خير رسوي او خپل خير لټوي.

دهمدې لا مله وايي چې دجنت اکثره خلك ساده ګان دي او دنيا هم به ساده ګانو او احمقانو ودانه ده.

احمق څوك دی؟

هغه چې د دنیا په سود او زیان نه پوهېږي او د ګټې په ځای تاوان کوي، خلك ورته احمق، بې عقل او ساده وايي.
دا درې نومونه، لکه د یوه سړي مختلف عکسونه، چې په بېلوبېلو کمرو او مختلفو احوالو کې بېلو عکاسانو اخیستې وي. په عین اتفاق کې اختلاف هم لري او په یووالي کې یې یو څه بېلوالی معلومېږي.
که څوك کوم بې عقل سړی سپکوي احمق ورته وايي او که یې ستايي، نو ساده یې بولي. د وینا او بیان سحر د الفاظو په همدغسې فریب کې پټ دي.
په کتابونو کې راغلي دي، چې پخوا به یې ټوقیانو ته احمقان ویلې او د دربار احمقان به هغه کسان وو، چې پخپلو خبرو به یې خلك خندول او په مجلس کې به یې خوشحالي پیدا کوله، د احمق او ساده یو مثال ملانصرالدین دی، چې په ظرافت او مسخره توب هم شهرت لري. د دغه مرحوم د حماقت دلیل د خلکو په نزد دا دی، چې ده به په یوه روپۍ څلور دانې هګۍ واخیستلې هغه به یې وخوټولې په رنګ به یې سرې او شنې کړې بیا به یې د روپۍ پنځه دانې خرڅولې، یعنې د ګټې په ځای به یې تاوان کاوه او خپل مال به یې ارزانه خرڅاوه.

اوس چې څوك له چا نه څه شي ارزانه وغواړي هغه وايي: څه ملا نصرالدين خو نه يم. دا نوم اوس دومره عام شوی دی، چې که هر څوك يو شی ګران واخلي او ارزانه يې خرڅ کړي خلك ورته ملانصرالدين وايي.

مونږ په خوله وايو، چې عقل بېل شی دی او د دنيا مال بېل شی دی، څوك به عقل لري مال به نلري، ځينو نورو سره به مال وي او عقل به نه وي، مګر په عملي ډول د هر چا عقل او بې عقلي د دنيا د ګټې او زيان له مخې معلومو او په حقيقت کې ګټې ته عقل وايو او تاوان بې عقلي يا حماقت بولو.

زمونږ په خيال او تصور کې دا نشي راتلی، چې ملانصرالدين دا کار د دی دپاره کاوه، چې نرخ ارزانه کړي او خپل احسان په دغه تجارت کې پټ کړي، چې خريدار يې په سخاوت هېڅ پوه نشي او کرامت حماقت وګڼل شي.

که زمونږ ګمان نېك او ښه وای ملانصرالدين به مو د خير او فيض خاوند ګاڼه او د هغه په عقل پورې به مو نه خندل.

هغه بل کال زمونږ په هېواد کې قحطي او ګراني وه يوه لوی سوداګر له هرات نه ډېره غله کندهار ته راوړه او په خلکو يې د بازار له نرخه ارزانه خرڅه کړه، يعنې ګټه يې ونکړه تاوان يې وکړ. دا کار هېچا د هغه په بې عقلۍ حمل نکړ او په اخبارونو کې يې ډېره ستاينه وشوه، هغه ته چا ملانصرالدين ونه ويلې، بلکې د خير او برکت خاوند يې وباله.

یو وخت زه د یوه شتمن سړي کره مېلمه شوم د هغه په کاله کې هر څه پاخه شوه، مګر سوکړك يې نه درلود، د کاله خاوند څو غنمیې ډوډۍ خپلو همسایه ګانو ته ولېږلې او هماغومره سکړکان یې راوړه.

ما ته دا معلومه شوه، چې دوی هره ورځ دغه راز تجارت کوي او پخپل کاله کې جواری نه پخوي. دا سودا ما ته د خوارانو او غریبانو دپاره سودمنه ښکاره شوه او مرحوم ملانصرالدین راپه یاد شو.

زه دا جرئت نه شم کولی، چې دغه راز ښه کار احمقانه وګڼم.

په کوم کاله کې، چې هر څه ډېر وي دغومره لږ تاوان هېڅ تاثیر نلري.

بډایان له دغسې تظاهر نه یو مخصوص خوند اخلي، چې مونږ هغه نه دی څکلی. که دغه راز کار یو خوار او غریب وکړي حماقت دی، مګر د بډایانو دپاره صفت دی.

عقل او پوهه خوارانو او فقیرانو ته دا اجازه نه ورکوي، چې ډوډۍ په جواري باندې سر په سر ورکړي او خپل حماقت ښکاره کړي، مګر بډایان په دغسې کارونو ښه ښکاري او څوك ورته ملانصر الدین نه وايي، بلکې حاتم طایې یې بولي.

که خواران او غریبان له اسراف او تبذیر نه کار واخلي ډېره لویه ناپوهي او نادانۍ ده، مګر بډایان په اسراف او تبذیر د جود او کرم خاوندان ګڼل کېږي.

دغه عقل، چې د خوار او غریب رهبري کوي د بډایانو دپاره نه دي په کار.

هو! عقل امسا ده، چې ګوډ او ضعیف انسان ورته اړ دی، هغه چې د قوت او قدرت خاوند دی، دغه د ضعیفانو وسله ورته نه ښایې، د عقل عینکې د کمزوري نظر بینایي زیاتوي او د تېز نظر خاوندان یې کله کله د ډول او فېشن دپاره په سترګو کوي.

که څوك عقل او هوښیاري لټوي د خوارو او غریبو په کور کې دې ولټوي زورور او بډایان له دغه شي نه بې نیازه دي.

تاسې یوه انسان یا یوه حیوان ته، چې څه نهویني ړوند وېلی شئ، مګر سیند او سیلاب ته ړوند ویل غلطه خبره ده. که څه هم په نااواره لاره روان وي او په سمه لاره نه درومي، دا ځکه چې دغه پرزېدل او جګېدل هغه ته څه هم په نا اواره لاره روان وي او په سمه لاره نه درومي، دا ځکه چې دغه پرزېدل او جګېدل هغه ته څه زیان نه رسوي او بې سترګو هم ډېر ګړندی تللی شي.

که مونږ د خپل هېواد په خلکو کې فکر وکړو هغه کارونه، چې ځینې زورور او بډیان یې کوي په عقل برابر نه دي، که مونږ یې وکړو بد ښکارو او ضرور وینو، ځکه زمونږ د عقل مخه نیسي، مګر زورورو او د قوت خاوندانو ته زیان او ضرر نه رسوي، ځکه یې عقل هم مخه نه نیسي او دغه د غریبانو ناصح د هغوی حضور ته لاره نلري.

د زورورو په مخکې عقل ګونګ وي او ډېر مزخرف معلومېږي، هر څه چې بې ضرورته وي او احتیاج ورته نه وي بد ښکاري او قیمت یې لږ وي.

که چېرې په انسان کې ډېره نیمګړتیا او کمزوري نه وای او عقل ته یې احتیاج نه درلودای عقل او پوهې به دغومره قدر نه درلوده.

اوس پوه شوئ؟ چې هر خوار او غریب سړی که ځان ته څپلۍ یا پڼۍ لرې غونډې ګرانې واخلي او دوه یا درې روپۍ پکې وغولېږي هر څوك ورته احمق وايي. یو بډای که په زرهاو روپۍ په یوه شپه په قمار کې وبایلي احمق نه دی، هغه چې د ورځې د شلو یا دېرشو روپو په سګرټو اور لګوي یا د سینما او تیاتر په تشه ننداره پیسې ورکوي څوك ورته احمق نه وايي، مګر که یو مزدور یوه ورځ کار ونکړي او وزګار وګرزي احمق دی، ځکه چې بیګا ته په کور کې څه نلري او وږی پاته کېږي.

یو بډای ګړندي موټر کې ډېر لږې ځای ته په ښکار پسې ځي په لاره کې ډېر تېل مصرف شي، د موټرکمانۍ ماته شي او ټایر هم بچ کاندي، مګر د ښکار برابري رانشي او پس له دوه درې شپو پنځه یا شپږ دانې زرکې له ځان سره کاله ته راوړي، چې دانه په سلو روپو هم نه پرېوزي. هغه ته څوك ملانصرالدین نه وايي، ځکه چې ژوند دغسې تفریح او پام غلطولو ته احتیاج لري او د شوق او ذوق دپاره مال تاوانول نا پوهي نه ده.

کله چې یو بډای یوه ښکلې نفیسه تابلو په ډېرو روپو اخلي یا ځینې انتیك او زاړه شیان د تش نمود دپاره په ډېر لوړ قیمت رانیسي هغه بل، چې یو زوړ قلمي کتاب چې ذوق او صنعت پکې خرڅ شوی په ګرانه بیه اخلي او د هماغه کتاب چاپي نسخې ډېرې ارزانه لاس ته راځي، ته وایه چې دغه راز تاوانو نه د څه دپاره دي؟

که غرض معنوي استفاده وي هماغه معنیٰ په چاپي کتاب کې هم شته.

معلومه شوه، چې مال تاوانول د نامه او شهرت دپاره د شوق او ذوق دپاره د هوا او هوس دپاره حماقت نه دی، صنعت دی او ستاینه یې کېږي، مګر په دې شرط چې سړي خور او فقیر نه وي، بډای وي او ډېرې پیسې ولري.

اوس خو به پوهیدلي یاست، چې احمق څوك دی او مونږ چا ته احمق وایو؟

نوی درس

چیرته مې د چا په کوم کتاب کې ولوستل، استاد خپل شاګرد ته دا درس ورکاوه:

له خدایه ډېر خوښ اوسه! چې ته یې بې هنر پیدا کړې او تا ته یې هغه استعداد درنکړ، چې یوه ورځ د خلکو دپاره لویه بلا درنه جوړه شي. ته په دې پوه شه، چې خدای ته هماغه څوک ډېر نږدې دي چې له ذوق او هنر نه ډېر لرې وي.

هغه تند او تېز فکر، چې زما په برخه رسېدلی دی ما ته په دنیا او اخرت کې زیان رسوي او زما اسایش خرابوي.

ډېر فکر کول ډېر بد مرض دی، چې په څو تنو پورې اختصاص لري که دا مرض خپرېدلی ډېر ژربه یې د بشر نسل تباه کړی و.

زه پدې ښه پوه یم، چې په ژور فکر او عقل کې د روح تباهي ده ژور فکر د بشر دپاره طبیعي کارنه دی.

همدغه شی دی، چې په سړي کې د عمل اقدام وژني.

هېڅوك هېڅ کار نشي کولی، ترڅو چې څه قدر تنګ نظره او لنډ فکره نه وي تفکر د انسان دپاره ډېره لویه بد بختي ده.

هغه چې لږ فکر کوي یا هېڅ فکر نه کوي په دواړو جهانونو کې کامیاب دي، مګر د ډېر فکر او عقل خاوندان هر چیرته او هر کله له جسمي او روحي هلاکت سره مخامخ دي.

په رښتیا، چې فکر او عقل کې ډېر خباثت پټ دی.

پوهه او فلسفه په حقیقت کې پر ذهن باندې د شیطان استیلا ده. بشر په اصل کې یو احمق حیوان دی او د ده معنوي ترقي د ده د فکري اضطراب د پوچو اثارو نوم دی.

هغه څوك، چې د نبوغ او قریحې خاوند دی د معشرت په درد نه خوري او د معاملې خاوند نه دی.

زه د فکر ازادي له هرڅه پورته ګڼم هر څوك له ځانه خوابدي کوم، مګر خپل ځان او خپل وجدان خوشحاله ساتم.

درې کاله

يو کال موسم ډېرښه راغی بارانونه وخت په وخت پخپله موقع وشول، چې نه له ضرورته زيات و او نه کم.

د زميندارو فصلونو ته هېڅ زيان ونه رسېده او للمه ډېره ښه راغله دهقانان ډېرخوشحال وو، چې فصلونه ډېرښه دي او کال ډېرښه راغلی دی.

کله چې درمندونه تيار شوو خلك په رښتيا د غلې په چلولو ستړي شوو او په کورونوکې د غلې ځای نه و.

په دغه کال په ملك کې ارزاني راغله او دغسې ارزاني چا په خوب کې هم نه وه ليدلې. د غلې خريدار، لکه د انځرګل چا په سترګو نه ليده زميندارو به تېل او مالګه په غنمو اخيسته او جنس بدليده.

د زميندارو په کور کې مړی نه و او وير يې و، دوی د پاك خدای په دغې مهربانۍ خوشحاله نه وو او د شکر په ځای به يې شکايت کاوه همدغه ناشکري وه، چې بل کال هغسې رانغی او غله بېخي ورکه شوه. ځينو ويل چې تخم هم په لاس رانغی او خروار په چارك ولګيده.

په دغه کال پر وطن باندې قحطي او ګراني راغله هرڅوك به په غلې پسې لالهانده او سرګردانه ګرزېده او د چا په کور کې د مړك لکۍ نه سپېره کېده.

زمینداران بیا خپه وو او ډېر افسوسونه یې کول، چې ګراني او قیمتي د دې کال وای او غله د پروسږکال، مګر دا اجتماع محاله وه او دغه کال هم په افسوس او ارماندو تېر شو دریم کال له دواړو کلونو نه مخالف راغی، یعني د ځینو زمیندارو غله ډېره زیاته وه او د ځینو کښت ته زیان او اپت ورسېده، ځکه نرخونه جګ شوو، مګر قحطي نه وه د چاغله، چې ډېره وه او په ګران نرخ یې وپلورله هغه له ډېرې خوشحالۍ په جامو کې نه ځایده او چا چې د خرڅون غله نه درلوده په کاله یې دغم کانې وربدل.

زه دغه وخت په دې پوه شوم، چې مونږ ټول نشو خوشحالیدلی او په داسې حال کې واقع یو، چې که یو خوشحالیږي هغه بل به خپه کېږي، یعنې د ځینو خوشحالۍ د ځینو نورو د خپګان نوم دی د همدې لامله وایي، چې یو مړ نشي بل نه مړیږي.

د دنیا په بازار کې داسې سود نشته، چې پلورنکي او پیرودونکي دواړه ګټه وکړي، یعنې یو خپل مال ګران خرڅ کړي او هغه بل یې ارزانه واخلي په کومه سودا کې، چې سود او زیان نه وي او خریدار یا خرڅوونکی یو هم ونه غولېږي یو هم نشي خوشحالېدلی که یو سړی خپل سل ګون نوټ په شلو پنځه ګونو بدل کړي په دغه تجارت کې خوشحالي او خپګان نشته، ځکه چې سود او زیان پکې نشته که یو په حساب کې وغولیږي، دی به خپه شي او هغه بل ته به خوشحالي پیدا شي اوس پوه شوئ، چې مونږ په څه خوشحالیږو او په څه خپه کیږو؟

که ښه فکر وکړو ايا د يوه ګټه د بل د تاوان نوم نه دی؟ زما يو ملګری دومره شته او جايداد لري، چې جامه او ډوډۍ ډېر ښه ورسېږي. کور لري، ځمکه لري، باغ لري، لنګه غوا ورته ولاړه ده، موټرېې شته او د هېڅا پوروړی نه دی په بانګ کې يې هم پيسې پرتې دي او له هرې هوا ښېغمه معلومېږي، مګر يو بل سړی له ده نه هرڅه ډېر لري او ځمکې، باغونه، کورونه او نغدې پيسې يې له ده زياتې دي. هغه خپه دی، چې زه ولې دغه بل قدر ته جايداد نه لرم دا بل خوشحاله دی، چې له هغه نه يې جايداد ډېر دی. زمونږ اکثره غمونه همدغه راز دي، چې د يو بل سړي له خوشحالۍ پيدا شوي دي او ډېرې خوشحالۍ هم شته، چې د نورو له خپګانه پيدا کېږي. دغه يو چې د زړه په جونګړه کې اوسي دغه بل، چې په لوړه ماڼۍ کې استوګنه لري، دی د هغه جونګړهويني، ځکه خوشحاله دی هغه د ده قهر ويني، ځکه خپه دی که چيرې مونږ ټول په جونګړو کې اوسيدلی يا ټول لوړو ماڼيو کې وای نه به جونګړه کې د غم کوډۍ وه نه به لوړه ماڼۍ د خوشحالۍ ځای و.

که حقيقت ته ځيرشو، يو ګوډ پدې نه دی خپه چې ولې ګوډ دی، بلکې پدې غمجن دی چې ولې نور ده غوندې نه دي. هغه چې پر آس باندې سپور دی او نور يې په مخکې منډې وهي د آس په سپرلۍ دومره نه دی خوښ، لکه چې د نورو له پلې توب څخه خوند اخلي. دا وه زما د درو کالو مطالعه، چې ته يې په لږ ساعت کې مطالعه کوې. دغه لږه پوهه چې ته ورته په سرسري نظرګورې او ستا په نظر کې ډېره سادګي لري زما دپاره ډېره عميقه فلسفه

ده زه په ډېره موده کې دغه حقیقت ته رسېدلی یم ته به په ګرځندي ګاډي کې یوه ځای ته ډېر ژر بې تکلیفه ورسېږې، مګر هغه څه چې په لاره کې یو پلی وینې ته یې پوره نشې لیدای ستا نظر په دغه لاره ډېر ژر عبور کوي او کندې کپرې دا خوا هغه خوا نه ګوري. ستا سیر ډېر ګړندی دی او په دغومره سرعت کې دقت او تعمق نه ځایېږي.

قوي او ضعيف

د دنیا دود او دستور خو دا دی، چې زورور به کمزوري وهي او ضعیف به د قوي له لاسه په عذاب وي، مګر په کورونو کې د مینې او محبت تقاضا بل راز ده، هلته یو کوچنی ماشوم خپل مشر ورور په څپړو وهي او خاندي، یعنې له ټولو نه کمزوری په ټولو زورور دی.

ما ته دغه کورنی دود او دستور ډېر ښه ښکاري او له خدایه غواړم، چې د ارواج عام شي. پدې پوهېږم چې په هر کاله کې همدغه حال دی او په هره کورنۍ کې کوچنیان په لویانو زورور او زړور دي.

د ګیرا او ترسا په کاله کې هم د کوچینانو زور چلېږي او جوړ د ناجوړه په مخکې منډې وهي، مګر چې له کورونو نه د باندې وګورو، نو بیا قوي پرضعیف مسلط دی. د دنیا طبیعي قانون همدغه دی، چې غټان او لویان به په وړو او بیوزلو سوك او څپېړه پورته کوي او د قوت خاوند به هېڅ تحمل او حوصله نلري.

د دغه ظالمانه قانون د ماتولو دپاره، چې پاك خدای څه شی پیدا کړی هغه مینه او عاطفه ده.

د مينې او محبت په نړۍ کې ضعيف او کوچنی د لوی او قوي تر ځپېړو لاندې نه دی، بلکې کوچنيان په لويانو حکومت کوي او د وړو پادشاهي ده.

مونږ ښځه عاجزه بولو، مګر مينې او محبت ډېر زورور او پياوړي د دوی دخوښې او رضا تابع کړي دي.

څنګه چې په زړه زمانه کې ديوان د ښاپېريو تابع وو اوس هم د قوت او قدرت خاوندان د دغه ضعيف او لطيف جنس په مقابل کې ډېر ضعيف معلومېږي.

که عشق او مينه په مينځ کې نه وي، نو د ديو او ښاپېرۍ زور هېڅکله برابر نه دی او يو ماشوم هېڅ وخت د سپين ږيرو په ږيره لوبې نشي کولای او نه د مشرانو پر اوږو سپريدلی شي. يوه ورځ يو ماشوم يو غټ سړی له لمنې ټينګ نيولی و او کاله ته يې په زوره بيوه هغه خپله لمن د ده له لاسه خلاصه نکړی شوه که څه هم د ده زور او د هغه زور برابر نه و د ماشوم مينې او محبت د ماشوم په پنجو کې دغه قوت ايښی و، چې يو لوی سړی يې ځان پسې راښکوده او هغه هم ځان نشو خلاصولی.

که زما فکر صحيح وي، نو قوت او قدرت هماغه د پخوا زمانې ديو دی او مينه هماغه ښاپېرۍ ده، چې ديوان يې د فرمان لاندې وو.

که د مينې او عاطفې ماشوم د هر څنګه لوی سړي ګرېوان ته لاس واچوي يا يې لمن ټينګه ونيسي څوك ترينه ځان نشي خلاصولی، ځکه چې دا قوت په ټولو قوتونو زورور دی.

زه مینه او عاطفه د زور او قوت په مقابل کې، ځکه ما شومان بولم چې زور او قوت ډېر پخوا پیدا شوي دي او انساني عاطف، انساني رحم او شفقت وروسته پیدا شوو، یعنې هماغه شان چې فرعون له موسی نه دمخه دنیا ته راغی، حیواني غرایز هم له انساني عواطفو نه ډېر پخواني دي او د عمر په لحاظ عواطفو ته کوچنیان ویلی شو، مګر دغو کوچنیانو ته پاك خدای هغه قوت ورکړي دی، چې فرعونیان ترینه په خوب کې هم وېرېږي او بد بد خوبونهویني.

که څوك په دنیا کې د صلح او سلام غوښتونکي دي او غواړي، چې د ناروا او ظلم مخ ونیسي، نو یوه داسې اختراع په کار ده، چې د عشق او مینې له عنصر نه پکې کار واخیستل شي.

دا اختراع د دماغ کار نه دی د زړه کار دی او د زړه توجه ته ضرورت لري. پدې باب کې ساینس او تخنیك ته رجوع نه ده په کار دا افتخار که هر وخت دنیا ته حاصلېږي، نو د شعر او ادب په لمن کې به وي او د زړونو په مملکت کې به پیدا شي.

ښه ګټه

قصابي پرېږدئ له مېږو او پسونو نه بل شان ګټه واخلئ!
د وريو له پوستکو نه پوستينونه مه جوړوئ له وړيو يې ښه توکي جوړ کړئ. که تاسې وړين کالي واغوندئ پوستين ته څه حاجت نشته.
هغه وخت، چې انسان نه پوهېده د مېږو او وزو پوستکي يې اغوستل، کله چې انسانيت ترقي وکړه او شپون د رمې خاوند شو پشمينه پوشي رواج شوه او د زاهد خرقه له وړيو نه جوړه شوه.
د مېږو او پسونو له غوښو نه د غرو لېوان او ړانګان استفاده کوي او شپانه ترينه يو ازې پۍ او وړۍ اخلي.
د وحشي او مدني انسان فرق همدغه دی، چې هغه د ونې ښاخ را ماتوي او ميوه يې خوري، دی ترينه يوازې ميوه ټولوي او ونې ته زيان نه رسوي.
دا ګټه ښه ګټه ده. د انسان ګټه بايد همدغه راز وي.
د ګټې ښه او بده لاره بېژندل د انسان کار دی، ګټه به کار او زيار پاکېږي او بې کاره ګټه ښه نه ده.
د ګټې لاره. چې هر څومره او ږده وي هغومره ښه وي.
هغه کسان، چې د نورو په تيارو درمندونو داړې غورځوي او د ګټې د پاره يې لنډه لاره غوره کړې ده لاسونه او پښې يې د تړلو دي.

تاسې کوښښ وکړئ، چې ګټه له لرې ځایه راوړئ او د کار برخه پکې زیاته وي. هغه چې د کلي په دکان کې سودا کوي او هغه چې له لرې ښاره سودا راوړي په متاع او بها کې یې ډېر فرق موجود دی.

تاسې پخپلو باڼو او بازانو د همسایه ګانو چرګوړي مه نیسئ!

د هوا مرغان او د غرونو زرکې او سیسی ونیسئ!

له نږدې ډنډونو څخه ناپاکې اوبه مه راوړئ، لرې لرې لاړشئ له هغه سیند یا له هغې چینې نه ربنې او پاکې اوبه راوړئ، چې رنګ او خوند یې ډېر ښه دی.

دا ښه ګټه نه ده، چې یوه روپۍ په دوو روپو ورکوئ او خوشې په خوشې د ګټې خاوندان شئ.

ګټه باید په غیرې مستقیم ډول وي او کار په کې ډېر دخل ولري.

په مستقیم ډول هېڅوك ځاره او پارو د غلې په کندوانو کې نه اچوي، مګر هغه غله چې له همدغه ناپاك جنس څخه د کار په وسیله پیدا کېږي پاکه او حلاله ده. لنډه دا چې بې کاره ګټه که په غلا وي، که په سوال وي، که په زور وي انسان ته نه ښایي او هغه ګټه، چې په کار او زیار پیداکېږي ډېره ښه ګټه ده. ښه کار او ښه عمل د خدای په دربار کې ډېر قدرلري او په مشالونو خرڅېږي.

د اختر په ورځ

د اختر په ورځ ځینو کورونو ته لاړم، چې د ښایست او ښکلا پکې هېڅ نیمګړتیا نه وه او له ډېرې خیالورې ناوې نه یې هم ډول او سینګار زیات معلومېده.

د کور په نقشه او هندسي شکل کې د جمال مظاهر له ورا معلوم وو، رنګ امېزي په ذوق او سیلقه برابره وه.

د کور پردې ډېرې ښکلې وې.

قالینې، میزونه، چوکۍ او هر څه ډېر نفیس او ښکلي معلومېدل.

راز راز مېوې به په بلوري لوښو کې ایښې وي او بې له اشتها نه د بل شي نیستي نه وه.

د ثروت او غنا ټولې کرشمې موجودې وې.

عېش او نعمت، لکه د سید محمود پاچا لټان له دغه کاله څخه نه وتل که د دنیا جنت ورته ووایم، څه ډېره مبالغه به نه وي، مګر دومره فرق و، چې ډېرو غټو ګنهکارو ته یې ور ببرته وو او ساده مسلمانان نشو ورتلی.

هلته ما ته دا فکر پیدا شو، چې مونږ ولې هغو کورونو ته نه ورځو، چې دغه راز شیان پکې نشته او یوازې همدردي او انساني عاطفه سړی وروليي کله، چې له دغه کاله په خبرو راووتم،

نو فکر مې وکړ چې چا ته ورشم او څوك ووينم په دې کې يو فقير وطن دوست سترګو ته ودرېده، چې نس يې وږی، مګر سترګې يې ډېرې مړې وې، په کور کې هېڅ نه و، مګر په زړه کې يې د وطن مينه او د خدمت ارزو ډېره زياته وه.

زه، چې د هغه دروازې ته ورسېدم پنځه تنه نور هم په دروازه کې ودرېدل د کور خاوند د دروازې په ټکولو راووت او له مونږ سره يې په ډېره مينه روغبړ وکړ، د هغه له وضع دا معلومېده، چې له مونږ سره پخپل کور کې کښېناستو ته نه دی جوړ او غواړي، چې خبره په ولاړو پښو خلاصه شي، مګر زمونږ زړه غوښتل چې څه شېبه ورسره کښېنو ده او د ده له حاله ځان ښه خبر کړو.

هغه له ناکامه مونږ خپل کاله ته بوتلو، د کاله په مخکې يوه زړه چوکۍ او يو زوړ شکېدلی کټ پروت و، چې خاص د مېلمنو دپاره و او بې له مېلمه څخه يې د يوه پوزې تحمل هم نه درلود. مونږ دوه درې تنه د کټ په بازو ګانو کښېناستو او نور په خاورو کښېناستل، څو دقيقې چې تېرې شوې هغه مونږ رخصت کړو او نور يې نه غوښتل، چې خپل اشنايان په سپېره ډاګ کښېنوي.

پدې کاله کې د اختر ورځ، لکه د روژې ورځ داسې وه او په تمامه معنیٰ د يو غريب سړي کور و. د ده د درويشانه ژوند او صبرو قناعت ماته ډېر معظم او محترم ښکارېده او له ځانه سره مې ويل هغه افتخار، چې د دې کاله په برخه رسېدلی دی هغه بل کور ترينه محروم دی هلته که غنا او ثروت خپل زيب و ذينت ښيي

دلتـه تقـویٰ او پاکنفسـي خپـل شـهامت څرګنـدوي او قلندرانـه استغنیٰ سترګو ته ودرېږي.

دا هغه سړی دی، چې د یوه ستر شرکت لویه سرمایه یې په لاس کې وه او کله به یې دوه لوی ریاستونه په اختیارکې و.

که چیرې ده ناجایزه استفاده کولی یا یې جایزه استفاده هم پوره کړی وای نن به دغسې نه و او د ده د کوټو فرش به د نیستۍ باد دومره ژرنه وای وړی، مګر ګورئ چې پدې سړي باندې زړه ونه سېزئ او په حقارت ورته هېڅکله ونه ګورئ. زه هم دا حال د دې دپاره نه لیکم، چې د چا توجه ورته جلب کړم، ځکه چې دې دنیا ته په حقارت ګوري او له ده سره د بې نیازۍ غرور ملګری دی.

د ده په نظر کې خپله تقوی ډېره درنه معلومېږي. دی ځانته په ډېر درانه نظر ګوري او نورو ته هم ډېر درونډ ښکاري. مونږ باید په هغه چا زړه وسیزو، چې له ډېر مال او دولت سره هم ځانته دغه حیثیت او شخصیت نشي پیدا کولی، یعنې په لوړ مقام کې خلکو ته ټیټ معلومېږي او په ډېر لوی کور کې هر چا ته وړوکی په نظر ورځي. څوك عزة النفس لري او د خلکو په نظر کې د شخصیت خاوند دی په هغه زړه سوی نه دی په کار.

خرقـه پوشـو پـه خرقـه کـې دي مونـدلي
هغـه حـظ چـې پـه دنیـا کـې دنیـا دار کـا

خاني لاړه

په موټر کې سپاره وو، یو خانزاده غوندې سړی هم په موټر کې ناست وو، د تېر وخت زړې قصې یې کولې.
هغه وویل: پخوا موټرونه نه وو، مونږ به په آسونو سواره وو، نوکرانو به مو په مخکې منډې وهلې. هغه وخت خان او غریب معلوم و، خانزاده او د اب سړی پېژندل کېده، عام او خاص یو رنګه نه و. اوس هرسړی په موټر کې سپرېږي او نوکر د بادر له څنګه ناست وي.
چې موټرونه راغله او غریبان پکې سپاره شوه، خاني لاړه او باداري بې رونقه شوه. د خان قصه ډېره اوږده وه، خو د مطلب ټکی دا و، چې خاني لاړه، ځکه چې خواران او غریبان په موټرو کې سپاره شوه.

یوازې

ماشومان، ځوانان، سپين ږيري د پسرلي مېلې ته روان وو. زه هم له دوی سره لاړم او په ډېرو ګڼو خلکو کې ننوتم.

هلته د ښې د ايښودو ځای نه و او بې حسابه مخلوق راغونډ و، نه پوهېږم چا له ما نه پوښتنه وکړه، چې ته يوازې يې که څوك درسره شته!

ما وويل: زه يوازې يم.

همدغه وخت زه د يوازې په معنیٰ پوه شوم او دا راته معلومه شوه، چې په ډېرو ګڼو خلکو کې هم سړی ځانته يوازې ويلی شو.

فاتح

سکندر له ډېر قوت او ډېرو لښکرو سره ښار ته راغی، د ښار له خلکو سره يې څو ځله زورور جنګونه وکړه.

لـه دواړو خـواوو نـه ډېـر خلـك ووژل شـوه، ډېـرې وينـې تـويې شوې، ډېرې ککرۍ تر پښو لاندې شـوې، وروسـته لـه ډېـرو جګړو هغه د مړو په سرونو پښې کېښودې او د لوی فاتح په حيث ښار ته ننوت.

دی ډېر په قهر و. ده غوښتل چې ښار لوټ کړي او قتل عام جوړ کړي، مګر دا کار ده ونشو کړی، ځکه چې په ښار کې يو پټ قوت موجود و، چې ده ورسره مقابله نشوه کولای. دی چې ښار ته ننوت په يوې ډېرې ښکلې پېغله يې سترګې ونښـتې او پـه يـو ځـل ليدو يې زړه بايلود.

څوك، چې بې زړه شي هغه بيا جنګ او جګړه نشي کـولی، ځکـه ده هم له خپل ټول قوت او قدرت سره ځان دغې پېغلې ته وسپاره.

دغه لوی فاتح، چې عشق او مينې په پنجو کـې ګېـر شـو بـل راز شو او د خپلې معشوقې د خوښې دپاره يې د ښـار د خلکـو خدمت ته ملا وتړله.

دغه وخت دا معلومه شوه، چې دی فـاتح نـه و فـاتح بـل څوك و. دی په دې نه پوهيده، چې په ډېر زور او قوت خپـل ځان يـوه قـوت

او قـدرت تـه سـپاري، چـې لـه سـلطان او شهنشـاه نـه د خلکـو خدمتګار جوړوي.

په رښتيا ، چې د عشق مقام ته رسېدل هم څه اسانه کار نه دی او د ښکلا په دربار کې پادشاهي هم په تعظيم او احترام سرټيټوي.

هلتـه محمـود د ايـاز تـابع دی او سـکندر هـم پـه يـوه نظـر بـل راز کېږي او قهر و غضب خپل ځای مينې او محبت ته پرېږدي.

لباس

بدرنګه خیاط وه، مګر کار یې ښایسته و او کالي یې ډېر ښه ګنډل. د فېشن خاوندانو خپلې درېشۍ په بل چا نه جوړولې، هر چا به ویل چې فلانکی ډېر ښه خیاط دی، د ده په شان لباس بل څوك نشي جوړولی.

دغه هنر په دغه سړي کې ډېر غرور او تند خوي پیدا کړی و، یعنې څومره چې د ده شهره سپی‌ږه هغومره یې خوی هم سپی و، مګر دغو دوو سپو د چامخه نشوه نیولی او د خلکو هجوم په ده باندې ورځ په ورځ زیاتېده، ځکه چې صفت او هنر په ده باندې د ښه خیاط نوم ایښی و.

که دا سړی له دغې ناشولتې شهرې او خپل بد عادت سره ښه خیاط نه وای، له ده نه به بد بخته انسان بل نه و یا به دی هغه وخت د ښه سلوك او ښه خوی خاوند او سیرت به یې بل راز و، یعنې ښه خیاط به نه و ښه سړی به و، مګر اوس د ده هنر او کمال ښه خوی ته ضرورت نه لري او د ده په بد خوي او بده شهره یې ډېره پرده غوړولې ده، ځکه هر چا ته ښه ښکاري او هر څوك ورته په قدر او عزت ګوري.

فن او صنعت ډېر ښکلي شاګردان د ده لاس لاندې کړه او د ډېرو ښکلو د قد او اندام اندازه اخلي. زه دغه خیاط په دې حقیقت ډېر ښه پوه کړم، چې د انسان حقیقت په صنعت او هنر پټېږي، ځکه دغه سړی د خلکو په نظر کې محبوب دی او هر څوك یې د زړه ساتلو کوښښ کوي. همدغه شان چې یو بدرنګه مخ له ښایسته پلو لاندې پټ دی او د هر چا نظر ځانته را کاږي. دا خیاط هم د ښه لباس په

جوړولو کې پټ دی، چې څوك یې حقیقت ته نه ګوري کار او لیاقت ته یې ګوري.

د ښه لباس اغوستل، خو په ځای پرېږده جوړل یې هم دغومره اثر لري، چې بد ښه کولی شي.

لباس په لومړي وخت کې د ځان پټولو دپاره جوړ شو، چې پخوا یې ښایست هم پټاوه او د ښکلا مخه یې نیوله خوورو سته پخپله دومره ښکلي شو، چې د انسان اصلي او حقیقي ښایست یې له هر چا هېر کړ او د تاوس ښو کار ترینه واخیستل شوه.

د انسان لباسونه ډېر زیات او څو رازه دي، چې ځینو ته مونږ د لباس په نظر نه ګورو، هغه ښایست او ښکلیتوب چې د انسان په څېره کې وینئ، له یوه لباس نه زیات قیمت نلري که څه هم په ډېر جګ نرخ خرڅېږي او له انسان نه یې قیمت ډېر لوړ شوی دی.

په دغه قیمتي لباس کې هم د انسان عیبونه پټ دي او ستا دا عیوب دا ښکلې پرده د ستر دپاره د انسان په معایبو اچولې ده.

هغه، چې مونږ ورته خوبان وایو او ډېر ښکلي په نظر راځي مونږ پرې زړونه بایلو او عشق ور سره لرو، مګر په دې نه پوهېږو، چې څومره بد خویونه او ناکاره عادتونه په دغه ښکلیتوب کې پټ دي. که دا خبرې او عادات په بل چا کې وي ډېر بد ورته ګورو، مګر دلته د صورت ښایست د سیرت عیب پټ کړی او په همدغه وجه د لیلیٰ سپی د مجنون په نظر کې ښاغلی دی. د همدې لامله د معشوقو جفا له وفا نه ښایسته ده او د ښکلو ظلم او ستم ظالمانو ظلم غوندې بدرنګه نه دی.

مونږ علاوه په دغو ظاهري لباسونو معنوي لباسونه هم ځانته پیدا کړي دي، چې یو له بله پکې ځان پټوو او په دغه وسیله خپل حقیقت له پوهانو او هوښیارانو نه هم پټ ساتلی شو.

د دغه لباس نوم پوهه او هوښیاري ده، چې د علم او معرفت په نامه یادېږي.

هغه چې زمونږ په نظر کې عالم، فیلسوف یا ادیب او هنرمند معلومېږي د هغه عیبونه د علم او پوهې د پردې لاندې پټ دي، چې مونږ یې ښه نه وینو یا یې ډېر ښه وینو او نقص راته کمال معلومېږي.

څنګه چې فصاحت او بلاغت کله حق ناحقه کوي او غلط صحیح ښیي د فصاحت او بلاغت خاوندان هم له ډېرو عیبونو سره زمونږ په نظر ښاغلي ښکاري او اصلي حقیقت یې رانه پټ دی.

هو! د جمال او کمال خاوندان او د علم او معنیٰ صاحبان د ډېرو ښکلو او ښایستو پردو تر شا پټ دي، چې مونږ یې اصلي بڼه نه شو لیدلی.

د منطق او بیان خاوندان خپله بدي هم نېکي ښودلی شی او د بل نېکي بد رنګولی شي.

د دې عصر سحر او جادو په دغه ډول زمونږ په سترګو او نظر لوبې کوي.

ډېر وخت په کار دی، چې انسان طلسم هم مات کړي او حقیقت ته ورسېږي یا له یو بل طلسم او بل سحر سره مخامخ شي.

مونږ اوس انسان نه وینو یا د انسان رنګ او صورت وینو یا یې په وینا او خبرو کې ګورو، که ډېر وړاندې لاړ شو، نو کار او هنر کې یې وینو.

د انسان حقیقت صورت نه دی، پوهه نه ده فصاحت او بلاغت نه دی. په کار او صنعت کې هم د انسان فطرت او نفسي کیفیات څوك نه شي لیدای.

دا ټول شیان د انساني حقیقت د پټولو او ښه ښودلو رنګ رنګ لباسونه او حجابونه دي. د انسان غرایز او خوبونه د انسان اصلي حقیقت دی، چې ډېرې پردې یې په مخ پرتې دي. انسان پس له مړینې په قبر کې هم بې پردې نه شي او سپدلی او چېرته، چې دی نه ځان ویني او نه بل وینې بیا هم باید په کفن کې پټ وي، ځکه چې د ده ټول عزت او حرمت په دې کې دی، چې بې پردې نه شي او څوك یې بې پردې و نه ویني.

هغه انسان، چې په عبادت کې یې ریا پټه ده، په هوښیارۍ کې یې شیطنت پټ دی او سخاوت یې هم د یوه داسې پټ تجارت نوم دی، چې له ګمرکي محصولاتو نه هم معافیت لري، هغه تر قیامته له نورو نه ځان پټولی شي.

دا ستر، لکه د ښځو حجاب او حیا هغه شی نه دی، چې د مدنیت او تجدد شمال یې له مخه لرې کړي. په دغه ستر ډېر بې پردې خلك هم ډېر ټینګ دي.

چېرته، چې د نن جامې ډېرې لنډې شوې دي او خلك د صورت بربنډولو ډېر هوس لري، هلته هم د انسان سیرت او حقیقت په ډېرو پردو کې پټ دی.

په انسان کې ځینې داسې ضعیفې جنبې شته، چې له ډېرې حیا نه خپل خاوند ته هم ځان پوره نه ښیي او انسان ورته له ډېره خجالته سم

نه شي کتلی، همدغه سبب دی چې هر څوك خپل ځينې شيان هېروي او خپلو عيبونو ته داسې اصلاحي رنګونه ورکوي، چې په خپل ځان يې ګمان بل راز شي او خپل شعور هم وغولوي. نن د انسان څېره په تلويزون کې له ډېر لرې ځايه ښکاري، مګر د انسان معنوي څېره او باطني تصوير دومره پټ دی، چې سړی په خپله خپل ځان پوره نه شي ليدلی، بلکې خپل عکس د نورو په نظر کې ويني. که چا ته چا ښه ويل هغه ځان ښه ګڼي او خوشحالېږي، که خلکو څوك بد وګاڼه له بدو خلکو سره په زندان کې لوېږي، که څه هم يوسف يا سقراط دي.

همدغه وجه ده، چې له ډېرو خلکو نه د ستايونکو په ستاينو د متملقينو په منطق ځانونه ورکېږي او خپل ځان بل شان ويني. د همدغې اغيزې په سبب اوس د ځينو رنځورانو علاج په خبرو کوي او ډاکټران ورته وايي، چې ډېر ښه يې او هېڅ مرض درکې نه شته، يعنې د دغه دروغو شاهدي ناروغ هم ښه کولی شي او يو طبي علاج ګرځيدلی دی.

زه دا منم، چې په دنيا کې ښه او بد شته، مګر د ښو او بدو په پېژندلو کې دومره سودايي شوی يم، چې دغه تميز رانه ورك غوندې دی. کيدای شي، چې مونږ ډېرو کسانو ته په دروغو ښه ووايو او هغه ښه شي يا ډېر ښه بد ګڼو او هغه بد شي، چې زمونږ ښه او بد زمونږ د تصور او تفکر نومونه دي نه د حقايقو. مونږ هغه چا ته ښه وايو، چې زمونږ ښه او بد زمونږ د تصور او تفکر نومونه دي نه د حقايقو. مونږ هغه چاته ښه وايو، چې زمونږ په ذهن او نظر کې ښه وي نه دا، چې په خارج کې ښه وي يا يې حقيقت ښه وي

مونږ ځومره او څو زره کاله پخوا هم د ښو او بدو په نامه ځینې شیان له ځینو نه ښه ګڼل او اوس هم ښه او بد یو راز ګڼو، ښایي چې بد ښه وګڼو او ښو ته بد وو ایو، په همدغسې تمیز ځان له بې تمیزۍ نه وژغورو.

مونږ ظلم بد ګڼو او عدالت خوښو، مګر ځینې مظالم راته د عدالت په څېر ښودل شوي دي او ډېرو بدو خلکو راته ځانونه ښه ښکاره کړي دي، یعنې منطق او استدلال، ریا او تذویر، شعر او ادب، عقل او فلسفه، عرف او عادت، سیاست او تمدن، کله له سمې لارې نه اړولي یو او زمونږ په شعور او احساس یې هر راز لوبې کړې دي. دا کار هر کله او هر چېرته پوهانو او د هنر خاوندانو کړی دی، احمقان او ساده ګان خدای له دغسې سترو ګناهانو نه ساتلی دی، د هغوی اغراض او مطلب دومره لوڅ دی، لکه د متمدنو خلکو مېرمنې، هغوی د حقایقو په پټولو کې ډېره لږه برخه لري او ژبې یې له زړونو سره ډېر غدر او خیانت نه کوي. هلته دوستي او دښمني، ګناه او تعدي ظلم او رحم ځان بل راز ښیي.

ریا او تېګي د هغوی کاله ته ډېره لاره نه لري.

هلته د صداقت ځای سیاست نیولی دی.

هلته خلك ډېر لباسي خلك نه دي او په ډېر ساده لباس کې ژوند کوي.

خیرات

ډېر غټ سړی مړ و او په بدرګه کې یې ډېر پسونه، غوایان او چرګان حلال شوو، دا خیرات ډېر لوی او زورور خیرات و، چې د شاهانه مېلمستیا رنګ یې درلود. د خیرات د انتظام دپاره ډېر خلك مقرر وو او ډېرو ښو اشپزانو پخلی کاوه، د خدای د رضا دپاره راز راز نعمتونه او هر رنګه طعامونه تیار شوه، خلك لکه مېلمانه په ټکټو را وبلل شوه او د هر چا ځای معلوم و، هغه چې په ګړندیو ګاډیو کې راغلل دننه قصر ته ننوتل.

د خانانو او ملکانو دپاره بېل ځای و، مامورین او میرزایان ګوښې ناست وو.

د سوداګرو او زمیندارو دپاره بل ځای جوړ شوی و.

هر چا ته د هغه په اندازه برابره ډوډۍ راتله.

د هر چا درجه او مرتبه معلومه وه.

د عامو وګړو دپاره غټې وریجې وې او له معتبرو نه بېل ناست وو.

د سوداګرو او زمیندارو دپاره بل ځای جوړ شوی و.

هر چا ته درجه او مرتبه معلومه وه.

د عامو وګړو دپاره غټې وریجې وې او له معتبرو نه بېل ناست وو.

ځینې خواران او فقیران که څه هم وږي پاتې شوه او چا هلته پرې نښودل، مګر د اب او عزت خلك په ډېر ښه شان عذر شوه او د زورورو قدر او عزت پوره شو.

د دې خیرات قصې تر ډېره وخته کېدلې! هر چا به ویل، چې ډېر زورور خیرات و، ډېرې پیسې پکې ولګېدې.

هلته یو ړوند او یو شل ناست و هغوی وویل: افسوس، چې زمونږ څه پکې نه وه او مونږ هلته چا پرې نښودو.

د زيارت ډيوې

د جمعې مبارکه شپه وه، خلك زيارت ته راتلل او شمع به يې بلولې، ځينو به په خاورينو ډيوو کې تېل اچول او ډيوې ټولې د زيات په اروا بلې وې. زه چې کور او کلي ته راغلم په کلي کې د غريبانو کورونه تياره وو، هغوی تېل نه درلوده، ځکه په تور تم کې ناست وو.

څوك چې په ثواب پسې ګرځېده ټولو د زيارت ډيوې ولګولې او د خوارانو غرېبانو له حاله ناخبره وو.

هو! دغريبانو په کورونو کې تياره وه، ځکه چا نه ليدل.

په دوی باندې يوازې د خدای نظر و او بس.

د دوی ډيوې دې خدای ولګوي، مونږ به د زيارت ډيوې بلوو.

د مزار لوحه

کور په کور او کلي په کلي به ګرځېدمه او د خدای په نامه به مې څه غوښتل چا به یو موټی ناپاکه غله راکړه او چا به سوې ډوډۍ راکوله.
ډېرو کورونو به جواب راکاوه او ځینو به په دروازو کې هم نه پرېښودم.
څو ورځې دیوه او بل له درګاه نه ورېي او بېنوا راغلم.
هېچا هېڅ رانکړه له ټولو خلکو نه مې زړه بد شو دنیا ته مې په کرکه وکتل، خدای ته مې رجوع وکړه او په دغې کوټنۍ (قبر) کې پرېوتم.
هغه چې زه به یې په دروازه کې چا نه پرېښودم اوس ماته لاس په نامه ولاړ وي له ما نه څه غواړي.
زما په نامه زما کوټنۍ ته هرڅه راوړي او د خدای په نامه خوارانو او غریبانو ته سوې مړۍ هم نه ورکوي.

لياقت

يوه وويل: دغه مدير د وزارت لياقت لري او هغه وزير بې لياقته لوړ مقام ته ختلی دی.
زما ملګري په دې خبره هماغومره خوشحاله شو، لکه زه چې خپه شوم.
ما ويل: لياقت بايد دومره بې قدره نه شي.
هغه ويل: د يو مملکت د ترقۍ او لوړتيا دليل همدغه دی، چې لياقت پکې ډېر قيمت ونه لري، چېرته چې علم او پوهه ډېره ترقي وکړي، هلته بيا ډاکتران او پوهان ځان ته کار او ډوډۍ نه شي پيدا کولی او د لوړو شهادتنامو خاوندان يا وزګار ګرځي يا چېرته ټيپر او ګازري خرڅوي.
په مترقي هېوادونو کې يو پوليس او ډرېور هم لوړ تعليم لري او يو دهقان د کرهنې په کار کې زمونږ له رئيس زراعت نه ډېر پوه معلومېږي. دلته چې لياقت ډېر لږ دی او له لږو خلکو سره دی، نو يو سړی په لږ غونډې پوهه خدای نظرخان شي او لوړ مقام ته وخېژي. زه په دې ارماند يم، چې زمونږ په هېواد کې هم لياقت ډېر ارزانه شي او له خارج نه يوه عالي شهادتنامه راوړل څه ډېر قيمت ونه لري.
زه به هغه وخت ډېر خوښ يم، چې يو سړی د وزارت لياقت ولري او په ډېره ټيټه رتبه کار وکړي. زما ملګری د خبرو په چل ډېر ښه

پوهېده او د بل خوله کې يې خبره وچوله، ما ته د څه ويلو موقع ډېره لږه پيدا کيده، هغه ماته ايله همدغومره وويل:

زه پدې نه يم خوابدی، چې يو مدير د وزارت لياقت لري او وزير نه دی، ځکه چې وزارتونه هر چېرته لږ دي او لايق کسان بايد په هر ځای کې دومره ډېر وي، چې هر يوه ته مديريت هم ونه رسيږي، مګر دا بله خبره که رښتيا وي، چې يو سړی بې لياقته لوړ مقام ته ختلی دی، په ډېرې خوابدی ارزي او د لياقت په دغسې بې پتی په سرو سترګو ژړل په کار دي که چېرې د دنيا ټول کارونه د لايقو خلکو په لاس کې وي او ځينې لايق او وړکسان وزګار پاته شي يا دهقاني وکړي څه بده خبره نه ده.

هغه ويل: زه نه پوهېږم، چې ته لياقت څه ته وايې، ځکه چې سياسي او اداري لياقت، لکه د بوډۍ ټال مختلف رنګونه لري او يو هوايي نمايش ورته ويلی شو.

دا لياقت، لکه علمي او فني لياقت يو ټاکلی او معين شکل نلري، چې هر وخت او هر کله هر چا ته يو شان ښکاره شي او ټول ورته په يوه نظر وګوري، چې عملي، فني لياقت، سياسي او اداري لياقت، اخلاقي او روحي لياقت يو له بله فرق لري او دغه ټول لياقتونه په يوه سړي کې ډېر لږلېدل کېږي.

دلته کار نه دی، چې مونږ له هر سياسي او اداري شخص نه د اخلاقي لوړتيا انتظار ولرو يا ترينه علمي او فني لياقت وغواړو.

د يوه سياستمدار او اداره چي سړي لياقت دا دی، چې خلکو ته ځان او جهان په بل راز وښيي او څه، چې ځانته روا ګڼي د نورو

دپاره يې ناروا وګڼي، يعنې په خپله هره شپه قمار ووهي او نورو جوارګرو ته سزا ورکړي، د بزم په مجلس کې هر څه وکړي او په نورو باندې ټنګ ټکور ودروي.

ده ويل: ما د خپل ماموريت په وخت کې خپل لوی لوی امران وليدل، چې د مطبوعاتي چارو په باب يې ما ته هدايتونه را کول، مګر دغه کلمه يې (مطبوعاطي) ليکله. د اخترنو په ورځ به يې پخپلو رسمي نطقونو کې د عدالت ګستر په ځای رعيت ګستر ويلې.

ښه مې په ياد دي، چې يوه ورځ چاد ده دپاره مېلمستيا کړې وه، چې هر څه ډېر زيات و، مګر د کيفيت په لحاظ يې مزه نشته.

زمونږ آمر، چې ډېر لوی کاردار و، مګر د کم او کيف په معنیٰ ښه نه پوهېده، هغه ته وويل چې: (کميت نګو کثرت بګو) زه دغه وخت پدې پوه شوم، چې اداري او سياسي اشخاص علم ته ډېر احتياج نلري، دوی پخپل قوت او قدرت لوړ مقام ته رسېدلی شي او پوهه د لاس لاندې خلکو دپاره ډېره په کار ده.

ما ته دا معلومه شوه، چې علم عادي لياقت دی او قوت د فوق العاده لياقت نوم دی، په فوق العاده لياقتونو کې ځينې هغه لياقتونه هم داخل دي، چې هر څوك يې نشي ليدای او بلا تشبه له سحر او ساحرۍ سره شباهت لري، چې زرنګي، چالاکي، خود نمايي او عوام فريبي ورته ويل کېږي او د چانس او تصادف برخه پکې زياته ده.

کوم قوت او قدرت چې د اداري او سیاسي کسانو په برخه رسېدلی دی، هغه د یوه روحي تاثیر په وجه د فوق العاده لیاقت رنګ پیدا کوي او د جلال او عظمت په رڼا کې ډېر معمولي لیاقتونه فوق العاده معلومېږي.

که ښه فکر وکړو او ونه غولېږو، نو لیاقت او کفایت د زور او قوت دوهم نوم دی او علمي یا فني لیاقت به هر وخت په هر ځای کې د قوت او قدرت تابع دی.

افلاطون او ارسطو که په هر ځای کې وي د سکندر لاس لاندې به وي او سقراط به په زندان کې د زهرو کنډول په سر اړوي.

هغه کسان، چې اوس په مدني دنیا کې د دیموکراسۍ په اساس دارا په کثرت لوړ مقامونه نیسي هغه په علمي لحاظ نه وي، بلکي له ځینې نورو نه یې لیاقت ښکته وي. په اخلاقي لحاظ هم دوی په نورو څه تفوق نلري، مګر په یوه ساحرانه قوت له خپلو حریفانو نه میدان وړي او په ځینو وسایلو یا غولونکو شیانو عمومي توجه ځانته راګرزوي.

دا د منلو خبره ده، چې ځان د خلکو په سترګو کې ښه ښودل او لوړ مقام ته رسېدل ډېر ځله د خلکو د غولولو او ځان بل رازښودلو نتیجه وي او ډېر لږ کسان دي، چې د یوه حقیقي لیاقت په مرسته یوه مالي مقام ته رسیږي او په اخلاقي فضایلو په عالم کې مجبوریت پیدا کوي.

یو اجتماعي عالم د خپل علمي تحقیق په رڼا کې وایي:

هغه څوك، چې په رښتيا له ټولو اجتماعي عيبونو، يعنې له خود پرستۍ له تعصب، له خطا کارۍ او له ريا او دروغو نه خلاص وي، له اجتماع سره به هېڅکله مو افقت ونه کړي او هر ګوره انزوا به اختيار کړي. که دغه خبره رښتيا وګڼو، نو هغه لياقت چې خلك يې خوښوي او په خلکو اغيزه لري بله قيافه پيدا کوي او داسې مثال لري، لکه چې يو بدرنګه مخ په ډول او سينګار ښايسته وښودل شي. همدا سبب دی، چې ځينې بدرنګه مخونه خلکو ته ښه ښکاره کېږي او ځينې ښايسته مخونه، چې د حيا او عفت په پرده کې پټ دي د چا توجه نه جلبوي.

لياقت کله کله يو لوړ برج له ډېر لرې ځايه نظر جلبوي، مګر هېڅ پکې نه وي او بې له نموده نور څه نلري.

کله لکه ورانه کنډواله ګنجونه پکې وي او څوك يې نهويني.

ما دغه راز ډېر مختلف او متضاد لياقتونه ليدلي دي او پوهېږم، چې هر لياقت ښاغلي نه دي. ډېر خلك دا هم لياقت بولي، چې سرې قلپه روپۍ په بازار کې وچلوي او په يوه روپۍ د دوو روپو مال واخلي، ځکه په لياقت باندې ډېره ښه عقيده نلرم او ډېر ځله راته دغه متاع، لکه د غلا مال که هر څومره قيمتي وي ارزانه او بې قيمته معلومېږي.

کوچنیان

زه نه پوهېږم، چې مونږ ولې کوچنیانو ته په کوچني نظر ګورو، یعنې ولې ځانونه لوی ګڼو او دوی کوچني بولو؟ ښایې چې په دې خبره زه ساده غوندې ښکاره شم او زما دغه خبره د کوچنیانو خبره وي، مګر څه وکړم؟ زه په رښتیا تر اوسه ښه نه یم پوه شوی، چې لوی څوك دی او کوچنی څوك دی؟ ځینې کسان چې د لویوالي دعوا کوي او ځانونه لوی ګڼي ما ته کوچني او واړه په نظر راځي.

ښایې د دې سبب همدا وي، چې زه په خپله کوچنی یم. د یو کوچني ماشوم ځمکه او اسمان هم ډېر لوی نه وي او لمر او سپوږمۍ ورته یو ټیکلی ښکاره کېږي، د دنیا لکونه او کروړونه هم د ماشومانو په نظر کې له څو شلو نه زیات نه دي او هر څه کم په نظر ورځي. پاته شوه دا بله خبره، چې کوچنیان زما په نظر کې خدای ولې لوی کړي دي او زه څله هغه چا ته په لویوالي قایل یم، چې نورو ته واړه معلومېږي. دا هم بې دلیله نه ده زه په ماشومانو کې ځینې داسې لوی خویونه او ستر صفتونه وینم، چې هغه (ستاسو په اصطلاح) په ډېرو لویانو کې نشته. هغه کسان، چې لویي لري او ځانونه ورته لوی او زورور معلومېږي د خپلې کینې او بغض په مقابل کې ډېر کمزوري دي.

که زه او ته هر څه لوی شو او قوت و مومو په خپلو غلیمانو رحم نه شو کولی په زورورو باندې قهر او غضب ډېر زورور وي، مګر ماشومان دغه راز نه دي، د دوی په زړونو کې که کله عناد او کینه پیدا شي ډېر ژر بیې محوه کولی شي او یوه شېبه وروسته له هغه چا سره مینه کوي، چې یو ساعت دمخه یې ورسره منګولې لګولې.

دا کار لویان نه شي کولی، لوی خلك د خپل قهر او غضب په مقابل کې ډېر واړه او ډېر کمزوري دي دا زور او قوت د کوچنیانو په برخه رسېدلی دی، چې د حسد او عناد اور مړ کړي او دا جهنم په ګلزار بدل کاندي.

د دنیا لوی لوی غمونه او مصیبتونه، چې د لویانو ملا ماتوي په کوچنیانو ډېر تسلط نه لري او د حوادثو ډېره زوروره سیلۍ د دوی له شونډو خندا او خوشحالي نه شي وړلی. دوی په همدغه جګړه کې خپل کاغذي پتنګان په هوا کوي او خاندي، دوی تصور او تخیل له دوزخ نه فردوس جوړولی شي او مونږ په جنت کې هم له مارانو او لړمانونه نه شو خلاصیدی.

دوی په ډېر لږ څه ډېر زیات خوشحالېږي، یعنې ډېره زیاته خوشحالي په ډېر لږ شي اخیستلی شي، مګر لویان په ډېر څه هغومره نه خوشحالیږي.

په دې سودا دوی له هر چا نه ښه پوهېدلي دي او نور پکې غولېدلي دي.

د کوچنیانو په زړه کې، چې هر څه وي هغه په خوله هم وېلی شي، مګر لویانو ته دغه پوره حاصل نه دی، اجتماعي اداب او قیود، عرف او عادات، اصول او قوانین په لویانو حکومت کوي او کوچنیان د عقل غلامۍ نه هم خلاص دي.

دا خبره صحیح ده، چې انسان اول په جنت کې و، وروسته بیا دغه نیمګړي جهان ته راغی، د هر ماشوم سرګذشت همدغه دی، ماشومان او کوچینان ټول په جنت کې دي، د مور غېږه د ماشوم دپاره جنت دي، د میندو تیونه د شودو لښتي دي، د حیات اوبه همدغه سپینې پۍ دي، چې د میندو له تورو پلونو لاندې پټې دي، ترڅو چې ماشوم، ماشوم دی او اندېښنو سره نه دی اشنا، د دنیا له غمونو نه داسې بې غمه دی، لکه چې په دې دنیا کې بیخي نه وي او په بل جهان کې اوسي.

کله چې له دغه معصومیت نه لرې غوندې لرې شي او شیطان یې وغواړي، نو له جنت نه بهر شي او دنیا ته راشي.

اوس پوه شوئ! چې د بلوغ او لویوالي علامه له شیطان سره اشنا کېدل او غولېدل دي.

جګ برجونه

د کلا برجونه او دېوالونه ډېرجګ وو، د کلا شاوخوا ته خندق ډېرژور و.
له دغه جګوالي سره دغه ټيټوالی تړلی و او د لوړتيا راز په همدغه کنده کې پټ و، ترڅو چې يو ځای ډېر ژور نه شي د چا برجونه نه جګېږي.
د يوه لوړېدل او د بل ټيټېدل يو له بله تړلي دي.
دا جګ برجونه هر چا له لرې ليدل، مګر دا لويه کنده له لرې چا نه ليده او د نژدې خلکو هم ډېرپام ورته نه و.
زمونږ سترګې له ډېر لرې ځايه لوړ ځلي او جګ برجونه ويني، مګر ژورې ځاګانې او لويې کندې څو قدمه هغه خوا نه ويني.
د دې هسکو دېوالونو او لوړو برجونو خټه له همدغه ټيټ ځايه اخيستل شوې ده. دا خټه د سنډا له پښو لاندې پخه شوه او ډېرو خلکو په لتو ووهله، بې له دېنه دا ديوالونه او برجونه نه لوړېده.
يو لوړ مقام ته رسېدل دغه راز کارونه په مخکې لرې او ټيټ همدغسې جګېږي.
د دنيا جاه و جلال، عزت او منزلت هماغه لوړ برجونه دي، چې سرګذشت يې له ډېر ټيټ ځايه شروع کېږي.

کوم سر، چې د ډېرو خلکو مخکې په تعظیم ټیټ نه شي نور سرونه ورته په احترام نه ټیټېږي. هغه چې بل ته لاس په نامه نه وي ولاړ نور ورته لاس په نامه نه درېږي.

دا هغه پور دی، چې سړی یې یوه ته ورکوي او له بل نه یې غواړي.

که دا خبره تاسې منلې، نو راشئ د ځان نوکران وګورئ! هغه چې د خان په مخکې خپل سر ډېر ټیټوي، په نورو باندې تفوق لري او درجه یې لوړه ده، هغه آس چې د ارباب د سپرلۍ دپاره په کمند کې ولاړ دی له نورو آسونو نه ډېر قدر لري او میتران یې ډېرښه خدمت کوي.

که مونږ حقیقت ته ځیر شو، عزت ډېر ځله په ذلت ګاټه شي او بادري د غلامۍ نتیجه ده.

ډېر خلك شته، چې د شخصیت ګټلو دپاره خپل شخصیت له پښو لاندې کوي او د عزت دپاره عزة النفس قربانوي.

څنګه چې دهقانان غنم په خاورو کې شیندي او بیا د غنمو درمندونه اخلي دوی هم عزت او شخصیت له خاورو لاندې کوي او دویی ته یې منتظر وي.

په دنیا کې لږ کسان دي، چې خپل فطري او طبیعي لوړالی په بل شان ساتي او د لوړو برجونو غوندې نه دي، بلکې د غرو له جګو څوکو سره شباهت لري.

حقیقت

لکه، چې ریا په عبادت کې وي او شیطنت په هوښیارۍ کې.

دښمني هم که د دوستۍ په جامه کې پټه وي او رقابت د محبت په څېر ښکاري. ډېر محبتونه دي، چې ډېرې پټې کینې په کې پټې دي.

په ډېرو احساساتو کې ډېر زیانونه پټ دي.

د دې زماني خندا د ماشومانو او ساده ګانو خندا نه ده، چې یوازې د مینې او محبت له پښته وي، د دې وخت ښکنه هم که هر څومره ښکلې وي، عفت او تقویٰ پکې نه شته او ډېره رسوايي ورسره ملګرې ده.

د رقیبانو احسان او مهرباني د خلکو په نظر کې څوانمردي معلومېږي، مګر له دغه باران سره تندر، برېښنا او سېلابونه ملګري دي.

زه د دښمنانو مروت عالیجنابي ګڼم، مګر صداقت او محبت ورته نه شم ویلی، همدغه سبب دی، چې زه دروغ او ریا بېخي نه شم ویلی او په ځینو مواردو کې ورته ډېر ښه ښه نومونه هم پیدا کوم.

زه پوهېږم، چې عالیجنابان خپل رقیبان څنګه وژني؟ ما ته معلومه ده، چې قاتلان ټول یو راز نه دي. ځینې خپل رقیب په توره وژني، ځینې په ټګۍ او ځینې په احسان، ته کولی شې چې د خپل رقیب سر د احسان په زور ځانته ټیټ کړې او له خپل حقه هم ورته تېر شې، مګر له رقابت نه نشې تېرېدلی.

په احسان او مهربانۍ رقيب محوه کېږي، مګر رقابت نه محوه کېږي، رقيب وژل او رقابت وژل ډېر فرق لري، ډېرو خلکو خپل دښمنان مړه کړه، مګر دښمني يې مړه نه شوه.

د پهلوانۍ په ميدان کې يو پهلوان بل ته د ملګرتيا لاس غځوي او احترام په ځای کوي، مګر ځان ورته نه ځملوي.

دغه راز احسان د زور او قوت خاوندان له چا سره نه شي کولی دا نېکي يوازې د ضعيفانو کار دی.

هغه، چې خلك ورته سخي وايي او ستاينه يې کوي، عاليجناب به وي، مګر د خير خاوند نه دی.

د خان او ملك دا لويه او ښکلې مهمانخانه(مېلمستون) چې ګورئ په زور او جبر جوړه شوې ده او ډېرکورونه يې د خپلې ودانۍ دپاره وران کړي دي.

دا راز سخيان د خوارانو او غريبانو ګېډې نه مړوي، بلکې خواروي او وږي کوي يې. حجره چلول او مېلمانه پالل په حقيقت کې د ډېرو وږي کول او د لږو مړول دي. دغه اسراف او تبذير چې تا ته جواد او سخا معلومېږي، د پاکې او حلالې ګټې نتيجه نه ده.

که څوك په ظلم او زور په چل او فرېب پردي مالونه خپل نه کړي دغه راز لوی دسترخان نه شي غوړولی.

د چا په کور کې، چې هره ورځ پسونه او چرګان حلالېږي له هغه سره ارومرو يا د لېوانو قوت ملګری دی يا د ګيدړانو چل او فريب.

که څوك غواړي، چې رښتياني سخي او د خير خاوند وګوري، نو لاړ دې شي هغه دهقان دې وګوري، چې يوه لاروي ته يې سکړك او شړومبې په مخکې ايښې دي او په خپله يې هم همدغه خوراك دی.

څوك چې پردي مالونه په چا باندې نه خوري او د خپل زيار او زحمت په ګټه مېلمه او مسافر پالي په سخاوت نه دي مشهور، مګر د خير خاوند ورته يلی شو.

هغه چې خانقاه چلوي او په لنګر کې يې ډېر وږي مړېږي، په ظاهره خو دې نورو ته ډوډۍ ورکوي، مګر په حقيقت کې دی د نورو ډوډۍ خوري.

دغسې پير او فقير ته که ډېر خلك ډېر څه راوړي او له ډېرو غټو سوداګرو نه په تول کې دروند وخېژي، رښتياني فقير ورته ويلی شوه، ځکه د ده هر څه د نورو مال وي او په خپله هېڅ نه لري.

څنګه چې د خان او ملك سخاوت د پردي مال برکت دی، د شيخ کرامت هم د نورو د کرم نتيجه ده.

هغه څه، چې مونږ ته په ظاهر ه ښه ښکاري په حقيقت کې ښه نه دی او اصلي څېره يې ډېره بده ده. مونږ د يوه لښتې رواني اوبه پاکې ګڼو که څه د لارو او د کوڅو ډېرې پليتې اوبه ورسره ګډې شوي او ډېرو ښارويو پکې بولې کړې دي.

ډېره ښه ده، چې زمونږ سترګې د حقيقت د ليدو دپاره نه دي پيدا او هر وخت ظاهر ته ګورو.

لويه خدايه

که زه ښه وکړم، ته راسره ښه کوې، که بد وکړم د بدو سزا را کوې.

که ستا مينه زما په زړه کې وي، په محبت راګورې.

که زه بې مينې شم، ستا مهرباني کمېږي.

ستا د محبت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورېږي، چې زما په زړه کې رحم وي. زه چې هر څه وکړم ته هماغسې راسره کوې.

زما نېکبختي او بد بدتختي زما په عمل پورې اړه لري او جنت ته يا دوږخ ته تګ زما د ښه عمل او بد عمل نتيجه ده.

زمونږ عقل او فکر همدغه دی، مونږ چې تا ته په خپله آئينه کې وګورو ستا په باب دغه شان فکر کوو، که مونږ ځانته ونه ګورو ستا لوی شان ته وګورو، ته زمونږ له خيال او فکر نه ډېر لوی يې.

مونږ، چې د ځان غوندې خلکو دپاره کالي نيسو او هغه د سر په سترګو نه وينو يا لنډ وي يا او ږده مونږ، پوهېږو چې ستا ستاينه له مونږ نه پوره نه ده.

مونږ ډېر واړه او کوچني يو، ته ډېر لوی يې.

دا زمونږ کار دی، چې د ښو په مقابل کې ښه وکړو او د بدو په مقابل کې بد. که مونږ څوك ووهو حاکمان هم مونږ وهي.

که مونږ په ځمکه کې غنم وشيندو او اوبه ورکړو ډېر غنم راکوي او زمونږ اب و دانه ځمکه هم بې عوضه نه پرېږدي، که د

یوه نیالګي پالنه او روزنه وکړو، خوږه میوه او یخ سیوری راکوي.

که سوداګر ته پیسې ورکړو هر څه، چې وغواړو راوړي یې.

که له یو ماشوم سره مینه وکړو له مونږ سره مینه کوي.

ستا شان له ټول مخلوق نه ډېر اوچت دی.

ستا اراده زمونږ د ارادې تابع نه ده.

ستا کړه زمونږ له کړو نه، نه پیدا کېږي.

ستا محبت زمونږ د محبت مولود نه دی.

ته خالق یې او مونږ مخلوق.

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومانو زمونږ له ځنګه لوبې کولې.
کله به یو له بله ونښتل، چغې به جګې شوې ژړا انګولا به وه.
کله به د خندا شور او زوږ دومره او چت شو، چې په عذاب به یې کړو.
یوه به، چې د بل د لوبو شیان ګډوډ کړه، هغه به په قهر شو او کنځلې به یې کولې. زمونږ پام نه و، یو راپاڅېده د بل مخ یې شوکارې کړ، د هغه په مخ وینې وبهېدې او له مستۍ به جنګ جوړ شو.
مونږ ویل: خیر دی واړه دي نه پوهېږي.
زمونږ لویوالي دا تقاضا درلوده، چې د کوچنیانو طفلانه لوبې هېڅ وګڼو او ملامت یې نه کړو، ماشومان د عمر او وجود په لحاظ په رښتیا له مونږ نه واړه دي، مګر دومره واړه نه لکه مونږ، چې د خدای په دربار کې واړه یو.
د ماشومانو پوهه به له مونږ نه لږه وي، مګر زمونږ پوهه ډېره لږه ده، زمونږ لوبې هم د وړو غوندې دي، زمونږ خندا او ژړا هماغسې ده،
ماشومان پوهېږي، چې واړه یو او مونږ نه پوهیږو.
راشئ! چې په دې خبره ډېر خوشحال شو او د لوی خدای لویوالي ته په ډېر امید وګورو.

شعر او ادب

د انسان په وجود کې دوه شیه ډېر عزیز معلومېږي، چې یوه ته زړه او بل ته دماغ وايي. له دماغ نه علم او فلسفه پیداشوه له زړه نه شعر او ادب.

اروپایان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای ګڼي، مسلمانان د ایمان او عقیدې ځای ته زړه وايي. صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت د زړه کار دی، عشق او مینه په زړه کې وي.

شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري.

ډاروین وايي:((هغه لوی کمال، چې د تحول او تکامل په لاره کې یوازې د انسان په برخه رسېدلی او نور ژوي ترېنه محروم دي، د انسان قلبي عواطف دي، چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت، نوعه پرستي ترېنه تعبیر کېږي.))

انسان غواړي، چې له حیوانیت نه لرې وي، باید دغه عواطف ښه وروزي، د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلیاتو کوه طور ویلی شو.

څنګه چې د لمر وړانګې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او وروستۍ وداع هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پر توهم د شاعر په زړه له نورو نه زیات لوېږي او ځینې زړونه، لکه د غرونو سمڅې او غارونه دغه رڼا یا بېخي نهویني یا یې ډېره لږه ویني. همدغه عواطف او

احساسات، چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.

هو! د شعر موضوع ښکلي خيالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالۍ خوبونه، روحي او جسمي ښکلا، اغېزې او عشق او محبت دی.

که دغه شيان په يوه ښکلي تعبير او ښو الفاظو کې بيان شي، چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوي وي شعر ترينه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی، چې په دغه معيار برابر وي.

څومره، چې د يوه شاعر فکر او خيال ازاد وي او د محدوديت له قيوداتو راوتلی وي هغومره يې شعر لوړ او عالي وي.

که يو شاعر د نورو په شان هر چا ته او هر شي ته سر ټيټوي او په فکر کې يې د بغاوت جذبه نه وي موجوده له هغه نه د ښه شعر هيله نه شي کېدای.

شاعر بايد د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي.

شاعر ته نه ښايي، چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي.

د شاعر خيال بايد ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسك ځايه دغه جهان ته وګوري.

د شاعر نظم بايد د نورو غوندې نه وي او هر څه په بل شان ووينې. د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقليد يا ابتذال د شاعر مرګ دی.

د شعر او ادب دنیا په دلدارۍ ولاړه ده، شاعر باید په هرڅه او هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري.

هغه چې په زړونو کې هیجان، تاثر او حساسیت نه شي پیدا کولی او زړونه نه خوځوي شاعر ورته نه شو ویلی.

که دا خبره رښتیا وي، چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري، یعنې د عقل ادراك د قلبي تمایلاتو له تاثیر لاندې وي، نو ویلی شو. چې د یوه ملت عقلي او ذهني سیر او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسیاتو او روحیاتو کې تغیر او تحول راوستلی شي.

همدغه شعر دی، چې په زړو کې زلزلې او طوفانونه پیدا کوي او کله پکې داسې صبر او سکون دی، چې غرونه یې ثبات او استقامت ته حیران وي.

که دا رښتیا وي، چې د چرګانو په نار ویده خلك له خوبه پاڅېږي، نو دا باید ومنو چې د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات را وینښېږي او په دې اسرافیلي شپېلۍ کې بل راز تاثیرات موجود دي.

کوم فیلسوف، چې هر څه بد ګڼي او ژوندګي توره په نظر ورغلې ده، هغه هم شعر ته ښه ګوري او شعر د انسان دپاره یوه ښه پناګاه بولي.

شوپنهاور وایي: ټولې بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشئت کوي او له ژوند سره ډېر مصیبتونه او غمونه ملګري دي، که څوك

يوه داسې چاره لټوي، چې له بدبختيو نه لرې غوندې په امن کې شي بايد په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورك کړي.

په دغه حال کې سړی په ظاهره له خلکو سره وي، مګر په معنیٰ کې يوازې وي او دنيا ورته، لکه يو سراب معلومېږي، چې د ده لمنه نه شي لمدولی.

په همدغه بيخودۍ کې انسان د دنيا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نيازۍ مقام ته نږدې کېږي، چې غيرله حقايقو بل شي ته متوجه نه وي. دغه صنعت او هنر، چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناګاه وايي شعر دی. که چېرې په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نېکبختي پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي هغه به د شعر کور(بيت) وي.

د شاعر خيالي دنيا تر ډېره حده له غمونو او مصيبتونو نه پټه ده او هلته داسې بې دردۍ سره بيخودي شته، چې له سړي نه هر څه هېروي، تاسې شعر او ادب ته په عادي او معمولي نظرمه ګورئ د شعر تومنه او قدسيت په نظر کې ونيسئ، هغه څه چې په زړونو کې پيدا کېږي او په زړونو اثر کوي هغه عادي او معمولي څيز نه وي.

دا دغم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زياته اغيزه لري او انسان ترينه هېڅکله نه شي بې نيازه کېدی، د يوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږي، د يوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خيال، د احساساتو او عواطفو هنداره

شعر او ادب دی، هر څومره چې د يوه ملت شعر او ادب عـالي وي هغومره يې اخلاق، نظر او روحيات لوړ وي او لـه لوړو ملکـاتو او انساني فضايلو سره يې ارتباط او تعلق زيات وي، شعر او ادب د بشـرعلايق لـه ديـن او مـذهب سره ټينګـوي او پـه هوښـياری کـې بينايي او همدردي کوي کله چې زړونـه کلکېږي يا تـورېږي، نو شعر يې دقت او صفايې پيدا کولی شي، هغه څه چې انسـان د ماديت له غلامی او بت پرستی نه ساتي شعر دی عارفانه ذوق، انسـاني عاطفـه، حکيمانـه شـعور د شـعر پـه نغمـو وده کـوي او د حسن و نظر علايق همدغه شی ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري زړه نه لـري، سترګې نه لـري، عواطف نـه لـري او د ذوق و تمنـا لـه خونده محروم دي.

شـاعران دا کـولی شي، چې د انسـان فرعـوني غـرور پـه تواضـع بدل کړي او د دوهی ملنګ تـه د شـاه جهـان خـوي او مـړې سترګې ورکړي.

غم او سرور د شـاعر هديـه ده، چې لـه زړونـو څخـه يـې اخلـي او زړنو ته يې ورکوي، نو کوم قدر او قيمت چې د انسان پـه بـدن کـې زړه لري په يوه جامعه کې يې شعر او شاعر لري.

د ادب راز

چا چې د شعر او شاعر په باب ډېر فکر کړی دی او دواړه يې ډېر ښه پېژندلي دي، هغه وايي ډېر ښه شاعر هماغه دی، چې ډېر خود پرست وي او بې له ځانه په بل هېڅ شي کې فکر نه کوي.

دغه راز شاعر خپل ځان په خپل شعر کې ښيي او مونږ ګمان کوو، چې زمونږ تصوير يې ايستلي دی. شاعر ځکه په مونږ ګران دی چې زمونږ د زړه خبرې کوي او زمونږ خاطرات رايادوي، شعر د زړه غږ دی او د زړه غږ نه ډېر قوي دي.

شاعر پوهېږي، چې عقل او منطق، دليل او برهان په مونږ باندې حاکم نه دی، بلکې غرايز او احساسات زمونږ رهبري کوي. د همدې لامله هغه له اساس او غريزې سره خپل تعلقات ټينګ ساتي او له زړه سره کار لري.

هغه څوك، چې زړونو ته ښه ښه پيغامونه راوړي او زړونه خوشحالوي شاعر دی، هغه پيغام چې د معشوقې له خوا عاشق ته راځي شعر دی.

شاعر له مونږ سره د عشق او مينې په کار کې کومك کوي او له دېنه ښه کومك بل نه شته. شاعر پوهېږي، چې له نا اميدي نه څنګه لذت اخيستل کېږي او غم څنګه خوږوالی پيدا کوي.

شاعران، لکه ماشومان ډېر ښه ښه خوبونه ويني او په همدغو خوبونو د زړونو تسلي کوي، که خوارږه رويا او ښکلي تخيلات نه وي د ژوندانه تحمل ډېر ګران دی.

څه شی، چې مونږ ته ژوند خوږ او ښه ښکاره کوي د هغه شي تصور دی، چې په ژوند کې ببخي نه شته.

تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ، د شعر هدف حقيقت نه دی، جمال دی. ښکلا او جمال لکه علم په ټينګ اساس نه دي ولاړ.

د علم په دنيا کې په يو څه پوهېدل خوند لري او په شعر او ادب کې ابهام او ايهام مزه دار وي. دلته سر او راز، پرده او حجاب کمال دی، هلته تشريح، تفصيل، تحليل او تجربې ته ضرورت دی. هغه جذبه، چې د انسان په ورح ډېر اثر لري د سرجذبه ده.

هېڅ ښکليتوب بې پرې او بې حجابه نه دی.

هر څه چې مونږ خوښوو اورومرو يې په مخ باندې د سر پرده پرته ده. انسان له هغو اشعارو سره شديده علاقه لري، چې ځينې برخې يې ابهام لري او مختلف تعبيرونه پکې کېدلی شي.

په شعر کې يوازې د غريزې رهبري کافي ده.

شاعر بايد د خپل فن په قوانينو کې ډېر تاو راتاو نه شي، چې لطف او زيبايي خپل معصوميت له لاسه ورنه کړي.

د لوړ او عالي شعر د پېژندلو معيار بل شی نه دی، له ژوند سره ارتباط دی. هر څومره چې ادبي اثر له ژوندانه سره ښه ارتباط ولري هماغومره ورسره علاقمندي زياته وي. په شعر او ادب کې

ساده انشاء له نورو سبکونو نه زیات پایښت لري، مګر ساده انشاء دا نه ده، چې ښېخي بې پروايي وي او مختلف اجزاو عناصر پکې نه وي. هغه انشاء چې مختلف اجزا او عناصر پکې داسې ويلې شوي او ګډ شوي وي، چې تشخيص او تجزيه يې نشي کيدی ساده انشاء ورته ويلی شو.

څنګه د لمر رڼا ظاهراً سپينه او يو رنګه معلومېږي، مګر په حقيقت کې له اوو رنګونو څخه جوړه ده، ساده انشاء هم له دغسې ترکيبه پيدا کېږي.

هغه انشاء، چې ډېرې قلقلې پکې وي او ډېر جلبل لري، يعنې لکه رعد او برق داسې وي د ليکونکي عجز او تصنع ښيي.

دغه راز هنر ښودنه له واعظانو سره ښايي، په شعر او ادب کې سادګي لوی صفت دی نه کاکه توب او طمطراق.

شعر له علم او فلسفې نه دين او مذهب ته ډېر نژدې دی او الهامي څيز دی.

په شعر کې عواطف او خدايي فکرونه ډېره اغېزه لري.

په شعر او ادب کې يوازې بشر ولټوئ او بس.

اناتول فرانس چې په ادب کې ډېر ژور فکر لري شعر او شاعر، ادب او اديب ته په دغه نظر ګوري او دغسې يې معرفي کوي.

نوی کال

مونږ حسابي خلك يو او له ځان سره يو حساب لرو.

زمونږ حسابي زوړ کال ختم شو او د نوي کال په سر باندې مو قدم کېښود.

مونږ پوهیږو، چې زمونږ حساب نورو غوندې نه دی.

د هغوی نوی کال د شلم قرن شپږپینځوسم کال دی او مونږ د څوارلسم قرن پنځه دېرشم کال ته نوی وایو.

په رښتیا، چې مونږ په خپل حساب ډېر ښه پوهېدلي یو او پوهیږو، چې په کومه زمانه کې ژوند کوو او څومره بېرته پاتي یو.

مونږ هم د زمانې په ګړندۍ ګاډۍ کې سپاره یو او چېرته ځو، دا ګاډۍ لکه د وزیرانو موټر کال په کال نوی کېږي، مګر په زړو او خرابو لارو روان یو، ځکه ګړندي نه شو تللی.

مونږ په کال، کاله او کالو کې ژوند کوو او ډېر خوشحالېږو، چې له زاړه کوره نوي کاله ته او له زاړه کال نه نوي کال ته لاړ شو.

هو! مونږ نوي کال ته خوشحالیږو او هر کله غواړو، چې نوي لوښي پیدا کړو او په نوي پیاله خوله کېږدو که څه هم د زړې زمانې د قرمز او چاپان لوښي د دې وخت له لوښو نه ډېر ښه دي.

زمـان او مکـان هـم دوه ظرفـه (لوښـي) دي، چـې زمـونږ ژونـد ورپورې تړلی دی او په دواړو کې مو نویتوب خوښ دی، مګر د امکان په ساحه کې زوړ او نوی ښه پېژنو او پوهېږو، چې دغه ښار نوی او هغه زوړ دی، دا ودانۍ زړه او دا بله نوې ده، خو د زمانې په زړښت او ځوانۍ کې، لکه چې تېر وتلي غوندې يو.

د زمـانې ظـرف، چـې هـر څـومره زړېـږي زمـونږ پـه حسـاب همدغومره نوي کېږي.

مونږ د زمانې اغاز ته نږدې وختونه زړه زمانه بولو او د زمانې وروستيو پيړيو ته نوی عصراو نوې زمانه وايو.

نوی کال هم په همدغه حساب بنا دی.

د اتيـا کـالو بـوډا خپلـو وروسـتی کـال نـوی ګڼـي او د خپـل ماشومتوب زمانه ورته زړه معلومېږي، هر کال چې نوی کېږي لـه ځان سره څه نوي شيان راوړي، ځکه يې نوی ګڼو، له نوي کال سره نوي خيالونه، نوي فکرونه، نوي کارونه ملګري وي؟

که نوی کال خپـل ټول کالي نوي نه کړي، يو څه نوي کوي او ځيني زړې جامې له ځانه لرې غور ځوي.

مونږ هيله لرو، چې نوی کال په ډېرو نوو جامو کې ووينو او ډېر نـوي شـيان ورسره وي، مـونږ لـه نوي کـال نـه پـه رښـتيا نـوي څـه غواړو او په دې پوهېږو، چې زوړ بوډا پـه نوي جامـه کې هم زوړ دی او نوی ځلمی په زړو جامو کې زوړ نه دی.

که نوی کال زړو ښکاريانو ته نوې مرغۍ راولي، نوی کال ورتـه نه شو ويلی، د نوي کـال د لـومړۍ ورځې مېلـه هـم څه نويتـوب نـه

لري، ځکه چې زمونږ په هېواد کې د هر نوي کال شروع په مېلو او ساعت تېريو کېږي او قلبه کشي، يعنې د کار اغاز رسماً يوه نمايشي لوبه وي.

مونږ بايد په دې پوه شو ، چې نوى کال له مونږ نه څه غواړي او په خپله څه کوي.

نوى کال سمدلاسه د ورځو په اوږدولو او د شپو په لنډولو پيل کوي، يعنې د خوبونو وخت کموي او د بېدارۍ وخت د کار فعاليت دپاره زياتوي. د تيارې او تورتم عمر لنډوي او د رڼا عمر اوږدوي.

که مونږ د نوي کال په رمز او اشاره پوه شو او د پسرلي برېښناګانې همدغه مطلب ته اشاره کوي، چې د نوي ژوند اساس په برق او برښنا ايښودل شوى دى او هغه زمانه تېره شوه، چې د حيات اوبه په په تور تم کې وې او ژوند په تيارو کې و.

د نوي کال له شروع کېدو سره سم په هوا کې اعتدال پيدا کېږي او د ژمي سوړوالى ور کېږي.

د نوي کال لومړى درس همدغه دى او ساړه زړونه يې نه دي خوښ.

راشئ، چې د زماني په تقاضاء ځان پوه کړو او پيروي يې وکړو.

زما د لاس نیالګیه!

زه نه وم خبر، چې ته چېرته وې او له کوم ځایه راغلې؟

دومره پوهېږم، چې له نورو ګڼو نیالګیو سره په یوه تنګ ځای کې ولاړ وې، هلته ستا دلوېدو او غټېدو دپاره زمینه مساعده نه وه، ځکه ستا تعلق له هغه ځایه قطع شو او دلته راغلې، زه ستا په راتلو ډېر خوشحاله یم او تا ته په خپل انګړکې ځای درکوم.

زه غواړم، چې ستا تعلق او ارتباط له دغه کاله سره ښه ټینګ شي، ستا نیلې او ریښې هرې خواته وغځېږي، ستا څانګې او ښاخونه په دغه هوا او فضاکې ډېره وده وکړي او له تانه غټه ونه جوړه شي، زه به ستا د ترقۍ او لوېدو دپاره زیار کاږم، ته دلته زماله اولادونو سره په دغه کاله کې او سېږه! دا ځای په تا باندې نه تنګېږي، دا ستا کور دی، ته د دغه کاله له ماشومان یو ماشوم یې.

زه هیله لرم، چې ستا له سیورې لاندې ډېر خلك کښېني.

ستا شګوفه او خوږه میوه هر څوك وویني، ستا له څانګو او ښاخونو نه د مرغانو خوږې نغمې واورم.

زما نیالګیه! که زه تا شین او سمسور ووینم څومره به ښه وي، ستا ښایسته شګوفه ستا سیوری او ستا میوه به زما دپاره ډېر لوی نعمت وي، که دغسې ښه اثر او دغه شان نېك عمل له ما نه

یادګار پاته شي، دا به زما نېکبختي وي. زه دغه د ګلابو بوټي او دغه د عکاسۍ نیالګۍ هم ستا له څنګه ږدم او تا ته دربښیم، چې زما زیار یوازې د میوې دپاره نه دی، زه ستا لـه شګوفې او شنو پاڼو سره هم ډېره مینه لرم.

که له ما سره ګېډه شته او بې خوراکه ژوند نه شم کولی لـه ما سره سترګې هم شته او په مخ باندې پوزه هم لرم.

څومره به ښه وي، چې سبا یې ستا لـه څانګو د مرغیو خواږه اوازونه واورم او په خوږو نغمو یې را ویښ شم.

زما نیالګیه! ته په دغه هوا کې وده کوې باید خپله خوشبویې هوا ته وسپارې او د هوا مرغان له تانه استفاده وکړي.

هغـه ورځـه، چې ستا کالـه تـه راځي بایـد لـه ځان سـره یـو څـه یوسي، د شاتو مچۍ باید ستا له کوره بېنوا لاړې نه شي.

کاشکې زما دوستان او ملګري ستا له سیوري لاندې خوشحاله کښېني او دلته د خوشحالۍ خندا واورم.

یوه خوله خندا او یوه شېبه خوشحالي پـه دې ارزي، چې زه څو کاله ستا خدمت وکړم او له لرې ځایه اوبه درته راوړم.

د فکر پالونکی

پیر او فقیر نه يې، چې خلکو ته دعا وکړې او د هر چا دپاره د تسلی زیارت شې.

فیلسوف او عالم نه يې، چې خلك درنه علم او پوهه یوسي.

طبیب نه يې، چې د رنځورانو علاج وکړې.

پیسې نه لرې، چې حاتم طایې شې او وږي ماړه کړې.

قاضي یا حاکم نه يې، چې عدالت وچلوې او د حق ملګرې شې.

دغه راز افتخارات ستا په برخه یو هم ونه رسیده.

ته يو شاعر او لیکونکی يې، مګر له تا نه ښه شاعران او ښه لیکوالان ډېر پیدا کېږي، سره له دې زه تا ته په ډېر قدر ګورم او په ډېر لوی حق قایل یم.

دلته د فکر او قلم خاوندان ډېر دي، مګر د فکر او قلم د ازادی علمبرداران ډېر لږ دي، ځکه ستا مقام له نورو نه هسك ګڼمه.

که څوك تا ته د فکر خاوند ونه وایي زه ورسره کار نه لرم، مګر که د فکر خاوند تا خپل حقدار ونه ګڼي، زه به ورته بې انصافه ووایم.

هغه څوك، چې په وطن کې هېڅ نه لري او د وطن د ازادی دپاره سر ورکوي په وطن باندې حق لري.

همدغه وجه ده، چې د فکر پالونکي مقام له فکر لرونکي څخه ډېر اوچت دی او زه هم دواړو ته په یوه نظر نه ګورم.

د ژوند نغمه

ټول غلي دي، هېڅوك څه نه وايي، د ژوندانه نغمه غلې ده.

په دغسې چوپه چوپتيا كې ذوقونه مري، فكرونه محوه كېږي نشاط او خوښي، لكه وحشي مرغه له انسانانو نه تښتي.

زه غواړم د دغه سكوت طلسم مات كړم او خپله سرينده وغږوم.

د اسرينده ما د عشق له هېواده او د بلبلو له كوره راوړې ده.

زما د سريندې اواز ډېر خوږ دی.

راشئ! كښېنئ زما نغمې واورئ، زه نه غواړم، چې ارزوګانې مړې او زړونه ساړه وي.

زه د احساساتو او جذباتو د ښودولو دپاره راغلی يم.

دغه ده ما خپله سرينده را واخيستله او خپلې نغمې شروع كوم.

آه، داڅه وشه؟ له دې سريندې نه خو هېڅ اواز نه پورته كېږي.

سرينده خو نه ده، ما تـه تارونـه يې هم پـه ځـای دي دا ولـې نـه غږيږي؟

ولې بې سره ده؟ له دېنه لويه ضايعه بله نشته.

پوه شوم او پوهېدم دا سرينده د بلبلو له كوره ده او بې د ګلونو له خوا بل چېرته نه غږېږي.

دا سرينده له عشق سره ارتباط لري او تارونه يې په هماغه مقام پورې تړلي دي.

زه باید ګلزاروته ننوزم او د ګلونو په حرم کې د خپلې سریندې اواز واورم.

زه باید د نرګس سترګې د غوټۍ خندا، د چنډرو لښتې، د سنبلو پرېشانه زلفې وګورم او د حسن ګلزار کې خپله سربنده وغږوم.

بې له دېنه دا خاموشي نه ورکېږي او خوشحالي نه پیدا کېږي.

دا تورې وربځې باید د لمر او سپوږمۍ له مخې لرې شي.

د بلبلو پنجرې او قفسونه باید مات شي.

د باغ تړلی ور باید ښېرته شي، چې خوشحالي راشي او ذوق و شعور سترګې وغوړوي، د ژوند نغمه دغه تقاضا لري او بې له دېنه په ژوندانه کې نشاط او سرور نه پیدا کېږي.

نوی فکر

هر چېرته لاړم، هر چا ته ورغلم ښکته پورته ډېر وګرځېدم.
ښارونه مې ولټول په هېڅ ځای کې یې له هېچا سره پته نه وه.
هغه څه، چې زه غواړم دلته نه پیدا کېږي، چا چې غټه څوکۍ غوښتله پیدا یې کړه، څوك چې په نوي موټر پسې ګرځېده هغه دی پکې ناست دی، هغه چې په پیسو پسې لالهانده و بانکونه یې ډك کړه.
یوازې زه خپلې ارزو ته ونه رسېدم، په رښتیا چې زه په ډېر نادار او نایاب څیز پسې ګرځم او زما حرص له ټولو نه زیات دی.
هو! زه نوی فکر، نوی خیال او نوی جهان غواړم.
دلته نوې راډیو ګانې، نوي فلمونه، نوي ساعتونه، نوي فېشنونه پیدا کېږي، مګر نوی فکر او مضمون نه شي پیدا کېدی.
دلته شاعرانو ډېرې سندرې وویلې، خو نوی فکر پکې نه و.
پسرلي بیا هماغه ګلونه راوړل، چې مونږ څو ځله لیدلي او بوي کړي دي، مونږ په قرنو قرنو د ګل او بلبل زوړ مضمون اړوو را اړوو، مګر نوي څه نه شو پیدا کولی، مونږ نوي مضمونونه په زړو موضوع ګانو کې لټوو او د زړې بوډۍ په سر نوې دړۍ ږدو.
دلته میندې نوي اولادونه راوړي، مګر دماغونه نوي فکرونه نشي راوړی.

دلته ښځې له کورونو نه وتلې شي، خو نوی مضمون له دماغونو څخه نه راوزي، دلته دا عادت دی، چې پېغله د پلار په کاله کې زړېږي او بیا ودېږي، دلته اوس هم د زړو فکرونو کاله ته ریباران ځي راځي او له نوو نه زړې خبرې ښې خرڅېږي.

دلته دبوډۍ په ټال کې زړې ارزو ګانې زانګي او زاړه سرودونه غږېږي.

دلته به خیرات خواره ملیونران شي، بیسواده به رئیسان شي.

زمونږ کوچنیان، چې پیدا شي، نو سپین ږیري وي او په ډېره زړه ځانګو کې ځملي او زمونږ للو ډېره زړه ده او زړه دایي. زمونږ د ماشومانو تربیت کوي، زمونږ ځوانان که ږیرې ونه خریي، نو سپین ږیري ورته ویلی شو.

مونږ نوې خولۍ په سر کړې، مګر نوی فکر مو رد کړ، نوي ښارونه مو جوړکړه، مګر زاړه بوډاګان پکې ناست دي زړې کیسې کوي.

مونږ د زړو بوډاګانو په محفل کې زوړ راګ غږوو او له سپین ږیرو نه د ځوانانو اتڼ غواړو.

دا ارزو بېهوده ده. زه باید په نوي فکر پسې بل چېرته لاړشم.

دا شی له زړو شاجانیانو سره نه شته.

که د اتیا کالو بوډا نوی واده وکړي هم زوړ دی. که زړو سړی نوی پوستین واغوندي بیا هم زوړ دی. که له زاړه ښاره نوي ښار ته راشي هم زوړ والی ورسره دی.

هو! کور یې نوی دی، مګر فکر یې زوړ دی، دغسې نوي کور کې نوی فکر او نوی مضمون نه پیدا کېږي.

زوړ فکر

ستړګې يې مه خلاصوئ! کوم ښکلی مخ به ووينې ليونې به شي.
ميخانه به وګوري مست به شي، ځان به ووينې خودبين به شي.
د بل عيب به ووينې بدبين به شي.
پريږدئ، چې ستړګې يې پټې وي او څه نه وينې.
کوښښ وکړئ! چې په ښو او بدو پوه شئ او څه زده کړئ.
که دی د سواد او علم خاوند شو، که دی په سمه لاره روان شو.
که ده د ښو او بدو تميز وکړ، بيا به يې ستړګې پرانيزو.
د ستړګو پردې به يې غوڅې کړو، د ستړګو غړولو اجازه به ورکړو.
پخوا له وخته د ده ستړګې مه خلاصوئ.
دی بايد هر څه په پټو ستړګو قبول کړي او سپين ږيی نشي.
دی بايد هر څه د زړه په ستړګو ووينې او د سر ستړګې يې تړلې وي.

ناداني او ناداري

په کور کې غله نه وه، جامې يې هم زړې او شکېدلې وې.
پور چا نه ورکاوه، مزدوري نه پيدا کېده حيران و، چې څه وکړي او ډوډۍ ځانته څنګه پيدا کړي. وروسته له ډېرو اندېښنو له کوره راووت او شپه ډېره تياره.
پخوا تردې يې کله غلا نه وه کړې، ځکه زړه نازړه په يوه کاله ننوت او پس له ډېره تردد نه يې غلا ته زړه ښه کړ.
په دغه شپه د ده بخت بيدار و، ځکه چې د کاله خاوند ويده و.
ده په بيړه يو څه مال راټول کړ او په ويره ويره يې کورته راوړ.
وايي چې د غله په غره کې ځای نه شته، نو په کاله کې به يې څه حال وي.
له ده سره دا سودا ډېره زياته وه، چې که سبا ته يې خلك کور ولټوي او د غلا مال ترينه راوزي څوکاله به په جېل کې پروت وي او له دېنه به هم بدبخته وي.
ده بله چاره ونه ليده د کوټې په يوه کنج کې يې د ځمکې په کيندلو شروع وکړه، چې د غلا مال خوندي کړي، مګر يو ساعت وروسته له خاورو لاندې يو داسې ګنج رابښکاره شو، چې د سرو او سپينو زرو دولت پکې پروت و.
کله چې دا پټه خزانه رابښکاره شوه غل و پوهېده، چې په ټول کلي کې د ده غوندې بل بډای نه و او ده غوندې د ذلت شپې هم بل چا نه دي تېرې کړي.

هو! ده د خزانې د پاسه په لوړه شپې تېرولې، د ده په کاله کې هر څه وه، مګر دی ناخبره و او خپل شته ورته نه ومعلوم.

دی نه پوهېده، چې زه لوی بډای یم او زما په کور کې هر څه شته.

د ده ناداري په حقیقت کې ناداني وه نور څه نه و.

د دغسې سړي په حال افسوس په کار دی او که د یوه ملت دغه حال وي له دېنه لویه بد بختې او د افسوس خبره بله نشته.

د ناپوهانو فطري او معنوي استعداد همدغسې له خاورو لاندې پټ پاته کېږي، لکه چې د ناپوهه ولس معدنونه پټ پاته وي او څه کار ترینه نه اخیستل کېږي.

سیند

د وچو ډاګونو د دښتو او مېرو له څنګه لوی سیند بهیږي، مګر دغې وچې بیدیا ته اوبه نه ورکوي. په دغسې وچکالۍ کې، چې په اوبو باندې سرونه ماتېږي سیند، لکه شوم بخیل په شتاب درومي او زمونږ تندې نه ګوري.

کله چې سیند په چپو راشي کورونه او اباد پټي هم له ځان سره یوسي.

همدغه سیند له مونږ هغه خوا بل راز روان دی او له نورو سره یې رویه بل راز ده، هلته دغسې ورانی نه کوي. دومره بخل نه لري. دغه راز بې رحمي پکې نه شته. هلته د سیند په غاړه زرشویان د سیند له شګوفو زر راباسي.

ماهیګران پکې په خروارو کبان نیسي او ښکاریان یې په لوی او ستر ډنډ کې هیلۍ ولي، هلته له سیند نه ډېرې لویې ویالې بیلې شوې دي، ډېر لوی لوی ډاګونه له اوبو لاندې شو، کلي او ښارونه اباد شوه. شاړې ځمکې په ثمر راغلې، د غلو او میوو پکې څه کمی نه شته. هلته د سیند په مخکې لوی لوی بندونه جوړ شوه. د برېښنا ماشینونه ودرېده، فابریکې او کارخانې په کار ولوېدې، خلك اباد او ماړه شوه.

دا سیند ولې دلته دغسې او هلته هغسې دی.

مونږ ته په قهر دی او په هغوی پیرزوینه لري، دلته ډېر تند او په څپو روان دی، هلته غلی او ارام بهیږي.

دلته سیند کوږ وږ ځي او خپله مجرا بدلوي هلته په خپله ټاکلي لاره روان دی او بې لارې نه ځي په رښتیا، چې سیند دلته ډېر ورانی کوي او هلته دیوه نظام او قانون تابع دی، چې روانې ته بې نه پرېږدي.

زمونږ ګناه د سیند په غاړه ده. سیند له مونږ نه ډېر څه وړي دي او ډېر یې رانه وژلي دي. دا سیند خوني سیند دی او له مونږ سره یې زړه دښمنې ده، څو ځله یې زمونږ کورونه وران کړي او اباد پټې یې رانه په وار وارو وړي دي.

زمونږ ټوله ګناه د سیند په غاړه ده. سیند زورور دی او په مونږ باندې هر وخت ظلم او تیری کوي.

اه! مونږ څومره ناپوه یو، چې دغه راز فکر کوو او په خپله ګناه نه پوهیږو، مونږ خپله ګناه د سیند په غاړه اچوو، د سیند په غاړه خو مونږ پراته یو، په رښتیا چې دا زمونږ ګناه ده د سیند نه ده.

سیند له چاسره دښمني نه لري، سیند هر تږي ته اوبه ورکوي او د هر چا خیرنې جامې پاکوي. سیند پوخ کار غواړي او پاخه بندونه ورته په کار دي.

که زمونږ کار پوخ وای او زمونږ بندونه پاخه وای زمونږ ویالې نه وچېدی او زمونږ پټې اوبو نه وړل.

مونږ د سیند په بندوبست پوه نه شو او له سیند نه مو کار وانخیست،

دا سیند د ژوند او حیات سیند دی په ده کې د ورانۍ او ودانۍ دواړه قوتونه موجود دي.

سیند د هر چا ظرف او استعداد ته ګوري هغو مره اوبه ورکوي.
د منګي خاوند او د منګوټي خاوند ته سیند برابره برخه نه ورکوي او نه ورو لښتو ته د لویو ویالو په اندازه څه ورکولی شي.
سیند د هر چا کار ته ګوري او هغسې ورسره کوي، یعنې خام بندونه ورانوي او پاخه بند ته ځان تسلیموي.
هغه څوک، چې د ژوندانه سیند په خپل سر پرېږدي او یوه معینه مجرا ورته نه شي ټاکلی له ژوند نه استفاده نه شي کولی.

عقیده

په سترګو یې څه لیدل، مګر د خدای کتاب یې ترڅنګه و او مسجد ته راغی.

ده هغه اسماني کتاب په تاخچه کېښود او په لمانځه ودرېده. کله چې له عبادت نه فارغ شو او له مسجد نه روانیده هغه کتاب پاته شو او یو بل کتاب لاس ته ورغی. دی ړوند و کتاب یې نه لیده او په کتاب نه پوهیده، مګر ډېر ټینګ یې په غېږکې نیولی و. ده ته دا نه وه معلومه، چې په کتاب کې څه دي او د چا کتاب دی؟ له ده سره ټینګه عقیده وه، مګر پوهه او بینایي ورسره نه وه.

ده د خدای دپاره دغه کتاب ښکلاوه او لکه تعویذ له ځان سره یې ګرځاوه.

عمل

هغه خپله امسا ټکوله او بازار ته راغی. په سترګو يې څه نه ليدل، مګر په نامه يې هر څه پېژندل له ده نه خپلو ماشومانو وڅکې غوښتې وې.

دی په همدغه شي پسې راغلی و.

د دنيا بازار ته ډېر ړانده راځي او څه اخلي. دکانداران د هغوی په سترګو کې خاورې اچوي او پردې مالونه ورکوي.

ده ته هم دکاندار له خاورو ډکې وڅکې ورکړي، چې هر څه ورسره ګډ و.

دی روان شو او په لاره کې يې ځولۍ له لاسه خوشې شوه.

ده ځمکې په مخ لاس وګرځاوه او هر څه يې راټول کړه.

دی نه پوهيده، چې خپل کاله ته څه وړي؟ او د ده وڅکۍ څنګه دي؟

ده غوندې ډېر ړانده دلته راځي او هغه څه وړي، چې د وړلو نه دي.

هو! د ړندو عمل همدغسې دی، مګر ړانده له دېنه زيات څه کولی شي؟ ړوند که په سمه لاره لاړ نه شي بايد معذور يې وګڼو!

عبادت او دعا

د رحمت بارانونه ونه اورېدل، چينې وچې شوې، په كاريزونو كې د مرغۍ منبوكه نه لمدېده.
د ونو پاڼې په پسرلي كې زيړې وې. په سمسورو باغونو خزان ولګېده. په خلكو دلوږې هيبت راغی.
ټول د عبادت او دعا دپاره بيديا ته ووتل، پاك خدای ته يې زارۍ كولې، لمونځونه يې كول، درودونه يې ويل، دعاګانې يې كولې د باران تږي وو، زورور بارانونه يې غوښتل. دغسې د اخلاص عبادت، دغه راز د سوز دعاګانې كله دوی نه وې كړې، په دغه وخت كې د دوی تعلق له خدای سره ډېر زيات و. دوی بارو درلود، چې روزي له خدای سره ده، ډوډۍ له اسمانه راځي او ځمكه د خدای دسترخان دی.
هر چا له خپلو بدو عملونو توبې ايستلې، د هر يوه له سترګو اوښكې بهيدې، مګر د اسمان له سترګو يوه اوښكه هم تويه نه شوه.
د باران په انتظار كې ورځ بېګاه شوه، ماښام هر څوك خپلو كورونو ته لاړل. د قبلې له خوا توره وربځ راښكاره شوه، پوه نشوم څه شی زياته ورسره وه، خلكو ويل د حيات اوبه په تورتم كې دي. زمونږ دعا قبوله شوه اوس به داسې زورور باران ووربږي، چې غرونه رغونه به په اوبو ماړه شي او د ځمكې تنده به ماته شي. دا تياره ورو ورو زياتيده، كلي، كورونه، غرونه، رغونه په دغه

تورتم کې ورك شوه. له اسمانه ډېر زورور باران راښکته شو، چې تالندې، برېښنا ګانې له هيبته ډك غړونه او زورور سېلابونه ورسره وو.

دهوا موجونه په دغه شپه طوفاني معلومېده، باران د يوه زورور اپت هيبت درولود، سېلاب له غره نه ډېرې غټې تيږې رغړولې، د هر چا دا يقين و، چې هر څه به سېلاب يوسي، مالونه، اولادونه، ښځې او نر به ټول تباه شي. د مړو پته به نه وي معلومه، کلي کورونه به له خړو لاندې شي او هېڅوك به هېڅ پيدا نه کړي.

دغه ډار بيا په کلي د ژړا انګولا اوازونه اوچت کړه، خلکو بيا پاك خداى ته رجوع وکړه هماغه اوراد او هماغه دردونه بيا لوستل کېده، هر چا به دعا کوله، چې باران ودرېږي او د خداى له قهره نجات ومومي.

بې زړه

د ایمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی.

چې وړوکی و له شیشکو او پېریانو ډارېده، چې لږ غوندې لوی شو د ملاصاحب له ډاره په سبق نه پوهېده.

اوس، چې لوی دی د خان ډار، د ملك ډار، د حاکم ډار يې په زړه کې ټينګ ځای نيولی دی. په لاره کې ورسره د غلو وېره ده او په کور کې د غليمانو له ويرې ډېر ځای نه شي پيدا کولی.

په دغسې زړه کې ستا خوب ته ډېر لږ ځای پيدا کېږي، که ستا ډار او د ظالمانو ډار په يوه زړه کې يو شان موجود وي له دينه لويه ګناه بله نه شته.

کاشکې دوی يوازې له تا ويرېدلی او ستا د دښمنانو ډار يې په زړه کې نه وای. د خلکو ډار ستا وېره په زړونو کې کموي او ايمان ته زيان رسوي، ستا ضعيفه بندګان يوازې له تانه نه وېرېږي له نورو نه هم وېرېږي، دوی اوس د زورورو په مخ کې حق نه شي ويلی او ته د حق طرفدار يې. ته په دروغو خپه کېږي او دوی له ډاره رښتيا نه شي ويلی.

ستا ظلم نه دی خوښ، دوی له ويرې د ظالمانو خدمتونه او صفتونه کوي. هغه مسلمان اوس چېرته دی، چې يوازې له تا نه ډارېږي او بس. ستا بنده بايد د ډار بنده نه وي او د نمرود له اوره يې سترګه ونه سوځي.

ملك او ملا

د کلي ملك به، چې هر څه کول ځوك يې مخې ته نه شو ورتلی. زر و کـه زور دواړه لـه ده سره وو. هر څه د ده پـه لاس کې و او هر ځـوك د ده لاس لانـدې وو. هېچـا د خپلـې خـور او لـور واك نـه درلوده. د کلي غوړې او چرګان هر څه د ده و، ښايسته ښځې به ده کره وې، ښکلي هلکان به د ده په مخکې ګرځېدل او هر چا بـه د ده خدمت کاوه.

يـوه ورځ پـه کـور او کلـي کې دا اوازه خوره شـوه، چې هغـه بې موره او بې پـلاره هلك، چې پـه علم پسې تللی و د علم او کمـال خاوند شو، هغه اوس له ډېرې پوهې سره بېرته وطن تـه راځـي، هر چا ته سمه لاره ښيي، هر ځوك پـه حق پوه کـوي او هر چـا تـه حق وايي، ځکه چې هغه د حق ملګری دی او له ظلم سره دښمني لري.

د اوازه په ملك باندې ښه ونه لګېده.

ملك له دغه هلك نه وډار شو او پرېشانه خوبونه يې وليدل. ملك پوهېده، چې هغه خيرات خور ملانه دی، د هغه سترګې ډېرې مړې دي او په زړه کې يې د زوروړو ډارنه شته.

هغه هېڅکله بې له خدايه بل چا ته سر نه ټيټوي، له هغه سره د حق جذبه او حقاني قدرت شته او په وينا کې يې بل شان تاثير موجود دی.

څو ورځې پس ملا له يوې امسا سره راغی، ظلم او ناروا ته يې بد وويل د زور او قوت مخه يې ونيوله خلك يې په خپل حق پوه کړل او د مظلومانو ملګری شو.

د ده ملګري ورځ په ورځ زياتېدل او په ولس کې پوهه او بيداري پيدا شوه. هغه ملك لرې شو او په ځای يې بل ودرېده. دغه بل ملك هغسې ملکي نه کوله او ډېر به سم چلېده، چې علم او پوهه پيدا شي ملکان سمېږي او خلك دروي.

د فرعون او موسی کيسه، د ملك او ملا افسانه همدغه معنیٰ لري.

هلکان بايد په علم پسې لاړ شي او د علم رڼا له ځانه سره راوړي.

شاعر

شاعر يوازې پرېږدئ، ځکه چې دی د جرګو او مرکو سړی نه دی.

هغه چې له نورو نه ګټه کوي بايد نورو ته ورشي.

دی غواړي، چې له ځانه استفاده وکړي، نه له بل چا نه.

هغه وخت، چې برخې وېشل کېدې سازنده يې د ساز او سرود مجلس ته را وباله او شاعر يې له خلکو نه لرې يوازې کښېناوه، شعر اجتماعي شو، مګر د شاعر په برخه تنهايي ورسېده.

څوك، چې په ازادۍ مين وي هغه هېڅکله ځان نه شي مقيد کولی.

د ازادۍ معشوقه هغه وخت چا ته ځان ښيي، چې له نورو نه بېل او يوازې وي. شاعر له ځان سره عشق لري او په ځان مين دی.

دی نه غواړي، چې په نورو کې ورك شي او نورو غوندې شي.

دی له خلکو سره همدردي لري، له خلکو سره ناسته ولاړه نه شي کولی، عاشق دی، خو معشوقه نه لري.

درد لري، مګر دوا نه خوري.

ذلت يې نه دی خوښ او عزت ته هم په ښه سترګه نه ګوري.

د ده طبيعت بل شان دی.

دی تاسې ته لاره ښيي، مګر په لاره درسره نه شي تللی.

سبا

هغه ورځ، چې تر اوسه يې نه د لمر وړانګې د غرونو په سرو لوېدلي دي او نه يې د پېښو او واقعاتو مطلع چا ته معلومه ده، د سبا په نامه يادېږي.

دا ورځ لکه يوه پټه معشوقه له هر چا نه پټه ده او د سحر نسيم يې هم له مخه پوړنی نه دی لرې کړی.

دا نه ده معلومه، چې دغه ورځ به څه له ځان سره راوړي او څه به له ځان سره يوسي.

د چمن په ګلونو به شبنم وروي او که ږلۍ؟

يو اشنا به په سرو سترګو له بل نه بېل کړي او که دوه خوارۀ ياران به غاړه په غاړه کړي.

دا ورځ له دغه مجهوليت او معماتوب سره د هر چا په زړه کې محبوبيت لري او هر څوك ورته په اُميد ګوري.

د هر چا کار او زيار د سبا ورځې د ښه والي دپاره دی او د نن ورځې د عمل نتيجه د سبا ورځې په لمن کې لټوي.

هر څوك هيله لري، چې د نن ورځې زحمت به د سبا ورځې په راحت بدل شي او سبا به له نن نه ښه وي.

په همدغه اسره د ژوندانه مشقت سپکېږي او د اُميد مزې غځېږي، د نن ورځې بندي د سبا ورځې ازادي په خوب کېويني او همدغه راز خوبونه د غمونو تله سپکوي.

چا چې نن د خوښۍ او خوشحالۍ ډولۍ کاله ته راوړې ده، هغه یقین لري، چې سبا ته به د زوی پلار شي او له دغې خوشحالۍ نه به بله خوشحالۍ پیدا شي، دا غولونکی سبا هېڅکله نه سبا کېږي او تر قیامته دوام لري.

د ژوندانه ټول خوږوالی په همدغه شي کې پټ دی، که دغسې سبا ته څه امیدونه لرو د ژوندانه تحمل هېڅکله نه شو کولی.

ځمکه او اسمان په همدغې ورځې پسې سر په څېړۍ سرګردانه ګرځي او د اتیا کالو بوډا هم له دغې ورځې نه نا امیده نه دی.

که د سبا ورځې مینه زمونږ له زړونو نه راوزي مونږ بیا ژوند نه شو کولی، ځکه چې زړونه سړېږي او ارزوګانې مري.

که مونږ له سبا سره خپل تعلقات قطع کړو ډېر تاوان به وکړو او خپل ژوند به فاني وګڼو.

په دغسې حال کې مونږ بیا اوږده فکرونه نه شو کولی او د مریخ سفر رانه پاته کېږي.

د سبا ورځې فکر زمونږ په اخلاقي ژوند کې هم ډېره اغېزه لري او د بشر هر راز مادي او معنوي ترقیات ور پورې تړلي دي.

دهقان د همدغې ورځې دپاره کار کوي او باغوان په باغ کې نیالګي ږدي، د خرما زړي په ځمکه کې کرل او د خرما له ونو نه خرما ټولول د هغو کسانو کار دی، چې سبا ته امیدونه لري او د نن ورځې په تنګه دایره کې ایسار نه دي.

څومره، چې د انسان ذهن او دماغ ترقي کړې ده. په هره اندازه چې انسان لوی شوی او پوه شوی دی هغومره یې له سبا سره تعلق

زيات شوی دی، د سبا ورځې غم خوړل، د سبا دپاره فکر کول د سبا ورځې ضرورت او احتياج په نظر کې نيول د ډېرو پوهانو او د ډېرو لويانو کار دی. زه لوی او کوچنی په همدې پېژنم، چې يو ډېر لرې ګوري او بل ډېر نږدې ګوري. د يوه سبا هم ډېر لرې او د بل لنډ دی.

د مسلمان سبا پس له مرګه هم شته، د ده نظر بايد ډېر لرې څار وکړي او ابدي ژوند په نظر کې ونيسي.

ابدي ژوند همدغه دی، چې سړی له سبا نه غافل نه وي او د سبا اندېښنه ورسره وي.

نن او سبا هغه دوه مېلمانه دي، چې يو ځی مونږ له يوه سره وداع کوو او د بل په خدمت مشغولېږو.

زمونږ خدمت بايد د سبا ورځې دپاره وي او خپله اينده په نظر کې ونيسو، د عقل او دور انديشئ تقاضا همدغه ده.

د پسرلي ګله!

ستا ښايسته او ګلالۍ څېره په جهان کې څومره قدر لري او د اسمان له دومره لويوالي سره هر سحر د شبنم په پاکو او رڼو څاڅکو ستا ښکلی مخ وينځي او ځمکه د خپل زړه له نمه اوبه ورکوي.

د ځمکې مخ په تا ښايسته دی هو! ستا په وږمو معطره شوه، د بلبل خوږه نغمه ستا د جلوې برکت دی، شاعران ستا په ستاينه په جامعه کې مقبول وو، ښکلو پېغلو تا ته په خپل اوربل باندې ځای درکړ، بورا ستا په مينه په غزلو کې وستايل شو. په شعر او ادب کې ستا برخه ډېره زياته ده، د مينې او محبت ډېر ښه سوغات ته يې.

مګر ګوره، چې په خپل جمال او کمال مغرور نه شې او له باغه ونه وزې.

تا غوندې ډېر ښکلي او ښايسته ګلونه د هېواد په غرو رغو کې پيدا شوه، چې نه چا وليدل او نه وستايل.

که ته هم له دغه چمن نه ووتلې او په غرونو کې دې ځای ونيو نه به بلبل پيدا کړې او نه ماليار.

ته د خلکو له نظره مه لرې کېږه او ځانته ماليار پيدا کړه.

د انسان دا عادت دی، چې مطلق ښه نه ستايي او هر ښه څيز ښه نه ګڼي.
هو! دی هماغه شی ښه بولي، چې ده ته نږدې وي او د ده خپل وبلل شي.
دلته هر څوك خپل ښاغلی ګڼي او هر يو د خپل باغ ګلونه ستايي.
نه هېڅکله د خلکو له نظره لرې کېږه مه!
ستا ښايست د خلکو د توجه او التفات نتيجه ده.
که ته غواړې، چې هر څوك دې قدر وکړي او په خپل سر دې ځای در کړي، لکه نرګس هر چا ته په ښه سترګه ګوره او لکه د باغ غوټۍ هر سحر خلکو ته خانده!
په دغسې التفات او يوه خوله خندا سړی د خلکو زړونه خپلولی شي.
په يوازې ګلتوب او ګلاليتوب هېڅوك قدر او منزلت نه مومي او نه په تش ښايسته دلبري او دلربايي کېږي.
راشه زما د باغچې ګل شه.
چې هر سحر دې په ديدن اوبه کومه.

د رمې خاونده

د تورې کېږدۍ او د لویې رمې خاونده!
په دې سره او تکنده غرمه کې، په دې وچه بیدیا او سپېره صحرا کې، چې یخې اوبه، یخ سیوری، توده ډوډۍ، شودې او مستې، کوچ او پېروی، کورت او غوړې، پوڅې او پنیرونه هر څه له تاسره دي. په خوارانو او بیوزلو رحم وکړه!
هر څوك، چې ستا کیږدۍ ته په هیله او اسره راځي هغه له خپلو سپیو نه ساته او قدر یې کوه!
په دې وچ ډاګ کې بل سیوری نه شته یوازې ستا سیوری ته هیله او اسره کېږي.
که ته خپل سپي ونه نیسې له دینه لویه بې رحمي بله نه شته.
ای د خروړو سپیو خاونده!
ستا د سپیو تاوان له تا ته رسېږي او د دوی په ضررته مسوول یې.
سپي او نفس دواړه یو شانته دي.
ته خپل سپي ونیسه! او په مونږ رحم وکړه!
ته په خپلو سپو دا ګمان مه کوه، چې دوی به هر وخت ستا غلیمانو ته وغاپي.
دوی ډېر ځله د اسمان ستورو او سسپوږمۍ ته هم غاپي.
ستا په ملګرو او دوستانو هم بلوڅې او غوټې وهي.
آه – هېڅوك زما نارې نه اوري.

د خپلو سپیو حملې هم نه وینې.
زما غږ تر کېږدۍ نه رسېږي.
دوی ولې څه نه اوري؟
ولې څه نه ویني؟
ولې په چا رحم نه کوي؟ پردي خو به نه وي؟
کېږدۍ خو د پښتنو معلومېږي.

بې ګناه بندي

پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ.
مه وېرېږئ، د ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه شته.
فساد او شرارت له ده څخه نه پيدا کېږي.
د ده بندي کول لويه ګناه ده.
دی هغه يوسف دی، چې د بې ګناهۍ په سبب په زندان کې لوېدلی دی.
که دی له زندانه را والوزي ستاسې اينده سنجولي شي او ستاسې د بلې ورځې غم خوړلی شي.
پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږئ.
که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وکړي.
ستاسې وږي به ماړه کړي، ستاسې بربنډ به پټ کاندي.
تاسې دغه ښکلی موجود په تورو څاګانو کې مه غورځوئ.
په زندانونو کې يې مه اچوئ!
پرېږدۍ دابې ګناه بندي پرېږدۍ!
دی به ستاسې د ګډو وډو او پرېشانه خوبونو صحيح تعبيرونه وکړي.
ډېرې سختې مبهمې او مجملې غوټې به پرانېزي.
دی د راتلونکي حال پيشبيني کولی شي.
د طبيعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.
د جوي او فلکي اوضاعو اقتضارات ورته معلوم دي.

پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ!
د ده پر ازادولو باندې علم او پوهه زیاتېږي.
وطن رڼا کېږي او ړانده بینا کېږي.
دی له خپلو جفا کارو ورونو سره هم ښه سلوك کوي.
دی د ډېر پېچومي اوارولی شي.
دی د ډېرې کړې سمولی او د ډېر مشکلات حل کولی شي.
ما خوب لیدلی، چې دا بندي خلاصیږي او د سلطنت په کرسۍ کېني.
ښه فکر وکړئ!
دا بندي څوك دی؟
پس له ډېر فکره وایم!
فکر دی فکر!

نظر لالا

په یوه ستانه کورنۍ کې یو سپین ږیری خدمتګار اوسېده، چې هر چا به ورته نظر لالا ویل.

دا سړی د ماشومتوب له وخته د بوډاتوب تر زمانې په دغه کاله کې و او خپل ژوند یې په همدغه کاله کې خاورې کړ.

د دې کاله نسبي سړی نه و او د خدمتګار په حېث یې کار کاوه، مګر مزدور ورته نه شو ویلی، ځکه چې د مزدور په شان کار یې نه کاوه.

هېڅوك به خپل ځان د ځان دپاره په کار کې دغومره ستړی نه کړي، لکه چې نظرلالا د دغې کورنۍ په خدمت کې ستړی او ستومانه و.

کوم کار، چې څوك د یوې ټینګې او لوړې عقیدې دپاره کوي هېڅ حریص او په ګټه مین سړی یې د پیسو دپاره نه شي کولی.

ده دغه خدمت د خدای دپاره کاوه او په داسې جذبه یې کاوه، چې لمانځه د قضا کېدو هم څه ډېره پروا ورسره نه وه.

په دغه سړي کې ډېر زیات اخلاص، امین توب او صداقت موجود و، چې په دې وخت کې بې مثل او نظیر نه شي پیدا کېدی یا ډېر لږ پیدا کېږي.

دا سړی بې نامه او بې نشانه سړی و، جامې به یې تل زړې او خړې وې، مګر د زړه صفایي یې دومره زیاته وه، چې زه ورته حد او اندازه نشم ټاکلی.

په کوم کلي کې، چې نظرلالا اوسېده د جاه او جلال خاوندان او د علم وفضل صاحبان هم پکې اوسېدل، چې ځینو مریدان هم نیول، مګر زه له هغو ټولو نه نظرلالا انتخابوم او له نورو نه په ادب تېرېږم.

زما دا عادت دی، چې له مخدوم نه خادم ته په محبت ګورم او له پیر نه مې مرید خوښ دی.

له ماسره اوس دا فکر ډېر پوخ شوی دی، چې د خیر او برکت خاوندان په ساده مسلمانانو کې ډېر موندلی شو او پوهان او هوښیاران د بل دپاره د خپلې ګټې نه نشي تېرېدلی.

ځوك، چې د خدای دپاره د نورو خدمت کوي او خپل ژوند د نورو له ژونده قربانوي هغه لکه نظرلالا داسې وي، چې خپله مادي ګټه هېڅ نه پېژني او په پردي کاله دومره زهیر وي، چې له هېچا سره به د خپل کاله دغومره غم نه وي، دا سړی په تور او سپین نه پوهېده، الف او بې یې نه و لوستي، د لفظ او معنیٰ فرق یې نه شو کولی، مګر د نېکۍ او خیر رسولو په لوړه مبدا یې ټینګه عقیده لرله او دا جذبه پکې د عشق حد ته رسېدلې وه.

نظرلالا د هر چا په نظر کې ډېر سخت او بخیل سړی معلومېده، هر چا به ویل چې ده غوندې سخت سړی بل نه پیدا کېږي، په رښتیا چې د ده پېرزوینه په ځان باندې ډېره لږه وه، مګر بخیل ورته نشم ویلی او ډېر حاتمان زه ورځنې ځاروم.

کله به، چې د کاله خاوند، نظرلالا له کابله ننګرهار ته استاوه، چې ځاروي او پسونه بوزي، نو یو څو ډوډۍ به یې پخې کړې او

ډېرې لږې پيسې به يې هم ورکړې، چې په لاره کې ځان ته کوم وخت څه نګولې واخلي يا چېرته د ځارو دپاره څه واښه پرې رانيسي. دا سړی به له کابله لغمان ته ولاړ او ځاروي به يې هم ورسول، مګر يوه مياشت يا دوه مياشتې پس به، چې څوك مېلمانه راغلل او چرګ به په کار شو نظرلالا به هغه پيسې په چرګوړو ورکړې، چې ميلمانه په ښه شان عذر شي او د کاله د خاوند ښه نوم وساتل شي.

دی هغه راز خدمتګار نه و، چې له خپل مخدوم نه څه واخلي او د ځان دپاره يې ذخيره کړي، بلکې ده به هغه ته څه ورکول او خدمت يې بيخي وړيا و.

د ده خور او خوريی ډېر غريبان وو، مګر هېڅ بدګمانه سړی هم دا ګمان نه شو کولی، چې دی هغوی ته څه ورکړي.

که کله به د کاله خاوند د ده په خاطر هغوی ته څه ورکړه، دی به خپه کېده او د دغه کاله زيان ورته، لکه د ايمان زيان معلومېده.

د نظرلالا دا عادت و، چې کله به له خوبه پاڅېده او د سپېدو به رڼا کې به غره ته روان و، ترڅو به چې لمر ځرك واهه ده به له غره نه د خسو ګېډی راوړو، چې سبا ناری به يې وکړ، نو بيا به په نورو کارو پسې روان شو او ډېر ناوخته به ويده کېده.

د ده په کار کې د رخصتۍ او تعطيل ورځې نه وې او د ناروغۍ دپاره يې هم فرصت نه درلود.

دی د عادت او ډېرکار کولو په وجه له پولادو نه هم کلك و.

هغه ګېږي، چې ده د شپېتو کالو په عمر په شا باندې راوړ د دې زمانې ښه ښه ځوانان يې نه شي وړلی.

ده به هر کله د خمتا پيوندي کالي اغوستل او خوراك هم ډېر خوړو، ترڅو به چې ډېر مجبور نه شو، نو د اختر په ورځ به يې هم نوي کالي نه اغوستل. په دغه کاله کې به، چې هر څومره ښه څه پاخه شوو د ده برخه به پکې ډېره خوراه وه، ځکه چې ښه ډوډۍ د ده له ستونې څخه نه تېرېده او په همدغه وجه به د چرګ ورمېږ د ده برخه وه.

نظرلالا له تودې ډوډۍ سره هم دښمني درلوده او چې په کور کې به سړه پرته وه تودې ته به يې لاس نه وروړو.

په همدغه سبب دی په بخيل مشهور و او هر چا به ورته سخت او بخيل ويلی.

دا و د خلکو قضاوت، چې له حقيقت نه ډېر لرې و او په ډېرې ظاهر بينۍ بنا و، هغه څوك چې خپل ژوند د بل د پاره وقف کړي او هېڅ دنيايي ګټه پکې له نظر لاندې نه وي هغه ته به څنګه بخيل وو ايو.

هو! نظرلالا په ځان باندې بخيل و، ځکه چې له ځانه تېر و او خپل ځان يې بل ته بخښلی و.

ده ته به که چا د خدای دپاره څه ورکړه هغه يې د بل دپاره اخيستل او بل ته يې ورکول.

دا ایثار او فدا کاري، چې په دې وخت کې لکه د اینځرګل یا د مرغۍ پۍ ډېر نادر څیز معلومېږي، له انساني غرایزو سره ډېر موافقت نه لري او مثالونه یې ورك دي.

دا راز سړی د خلکو په نظر کې ډېر ساده او ډېر احمق معلومېږي.

په عقل او پوهه دا ګمان نه شي کېدی، چې چا ته د دغسې ایثار او فدا کارۍ اجازه ورکړي.

خپل ځان خوارول او بل پالل، له ځانه تېرېدل او د بل په ښه ورتلل د عقل او فکر کار نه دی، د دغسې کارونو دپاره یو لوړ معنوي عشق په کار دی او د نظرلالا اخلاص غواړي. د دغه کاله هر څه د نظرلالا په لاس کې وو او د ده په امانت دارۍ هر چا داسې یقین درلود، چې هېڅ شك پکې چا نه شو کولی.

زه د هغه چا ستاینه نه کوم، چې نظرلالا ورته ډېر اخلاص او عقیدت درلود.

زما په نظر کې د ستایلو وړ نظرلالا دی او د ده په ښه سرېتوب ټینګه عقیده لرم.

دی اوس له نظره پناه دی او زه د ده زیارت ته په ډېر اخلاص ورځم، په هغه ادیره کې چې دی ښخ دی نور قبرونه هم ډېر دي او په ځینو باندې لا جنډې هم ولاړې دي، مګر زه خپل مراد له نظر لالا څخه غواړم او د ده حسنات راته ډېر درانه معلومېږي.

په رښتیا، چې زما خادمان خوښ دي او ښه خلك په خدمتګارانو کې وینم.

جبر او اختیار

هغه کار، چې د انسان په اراده او اختیار نه وي شوی د فخر وړ نه دی او د ملامتی موجب هم نه ګرځي، یعنې که د چا ونه ټیټه وه، ګرم نه دی که چا متوسطه قد او قامت درلود، ورته نه شو ویلی چې ډېر ښه کار دې کړی او اندازه دې ساتلې ده.

که یو سړی خپل سپین مخ تور کړي ملامت دی، مګر د حبش مخ که هر څومره تور وي څوك يې نه شي ملامتولی، ځکه چې د ده اختیار او اراده پکې دخل نه لري.

که یو سړی خپل غلیم په جنګ کې مړ کړي او خپل شجاعت ښکاره کړي حق لري، چې په خپله توره او توریالیتوب فخر وکړي، مګر که مرغۍ ولي او سړی ولګېده که څه هم د ده ډېر زورور او زړه ور دښمن وي، خپل بریت نه شي تاوولی او توریالی ورته نشو ویلی. هېڅوك یو ګونګ په حق نه ویلو نه ګرموي، ځکه چې هغه مجبور او معذور دی، مګر هغه چې ژبه لري او له ډاره حق نه وايي له ملامتی نه نه خلاصیږي که څه هم یو څه مجبوریت دلته هم شته او اختیار نیمګړی دی.

د جبر او اختیار مسله ډېر اړخونه لري او دغه فیصله څه اسانه خبره نه ده.

زه په دې ځای کې دا اراده نه لرم، چې له علمي څېړنې نه کار واخلم، زما مقصد بل دی او د ملایانو په کار کې کار نه لرم.

زه حتی الامکان له فلسفي بحثونو نه ډډه کوم، مګر کله کله مې د موضوع تعلق او ارتباط مجبور وي، چې په وچه مزل وکړو، ځکه چې دلته بحر نه شته او زمونږ په هېواد کې بېړۍ نه ګرزي.

همدغه شان مونږ له کابله ننګرهار ته په هوا نه شو تلی، ځکه چې هوايي سرویس نه دی جاري، مګر دغه راز مجبوریتونه په ځینو نورو ځایو کې نه شته، هلته یو سړی اختیار لري، چې په هوا ځي که به بحر کې او که په وچه.

اوس پوه شوئ! چې جبر او اختیار په هر ځای کې یو شانته نه دي او ټول انسانان یو راز مجبور نه دي.

ډېر مجبوریتونه پخوا وو، چې اوس نه شته او خپل ځای یې اختیار ته پرې ایښي دي. یو ماشوم چې اول پیدا شي هېڅ اختیار ورسره نه وي او د بل په غېږ کې ژوند کوي. په خپله نه چېرته تلی شي او نه راتلی شي. خملول او پاڅول یې د بل په لاس کې وي او کالي بل څوك وراغوندي، مګر څومره چې لوېږي او غټېږي هغومره د مور له غېږې لرې کېږي او له مجبوریت نه د اختیار خوا ته درومي. کله چې په خپلو پښو روان شي، نو بیا خپل مخ په خپله وینځي او پخپله خوښه له کاله اوزي یا کاله ته راځي.

کله چې ځوان او ځلمي شي، د کاله واك او اختیار هم د ده شي او د پلار په جایداد تصرف وکړي.

په هره اندازه، چې د ژوندانه درجه او مرتبه لوړيږي مجبوريت کمېږي او اختيار زياتېږي، يو کاڼی که څوك هرې خواته غورځوي او هر راز لوبې پرې کوي کولی يې شي، مگر ونې او بوټي دغسې نه دي، يعنې دنيا ته مجبوريت له جماد نه لږ دی، ځکه چې د حيات اثر په ده کې زيات دی.

له ونو او بوټو نه بيا د ځارويو اختيار ډېر دی او جبر نور هم تخفيف موندلی دی، انسان چې له حيوان نه پورته مقام لري او د تکامل په لاره کې وړاندې دی د ده اختيار نور هم زيات شوی او له خپلې ارادې نه ډېر کار اخلي.

په انسانانو کې هم د وحشي او مدني انسان، عالم او جاهل انسان، د قوي او ضعيف انسان په اختيار کې ډېر فرق موجود دی، مگر بيا هم په هر حال کې يو څه مجبوريتونه شته او په جبر او اختيار کې ډېر فلسفي بحثونه کيدی شي. د دنيا ډېر پوهان پدې عقيده دي، چې د انسان ډېر لږ کارونه په ظاهره ارادې او اختياري معلومېږي، مگر په حقيقت کې د مجبوريت اثر دی او خبرې له اختياره وتلې دي. دوی وايي هغه سړی، چې ډېر په غيظ او غضب کې وي او په همدغه وجه د چا د وژلو اراده وکړي مونږ ورته د اختيار خاوند نه شو ويلی، ځکه چې دی په دغه حال کې د داسې اغېزو او نفسي تاثراتو محکوم دی، چې له دغه کاره ځان نه شي ژغورلی او پخپلو احساساتو حاکميت نه لري. که مونږ پوه شو چې دی په دغه وخت کې له يوه لېوني نه څه فرق نه لري او په

طبيعي حال کې نه دی، دی به ارومرو مجبوره ګڼو او دغه کار ته به غیر اختیاري ووایو.

همدارنګه هغه څه، چې یو عاشق په جذبه کې د عشق دپاره کوي له مجبوریت نه نه وي خلاص او اختیاري ورته نه شو ویلی.

د دغو خبرو خلاصه او نتیجه داده، چې شدید محبت او شدید بغض د انسان اختیار سلبوي او هغه څه وربانديې کوي، چې په عادي او طبيعي حال کې يې يو عاقل انسان نه کوي. د همدې لامله ډېر خلك په خپلو ځينو کارونو بل وخت پښېمانه کېږي او پوهېږي، چې ښه يې نه دي کړي.

ځينې نور په دې عقيده دي، چې انسان د اختيار خاوند دی، که ښه کوي بايد ښه ورته ووايو او که بد وکړي بايد بد يې وګڼو، دوی وايي که انسان د عشق دپاره کوم کار کوي او که د دښمنۍ دپاره په دواړو حالو کې دغه کار د ده ګڼل کېږي او په ده پورې تعلق نيسي، ځکه چې دغه مختلف احوال چې د زوروري مينې يا د شديد عناد په اثر پيدا کېږي او نفسي يا روحي اغيزې ورته ويل کېږي په خپله له نفس څخه عبارت دي او نفس د همدغو احوالو او کيفياتو نوم دی. هسې نه چې کوم بل شی په نفس اغېزه کوي او دا اختيار مې سلبوي.

ارسطو د جبر او اختيار حدود ډېر ښه ټاکلي دي او بدۍ باب کې يې ډېره ښه فيصله کړې ده، دی وايي هغه کار چې يو سړی په خپله اراده نه کوي او د ده اختيار پکې هېڅ دخل نه لري ښه او بد يې ده ته نه دي راجع او د ده کار ورته نه شو ويلی، يعنې که يو

زورور باد یو سړی کومې خواته یوسی یا یې څوك لاس او پښې وتړي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي، نو دلته اختیاري سلب دی او په مجبوریت کې هیڅ شك او شبه نه شته، مګر که یو سړی د خپل شرافت د ساتلو دپاره کوم کار کوي او خپل عزت او وقار یې یوه کار ته مجبوروي، نو دغه راز مجبوریتونه د جبر له قانون لاندې نه راځي.

دی د مثال په ډول وایي: که د یوه سړي مور او پلار یا اولادونه د یوه ظالم او مستبد له تهدید لاندې وي، چې د ده په تسلمېدو او اطاعت هغوی له زیان او ضرره محفوظ پاته کېږي او که اطاعت ونه کړي هغوی ضایع کېږي، نو دغه صورت کې دا سوال پیدا کېږي، چې که دغه سړی د هغه ظالم له خوا په یوه ناوړه کار مامور شي دی په دغه باب کې مجبور دی او که مختار؟ ارسطو وايي چې دلته جبر او اختیار مخلوط شانته دي، مګر د اختیار جنبه غلبه ده، ځکه چې د دغه کار په کولو او نه کولو کې د ترجیح او انتخاب مسئله مېنځ ته راځي، نو هره خوا چې دی انتخابوي او ترجیح ورکوي هغه د ده خوښې او ارادې ته راجع ده او د ده کار ګڼل کېږي.

دی وايي په دغسې مواردو کې که سړی ناوړه او بد کار وکړي دغه راز مجبوریتونه معقول عذر نه شي کیدای، په دغسې مجبوریت باید سړي پښې کېږدي او هغه څه وکړي، چې انساني شرافت او وجدان یې تقاضا لري.

شجاعت او شهامت، چې يو اخلاقي فضيلت دی په همدغسې مواردو کې ځان ښيي او د افتخار حق پيدا کوي.

هغه د سر خطر، چې په جنګ او جګړه کې يو بې زړه سړی تېښتې ته مجبوروي. د خلکو په نظر کې څه اعتبار نه لري په همدغه وجه له تعدد او ټوپکو نه تښتېدونکي هر چا ته سپك ښکاري او هغه، چې له مرګ نه وېرېږي او په ايستلو تورو ورځي د خلکو په نظر کې درانه معلومېږي.

که په دغسې مجبوريت خلك قابل وای هر څوك به له جګړې څخه تښتېده او هېڅا به هغه ته په سپکه نه کتل.

هغه افتخار، چې د شجاعت او شهامت خاوندان يې ګټي د دغسې مجبوريتونو په نافرمانۍ کې پټ دي، لکه چې عار او ذلت د دغه راز مجبوريت اطاعت او انقياد ته ويل کېږي.

د خان واده

له خوبه راپاڅېدم، د ډول او سرني اواز مې ترغوږ شو او ډېره لويه ورا رابښکاره شوه، چې ډېر خلك ورسره خوشحاله روان وو او د خان په واده کې يې لاسونه غورځول، زه هم له دوی سره ملگری شوم او په دې خوشحالۍ کې مې ځان شريك کړ. د دې ښادۍ د ډول او سرني غږ تر ډېر لرې ځايه رسېده او ډېرو خلکو پکې اتڼونه کول.

چا به ډزې کولې، چا به اسونه، ځغلول، ځينو به ټوکې او مسخرې کولې. په دغسې خوشحاليو کې ماښام تياره کلي ته ورسېدو او ډولۍ د کاله په مخکې ښکته شوه.

د کلي ښځې په ډېرې خوشحالۍ راغلې او د ډولۍ پردې يې جگې کړې همدغه وخت خندا او خوشحالۍ خپل ځای غم او ژړا ته پرېښود او دا معلومه شوه، چې دغې ښکلې ناوې د خپلې ازادۍ دپاره ډېره لويه قرباني ورکړه او د اجباري واده ملا يې ماته کړه.

د دغه حال په ليدلو د هر چا په احساس کې بدلون راغی او مونږ وپوهېدو، چې کله خلك جنازه هم په ډول او سرني وړي او په غم د ښادۍ گومان کوي.

په دنيا کې ډېر داسې غمونه شته، چې د خوشحالۍ په ډولۍ کې پټ دي او د خلکو په شعور او تميز مسخرې کوي.

زما پوه ملگري په دغه ورځ وويل: په رښتيا چې خوشحالي څوك په زور او جبر يا په ډېرو پيسو کور ته نشي وړل، مگر خان لا تر اوسه په دغه حقيقت نه دی پوه او خپله خوشحالي په دغه ډول غواړي.

غم او خوشحالي

زما اشنا له ډېرو غمونو سره نااشنا دی. د هغه په کاله کې چا د ماشوما ژړا نه ده اورېدلې او خپلو ماشومانو په مرګ او درد يې هېڅکله نه دي ژړلي، هغه حال چې يو پلار يې د خپل کوچني زوی يا ځلمي زوی د ځانګدن په وخت کې وينې، دی ترينه ناخبره دی.

ده غوندې بې غمه سړی ډېر لږ پيدا کېږي او په همدغه سبب يې د خوشحالۍ برخه هم ډېره لږه ده.

دی چې په خپل کاله کې خپل خلف الصديق نه وينې په زړه کې ډېر ځوريږي او ځان بد بخته ګڼي، مګر د ده دغه غم زمونږ په نظر کې د هغه چا له غمه ډېرسپك دی، چې دوه زامن يې ژوندي دي او يوه د ده په غېږ کې خدای ته ځان سپارلی دی، ځکه مونږ هغه ته د فاتحې دپاره ورځو او ده ته نه ورځو.

زمونږ دا عادت دی، چې که د چا په کاله کې نهه مياشتنې اولاد مړ پيدا شي وير ورسره نه کوو او هغه هم د غم کمپله نه غوړوي، مګر په کوم کاله کې چې د دوه ورځو ماشوم مړ شي، هلته د غم او مصيب مجلس جوړېږي او خلك ورسره همدردي کوي.

موريس مترلينګ وايي:((تاسې په مليااردونو نطفې ضايع کوئ، مګر خوابدي کېږئ نه او دغه راز ضياع د چا د غم او خپګان موجب نه ګرځي)).

د دې خبرې معنیٰ داده، چې زمونږ غمونه معقول نه دي، محسوس دي. هره ضايعه، چې يوازې عقل پرې پوهېدی شي او احساسات ورسره تعلق نه لري همدغسې بې اثره وي.

زمونږ خوشحالۍ هم، لکه زمونږ غم په عقل او منطق اتکا نه لري، بلکې د شعور او احساس نتيجه ده.

غم او خوشحالي يوه په بل پورې تړلي دي او يو له بله نه بېلېږي، ځينې ګمان کوي، چې خوشحالي له بې غمه خلکو سره زياته ده او هغه څوك ډېر نېکبخت دی، چې هېڅ غم نه لري، مګر حقيقت دغسې نه دی او ښادي هر چېرې د غم په اندازه ده.

حقيقي بدبختي په بې غمۍ کې ځای لري او بې غمه سړي ته که سړی وويلی شو، نېکبخت خو ورته هېڅکله نه شو ويلی.

غم او خوشحالي، لکه د يوې ټوټې دوه مختلف مخونه دي، چې اصل يې يو دي. څنګه چې شپه او ورځ يو په بل پورې نښتي دي او هر کاله ته دواړه وړاندې وروسته راځي، د غم او خوشحالۍ ارتباط هم دغه راز ټينګ دی. که څوك وغواړي، چې هغه يو خپل کاله ته پرېږدي او دا بل ايسار کړي، له دينه لويه اشتباه بله نه شته.

داسې کېدلی شي، چې ورځ اوږده شي او شپه لنډه، يا شپه لويه وي او ورځ وړه وي، مګر داسې ورځ چې شپه ونه لري يا داسې شپه، چې ورځ ورپسې نه وي په دنيا کې نه شته.

که لمر تر اخرته پاس په سر ځای په ځای ولاړ وای د زمانې په رنګ کې هېڅ تغير او تحول نه وای موجود هېڅوك به نه پوهېده چې شپه څنګه وي او د همدې لامله، چې شپه به چا نه پېژندله په

دي به هم نه پوهېده، چې ورځ ځنګه وي او څه کیف لري. غم او خوشحالي هم، لکه شپه او ورځ یو په بل پېژنو، که غم له دنیا نه بېخي لاړشي خوشحالي هم ورسره ځي که ژړا نه وي خندا هم نه شته.

هماغسې، چې هګۍ له چرګې پیدا کېږي او چرګه له هګۍ نه غم او خوشحالي هم یو د بل اولاد دي.

انسان باید په دې پوه شي، چې غم او خوشحالي یو ظاهري او اعتباري فرق لري، یعنې دا فرق هم لکه د شپې او د ورځې فرق د سترګو او نظر فریب پیدا کړی دی، چې د عقل او بصیرت خاوندان پرې نه غولېږي، بلکې ړانده هم دواړه یو ګڼي. ځوك چې د عقل سترګې لري او د فلسفي شعور خاوند دی هغه زمانې ته په بل شان ګوري او د شپو ورځو له سپینو او تورو پردو نه هغه خوا بې رنګه زمانه په بل ډول ویني، هغه پوهېږي چې د زمانې دواړه مخونه یوه شي ته منسوب دي او یو حقیقت دوه رنګه ښیي.

ډېره ښه ده، چې عقل او پوهه په مونږ ډېر تسلط نه لري او مونږ یې له وهم او خیال نه لري کړي نه یو، ګڼي اوس به شپه او ورځ را باندې یوه وه او خوشحالي به هم را باندې غمبدلې وه.

زمونږ غمونه او زمونږ خوشحالي زمونږ په ژوند کې هغه سوز او ساز پیدا کوي، چې بې له هغه د ژوند کیف او خوند نه پاته کېږي.

غم د خوشحالۍ ځکلو ذایقه او احساس روزي او خوشحالي، لکه د خوږو میوو خوراك ترخو مرچو ته ضرورت لري.

که په دنیا کې ترخه شیان نه وي خواږه به ژر زړه وهي او بې خونده کېږي.

د ژوندانه خوند، غم او خوشحالۍ ته ډېر ضرورت لري او په دغه خوند کې د عواطفو او احساساتو خاوندان ډېره برخه لري، هغه رانده هوښیاران، چې په ظواهرو نه غولېږي او د غم او خوشحالۍ په فرق نه دي قایل، له دغه نعمته محروم دي، که مونږ ډېر عمیق فکر وکړو هماغه شی مونږ ډېر خوشحالوي، چې مونږ یې ډېر خپه کړي یو او ډېر ځله هغه شي ته خو شحالېږو، چې زمونږ غم پکې پټ دی، لا ډېره ښه ده چې په جهان کې دغه راز ژور فکرونه ډېر لږ دي او احساسات مونږ ته دغه موقع راکوي، چې د غمونو او خوشحالیو حقیقت ته ډېر ځیر شو.

ډېر خلك دي، چې یوه ورځ یې ګرانه ښځه مري او دی غمجن کېږي، مګر بله ورځ نوی واده کوي او د خوشحالۍ هغه زوږ غم ببخي هېروي، نو دغه د خوشحالۍ ډولۍ او هغه د غم جنازه یو له بله ډېر ربط لري، که هغه غم دغه کاله ته رانه شي دغه ښادي هم نه شي راتلی.

دا وصال په حقیقت کې د هغه فراق نتیجه ده او په هغه ویر کې دغه سرور او سرود پټ دی. هر څومره چې د خوشحالۍ د پسرلي بارانونه زورور وي هغومره یې سېلابونه هم زورور دي. له دغې زورورو باروانونو سره تندر او ږلۍ هم شته، لکه چې له ډېرو نویو افتخاراتو سره ډېر لوی خطرات ملګري دي. همدغه وجه ده چې زه له سپکو او کوچنیو غمونو څخه لوی او ستر غمونه ډېر ښه ګڼم.

اخلاقي اساس

شوپنهاور وايي: د اخلاقو دپاره له ترحم نه ښه اساس نه شته، انساني اخلاق بايد په همدغه اساس قايم وي.
د ده په نظرکې اخلاقي عمل هغه دی، چې د شخصي ګټې هېڅ اثر پکې نه وي او محض د بل د خير دپاره وي.
کانت وايي: د انسان هغه عمل اخلاقي ارزښت لري، چې خاص د انساني تکليف دپاره وي.
د ده په نزد انسانيت يو قانون لري، چې مخالفت ترېنه ښه نه دی او انسان مکلف دی، چې له دغه قانون سره سم وچلېږي. د ده په نظر هغه کار، چې د قانون دپاره کېږي او هغه کار چې د قانون دپاره نه وي شوی، مګر له قانون سره موافق دی يو له بله فرق لري.
دی هر نېك او ښه کار اخلاقي عمل نه ګڼي، د ده په فکر اخلاقي عمل هغه دی، چې خاص د قانون د پېروی او د انساني تکليف د پر ځای کولو دپاره اجرا شوی وي، نه د شخصي ګټې دپاره په همدغه سبب د يوه سوداګر صداقت او راستي، چې د تجارتي ګټې دپاره نېك کار ګڼي، مګر اخلاقي عمل ورته نه وايي، همدارنګه هغه څوك، چې ډېر زړه سواندی وي او په

همدغه سبب له خلکو سره نېکي او احسان کوي، دغه راز نېکي او احسان د کانت په عقيده اخلاقي عمل نه دی.

دی وايي که دغه سړی له خلکو نه ډېرې جفاګانې ووينې زړه به يې سخت شي بيا به له چا سره احسان او نېکي نه کوي، مګر هغه څوك چې د خلکو جفاګانې وښي او محض د تکليف دپاره له خلکو سره ښه کوي، دا کار اخلاقي قيمت لري او اخلاقي عمل ورته ويل کېږي.

مترلينګ وايي: هغه مينه چې انسان يې له انسان سره لري بايد له ډېر لوړ او هسك ځای نه اخيستل شوې وي، که يو انسان وکړی شي چې له انسانانو سره عشق ولري او بشر دوستي د عشق له کوره واخلي نه ښايي، چې له ترحم نه کار واخلي او مينه يې د مرحمت او مهربانۍ رنګ پيدا کړي.

که څوك چا ته د عدالت له مخې څه ورکولی شي د احسان له لارې دې څه نه ورکوي، که د چا له لاسه پوره وي، چې د انسان احترام وکړي دلجويي او تسلي ورکولو ته حاجت نه شته. دی د انسان دپاره له چا نه رحم او شفقت نه غواړي، عشق غواړي د احسان له ورکړې نه د عدالت ورکړه ښه ګڼې او له نوازش نه يې احترام د انسان دپاره غوره ګڼلی دی.

دا سړی د عشق طرفدار دی، د ده په مذهب بايد بادشاه او ګدا يو له بله عشق ولري. ده ته له شفيق نه رفيق ښه ښکاري او له هغې مينې نه کرکه کوي، چې يو مهربان بادار يې له خپل صادق خدمتګار سره لري، دغه راز مينه چې د ترحم او شفقت رنګ لري

يو انسان لوی او بل کوچنی ښيي، په دې مينه کې چې هر څومره مهرباني پرته ده هغومره پکې د محبوب حقارت هم شته، مګر په عشق کې کبر او لويي نه ځايږي او اغاتوب نه مني، دی انسان ته په ډېر لوی حق او ډېر زيات احترام قايل دی، مګر دغه حق ورته په سوال او ګدايۍ د استرحام له لارې نه غواړي، د عدالت په اساس يې غواړي.

که بشر ښه انصاف وکړي خواران او مزدوران په بډايانو باندې ډېر لوی حق لري، خو دغه حق پټ پاته دی او خلکو هېر کړی دی.

روسو وايي: «هر وخت چې تاسې يو اسمان خراش قصر وينئ، يقين وکړئ چې د يوه ولايت کورونه د دغه قصر د بنا دپاره وران شوي دي» که چېرې سم او صحيح حساب منځ ته راشي ډېر لوی بډايان د ډېرو زياتو خلکو پوروړي دي او د دوی خيرات په حقيقت کې د دغه پور نيمګړې ادا ده، که يو سړی په دغسې احساس خوار او غريب ته څه ورکوي احساس يې ډېر لوړ او عالي دی او له هغه بل نه، چې دا کار خپل رحم او کرم ګڼي عالي همت او لوړ شعور لري.

د چا پوهه چې د عشق په اب و هوا کې وده وکړي او عواطف او احساسات يې په عقل غالب وي، هغه د مترلينګ په شان فکر کوي او له نورو پوهانو نه يې فکر بل راز وي.

ښه او بد

خدای خبر دی، چې غل وکه خوني، یا یې کوم ډېر د شرم کار کړی و، هر څه چې و، خو خلکو یې متهې ترلې وې او حاکم ته یې راوست، هر یوه ویل: دی ډېر بد سړی دی مونږ د ده له لاسه ډېره په عذاب یو، دی باید بندي شي او ډېره سخته سزا ووینې.

حاکم هغه بد وګاڼه او زندان ته یې ولیږه، د هغه خپلوان اخندازاده صاحب ته ورغلل او هغه یې حاکم ته وروست، کله چې حاکم د اخندزاده صاحب له راتګه خبر شو یوه ټوټه مخې ته ورغی، د هغه لاسونه یې ښکل کړه او په ډېر عزت یې خپل ځای ته راوست.

د اخندزاده صاحب له خبرې هېڅوك نه شو وتلی، حاکم هم د ده امر ته غاړه کېښوده او بندي یې خوشې کړ.

ما چې دغه حال ولید په دې پوه شوم، چې دلته د ښو او بدو فرق نه شته، ځکه د ښه سړي لاسونه ښکلوي او د بدو سړو لاسونه تړي، مګر ټول د ښو او بدو په فرق یو شان نه دي پوه شوي. د همدې له امله هغه سړی، چې د خلکو په نظر کې بد و اخندزاده صاحب ښه وګاڼه او له بنده یې خلاص کړ.

زما ملګري وویل: دوی د ښواو بدو په تمیز کې ډېر غولېدلي دي، وایي زمونږ ملك ډېر بد سړی دی، ځکه چې د غلو ملګری دی او غله په حاکم باندې خوشې کوي، مګر همدغه کار چې اخندزاده صاحب وکړ هغه ته بد نه وایي.

هرکله چې خونيان او داړه مار بنديان شي د ده په برکت خوشې کېږي او د ګنهاکارو شفاعت د ده کار دی. دی يوازې له حاکمانو نه غله نه خلاصوي. که شکرانه غتهه وه په اخرت کې يې هم د خلاصولو ذمه کوي او پس له مرګه يې هم ملګري دي.

که يو حاکم يو غل د ملك په خوله خوشې کړي دا کار دوی ته بد ښکاري، مګر که د اخندزاده صاحب سفارش يې پرېږدي، نو بيا په ښه سړيتوب او ديندارۍ کې حسابيږي. د هر چا بدي که په ډېرو پردو او رنګونو کې پټه وه هغه د دوی په نظر کې ښه سړی دی او که چا خپله بدي نه پټوله يا يې نه شوه پټولی دوی ورته بد وايي او په بد نامه يې يادوي.

دوی هغه ځوك غل ګڼي، چې د سوداګرو قافلې وهي او د بډايانو په کورونو داړې غورځوي، مګر د هغه چا لاسونه او پښې ښکلوي چې په چل او فرېب د خبراتونو قافلې خپل کاله ته راګرځوي او د مسکينانو حق غصبوي.

پخوانۍ ډيوې

په کاله کې برق لګېده، مګر پاس په رف باندې د تورو تېلو مسينه ډيوه ايښې وه، په څنګ کې يې يوه بله ډيوه هم وه، چې يو وخت پکې شمع بلېده.

هغه خوا د خاوريونو تېلو لاټين ښکارېده او داسې معلومېده، چې هرې ډيوې په خپل وخت کې دا کور رڼا کړی او د کاله خلکو يې په رڼا کې ډيوې شپې سبا کړې دي، مګر اوس ترېنه څه کار نه اخيستل کېږي او د شپې په کور کې برقونه بلېږي.

د زمانې دا عادت دی، چې زاړه شيان له کاره باسي او نوي شيان په کار اچوي، مګر خلک خپل زوړ حال نه هېروي او زړو شيانو ته په جګو رفونو باندې ځای ورکوي.

دا عادت بد نه دی، چې څوک زاړه خدمتونه هېر نه کړي او زړو خدمتګارانو ته په قدر وګوري، مګر کار بايد له نوو شيانو واخيستل شي او په کورونو کې وخت په وخت نوې رڼا ګانې پيدا شي.

انسان په هر وخت کې يوې رڼا ته محتاج دی او دا رڼا د هر کاله خپله څېره او خپله وضع بدلوي. د عالم تغير چې د دنيا يو قانون دی همدغه تقاضا لري، چې هر څه بايد يو راز او بل راز شي او يوازې لوی خدای تل تر تله په يوه حال باقي وي. د همدغه بدلون او تغير په وجه د علم او پوهې رڼا هم هر وخت خپل فانوس بدلوي او د لوښو په بدلون په لوښو کې پراته شيان هم بل راز کېږي. هغه

رڼا چې د خاورو لـه تېلـو پیـدا کېـږي هغـه نـور، چـې د لمـر او سپوږمۍ لـه کـوره راځـي، هغـه بربښـنا چې د اوبـو لـه ابشـار څخـه حاصلیږي د ظرف او محل په اعتبار یو له بله بېلېږي. که څوك پـه دغو ظاهري صورتونو ونـه غـولېږي او حقیقت تـه ځیر شـي، نـو د شړشمو او پښې په بوټو د غوزانو او زیتونو پـه ونو کې یـوه رڼا موجوده ده، چې په هر راز ډیوه کې بېل کیف پیدا کوي. کـه څوك هغه تیل چې په ډیوه کې ویني یا دغه سیزونکی برق، چې په برقي نغریو کې ګوري په اوبو کې ولیدی شي هغه ته اور او اوبـه دومره فرق نه لري او د جهان په هره زره کې یـو ه رڼا وینـي، چې د صحرا په کاڼو کې هم شته. هغه نور چې کلیم پـه کوه طور کې لیده، پـه هره ونه کې شته، مګر محرمانه سترګې غواړي.

که د انسان تعقل قوي شي او د حواسو له قیده واوزي(که څه هم د بشـر اوسـنۍ پوهـه هماغـه رڼـا ده، چـې د حواسـو لـه کړکیـو راننوتلې ده) په هر شي کې به یو نور ګوري او د وجود پـه نـړۍ کې به دا تور او سپین نه وي! اوس مونږ د حواسو لـه تـاثیر لاندې یـو، چې په تېلو غوږ لاسونه په پندانه وچوو.

که لوښي او ظروف زمونږ د نظر مانع نه شي، نو په هر کور کې د یوې ویالې یا د یوې چینې اوبه دي او د ټولو مشرب یو دی.

که مونږ د سیند او ویالې، د کوهي او کاریز، د واورې او بـاران پـه نومونو او صورتونو ونه غلېږو، نو واوره، ږلۍ او باران د یـوې کورنۍ خلك دي او اور او اوبه هم دومره پـردي نـه دي، پـه حقیقت کې همدغه خوږوالی دی، چې په خټکي، هندوانه، توت، انګور،

ناك او منه کې يې حلول کړي او په هر محل کې يې بېل صورت بېل خوند او بېل نوم پيدا کړی دی.

هغه لوی او واړه خمونه، چې د بېلوبېلو ميوو او دانو شربتونه او عرقونه پکې پراته دي ټول يو کيف لري او د کجورو او اوربشو په مېنځ کې څه فرق نه شته. په دغسې کتنه چې سړی له اشکالو او صورتونو نه هغه خوا وګوري سړي ته دا معلومېږي، چې کورت او شړومبې له يوې غړکې راوتلي دي او مايعات او جمادات زمونږ ظاهري حواسو بېل کړي دي.

هغه وخت چې زمونږ تماس او تعلق له ماديات نه قطع شو او مجرد شو ښايي، چې د نن ورځې علم او معرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شانته وويني، دغه وخت به د نن ورځې وسايل لکه د دې کوټې بېکاره ډېوې په کارنه وي او علم و پوهه به په نورو قلبونو کې ځان ځرګند کړي، چې اوس يې مونږ نه شو ليدلی.

انتخاب

زما ملګری له اجتماعي مسایلو سره ډېره زیاته علاقه لري، کله چې ولس د شوروي دپاره وکیلان انتخابوي یا د حکومت مشر خپل وزیران ټاکي دی په انتخاباتو باندې په زړه کې سل اعتراضه لري.

د ده په نزد سم او صحیح انتخاب ډېر مشکل کار دی او که دغه کار بل څوك کوي، دی پکې ډېر عیبونه پیدا کولی شي. دی وایي د ګوستاولوبون دا خبره رښتیا ده، چې په خلکو باندې حکومت کول دومره ګران کارنه دی، لکه چې په خلکو کې لایق کسان پېژندل او انتخابول مشکل کار دی.

زما ملګری دا یوه لویه اشتباه ګڼي، چې اجتماعي کارونه داسې کسانوته وسپارل شي، چې هغوی په خبرو کې ډېر مهارت لري او په خبرو ډېر ښه پوهېږي. ده د کوم عالم خبره ډېره خوښه کړې ده چې په خبرلوڅو نطاقانو کې د فکر خاوندان ډېر لږ پیدا کېږي.

د ده په نز د هغه څوك، چې ډېرې ښې خبرې کولي شي ښه ښه کارونه نه شي کولی او ډېر فکر کونکي هم د کار خك نه دي.

زه د ده دا خبره څکه ښه ګڼم، چې دی په خپله د فکرخاوند دی او په خبرو کې هم ډېرښه دی، هغه څوك چې د ځان په باب کې هم له حقه نه تېرېږي او د قضاوت په وخت کې په ځان هم حکم کولی شي باید ښه یې وګڼو او په قدر ورته وګورو. او س خو به پوه

شوي ياست، چې زما ملګرى په اجتماعي مسايلو کې ځومره عميق فکر لري، مګر زما علاقه له ده سره په فکري او علمي دقت نه ده بنا، بلکې د ده شعر او ادبي جنبه مې ډېره خوښه ده.

دې علاوه په دې، چې شاعر او ليکونکى دى په شعر او ادب کې ډېره ښه نقادي هم کولى شي، يعنې که هرځومره ښه شعر بد په نظر ورغى يا د شعر خاوند ښه سړى نه و، دى پکې داسې باريک عيبونه پيدا کولى شي، چې نور يې په ذره بين هم نه شي ليدلى، مګر کوم شعر چې دى په خپله انتخاب کړي هغه هم ډېر ښه نه وي يا يې نور په ښه والي نه شي پوهېداى. ګورئ! زما مقصد دا نه دى، چې ښه شعر او بد شعر نه پېژني، بلکې يقين لرم چې ادبي محاسن او معايب ورته ډېرښه معلوم دي، زما په نظرکې دى ډېر ښه شاعر دى، مګر د ده له باريک نظر څخه په وېره کې يم، چې دا خبره يې په مزاج بده ونه لګېږي، ځکه چې اناتول فرانس په خپل يوه کتاب کې ليکلي دي، چې ډېر ښه شاعر هماغه دى چې ډېر خود پرست وي او بې له ځانه بل ځوك په نظر کې نه لري.

زما دغه ملګري يوه ورځ د وطن په کاردارنو باندې بحث کاوه، چې ځينې يې ښه ګڼل او ځينې بد، ما چې د ده دغه انتخاب وليد په دې پوه شوم، چې د شعر له پېژندلو نه د سړو پېژندل ګران کار دى او د اشخاصو په عمل کې دومره اختلاف نه شته، لکه چې په نظرکې شته.

دا کېدى شي چې ډېر خلك په يوه چلم خوله کيږدي، مګر فکرونه او نظرونه يو راز نه دي، د حسن انتخاب، د شعر

انتخاب، د شخص انتخاب په هر ځای کې یوه اختلافي مسله ده، چې د هر چا د ذوق او نظر په لحاظ فرق کوي. که هر څېرته لاړ شئ او هر چا ته لاړ شئ یو به د بل په انتخاب اعتراض کوي او دغه شکایت به هر ځای موجود وي.

حجازي د ایران ډېر ښه او مشهور لیکوال لیکي: زما یو دوست چې له ډېرو ښو لیکوالو څخه دی د ایران په فرهنګستان انتقاد کاوه، چې په دغه علمي او ادبي انجمن کې ولې ځینې بېسواد ه اشخاص په عضویت انتخاب شوي دي او لیاقت ته نه دي کتل شوي، مګر څومره چې ده د ایران د فرهنګستان اعضاوو ته بد ویل هغومره یې د فرانسې د اکاډمۍ اعضاء ستایل او د هغوی انتخاب یې ډېر صحیح ګاڼه، څو ورځې وروسته چې زه(حجازي) د فرانسې د اکاډمۍ له یوه غړي(مسیوماسین یون) سره په پاریس کې مخامخ شوم، نو د اکاډمۍ بحث منځ ته راغی او هغه په ډېر قهر وویل: ((د فرانسې له اکاډمۍ نه خرابه دستګاه بله نشته. څو ورځې پخوا یو تن د کتابونو ناشر، یعنې(کتاب پېرودونکي)کتاب فروش، چې د اکاډمۍ د ځینو اعضاوو کتابونه د تملق دپاره چاپوي او خرڅوي یې د اکاډمۍ غړی شوی، چې د ادبیاتو په پوله هم نه دی تېر شوی)).

دا کیسه همدغلته پرېږدئ، چې د فرانسې د اکاډمۍ انتخابات د اناتول فرانس په وخت کې وګورو.

دغه لوی او مشهور لیکوال په خپل یوه کتاب کې د دوو تنو (شاګرد او استاد) مذاکره د اکاډمۍ د یوه غړي په باب داسې لیکي.

شاګرد: مسیو... د اکاډمۍ په عضویت انتخاب شو او دا انتخاب زه ډېر بد ګڼم. دا سړی د معاشرت په ادابو ډېر ښه پوهېږي او له هر حزب سره تګ راتګ لري، سربېره په دې یوې لوړې کورنۍ ته هم منسوب دی او وراره یې د کلیسا واکدار دی. دی په خپله هم ډېر څه لري او په کاله کې یې ډېر ښه شراب پیدا کېږي، مګر ذوق او هنر نلري او د لوړې قریحې خاوند نه دی، ځکه راته دغه انتخاب ډېر ناوړه معلومېږي او په بد نظر ورته ګورم. استاد: ناوړه انتخاب ته هېڅکله بد مه وایه او په دې پوه شه، چې په کارونو کې د تصادف او انفاق ۱- ۲ برخه ډېره زیاته ده، هغه کار چې تاسو ته مسخره معلومېږي په حقیقت کې یو انتقام وي، چې تقدیر یې د تفریح دپاره د عقل او تدبیر له خاوندانو څخه اخلي.

تاته دې دا معلومه وي، چې په دغسې انجمنونو کې د هوس او تفنن دپاره هم ځای پرېښودل په کار دي. د قریحې او نبوغ خاوندان غالباً د معاشرت او ګذران خلك نه وي.

تا ته دې، د قریحې او نبوغ خاوندان غالباً د معاشرت او ګذران خلك نه وي.

که یوه جامعه سل په سلو کې عقلي او منطقي وي سل په سلو کې به د تحمل وړنه وي او د عدالت له ساړه فشار لاندې به هر څه

ساړه وي. کوم انجمن چې یوازې له لویو او فوق العاده اشخاصو جوړ شوی دی ډېر لږ خلك به ورسره علاقه ولري. ډېره ښه ده چې ټيټ او حقير اشخاص له دوی سره ګډ شي او د تفريح باعث وګرځي. په دغه صورت کې به ټيټ کسان له لوړو کسانو نه علمي او معنوي استفاده کوي او لويانو به هم، چې خپله مقايسه له دوی سره په نظر کې نيسي خوند اخلي. دا کار د دواړو په ګټه دی او اکاډمي په دغه ډول د خپلو مهمو غړو اهميت نورو ته ورکولی شي. څنګه چې د لمر او ستورو څخه ځينې ذاتي او ځينې اکتسابي ځلښت لري، د اکاډمۍ اعضاء هم بايد دغه راز وي، چې د ځينو رڼا ځينو نورو ته انتقال او سرايت وکړي.

دغه راز ناوړه انتخابات د دغه انجمن د حيات او بقا دپاره ډېر ضرور معلوميږي او ډېره ښه ده، چې اکاډمي د خپلو غړو په انتخاب کې اشتباه وکړي يا د تصادف له تاثير لاندې راشي او دغه راز خلك هم انتخاب کړي.

که ناوړه اشخاص هېڅکله د اکاډمۍ په غړيتوب نه انتخابېدلی، نو هغو کسانو ته به ډېر لوی توهين او تحقير متوجه و، چې اکاډمۍ نه قبلولي. مونږ بايد دغه راز ظاهري اشتباهات حقيقي هوښياري وګڼو او په نفرت ورته ونه ګورو.

د عقل برخه په ژوندانه کې

پاك خدای چې ژوند پیدا کړ غرایز یې هم ورسره پیدا کړه، چې ژوند وساتي او د حیات شمع مړه کېدو ته پرې نږدي.

همدغه غرایز دي، چې د هوا مرغان او د ځمکې ځناور یې د زیږولو او نسل ساتلو کار ته داسې متوجه کړي، چې هېڅ غفلت پکې نه ځاییږي. د همدې لامله د هوا مرغان هر کال نوي کورونه جوړوي او نوې هګۍ پکې ږدي. له هګیو نه بچي را ایستل او بچو ته دانه په خوله کې راوړل د غریزې کار دی.

یو کوچنی ماشوم، چې په لومړۍ ورځ د مور په تي باندې خوله ږدي او وري یې بې له غریزې بل لارښونکې نه لري، هغه پاملرنه چې یوه چرګه یې د خپلو بچیو په نسبت لري کوم تعلیمي کار نه دی، بلکې د غریزې او فطرت په تقاضا اجرا کېږي. کومه شهواني قوه، چې نر او ښځه یې یو د بل په نسبت لري د غریزې غوښتنه ده، چې د ژوند ساتلو او د نسل د بقاء دپاره په انسان او حیوان کې وجود لري، یعنې د ژوندانه ساتنه او د نوع پاینښت د غرایزو وظیفه ده. هر کله چې غرایز په حیوان کې ډېر قوي وي او په انسان کې ضعیف غوندې دي، نو انسان ته عقل هم ورکړ شو، چې د ژوند په کار کې له غرایزو سره مرسه وکړي او د غریزې په خوښه

استعمال شي، يعنې عقل يوه آله ده چې غريزه يې استعمالوي، نو عقل بايد د ژوندانه د وسايلو برابرولو په کار کې صرف شي او د ژوند اسباب برابر کړي، نه دا چې د حقايقو او پټو اسرارو د کشفولو په کار کې صرف شي او د ژوند اسباب برابر کړي، نه دا چې د حقايقو او پټو اسرارو د کشفولو کار ترېنه واخلو او بېځايه يې استعمال کړو. د عقل اصلي کار همدغه دی، چې له مادې سره تعلق پيدا کړي او په موادو کې تصرف وکړي. طبيعي علوم او رياضي علوم دا مدعا ډېره ښه ثابتوي، چې د عقل کار له جسم او مادې سره دی چې بايد ابعاد وپيژني او کميت ته متوجه شي، ځکه چې د کيفيت پېژندنه د عقل کار نه دی او عقل د دغه مقصد دپاره نه دی پيدا شوی همدغه سبب دی، چې انسان يا له کيفيت نه بېخي غافل دی يا کيفيت ته هم د کميت په نظر ګوري، مثلاً: زمانه په اصل کې کيفيت دی او د کيف له مقولې لاندې راځي، مګر انسان د خپلې ساعت تيرۍ دپاره، چې د ژوندانه يکنواختي ورکه کړي دغه کيفيت له مقولې لاندې راووست او د ځمکې حرکت د ستورو حرکت او نور حرکتونه يې زمانه وبلله، هئيت نجوم رياضيات په همدغه مفيده اشتباه بناه شوه او د دغې لويې غلطۍ په وسيله لوی لوی مقصدونه حاصل شول.

که انسان ښه غوروکړي پوهېږي، چې عقل انسان ته د دې دپاره ورکړشوی دی، چې د الاتو او مصنوعاتو په جوړولو کې ترېنه کار واخيستل شي او يو څه جوړ کړي، نه دا چې په څه پوه شي او د کميت ادراك وکړي.

د عرب پوهان په دغه راز ښه پوهېدلي دي، ځکه يې د ژوند ښه کولو په کار کې له عقل او پوهې نه ډېر کار اخيستی دی او زمونږ پوهان په نورو تصوراتو کې غرق دي.

مونږ بايد د جوړولو او پوهېدلو په فرق قايل شو.

جوړول اسانه کار دی، مګر پوهېدل ګران کار دی.

د شاتو مچۍ عسل جوړوي، مګر په حقيقت يې نه پوهېږي.

مونږ ژوند کوو او د ژوند وسايل برابر وو، مګر د ژوندانه په حقيقت نه يو پوه شوي.

ډاکټران او طبيبان د ژوند په خدمت تر ډېره حده موفق شوي دي او د زړه حال، د سږو حال ورته معلوم دی، مګر ژوند نه پېژني او له روح نه ناخبره دي.

د انسان ډېره لويه او مهمه وظيفه د ژوندانه ساتنه او روزنه ده.

عقل او فکر، علم و فن د همدغه مقصد دپاره دي، چې د ژوندانه اسباب او وسايل برابر کړي او په همدغه لاره کې ترې نه کار واخيستل شي.

حسابي خبرې

استاد ويل: تاسې بايد هر وخت له ځان سره حساب وکړئ او حسابي خلك اوسئ!

د ده يو حسابي درس دا و: كه يو عدد له بل سره داسې يو ځاى كړو، چې يو پاس او بل لاندې وي لكه **٢** نو څلور(۴) ترېنه جوړېږي او دواړو وجود هم په خپل حال نه پاتې كېږي، كه دواړه څنګ په څنګ يو ځاى كړو لكه: ٢٢ دوه ويشت ورنه جوړېږي او دوه شلې كېږي. د دواړو عددونو شكلونه او صورتونه هم په خپل حال پاتې كېږي، ځكه چې دلته د ملګرتيا او ورورولۍ راز پټ دى او په هغه بل صورت كې تفوق تسلط او محوه كول معلومې ږي.

ده ويل: كه دوه مساوي عددونه لكه: (١-١) (٢-٢) (٣-٣) هريو له بل نه وړاندې يا وروسته كړو نتيجه يې يوه ده، مګر په دوه متفاوتو عددونو كې تقدم او تاخير ډېر زيات فرق راولي او په مقدار كې ډېر تفاوت راځي. كه مونږ(يو) او نه (يو) ځاى كوو او داسې يې ليكو (١٩) نونس كېږي، مګر شل كېږي نه، كه همدغه دوه عددونه داسې وليكو(٩١)خبره سلوته نږدې كېږي او ډېر زياتوالى پكې راځي.

شعر او فلسفه

وربځې پورته په هوا کې دي، ځاګانې ښکته په ځمکه کې.

هغه څه چې په هسکو وربځو کې شته په ژورو ځاګانو کې هم شته په دغو اوبو باندې هم هماغه تنده ماتېږي.

د لوړ خيال او د ژور فکر نتيجه يوه ده.

ته: يا خپل نظر ډېر لوړ کړه يا په خپل ګرېوان کې ډېر سر ښکته کړه:

د شاعر او فيلسوف فرق همدغه دی
زه شعر او فلسفه دغه شان ګڼم

ولاړې اوبه

له ښاره ووتم سمه او ودانۍ مې پرېښوده، د لوړو غرونو سر ته وختم، له هغه ځايه ستاسې لوړې ماڼۍ ډېرې ټيټې ښکارېدې او په دې پوه شوم، چې مونږ په ډېر ټيټ محيط او ټيټه هوا کې ژوند کوو.

د غره له سره ډېر لرې ځايونه ليدل کېږي او نظر ډېر لرې ځار کوي، ځکه ما هم د زمان او مکان په لرې ګوټ کې هغه څه ليده، چې د کور او کلي خلکو نه شو ليدلی.

همدغه وخت زه وپوهېدم، چې فرعون او قارون په کلو او ښارونو کې پيدا کېږي، مګر خدايي تجلي په غرونو کې ځان ښيي او کليم له کوه طور نه الهام اخلي. د لمر لومړۍ رڼا د غرو په څوکو پرېوزي او وروستۍ وداع هم د غرو له څوکو سره کوي. شپانه په غرونو کې دي او قصابان په ښارونو کې.

د بودا او زردشت ننبې ننبانې په غرونو کې دي او فرهاد د عشق د غره ازانګه ده.

د غرونو اوبه ډېرې پاکې او ډېرې رڼې دي. د غرونو هوا ډېره صافه او بې دوړو ده.

تاسې غرونو ته يوازې د کميت په لحاظ مه ګورئ، د کيفيت په لحاظ هم دلته ډېر څه شته، چې په سمه کې نه شته.

که په غرونو کې قيمتي لعلونه شته، نو د غرونو ښکلي او ښايسته منظرې هم په ښارونو کې نه پيدا کېږي.

زه غرونو ته ننداړو او تماشو د پاره تللې وم او د ولاړو اوبو سیل مې کاوه، ما ته چا ویلي و، چې هلته یو ډېر لوی ډنډ دی، چې پخوا به پکې ښاپېریو لمبل او ملوك به له بدرۍ سره همدغلته کتل.

زه لاړم او دغه ډنډ مې ولید د ډنډ په غاړه ډېر ساعت کښېناستم او تر ډېره وخته له فکر او خیال سره مشغول وم.

دغه لوی ډنډ د صبر او سکون په مقام کې څه شور او فریاد نه کاوه، د حال په ژبه یې خپل عمیق احساسات داسې ښکاره کول.

زه د لویو غرونو په ډېره لویه کنده کې ایسار یم او د ولاړو اوبو په نامه یادېږم، زما لیدو ته خلك راځي او زما مهیبه منظرهویني. هېڅ لامبوزن دا جرئت نه کوي، چې زما په سر ودانګي او زما مخ په څپېړو ووهي. په ما باندې د چابېړۍ نه ګرځي زما کبان څوك نشي نیولی) د هیچا جال په ما باندې نه دی لوېدلی. زه د هېچا په واك او اختیار کې نه یم، مګر په عین حال کې بې واکه او بې اختیاره یم. زما په پښو کې لکه غرونه لوی لوی زنځیرونه پراته دي او زه یې ځای په ځای درولی یم.

هغه ازادي، چې له مستو سیندونو او زوروړو سېلابونو سره شته له ما سره نه شته.

زه عمق لرم، شور او مستي لرم، موج او حرکت لرم.

زه ډېر خلك غرقولی شم، مګر ځان له قیده نه شم خلاصولی.

زما قوت او طاقت ایسار دی، ما ځان ته د یوې چینې او یوه لښتي قدر ته مجرا پیدا نه کړه او د دغو ماشومانو ازادي هم زما

په برخه ونه رسیده. زه ډېر لوی قوت یم، مګر ازاد نه یم، ایسار یم، ځکه هېڅ نه شم کولی او هېڅ رانه جوړ نه شوه.
زما عمر عبث تېرېږي، نه رانه برق او برېښنا پیدا شوه نه سمسور باغونه، نه مې جهان ولیده او نه جهان ولیدم. زه ښارونو او ودانۍ ته ښکته نه شوم. ما خپل موج او حرکت ونه لید او د شور او مستۍ په کیف ونه پوهېدم. زه د ځان غوندې نورو ډنډونو سره یو ځای کېدای نه شم، مګر د کابل سیند د کونړ له سیند سره یو ځای کېږي او دواړه له اباسین سره خپل موجونه خپل شور او خپله مستي یو ځای کوي.
قید او اسارت عزیزان له عزیزانو نه لرې ساتي، ځکه د یوه کوهي اوبه له بل سره نه شي ګډېدلی. لوی ډنډ ته لاره نه لري، مګر د اسمان ورېځې یو له بله ګډېږي او دیوه باغ مرغۍ بل باغ ته ځي.
زما طبیعي میل دانه دی، چې ځای په ځای غلي ولاړ یم او هېڅ حرکت نه کوم. زه د سېلاني حرکت او توپاني قوت غوښتونکې یم.
زه باید دغه سکندري ضد مات کړم او ځانته لاره پیدا کړم.
که زه له دغه قیده خلاص شم. زما له طوفان به خلك وویرېږي او زما له فیضه به ملکونه اباد شي.
زه به بحر او دریاب ته لاره پیدا کړم او هلته به بې برخې نه یم.
زما په زړه کې ډېر څه نه شته، مګر د شور او غوغا ژبه نه شته.
ته زما د حال په ژبه پوه شه او زما په حال کې عمیق فکر وکړه.

هغه وخت، چې زه د ډنډ په غاړه ناست وم، لکه صحب حال په بل حال کې وم او د خیال پروازونه ډېر او چت وو.

په دغه وخت کې زه له لوړو خیالونو او ژورو فکرونو سره اشنا شوم او ډېر لرې به مې کتل همدغه وخت ما ته د پسرلي زورور بارانونه رایاد شوه، چې له دې لوړو غرونو په ډېر شور او زوږ مخ ښکته روان وو او هیڅا یې مخه نه شوه نیولی.

د هغه سېلاب تعلق د اسمان له ورېځو او اسماني برېښنا ګانو سره وه، ځکه یې ډېرې ځمکې لاندې کړې او له هره قیده ازاد و.

دا ډنډ له ټیټ او ژور محیط سره علاقه لري، ځکه په ځای ولاړ دی او عمري قید تېروي. ای هغو کسانو، چې د پوهې او هوښیارۍ عمق ته پریوتي یاست او په اسفل السافلین کې ژوند کوئ! په دې پوه شئ، چې دغه راز لوی ډنډونه د هغه شبنم مقام او منزلت نه شي پیدا کولی، چې د شپې د ګل په نازکو پاڼو پرېوزي او سحر د لمر د وړانګو او حرارت سره اسمان ته خېژي.

هغه اوبه چې د نورو ځاګانو په تل او تورتم کې دي، په دې نه شي پوهېدی چې د پسرلي بارانونه او سېلابونه څنګه دي او څه کوي؟

دغه راز لوړ مضمون دغسې ټیټو ته نه شو ویلی او د ژورو ځاګانو په اوبو کې د دنیا زورور بارانونه هم موج او حرکت نه شي پیدا کولی.

ښه حاکم

هغه چې نه نفس لري، نه نفسي خواهشات.
نه يې په زړه کې د ار شته، نه طمع.
نه له موقوفۍ وېرېږي، نه د ترفيع پروا لري.
نه رشوت اخلي، نه تنخواه.
نه له چا سره عناد لري، نه د چامراعات کوي.
نه د چا مخ ګوري، نه چا څټ.
نه زور ور پېژني، نه غريب.
نه يې څوك خپل دي او نه پردي.
نه سپارش مني، نه تملق اوري.
نه چاته خاندي، نه چا ته وچولی تريووي.
پوهيږئ دا حاکم څوك دی؟
هو! قانون او عدالت.

ليكوالي املاء انشا

دوه دهقانان

دهقانانو د منـي فصلـونه ټـول کـړه او د کرونـدې کارونـه تمـام شوه، هر چا خپله غله کور ته ویوړه او خپل وابښه یې په ځای کړه، د ژمـي واورې شـروع شـوې. هـر څـوك تیـارې غلـې تـه کښېناسـت نرخونه له پخوا نه جګ لاړل، د پرورې قیمت یو په دوه شو.

یوه دهقان فکر وکړ، چې اوس د قلبې غوایان خپله نیمـه بیـه پـه نس خوري او یو پنډ وابښه په پنځه روپۍ خرڅېږي، ښه بـه دا وي چې خپل غوایان خرڅ کړم او په وښو خرڅولو هم ډېرې پیسې پیدا کړم، چې ژمی تېر شو او پسرلی راغی بیا به د یـوې دپـاره غوایـان واخلم خپله دهقاني به کوم.

بل دهقان غوایي نه درلودل هغه هم ده غوندې هوښیار او د فکر خاوند و، هغه وویل چې اوس ژمې دی غوایان په نیمه بیه لاس ته راځي، نو راشه همدغه اوس غوایان واخله او پسرلي ته مـه ګـوره، ځکـه چې هغـه وخت دغـه نرخونـه نـه پـاتې کېږي. دا دوه هوښـیار دهقانان په سودا کې جوړ شوو او هر یوه دا ومنله، چې دغـه سـودا د ده دپاره سودمنه ده.

په دې سودا کې دواړو خپل عقل او فکر ښه جنګولي دي، مګر دا یـو قمـار دی، چې وړونکـی یـې لانـه دی معلـوم، انسـان کـه هـر څومره عمیق او دقیـق فکـر وکړي بیـا هـم دیـوه شـطرنج بـاز مثـال لري، چې ټول فکر یې د قمار په لوبه کې خرڅیږي او بې د چا نس لـه موافقـه لوبـه نـه شي وړلی. دا دوه دهقانـان هـم پـه حقیقـت کـې

شطرنج بازان دي او هغه چالونه شطرنج بازان يې داسې او پيل په وړاندې کولو او ببرته کولو کې سنجوي. دوی يې د غوايانو په خرڅولو او اخيستلو کې له نظر لاندې نيسي، مګر دومره خبره ده چې دوی له يوه چاله زيات نه شي سنجولی او فکرونه يې له ابتدا او انتها نه تجاوز نه کوي. هغه يو د وښو ګرانيويني، د غوايانو ارزاني نه ويني، دغه بل دغويو ارزانۍ ته ملتفت دی، د وښو قيمت ته يې پام نه دی.

د غويو خاوند، چې خپل غوايي يې په هغه بل خرڅ کړ، هغه مجبور شو د ده واښه هم په ګران قيمت واخلي او کڅوړه تشه کړي.

د دوی سودا خوسرونيوه اوبه ګورو، چې چانس او طالع له کوم يوه سره ملګرتيا کوي او دا بيع د چا په ګټه تماميږي.

په دې انتظار کې څه موده تېره شوه، پسرلی لا نه و راغلی، چې ټاکو راغی او د دهقان دواړه غوايان په تېره چوړکۍ حلال شوه. لومړي په خپلې هوښيارۍ شکرونه ويستل او ويل يې زه پوهېدم، چې زنده جان مال مرګ او درد لري، هسې نه چې د څارويو مرض راشي او لوی تاوان راواوړي، نو راشه خپل غوايي پرې خرڅ کړه او پيسې نغدې کړه. په کور او کلي کې به يوه او بل ويل، چې د غويو پلورنکی هوښيار و ګټه يې وکړه هغه بل کم عقل و، ځکه يې تاوان وکړ.

هر کله چې د لومړي دهقان هوښياري ټولو ومنله، نو هغه بل خپلې ناپوهۍ ته ملتفت شو او ګمان يې کاوه، چې هغه په رښتيا

دغه ورځ لیدله او زه خدای ړوند او کوڼ کړم، چې له پسرلي نه مې دمخه غوایي واخیستل.

څو ورځې، چې نورې هم تېرې شوې د لومړي دهقان په کور غدۍ ولوېده. دی کم بخت ووژل شو او پیسې غلو ویوړې دا ټاکو د غوایي له ټاکو نه هم بتر و، چې هم سر لاړ او هم مال. یه کور کې یې کونډه او یتیمان پاتې شول، چې خپل خوراك او پوښاك ته حیران و. هر چا به ویل، چې نغدې پیسې په کور کې ساتل همدغسې کارونه لري. ده غریب د ځاریو مرګ او درد لیده او خپل مرګ یې نه لیده دغه وخت دا معلومه شوه، چې دویم دهقان، یعنې دغویو اخیستونکی ترده هوښیار و، د هغه بلا په مال ولګېده او د ده په ځان شوه اوس، نو ده خپل برېت تاوول او ځان ته یې عاقل خان ویلې.

دغه وخت پېښو او حوادثو دا څرګنده کړه، چې د دهقانانو په پوهه او سنجش کې څه ډېر فرق نه و، دواړه لکه د یوه خره غوږونه برابر وو، یوه که د غویو مرض لیده، د تورې شپې غله یې نه لیدل هغه بل، چې له غلو نه خبر و د غویو مرض ورته نه و معلوم.

وګورئ! پېښې او حوادث زمونږ په قضاوتونو او فیصلو کې څومره دخل لري که دهقان په کاله غدۍ نه وای لوېدلی هوښیاري ترېنه هېچا نه شوه وړلی، مګر کله چې غلو د ده سر اومال ویوړه هر چا پرې د بې عقل فتوا وکړه.

دا ده زمونږ پوهه او هوښیاري.

دوه جنازې

په یوه ورځ په یوه ساعت کې له یوې شفاخانې نه دوه جنازې راووتلې هغه یو د کم خونۍ په وجه او دا بل د فشار خون په سبب مړ شوی و، هغه جنازه څلورو تنو په اوږه رااخستې وه. د دې بل په جنازې پسې بې حسابه لوی او واړه موټرونه روان وو.

هغه یوه وینه نه درلوده، ځکه مړ شو، د دغه بل وینه زیاته شوې او تېزه شوې وه، ځکه یې ژوند ونه شو کړای.

دوی دواړه مړه شول، مګر مرګونه یې یو راز نه وو او مرضونه بېل وو، یو د نورو وینې هم څکلې وې او د بېته محتاج و، چې ډاکټران یې له وجوده وینه وباسي. بل ته چا خپله وینه نه وه پرېښې او بې وینې و.

یو د افراط او بل د تفریط له لاسه مړ شو، هغه چې فقیر و او په فقر الام مړشو، د هغه له مرګه د باختر اژانس هېڅ خبر نه شو، د دې بل د مرګ اطلاع اخبارونو په ډېر تاسف اخستې وه او د جرایدو مخونه یې په ماتم کې تور شوه.

دوی دواړه یو بادار او بل مزدور و، څه موده پخوا ښاغلی بادار رنځور شو، ډاکټر د مزدور وینه د رنځور وجود کې انجکشن کړه، د مزدور قوي وجود کمزوری شو او بادار په لږ وخت کې د هر راز خوراکونو په زور او د عیاشي په وجه په فشار خون مبتلا شو.

چېرته چې دغه شان باداري او مزدوري وي دغه شان کارونه کېږي او د يوه په ځای دوه مري.

يو کمزوری کول او بل قوي کول د دواړو په مړينه تماميږي او د ظالم او مظلوم عاقبت همدغه شان وي.

مونږ دا راز مرګونه طبيعي ګڼو، مګر په حقيقت کې قتل او مقاتله ده، چې د وينو پور ورته ويلی شو.

په دغسې مرګونو کې هم قاتل او هم مقتول شته، مګر زمونږ پوليسان او حاکمان پرې نه خبرېږي او داسې معنوي قتلونه له نورو نه دوی ډېر کوي.

دلته دا عبادت دی که چا څوك په ټوپك وويشت يا يې په چړو وواهه پوښتنه يې کېږي، مګر که چا د چا ډوډۍ وخوړه او هغه له لوږې مړشو، دغسې قاتل ته سزا نه ورکوي.

مليت او ملي استقلال

هغه وخت چې يو کوچنی ماشوم په خبرو نه پوهېږي او خبرې نه شي کولی، نو د مور او پلار نومونه هم نه پېژني او په ذهن کې يې د خپل او پردي مفهوم نه وي ناست. د کورنۍ او قبيلې، د قام او ملت څه فکر له ده سره نه وي او له دغو الفاظو سره وروسته اشنا شي، مګر په همدغه حال کې هم دومره تميز لري، چې خپله مور پيژني او خپل پلار هم نه غلطوي.

دا د پوهې لومړی نښه ده، چې د ماشوم په سترګو کې ظهور کوي او دايره يې ورځ په ورځ لويېږي.

دا احساس له عقل او تفکر نه پخوا پيدا کېږي او د مشرۍ حق لري. د انسان د معرفت اساس همدغه دی او له همدغې نقطې نه د بصيرت او بصارت ليکه شروع کېږي. د ماشوم فکر چې هر څومره وده کوي هغومره د خپلوانو په پيژندلو زيات موفق کيږي او خپلوان يې ډېرېږي، يعنې له کوره کورنۍ ته راشي او له کورنۍ نه قبيلې ته ورننوزي او بيا له ملت او مليت سره اشنا شي، يعنې د خپل ولس ټول افراد خپل وګڼي او د يوه ببل ملت ټول افراد ورته پردي ښکاره شي.

د خپلو او پردو د پېژندلو وروستی حد همدغه دی او د دنيا ملتونه په همدغه حد ولاړ دي.

د يوه متمدن او مترقي انسان معيار همدغه دی، چې د قرابت سلسله يې دغه حد ته ورسيږي او د کور او کورنۍ، د قام او

قبیلې په تنګه دایره کې ایسار پاته نه شي. د دې خبرې معنیٰ دانه ده، چې نږدې خپل او لرې خپل په منځ کې به څه فرق نه وي او د ملت هر فرد به عیناً خپل سکنی وړور ګڼي یا به د کور او کورنۍ دایره محوه کوي او په دغه لویه دایره کې به اوسي.

نه هیڅکله داسې نه شي کېدای، بلکې څنګه چې هر سړی په خپل کور کې اوسي او کور یې په یوه لوی ښار کې وي او ښار په یوه مملکت کې واقع دی هر فرد به په خپل ملت کې همدغه شان وي او په دغه ډول به ځان یو واړه ملت جز ګڼي. خپل ځان د ملت جز ګڼل او دغه کل پېژندل همدغه معنیٰ لري، چې د خپل پردي فرق به کوي او دواړو ته به په یوه نظر نه ګوري. که څوک د خپل ملت او پردي ملت فرق نه کوي یا یې نه شي کولی هغه د کوم ملت جز نه ګڼل کېږي. که څوک هېڅوک پردي نه ګڼي هغه په حقیقت کې هېڅوک خپل نه ګڼي او خپلوان نه لري. که پردیتوب په دنیا کې نه وای خپلتوب به هم نه و.

ملیت او ملي وحدت په همدغه احساس بنا دي، چې سړی د خپل او پردي فرق وکړي او دواړو ته په یوه نظر ونه ګوري دا حس په انسان کې ډېر قوي او ډېر طبیعي دي. د انسان په فطرت کې دا خبره پرته ده له پردي زویه به خپله لور ښه ګڼي او خپل به ورته ښاغلي معلومیږي.

دغه احساس په یوه قام او یوه ملت پورې اختصاص نه لري.

هر چېرته همدغه حال دی او په دې کار کې د مشورې او سلا څه فرق نه شته. د خپل او پردي تمیز په ډېرو بې تمیزو خلکو کې هم شته. مسلمان او کافر پو او ناپوه د خپل او پردي په فرق قایل دي.

څو زره کاله پخوا هم خپل خپل و او پردي پردي و، څو زره کاله وروسته به هم دغه شعور او دغه احساس موجود وي دا هغه حقیقت دي چې، په شرق او غرب کې نه بدلېږي او په هر دین او هر آئین کې شته هغه زمانه په خیال او تصور کې نه راځي، چې یا وروري او عزیزګلوي دومره بېخونده شي، چې د یوه پلار زامن ځانونه پردي ګڼي یا پردي خلک د عشق او محبت هغه جذبه پیدا کړې، چې هر څوک هر چا ته ورور او عزیز ووایي او د یوه میراث د ټول عالم حق وګرځي، زه یقین لرم چې هېڅکله به مینديې او پلرونه د نورو او لاد ته په هغه نظر ونه ګوري، لکه چې خپل بچو ته ګوري.

زه دا نه شم منلی، چې د خپل او پردي مرګ به په خلکو یو شان اثر وکړي او په دغه ویر او هغه ویر کې به څه فرق نه وي موجود.

په عمرونو به د مور ژړا او د خور ژړا له نورو نه فرق لري او هر څوک به د خپل پلار په مرګ یتیم کېږي.

هغه زمانه د هېچا په تخمین کې نه راځي، چې د خپل او پردي کاله توپیر او تمیز له منځه لاړشي او ټول کورونه خپل شي یا ټول پردي شي.

اوس خو ړوند هم د خپل کاله لاره نه ورکوي او څاروي هم ماښام خپل کاله ته راځي، په دې بې ثباته دنیا کې، چې کوم شی ډېر ثابت او پایدار معلومېږي هغه د خپل او پردي فرق دی.

ملیت او قومیت په همدغه ټینګ اساس ولاړ دي او ملي وحدت د فطرت د تشکیلاتو فصل او باب دي.

دغه متمایز رنګونه، چې په اقوامو او مملکتو کې وینئ ډېر پاخه دي او هېڅوک یې نه شي بدلولی.

له دغه وحدت سره، چې په یوه ملت کې یې وینئ، هغه غیرت تړلی دی چې یو ملت یې د بل په نسبت احساس کوي.

که چا د خپلو او پردو فرق نه کولی، ملتونه به نه وو جوړ شوي او دغه سیاسي او ملي تشکیلات، چې نن وینئ په دغه ډول به نه وو.

همدغه د ځان او د بل فرق دی، چې یو ملت د بل ملت سلطه او نفوذ نه مني او د خپل ملي استقلال دپاره ډېرې لویې قربانۍ ورکوي.

مراکش او تونس همدغه احساس له فرانسویانو نه بېل کړل او الجزایر هم د دغه حس او شعور په قوت د فرانسې له لوی قوت سره په جګړه اخته دي.

د پښتونستان توریالي ملت د پاکستان په مقابل کې همدغه احساس ټینګ درولی دی، هغه پردیتوب چې د دې دواړو ملتونو ترمنځ موجود دی ارومرو دوی یو له بله بېلوي او دا بېلتون ډېر حتمي او یقیني دي.

دغه راز ترکيب او تاليف، چې په زور او جبر بنا وي او انساني فطرت تربنه کرکه کوي ډېر بې بقا او بې وفا معلومېږي.

د خپل او پردي تميز د فطرت قانون دی او هر سياست، چې له دغه قانون څخه مخالف وي هېڅ قوت يې حمايت نه شي کولی.

د بشر فطرت او طبيعت په بله خوا ګرځول د انسان کار نه دی او عقل يې نه مني. نن ملي شعور او ملي احساس ډېر قوت موندلی دی او له دغه قوت سره هېڅ قوت مقابله نه شي کولی، ځينې ګمان کوي چې که علم ډېره ترقي وکړي او د ګډ ژوند وسايل زيات شي، نو ملي او قومي تعصبات به ورک شي او ټول عالم به د بشريت په نامه يو وجود شي، يعنې بيا به د خپل او پردي فرق نه وي او درست ملتونه به يو ملت شي. دا ارزو په اول نظر ډېره ښکلې معلومېږي، مګر له حقيقت نه دومره لرې ده، چې مونږ د مريخ له کرې نه هم دومره لرې نه يو. اوس خو مونږ وينو او ګورو، چې د دنيا ډېر پوه او مترقي ملتونه له نورو نه په خپل مليت ډېر ټينګ دي او ملي احساس په متمدنو قومونو کې ډېر قوي دی.

همدغه احساس د نن ورځې په ادب او فلسفه کې ډېر اثر لري او په انسان کې يې ډېره خودي او خود شناسي پيدا کړې ده. د جهان د څو زرو کالو تاريخ په همدغه بنسټ ولاړ دی او دغه بنياد يې ډېر مضبوط کړی دی.

نن د هر ملت په نظر کې خپل ملي استقلال د يوه ډېر لوی ناموس حيثيت لري او له دې نه لوی افتخار بل نه شته. د دغه مقصد دپاره خلک سونه اولادونه قربانوي او بې استقلاله ژوند

ډېرلوی ذلت ګڼي، که چېرې ملي احساس او ملي شعور په ډېر قوت موجود نه وای د استقلال قیمت به ډېر لږ و او د دنیا لویې امپراطورۍ به نه ړنګېدی، استعمار به دغسې بده قیافه نه درلوده او یو ملت به د بل ملت له سیوري لاندې خوشحاله و.

دغه ملي جشنونه، چې هر مستقل ملت یې د خپل استقلال په یاد کوي او په ډېر قدر ورته ګوري د ملیت تجلیل او احترام په کې پروت دی او همدغه معنیٰ لري، چې یو ملت د بل ملت حاکمیت په ځان نه شي منلی. مونږ باید په دې خبره ډېر فکر وکړو، چې ملي استقلال د ملي احساس او شعور محصول دی. هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زمونږ استقلال هم قوي وي. د استقلال ساتنه د ملیت قوي جذبې ته ډېر شدید ضرورت لري، که دغه احساس په یوه ملت کې کمزوري شي هغه د استقلال په قدر او قیمت نه شي پوهېدلی او د همدغې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.

مونږ باید خپل ملي امتیازات ملي شعور او ملي احساس ډېر ټینګ وساتو او د خپل استقلال تقویه ورپورې مربوط وګڼو.

ملي يو والی

هغه خلک، چې په یوه وطن کې اوسېږي ګټه او زیان یې یو وي، د یوه واکمن امر ته یې غاړه ایښې وي له یوه بېرغ لاندې راټولیږي او مشترک تاریخ لري یو ملت بلل کېږي.

افغانستان یو وطن دی، د دې وطن اوسیدونکي یو ملت دی، د دې ملت نوم افغان دی، لکه چې په افغانستان کې ساړه او تاوده، وچ او لامده، هسک او ټیټ ځایونه شته، چې په ځینو کې یو راز غلې او میوې کیږي، په ځینو کې بل راز. په ملت کې هم راز راز خلک شته، چې کړه وړه یې یو بله ځیني فرقونه لري. مونږ ته په کار دي، چې په دې خبره ښه ځان پوه کړو، چې وطن هغه تنګ او ګوچنی کور نه دی، چې د یوه پلار او د یوې مور او لادونه به پکې استوګنه لري او نه هغه کلی دی، چې ټول اوسېدونکي به یې یو خپل یا یو قوم وي. په دې اوسنۍ زمانه کې اوس ځینې داسې کورونه هم شته، چې یو مسلمان پښتون له یوې روسۍ یا امریکايۍ مېرمنې سره پکې اوسي او دواړه د یوه او لاد مور او پلار وي.

هر کله چې په یوه کاله کې دا حال وي، نو په یوه لوی وطن کې به ولې هندو او مسلمان، شعیه او سني، پښتون او تاجک د یو ملت په حیث نه اوسیږي.

زه ډېر داسې دوه ورونه پیژنم، چې یو پښتو وایي او بل پارسي.

ژوند

ښايي چې تاسې به کله داسې سړي ليدلي وي، چې لاس او پښې نه لري، سترګې يې ړندې او ژبه يې ګونګه وي، مګر ژوندي وي.

دغه راز سړی که په ګېډه موړ او په تن پټ وي او په ښه کور کې اوسي، يعنې د شتمنۍ کورنۍ غړی وي بيا هم د ده ژوند بې خونده او بې اهميته دی.

په ژوند کې چې حرکت او فعاليت نه وي او له قوت او قدرت نه محروم وي، څه ارزښت نه لري. هغه ژوند چې پوهه او بصيرت ورسره نه وي او د شعور او احساس برخه يې نيمګړې وي ښه ژوند ورته نه شو ويلی. ګېډه موړول، په ښه کور کې اوسېدل او ښه اغوستل د ژوند لومړي ضرورتونه دي، مګر کافي نه دي. په ژوند کې د ذهن او روح اطمينان د اينده په نسبت ښه انتظار، د انساني ازادۍ او بشري حقوقو تامين او تکميل ډېر مهم ضرورتونه دي.

په ژوند کې له کميت نه کيفيت ډېر مهم دی. ژوند بايد ښکلی او ښاغلی وي.

د ژوند دپاره جمال او جلال دواړه په کار دي.

لذت او افتخار د ژوند لاس او پښې يا د الوتلو وزرونه دي.

که ژوند خوار او غريب وي دا دومره ډېره د افسوس خبره نه ده.

ډېر افسوس هغه وخت په کار دی، چې له ژوند نه د خلکو زړونه تور شي او ژوند ته په کرکه وګوري. د يوه هېواد د واکمنو او

مشرانو کار يوازې دا نه دی، چې د خلکو ژوند ښه کړي، بلکې ستر او مهم خدمت دا دی، چې د ژوند مينه په زړونو کې زياته کړي او هيلې، اسرې را ژوندۍ کړي.

کېدای شي، چې په جنت غوندې ځای کې سړی له ژوند بېزاره شي يا په جونګړه کې له ژوندانه سره مينه ولري. په ژوند کې يو معتدل حالت ډېر ښه دی او ښه ژوند هماغه دی، چې اعتدال پکې وي، يعنې نه ظالم وي او نه مظلوم، نه د چاباداروي او نه يې څوک بادار وي. هو! اجتماعي عدالت تل د ژوند دپاره ډېر ضرور دی، د ژوند ساتنه، د ژوند وده او د ژوند خوشحالي په همدغسې معتدله هوا کې امکان پيدا کوي.

چېرته چې عدالت او عدل نه وي هلته ژوند خوښ او ښاغلی نه وي او په دغسې ځای کې ژوند ډېر لوی عذاب دی.(وقناعذاب النار).

مترقي ژوند

ژوند د تحول او تکامل نوم دی. صحراکانې چې په پېړیو په یوه حال پاتې دي، ژوندي ورته نه شو ویلی.

د پسرلي ګلونه، چې له ځمکې را ټوکیږي، لویږي، غوړېږي، مړاوي کېږي او خاورې کېږي په ژوندانه کې برخه لري او ژوند د همدغسې تغیر او تحول نوم دی. هغه غله چې په کندو یا په ګوډې کې پرته ده او هغه، چې دهقان یې په ځمکه کې کري د ژوند په لحاظ ډېر فرق لري.

همدغه له خاورو لاندې زرغونېدل، لوئیدل او پخېدل د ژوند انتظار دی او مترقي ژوند همدغه دی.

که مونږ انساني او حیواني ژوند مقایسه کړو، پوهېږو چې په انساني ژوند کې تغیر او تحول، یعنې د حالاتو بدلون ډېر زیات دی او غیر له انسانه په نورو حیواناتو کې تحولات ډېر لږ دي. حیوانات په زرګونو کالو کې هغومره فرق نه کوي، لکه چې انسانان یې په څو کالو کې کوي.

انسان په مرور د زمان خپل لباس، خپل کور، خپل خوی خپل فکر بدلوي او وخت په وخت په بل رنګ او بله بڼه را اوزي.

یو عصر له بل نه د همدغو تحولاتو په بنا بېلېږي او بدلیږي.

د عصر او زمانې په اقتضاء له ماضي نه مستقبل ته راتګ، زوړ حال پرېښودل او د نوي حال قبلول مترقي ژوند دی.

هغه قام چې د حالاتو په بدلون قادر نه وي او خپل زوړ فکر، زوړ خيال، زوړ عادت، زړه پوهه په نوي نه شي بدلولی مترقي ژوند نه لري.

د ژوند د بقاء او لوړتيا دپاره د انسان په طبيعت کې د تحول او تجدد غوښتنه پرته ده او قدرت هم د تغير او تحول قانون په ټولو مخلوقاتو جاري کړی دی.

هغه ژوند، چې د ودی او لوړتيا په حال کې وي د تجدد خوا ته ډېر تمايل لري.

کوم ژوند چې مرګ ته نږدې وي طبعاً د مړينې خوی او عادات پيدا کوي.

همدغه سبب دی، چې کوچنيان او ځوانان نوو شيانو ته ډېره هڅه کوي. نوی لباس ښه ګڼي او نوې کورنۍ له زړې جونګړې نه ډېره خوښوي، مګر زاړه او سپين ږيري له زړو شيانو او زړښت سره خدای پامانۍ ته نه دي تيار.

که مونږ د دنيا مترقي ملتونه له هغو قومونو سره مقايسه کړو، چې ژوند يې د ترقۍ په حال کې نه دی، دا به ومنو چې د مترقي حالت تغير او تحول ډېر ګړندی او په ببرته پاتې قومونو کې تحولات ډېر ځنډني دي. د جهان تاريخ همدا ښيي، چې د بشري ټولنو تحولات په لومړيو مرحلو کې ډېر سست وو او اوس پکې ډېر ګړنديتوب راغلی دی.

که څوک غواړي، چې خپل ارتقايي سير او حرکت ځانته معلوم کړي، خپلو اجتماعي تحولاتو ته دې ځير شي او ودې ګوري، چې په عمومي او ضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی.

د يوه ملت د پوهې او هوښيارۍ د معلومولو دپاره هم اجتماعي تحولاتو ته دې ځير شي او ودې ګوري، چې په عمومي اوضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی.

د يوه ملت د پوهې او هوښيارۍ د معلومولو دپاره اجتماعي تحولاتو او تجدد پسندۍ ته کتل په کار دي.

د علم او پوهې خاصه او مميزه همدغه ده، چې په انسان کې د زړو دودونو او رواجونو پابندي کموي او د نوي عصر ضرورت او احتياج ته يې متوجه کوي، يعنې د تقليد پښې سپکوي او د عقل او منطق په اساس د نوو افکارواو نوو خيالاتو د قبلولو استعداد ته ترقي ورکوي او ابتکاري قوه زياتوي.

د عرف او عادت له غلامۍ څخه ازادي، د مدنې پښرفت په برکت حاصليږي او زاړه ناکاره رواجونه د همدغې رڼا په مرسته له مينځه ځي.

راشئ! چې اوس خپل ځانته په ډېر ځير وګورو او پخپل حق کې قضاوت وکړو، چې مونږ د نوي ژوند په قبلولو کې څنګه يو او د نوو افکارو په څرګندولو کې څومره جرئت او همت لرو.

زمونږ ذهني ازادي، چې د پوهې او تنوير نتيجه ده ترکومه حده ده او له اجتماعي نهضتونو سره څومره علاقه لرو؟

د خلکو نظر

انسان ډېر زيار کاږي، چې د نورو په نظر کې ښه شي او خلک ورته ښه ووايي.
د دغه مطلب دپاره دې ډېر ځله سمه لاره پرېږدي او په کږه لاره ځي، يعنې حقيقي ښه والی بدلوي او د دې دپاره، چې د خلکو په نظر کې ښه معلوم شي، نو د ريا او ټګۍ رنګونه هم په ځان پورې مښي.
د خلکو نظر هم عموماً سم نه وي او ښه يا بد پېژندل د هر چا کار نه دی، ځکه ځينې بد کسان هم د خلکو په نظر ښه ورغلي دي.
زه دا نه وايم، چې سړی دې د نورو د نظرمراعات نه کوي.
او دود دستور ته دې نه ګوري، ځکه دا کار هر څوک نه شي کولی او علا الاطلاق ښه هم نه دی.
ما ته معلومه ده، چې د نورو ښه او بد نظر د انسان په ژوند کې څومره اثر لري. د ډېرو خلکو ډېرې خوشحالۍ او ډېر خپګانونه د نورو د نظر اغېزه ده او د خلکو نظر په سړي باندې هر څه کولی شي.
څنګه چې د يوه نظر باز نظر روغ سړي رنځور کوي او ډېره ښه ماڼۍ را نړوي دغسې د اجتماع نظر هم ډېر قوت لري او ډېر خلک يې ځانته تابع کړي دي.

ډېر کسان شته، چې پخپلو سترګو څه نه ګوري او ښه و بد د نورو په نظر پېژني.

د خلکو نظرونو ډېر ښه شيان او ډېر ښه خلک هم بد معلوم کړي يا يې بد ښه ښودلي دي، خلک لا پرېږده چې يوازې د حاکم په نظر به هم ښه سړی بد يږي، نو بد سړی ښه کېږي، يعنې د نورو نظر په سړي اثر اچوي او په ژوندانه کې ډېر دخل لري. که هرڅنګه سړی وي او د مودو ځوان وي بيا هم د نورو په ښه نظر خوشحالېږي او په بد نظر خوابدي کيږي، کله کله سړی د دې دپاره، چې د خلکو ښه نظر ځانته جلب کړي د هغوی نظر ته دومره ورجذب شي، چې هر څه د نورو په خوښه کوي او له هر څه ورته تېرېږي، د همدغې جذبې دپاره کله انسان ځينې ښه کارونه هم کوي او له ناوړو کارونو نه ځان ساتي، قرباني او فدا کاري، د نورو خير غوښتل او نورو ته ګټه رسول، په فن او هنر کې نوم ايستل، د نورو د ښه نظر د جلبولو اثر او برکت دی. که چېرې چا د نورو نظر ته په اعتنا نه کتلی انسانان به لکه د صحرا کاڼي يو له بله بې تعلقه وو او بل شان ژوند به يې کاوه، مګر ډېر ښه ده چې دغسې نه دي او د نورو په نظريه هم کار کوي. دا کار د اخلاقو د اصلاح دپاره هم ښه دی او د بې مبالاتۍ مخه نيسي

زه دغه کار ته ښه وايم، مګر داسې چې په هېڅ حد او اندازه ورته قايل نشم.

سړی باید په دغه باب کې دومره افراط ونه کړي، چې د نورو د نظر حلقه بگوش غلام شي او خپل فکر او شعر پکې داسې بايلي، چې د ده شخصيت او حريت محوه شي او هېڅ ورته پاته نه شي.

څومره چې د انسان د شخصيت تجلي ته د نورو حسن نظر په کار دی، هغومره د نورو نظر ته ځان سپارل د انسان شخصيت هم محوه کوي.

د هر مجلس په رنگ رنگين کېدل او د هر چا فکر او نظر ته خضوع او خشوع د سړي شخصيت راټيټوي او د عادي انسانانو په ډله کې يې دروي. انسان بايد ډېر کوښښ وکړي، چې خپله ازادي ورځ په ورځ زياته کړي. د فکر د حريت دپاره خدمت وکړي او پخپل شخصيت متکي شي.

د هنر خاوند، چې هر څومره له ابديت نه زياته استفاده وکړي او له انسانيت سره زيات تعلق پيدا کړي، هماغومره له خپل عصر او محيط څخه لوړېږي او معاصرين ورته په ښه نظر نه گوري.

د عصر او زمانې له خلکو سره غوږ په غوږ تلل او د هغوی په فکر ځان برابرول د عادي خلکو کار دی. فوق العاده اشخاص او د لوړ فکر خاوندان هېڅ کله په دغسې قيد او زندان کې نه اوسي او د خلکو ستاينې ته دغومره سر نه ټيټوي.

پوهان هر وخت په هر څه کې د خپل وجدان او ضمير غږ ته غوږ ږدي او ناپوهان له اندازې نه زيات د يوه او بل نظر ته گوري.

د بصیرت خاوندان له دې خبرې سره دومره ډېره علاقه نه لري، چې د خلکو په نظر کې ښه ښکاره شي، بلکې کوښښ کوي، چې د خلکو نظر ښه کړي او ښه نظر پیدا شي.

د جامعې اصلاح او د فکر خدمت سړی مجبوروي، چې له هغو خبرو او هغو شیانو سره مبارزه وکړي، چې هغه په جامعه کې ښه ګڼل شوي دي، مګر ښه نه دي.

که څوک د خلکو د نظر مراعات کوي، نو هغه بتان نه شي ماتولی، خلک ورته په ښه نظر ګوري، بلکې مجبورېږي چې سر ورته ټیټ کړي او خلک ده ته هم په ښه نظر وګوري.

دغه راز خو د خواهي او خود پرستي، چې ظاهراً غیر پرستي ده باید سړی پرېږدي او د نورو د نظر مراعات له اندازې نه زیات ونه کړي. د خلکو قضاوتونه اکثراً صحیح نه دي او پدې نه ارزي، چې سړی هر څه ترېنه قربان کړي.

د خلکو خدمت دا نه دی، چې سړی به ارومرو د دوی د خوشحالۍ دپاره کار کوي، بلکې حقیقي خدمت دا دی، چې د خلکو خیر او ګټه په نظر کې ونیول شي او فکرونه، نظرونه، کارونه، خویونه اصلاح شي. که سړی د هر چا کار ته ښه وایي، چې هغه خوشحاله شي او ده ته په ښه نظر وګوري دا ډېره ټیټه سودا ده او د غلامۍ بوي ترینه ځي. که څوک خپه کېږي او خوشحالېږي، که خلک سړي ته په ښه نظر ګوري که په بد نظر، سړی باید ښو ته ښه او بدو ته بد ووایي. د بیان او وینا ازادي همدغه ده، د فکر او قلم ازادي همدغه تقاضا لري.

د یوه او بل ښه نظر دومره قیمت نه لري، چې د انسان ازادي سلب کړي او په غوږ کې یې د غلامۍ کړۍ واچوي. د نورو نظر که هر څومره ښه وي بیا هم هر سړی پخپلو سترګو بینا دی او له خپل نظر نه کار اخیستل په کار دي. که څوک هر څه د نورو په نظر ګوري خپل نظر ته به شرمنده وي او د بصیرت حق به یې نه وي ادا کړی.

سړی باید یوازې د پوهانو نظر په نظر کې ونیسي او بس.

د حق اظهار

په هر هېواد کې، په هر ولس کې، په هر عصر کې ځينې اشخاص په کار دي، چې د حق اظهار خپل فرض وګڼي او خپل مال، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي حق او حقيقت وساتي.
ولسونه دغسې خلکو ته له حده زيات محتاج دي، د ظلم د جبر او د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي.
که دغسې خلک په يوه محيط کې نه وي، هلته داسې تياره او تور تم وي، چې د حق او باطلو فرق نه شي کېداى، خدمت او خيانت، روا او ناروا د خلکو په نظر کې يو شان جلوه کوي. هغه اشخاص بايد له سرو او سپينو سره وتلل شي، چې د زور او قوت يا د مال او دولت په خاوندانو پسې نه وي روان، بلکې په حق او حقيقت پسې درومي او حقايق ښکاره کوي.
ولسونه د همدغسې ايماندارو خلکو په بدرګه منزل مقصود ته رسېږي او همدغه اشخاص دي، چې ظلم او استبداد محوه کوي.
که دغسې خلک چېرته نه وي، نو هلته عدالت نه شته، انصاف نه شته، حقيقت شته او انسانيت هم بل راز ښېره لري.
هر څوک بايد په دې پوه شي، چې حق ويل لوى عبادت دى او حق نه پالل لويه ګناه ده، دا ګناه په دنيا کې هم انسانان په سل رنګه عذابونو ګرفتاره کوي او په ژوندوني بنيادمان په دوزخونو کې اچوي. که د حق او حقيقت رڼا مړه کېږي دا مرګ د ملت او ولس مرګ دى او د عدالت جنازه هم سمه ورسره وزي.

ځینې کسان وایي، چې د حقایقو په اظهار کې د وخت او زمان او د محیط اقتصاد په نظر کې نیول په کار دي او هغه حقایق، چې ویل یې زیان او ضرر لري او نتایج یې بد دي باید ونه ویل شي.

مونږ دوی ته نه وایو د حق او حقیقت شان له دې نه ډېر پورته دی، چې موقع شناسي وپېژني او د اشخاصو د اقتضاتو قید او شرط ته غاړه کېږدي.

د حقایقو د اظهار دپاره حدود ټاکل او له قید او شرط لاندې یې راوستل له حقایقو سره مجاد له او مبارزه ده.

حق او حقیقت هر کله او هر چېرته د هر چا له خولې، چې وي د اورېدولو او منلو شی دی. د حقایقو پیروي په هر کار کې او په هر حال کې د هر چا دپاره په کارده، ترڅو چې یو قام او ولس په حقیقي لاره روان نه شي او حقیقي اساسونه قبول نه کاندې توره شپه به یې سبا نه شي.

یو مملکت هغه وخت سعادت، قوت او شهامت پیدا کولی شي، چې حقایقو ته نژدې شي. په حقایقو پوه شي او په حقیقي اساساتو استفاده او اتکا ولري. حقیقت لکه د مداریانو نندار نه ده، چې هر ساعت بېل رنګ او بېل شکل ولري. یوه سمه او مستقیمه لاره که لږه غوندې کږه شي بیا ورته سمه نشو ویلی او تور هر کله تور او سپین هر کله سپین دي.

ډار

زه چې وړوکی وم، د شپې به بیبکې تورې د تناره په غاړه د پېریانو، د یوانو یا دروو او شیشکو کیسې کولې او ما به ورته غوږ ایښی و.

دې کیسو په ما کې ډېره وېره پیدا کړه، چې زه یې د شپو له تورتمه، له ورانو کنډوالو، له قبرونو او هدیرو نه ډېر وډار کړم او هره شپه به مې پرېشانه او وېرونکي خوبونه لیدل.

اوس چې لوی شوی او پوه شوی یم هغسې نه یم.

هغه ویره اوس زما په زړه کې نه شته او د شپې له تیارې نه نه ډارېږم.

که زه کومه شپه د هدیرې او یا ورانې کلا له څنګه تېر شم پېریان را باندې نه کښېني، مړي مې مخې ته نه پاڅېږي، د قبرونو له شناختو نه راته بلاګانې نه پیدا کېږي.

ما اوس د شادمان دیو کیسه هېره کړې ده او د شیشکو ډار مې له زړه وتلی دی، مګر ګورئ! دا ګمان ونه کړئ، چې زما وېره به اوس بېخي ورکه وي او هېڅ ډار به راسره نه وي. څنګه چې بې وېرې ژوند انسان ته نه ښایي او هغه انسان، چې په زړه کې یې هېڅ ډار نه لري، له یوه ځناور نه ډېر فرق نه لري.

زما ډار اوس له پخوا نه ډېر شوی دی، پخوا زه د شپې ډارېدم اوس د ورځې هم ډارېږم، د رڼا ورځې ډار د شپې له ډار نه ډېر هیبت لري.

څومره ویره، چې له ښاغلي انسان نه په کار ده له دیو او پیري نه نه ده په کار.

پخوا زه له مرګه وېرېدم، اوس ژوند زما په نظر کې ډېر مصیبت دی.

زه اوس له مړو نه نه وېرېږم له ژوندو ویرېږم.
کله چې زه کوچنی وم زما ډار هم کوچنی و.

هغه وخت، چې زه ناپوه وم زما ډار هم ناپوه و او د ډارولو په چل دومره ډېر نه پوهېدم، یو کوچنی ماشوم د خلکو له څپېړو او قهرو غضب څخه ویرېږي، مګر لویان او پوهان د خلکو له خندا نه هم ډارېږي.

یو پوه او هوښیار سړی له مکروبونو او د ملاریا له میاشو نه هم ډارېږي، مګر ماشومان او نا پوهان له دغسې ډار سره اشنا نه دي.

د یوه کوچني ماشوم د ډار دپاره تعویذونه هم شته، مګر د لویانو ډار په تعویذ هم نه ورکېږي. د واهمې ډار دومره دوام نه لري، لکه د عقل او پوهې ډار، چې درونند او دوام دار دی. پخوا مونږ له هغه جنګ څخه وېرېدو، چې په کور او کلي کې به پېښ شو اوس له هغو جنګونو نه هم په وېره کې یو، چې د دنیا په یوه سر او بل سر کې پیدا کېږي.

يو وخت زه نورو څخه ويرېدم اوس له خپل ځانه او له خپل عمل څخه هم وېرېږم. پخوا به چې چا د لارې ملګرى پيدا کړ، وېره به يې کمه شوه، مګر اوس له خپل ملګري ويرېږي او ورور له ورور نه په خوف کې دى.

مونږ اوس پوهېږو، چې شيشکې او ديوان او پېريان انسانانو ته څه زيان او ضرر نه رسوي، لکه چې خپله انسانان يې يو بل ته رسوي.

زمونږ دښمنان په کور و کلي کې نه، بلکې زمونږ په ځان کې موجود دي.

مونږ بايد له ځانه وډار شو او په ځان وډار شو.

حقیقت

دا کلمه زمونږ په نظر کې ډېره ښکلې معلومېږي او په تقدس ورته ګورو، مګر څومره چې حقیقت ستایو هغومره حقیقت نه وایو.

که حقیقت ستایو هغومره حقیقت نه وایو.

که حقیقت رښتیا وبولو، نو رښتیا خو یا لېونۍ وایي یا زورور او دا دواړه زمونږ په هېواد کې ډېر لږ دي.

د حقیقت له لفظ سره ډېر ځله تریخ کلمه یو ځای کوي او وایي:

((دا یو تریخ حقیقت دی))

هو! حقایق اکثره ترخه وي او حق په تریخوالي ستایل کیږي.

په علمي اصطلاح حقیقت په درې ډوله دی، مهجور حقیقت، متعذر حقیقت او متعارف حقیقت. په دغه لحاظ ویلی شو، چې زمونږ په خبرو اترو کې د حقیقت برخه ډېره لږه ده.

په شعر او ادب کې، خو معلومه ده چې له حقیقت نه مجاز او استعاري پله ډېره درنه ده، د ادب ژبه د حقیقت ژبه نه ده او ډېر خوږ شعر هماغه دی، چې د حقیقت له اظهار سره ډېر موافقت نه لري او ډېر ځله یو سړی د حقیقت په ویلو بې ادبه معلومیږي.

یوه ورځ یوه لوی سړي خپل لیکلي مضمون، چې څوک یې په معنیٰ ښه نه پوهیدل څو تنو پوهانو ته لوسته او خلک یې په ستاینه مجبور کړي وو په هغه مجلس کې، خو هېچا څه انتقاد ونه شو کړای، مګر په بل مجلس کې چې هغه جناب نه و د حق

ويلو او حقيقت بيانولو مسابقه شروع شوه او له ډېر اخلاقي جرئت نه کار واخيستل شو. يوه ويل چې په ټول مضمون کې له سره تر اخره د مبتداگانو يو سلسله وه، چې هېڅ خبر يې نه درلود، بل ويل دا ځکه چې دی پخپله مبتدي دی او له هېڅ نه خبر نه دی، دغه راز حقايق چې د بناغلي... په غياب کې وويل شوه د غيبت رنګ يې پيدا کړ، چې شرعي جواز يې نه درلود اخلاقاً ممنوع و.

اوس چې زه دغه حقيقت داسې بيانوم، چې نه د هغه لوی سړي نوم اخلم او نه د غيبت کوونکو پته درښيم دا بيا يو بل ډول حقيقت دی، چې بايد ګونګ حقيقت ورته ووايم.

هو! د حقيقت ژبه ګونګه ده او فصاحت وبلاغت د ادب ژبه ده، چې په مجاز، کنايه، اشاره او استعاره چلېږي.

اوس پوه شوئ، چې زمونږ په وينا کې د حقيقت برخه څومره خواره ده او د حقيقت د اظهار دپاره څومره موانع موجود دي؟

زما نظر

صحرا ته لاړم یو کاڼی له بل سره برابر نه و.
غرونو ته وختلم، ځینې جگ او ځینې ټیټ وو.
ښارونه مې وکتل ځینې کورونه لوی او ځینې واړه وو.
په باغونو وگرځېدم ټولې ونې په یوه مېچ نه وې.
د سیندونو کبان مې ولیدل یو له بل سره په تول کې برابر نه ختل.
د هوا مرغان هم ځینې غټ او ځینې کوچني وو.
ملایان مې ولیدل د چا پگړۍ غټې او د چا وړې وې.
کتابونه مې ولټول هلته هم ډېر تفاوت موجود و.
له یوه هېواده بل ته لاړم او له بل نه بل ته په هر ځای کې ټیټ و پاس او لوړې ژورې وې.
په هېڅ ځای کې نه د یوه لاس گوتې برابرې وې او نه د یوې خولې غاښونه.
د لوی خدای کتاب مې بېرته کړ او دا مې پکې ولوستل.
ایا پوه او ناپوه برابر دي؟ ایا د ړانده او بینا څه فرق نه شته؟ ایا د جنت او دوزخ خاوندان څه توپیر نه لري؟ ایا نور او ظلمت یو راز دي؟ په دې پوښتنو د غفلت له خوبه راویښ شوم او هرې خوا ته مې په ځیرځیر وکتل، څنگه چې د یوه پټي ټېپر او د یوه بوټي کدوان یو راز نه و، د انسانانو سرونه هم غټ او واړه او د ټولو خولې برابرې نه وې.

ماپه دې عالم کې په وارو وارو سترګې وغړولې او هرچا ته مې له هرې خوا په غور وکتل همدغه وخت زه د پرښتو او لعینانو په معنیٰ پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپېژندل، د عدل او ظلم، د خیر او شر، د علم او جهل فرقونه راته ښکاره شوه.

هغه دیوان، چې خلکو له کوه قاف نه هغه خوا ګڼل، ما دلته په کور او کلي کې ولیدل.

د انسان په بڼه شیطان او د پرښتو په صورت د یو سیرت انسان ته مې پام شو.

اوس زما له سترګو نه ډار په کار دی، ته زما له حقیقت بین نظر نه وډار شه!

عشق او هوس

نظرونه ټول یو راز نه دي، هر چا هر څه یو شانته نه دي لیدلي.

د عشق نظر او د هوس نظر یو له بله ډېر فرق کوي. د مین او بوالهوس ترمنځ د ځمکې او اسمان قدر فاصله موجوده ده. مین یو لیلیٰ لري او هغه یې هم داسې لیدلې ده، لکه چې په توره شپه کې د غر له څوکې سپوږمۍ لېږ غوندې سر ښکاره کړي او بیا سمدلاسه په تورو وریځو کې پټه شي.

عشق د همدغسې اسماني پرښتې یوه جلوه ده، چې د عاشق په زړه کې طوفانونه پیدا کوي او د انسان نظر یوې نقطې ته داسې جلبوي، چې نور څه بیا نه شي لیدلی او هغه هم نه ویني، نور خوندونه او نورې ننداري د سړي هېرې شي او شپه ورځ د هجر او فراق په لمبو سوزي، مګر د هوا او هوس خاوندان د عشق له غمه بې غمه دي. دوی هره شپه په خرابات او میکده کې بل شان لوبې کوي او د عشق او عشرت په باده مست دي.

عشق د ناکامۍ او محرومیت نوم دی. هوا او هوس بې مشقته لذت او بې هجرانه وصال ته وایي.

معشوقو ته رسېدل هغه ګران کار دی، چې د جهان لوی لوی امپراتوران یې هم له حده زیات سرګردانه کړي وي او ځینې کسان د ډېرو لښکرو په زور هم دغه سعادت ته نه دي رسېدلي، مګر هوس پالونکي هره شپه یوه نوې لیلیٰ په غېږ کې نیسي او هغه شونډې ښکلوي، چې ډېرو نورو یې هم په وار وار خوند لیدلی

دي. هغه چې د هر خریدار دپاره ځان سینګاروي او د یوه په غېږ کې بل ته خاندي، د هوسرانۍ دپاره پیدا ده، نه د عشق دپاره.

دغه راز مبتذل خوندونه د هوسناکو خلکو دپاره لږ نه دي، له دغسې ناپاکې یارانې نه د عشق داستان نه جوړیږي، د دوه مینو وصال هر چا ته ښکلي معلومیږي او هر څوک د مجنون او لیلې په فراق متاثر کېږي، مګر د هوس د خاوندانو معامله بده ګڼي او په نفرت ورته ګوري، دا ځکه چې عشق د خلکو په نظر کې درونډ معلومېږي او هوس ته په سپکه سترګه ګوري. هغه د پتنګانو کار بولي او دا د مچانو هر کار، چې د عشق دپاره وي په هغه کې ارو مرو یو څه فوق العادګي موجوده وي او د هوس د خاوندانو کارونه ټیټ او عادي معلومیږي، هغه قوت او قدرت، چې له عشق سره شته هوس تربنه محروم دی. فرهادي عزمتونه د عشق د خاوندانو په برخه رسېدلي دي. ایثار او فداکاري د هوس د خاوندانو کار نه دی، سربازي او سرفرازي دواړه له عشق سره ملګري دي، په شعر او ادب کې هم د عشق برخه معلومه ده، هغه څه چې په یوه عالي احساس او لوړ خیال بنا وي او هغه چې د هوا او هوس دپاره وي او په ټیټ غرض بنا وي برابرنه دي، چا چې دغه هنر(ادب) ته د عشق په نظر کتلي دي او د دنیا د سود او ګټې دپاره دا کار نه کوي هغه کله کله په ډېرو جګرخونیو یو ادبي شهکار د ابتکار میدان ته راباسي او ډنډه وینې یې خوراک وي، څوک چې د بازار رونق ته ګوري او د خپلو هوسونو د تامین دپاره څه لیکي هغه هره ورځ بې زیار او زحمته مبتذل مضامین بازار ته

وړاندې کوي او ظاهري ډول برابروي. هغه هېڅکله عميق فکر نه کوي او په لوړو خيالاتو پسې نه ګرځي.
ژورو فکرونو او د لوړو خيالونو خريداران هر کله او هر چېرته ډېر لږ دي.
دا راز متاع د خرڅولو هم نه ده، څه شی چې په دنيا کې ډېر نادر وي بې له احمقانو نه يې بل څوک نه خرڅوي. د ذوق او هنر په خاوندانو که هر رنګه بده ورځ راشي خپل ګران او ډېر بها شيان نه خرڅوي، مګر عادي او معمولي شيان له کوره باسي.
هغه چې پخپل فن مين دی او له خپل کار سره عشق لري هر راز ناکامي او محروميت قبلوي، مګر عشق په هوس نه بدلوي.
زه دا منم، چې د هوس خاوندان له روحي عذابونو او شکنجو نه خلاص دي او د دنيا په خوږو کې له نورو نه ډېره برخه لري. په دې هم پوهېږم، چې د عشق په کار کې څومره مشکلات موجود دي او په دغه خطرناکه لاره تګ څه مصيبتونه په مخ کې لري او دغه افتخار په ډېرو بدبختيو او کړاوونو کې پټ دي، د فن او هنر خاوند بايد له هوا او هوس نه ځان وژغوري او له عشقه برخه ولري. په خپل کار کې عشق ګډ کړي او د عشق دپاره هر څه قبول کړي.
د حقيقت عشق د ازادۍ عشق، د جمال عشق، د وطن او ملت عشق که په شعر او ادب کې ځای ونه لري، نو هوا او هوس پکې ځای نيسي او تجارتي متاع ترېنه جوړيږي، يعنې د ابتکار ځای

ابتذال نيسي او شهوات په عواطفو او احساساتو غلبه پيدا کوي.

شاعر او اديب بايد د ذوق او قريحې دپاره څه وليکي او د آني مصلحت په قيد کې ځان ايسار ونه ګڼي، که دغه راز متاع نن خريدار ونه لري او څوک ورته په قدر ونه ګوري، له دېنه لويه مساله بله نشته. راشئ! چې د خرڅون فکر ورټو او کوچنۍ سودا پريږدو. د شعر او ادب ازادي همدغه ده، چې هېڅ قيمت ونه لري او د مال په نظر ورته ونه کتل شي، ذوق د خرڅولو شی نه دی څوک چې خيال او فکر خرڅوي خيال او فکر خرڅوي، هغه د دغه شي ازادي نه شي ساتلای او خپله ازادي ارومرو له لاسه ورکوي.

که ازادي د انسان معشوقه وي او د هوس په نظر ورته نه ګوري، که څوک غواړي چې خپله ازادي په خپلو اثارو، په خپلو افکارو، په خپلو خيالاتو کې وساتي مادي سودا دې له زړه نه وباسي او د سود و زيان د ډار او اميد غلامي دې پريږدي.

د شعر او ادب ارتقا او اعتلا له هر څه نه دغې ازادۍ ته زيات احتياج لري او له معنیٰ نه د مادياتو قربانول غواړي.

دا قرباني د هغه چا له لاسه پوره ده، چې شعر او ادب ته د عشق په نظر ګوري نه د هوا او هوس په نظر، عشق ډېر خطرات، ډېر زيانونه او ډېرې ګټې له پښو لاندې کوي او په همدغه وسيله لوړېږي او د لوړتيا حقيقي راز د هوا او هوس په قربانولو کې پټ دي او عشق د قربانۍ او فدا کارۍ نوم دی.

قرباني او فدا کاري د لوړو احساساتو او عواطفو کار دی، چې په یوه شاعر او ادیب کې باید ارومرو موجود وي، که دغه کسان دغه کار نه شي کولی او نه یې کوي هر څوک پوهیږي له دېنه زیات معنوي انحطاط په تصور کې نه راځي. د فکر او ادب حقیقي پالنه د ډېرو پاڼو په تورولو نه شي کیدای او مقید ذهنونه دغه کار نه شي کولی، دا د هغو کسانو کار دی، چې د لوړ شعور او ادراک خاوندان دي او د عقیدې له مخې کار کوي، دا کار زما په ګمان دلته ښه نه دی شوی او دغه وظیفه چا ښه نه ده په ځای کړې. دلته د وطن مزدورانو او کاریګرو څه نا څه خپل کار کړی دی او مونږ وینو، چې څوک لارې جوړوي او پېچومې اواروي، څوک کارخانو او فابریکو کې خدمت کوي، ځینې ماڼۍ او قصرونه ابادوي. ځینې نور د ورانولو په کار بوخت دي، ځکه وایم چې دلته ناپوهانو ډېر کار کړی او دا بیان یا ډېر لږ دی یا خپلې وظیفې ته ښه ملتفت نه دی او له عشقه محروم دی.

څومره توجه، چې معنیٰ ته په کار ده اهل معنیٰ یې معنیٰ ته نه لري او په دې باندې ډېر افسوس او حسرت په کار دی، مګر دغه کار هم بوالهوس نه شي کولای او د درد خاوندانو ته ضرورت لري.

مضر احتياط

که رښتيا ووايم مونږ ډېرې هوښيارۍ او ډېرو احتياطونو برباد کړي يو. يو چا زمونږ په حق کې ويلي وو، دا خلک له ضرورته زيات هوښيار او محتاط دي.

راځئ چې په دې خبره کې فکر وکړو.

هوښياري، چې له اندازې نه زياته شي او هام قوي کوي.

احتياط، چې ډېر زيات شي لاسونه او پښې شلوي.

شمي اکا زمونږ په کور او کلي کې په ډېرې هوښيارۍ مشهور و او هر چا به، چې کومه مشوره غوښتله ده ته به راتلل.

د ده د هوښيارۍ او احتياط يوه نښه دا وه، چې ده تر اخره پورې خپل کور ته برق را نه ووست او ويل به يې که کله برق شارټ شي، نو حريق به واقع او کور به مې وسوزي.

د ده دا عدت و، چې په موټر کې به نه سورېده او ډېر لرې ځاى ته به هم پياده روان و، ځکه چې د موټر له چپه کېدلو وېرېده او احتياط يې کاوه.

هو! دى له ډېره عقله پياده ګرځېده او کور کې به يې رښتيا هم ډېر لږ وه.

دغه شان هوښياران او د احتياط خاوندان زمونږ په مملکت کې زښت ډېر دي او د نوي تهذيب او تمدن قبلول له برق او موټر نه هم زيات مضر بولي.

زمونږ په ادارو او شعباتو کې ډېر هوښيار او ډېر محتاط اشخاص زيات ليدل کېږي، د دوی د نوي نهضت او نوې رڼا په قبلولو کې ډېر سخت مقاومت کوي او هغه کسان، چې له ځينو مزخرفاتو او مضرو افکارو سره مجادله کوي بې تجربې او افراطي هلکان ګڼي، دوی وايي په هر کار کې اعتدال ښه دی او بايد په هر څه کې له ډېر احتياط نه کار واخيستل شي.

هغه څوک، چې يو قدم د عصر خوا ته نږدې کېږي او ارزو لري چې د دنيا له سير سره موافقت وشي، دوی وربانډې سترګې سرې کړي او تهديدوي يې. چې تاسې د قوم له روحياتو، د محيط له مقتضياتو ناخبره ياست او جامعه بربادوئ.

دوی ځانونه داسې ښيي، لکه چې د علم او عقل او تجاربو سرمايه داران همدوی وي او دنيا د دوی په ښکر ولاړه، په دوی ودانه وي، مګر رحمان بابا وايي:

دا دنيا په احمقانو ده ودانه   دانا نه کا په دنيا باندې غرض

دوی هر وخت د اعتدال پسندۍ په نامه د نوي نهضت او مدنيت مخه نيسي او غواړي، چې وړاندې تلونکي او پېشرفت غوښتونکي په شا بوزي او بېرته يې وګرځوي.

دوی خيال کوي. چې اعتدال او احتياط، سکون او جمود قبلول دي او يو قدم وړاندې ايښودل له احتياط او اعتدال نه وتل دي.

تاسې پدې پوه شئ، چې همدغه کسان په شا تلونکي(مرتجعين) دي. چې اعتدال په حقيقت کې نه پيژني او يا په دغه نامه د ملت د پېشرفت مخه نيسي.

دغه محتاط او اعتدال پسنده طبقه، چې په اصل کې له اعتدال نه ډېر لرې دي دوی کې د مسامحه کارۍ مماسات او سازشونو استعداد موجود دی، په کوم ځای کې چې د حق او حقيقت اظهار په کار وي، دوی غلي او خاموشه ناست وي او هر څوک، چې هر څه وايي دوی ورسره سرخوزوي او خپل محبوبيت ساتي.

د دوی دا عادت دومره قوي شوی، چې د خدای رضا هم د خلکو په نارضايۍ کې نه خوښوي او که د قوم له روحياتو نه خلاف وي د دين او عقيدې اظهار هم نه کوي.

له يوه خان او ملک سره دومره ناجايزه مراعاتونه کوي، چې طوايف الملوکۍ ته خبره ورسيږي، له سپين پګړيو سره تر دې حده مماشات اختيار کړي، چې د حقيقي اسلام په عوض ورسره جعلي او موضوعي خبرې ومني.

هو! دوی له هر چا سره سازش کوي، مګر له عصري ترقياتو سره يې جوړه نه راځي، دوی په عين حال کې چې د نوي نهضت او عصريت له زړه نه مخالف دي يا يې د خپل مفاد دپاره مضر ګڼي، ځلمو او ځوانانو ته داسې ښکاره، کوي چې تاسې نه پوهيږئ او پخوا له وخته دنيا ته راغلي ياست، مونږ غواړو چې مخکې ولاړ شو او ترقي وکړو، مګر قوم جاهل دی او بايد له ډېر احتياط او اعتدال نه کار واخيستل شي.

دوی ته بايد وويل شي، چې که تاسو غوندې محتاط او اعتداليون موجود وو، دا جهل او ناپوهي به هېڅکله نه ورکيږي او څوک به يو قدم وړاندې وانخلي.

مګر که تاسو خلکو وپیژندلئ او زمانې ستاسې حال ښکاره کړ بیا به ډېر ګړندي منزل مقصود ته ورسېږو او تاسو ته به د پښتنو په تاریخ کې بې ملامتۍ نور څه پاتې نشي.

هغه ځوانان، چې تاسو بېرته را ګرزولي دي او په نورو مغزو کې مو زاړه فکرونه اچولي دي، تاسو سره به په خجالت کې شریک او سهیم وي او ستاسې د خوشحالۍ او هوښیارۍ او مضر احتیاط سر به ډېر ژر ښکاره شي.

زه خپل وجداني مسئولیت رفع کوم او وایم: کومه رویه چې تاسې نیولې ده، اعتدال نه دی تفریط دی، بلکې هېڅ نه دي او تاسې هېڅ نه کوئ، مونږ تاسې پېژنو او پدې خبرو نه غولېږو.

ستاسې هوښیاري او احتیاط ډېر ضعیف احتمالات او توهمات غټوي او تاسې وېروي.

تاسې زمونږ قافله ځای په ځای درولې ده او درخپلو اسونو جلبونه مو دومره ټینګ نیولي، چې یو یو قدم وروروسته او په شا ځي.

دا ارتجاعي قدمونه مونږ ته ډېر مضر تمامېږي. تاسې د کاروان او قافلې مخه نیولې ده او ستاسې توقف د ټولو د معطلۍ سبب ګرځي. د خدای دپاره تاسې له مخې لرې شئ او مونږ پرېږدئ، چې وړاندې ولاړ شو او یو ځای ته ورسېږو.

حاکمانو ته وایم

ای هغو کسانو ، چې ستاسې په لاس کې د حکومت لښته ده ستاسې په امر یو سړی وهل کیږي، تړل کیږي، جرمه کیږ او هر څه کیږي.
ستاسې په نظر یو بې ګناه په محبس کې لویږي او یو ګناهګار له بنده خلاصیږي. ستاسې په عدالت مظلومان له ظلمونونه نجات مومي او ستاسې په بې انصافۍ ظلمونه، جبرونه په عالم کې خرڅیږي.
ستاسې غفلت او بې خبري عالمونه تباه کوي او ستاسې په ویښتوب او هوښیارتوب ډېر ښه ښه کارونه کېدلی شي.
که تاسې په سمه او صحیح لار روان شئ ډېر بې لارې خلک په لار کیږي. که تاسې پخپله د نفس او شیطان په لاره درومئ، نو په عالم کې د ظلمونو له لاسه بې تمیزه قیامت او بې میزانه محشر جوړیږي.
ستاسې په لاس کې د حکومت زور او قوت موجود دی، که تاسې لېوان یا لېونیان شئ د خدای مخلوق تباه کیږي.
که تاسې ماشومان او اطفال اوسئ ستاسې په طفلانه لوبو ډېر کورونه خرابېږي، که تاسې ړانده او کاڼه شئ حق او عدالت مري او ظلمونه، فسادونه، بدبد کارونه رواج مومي.

تاسې پدې پوه شئ، چې د دنیا د نظام او انتظام دپاره خدای دوه شیه پیدا کړي دي، چې یوه ته حکمت او بل ته حکومت وایي.

حکومت هېڅکله بې له علم او پوهې، بې له تدبیر او سیاست څخه چې له دې ټولو نه په حکمت تعبیر کېدلی شي، مخکې نه ځي او تش کوتک په دنیا کې نه چلیږي.

اوس په متمدنه او مترقي دنیا کې یو سړی په ډېر علمي لیاقت او لوړ شخصیت حاکم کېدلی شي او هغه څوک دغه رتبه او مرتبه ګټلی شي، چې په تدبیر او سیاست کې اوله درجه مهارت ولري او د مهمو صفاتو خاوند وي، مګر په تاسې کې لا اوس هم بې سواده، بې ذوقه، بې علمه، بې رحمه، بې انصافه او له جهانه ناخبره اشخاص پیدا کېږي، چې بې رشوت اخستلو، وهلو او ټکولو، کنځلو او بدو ویلو په نور څه نه پوهېږي او نه شي پوهېدلی.

تاسې پدې پوه شئ، چې حکومت له دې نه پس تجارتي متاع نشي کیدلی، چې څوک یې په پیسو او رشتونو واخلي.

هغه وخت او زمانه په تېرېدو کې ده، چې څوک د حکومت چوکۍ په خوشامندو او تملقنو وساتلی شي یا ظلم او بې شعوره قوت په یوه منطقه کې حاکمیت وکړای شي.

مونږ د دې عصر په شپو کې دا خوبونه لیدلي دي، چې علم او لیاقت، خیر او اصلاح به ډېر ژر خپله کرسۍ اشغال کړي او جهل او ناداني، ظلم، ستم، ریا کارۍ او فریب کارۍ به له خپلې چوکۍ را ولویږي.

تاسې خپل ځانونه اصلاح کړئ او پخپل ځان ګوتې ووهئ، مقصد ظاهري فېشن او ارایش نه دی، بلکې د عیبونو اصلاح او د ځان معنوي جوړول مې مراد دی.

راشئ دا زړه طریقه نوره پریږدئ او هر کار د سوټې په زور مه کوئ!

انسانان خدای د وهلو او ټکولو دپاره نه دي پیدا کړي.

د مجرمینو د قایلولو او اصلاح کولو د پاره نور وسایل هم شته.

ظلم په ظلم باندې هېڅ کله نه ورکیږي.

تاسې به ډېر خلک په وهلو معیوب کړي وي.

ډېر کسان به ستاسې د شدت او تشدد له لاسه تښتیدلي او ورک شوي وي، مګر جرایم او جنایتونه نه دي ورک شوي.

یو شاعر وایي:

د انسان اصلاح په پوهه انسان کړې
ناپوهان یې په وهلو د انسان کړي

نو راشئ له علم او پوهې نه کار واخلئ، ظلمونه او جبرونه پریږدئ!

بې ګناه خلک په وهلو او ټکولو مه قایلوئ!

په رشتونو او لحاظونو له حق او حقیقت نه مه تیریږئ او د یوه په ګناه بل ته جزاء مه ورکوئ! تاسې پخپل نفس او خپلو خواهشاتو حاکمیت پیدا کړئ او د همدغه حاکمیت په اثر ځانونه د دې لایق کړئ، چې په نورو داسې حکومت وکړئ، لکه چې یو

پلار یې پخپلو زامنو باندې پخپل کور کې کوي او هېڅ راز ظلمونه پکې نه وي.

میلونر خیرات خور

که څوک خپه کېږي که خوشحالېږي زه خو څه وایم او خپله غاړه خلاصوم، ګونده دا ساده مخلوق لږ غونډې پوه شي او فکر وکړي.

زه اروپا ته نه یم تللی، امریکا مې نه ده لیدلې، په افریقا کې نه یم ګرځېدلی او هېڅرې نه یم تللی، مګر یو عجیب مملکت مې لیدلی دی او عجیب مخلوق پکې اوسي. په دې مملکت کې د دې په ځای، چې بډایان او مالداران خوارانو او غریبانو ته څه ورکړي خوران مسکینان د ډېر مال او دولت خاوندانو ته څه ورکوي او هغوی هم نه شرمېږي اخلي یې.

ته به وایې دی رشوت خواره ماموران او حاکمان یا دوي، چې په لکونو روپۍ او بې حسابه جایدادونه لري له یوه ډېر عاجز سړي نه هم په ډېره جزیي فقره کې ترڅو سل دوه سوه روپۍ وانخلي نه یې پرېږدي.

نه زه دغه بې رحمه، بې انصافه رشوت خواره نه ښیم، خیرات خواره ښیم.

په دې مملکت کې، چې زه ورته عجیب مملکت وایم ملیونر خیرات خور هم پیدا کېږي او ډېر غنیان د خوارانو او مسکینانو خیراتونه خوري.

په دغه وطن کې ما داسې خلک ولیدل، چې اسونه ورته ولاړ دي موټر لري، قصرونه او باغونه، ځمکې او پټې یې په هر ځای

کې شته، مګر له داسې خلکو نه خیراتونه او شکرانې اخلي، چې هغوی د خپل اولاد نفقي او جامې ته حیران دي او د دوی نوکرو ته هم نه رسیږي.

په دغه مملکت کې معکوس وضیعت دی او وړي، بربنډ یې له مړو او دولتمنو سره مالي مرسته او کومک کوي.

په کوم ځای کې، چې د بې وزلو او خوارانو په خیراتونو او شکرانو غنیان او متمولین ځمکې او جایدادونه، کورنه او باغونه، موټر او اسونه اخلي.

ایا د هغوی په حال افسوس او حسرت نه دی په کار؟

ای خوارو او بې وزلو پښتنو! هر څوک چې غني او دولتمن شي میا وي که ملا، سید وي که پیر او پېشوا هغه د خیراتونو او ذکاتونو مستحق نه دی.

هغوی باید تاسې غوندې عاجزانو ته زکاتونه درکړي او په تاسې باندې زړه وسوزوي، که تاسې نه دریږئ او اورمرو نورو ته څه ورکوئ د قصرونو او باغونو خاوندانو ته څه مه ورکوي، بلکې ګوډ،ړانده، کونډې، یتیم، بندي او مسافر ته یې ورکړئ، چې په اخرت کې په ښه درشي.

ستاسې په خیراتونو په عمرو عمرو خلکو مزې، چړچې او ورمیږونه وکړه، که رښتیا وایم نو شرابونه هم پرې واخیستل شوه او فحاشي پرې وشوه، لږې سترګې وغړوئ او لږ غوندې هوښیار شي.

اخر ړانده خو نه یاست دا څه درباندې کیږي.

تاسې خپلو شکېدلو جامو ، خپل فقر او مسکنت او د دوی مال او دولت وګورئ!

چې دوی څنګه دي او تاسې څنګه یاست؟

که دوی نه شرمیږي او ستاسې خیرات نه قبلوي، بلکې غواړي یې تاسې د دوی له حیثیت او شان نه وشرمیږي او دوی تر قیامته او په قیامت کې مه شرموئ.

ګرانه لیکواله!

د دې عصر قافله ډېره ګړندۍ ده، له دې کاروان سره برابر تګ نوې اقتضاګانې لرې او د انسان په ظاهري او معنوي حال کې بدلون غواړي.

پخوا به یو کاروانې له ځان سره پتیرې اخیستې او په پڼو به یې میخونه او نالونه وهل، مګر اوس د الوتکو په سفر کې دغه شیان نه دي په کار او د دې وخت مسافرت هغسې نه دی.

مونږ اوس د ژوندانه په نوې مرحله کې داخلیږو او له یوه حاله بل ته انتقال کوو. هغه څوک چې له خپل خره راکوزیږي او په الوتکه کې الوزي باید فکر او نظر یې بل راز شي او ناسته ولاړه یې هغسې نه وي.

هغه چې ټول عمر پلې ګرزېدلی او له عقله پیا ده دی د آس یا بایسکل سپرلي هم ورته ډېره ګرانه معلومیږي، د سپوږمۍ کرې ته ختل خولا څه کوي.

له یوه زاړه جهان نه نوې دنیا ته ورتګ او په نوو توغندیو سپرېدل ډېر مراحل په مخکې لري او نوې عصري پوهه غواړي.

انسان لکه د تجارت مال داسې نه دی، چې د اوښ له شانه الوتکې ته رانقل شي او هېڅ تغیر پکې رانه شي.

تجارتي مالونه هم د اوښانو په شا په څټو او غوندو کې وي او په الوتکو کې خپله جامه او ظرف بدلوي. هغه وخت چې مونږ د خپل کلي او کور له څو تنو کاروانیو سره به خرو پسې روان وو او

اوس، چې د مختلفو ملتونو له افرادو سره په الوتکو کې لرې هېوادو ته ځو او راځو باید له هغه حا له ډېر فرق ولرو او هغسې نه اوسو.

که هغه وخت زمونږ نظر محدود و زمونږ مزلونه هم لنډ و، مګر اوس له دغه اوږدو مزلونو او لوړو پروازونو سره لوړ فکر او لرې نظر هم په کار دی.

زمونږ خلک خو اوس د هوايي سرويسونو له برکته له ځمکې نه لوړې فضا ته هسک شوه او وزرونه يې پيدا کړه، مګر د خلکو فکرونه او اخلاق لوړول دغومره اسانه کار نه دی، چې کوم داخلي يا خارجي شرکت يې سرته ورسوي.

دا کار تر ډېره حده د هېواد د پوهانو اوليکوالو کار دی.

دا د دوی وظيفه ده، چې د يوه نوي نهضت او ارتقايي حرکت ملګرتيا وکړي او د خلکو ذهنونه د نورو افکارو او عصري ايجاباتو قبلولو ته تيار کړي. نوي نهضتونه په هر ځای او په هر وخت کې پالونکي او رټونکي لري.

په هر ملت کې (نوې خوښې) او (زړه خوښې) شته.

زاړه هر چېرته زاړه رواجونه او عادتونه خوښوي، ځوانان هر کله د نوي فکر او د نوي ژوند طرفدار وي.

د دې دواړو ډلو ترمينځ يوه بله ډله مينځګړيتوب کوي، يعنې ځينې نوي شيان ښه ګڼي او ځينې بد بولي. په زړو شيانو کې هم ځينې خوښوي او ځينې نه.

دا دریمه ډله په جامعه کې معتدل اشخاص ګڼل کیږي او هغه دوه نور د افراط او تفریط خاوندان بولي.

زه دلته دانه وایم، چې د افراط طرفداران ښه دي که اعتدال پسند، مګر په لیکوالو دا پیرزوینه لرم، چې دوی باید هر کله او هر چېرته د نوو نهضتونو ټینګ طرفدار وي او هغه زاړه رسمونه او رواجونه بد وګڼي، چې د یوې جامعې د ښېرته پاتې کېدو موجب دي.

لیکوال باید خلک پدې پوه کړي، چې د دوی اجتماعي او انفرادي ژوند څه راز دی؟ دوی څه کوي؟

د دوی خویونه، فکرونه، عملونه او نېتونه څنګه دي؟ د نن ورځې د ژوند دپاره څه په کار دي او د سبا ورځې ضرورتونه څه دي؟

د یوه ولس د حقیقي سعادت د تامین دپاره له هر چا نه د پوهانو او لیکوالو مرسته ډېره په کار ده، دوی باید خلک د اصلاحي فعالیتونو او پروګرامونو په ښېګڼو پوه کړي او په عالم کې داسې خوشبیني پیدا کړي، چې واقع بینۍ ته زیان ونه رسوي.

مونږ لکه چې د ښو او سمولارو جوړولو ته ډېر ضرورت لرو دېته هم اړ یو، چې په ښه لاره تګ خلکو ته وښیو او ښه حرکت را پیدا کړو.

که سړک هر څومره ښه جوړ شي او لياره ډېره اواره هم وي، چې څوک په سمه لاره نه ځي او د حرکت اراده نه لري څوک به يې څه کړي؟

که د چا صحت هر څومره ښه وي او په وجود تکړه وي، چې خوي يې وران او عمل يې بد وِي، نو څه فايده؟ ترڅو چې زمونږ عادات او اخلاق سم نه شي او بد ذهنيتونه راسره ملګري وي، که دا ملک جنت هم شي زمونږ بد عملونه او بد رواجونه به يې په جهنم بدل کړي او په هغو اورونو به سوزي، چې زمونږ له نفسونو نه يې لوخړې او لمبې پورته کېږي که مونږ خپل ځانته متوجه شو او خپل کردار او رفتار په نظر کې ونيسو زمونږ هغه ظلمونه او جهالتونه، چې د رسم و رواج او عرف او عادات نوم پرې ايښودل شوی دی، زمونږ د بدبختۍ ډېر مهم عوامل دي، چې يوه اساسي مجادله او قلمي مبارزه ورسره په کار ده.

په دې اوس وخت کې، چې د تحول وږمه، رسم و رواج پوړنی له مخه اخلي او محبوبيت له مينځه ځي د ليکوالو په غاړه ډېر مهم مسئوليتونه پراته دي، چې د حقايقو له مخې پرده لرې کړي او ښو ته ښه بدو ته بد ووايي، يعنې له هېچانه ونه وېرېږي حتیٰ، چې له عرف و عادت نه يې هم سترګه ونه سوزي او د حقانيت په جذبه د ناپوهۍ له هغه بد ذهنيت سره مجادله وکړي، چې قوت او قدرت يې د زړې زمانې له فرعونيانو کم نه دی او يوازې ابراهيمي جرئت ورسره مقابله کولی شي.

د لیکوال لویوالی په همدغه ټکي کې پروت دی، چې د جامعې عرف و عادت ته په انتقادي نظر وګوري او خپله عقیده پټه نه کړي.

هغه څوک چې خپل صحیح فکر او نظر د عام ذهنیت په مخالفت نه شي څرګندولی څوک ورته په نفرت نه ګوري، مګر کوم ارزښ هم د جامعې په نظر کې نه لرې.

رښتیانی لیکوال او ستر لیکوال هماغه دی، چې د راتلونکي نسل قضاوت په نظر کې ونیسي او له سبا ورځې وډار شي، نه له نن ورځې نه.

یو مسلمان باید هغه ورځ په نظر کې ولري، چې یو صحیح قضاوت پکې کېدونکی دی او حقیقت پکې له رسمونو او رواجونو نه لوړ مقام لري.

څنګه چې په یوه باغ کې هر وخت ناکاره بوټي، درب او کبلې پیدا کیږي باغبانان یې له بېخه باسي، چې له باغ نه ځنګل جوړ نه شي په یوه ولس کې هم په مرور د زمان ځینې وران خویونه او بد عادتونه پیدا کېږي، چې انساني باغ و بڼ ته زیان رسوي. هغه اصلاحي نهضتونه چې په ملتونو کې وخت په وخت پیدا کېږي د همدې دپاره وي، چې دغه راز بد بوټي ورک کړي او د خلکو په ذهن کې نوې رڼا پیدا شي.

د جهان تاریخ، چې سړی ګوري او د سترو لیکوالو او پوهانو د ژوندانه مطالعه کوي دا ورته معلومېږي، چې د فکر او پوهې مشرانو او لویانو د خپلې عقیدې او فکر د نظر په اظهار او ابلاغ

کې څومره جرئت او جسارت نه کار اخستی او خپل ژوند يې د نورو د ژوند ښه کولو دپاره څومره خوار کړی، بلکې قربان کړی يې دی.

د راتلونکي نسل په نظر کې خپله لويي ثابتول څه اسانه کار نه دی، چې خوشې په خوشې لاس ته راشي. که سړی د پوهې او فکر په رڼا کې د حقايقو په اظهار نن هر څومره منفور واقع شي او عام ذهن و نظر ورته په کرکه وګوري هغومره به دغه سړی د سبا ورځې په رڼا او د راتلونکي نسل په نظر کې ښکلی او محبوب ښکاري.

بلەیوە

خپله ژبه

دغه لمر، چې پاس په اسمان کې زمونږ د پاسه ځلیږي او پخپل نور او حرارت د ځمکې د مخ په بوټو او ژوندیو شیانو کې د نشوې نما قوت پیدا کوي. همدغه شان یو بل معنوي لمر هم شته، چې وړانګې او پلوشې یې د انسان په زړه او دماغ ولیږي او له انعکاس څخه یې افکار او خیالات پیدا کیږي، دا افکار یا خیالات چې د الفاظو او کلماتو په جامه کې څرګند شي نطق، خطابه، شعر، موعظه، نصیحت او داسې نور ورته ویل کیږي، چې دا ټول د ژبې تر عمومي عنوان لاندې راځي او انسان ورباندې له نورو حیواناتو امتیاز پیدا کوي.

نو ویلی شو، چې زمونږ الفاظ او کلمات تش هغه اصوات نه دي، چې له مرغانو او نورو حیواناتو اوریدل کیږي، بلکې دا زمونږ د زړه غږ او د فکر فانوس دی، چې زمونږ فکري رڼا او نور وزیاتوي او مونږ په همدغه وسیله کولی شو، چې یو د بل په مقصد پوه شو او یو له بله فکري او معنوي استفاده وکړو. دا باید مونږ ومنو چې که انسان د نطق او وینا قوت نه لرلي او د افکارو او خیالاتو د جریان دپاره یې دا مجرانه درلودی، هیڅکله به یې دغه ذهني او عقلي ارتقا نه وه کړې او نه به یې له نورو حیواناتو دومره توپیر درلود، نو زمونږ وینا که څه هم د هغې رڼا زیږیدنه ده، چې له یوه ډېر لوړ اسمانه زمونږ ذهن ته راښکته کیږي، مګر د

دي رښا په زياتوالي کې زښت ډېر تاثير او دخل هم لري، چې بايد په ډېر زيات اهميت ورته قايل شو.

دا هم بايد وويل شي، چې د دغه معنوي لمر فيضان چې انسان ورځني فکري رڼا اخلي او ژبه ورځنې پيدا شوې ده او هم لکه، چې يو مملکت له بل ځنې پخپلو مخصوصو بوټو او حيواناتو امتياز پيدا کوي او معنیٰ بيليږي، قامونه هم يو له بله پخپله ملي او مخصوصه ژبه جلا کيږي او دا هېڅ امکان نلري، چې د مځکې د مخ ټول انسانان په يوه ژبه وګړيږي، بلکې دا طبيعي او منل شوی قانون دی، چې هر ملت به ځانته ژبه لري او پخپله ژبه کې به علمي او معنوي ارتقا کوي. همدغه سبب دی چې يو سړی په ډېر زيار او زحمت هم په پردۍ ژبه کې داسې اديب کيدی نشي، چې له اهل زبانو څخه يې هېڅ فرق ونشي. دا ځکه چې د بلې ژبې الفاظ او کلمات د ده د هغو دقيقو القاآتو ترجماني نشي کولی، چې دی پخپله ژبه کې ورځينې تعبيرکولی شي، نو ضرور د ده ذهني او دماغي واردات بې تعبيره پاتي کيږي او د فکر لار يې بنديږي، چې ديته بايد فکري او معنوي اختناق ووايو.

نو ملتونه هم لکه اقليمونه او مناطق د اجتماعي ناموس او طبيعي نظام تر اغيزې لاندې دي، چې هېڅلکه ورځنې سر نشي غړولی او حتماً ورسره موافقت کوي. که څوک له دې قانون مخالفت کوي او غواړي چې په بله ژبه کې د علم او عرفان، ادب او بصيرت خاوند شي هغه داسې مثال لري، لکه چې د تودو ملکو

مخصوص بوټي په سړو ملکو کې کري یا د یوه موسم کرهڼه په بل کې کوي.

دا څرګنده ده، چې له دغسې سعي او عمل څینې هیڅ نتیجه نه اخیستل کېږي او دا راز زیار او زحمت انسان نشي مسعود کولی.

که یو ملت وغواړي، چې خپل احتیاجات په بله ژبه پوره کاندې او په پردۍ ژبه کې د علم او معارف خاوند شي، ښایي چې پخپل جدو جهد څینې معلومات لاس ته راولي او لږ څه خپله مخه رڼا کړي، مګر دا رڼا به لکه د غلو ډیوه ډېره ضعیفه او خړه وي، چې په نري شمال به مري او هیڅ دوام به نلري. که ملت د بل په ژبه څه زده کوي هغه زده کړه به لکه د طوطي او مینا زده کړه تش د ژبې په سر وي او زړه ته به هیڅ لار نلري، په داسې ملت کې هیڅکله د فکري نشوې او ارتقا هیله نه کیږي او نه په علم او ادب کې سمه او صحیح لار ورته پیدا کیږي، دا راز ملتونه همېشه خپلې سترګې غړوي، مګر څه نه وینې نو مونږ باید ارومرو خپله ژبه ژوندۍ کړو او د علم وعرفان ډیوه پکې بله کړو، ځکه چې دا ژبه د ملت په ذهن او زړه کې ځای لري او په رڼا باندې یې طبعاً د ملت ذهني او دماغي خونه روښانه کیږي او ډېر ژر د معارف پلوشې د وطن په هره خوا کې خپرېږي.

خپل ملیت ساتل

هر ملت بعضې مخصوص شیان لري، چې که سړی هغه ورځینې لرې کړي هېڅ امتیاز ورته نه پاته کېږي.

د همدې لامله هر ژوندی او بېدار ملت خپل ټول ملي شیان لکه: رسوم او اداب، ملي موسیقي او ملي ادب، ملي ژبه او ملي روایات، ملي ذوق او ملي اخلاق په ډېر ښه شان ساتي او هېڅکله ځان د بل قوم په څېر نه ښکاره کوي، بعضې ملتونه پدې باب کې دومره ډېر احتیاط کوي، چې خپل خرافات او بې معنیٰ شیان، چې هېڅ فایده پکې نه وي هم له لاسه نه باسي او ډېر احتیاط کوي، چې وربانديې ټینګ وي. یو ملت له بل ځنې علم و فن، صنعت اخلي، خو ملي خصایص یې هېڅکله نه قبلوي، مګر ځینې ضعیف النفس ملتونه چې د نورو تر تاثیر لاندې راغلي او خپل ملي ذوق او احساس یې ورک کړی دی، ځکه چې هغوی ته خپل هرڅه بد معلومېږي او پردي هرڅه ورته ښه ښکاري، نو په هر شي کې د نورو تقلید کوي او د ملیت په معنیٰ هم هېڅ نه پوهېږي خپل ځانونه ورته ډېر ټیټ او ښکته ښکاري، ښه او بد د نورو په ذوق ځانته معلوموي او له ځانه هېڅ فکرنشي کولی.

که سړی د یوه قام ازادي او خپلواکي د روح او نفس له خوا په نظر کې ونیسي، نو پوره ازادي او حقیقي خپلواکي هغه قوم لري،

چې پخپل فکر کې د بل قوم تر تاثیرلاندې نه وي راغلی، یعنې په غیر شعوري طور په بل قام پسې نه وي روان، نه یې ذوق د بل د ذوق تابع وي او نه د بل قوم فکر له خپل فکره ښه ګڼي.

هر کله پښتون یو توریالی او ننګیالی ټبر دی، چې تر او سه په دنیا کې په جګو او هسکو ژوند کوي او هېڅکله ورته بل څوک له ځانه لوړ او ستر نه ښکاره کیږي، نو طبعاً باید خپل ملي خصوصیات او پښتني ممیزات په ښه شان وساتي او هېڅکله یې له لاسه ونه باسي.

د پښتنو ملي اخلاق او خویونه، چې په پښتونواله ورځنې تعبیرکیږي د ملیت ستنې او مهم ارکان دي، چې په اجتماعي حیات کې ډېر زیات قیمت او اهمیت لري او حقیقي تهذیب پکې لیدل کېږي، د پښتنو صاف اورښتیا ویل، پخپل عهد او قول له سر او ماله تېرېدل، له ضعیفانو او بې وزلو سره مرسته او کومک کول دا ټول هغه صفات او خویونه دي، چې پښتانه یې د پښتونولۍ ارکان او شروط ګڼي.

د پښتنو ملي تربیه هم پر یوه داسې اساس باندې قایمه ده، چې له نني حیات او ژوندون سره پوره موافقت لري. دا قوم اوس دیته نه دی محتاج. چې څوک ورته د شجاعت او زړورتوب درس ورکړي یا یې د زیار ایستلو او زحمت ګاللو د پاره تربیه کاندي، ځکه چې دوی ته خپل ملیت دا تعلیم ورکړی دی، چې باید هېڅ کار ورته په دنیا کې ګران او مشکل معلوم نشي او له هیچا ځنې یې سترګه ونه سوزي. وګورئ! یو پښتون چې کله خپل ځان

ستايي، نو وايي چې زه اسمان ته تېره غورزوم او سر ورته نيسم، صفتونه خو نور هم ډېر دي، مګر هر قوم او هر څوک له خپل ملي ذوق او احساس سره سره يو صفت ځانته غوره کوي او فخر ورباندې کوي.

نو معلومه شوه، چې پښتنو ته له مشکلاتو سره مقابله کول او ګرانو کارو ته سر نيول ډېر ښه ښکارېږي او دا قوم د هر راز سختيو مقابلې ته تيار او مستعد دی. دې قوم ته له هر چا څنې خپل ځان لوړ ښکاري او تل پخپل مليت او پښتنواله افتخار کوي، د همدې لامله د قسم په ځای کې وايي:

پښتون به نه يم که دا کار مې ونکړ.

نو قومونه که عزته النفس او ځان ښه ګڼل يا پخپل مليت باندې فخر کول کسبي زده کوي، دوی ته خپل محيط او مليت دا ورښيي او بل معلم ته يې هېڅ حاجت نه پيښيږي.

د پښتنو مليت او ملي اخلاق د دوی له نامه سره تړل شوي دي.

که څوک د پښتنو په کلو او قبايلو کې وګرزي دا به ورته معلومه او څرګنده شي، چې پښتانه هغه چا ته پښتون نه وايي، چې هغه يوازې په پښتو خبرې کولی شي او نه پښتو يوازې د دغو مخصوصو الفاظو او کلماتو دپاره استعمالېږي، ځکه چې د دوی د محاوراتو او اصطلاحاتو په ناليکل شوي قاموس کې دا دوه کلمې خورا ډېرې معناوې لري، چې د دې قوم ټول صفات او مميزات پکې راځي.

نو مونږ باید خپل ملي اخلاق او پښتونواله په ښه شان وروزو او د خپلو تېرو پښتنو هغه خویونه، چې باید انسانان او انسانیت ورباندې فخر وکړي تل په نظر کې ونیسو.

زمونږ اسلاف او پخوانۍ برسېره په دې، چې توره او توریالیتوب ورځنې په میراث پاتې دی، د نورو لوړو او ښو صفتونو خاوندان هم و، چې په هېڅ قوم کې په طبیعي او غریزي ډول نه لیدل کیږي.

دوی مهذاب او خوشبین وو، دوی پخپل ناموس ډېر ټینګ وو او بل چا ته یې هم هېڅکله په سپکه سترګه نه کتل، په هر میدان او هر ډګر کې د ظالمانو دښمن او د مظلومانو ملګري وو، هر چا به چې دوی ته ننګ راوړ له سر او ماله به ورباندې تېرېدل او هغه به یې تر خپل سیوري لاندې په ډېر ښه شان ساته.

خپله سیمه به یې ډېره درنه ساتله او پخپله یوه لویشت مځکه به یې خپل سرونه ورکول، هېڅکله یې په دنیا کې د بې ننګۍ ژوندون نه کاوه او نه به یې د چا پېغور خپل ځانته پرېښوده، خپل نوم ورته له هر چا ځنې ښه ښکاریده او د پښتونولۍ اب و ابرو یې په ډېر ښه شان ساتله، نو مونږ باید خپل ټول ملي شیان او ملي اخلاق له هر چا ځیني ښه وګڼو او پخپله پښتونواله ونازیږو، کوم طبیعي جوهر او معنوي ښېګڼې چې مونږ لرو، هغه په بل هېڅ قوم کې نشته او نه یې پیدا کولی شي، که څه هم په فن او صنعت کې له مونږ ځنې ډېر وړاندې او مخکې وي.

نو مونږ باید له نورو اقوامو څخه فنون او صنایع، علوم او معارف واخلو. د نورو سیاست او معاشرت، کړه وړه هر څه ځانته معلوم کړو، مګر د هغوی په ظاهري ښایست او ښکلیتوب خپل زړه بای نلو او نه خپل ملي ذوق د چا په تقلید کې ورکړو، مونږ باید د پښتونولۍ بڼ خور کړو او لکه بلبلان د نورو د باغ په ګلانو ونه تپیږو.

مونږ باید د خپلې ملي ژبې له ژوندون کولو سره سم خپل معنویت او ملیت پوره ژوندي کړو او لفظاً او معنیٰ له پلوه ځانونه پښتانه کړو، مونږ باید د خپلې ملي ژبې په قانون کې د پښتونولۍ رڼا او د علم وعرفان نور دواړه جمع کړو او پښتو و پښتنواله یو ځای وروزو او عقیده ولرو، چې زمونږ خاوره د تهذیب او ښو صفتونو زانګو وه او د تاریخ په حق شهادت تهذیب پلوشې زمونږ د ملک او زمونږ د پلرو د اعمالو د هنداري څخه په دنیا کې منعکس شوي دي.

حرکت او پښتون

لمر ختلی او وړانګې يې له درونځې نه کوټې ته را پرې وتلې دي، يو وړو کی ماشوم، چې نوی له خوبه راپاڅيدلی په کټ کې ناست دی او د لمر پلوشو ته هر ساعت لاس وراچوي، مګر هېڅ شی په لاس نه ورځي او موټې يې هماغسې تش پاتې کېږي. دی پدې نه پوهېږي، چې دا وړانګې زما په سترګو کې ځای لري او هيڅا ته لاس نه ورکوي.

اوه! واړه او کوچنيان څه عجيبه طايفه ده او څنګه شيانو پسې هڅه کوي، دوی چې کله خپل ځان په هنداره کې ويني هم لاس ور اچوي او منګولې ورسره لګوي، دوی ته خپل ځان هم پردی ښکاري او د خپل سر خولۍ هم د بل ګڼي. که ښه فکر وکړو مونږ هم لکه دوی له خپل ځان سره په جګړه اخته يو او په همدغسې شيانو پسې هڅه کوو، خو دومره فرق شته چې دوی ته خپل شی هم د بل ښکاري او مونږ د نورو مال هم خپل ګڼو، دوی په اورنې کې کلک تړلي وي سره له دې لاس او پښې خوزوي او خپل ځان خلاصوي، مګر مونږ بې تړلو هم هېڅ حرکت نه کوو او ځای پر ځای پراته يو.

هو! مونږ او واړه دومره ډېر فرق نلرو، که موږ لکه دوی د خپل ځان او وطن لپاره څه نشو کولی يا واړه يو او يا ويده.

هو! خوب هم يو عجيب كيفيت دی يوه شپه، چې زه په درانه خوب ويده وم او تندې راباندې ډېره غلبه کړې وه، نو ما به لوی لوی سيندونه او ولې ليدلې او هرساعت به مې اوبه څښلې، خو مړېدم به نه او تنده مې نه ماتيدله. کله به مې په لويو ډنډو کې لمبل او کله به مې په لوی سيند کې غوټې وهلې، مګر له خوبه را پاڅيدم لاس مې هم لوند نه و او سخت تږی وم.

د ويدو قومونو ټول کارونه به البته همدغه شان وي، چې هېڅ نتيجه به نلري دوی. به ګمان کوي چې مونږ کار کوو او ګرزو، مګر په حقيقت کې به ځای په ځای پراته وي او هېڅ به يې نه وي کړي.

خوبونه هم ټول يوراز نه دي ځينې خلک ويده دي او په خوب کې خبرې کوي، بعضې لا داسې هم وي چې له ځايه پاڅېږي او ګرزي، مګر وينښ نه وي. د چا خوب ډېر زيات او درونده وي، چې په چيغو هم نه راوينښېږي او ځينې کسان په يوه نري ګنګوسې وينښ شي، نو وينښول که څه هم د وينښوونکي کار دی، مګر د ويدو حال پکې ډېر تاثير لري. همدغه سبب دی چې د يوه ځای شاعران ډېر ژر خپل قام پرېښولی شي او د بل ځای شاعران دا افتخار نشي ګټلی او د سوز نارې يې د هوا په امواجو کې بې فايدې ورکيږي.

وينښول هم ډېر اقسام لري، سړی ټول په يو شان نه وينښوي، کشرانو ته سړی نارې وهي او ښوروي يې، مګر ځينې کسان په چاپې کولو او کښېمنډلو بيدارېږي. پدې عصر کې چې

وینښتوب تر هر څه ضرور دي باید هېڅوک ویده پاتې نشي، هر څوک که د خپلو خواخوږو په نارو نه وینښېږي، نو دښمنان یې دبرچوپه څوکو وینښوي. او هسې یې نه پرېږدي، نو د دښمنان یې د برچو په څوکو وینښوي او هسې یې نه پرېږدي، نو باید وینښ شو، مګر داسې وینښ نه لکه واړه هلکاه، چې له یوه خوبه راپاڅیدلي او په بل شان خوب کې پراته دي. لاس او پښې ښورول ضرور دي، خو دا سېنه چې سړی د وړانګو په نیولو خپل وخت تیر کړي، وړانګې هم سړی نیولي شي او پوره استفاده ورځینې کېږي، مګر هله چې سړی پوره وېښ وي او د زړه سترګې یې هم غړولې وي.

لوئیدل او جدیت

لکه چې د باغ بوټي او نیالګي ورځ په ورځ لوئیږي او وده کوي همدغه شان انسان همه د رشد او تکامل لور ته روان دی، مګر هېڅوک دا مسیر په سترګو نشي لیدی او هره شېبه په تفاوت نه پوهېږي. کله چې نباتات له مځکې نوي راجګ شي له خاورو سره برابروي او ښه لانه لیدل کېږي، مګر څه موده وروسته ښایسته ډېر لوی شوی وي او ښه وده یې کړې وي، دا لویوالی یو ځل نه پېښېږي، بلکې له ابتدا ځنې په یوه داسې تدریجي صورت جاري وي، چې څوک یې هره ورځ فرق نشي محسوس کولی، مګر هېڅوک ورځنې انکار نشي کولی، دنیا هم له خپلو ټولو موجوداتو سره همدغه شان د ترقۍ په لور روانه ده، که څه هم مونږ پکې پټې سترګې پراته یو او حرکت یې نه وینو دغه نشو و نما، چې په کایناتو کې په طبیعي صورت جریان لري او هېڅوک یې مخه نشي نیولی کله کله د بعضې عواملو په اثر کې د طبیعي حاله وزي او تغیر پکې پېښېږي.

هو! انسان دا اقتدار لري، چې د طبیعت سېر د خپل تدبیر په موسسه کې ګړندی کړي او پخپله روزنه او زیار یو باغ ډېر ژر سمسور کاندي. د انسان جدیت او فعالیت هم په حقیقت کې همدغه معنیٰ لري، چې دی له طبیعت سره یو لاس شي او خپل تاثیر څرګند وښیي.

کله کله سړی پدې راز بحثونو کې له ځینو کسانو اوري، چې په هر کار کې اعتدال ښه دی او ډېره بېړه ښه نه ده...

هو! اعتدال ښه دی او په هېڅ کار کې دومره بیړه نه ده په کار، چې سړی پخوا له فکر کولو یوه کار ته ملا وتړي او داسې منډې پکې ووهي، چې په یوه شېبه کې ځان دومره ستومانه کړي، چې بیا دوه ساعته ځای پرځای پروت وي او د حرکت نه وي، مګر داسې هم باید ونشي چې سړی اعتدال د ځان دپاره پلمه کړي او ټول کارونه طبیعي جریان ته وسپاري.

وګورئ! اوسپنه یا نورو فلزات پس له ډېرو قرنو او پیړیو د یوه مناسب حرارت او طبیعي تحول په اثر کې دا صلاحیت پیدا کوي، چې بعضې الات او اسبابونه ورځني جوړ شي، مګر کوم وخت چې صناعتي فابریکې د انسان لاس ته را ورسېږي ډېر ژر هر راز تحولات قبلوي او د انسان جدیت او فعالیت ته ځان تسلېموي.

نو د طبعیت سیر همېشه پداسې طور جاري وي، چې لیدل کېږي نه، مګر د انسان د فعالیت اغېزه ښکاره او څرګنده وي.

په هرځای او هر مملکت کې، چې د جدیت څرخونه په بیړه چلېږي هلته په ټولو شعبو کې ښکاره پېشرفت لیدل کېږي او ورځ په ورځ په کارونو کې تفاوت محسوس کېږي، نو باید هر سړی د خپل جدیت او فعالیت له مخې هر راز موانع لرې کړي او مخ پر وړاندې لاړ شي، پدې لاره کې که سړي ته هر څومره پېچومې مخې ته راشي باید سترګې یې ورته سپېنې نشي او اسانه یې وګڼي.

سړی که په یوه قوي زړه او د امکان په سترګه هر شي ته ګوري هغه ته ډېر موانع پیښېږي او څه شی یې مخه نشي نیولی، مګر هغه کسان چې ضعیف النفس دي هغوی پخپله ځانته موانع پیدا کوي او دومره اهمیت ورکوي، چې د اقدام تصور هم نشي کولی. ډېر خلک یوازې د همدې لامله چې یو کار ورځینې خراب نشي هېڅ کار ته زړه نه ښه کوي او له هر شي ځنې ډډه کوي. زما په خیال دغه راز ذهني موانع له ټولو موانعو ځنې ډېر تاثیر لري، ځوک چې له خپل پیشرفت سره مینه او علاقه لري هغه باید دا راز فکرونه بیخي له ځانه لرې کړي او خپل هغه حرکت، چې د ده نقصان او تاوان موجب کېږي هم له سکونه ښه وګڼي.

سړی باید په لوی لاس خپل ځان یا بل ته ضرر ونه رسوي، مګر له موهوم ضرر ځنې هم دومره ونه ډارشي، چې هېڅ کار ته لاس وړاندې نکړي او لاس تر زنې ناست وي.

انسان له ډېرو زیانونو او تاوانونو ځینې یوه ډېره قیمتي او مهمه فایده اخلي، چې هغه تجربه ده، ځوک چې د ژوندون په حقیقي مفهوم پوهېدلی وي، چې حیات بې له حرکت او جدیت ځنې بل شی نه دی او دا هم ورته معلومه وي، چې د دنیا ټول ژوندي شیان د همدغه ورزش په مرسته قوت او طاقت مومي، هغه هېڅکله ځای په ځای کښېناسته نه قبلوي. وګورئ! کوچنیان او واړه د خاپوړو او ځخیدلو په ذریعه خپل غړي قوي کوي او په سکون نه راضي کېږي.

دا ځکه چې د حیات له قانونه خپل سر نه غړوي او که هر څومره پخپلو حرکاتو کې تکلیف ویني او هر ساعت پر مخ ولوېږي بیا

راپاڅېږي او پخپلو پښو درېږي. دا ګرزيده اوښوريده دوی خپل کار ګڼي او هېڅکله له خپلې مور يا پلار څنې پکې مرسته نه غواړي.

هر څوک چې غواړي له خاورو څنې خپل سر را هسک کړي او پورته شي يا په بل عبارت د بلې ورځې دپاره ځان قوي کړي هغه بايد له دغسې پرزيدلو او وليدو ونه ډار شي او نه په دا راز واقعاتو، چې د حيات په لاره کې هر چا ته پېښېږي دومره متاثر شي، چې له هر څه لاس واخلي او په هسې کښيناستو راضي شي.

نو اعتدال پسندي بايد زمونږ د پياوړو ملګرو د جديت او فعاليت سير ورو نکړی شي او نه بايد د احتياط نوم په دوی دومره اغيزه وکړي، چې غړي يې بېخي سست شي او هېڅ ونکړي، ځکه چې احتياط ديته نه وايي، چې سړی هېڅ نه کوي او نه اعتدال دغه شی دی، لکه چې بعضې خلکو د خپلو داسې حرکاتو دپاره نوم ورکړی، چې په سترګو نه ليدل کېږي او نه يې چا ته تاثير معلومېږي.

کوم قومونه چې د ترقۍ په لار کې له نورو څنې وړاندې او دمخه دي که هغوی د اعتدال په نامه خپل سير لږ څه ورو کوي او په وقار و متانت و تکامل سير قطع کوي، ورته ښايي، مګر يو داسې قام چې له نورو څنې بيرته پاتې وي هغوی بايد له منډو کار واخلي او په نورو پسې ځان ورسوي.

پوره ژوندون

دغه شپې او ورځې چې زمانه او وخت بلل کېږي، د نړۍ پر ټولو موجوداتو باندې راځي او تېرېږي، مګر کوم تاثير چې په حيواناتو کې کوي هغه د صحرا په کاڼو کې نشي کولی.

زمانه او وخت د باغ په ونو او بوټو خزان او بهار راولي، چې بعضې بوټي ورکوي او بعضې نوي پيدا کوي، همدغه شان په حيواناتو کې زړښت او ځواني، قوت او ضعف پيښوي، مګر د بيديا ګاڼې که هر څومره وخت وربانديې تېر شي هماغه شان وي، د پسرلي نسيم او د منې بادونه پکې هېڅ توپير نه ښکاره کوي، نو ويلی شو چې عصر او زمانه په ژونديو شيانو کې تاثير کوي او ژوندون هم د زمانې تاثير قبلولو ته وايي.

هو! زمانه او عصر په ژونديو شيانو کې د هر شي د احساس په اندازه اغيزه او عمل کوي او په هغه ځمکه کې ښايسته او ميوه داره بوټي زرغونوي، چې هلته د حيات ماده او ژوندي ذرات موجود وي، په شنډه مځکه او وچ ډګر کې هېڅکله هغه تاثير نشي کولی چې په باغ او بڼ کې يې کوي. همدارنګه کوم تاثيرات، چې زمانه او وخت د انسانانو په ډله او ټولګي کې لري هغه د غرو او رغو په حيواناتو کې نلري، نو ويلی شو چې انسان د زمانې له تاثيره نسبت ټولو موجوداتو ته زياته استفاده کوي او لکه څنګه، چې زمان په ده کې تاثير او عمل کوي، دی هم په زمان کې عمل او اغيزه کوي، همدغه انسان دی، چې د ده په افعالو او

اعمالو يو عصر له بل ځينې ببلېږي او د ده په شاهکار يو قرن په بل باندې افتخار او سر لوېږ کوي.

زمانه ځي او تېرېږي، مګر د انسان اعمال او افعال له ځانه سره داسې نشي وړی، چې د خلکو هېر شي او د چا له ياده واوزي.

زمانه دا کولی شي، چې انسان له ځان سره ملګري کړي او له دې نړۍ څخه يې بوزي يا په بل عبارت د ده وجود خاورې کړي، مګر د ده ښه نوم او ښه عمل هېڅکله او په هېڅ شان نشي محو کولی.

ښايي، چې بعضې کسانو ته د ښه عمل په نسبت دا سودا پيدا شي چې مونږ ښه عمل څه شي ته وايو؟ او زمونږ مقصد پدې ټکي کې څه شی دی؟

د دې پوښتنې ځواب به همدومره لنډ او اسانه ښه وي: هرکار چې د نورو انسانانو په خير او فايده تامېږي او خلکو ته يې فايده رسيږي هغه ښه عمل او ښه کار دی.

زمونږ دا لنډ عبارت البته هر راز مادي او معنوي امور چې د بشريت په فايده باندې تمامېږي د ښه عمل په نامه خلکو ته معرفي کولی شي. همدغه ښه عمل دی، چې د بشر په تهذيب او تمدن کې لويه برخه لري، چې بايد زمان او مکان ورباندې فخر او لويي وکړي.

دغه راز ښه عمل که هر څوک پخپلو سوانحو کې لري هغه به په اخرت کې هم د ده په مخکې لکه د جنت ښکلې او ګلالۍ حوره ګرزي او دی به ورځنې خوند او حظ اخلي.

زمونږ دا بحث د ژوندون په شاو خوا کې دی او هغه انسان ور باندې ستايو، چې دغه راز ښه عملونه ورځنې پخپل عصر او زمانه کې وليدل شي. مونږ مخکې وويل چې ژوندون د زمانې تاثير قبلولو ته وايي، مګر دا د حيواني او نباتي ژوندون تعريف دی، چې د انساني ژوندون په نسبت نيمګړی او ناقص معلوميږي، مونږ هغه انسان په انساني ژوندون باندې ستايو، چې هغه هم د زمانې عمل او تاثير قبلوي او هم پخپله په نورو شيانو کې اغيزه او عمل کوي، مونږ هېڅکله هغه قوم يا هغه ملت ژوندی نشو بللی، چې زمان ورباندې راځي او تېرېږي او دوی پکې هېڅ نه کوي.

دغسې عمر يا شپې او ورځې خو په حيواناتو او باغ و بڼ باندې هم تېرېږي، چې هغوی ورځنې استفاده کوي او لوېږي، مګر دغه لوييده د دوی کار او عمل نه بلل کېږي، ځکه چې دوی يوازې د زمانې تاثير قبلوي او پخپله څه نه کوي.

مونږ غواړو چې انسان پداسې حيات او ژوندون وستايو، چې له ده سره وړ او مناسب وي. انسان بايد په دنيا کې داسې ژوندون وکړي، چې د نورو په ژوند کې هم برخه واخلي او خپل قرن ژوندی کړي.

د دنيا لوی مصلحين او لارښونکي، لوړ او نوموړي فيلسوفان چې د بشريت کاروان يې د جهالت په توره شپه کې په سمه لار روان کړي دي او د جهالت په توره شپه کې يې، لکه د اسمان ځليدونکي ستوري هر چا ته لوری او لودن ښودلی دی، چې د بشر

د مادي او معنوي حيات د دوی مرهون دی او تر اوسه پورې د دوی په نامه په دنيا کې ژوندي دي. همدوی د انساني ژوندون مثالونه او ښې ښې نمونې دي، چې په لوړ او تام حيات ستايل کېږي. دا راز حيات نه د زماني سيلاب وړلی شي او نه يې قرنونه او عصرونه په اثرو باندې خاورې اړولی شي، دا راز ژوندون دومره قدر او قيمت لري، چې زمان او مکان وربانديې وياړي او د مځکې پله په همدغسې کسانو باندې درنه او سنګينه ده، چې پرښتې ورته د لمر او سپوږمۍ ډيوه په لاس ولاړې دي او ننداره يې کوي.

موږ غواړو چې انسان خپله اندازه او خپل استعداد په نظر کې ونيسي او ځانته هغسې ژوندون غوره کړي، يعنې هېڅکله په يوه داسې ټيټ او ناوړه حيات، چې حيوانات يې هم لري راضي نشي.
حيات او ژوندون ځانته مدارج او مراتب لري، چې مونږ يې دلته په نباتي، حيواني او انساني ژوندون ستايو، چې نباتي حيات بې شعوره او حيواني حيات ته شعوري ژوندون ويل کېږي، هر کار چې انسان له شعوره ورتېر د عقل او فکر خاوند هم دی بايد د ده حيات او ژوندون هم لکه فانوس د علم او پوهې په رڼا ښايسته او روښانه وي، چې د زمانې په حال تاثير وکړی شي او تياره يې په رڼا بدله کړي. همدغه حيات چې هم د زمانې تاثير قبلوي او هم پخپله په زمانه کې تاثيرکول دي، کامل او پوره حيات بلل کېږي، چې د انسان دپاره مناسب دی، که مونږ غور

وکړو د مځکې د نورو موجوداتو ژوندون هم په حقیقت کې د انسان په حیات پورې تړلي دی. که د انسان حیاتي فعالیتونه نه وي، د حیات او ژوندون ماده به د مځکې له مخه که بېخي ورکه نشي، نو دومره خوبه کمه شي چې له دې وخت سره هېڅ نسبت پیدا نکړي.

نو انسان باید لکه لمر یو با حرارته او روښانه ژوندون ولري، چې د ده په تاثیر د مځکې د مخ ټول شیان وروزل شي او وده وکړي.

هو! انسان باید لکه لمر داسې وي، چې د ده په تلو د مځکې نیمه کره د غم او ماتم تور کالي واغوندي او هر څوک د ده تګ له دنیا څخه پوره حس کړي.

د ژوند مقصد

هر سړی چې هر څه غواړي يا له هرشي سره مينه لري، هماغه شی د ده مقصد او مطلب يا په بله ژبه خواهش او ارزو بلل کېږي، هغه مين او عاشق چې خپلې معشوقې ته رسېدلي او خپله محبوبه يې په داسې خوشحالۍ په غېږ کې نيولې ده، چې بې شرابو مست او مدهوش دی يا هغه څوک، چې شپه او ورځ يې د شهرت د ګټلو او اعتبار پيدا کولو دپاره يوه کړې او لوړې رتبې ته رسېدلی دی، همدارنګه هغه د علم او عرفان د ډيوې پتنګ، چې د جهالت په توره شپه يې ځان د معرفت رڼا ته رسولی دی او له هر چا ځنې خپل ځان مسعود ګڼي، دا ټول په حقيقت کې بې له دېنه چې خپل مقصد ته رسېدلي دي بل مفهوم نلري.

نو د دنيا هره خوشحالي يوه ګرانه او قيمتي مرغلره ده، چې د مقصد په لمن کې موندل کېږي.

دنيا په حقيقت کې يو نندارتون دی، چې انسان ته هر راز ښکلي او ښايسته شيان ورښيي، چې هر څوک له خپل ذوق او خواهش سره سم يو شي پسې هڅه وکړي او ځان ور ورسوي، بلکې انسان لاڅه چې حيوانات او د هوا مرغان يې هم هسې نه دي پرې ايښي، بورا يې د ګل په ګلاليو پاڼو مين کړی او د پتنګ په زړه کې يې د شمع د محبت ډيوه بله کړې ده، نو چې سړی خپلې

سترګې ښې وغړوي او هر طرف ته ښه په ځيرځير وګوري هر شی او هر څه د خپل مطلب او مقصد دپاره زيار باسي او په هر شواخون، چې وي ځان ورسوي، نو بيا ويلی شو چې ژوندون په حقيقت کې د خپل مقصد دپاره حرکت او جديت دی خوشحالي يا سعادت هم د مقصد په رسېدلو يا د مقصد دپاره په زيار ايستلو کې دی، بلکې هغه کسان چې خپل مقصد ته لانه دي رسېدلي او په لاره کې دي د هغوی خوشحالتيا لا يو بل شان کيف لري، چې په کاميابۍ کې نه پيدا کېږي.

مونږ مخکې وويل، چې ژوندون هغه حرکت دی، چې د خپل مقصد او مطلب دپاره وي، ځکه چې هر حرکت او ژوندون سند او دليل نشي کيدی، هغه ګټه چې څوک يې له غره ورغړوي او په ډېره بېړه مخ ښکته راځي يا هغه خزان وهلې پاڼه، چې د مني باد يې له ونې بيله کړي او يوه خوا بله خوا يې وړي دا هم حرکت دی، خو ژوندون ورته نه ويل کېږي، همدارنګه موټر، بايسکل، طياره او داسې نور، چې د بل مقصد دپاره په حرکت کې دي او پخپله کوم مقصد نلري ژوندون نه بلل کېږي. مونږ دلته په مطلق حرکت کې بحث نه کوو او نه مطلق حيات زمونږ د بحث موضوع ده، زمونږ غرض انساني ژوندون او انساني حرکت دی، چې عالي يا حقيقي حيات ورته ويل کېږي، نو هر انسان چې په هغه کې دغه راز حرکت نه وي هغه ژوندی نه بلل کېږي، مګر په حيواني ژوندون قابليدی شو. د انسان حرکت د حقيقي ژوندون نښه نه ده. هغه انسان چې ګوزنګ وهلی دی شپه او ورځ په حرکت دی يا د

سړو له لاسه او د چا لـه ډاره، لکه پاڼه رپېږي. دا هـم حرکت دی، خو د مقصـد دپـاره نـه، همدارنګـه هغـه څـوک چې پټې سـترګې پروت دی او پـه ويـدو يـوه خوا بلـه خوا لاس اچوي يا ډډه پـه ډډه اوړي راوړي دا هم حرکت دی، مګر داسې ناقص حرکات د حقيقـي او انسـاني ژونـدون دليـل نشـي کيـدی. مـونږ هغـه انسـان تـه پـه حقيقي ژوندون قايليدلی شو، چې په خلاصو سترګو پخپله اراده او مينه د خپل مقصد، خپل ملت او خپل وطن دپاره کار او حرکت کوي او که داسې نه وي، نو د دغسې کسانو مرګ او ژوند څه فرق نلري، ځکه چې د دغسې کسانو حيات او ژوندون بې لـه خوراکه بله هيڅ نتيجه نلري او پـه دې هرڅوک پـوهېږي، چې ژوندون پـه نامه خوشحال وي، ځکه چې دا راز ژوندون د حيواناتو پـه برخه رسېدلی دی، چې بايد انسان هېڅکله وربانديې خوشحاله نشـې.
زمـونږ لـه دې تېر بحث ځنې بـه دا څرګنده شوې وي، چې زمـونږ مقصـد پـه دې وينـا کـې د حقيقـي او انسـاني ژونـدون تعريـف او ښودنه ده، چې د هر چا ورتـه پـام شي او پيدا يې کړي، نو بيا د نتيجې په ډول وايو، چې حقيقي يا انسـاني ژونـدون هغـه حرکت دی چې د خپل مقصد دپاره وي او هر څومره، چې د سړي مقصـد لوړ او ښه وي هغومره يې ژوندون هم ښه او د ستايلو وړ وي.
که ديـو سړي مقصد لـه خپـل شخصي مفـاد ځنې لـوړ او پورتـه وي، يعنـې يـوازې د خپـل ځان پـه غـم نـه وي اختـه او د اجتمـاعي سعادت دپاره هم زيار باسي، البتـه د دې سړي ژوندون او حيات ډېر قدر او قيمت لري، چې بايد هر څوک يې وستايي او ور باندې

خوشحاله وي، ځکه چې حيات د مقصد حاصلولو وسيله ده او قيمت هم د مقصد په اعتبار ټاکل کېږي، مګر دا هم بايد ووايو چې لوړ او ښه مقصد هر څوک د ځان دپاره نشي ټاکلی او نه د هر چا سترګې ورباندې نښلي، ځکه چې هر څوک د خپلې پوهې او خپل فکر په اندازه يو شی خوښوي، چې هغه يې مقصد بلل کېږي، نو هر څومره چې د يوه سړي تعليم لوړ وي او تربيه يې ښه وي او په هره اندازه، چې د چا بصيرت او بصارت زيات وي هماغو مره يې مقصد هم ښه او عالي وي، نو مونږ هېڅکله له يوه داسې سړي چې هغه د انفرادي حيات له دايرې څخه دباندې نه وي وتلی او د اجتماعي حيات تصور هم نشي کولی، دا اميد نشو کول چې هغه دې يو اجتماعي مقصد ولري او د هغه مقصد دپاره دې زيار وباسي، نو زمونږ د پوهانو او ليکوالو دا وظيفه ده، چې خلکو ته لوړ او عالي مقاصد ور وښيي او له اجتماعي حيات سره يې اشنا کړي، يعنې د لوړو مقاصدو محاسن او ښېګڼې ورته پوره ښکاره کړي، چې هر څوک په ډېره مينه او محبت د يوه ښه او لوړ مقصد په لور روان شي او دومره شوق ورسره ولري، چې هېڅکله ستړی او ستومانه نشي او نه يې هېڅ راز تکليف او زحمت مخه ونيولی شي. هو! د پوهانو په برخه له اولې ورځې دغه وظيفه رسېدلې ده، چې د خلکو له سترګو د جهالت پردې لرې کړي او له درانه خوبه يې راجګ کاندي، چې هر څوک د خپل حيات او ژوند دپاره حرکت وکړي او له دغو شپو او ورځو، چې په هر چا باندې تېرېږي استفاده وکړي، ځکه چې زمانه په حقيقت

کې لکه یو بحر داسې دی، چې هر څوک ورځنې د خپل مقصد په اندازه استفاده وکړي څوک ورځني ښایسته او قیمتي مرغلرې راوړي او څوک پکې یوازې کبان نیسي. بعضي لا داسې هم وي چې بې له اوبو څښلو نوره استفاده نه کوي. مونږ باید د زماني له دریابه پوره استفاده وکړو او په قیمتي مرغلرو پسې لاس وګرزوو، زمونږ ښاغلي او پوه ادیبان باید لکه د پښتو او پښتونولي حامي خوشحال خان خټک خلکو ته د سعې جدو جهد درس په دې ډول ورکړي.

که غوټۍ پسې وهې په لاس به درشي
چا وې دا چې په دریاب کې ګوهر نشته

دا راز صحیح افکار که د چا په مغزو کې ځای ونیسي او یقین پیدا کړي، چې په سعیه او کوشش، جدو جهد هر راز مطلب حاصلېږي او سړی پخپل زیار و زحمت له وخت او زمانې ځنې هر ډول مادي او معنوي استفاده کولی شي، هغه هېڅکله محروم نه پاتې کېږي او هرو مرو د زمانې له ډکه دریابه خپل مقصد او د مراد ګوهر لاس ته راوستلی شي.

ګنډل

شپه ده او د اسمان ځلېدونکي ستوري درګرده سترګکونه وهي. زه پورته پاس په اسمان کې د سپوږمۍ او ستورو ننداره کوم یو بل هلک، چې د یوه لوی ډنډ پر غاړه ناست دی هماغه سپوږمۍ او رېږېدونکي ستوري په رڼو اوبو کې ډېرښکته د مځکې په تل کېویني.

ګورئ! د انسانانو نظر څومره توپیر لري، چې یو شی په یوه وخت کې څوک پاس پخپل سر ویني او څوک یې ټیټ په مځکه کې مومي، همدغه یوه رڼا ده چې هم پورته په شنه اسمان کې او هم ښکته په مځکه کې ترسترګو کېږي، نه همدغه یو شین ډنډ دی چې هم پاس په سر ولاړ دی او هم ترپښو لاندې لیدل کېږي، مګر که سړی لږ څه د شپږو جهانو او خواو له قیده ځان خلاص کړي او د خپلو اعتباراتو له دایرې څخه بهر شي، نو بیا د حقیقت په لویه او لایتناهي فضا کې لوري او لودن ورکوي او خپل ځان هم ورځني ورکېږي.

نو انسان په حقیقت کې تل د خپل اعتبار او ګمان په نړۍ کې ژوند کوي او هرڅه په هغه جامه کې ویني، چې دی یې وراغوندي.

هو! د دنیا ټیټوالی او پورته والی زمونږ سترګو او اعتبار پیدا کړی دی او داسره او شنه رنګونه زمونږ د دوو سترګو مولود ګڼل کېږي.
که زمونږ اعتبار او ګڼل څه قیمت ونلري سره او سپین، زیړ او ګلیټ څه توپیر نلري.
مونږ ته خپل ګمان بعضې واړه شیان غټوي او بعضي غټ شیان راته واړه ښکاره کوي، د کار ګرانتیا او اسانتیا زمونږ په لاس کې ده او د هر شي قیمت او اهمیت زمونږ په اعتبار او ګڼلو پورې اړه لري.
همدغه زمونږ ګڼل او اعتبار په هر څه کې تاثیر کوي او په دنیا کې نوي دودونه او ذهنېتونه پیدا کوي.
همدغه شی دی، چې کله انسان له یو موهوم شکل څنې ویروي او کله یې د توپ خولې ته د حملې دپاره تیاروي. د انسان ګمان او اعتبار یو داسې طلسم دی، چې که دی یې پخپله مات نکړي هېڅوک یې نشي ماتولی.
نو هر قام او هر ملت ترهغه وخته لوړ او غښتلی وي، چې پخپل ځان ویسا او اعتماد لري او هر کله، چې خپل ځان ضعیف وګڼي نو بیا یې هېڅکله پښې نه ټینګېږي او نه د سیالۍ په میدان کې پخپلو پښو دربدلی شي.
همدغه سبب دی، چې نن د هر ملت پوه او پیاوړي واکداران خپل ملت ته د غرور ملي او اعتماد بنفس درس ورکوي او په دغه راز تلقیناتو کې یو قوي زړه پیدا کوي، چې بعضې ورځنې په

خودي باندې تعبير کوي او د ملتو په لوړوالي او ارتقا کې زښت ډېر تاثير او اغيزه لري او اجتماعي پوهان يې خورا ډېر ستايي، ځکه چې حقيقت تر يوې اندازې زمونږ د اعتبار او نظر په واک دی او لوړوالی يا ټيټوالی هم زمونږ په ليدو پورې اړه لري.

هو! همدغه انسان دی، چې کله حقايق باطلوي او کله د خپل لاس په بوتانو خپل ځان غولوي، همدغه انسان دی چې کله سومنات ماتوي او کله يې پخپله جوړوي، همدغه انسان دی چې کله د دين او شريعت له دايرې اوزي او کله د عرف او عادت په لومه کې داسې نښلي، چې هېڅکله ځان نشي خلاصولی.

هو! انسان کله د لاس غوټه په خوله خلاصوي او اسانه کار ځانته ګرانوي. کله ډېر مشکل او ګران کارونه اسان شمېري او د خپل ګمان په مرسته يې په اسانه سرته رسوي، نو ويلی شو چې د انسان خپل ګمان د ده په حق کې منلی او صحيح حقيقت دی او که يو ځل پخپل ګمان بد ګمان شو، نو بيا په هېڅ ځای کې حقيقت نشي پيدا کولی او پخپل وجود هم نه قايلېږي.

څومره به ښه وي، چې زمونږ او ستاسې ګمانونه ښه وي.

زړه او سترګې

کله چې يو شی په سترګو کې ښه ښکاره شي او په زړه کې ځای ونيسي او کله زړه يو شی سترګو ته ښه ښکاره کوي. د سترګو کار له ښايست سره دی او د زړه له مينې او محبت سره، کله مينه د ښايست په اثر کې پيدا شي او کله د مينې په سبب سړي ته يو شی ښايسته او ګلالی ښکاري. بعضې خلک دي چې زړه يې په سترګو کې دي او بعضې په زړه کې سترګې لري، ډېر ځله د سر سترګې غولېږي او لکه وړکی هلک په يوه ښايسته مار خپل زړه بايلي، لکه د هوا مرغه شنه پټې ته راښکته کېږي او د څو دانو دپاره ځان په لومه کې نښلوي، مګر د زړه سترګې په داسې شيانو نه غولېږي او هر شي کې د نقص او مفاد ډېر واړه ذرات ويني، يوازې ظاهري ښکليتوب او داسې ګلاليتوب نه خوښوي، چې عاقبت او نتيجه يې ښه نه وي. دغه د سر سترګې چې د لمر او سپوږمۍ په رڼا کې يو شی او بل شی ويني هر څوک لري، مګر ډېر لږ خلک دي چې د زړه په سترګو څه شي ليدلی نه شي، ځکه چې دا سترګې د علم او عرفان رڼا غواړي او بې له دغې رڼا هېڅ نه ويني او ورباندې تورتم وي. کله کله سره د علم له رڼا هم دا سترګې څه نه ويني، ځکه چې بعضې داسې پردې ورباندې پرتې وي، چې بې د هغو له پريکولو هېڅ کار ورځنې نه اخيستل کېږي، دا پردې زياتره د

تقلید په سبب پیدا شوې دي یا د اوهامو او خرافاتو ګرد او غبار پیدا کړي دي، چې علم یې هم علاج نشي کولی.

دا سترګې د انسان هغه پټ استعداد دی، چې په مختلفو نومونو، لکه عقل، بصیرت، فکر او داسې نوو ورځنې تعبیر کېږي.

او انسان ورباندې له نورو حیواناتو پېژندل کېږي. انسان باید ارومرو خپلې دغه سترګې وغړوي او کار ورځنې واخلي. سترګې پټول چې د پښتنو په محاوره کې لوی عیب دی، هغه د همدغو سترګو پټول او حقیقت ته نه کتل دي. کوم ضعف یا عیب که په دغو سترګو کې وي هغه باید حتماً اصلاح شي، ځکه چې تر هرڅه د مخه دغه علاج ضرور او لازم دی. که دا سترګې روغې نه وي د علم رڼا هېڅ او بې فایدې ده، لکه چې یوه ړانده ته د لمر پلوشې هېڅ دي، څوک چې دا سترکې نلري هغه لکه ښاپیرک د علم له رڼا تښتي او ځان ورنه پټوي یا لکه هغه بوتی، چې د لمر رڼا ور باندې بده لګېږي او په سیوري کې ښه وده کوي، دی هم په تورتم او تیاره کې خوښ او خوشحاله وي.

چا چې د زړه له سترګو کار اخیستی او په همدغه نظر یې دنیا ته کتلي هغوی د دنیا په صحنه کې ډېر شیان لیدلي او هر څه یې پخپله لمن کې راغونډ کړي دي، ځکه چې د دې سترګو مخه هېڅ شی نشي نیولی او تر ډېرو لرې ځایو پورې رسیږي، که انسان له دې سترګو کار واخلي او دا سترګې وروزي، نو خپل وړاندې

وروسته حال ومال تر يوې اندازې ويني او خپل ښه او بد تر هغه حده چې د بشر لاس رسيږي سنجولی شي.

ځوک چې دا ستر ګې لري هغه له هغو شيانو، چې مونږ ته عادي معلومېږي ښه لوړ مطلب معلومولی شي او د يوې منې له لويدلو ځنې د مځکې د قوې جاذبه معلوموي، د داسې کسانو په نظر کې د ونې يوه شنه پاڼه د معرفت دفتر او کتاب وي، چې ډېر حقايق پکې ويني او ښه ښه نتايج ورځنې اخلي.

زه دې پېژنم

که تـه سـل ځلـه ځان راتـه پـه بـل ځېـر وښيي او خپـلـه جامـه بدلـه کړې، زه دې پېژنم او پخپـل زړه کـې ستا حقيقـت تـه پـه ځير ځيـر ګورم، ستا خوښه چې ځان هر څنګه ښکاره کوې او پخپـل ظاهري وضعيت کې هرڅه تغير کوي، مګر پدې پوه شه چې نه بـه د چا پـه ادراک او بصيرت پرده وغوړوې او نه بـه خپـل حقيقـت بـدل کړې، لکه چې يو مين خپلـه ليلـې پـه لـوی ټولګي کې پېژني يـا لکـه يـو حقيقت ليدونکي، چې ريا کـار زاهد تـر سـپين څادر لاندې وينـي چې دا څوک دی او څه کوي، همدغه شان ته هم هېڅکله نـه پټېـږې او زه دې پېژنم.

ته پـه خپله چالاکۍ خپـل ځان بـل راز ښکاره کوې او زه هـم ستا پـه مخکې څه نه وايم، مګر پـه زړه کې پـوهېږم چې تـه څوک يې؟؟ تـه پـدې پـوه شـه، چې ښـه لباس، ښـه وينـا، ښـه شـهرت، عـزت او اعتبار همدارنګه يو هسک او جګ مقام ته ختـل هېڅکلـه د سړي معنـوي معيـار نشـي لـوړولی کـه څـه هـم د ځېنـو پـه نظر کـې لـوړ ښکاري. ته پدې پوه شه، چې که خلک ستا لـه ظاهري حالـه متـاثر کېږي او تـا بـې موجبـه ستايې، دا ستاينه تاتـه هـېڅ فايـده نشـي رسولی او نه ستا په حقيقت کې څه تغير او تحول پېښوي.

هو! که يې سل ځله څوک لعل لعل بولي
په ستايلو به لعل نشي کوتی لال

لکه یو غمجن سړی پخپله مصنوعي خوشحالي ځان نشي خوشحالولی همدغه شان تړول ظواهر د حقیقت په تبدیل کې بې دخله او بې تاثیره دي.

یو تیټ سړی که دغره سر او جګ ځای ته وخېژي هغه ته هر څه تیټ ښکاري، مګر دی هم تیټ وي او په حقیقت کې هېڅ نه وي لوړ شوی.

نو دا راز لوړوالی بې له دېنه، چې د سړي په نظر کې نور تیټ ښکاره کړي او غرور پیدا کړي بله فایده نلري.

هو! داراز لوړوالی سړی له نورو خلکو ځنې لرې کوي او لویوي یې نه!

حقیقت

لکه چې کله کله سړي ته خپله واهمه په توره شپه کې بعضې ډارونکي شیان پیدا کوي، چې هغه یوازې د ده په سترګو کې ځای لري او بل ځوک یې نهویني. دښمنان او معاندین هم بعضې داسې عیبونه د سړي په شان کې ویني، چې نور خلک یې نشي لیدلی او یوازې د همدو (تخیل پیدا کړی وي، نو لکه څنګه چې عشق او محبت زموږ سترګې داسې تړي، چې د خپل محبوب معایب له محاسنو ځنې نشو بیلولی، حسد او عناد هم زموږ او د حقیقت ترمنځ حایل کېږي او لکه د جهل حجاب ډېر حقایق له موږ ځنې پټوي یا یې په بل رنګ ښکاره کوي.

نو نه هغه ستاینه حقیقت لري، چې مجنون یې د لیلې د سپي کوي او نه هغه عیب، چې دښمنان یې په سړي پسې تړي.

ترڅو چې موږ خپل ځان د عشق او محبت له پنجو او د عناد او حسد له منګلو خلاص نکړو، څنګه به حقیقت ته ورسیږو او په څه شان به د حقیقت په شاو خوا کې ازاد فکر وکړی شو؟؟

نو ارومرو به یا د عشق او محبت لامله د یوه شي په حق کې خوشبین یو او ښه ګمان به ورباندې کوو یا به د نفرت له کبله بد بین یو، چې هېڅکله به محاسن نشو لیدلی او هر شي ته به د بد ګمانۍ په سترګه ګورو په دغه دواړو حالو کې به موږ ته خپل ګمان حقیقت ښکاري، مګر له حقیقت نه به ډېر لرې یو.

زما په گمان ځنې کسان ډېر زيات غولېدلي دي، چې خپلو عيبو په پلټنه کې خپل دښمنان په حقه گڼې او دا گمان يې کړی، چې دښمن لکه ائينه د سړي عيب په رښتياني صورت سړی ته ورښيي، ځکه چې حسد او عناد ارومرو د دښمنانو ذوق او ذايقه دومره خرابوي، چې انگبين ورته سکنجبين ښکاره شي، لکه چې شيدا وايي:

گله من يم له حاسده ښه متاع کاندي کاسده
انگبين سکنجبين کا په مزه يې تريو جبين کا

نو که مونږ خپل عيب د دښمن په ذوق پيژنو او د حاسدانو ذايقې ته اعتبار ورکوو، کېدای شي چې خپل خواږه تروه وگڼو او د دې په ځای، چې ځان اصلاح کړو له ښو ځنې بدو ته واوړو، نو بيا به هم حقيقت ته نه يو رسېدلی او غوليدلي به يو.

هرکله که له دغو شيانو مجرد شو او د خپلو احساساتو او اعباراتو له دايرې بهر شو، مگر پدې شرط چې د همدغې بې اعتبارۍ په نړۍ کې پاتي نشو او لوړ مقام پيدا کړو، يعنې مايوس نه شو او لا په حقيقت پسې وگرزو، ښايې چې هغه وخت مو سترگې پخې وي او حقيقت ومومو.

نو زمونږ او د حقيقت ترمنځ ډېره لاره ده او هغه وخت ور رسيږو، چې د جهل له تورتمه واوزو او د کور کورانه تقليد بوتان مات کړو او له خپلو هغو نفسي کيفياتو ځنې هم ځان خلاص کړو، چې بعضې شيان مونږ ته ښايسته کوي يا يې بد راته ښکاره کوي.

او برسېره پدې دومره تجربه هم حاصله کړو، چې رښتیانی او غولوونکې رڼا وپېژنو او پدې پوه شو، چې د اسمان دغه راڼه ستوري یا لمر او سپوږمۍ ولیدونکي او پریوتونکي دي او یوه بله رڼا شته، چې هغه د زړه په سترګو لیدل کېږي او دا ټول شیان د هماغې رڼا په اثر کې پیدا شوي دي، نو حقیقت لکه یو غمی تر لوړو غرو لاندې نه دی او نه لکه د حیات اوبه په تورتم کې ځای لري، چې مونږ یې په هېڅ شان ونه لیدلی شو، بلکې د حقیقت رڼا دومره ځلانده ده، چې بعضې نورشیان هم ځلیدونکي ښکاره کوي او مونږ، لکه چې د سپوږمۍ په شپه د سحر او سپوږمۍ رڼا نشو بیلولی، همدغه شان د حقیقت د رڼا امتیاز هم نشو کولی که څه هم له هرې خوایې په مونږ احاطه کړې او مونږ یې په غېږ کې نیولي یو، نو مونږ هر وخت د حقیقت په رڼا کې یو او هر وخت له خپل فکر او بصیرت سره سم یو شی د حقیقت مثل او نظیر یا عین حقیقت ګڼو، لکه یو مین چې کله د غره زرکه او کله باغ سروه د خپلې معشوقې نظیر ګڼي او د هوسۍ سترګې د لیلې سترګې بولي او ډېر ځله لا خپله معشوقه هم په دغه راز نومونو ستايِي او له حقیقته په لوی لاس ځان لرې کوي. انسان ته خدای دا استعداد ورکړی، چې په حقیقت پسې له هرې حلقې او د جامعې او محیط له غولې واوزي، ترڅو چې حقیقت پیدا کړي او یوه ملت ته د هدایت رڼا شي.

د محبت رڼا

سړی چې د محبت رانجه په سترګو پورې کړې هغه بیا هر شی په یوه ښه رڼا کې ویني او د هر شي ښه ډډه ګوري.

هو! دا راز خلک هېڅ شي ته د تنقید په سترګه نشي کتلی او نه د اعتراض او عیب لټولو افکارو ته پاتي کېږي.

ځوک چې د محبت تراغېزې لاندې راشي هغه لکه بلبل او بورا د ګل په یوه پاڼه خوښ او خوشحال وي او ټول باغ په همدغه یوه پاڼه کې ویني، هغه هېڅکله د خزان تصور نشي کولی او نه ورته دنیا بې وفا معلومېږي، مینه او محبت هر محبت سړی ړوند او ګنګ کړي، چې په سترګو عیب لیدلی او په خوله یې ویلی نشي، ځکه چې د هغه زړه لکه یوه پاکه مرغۍ په یوه داسې فضا کې طیران کوي، چې هلته د بد ګمانۍ ګرد او غبار هېڅ نه لیدل کېږي، د محبت خاوندان هېڅکله لکه منطقیان د چا د دلایلو منطقي ضعف ته نه ملتفت کېږي او نه د چا وینا ورته د سیاست او منافقت له مخې معلومېږي.

هغه هره خبره رښتیا او صدق ګڼي او په هېڅ کې د غدر، خیانت او فریب علامې نشي لیدلی. مینه ناک خلک به هېڅکله لکه فلاسفه د عیب او نقصان ذرات په کائیناتو کې نه ویني، لکه هغوی چې د محبت او عشق نازک او خوندور کیفیتونه، لکه یو مین او عاشق نشي حس کولی او عشق ته مرض یا جنون وایي.

د محبت لرونکی لکه یو صوفي د مینې په رڼا کې حقیقت ته رسېدلی وي او نور خلک د خپلو اوهامو او ګمانونو په ګرد او غبار کې ورکوي.

که مونږ له چاسره مینه او محبت لرو هرومرو به د هغه په حق کې خوشبین یو او لکه پتنګ، چې هېڅکله د شمعې حرارت او سوزېده نشي حس کولی، مونږ به هم د خپل محبوب په شاو خوا کې هېڅ عیب نشو لیدلی، مګر څوک چې د خپلو دوستانو په حال کې لکه یو مفتش دا سې غور او تعملق کموي او د هغوی د ملامتی د پاره قراین لټوي هغه که څه هم کله کله حقیقت ته رسېږي ډېر ځله به پخپل اجتهاد کې سهوه کېږي او د دې لامله، چې په سلو کې یو ځل حقیقت ته رسېدلی دی، هر وخت به خپل فکر صحیح او صایب ګڼي.

چپه چپي او قراره قراري ده، سپوږمۍ په سپينه رڼا د مځکې مخ ښايسته او روښنايي ده، هېڅ طرف زور او زوګ نشته او د شپې اوله شومه ده. يو ژور لښتې چې په شنه ګياه پټ او پوښلی دی له اوبو نه ډک او غلی روان دی، سړی چې دا وضعيت ګوري ګمان کوي چې دا اوبه بې شعوره نه دي، چې په عزم او اراده کوم طرف ته ځي.

زه هم په همدغه ګمان ورپسې روان شوم او تلم څه شېبه وروسته ګورم، چې په يوه شنه باغ کې ګرزم او قدم وهم پدې باغ کې هر راز بوټي ولاړ دي، دا اوبه چې له ډېرې مودې را ايسې دې باغ ته راغلي دي د دې باغ په شنو پاڼو، خوږو ميوو، ښايسته ګلانو کې يې حلول کړي. دا شين بڼ او تازه چمن يې د انسانانو او د هوا د مرغانو دپاره سمسور کړی دی، دا اوبه کله د تاک په رګو کې ننوتلي او ډېر خلک يې پخپل خوند مست کړي او د ډېرو نشته يې د بنګو په پاڼو زياته کړې ده. په يوه بوټي کې يې ځان لکه عسل خوږ کړی او په بل کې يې د سرکې تريوالی پيدا کړی دی.

دا اوبه برسيره پدې، چې د دې ميوو او ګلانو د وجود سبب ګرزېدلي دي په عمران او ابادۍ کې يې هم زياته برخه اخيستې، د دې باغ ديوال او ګرد چاپير سرايونه يې سرته رسولي دي، دې اوبو يوازې د مځکې تردد نه دی کړی، کله يې چې په زړه کې د

همدردۍ حرارت پیدا شوی د اوقیانوس له دریابه راجګې شوي او په وچو میرو یې د رحمت ځاځکي ورولي دي او کله د ګل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي.

همدغه اوبه دي (د نوعیت په لحاظ) چې کله رڼلۍ ورځنې جوړه شوې ده او کله شبنم شوي دي، همدغه اوبه دي چې د ډېرو خلکو تنده یې ماته کړی او له مرګه یې نجات ورکړی دی او کله یې لوی لوی فرعونیان غرق کړیدي.

هو! پدې اوبو کې هر راز صلاحیت شته، چې کله په تېغ کې ځای نېسي او د تورې اب په ځای کوي او کله د ګل په پاڼو (ښایسته جامه) کې ننوزي د حسن او جمال مظاهره کوي. ځینې وخت لا د صدف وړکی ځان تربیه کړي او د جوهري په دکان کې د تجارت بازار تودوي. ښه فکرو کړئ؟ په دنیا کې بل شی هم شته، چې دا ټول کارونه ورځنې واخیستل شي.

هو!

شاعر او عالم

دوه شيه دي، چې يوه شعر او بل ته حکمت يا علم وايي، يو په عقلي استدلال او منطقي قياس د حق او حقيقت اثبات کوي بل په تخيلي دلايلو او سحري کيف سړی حقيقت ته رسوي، شعر د عشق او مينې رڼا په زړونو کې پيدا کوي او علم و حکمت د عقل په نور ذهنونه روښانه کوي، دا دوه شيه که څه هم د خپل تعريف په لحاظ سره بېل او جلا دي، مګر لکه اوبه او هوا کله کله يو په بل باندې بدليږي او دا دواړه زمونږ د حيات د پاره ضرور دي.

نو کېدی شي، چې شعر حکمت او حکمت شعر شي، لکه چې زمونږ اسماني کتاب هم له ځينو اشعارو په حکمت سره تعبير کړی او په همدغه سبب زمونږ ډېر مشاهير هم د شعر په تذکره کې راغلي او هم د علم او عرفان بېرغ جګوونکي دي، نو هغه څه چې د شاعر له خولې اوريدل کېږي هغه هم حق او حکمت وي، مګر د زړه له سوزه سره، لکه چې علامه اقبال وايي:

حق اګر سوزي ندارد حکمت است
شعر ميګردد چو سوز از دل ګرفت

نو دا بايد ومنو، چې شعر او حکمت کله لکه د سپوږمۍ او سحر رڼا، چې په يوه افق کې جمع کېږي دا دواړه هم په يوه ذهن او دماغ کې يو ځای کېږي، چې يو بيان هم شعر او هم حکمت ګڼل کېږي او يو سړی هم شاعر او هم عالم يا حکيم کېدی شي، مګر له دې

خبرې هم باید سترګې پټې نکړو، چې شعري تعبیر او علمي تعبیر ډېر فرق سره لري علمي تعبیر له هرې خوا په حق او حقیقت احاطه کړې وي او دقیق نکات هم ورځنې نه وي پاتې، مګر شعري تعبیر او قافیې په محدوده دایره کې حقیقت ته یو اشارت کړې وي، خو دا اشارت لکه د معشوقو سترګک دومره پرکیف او جذاب وي، چې له یوه علمي کنفرانس ځنې عمیق او با دوامه تاثیرلري.

علم او حکمت د حقیقت له مخه ټول لباسونه لرې کوي او پخپله تشریح او تجزیه د یوې موضوع عروق او شرائین او ټول فقرات ښکاره کوي، مګر شعر یې پس له تزئین او ارایش ځنې په یوه ښه لباس کې نیم پټ او نیم لوڅ ظاهروي، چې هر څوک وربانديې زړه بایلي، تعبیر هم لکه شعري تعبیر داسې وي، چې په یوه فلسفې او علمي تحقیق نه وي بنا، بلکې کله کله په علمي لحاظ غلط هم بلل کېږي.

څومره دمخه ما په مصري مجلاتو کې یوه جمله د اقتراح په ډول ولیده، چې د ښو ښو لیکوالو توجه یې ځانته جلب کړې وه او سره له دې، چې هر یوه په علمي لحاظ غلطه ګڼلې وه، ښه څه یې پکې لیکلي و جمله داوه:

عمل څه کوي او مونږ کومې خوا ته بیایي، د سعادت لور ته او که هلاکت ته؟ په دې عبارت کې علم لکه یو قاید داسې ښودل شوی، چې مونږ یې خوزولي یو او چېرته مو بیایي او دا څرګنده ده چې علم دا اقتدار نلري، بلکې د یوه موټر یا بیړۍ مثال لري، چې مونږ وربانديې خپل ځان رسوو، مګر دا جمله سره له دغه

علمي نقصانه پخپله ادبي جاذبه لیکوال مجبوروي، چې په دغه موضوع کې څه ولیکي او هر سړی دې خبرې ته ملتفت کړي، چې نن د دنیا متمدن او عملم لرونکي قومونه له خپل علم او تخنیکي معلوماتو څخه د خپل استهلاک او بربادۍ په لاره کې کار اخلي، نو ویلی شو چې اکثره شعري او ادبي تعبیرونه همدغه شان جاذبیت لري او یوې مهمې موضوع ته د خلکو مخه راګرزوي، مګر علمي تدقیق پکې نه وي شوی.

هر کله چې مونږ تر یوې اندازې د شعر او حکمت یا علم په ټکو لږه رڼا وغورزوله او دا خبره موهم لږه څرګنده کړه، چې شعر او حکمت څومره بیلوالی او څومره نږدیوالی لري، نو اوس راځو د هغې ورځې بحث ته، چې د څو کسو پوهانو په مجلس کې د شاعر او عالم په شاو خوا کېده، په هغه ورځ یو عالم چې شعري برخه یې هېڅ نه درلوده شاعر ته په همدومره اهمیت قایلیده، چې د لږ ساعت دپاره یو مجلس تودولی شي، چې څوکسه یې خواته یوه شېبه راټول شي او بس.

ده ویل، چې شاعر یو بې ثباته شخص دی، چې په یوه اساس باندې نه وي روان او هر ساعت یې فکر او حال بدلېږي، مګر عالم لکه یو غر په وخت او هر حال کې ثبات او استقامت لري او د یوه فکر خاوند وي.

ده ویل، چې شاعر یو بې ثباته شخص دی، چې په یوه اساس باندې نه وي روان او هر ساعت یې فکر او حال بدلېږي، مګر عالم

لکه یو غر په هر وخت او هر حال کې ثبات او استقامت لري او د یوه فکر خاوند وي.

لنډه یې دا، چې ده عالم ته دا حق ورکاوه، چې د یوه قوم مقتدا شي او د سعادت لور ته یې بوزي، مګر شاعر ته په دغه مقام نه و قایل، له ده ځینې که څه هم چا پوښتنه ونکړه، چې دی څه دلایل لري، مګر ښایي چې د ده دلیل به همدا و، چې د شعر اساس تخیل دی او هغه یو اساسي شی نه دی، هر ساعت بدلېږي او بېل رنګ پیدا کوي او د علم اساس هغه یقیني مقدمات او دلایل دي، چې عقل یې تزکیه او تصدق کوي او هره شبېه نه بدلېږي. د ده دغه وینا د مجلس اکثرو خلکو په ښه وایي او حق وایي باندې بدرګه کړه، مګر زمونږ د مجلس یوه ښاغلي ملګري له شعر او شاعر څخه تر یوه حده مدافعه وکړه او یوه بل مشر سړي د فیصلې په ډول وویل، چې شعر یو قالب دی ښه او بد، صحیح او غلط هر څه پکې اچول کېږي، نو ښه او بد یې بد دي، مګر هغه چا چې شعر او شاعر ته په کمه سترګه کتل هغه وویل: هو! شعر یو نېمګړی قالب دی، چې حقیقت پکې پوره نه راوړل کېږي. د دې خبرې ځواب خو مونږ مخکې ورکړ، چې شعر یو حقیقت پوره نشي راوړلی، مګر داسې جذاب اشارت ورکوي چې تاثیر یې له عام بیان او تعبیر ځینې ډېر زیات او بادوامه وي، نو اوس به راشو دې خبرې ته، چې ایا دغه فیصله مونږ منلی شو که نه؟

له دې فیصلې ځنې معلومېږي، چې شعر د یوه ظرف حیثیت لري چې دارو او زهر دواړه پکې اچول کېږي او پخپله هېڅ شی نه

دی، که د فیصله کوونکي غرض همدغه وي مونږ هېڅکله دا نشو منلی، چې شعر لکه یو لوښی وګڼو او نور اهمیت ورنکړو، ځکه چې شعر پخپله دوا ده، چې دوایي خاصیت او تاثیر پکې حلول کړي او یو له بله د هیولي اورصورت نسبت لري او که کله کله له شعر ځنې یو ضرر ولیدل شي، نو دا راز مخالف تاثیر په هره دوا کې کله کله د بعضې موجباتو په سبب لیدل کېږي او علم هم ځینې وختونه د فکري او اجتهادي سهوو په سبب ضرر رسوي، نو مونږ پدې ځای کې هم فیصله کوونکي خپلې فیصلې ته ملتفت کوو او هم هغه چا ته، چې شعر او شاعر ته په ښه سترګه نه ګوري وایو، چې که دی ټول شاعران په نظر کې ونیسي او یو شاعر د تمامو شاعرانو نمونه ونه ګڼي، دی به د فیلسوفانو او متصوفینو د عالمانو او حکیمانو په ډله کې ښه ښه شاعران پیدا کړي او دا به ورته معلومه شي، چې شاعر هم لکه یو ډېر لوی سړی یو داسې استقامت لري، چې نه وي لکه ده چې تصور کړی دی، شاعر هم لکه یو لوی سړی یو داسې استقامت لري چې نه یې د زمانې بهار له چتې باسي او نه یې خزان سر راټیټولی شي، لکه چې رحمان بابا چې وایي:

لکه ونه مستقیم پخپل مکان یم
که خزان راباندې راشي که بهار

په شاعرانو کې هم لوی لوی خلک او لکه خوشحال خان خټک د ټینګ عزم خاوندان پیدا کېږي چې نه د دښمنانو لښکرې او نه د

حاسدانو خبرې د ده په قوي او غټ زړه کې څه وېره او حرکت پیدا کولی شي، لکه چې پخپله وایي:

د علـم ډېـرې خبـرې دنیـا تـورې لښـکرې
زړه مې نه ښوري له ځایه غر خوهسې وي که نه

که شاعران یو ازې د تخیل خاوندان وای او نورو اساسي افکارو یې په ذهن کې ځای نه نیولی هېڅکله به لکه اقبال دیوه نصب العین او مستقیم فکر خاوند سړی په شاعرانو کې نه پیدا کېده او لکه حکیم سنایي او عطار، سعدي او رومي غوندې اشخاص به د شاعرانو په ټولګي کې نه ښکاره کېدل اونه به لکه بوعلي د عمېقو افکارو خاوند د شعر ویلو اقتدار درلود، شاعر هم انسان دی او انسان ته خدای هر راز استعداد ورکړی، که شاعر له نورو خلکو ځنې زیاته برخه نه وي اخیستی، نو نیمګړې خو به نه وي پاتې شوی.

د تورې رڼا

د زمانې امیل چې شپې او ورځې یې لکه د زنځیرکړۍ یو له بله تړلې دي او د شپو او ورځو، میاشتو او کلونو، قراىنو او پیړیو په حساب لویې او وړې حلقې لري سړی پکې عجیب و غریب واقعات او مختلفې صحنې ویني، نن چې مونږ د استقلال په نامه یو داسې ورځ لرو، چې شپه یې هم له نورو ورځو نه روښانه ده او د دې ورځې په لمن کې مونږ د خپلواکۍ او ازادۍ شرف او وقار موندلی او هره شېبه یې زمونږ په نظر کې ډېر قدر او قیمت لري، دا ورځ مونږ ته یوه داسې شپه هم رایادوي، چې له ډېرې تیارې سترګه په سترګه نه ښکاریده او بیخې تور تم و. دا تورتم د سحر او طلسم یوه داسې تیاره وه، چې مونږ یې په غټو سترګو ویده کړي وو او خلکو به راباندې لوبې کولی، پدې تیاره کې به د دې غرو رغو په هغو زمریانو د استعمار لاس راښکول کېده، چې پخوا به یې خلک له تش صورته وېرېدل او چا به ورته په زغرده نشو کتلی، دې تیارې د پښتونخوا داسمان لمنې په تورو وریځو لړلې وې او داسې معلومیده لکه چې پښتانه پاس په اسمان کې یو ستوری نه لري، په دغه شپه د بد بختۍ یوه داسې سیلۍ را الوتې وه، چې زمونږ ټولې ډیوې یې وژلې وې او په هېڅ ځای کې د امید رڼا نه ځلیده، زمونږ زوړونه لکه ساړه نغري له حرارته تش او خالي و او د ملیت په کالبوت کې مو د حیات او ژوند ګرمي بیخي لږه وه، پدې وخت کې ناڅاپه زمونږ په مخکې یوه داسې رڼا

وبرښېده، چې زمونږ حال او استقبال يې روڼ او روښانه کړ او زمونږ توره شپه يې په سحر بدله کړه.

دا رڼا زمونږ د هغې تورې برق او برېښنا وه، چې هر وخت ورباندې پښتنو خپله مخه رڼا کړېده او د خپلې بدبختۍ تورې تيارې يې پرې ورکې کړېدې. په دې رڼا کې دومره تودوالی او حرارت و، چې زمونږ په ګوګل کې يې سړه وينه توده کړه او ډېر ژر يې زمونږ په حال او استقبال کې تغېر او تحول پيښ کړ.

په دې رڼا کې مونږ د حيات هغه اوبه د تورې په خوله کې پيدا کړې، چې سکندر په تورتم کې لټولې. کله چې مونږ له دغې تيارې رڼا ته راووتو او د پښتونخوا د غرو په څوکو باندې د سعادت وړانګې او پلوشې وځرکېدې زمونږ په زړو کې د حيات مينه، د وطن محبت، د مليت احساس، د علم او ترقۍ شوق او د ژوندانه ټول صفات او خواهشات پيدا شوه، د وطن ښايسته غرونو او ناوونو، ډکو سيندونو او ګڼو ځنګلو زمونږ په زړه کې وطني عشق پيدا کړ مونږ په همدغه رڼا کې خپل ځان وپېژانده او په ځان مو ويسا پيدا شوه، چې ملي غرور او افتخار هم ورسره تړلي دي.

مونږ په دې وپوهيدو، چې د دنيا طوفانونه هېڅکله مونږ د نړۍ له مخې نشي ورکولی او نه دغه راز لرې او تورې ورېځې زمونږ د سعادت د رڼا مخه نيولی شي.

هو! مونږ حق لرو چې پخپل قوي او متين موجوديت ونازېږو او ووايو، چې مونږ هغه خس او خاشاک نه يو، چې د حوادثو سيلۍ

مو تیت په پرک کړي، ځکه چې مونږ پخپله پښتو او پښتونواله د هر راز مشکلاتو مقابله کولی شو او د پښتنو په اصطلاح اسمان ته تېږه غورزو او سر ورته نیسو.

مونږ هغه ښاغلي پښتانه یو، چې ځان راته ډېر لوی او ستر ښکاري او د خپلې سیمې درنښت، خپل ملي افتخار، د پښتونولۍ ننګ او ناموس د تېرو پښتنو ښه نوم په داسې ډول ساتو لکه چې یو ډېر پاک او له مېنې ډک مین د خپل مقدس عشق احترام او حرمت ساتي.

مونږ خپل ځان او خپله خپلواکي، خپل پښتنې موجودیت ارومرو ساتو او له سروماله وربانديې تېرېږو، مګر باید په دې پوه شو چې مونږ دا په څه شان ساتلی شو؟ د دې پوښتنې په ځواب کې څه شی، چې زما په نظر کې ډېر مهم معلومېږي هغه زمونږ ملي تربیه پښتنې، خویونه او پښتنواله ده، ترڅو چې مونږ پښتانه یو او پښتونولي لرو زمونږ د خپلواکۍ او لوړتیا جنډه به ارومرو پورته وي او په ازاده هوا کې به د ازدۍ په وږمه رپېږي.

هو! دا رښتیا او کټ مټ حقیقت دی، ترڅو چې د یوه قام په نفسي کیفیت او حال کې تغیر پیښ نشي د هغوی په حال کې خدای هم تغیر نه پېښوي، ترڅو څوک پخپله ځان څاه ته ونه غورزوي لوی څښتن یې د ذلت او انحطاط په کنډو کپرو کې نه اچوي، زمونږ ملي او پښتنې روح په دومره لوړه او هسکه فضا کې ګرزي، چې که مونږ یې پخپله راښکته نکړو د هېچا د لښندې غځې نه وررسېږي او نه د چا له تیر لاندې راځي. وروسته تر دې

چې زه د ځان په ساتلو کې ښتنې اخلاقونه په اوله درجه اهميت قايلېږم، نو بيا علم او د نن ورځې مختلف فنون ثروت او بډايي او ځينې نور شيان هم ضروري ګڼم. که مونږ علم او بصيرت نلرو خلک مو په سحر او چل ترخپلې اغيزې لاندې راولي او لوبې راباندې کوي، که مونږ شته او ثروت نلرو زمانه مو وږي کوي او د نورو دام و دانې ته مو را ټيټوي، که مونږ فن او تخنيک نلرو پخپل لاس ځان اور ته غورزوو او له ځان سره دښمني کوو، نن خلک د حربي فنونو په قوت د اسمان له وريځو او لوړو کار اخلي او پخپلو دښمنانو باندې تندر اوږلۍ وروي، نن خلک د صنعت او حکمت په مرسته هغه هوا، چې د حيات مهم عنصر دی د مرګ اله ګرزوي او د دښمن په حق کې ورځنۍ د زهرو کار اخلي. که څوک غواړي چې په دې عصر کې خپل ځان او خپله خپلواکي وساتي هغه بايد دومره کامل انسان وي، چې خپل هر څه يې پخپل لار کې وي او د خپل هر مرض علاج وکړی شي. پدې وخت کې که نور هېڅ نه وي، خلک د يوه قام لاندې کولو دپاره بعضې داسې مکروبونه د هغوی په وجود کې انجکشن کوي چې ډېر ژر يې ملي وينه فاسدوي او روح يې وژني، نو برسېره په نورو خبرو نن د ازادۍ ساتلو دپاره ډاکټري هم لازمه ده.

نن ځينې کسان د نورو د اسارت دپاره خپل ځانونه ښايسته کوي او پخپل ښکليتوب ورځنې زړه وړي، نو سړی بايد هېڅکله لکه بلبل د چا په ښايسته ګلانو زړه بای نلي او په پردي باغ کې اسير نشي، بلکې خپل ځان، خپل مليت، خپل دودونه، خپله

ناسته ولاړه له هر چا ځنې ښه وګڼي او خود یې ولري، ترڅو چې یو ملت خپلې ټولې نیمګړتیاوې پوره نکړي او خپل ځان د بل له احتیاجه ونه ژغوروي هغه په دنیا کې حقیقي ژوندون نشي کولی او په هر راز، چې وي د نورو تر تاثیر لاندې راځي.

سړي باید دې ټکې ته ښه متوجه شي، انسان چې هر څومره مدني شوي او مدنیت ته ورنږدې شو دی هماغومره یې ډار او وېره ورکه شوې او نور ژوندي او زېږوح شیان یې خپل لاس لاندې کړي دي او له خپلې اغېزې لاندې یې راوستلي، یعنې انسان د مدنیت په مرسته په وحشت باندې غالب شوی او قوت یې موندلی، لکه چې اوس هم د دنیا متمدن قومونه په وحشیانو او نیمه وحشیانو باندې حکومت او حکمراني کوي، که څوک غواړي چې د نن ورځې مدني اقوامو تر تاثیر لاندې رانشي باید ارومرو په مدني سیر کې ځان ور سره برابر کړي او تمدن ته په سپکه سترګه ونه ګوري.

په دنیا کې دا صلح یو طبعي قانون دی او لوی څښتن هم مونږ پوه کړي یو، چې دا مځکه د صالحانو میراث دی او صالحان به ور باندې تسلط لري، دلته غرض هغه صلاحیت دی چې دمځکې دمخ حکمراني پرې کېږي، چې دا صلاحیت د اسلام په ابتدا کې په عربو کې پیدا شوی او زمونږ پښتنو په ملیت او پښتنولۍ کې اغږل شوی دی.

مونږ باید دا صلاحیت هېڅکله له لاسه ونه باسو او ورباندې ټینګ اوسو- د دې صلاحیت لومړۍ نښه داده، چې مونږ به په

حق او حقیقت ټینګ ولاړ یو او ملګرتیا به یې کوو، هېڅکله به مو زړه ته خوف او ویره لار نلري او د ضرورت په وخت کې ه وېني تویول راته هېڅ ښکاري او له مرګه به نه وېرېږو، بلکې د خپلې اسلامي او ملي لوړتیا د ساتلو دپاره مرګ، ابدي ژوندون او خپل سعادت بولو او د دنیا د هر راز سختیو او مشکلاتو په مقابل کې به لکه د خپل وطن لوړ او هسک غرونه په هر میدان سر لوړي ولاړ یو، عزم او اقدام به مو ډېر ټېنګ او کلک وي.

ایثار او قرباني به ډېر لوی افتخار ګڼو، اتفاق او اتحاد به هېڅ شی نشي خرابولی، پخپل منځ کې به یو له بله مینه او محبت، پېروزېنه او رواداري لرو او د خپل مقدس دین او ګران وطن د دښمنانو په مقابل کې به د سختو زړو خاوند یو. د لوی څښتن په ضعیفو مخلوقاتو باندې به زړه سوی لرو، عدل او انصاف به راته له هرشي ښه ښکاري، د بې ننګۍ ژوندون به په هېڅ شان نه قبلوو او د خپل مقدس او پاک مقصد دپاره به له سر او ماله تېرېږو، خپل ځان او اولاد به د خدای د رضادپاره قربانوو او بې له خدایه به بل هېچا ته سر نه ټیټوو، دا ځکه چې د خدای له بندګۍ سره بله بندګي نه کېږي او نه خدای پاک په دې باندې راضي کېږي، چې د ده بنده د بل چا بندګي وکړي.

هو! مومن او مسلمان باید ارومرو آرام او ازاد وي او پښتون باید تل ازاد او مستقل وي، نو تل دې وي زموږ ازادي او خپلواکي او همېشه دې وي پښتو او پښتنواله.

کورنی مرغه

کله چې سړی ستورو سره خبرې کوي او د خپلې پوهې په رڼا کې بله نړۍويني او کله پخپلو خبرو نه پوهېږي او په رڼا ورځ بې له خپل ځانه نور څه نشي ليدی، که سړی ښه ځير شي چرګان هم خبرې کوي، خو د زړه په غوږو اورېدل کېږي – هو! يوه ورځ چې زه د چا مېلمه وم او هغه غوښته چې زما دپاره هغه غټ چرګ، چې ډېر وخت يې ساتلی و پوخ کړي، نو يې خپل زوی ته د هغه د نيولو وويل، زوی يې په کوڅو کې ورپسې منډې وهلې او له ډېرو منډو وروسته يې چرګ ونيو او کور ته ستړی ستومانه سانيولی راغی.

دې سړي په کاله کې يوه باښه هم لرله، چې په يوه دړه ناسته وه او د چرګ منډې يې ليدلې وې، نو يې پخپله ژبه چرګ ګرماوه او ورته يې ويل، چې ته خو ډېر وخت دې سړي پخپل کور کې ساتلی وې او وخت په وخت به يې ډوډۍ او هرڅه درکول او ستا روزنه به يې کوله کوم وخت، چې ده ته نيولې، نو تا د ده ټول ښه هېرکړه او لاس دې نه ورکاوه.

وګوره! زما په غاړه کې يې مزی اچولی، سترګې يې راته پټې کړې ګرزېدو او الوتو ته مې نه پرېږدي، سره لدې کله چې ما پرېږدي او والوزم هر راز لويې او وړې مرغۍ نيسم او ده ته يې راوړم، خپل ځان بېرته د ده منګولو ته سپارم او دی نه خوابدی کوم.

چرګ ورته مخ راواړه او ورته يې وويل، چې ستا سترګې پټې دي، هغه لور چې ده زما دپاره تېره کړې دی ته يې نه وينې.

يوه شېبه وروسته، چې دی زما بڼکې وشکوي او خپل ځان ته ترېنه بالښت او سروېږدی جوړ کړي او ما په اورباندې دا پلو هغه پلو واړوي او بیا مې ټوټې ټوټې کړي او په کټو کې مې لاندې باندې کړي، نو چې ته مې ژړا او کوکارې واورې، ما به هېڅ ګرم نه کړې او پوه به شې، چې دده ټول ښه زما سره د خپل ځان لپاره و او زه يې د همدغې ورځې لپاره لټولم.

هو! هر څوک او هر څه چې د بل د لاس لاندې وي هغه د همدغسې ورځې د پاره روزل کېږي، وګوره بزګر خپل غويي څنګه ښه ساتي، په سره غرمه کې ورته وابښه کوي، اوبه ورکوي، چې بيا پرې جغ کېږدي او مځکه پرې واړوي. همدغه شان خپل کښت وخت په وخت پنه کوي، له غويو او پسو يې ساتي، چې له مځکې هسک او ژر وربېل شي.

همدارنګه هر کام چې خپل واک نه لري او د بل لاس لاندې ژوند کوي، هغو د نورو د ژوندون دپاره لکه چرګان او غويي ساتل کېږي او روزل کېږي، نو دوی ته که هر څومره ښه خواړه ورکول کېږي، همغه خواړه دوی د مړينې د پاره غټوي او نژدې کوي يې، دوی ته هغه څه نه ورښودل کېږي، چې دوی په خپل ځان ويسا پيدا کړی شي او په نړۍ کې په خپل واک ژوندون وکړی شي او د بل پاتې شونکو ته سترګې ونه نيسي.

هو! دوی هېڅکله نه شي کولای، چې هر څه په خپله وګټي او بل چاته هيله او اسره ونه کړي.

خوږ ژوند

غر په غره نه ورځي او سړی په سړي ورځي – د همدغه تګ له کبله، چې وګړی يې يو له بله لرې سړي ته د نورو ژوندون څه نا څه څرګندېږي او راز راز وګړي ويني.

يوه ورځ زه يو داسې سړي کره پېښ شوم چې پوله او پټي يې هېڅ نه درلودل او په کور کې يې د مږک لکۍ هم نه سپېره کېده.

ده خپلې شپې او ورځې په لو او لور تېرولې او د کاله ټول خرڅوړې يې دومره نه و، چې د يوه بډای او شته من سړي د غاړې کالي شي.

پدې کاله کې بې له سپوږمۍ بله ډيوه نه وه او نه چا بې له خپل لاس او مړونده بلې سر و کېږدۍ درلوده.

دې سړي په دغه ورځ برسېره پدې چې خپل زوی (کټوري) ته يوه سدرۍ او يوه سره خولۍ راوړې وه، کور ته يې هم څه غوښه اخېستې وه، کټوري چې وروسته له ډېرو وختونو نوې نزې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ اغوستې وه له هلکانو سره په کوڅو کې منډې رامنډې وهلې، کله چې کاله ته راغی او د غوښو کټو په نغري باندې ولېد په منډه بېرته لاړ او په نورو هلکانو يې زيری وکړ چې مونږ نن غوښه پخ کړېده.

هغوی که څه هم په دغه ورځ لا څه ډېرې ورځې يې غوښه په سترګو نه ده لېدلې، خو د پښتنو زامن دي دا ورته ښه نه ښکاري

چې د دوی له کاله نه په بل کور کې ښه څه پاخه شوي دي او نه دا زغملی شي، چې دوی دې له چا نه ښکته او ټيټ وي.

نو هر يوه به چا يو څه او چا بل څه ښودل او خپل نګولي به يې ستايه، چا به ويلې چې مونږ لړمون پوخ کړی او چابه ويلې، چې مونږ نن چرګ باندې کړيدی، دا خبرې دوی پداسې خوند کولې لکه چې لګيا وي او خوري يې، نه خدا ېږو په خوړلو کې يې دومره خوند نشته لکه دوی يې چې له نوم اخستلو خوند اخلي.

يوازې کټوری له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي مور يې هم له ښځو سره ناسته ده او وايي: لاړه شم چې د غوښو کټو مې ونه سوزي، غوښه خو نه سوزي، ځکه چې کټوه تر خولې له اوبو ډکه ده، هغه ترسبا هم نه وچېږي، خو دا غواړي چې نورې ښځې خبرې کړي. د کټوري پلار چې خپل ګلالی ځوی په ښو کاليو کې ويني من من غوښې اخلي او په کاليو کې نه ځايېږي، خو له بلې خوا چې د خپلې ښځې زاړه ټيکری او شکېدلي کميس ته ګوري سور او تور ټول يې په زړه کې ګرزي، خو چې هر څومره خپلې سترګې يوه خوا بله خوا غړوي داسې څوک نه ويني، چې د ده زړه پرې ورشي او څه پور ترې وغواړي.

سره له دې، چې پدې کاله کې هېڅ نه و، خو خوښي او ژوندانه خوند پکې زښت ډېر و او له بډايانو ځنې د دوی ژوند ډېر خوږ و، ځکه و چې د شتمنو او بډيايانو زړونه تل هغه څه غواړي چې هېڅکله يې لاس نه ورسېږي.

هو! د دوی خوښي او زړه ښه والی دومره وړیا نه وي، چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي، د دوی سترګې په ټوله نړۍ هم نه مړېږي، د لویو او شتمنو کورو لوی لا څه، چې وړو ته یې هم ډېر خوندور ځیزونه بېخونده شوي وي او وربښمېنې ټوټې ورته، لکه بیتي داسې ښکاري. د دوی نړۍ وریجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي، د نورو سوکړک او شنو سبو یا شړومبو ته په خوند کې نه رسېږي، نه پوهېږم چې دا ولې؟ نو ښه ده که ښه ځېزونه د نورو په مخکې ابښي وي، خو خوند د دوی په برخه رسېدلی دی او خوښي هم د دوی په کاله کې ده.

نه یوازې دا نه روغتیا او جوړوالی هم دوی ته ورکړل شوی دی، دوی هېڅکله لکه بډایان په لوړو وریجو او کلکو غوښو نه نس خوړي کېږي او نه هغومره ژر ناروغتیا ورته پېښېږي، دوی بې ترو ځیزونو ښایسته ډېره ډوډۍ خوړلی شي او که نور څه نه وي د غروپرګي، نانګه او ممانې، شنې او داسې نور...هم خوړلی شي، ځکه چې دوی لا د پستو او خوندورو ځېزونو خوند نه دی لیدلی.

نه نه لېدلی یې دی، خو په همدغو ځینې ونو کې لکه چې رحمان باباوایي:

((پتنګانو لره خدای په اور کې ورکړ
هغه عیش چې یې بلبلې په ګلزار کا
خرقه پوشو په خرقه کې دي موندلي
هغه حظ چې په دنیا کې دنیا دار کا))

څه لیکل یا لیک پوهه

دعا

د ټول جهان واکداره! ته هر څه لرې او هر څه کولی شې، د هر چا امید تا ته کېږي او څوک څه له تا غواړي. ستا خزانې او کارخانې ډکې دي، ستا په باغونو کې د شودو، شرابو او عسلو ویالې بهېږي

ستا بخششونه او انعامونه بې پایانه دي، ستا د رحمت نور په ځمکو او اسمانو کې نه ځایېږي.

فقیران او مسکینان درنه د ډوډۍ سوال کوي.

ماړه او بډایان درنه اشتهاء او د هضمولو قوت غواړي.

څوک درنه په زاریو او دعاګانو اولادونه غواړي، ځنې وایي چې مال او دولت راکړه!

یو وایي جنت مې په کار دی، بل وایي له دوزخه امان او پناه غواړم.

څوک د حورو شوقمن دي او د چا غلامانو ته نیم زړه نشته.

مرتبې او لوړې درجې له تاسره دي، کامیابي او موفقیت ستا په توفیق حاصلېږي.

دین او دنیا ستا په لاس کې دي، راحت او زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې، مرګ و ژوند ستا په اختیار کې دي.

هر څه ته کوې او هر څه له تا غوښتل کېږي.

د دې جهـان او د هغـه جهـان اجرونـه، خيرونـه، خوندونـه او خوشحالي خلکو ته ته ورکوې زه. پوهېږم چې تا سره څه شته.

زما دعا او د زاهدانو دعا.

زما ارزو او د پادشاهانو ارزو يو راز نه ده.

زما سوال د بډايانو ومسکينانو له سوال ډېر فرق لري.

زه نه وايم، چې ځمکې او پيسې راکړه.

نه غواړم، چې عزت مې ډېر لوړ، رتبه مې لوړه شي.

موټرونه او اسونه مې ندي په کار.

قصرونه او عمارتونه نورو ته ورکړه!

پټي او باغوونه هغه چا ته وبخښه، چې په خاورو نه مړېږي.

په بانکونو کې د سوداګرو پيسې زياتې کړه.

د بزرګۍ اعتبار مه راکوه! ځکه چې ستا په اطاعت او عبادت له خلکو نه اجر او عزت غوښتل را ته ښه نه ښکاره کېږي.

زه له دې ټولو نه تېر يم او نور څه غواړم.

زه وايم په جهان کې د ظلم بېرغ نسکور کړه.

حق او عدالت ته قوت ورکړه!

په زړونو کې رحم او د خير مينه واچوه!

په دماغونو کې د حق نور او د حقيقت رڼا پيدا کړه!

ته کولی شې چې د ظلم قوت په وړو وړو کاڼو ميده ميده او ذرې ذرې کړې يا د هوا په ماشو ظالمان تباه کړې.

مګر مونږ د اتوم په بمونو هم دا کار نشو کولی.

رحم وکړه

دتورې کېږدۍ او د ډېرو رمو خاونده!
پدې سره او تکنده غرمه کې.
پدې وچه بیدیا او سپېره صحرا کې، چې یخې اوبه، یخ سیورې، توده ډوډۍ، شودې او مستې کوچ او پېروی، کورت او غوړي، بوڅې او پنیرونه هر څه له تا سره دي.
په خوارانو او بې وزلو رحم وکړه!
له مسافرو او لارویو نه خپل خوړونکي سپې ایسار کړه!
هر څوک چې راځي او ستا د کېږدۍ تر سیوري لاندې کېږي، هغه له خپلو سپیو نه وساته او قدر یې کوه!
ای د خوړو سپیو خاونده!
ستا د سپیو تاوان تاله رسېږي او د دوی په ضرر باندې ته نیولی یې.
سپي او نفس دواړه یو شان دي او هر شي ته خوله اچوي.
ته خپل سپي ونیسه او په مونږ رحم وکړه.

ته په خپلو سپیو دا ګمان مه کوه، چې دوی به هر وخت ستا دښمنو او غلیمانو ته غاپي. دوی ډېرځله د اسمان ستورو او سپوږمۍ ته هم غاپي او ستا په ملګرو او اشنایانو هم بلوسې او غوټې وهي.

آه – هېڅوک زما ناري نه اوري.
د خپلو سپیو حملې نه ویني.
زما غږ ترکېږدۍ نه رسیږي.
دوی ولې څه نه اوري؟
ولې څه نه ویني؟
ولې په چا رحم نه کوي؟
پردې خو به نه وي؟
کېږدۍ خو د پښتنو معلومېږي.

سوداګر

هر څه چې خرڅوې هغه خرڅ کړه، مګر خپل دین او ایمان مه خرڅوه!

هر څه چې خورې هغه وخوره، مګر سود مه خوره او پنځه ګوتې په خوله مه منډه. هر څه چې اخلې هغه واخله، مګر د خوار وغریب ازار مه اخله!

له هر ځایه چې هرڅه راوړې رایې وړه، مګر ګوره چې بې انصافي او بیرحمي درسره رانوړې.

په اسونو او موټرو سورېږه! خو د چا په اوږو مه سپرېږه!

له ښاره اوزه، خو له نرخه او له چتې مه اوزه!

لوی لوی کورونه د ځان دپاره جوړ کړه، خو د خپل بام واورې د بل په بام مه غورځوه!

پېټې ډېر پیدا کړه، مګر خپل پېټی مه درنوه او ځانته اغزي مه کره.

د ځان غم دې وخوړ اوس د نورو غم هم وخوره!

لوې بنګلې دې پیدا کړې، لوړ همت هم پیدا کړه!

خلک وایي په ډېرو لیوني خوښ دي، ته هم په لږه ګټه قانع شه او لیونی کېږه مه!

بډایانو وبېژندلې، مګر خوار او غریب دې نه پېژني.

راشه! دوی ته ځان وښیه د دوی په غم کې شرکت وکړه!

پدې شرکت کې که هر څومره سهمونه ولري هغه هېڅکله نه ضایع کېږي او ګټه یې یو په لسه، بلکې بې حسابه ده مګر دا سود ناروا دی، بې انصافي نه ده انصاف دی.

خلک و پېژنئ!

هغه څوک چې د مملکت کارونه یې په لاس کې دي او د واک و اختیار خاوندان بلل کېږي یا په وطن کې تاثیر او نفوذ لري پوره و پېژنئ!

هغه کسان چې زمونږ دپاره خدمت کوي یا زمونږ په سر تجارت کوي باید وپېژنو او ښه یې وپېژنو.

پېژندل دانه دي، چې فلانکی رئیس یا وزیر دی، هغه بل په ملک او وطن کې ډېر عزت او اعتبار لري، د دې بل مال او دولت ډېر دی. یا په لوړو ځایو کې په ښه نظر لیدل کېږي. دا راز پېژندل زه نه وایم زما مقصد انسان شناسي او د سړو پېژندل دي، نه د چوکیو او نومونو پېژنندنه.

مونږ باید ترهرڅه دمخه سړي وپېژنو او دا معرفت په صحیح ډول حاصل کړو.

د دې معرفت دپاره ډېرې پخې سترګې او صایب نظر په کار دی.

د انسان جوهر او ذاتي قیمت معلومول د جواهرو له پېژندلو یو په څو ګران او مهم کار دی، انسان په ډېرو پردو او ډېرو رنګونو کې پټ دی او غیر له دغو جامو نه، ده نور کالي هم زښت ډېر اغوستي دي او ډېر لباسي مخلوق دی.

دی په هر ځای کې بېله جلوه لري د منبر په سر یو راز او په خلوت کې بل راز دی.

په بازار کې انګور نه خوري په کور کې بوتلونه په سر اړوي او په دوايرو کې د خلکو ويني څښي.

مونږ بايد د هر څه معنیٰ او حقيقت ته وګورو او په لباسونو، نومونو رنګونو ونه غولېږو. که تاسې زما منئ! د څه قصرونو، منصبونو ته مه ګورئ، بلکې کار، فکر، ارادې، عمل او ارزوګانو ته يې وګورئ!

تاسو بايد په سرو پسې وګرزئ او سرې ولټوئ!

هغه کسان، چې د ممکت بهبود او سعادت غواړي او د اجتماعي درد او احساس خاوندان دي هغه وپېژنئ او په محبت ورته وګورئ!

اوس هغه وخت تېر شو، چې يو سړی به د معاش او رتبې، عزت او اعتبار له مخې پېژندل کېده او بيا به د قوت او اقتدار له خوا ورته خلکو وکتل دی، عصر هغه باداران او اغاګان له اعتبار ه وغورځول او د وطن خدمتګارانو ته په قدر او احترام ګوري.

د دې وخت انسان په انسان کې معنويت او فضيلت لټوي.

پدې وخت کې هماغه سړی ښاغلی او منلی دی، چې وطن او مملکت ته يې خير او نفع رسېږي، اوس هغه وختونه لاړل چې خلکو به د جاه وجلال يا دريا او تدوير په طلسم کې ځانونه پټ کړل او څه به يې کار او عمل ته نه کتل.

د دې زمانې ائينه بل راز ده او علاوه د لباس او جامو په صفايۍ او خيرنتوب د انسان معنوي توروالی او سپينوالی هم سړي ته ښيي.

تاسې ښه ځېرشئ! دغه لوی خلک او د رتبو او مقامونو خاوندان ټول په رښتیا لوی نه دي او نه ټول واړه خلک حقیقتاً واړه او کوچني دي.

اوس مونږ پوهېدلی شو، چې په مشرانو کې کشران او په کشرانو مشران شته.

له لرې او له ورایه خلکو ته مه ګورئ او محض امریت او ماموریت په نظر کې مه نیسئ!

د وطن او مملکت صادق خدمتګاران له دروغجنو او مظاهره کوونکو نه بېل کړئ او خلک وپېژنئ!

د کوم ځای دی؟

یو کور یې دلته دی بل په کابل کې، بل په یو بل ځای کې.

څه ځمکه په کوهدامان کې لري، څه په بغلان کې څه په یو بل ځای کې.

نغدې روپۍ یې په رشوتونو دلته پیدا کړې، مګر ګټه وربانديې نور بانکونه کوي په یوبل ځای کې.

ته وو ایه چې دا دکوم ځای دی؟

مېنه یې له دې خلکو سره نشته او د نورو ملکونو خلک ورته ډېر ګران دي.

د دې وطن له شعر او موسیقي نه خوند نه اخلي او د خارجي موزیک په صفت مړېږي نه، مونږ ته په نفرت ګوري او د پردیو مستخدمینو په مقابل کې ډېره تواضع کوي.

ته وو ایه چې دا دکوم ځای دی؟

دی د هېڅ ځای نه دی، ځکه چې هر ځای د ده دی او سړی ورته هر ځایې ویلی شي.

هو! دا هغه مرغان دي، چې څلور فصلونه په څلورو مملکتونو کې تېروي او وطن نلري، وطن نه پېژني، د يوه وطن په هوا کې نه الوزي او د وطن سړې او تودې نشې تېرولی. دا هغه عياشان دي چې بې له عيش او راحت نه نور څه نه پېژني او له وطن سره هېڅ مينه او علاقه نلري.

مونږ هغه کسان د دې وطن بللي وو، چې د وطن په کاڼو او بوټو سر ورکوي او په سختو ورځو کې د وطن په کار ېږي، که څه هم پوله او پټی نلري او په زړو کوډلو او جونګړو کې اوسي.

هو! زما په عقيده دا وطن د هغه چا نه دی، چې د ډېرو ځمکو قبالې يې اخستې دي، بلکې د هغه چا دی، چې د وطن مينه يې په زړه کې ده او له وطن سره علاقه لري.

کوم یو ښه دی؟

یو دی چې په خبرو ډېر ښه پوهېږي د هر مطلب دپاره ډېرښه پېرایه او ښه دلایل پیدا کولی شي، د خپل منطق په زور هر څوک تېرباسي او له ډېره عقله وېښته چوي.

ساحرنه دی، مگر یو شی په بل راز ښودلی شي او خلکو په اذهانو او نظرونو هر راز لوبې کوي.

عملاً هېڅ نه کوي، مگر په خوله هر څه کوي او هر کار ځانته منسوبوي.

بل هغه دی، چې ډېرې خبرې او مبالغې نشي کولی، د ځان ښودلو او ځان ستایلو اقتدار نلري، په هره خبره کې لکه د شړومبو مچ نه لوېږي، د هر چا توجه ځانته نشي جلبولی، په مجلسونو کې په وچ زور ځانته د خبرو موقع نه پیدا کوي او په پټه خوله کار کوي، په دماغ کې یې ښه ښه فکرونه او په زړه کې یې د وطن او قام مینه ډېره ده، مگر په خوله څه نه وایي او خپل صفتونه نشي کولی.

ته وو ایه چې کوم یو ښه دی؟

زه خو وایم، چې دی ښه دی، مگر د هغه قدر کېږي او د ده نه کېږي.

هغه پېژنو او دا نه، د هغه ساحرانه کلمات راباندې اثر کوي او د ده صفایي او معنوي فضیلت را نه پټ دی.

هو! مونږ په خبرو غولېږو او حقایق نشو لیدلی.

مونږ باید دا نقیصه رفع کړو او د خپل احساس او ادراک علاج وکړو.

مونږ په غوږو اورو او په سترگو څه نه وینو، ځکه کارونه خراب او خبرې ښې دي.

وښيه څوک دی؟

اصلي نوم يې نشم اخستلی، مګر رسمي نوم يې مامور صاحب دی.

په کار نه پوهېږي، مګر په خوشامدو او چاپلوسۍ ډېر ښه پوهېږي.

د لويو او معتبرينو په مخ کې د حاضرباش او خانه سامان کار کوي، مګر د خوارانو او غريبانو سلام هم نه اخلي.

سواد نلري، مکتب يې نه دی لوستی، مدرسه يې نه ده لېدلې، اخبار او کتاب نشي لوستلی، مګرماموريت کولی او ساتلی شي.

په درباري او ضاعو کې د ټولو استاذ دی، مګر انسانيت او سړيتوب يې هېڅ نزده، مکتوب نشي ليکلی، مګر شطرنج کولی شي.

لياقت نلري، مګر ډوډۍ لري.

د خدای اطاعت ته يې ملا ماته ده، مګر د امرانو په اطاعت کې اول نمبر اخلي، دنيا يې ډېره ده، مګر همت يې کم دی.

تنخوا يې لږه ده او جايداد يې ډېر دی.

مسافر او فقير ته يوه سوې مړۍ نه ورکوي، مګر مېلمنو ته هره شپه چرګان حلالوي.

غل نه دی، مګر له غلو سره سمه نيمه برخه لري. ساحرنه دی، مګر په يو څو خبرو لوی لوی خلک ړانده او کاڼه کړي.

وښيه! څوک دی؟

رشوت خوره! ته را په یاد شوې

چاوویـل: ټنـد بړي، مګـر مړیـږي نـه، مـا تـه سمدلاسـه تـه را پـه یادشوې.

بل وویل: ګېډه خو یې مړه ده، مګر سترګې یې وږې دي، بیا تـه را په یاد شوې.

یوه وویل: قصاب نه دی، مګر د هر خلک یې بې تیغه حلال کړې دي، دلته هم ته را په یاد شوې.

هغه بل وویل: منګولې او پنجې یې د لېوانو نه دي او خونخوار دی، دا ځل هم ته را په یاد شوې.

بې ګناه خلک مې په زندان کې ولیدل، ته را په یاد شوې.

هغـه ورځ چـا پوښـتنه وکـړه، چـې پـه غلـو زهېـر، د مجرمینـو طرفدار د مظلومـانو دښمن، د نـا حقـۍ ملګرې، د قـاتلانو حـامي څوک دی؟

ماته ته را په یا دشوې.

سیاست

وایه یو څه کوه بل څه.
له بل نه پوښتنه کوه! پخپله هېڅ مه وایه!
په شپه کې د لمر وړانګې ښیه! په ورځ کې د تورتم ننبې.
که خبر وې ځان ناخبره کړه! که خبر نه وې د باخبرۍ مظاهره کوه!
شکره لکه مرچ خوره، مرچ لکه شکره.

خلک څه وايي؟

يو وايي په دوايرو کې بې پيسو د چا کار نه کېږي، بل وايي د خان او ملک رسوخ او اعتبار ورځ په ورځ زياتېږي او ضعيفانو ته پنجې تېرې کېږي.

څوک وايي دلته نوی نهضت او فعاليت نشته، څنې وايي صحيح اشخاص او د فکر خاوندان نشته.

شاعر وايي: نشاط او طراوت، ذوق او سرور، احساسات او جذبات نشته.

ملا وايي: د جلال اباد په نوي ښار کې مسجد او د اذان غږ نشته.

رجب خان وايي: د جلال اباد نوی ښار جوړ نشو او زوړ ښار په لوی لاس وران شو.

د نوي ښار نقشه لکه د سيد جمال الدين قبر، يا د قرغې بند هېڅ نه جوړېږي او هېڅوک نشي پوهېدلی، چې د ښار مخه کومې خوا ته ده او څنګه يا کله جوړېږي.

حميد وايي:

چې دې نکړ په نيکيو ننګ و نام لوړ
په دوه چمه دې د ختو مشه بام لوړ

بل ځای وايي:

د ریـا پـه حــق پرســتو پــورې خانــدې
پــــه هــــردم دبـــــرهمن بـــت پرســــتي

یونس وایي:

بنـــدګي چـــې د ریـــا کـــوي یونســـه!
د هغــه ږیــره خیشــته ده نــایي غــوړای
ښـه لبـاس کـې څـه د خـدای بنـدګي نشـي؟
چـــې جامـــه دې د ریـــا واغوســـته برګـــه

علي خان وایي:

ژوبــل زړه بــه دې روغ نکــړي علــي خانــه!
پســې مــه ځــه جراحــان دي طبیــب نشــته
د بغــل پــه کتــاب څــه شــی علــم بویــه
هــر صــحاف پــه ملایــانو حســاب نــه دی

پیرمحمد وایي:

داد فریـــاد مـــې ترفلکـــه نـــه رســـېږي
د پتنــګ پــه دود وربتبــړم خمــوش ځکــه

شیدا وایي:

چـــې لېـــده پکـــې اثـــر د الـــم نشـــي
څــه حاصــل لکــه شــبنم لــه چشــم تــره

څوک وايي؟؟

څوک وايي چې کوږ بار تر منزله نه رسېږي او د دروغو منزل لنډ دی.

د دروغو مزل خو تر اخرته پورې دې او کاږه بارونه ترهماغه وخته مزله ته رسېږي. څوک وايي چې بد ګرزې بد پرزې.

که دا خبره رښتيا وای اوس، خو به يو سړی روغ نه و پاته.

څوک وايي چې د دروغجن مخ تور دی. ما خو ډېر دروغجن وليدل، چې مخونه يې تک سپين دي.

څوک وايي، چې د شيطانانو دې کور وران شي.

څوک وايي، چې د غله په غره کې ځای نشته.

رادې شي ودې ګوري، چې ښارونه بازارونه ترې نه دي ډک؟

څوک وايي چې غل نه يې له پاچا مه ډارېږه!

ايا د ناحقۍ له شاهدانو نه ويره نه ده په کار؟

څوک وايي چې په تشو خبرو کار نه کېږي؟ دلته خو په خبرو هرڅه کېږي او بې خبرو هېڅ نه کېږي.

څوک وايي چې د غله په ږېره خلی وي، ډېر غله شته چې بيخي ږېره نلري.

څوک وايي چې ډېر وايي لږ ترې خېږي، ما خو وليدل چې هېڅ ترې نه خېږي.

څه وکړو ؟؟

مونږ ډېر کارونه لرو او زمونږ وظايف ډېر سنګين دي.
هر څه چې کوو ، هېڅ نه کېږي او هېڅ نشو کوی دا ولې؟
دا ځکه چې: کار په سړيو کېږي او مونږ ډېر د کارسړي نلرو.
څوک چې لږ غوندې سم او صحيح کارکولی شي، خلک يې نه خوښوي او ناکامه کوي يې، هغه چې د خلکو خوښوي هغه يې د خلکو له مراعاتونو نور هېڅ نه کوي او د خلکو د خوشحالۍ دپاره هرڅه کوي.
د څنګه خلکو مراعات او خوشحالي؟
د هغو خلکو چې پخپل خير و شر هېڅ نه پوهېږي.
ژرنده او جمايت نه پېژني.
لکه ګډې او اوزې په قصاب او شپون پسې يو راز منډې وهي.
دوه ملکان يې يو د بل سيورى په ډانګونو وهي.
د دوه خانانو خوسي يې يو ځای نه څري.
د دوه پیرانو مریدان يې يو له بل سره د خدای دپاره دښمني کوي.
دوه ملايان يې يو په بل پسې نه ځي.
اجتماعي شعور او احساس پکې نشته.
له حق او حقيقت، انصاف او عدالت سره مينه نلري.
ښه نو مونږ څه وکړو ؟

مونږ باید یو څو تنه د کار سړي پیدا کړو.
چې هم کار وکړي هم په کار پوه وي هم د کار کولو صحیح طریقه ورته معلومه وي.
ځیني کسان وایي په یو څو ګلانو نه پسرلی کېږي، په یوه مملکت کې څو تنه هېڅ نشي کولی. څو تنه به کوم ځای ته ورسېږي، ترڅو ټول ښه نه شي کارونه نه ښه کېږي.
په دغسې خبرو ساده ګان ډېر ژرغولېږي او هغه کسان، چې انسان ته یوازې د جسمانیت له خوا نه ګوري، بلکې تدبیر، فکر او د ادراک قوت ته ګوري هغه پوهېږي، چې یو سم او صحیح انسان د یوې سمې اوصحیح نقشې او صحیح پروګرام په طرح کولو په دنیا کې لوی لوی کارونه کوي او ډېر خلک په سمه لاره د عالي مقصد په لوري روانولی او بیولی شي.
د دغه شان څو تنو سړو له لاسه ډېر ډېر کارونه کېږي او دغسې اشخاص هر ځای ته رسېدلی شي.
په دغسې یوه ګل باندې سل پسرلیه جوړېږي، مګر په څو پسرلیو کې مونږ دغه شان څو ګلونه نشو پیدا کولی، ځکه چې نه یې شو پېژندلی.
زه دا نه وایم، چې نشته یا پدې خاورو کې استعداد محوه شویدې، بلکې وایم چې باید په دغسې سړو پسې وګرزو او د وطن غرونه رغونه، کلي او کورونه ورپسې ولټوو.
مونږ نه یو خبر، چې زمونږ په غرونو کې څه راز ګنجونه ترخاورو لاندې پټ پراته دي؟ پدې وچې او سپېره بیدیا کې کوم

ځای د حیات اوبه تر ځمکې لاندې غلې شوېدي؟ په دغو خوارو او زړو جامو کې څه راز انسانان پيدا کېږي؟

په دغو خلکو کې چې زمونږ نظر او توجه نه جلبوي، څه فکرونه او څه ارزوګانې موجودې دي که مونږ په دې پوه شو چې.

دیوســف څېــرو جــامو کـــې څـــه ګنــاه ده
ښــه لبــاس کــې چــې ګنــاه کــړې زلیخــاده
راځــئ، څېــرې کــړو دا ښــې جــامې رنګینــې
پکـــې وګـــورو څېـــرې ډېـــرې ننګینـــې

نو هله به دا شخاصو حقیقت او ماهیت ته ورسېږو او زمونږ انتخاب به د لباس او ښو خوړو خبرو له مخې نه وي، بلکې د معنیٰ او حقیقي هویت له حیثه به وي.

مونږ باید هر چا ته په ځیرځیر وګورو او په خلکو کې سترګې وغړوو.

سترګې غړول یا کتل دانه دي، لکه چې اوس هم ځینې د جاه وجلال خاوندان نورو ته به حقارت ګوري.

ډېر خلک شته چې د چا تر رېږې لاندې يې کلونه تیرکړي، مګر لیدلي يې نه دي.

ډېر خلک وايي او زه هم وايم، چې د کار سړي نشته، ځکه کارونه خراب دي.

دا خبره له لویو نه نیولې تر وړو پورې هر یو کوي، مګر سوال دا دی چې چېرته او په کوم ځای کې؟ په یوه کورنۍ او یوه ښار کې نشته؟ که په وطن او هېواد کې که چېرې د کلي او کور خبره

وي، نو کله کله خو په یوه کاله کې د ښځو او به هم نه وي، مګر په بل ځای کې سیند بهیږي او په ځینو کورونو کې ویالې روانې وي.
که په وطن او مملکت کې یې لټو، نو په ګوشته کې هم ځوانان شته او لعل پوره خو په مېږو پوره ده.
که په زړه کې فساد او خیانت نلري! که صحیح نیت او ښې ارزوګانې درسره وي، که د حق او حقیقت په قوت عقیده لري.
له حق ویلو او حقیقت ښکاره کولو مه وېرېږئ او په حقاني جرئت ناحقه ظلمونه او د اوهامو بوتان مات کړئ!
په هر ځای او هر چا کې، چې خیانتونه او فسادونه، ظلمونه او بد کارونه، ریا او تزویر، بې کفایتي او نالایقي وینئ ورسره جهاد وکړئ او په هر مورد کې خپل صحیح او انتقادي نظریات ښکاره کړئ!
له هېچا مه وېرېږئ او هېڅکله سترګې مه پټوئ!
که د خپل شخصي او نفسي اغراضو دپاره کارکوئ!
که د وطن او مملکت په نامه خلک غولوئ!
که په زړه کې تګي او برګي لرئ!
نو د دې عصر بصیرت نه وویرېږئ او پوه شئ چې کاږه بارونه ترمزله نه رسېږي او بې اساسه عمارتونه ډېر ژر نړېږي.
که یو امر په تاسې باندې سترګې سرې کړي او له قانون او عدالت نه خلاف امرونه کوي، که یو خان او ملک په خپل زور او قوت له تاسې نه بېځایه لحاظونه او مراعاتونه غواړي، که څوک

لوړو مقاماتو ته لاره لري او په تاسې د سفارش خطونه راوړي مه وبرېږي او په حق ټينګ ودرېږئ.

که تاسې خيانت ته اقدام کوئ يا د نفس د شيطان دپاره حق باطلوئ که هر څومره موافقتونه درسره وي او قوي لاسونه درسره شريک وي، که ټول عمر مو يو ه او بل ته تملقونه کړي وي، نو د سبا ورځې له باز خواست نه ووبرېږئ!

هو! دمظلومانو او بې وزلو له آه و فرياد نه وويربېږئ! هغه کسان چې تاسې خپلو معايبو ته ملتفت کوي او ستاسې نقايص درښيي له هغوی نه مه وبرېږئ، مګر له هغو تملقينو وډارشئ، چې ستاسې خيانت ستايي او ستاسې په سترګو پردې غوړوي.

چا چې په مملکتي دواېرو کې لکه د شرکتو امران يوازې په پيسو کومه رتبه پيدا کړېده يا يې په خوشامدو او تملقونو ځان يوه حد ته رسولی دی او وظيفه نه پېژني، بلکې اشخاص او درباريان پېژني هغه بايد له خپل اينده سرنوشت څخه ووبرېږي.

هغه کسان چې پخواني يې پېژنئ او له وطن او مليت سره علاقمند وي د مملکت له تخت و تاج او له خپل اولولامر او پادشاه سره رښتيانی مينه او علاقه لري، د حق او عدالت له مقتضا سره سم د خدای دپاره کارکوي نو :

(لاخوف عليهم ولاهم يحزنون)

وو بربرئ او مه وربرئ

كه په زړه كې فساد او خيانت نه لرئ! كه صحيح نيت او ښې ارزوګانې درسره وي، كه د حق او حقيقت په قوت عقيده لرئ.

له حق ويلو او حقيقت ښكاره كولو مه وبربرئ او په حقاني جرئت ناحقه ظلمونه او د اوهامو بوتان مات كړئ!

په هر ځای او هر چا كې چې خيانتونه او فسادونه، ظلمونه او بدكارونه، ريا او تزوير، بې كفايتي او نالايقي وينئ، ورسره جهاد وكړئ او په هر مورد كې خپل صحيح او انتقادي نظريات ښكاره كړئ!

له هېچا مه وبربرئي او هېڅكله سترګې مه پټوئ!

كه د خپل شخصي او نفسي اغراضو لپاره كار كوئ!

كه د وطن او مملكت په نامه خلک غولوئ!

كه په زړه كې تنګي او برګي لرئ!

نو ددې عصر له بصيرت نه وو بربرئ او پوه شئ چې كاږه بارونه تر منزله نه رسېږي او بې اساسه عمارتونه ډېر ژر نړېږي.

كه يو آمر په تاسې باندې سترګې سرې كړي او له قانون او عدالت نه خلاف امرونه كوي، كه يو خان او ملک په خپل زور او قوت له تاسې نه بېځايه لحاظونه او مراعاتونه غواړي، كه څوک لوړو مقاماتو ته لاره لري او په تاسې د سفارش خطونه راوړي مه وبربرئ او په حق ټينګ ودرېږئ.

که تاسې خیانت ته اقدام کوئ یا د نفس د شیطان لپاره حق باطلوي که هر څومره موافقتونه درسره وي او قوي لاسونه درسره شریک وي، که ټول عمر مو یوه او بل ته تملقونه کړي وي، نو د سبا ورځې له بازخواست نه وویرېږئ!

هو! د مظلومانو او بېوزلو له آه و فریاد نه وویرېږئ!

هغه کسان چې تاسې خپلو معایبو ته متلفت کوي او ستاسې نقایص درښیي له هغوی نه مه ویرېږئ! مګر له هغو متملقینو نه وډارشئ چې ستاسې غفلت او خیانت ستايي او ستاسې په سترګو پردې غوړوي.

چاچې په مملکتي دوایرو کې لکه د شرکتو امران یوازې په پیسو کومه رتبه پیدا کړې ده یا یې په خوشامدو او تملقونو ځان یوه حد ته رسولی دی او وظیفه نه پېژني، بلکې اشخاص او درباریان پېژني هغه باید له خپل اینده سرنوشت څخه وویرېږئ.

استاذ ویل!

استاذ مونږ ته درس راکاوه او مونږ یې ډېر ښه پوه کولو.

د ده په تعلیمونو اجتماعي شعور او احساس ډېر قوي کېده او په مغزو کې بیداري پیدا کېدله، ده مونږ ته د حساب او محاسبې اصول هم ښودل او ویل یې تاسو باید هر وخت له ځانه سره حساب وکړئ او حسابي خلک اوسئ!

یوه ورځ یې د حساب په درس کې مونږ ته وویل:

که یو عدد له بل عدد سره داسې یو ځای کړو، چې یو پاس او بل لاندې وي، لکه ۲ "۲"، نو څلور (۴) تېنه جوړېږي او د یوه وجود په بل کې محوه کېږي او استقلال یې ورکېږي.

مګر که دواړه څنګ په څنګ یو ځای کړو، لکه (۲۲) نودوه وېشت ورځنې جوړېږي او دوه او شل کېږي د دواړو عددونو شکلونه اوصورتونه هم په خپل حال پاته کېږي، ځکه چې پدې صورت کې د ملګرتیا، اتفاق او وروروله راز پټ دی او په هغه بل صورت کې تفوق تسلط او محوه کول مضمر دي.

ده ویل که د اتفاق او ملګرتیا په صورت یو تن په ځان پسې بل روان کړی شي، نو قدر او مقدر یې ډېر زیاتېږي او مرتبه یې لوړېږي.

(یعنې له احادو نه، عشراتو ماتو او لوفو...ته خبره رسېږي)

که پنځه الفونه یو د بل په سر د پاسه کېږدو هماغه پنځه ورځنې جوړېږي او شکل وصورت یې هم محوه کېږي. زمونږ استاذ مونږ ته په حساب او ریاضي کې هم د اجتماعیاتو او سیاسیاتو د فلسفي درسونه راکول او مونږ یې پوه کولو، چې باید یو له بل سره داسې یو ځای شو چې د تنازع... په میدان کې څنګ په څنګ ودرېږو او څوک د چا په سر باندې پښې کښېنږدي، یو د بل استقلال سلب نکړي، د لا نوي کولو او محوه کولو غرض په کې نه وي، بلکې یوه د بل درجه او مرتبه لوړه کړي. ده ویل: مونږ به یو مخکې کوو او مشر کوو به یې، مګر یو د بل په سر نه سورېږو او د بل د ټیټولو چم به نه کوو.

زمونږ استاد دا هم ویل: که مونږ دوه مساوي عدونه لکه(۱)-(۱)-(۲)-(۲)-(۳)-(۳) هر یو له بل نه وړاندې وروسته کړو نتیجه یې یوه ده، مګر په دوه متفاوتو عددنو کې تقدیم و تاخېر ډېر فاحش فرق راولي او په مقدار کې ډېر تفاوت راځي.

که مونږ یو او نه یو ځای کوو او داسې یې لیکو (۱۹) نولس کېږي، مګر شل کېږي نه، که هم دغه دوه عددونه داسې ولیکل شي (۹۱) خبره سلوته نږدې کېږي او ډېر زیادت پکې راځي. همدغه سبب دی چې په جوامعو کې هغه څوک دمخه کېږي چې قدر او مقدار یې له هغه بل نه زیات وي او د ده په مخکې توب باندې دجامعې قدر او قیمت ډېر لوړېږي، مونږ باید په دې سره پوه شو او د هر چا استعداد معیار، مبلغ او مقدار ته وګورو.

عجيب انسان

ړوند نه دی، مګر خپل عیبونه نهویني.
کوڼ نه دی، مګر خپله اوري او د بل نه.
زړه لري زړه سوی نلري.
خپله لږه پوهه ورته ډېره ښکاري، د بل ډېر علم ورته لږ معلومېږي.
د بل لږ مال ډېر په نظر ورځي او خپل ډېر مالونه ورته لږ ښکاره کېږي.
د دې دپاره، چې خلک ورته لاس په نامه ودرېږي، خلکو ته لاس په نامه درېږي، د فرعونیت دپاره غلامي قبلوي او د عزت دپاره ذلت ته غاړه اږدي.
دین په دنیا خرڅوي او دنیا په پوچو اعتباراتو پلوري.
لکۍ نلري او خلک ورته بې لکۍ نه وایي.
څلور پښې نلري او په څلورو روان دی.
آس نه دی، مګر خلک په لغتو وهي.
ښکر نلري، مګر سرتمبه دی.
له عقله پیاده دی، مګر هېڅکله پلی نه ګرزي او په موټرکې هم د خپل جهل په خره سپور وي.
ته به وایې داڅوک دی؟ زه وایم: بې پوهې زورور.

خان لالا

خان لالا هېڅکله بې نوکرو او سړیو نه ګرزي.
دی هېچا یوازې نه دی لېدلی.
پخپل صفت هر وخت خوشحالېږي، مګر دی بې له خپلو اصافو بله خبره نشي اورېدلی.
که بل څوک د ده صفتونه بیان نکړي دی پخپله صفت په ښه شان کولی شي او لکه سپایي پخپله ځان ستایې.
خان لال بخششونه هم کوي او په کال کې په زرهاهو روپۍ نقد او جنس یوه او بل ته ورکوي، مګر خوار او غریب ته سوې مړۍ هم نه ورکوي.
حاکم او علاقه دار، مدیر او مامور، خان او ملک ته سل قسمه طعامونه تیاروي، مګر مسافر، کونډې او یتیم ته یو سکړک هم نشي ورکولی.
که تاسې خان لالا خوشحالوئ، نو قلم او کاغذ راواخلئ او د ده بخششونه حساب کړئ یا یې خرڅ یو په لسه زیات وښیي، مثلاً د ده په مخکې ووایئ، چې د خان په کور کې یو کور کمند د کال څلویښت منه کلګېږي او د غوړو یو خو یې هېڅ حساب نشته.
خان لال نور صفتونه هېڅ نه پېژني، پام کوئ چې د فضل و لیاقت خبرې د ده په مخکې ونکړئ او د اجتماعي خدماتو اخلاقي فضایلو نوم په خوله وانخلئ، تاسې به د خانانو په خوي او بوي بلد نه یاست، مګر ما له رجب خان سره ډېر صحبتونه کړي او دوی ډېر ښه پېژنم.
ما ځینې داسې خانان هم لېدلي دي، چې له خوارۍ ژرندې ساتي او له کبره مز نه اخلي.

رشوتونه

رسمي رشوت: هغه رشوت چې حاکمان، ماموران، قاضیان، منصبداران يې اخلي.

غير رسمي: هغه چې خان، ملک، ناظر او نورو ته ورکول کېږي.

معنوي رشوت: تملق مخامخ صفتونه، دعاګانې او داسې نور.

د پاک نفسو رشوت: دا يکه، د حقوقو پيسې، خدمتونه مېلمستيا.

د ظالمانو رشوت: هغه رشوت چې حق باطلوي او باطل حق کوي.

د هوښيارانو رشوت: چې کار له حق او اصولو سره سم وکړي او رشوت پټې واخلي.

افراطي رشوت: چې د بانکونو د سعامو اخستلو دپاره وي.

غير افراطي رشوت: چې د نس مړولو او تن پټولو دپاره وي.

د رياکارانو رشوت: لړ شي ردول او په مجلسونو کې يادول او په ډېرو باندې غلي کېدل.

د فاسقانو رشوت: پېمخي

د احمقانو رشوت: د رشوت په طمع او اميد له حق او قانون نه تېرېدل.

د محططاطو رشوت: د يوه او بل لحاظونه او مراعاتونه.

د متملقینو منطق

یوه پاچا له چانه پوښتنه وکړه، چې زما په ورغوو باندې ولې وېښته نشته.

هغه وویل: ځکه چې پاچا پخپلو لاسونو باندې په لپو لپو روپۍ خلکو ته ورکوي او ورغوي يې سولېږي.

پاچا وویل: چې د نورو خلکو ورغوي، خو هم ماغوندي دي.

هغه وویل: هغوی هم پخپلو لپو ستا له لپو نه څه اخلي او ورغوي يې سولیږي.

پاچا بیا وویل: هغه چې زه هېڅ نه ورکوم د هغوی ورغوي هم دغه شان دي

هغه په ځواب کې وویل: هغوی چې ستا بخششونه د نورو په حق کې ویني، نو له ډېر حسرت او ارمانه نه خپل ورغوي سولوي او افسوسونه کوي.

د ښځو ډار

یوه وویل: زه له خپلې ښځې دومره ورېږم، چې هر څه وایي هغه کوم.

بل وویل: زه بې له ویلو هم د هغې په رضا کار کوم.

دریم غږ کړ، چې زه هېڅکله بې لـه څه تحفې او سـوغاته کورتـه نشم تللی.

څلورم وویل: ما له ډاره بیخي ښځه نه ده کړې

مونږ په هر چا پسې نه ځو

یو ملګری په لاره کې مخکې شو.

بل ورته وویل: مونږ پښتانه یو په چا پسې نه ځو او څوک نه پرېږدو چې له مونږ نه دمخه شي.

هغه وویل: رښتیا چې تاسې په خرو پسې ځئ او خره په مخکې وي یا د اسونو په مخکې منډې وهئ او په سرو پسې هېڅکله نه ځئ.

په خرو کې هم الفت شته

له یوه لیکوونکي سره، چې تخلص یې الفت و، څو تنه ملګري ولاړ و، څو تنه خره په لاره تېرېدل چې وربوزونه یې یو له بله نږدې کړي و او څښتن نه یې ګرول.
یوه غږ کړ، چې په خرو کې هم الفت شته.
الفت سمدلاسه وویل:هو! لکه زه چې په تاسې کې یم.

د رجب خان دعوتنامه

ښاغلی...له ډېرې مودې مې دا سودا وه، چې یوه شپه تاسې مېلمانه کړم، مګر جرئت مې نشو کولی ځکه چې اوږه ډېر ګران دي.

نن سهار ستاسې طالع بیدارې وې، چې د حاتم طایي کتاب لاس ته راغی او تر تاثیر لاندې یې راغلم په همدغه وخت کې دا مشهور بیت هم راپه یاد شو.

میهمان روزي بخود میارود   بس ګناه میزبان رامي برد

نو مې له ځان سره فیصله وکړه، چې د ګل کرم وخت هم دی او د پنج کتاب ملا صاحب هم ویلي دي:

کرم مایهٔ شادماني بود   کرم حصل زنده گانی بود

نو راشه! په یوه دانه ګل کرم به جناب قاضي صاحب او دوه نور ملګري خوشحاله کړې او ضمناً به د خپل جواد او سخا یوه دوه ناحقي شاهدان هم د قاضي په مخکې تېر کړې، نو ای له ګرانو اوړو نه ګرانو ملګرو!

(توکل په خدای) بېګا ته زما ځای ته راشئ!

مګر ګورئ! خدای پاک فرمایلي دي: (کلوا و اشربوا ولاتسرفوا)

نو تاسې هم بې امري مه کوئ! ځکه چې د هوښیارانو متل دی(نیم نان، راحت جان).

بله داچې:

طمع رانباید که چندان کنی
که صاحب کرم راپیشمان کنی

(لاهور رجب)

نتیجه یعنې څه؟

رجب خان: دا مامورین او میرزایان چې نتیجه وایي د دې څه معنیٰ او نتیجه څه شي ته وایي؟

عجب خان: لکه له شودونه چې څوک پېروی ټول کړي یا له مستو نه کوچ وباسي نتیجه هم دغه شان شی دی. کوم مامور، چې د یوې فقرې تحقیق او تفتیش ته مقرر شي او له خلکو سره دومره سوال او جواب وکړي، چې مقصد او مدعا ورکه شي، نو بیا چې له هغو پاڼو نه مطلب راباسي نتیجه ورته وایي.

رجب خان: ښه دې پوه کړم هغه ورځ، چې زمونږ کلي کې مړی شوی و او حاکم صاحب له مېرزایانو سره راغی قاتلان خو تښیدلي وو، مګر دوی دا نور خلک له سوال وجواب لاندې ونیو. لا یو سوال به یې څوڅو ځله کاوه. زه حېران یم چې ولې دوی یوه خبره دومره شاربي او خلک په تور او سپین اړوي. اوس پوه شم چې دوی کوچ ورځنې ایستل او پیسې یې پکې اخستلې، نو هر کله چې نتیجه او پیسې لاس ته ورغلې بیا څوک په مړي پسې ونه ګرزېدل او نه یې چاپوښتنه وکړه.

ښه د میرزایانو په نتیجه خو دې پوه کړم اوس یو څو نورې نتیجې هم راوښیه.

عجب خان: که نتیجه په یوه ځای کې فرق کوي، ځکه وایم چې زمونږ په ملک کې:

د علم نتیجه:	امامتي کول او خیراتونه خوړل
د ماموریت نتیجه:	رشوتونه اخستل
د مال او ثروت نتیجه:	سود کول
د هوښیارۍ نتیجه:	چل او فریب
د ناپوهۍ نتیجه:	شرارتونه او فسادونه
د ناداریۍ نتیجه:	غلا او ناحقه دعوې
د قوت نتیجه:	ظلم او تعدي
د چالاکۍ نتیجه:	معتبري
د چاپلوسۍ نتیجه:	د امرینو خوشحالي

انسان یعنې څه؟

رجب خان خو به تاسې پېژنئ، چې وظیفې یې نه دي خوړلي، مګر ملا شوی دی، د ادبیاتو په فاکولته کې یې څه نه دي لوستي، خو مقالې لیکلي او شعرونه ویل شي.

د استدلال قوت یې هم بد نه دی او په فیلولوجۍ کې لاس څه، چې پښې هم لري، څنګه چې د ده خبرې عجیبې غریبې دي هغسې یې دلایل هم دي.

هغه ورځ چا ورنه پوښتنه وکړه، چې انسان یعنې څه؟

ده وویل:

منطقیان ورته حیوان ناطق وایي، یعنې هغه حیوان چې خبرې کوي

شاعران وایي:

په ناطق حیوان تعریف چې د انسان کړي
په خبرو غولیدلي هلکان دي
سړي نه دي چې یې کار د سړونه وي
په خبرو کې هرڅومره ښه پوهېږي

ډاروین وایي: انسان د بیزو زوی یا لمسی دی، مګر زه بې خان

صاحبه بل چا ته انسان نشم ویلی، ځکه چې پاک خدای انسان ته ظلوم او جهول ویلي دي او له خان نه زیات ظالم او جاهل نه پیدا کېږي.

رجب خان د لغوي تحقیق په وخت کې کله، چې پښتو یا فارسي لغتونه عربي ته راکاږي، نو خان او خاین له یوې مادې نه مشتق بولي، مګر کوم وخت چې عربي لغتونه پښتو کوي، نوبیا وایي چې (انس) یا انسان له (نس) نه ماخوذ دی، د هر چا چې نس لوی وي او په پردیو مالونو هم نه مړېږي هغه خان او حضرت انسان دی.

خوشحالي او غم

له خوبه راپاڅيدلم، سترګې مې ومښلې د ډول او سرنې اواز مې تر غوږه شو.
يوه شېبه وروسته سره ډولۍ او لويه ورا راښکاره شوه چې ډېر خلک ورسره خوشحاله روان وو.
زه هم له دوی سره ملګری شوم او په دغه خوشحالۍ کې مې ځان شريک کړ.
ما غوندې نورهم ډېرخلک له دې ډولۍ سره روان و او په پردي واده کې يې لاسونه غورځول. څوک چې د دنيا په خوشحاليو کې مطالعه لري هغه به ماته هېڅ تعجب ونکړي.
که مونږ د دنيا لويه ورا وګورو، نو د خوشحالي ناوې د يوه کور ته ورځي، مګر وچولي د ډېرو غوږېدلي وي.
د ډولۍ دننه حال چاته نه وي معلوم، ډولۍ خاوند په راز راز تصوراتو کې ورک وي او نه پوهېږي چې، بېګا ته به څه راز بشره ويني؟
دغه مجهوله ليلي او نامعلوم حقيقت په ښايسته حجابونو کې پټ وي او ټوله ساحري يې په همدغه پټوالي کې وي.
په دغه حال کې، چې د واده خاوند لا د حسن او جمال له مخه پوړنی نه و اخستی او يوازې د مينې او محبت په کيف مست و، خپل ځان يې د سعادت او نېکمرغۍ رڼا ته ډېر نږدې ګاڼه، مګر

په حقیقت کې همدغه شېبه دی د سعادت په غېږکې و او د خوشحالۍ پلوشو یې شاو وخوا رڼا کړې وه.

د دنیا هر راز نیکبختي او هر ډول خوشحالي د انسان په احساس او تصور کې ځای لري، همدغه احساس دی چې د غم شپې خوشحالۍ ورځې یو له بله بېلوي.

همدغه سبب دی چې یو شی یو سړي خوشحالوي او بل یې خپه کوي، دیوه دپاره غم د بل ښادي شي.

مونږ په دغه گمان، چې د خپل یوه ملگري کور ته د خوشحالۍ ډولي وړو ټول خوشحاله و چا اسونه ځغلول، چابه ننې ویشتلې ځینو اتڼونه کول، ځینو ټوکې او مسخرې کولې او په همدغه شان وضعیت ماښام تیاره کلي ته ورسېدلو او ډولۍ د کاله په مخکې ښکته شوه، ښځې راغلې او د ډولۍ پردې یې جگې کړې، مگر بې له دینه چې یوه ښایسته مړه ناوې ووینې نور څه پکې نه و.

دغې ښکلې پېغلې نه غوښتل چې په دغه کاله ننوزي او خپل گران ملگری په بل چا بدل کړي.

دغه اجباري وادہ دا مجبوره کړه، چې په زهرو ځان ووژني او له ډولۍ نه جنازه جوړه کړي، د دې حال له لیدو سره سم د ژړا اوازونه پورته شوه او د هر چاپه احساس کې بدلون راغلی، هم دغه وخت مونږ وپوهېدو، چې مونږ له یوې جنازې سره خپل تصور او گمان خوسحاله او په خندا روان کړي وو.

زمونږ ګمان دومره قوي تاثیردرلود، چې مړی یې رابانديې په ډول او سرني کور ته وړ، زما یوه ملګري وویل: په رښتیا چې خوشحالي څوک په زور او اقتدار یا په ډېرو پیسو کورته نشي راوړلی، بلکې د زړونو موافقت غواړي.

یو بل ملګری(چې د دې واقعې له عکس سره مخامخ شوی و) هغه وویل: هر کله چې ګمان دومره موثر دی، څومره به ښه وي چې دا قوت شامدام پاک وساتو او په ښه لاره کې یې صرف کړو.

ارزو

هلته لرې د غره په لمن کې د لمر پلوشو ته څه وځلیدل، لکه چې په اسمان کې ستوري او په زړونو کې د ارزو ښکلې مخ ځلېږي.

زه نه پوهېږم چې دا د سترګو دپاره ځلیدونکی شی څه شی دی؟

د کومې مستې پېغلې دلاس ائینه ده، که دکومې معشوقې دغاړې امېل نه کومه قیمت بها مرغلره لویدلې ده؟

د هغې تجلي پلوشه ده، چې په کوه طور کې یې ځان ښکاره کړ که له کوم کان او معدن له کوم ښکلي غمي راوتلي دي؟

دغه شان ډېر فکرونه او ګمانونه پېدا شول او زه بې په هغه لوري روان کړم، زه نه پوهېدم چې په څه شي پسې ځم او څه به په لاس راشي؟

زما تصور اتو او خیالاتو دغه مجهول شی زما په نظر کې ډېر ښایسته کړی و، زه خپل مطلوب ته په ډېر لوړ قیمت قایل وم.

ماله ځانه سره ویل، چې په غرونو کې هرڅه موندل کېږي او په دنیا کې ځینې داسې غرونه هم شته چې د اخدای استازو پکې راز ونیاز درلود او د خدای دفرمانونو ځانګو پکې ځنګېدلې ده. د لمر او سپوږمۍ لومړۍ پلوشې په دوی لوېږي او د خدای د رحمت ورېځې مدام د دوی په سرګرزي.

دغه راز ډېر خیالونه او تصورات راسره ملګري و، چې زه هلته ورغلم او خپل مقصد ته ورسېدم، هغه شی په حقیقت کې هېڅ

شی نه و او د دنیا په بازار کې یې هېڅ قیمت نه درلوده. زه پوه شوم چې دنیا مونږ هر وخت په همدغسې شیانو غولوي او ډېر خوشې شیان یې راته له وراځلولي دي.

له مونږ سره هر وخت لوړ فکرونه او سترخیالات ملګري وي، مګر عملاً په دغسې ناوړه او خوشې شیانو پسې روان یو.

هغه څه چې مونږ له لرې وینو او نه یو ور رسېدلي مونږ ته ډېر ښایسته ښکاره کېږي او په لوړ قیمت ورته قایلېږي، مګر پس له رسېدلو پوهېږو چې مونږ په هسې او خوشې شیانو پسې هڅه کوو او په داسې شي پسې ځو چې هېڅ نه په کارېږي. هماغه لیلیٰ چې خلک یې په دیدن پسې ړندېږي، ځینې نور رسېدلي دي هغوی یې اوس له کته غورځوي او هېڅ قدر یې ورسره نشته.

دا لیلې د انسان هماغه ارزو ده، چې مخکې له رسېدلو یو راز وي او وروسته تر رسېدلو بل راز کېږي او د زړونو له کوره ایستل کېږي.

اجتماعي نظريات

فکر

په هغه تورتم کې چې شعوراو احساس د ړندو په شان امسا ټکوي – هلته چې د شرق و غرب امتیاز نشي کېدای او هرڅه مجهوله وي. په ځان کې چې د اسمان ستوري چا ته لوري او لودن نه ښي او سترګه نه ښکاري، په هغه وخت کې چې بې له حیرت او ابهامه بل هېڅ شی نه وي موجود او قبلې پته نه وي معلومه، سړی به کومې خوا ته درېږي؟ او کوم لوري ته به سجده کوي؟

په دغه وخت کې که دې لمر خاته خواته ولاړ وي، ده ته د لمر بنده نه ویل کېږي، بلکې د قبلې اهل باله شي.

د ده قبله او کعبه په دغه حال کې د مشرق (۱) په لوري انتقال کوي او په دغسې مواقعو کې چې انسان هرې خواته دفکر په نغوته مخ ور اړوي د لوی څښتن مخ هماغه لور وي او د خدای کور هماغته بویه.

په دغه شان موقف کې که څلور تنه څلورو خواو ته دخپل فکر په اشاره او اجازه مخه کړي او ددوه تنو فکر هم په یوه خوا اتفاق ونکړي، څلور واړه داسې حال لري لکه چې کعبه په مېنځ کې وي او هر یوه یې یوه دیوال ته مخامخ ولاړ وي.

دلته منطق او برهان سړي ته په یقین سره دا وایي، چې پدې څلورو واړو مختلف او مخالف فکرونه پخپل دربار کې قبلوي او دیوه لمونځ هم له قبلې نه چپ نه ګڼي.

دلته منطقي قیاس د درو تنو په غلطوالي قطعي حکم کوي او په احتمالي ډول دیوه تن د فکر په صحت قایلېږي، ځکه چې که

دغه ځلورتنه، شرق وغرب، جنوب او شمال ته نه وي ولاړ، بلکې په ځلورو کنجونو درېدلي وي ټول په غطه ولاړ دي او يوه هم صحيح لورى نه دى موندلى، مګر دغه علمي او عقبي فيصله سره له دغه برهانه اعتبار نلري او د هر يوه فکر حق ګڼل کېږي، ځکه چې په دغه حين کې له انسان سره بې له فکر کولو او تجربې څخه بله وسيله نشته او هېڅ يو د بل د فکر په منلو او قبلولونه دي مکلف، که په دوى کې يو تن ډېر هوښيار وي هغه نور د خپل فکر په پيروۍ نشي مجبورولى او نه هغه بل دا کولى شي، چې ده ته به يوه خوا حقه معلومېږي او سره له دې به د بل په فکر پسې درومي او کعبه به د بل په نظرګوري.

دلته د هر يوه فکري او عقلي تکليف همدغه دى، چې پخپله فکر وکړي او له خپل فکر نه کار واخلي.

په اسلام کې دځلورو مذهبونو حقانيت په همدغه اساس بنا دى او هغه فکري اختلاف، چې د ځلورو امامانو مېنځ کې موجود دى د هېڅ يوه د فکر حقانيت نه سلبوي.

له دېنه انکار نشي کېداى، چې د انسان فکر قاصر او ضعيف دى، د ده په نظر کې يو شى په بل راز معلومېږي په ډېرو شيانو کې د انسان فکر غولېږي، سهوه کېږي او غلطېږي، مګر سره له دې لوى خداى پخپل حق او صحيح کتاب کې هر ځاى انسان ته د تفکر او تعقل امر کوي او هغه ځوک، چې فکر نه کوي ملامت بولي.

له همدغه ځايه مونږ د فکر د ازادۍ په ضرورت پوهېدلی شو او په اجتماعي مسايلو کې فکر کول او فکر ښکاره کول يو ډېر ضروري امر ګڼو.
مونږ بايد فکر او د فکر خاوندانو ته موقع ورکړو، چې خپل کار وکړي او خپله وظيفه په ازادانه ډول اجرا کړي.
دنن ورځې دېموکراسي هم انسان ته همدغه توصيه کوي چې هر څوک بايد خپل اجتماعي افکار او نظريات څرګند کړي او فکرونه مختنق نشي.
که څوک کوم نا شنا او نوی فکر ښکاره کوي څوک دا حق نلري، چې هغه له ستوني کلک ونيسي او ملامت يې کړي، ځکه چې هر فکر ارومرو حق نه وي او حق ته نشي رسېدلی. هر سړي په دې مکلف هم نه دی، چې هر ګوره پخپل فکر کې حقيقت ته ځان رسوي او هېڅکله به نه سهوه کېږي، مګر دا د هر يوه وظيفه ده چې فکر به کوي او حقيقت به لټوي.
زمونږ به فکرکولو او په حقايقو پسې په ګرزو کې دوه اجره دي او که سهوه شوو، نو فکر کول پخپله يو ښه کار دی او انسان له غفلته پرې خلاصېږي.
د دنيا ډېر لوی مفکرين او مشهور پوهان ډېر ځله پخپل فکر کې سهوه شوي او غلط افکار ورځني پاته دي، چې انسان د بدبختۍ خواته بيايي، مګر سره له دې د فکر ازادي يو ضروري امر دی.
که څوک وو ايي چې انسانانو په دنيا کې ډېر بدبد کارونه وکړه او ډېر ضررونه او فسادونه يې انساني جوامعو ته ورسول، راځئ چې دغه نسل قطع کړو او انسان پرې نږدو چې دی دنيا ته راشي،

دا خبره عیناً داسې معلومېږي لکه چه سړی د فکر غلطي او اضرار په نظر کې نیسې او د فکر ازادي سلبوي.

دوی دومره فکر نه کوي، چې د انساني جوامعو ورکول د دې دپاره چې دوی ته ضرر رسېږي یا دوی چاته ضرر ونه رسوي څومره غلطه خبره ده.

د فکر مختنق کول او محوه کول د انسانیت په ستوني پښې اېښودل او انساني جامعه د حیوانیت خواته رابلل دي.

مونږ باېد فکر وکړو او بې فکره ازادي که د خاینانو، غدارانو او ریا کارانو دپاره ضرر لري دیوه ملت دپاره ډېر مفید معلومېږي او د سړیتوب تر قیود پورې موقوفه ده.

که فکرونه ازاد شي او هر څوک خپل نظریات ښکاره کړی شي مفکرین او فکري مشغله پیدا کېږي، دغه د مملکت مهم مسائل چې اوس پکې فکرونه ګنګس او حیران دي او د مشکلاتو علاج رانه ورک دی، اصلي علت یې همدغه دی چې په کلونو کلونو فکرونه ایسار شوي او مختنق شوي دي، له دغسې محبوس او مقید فکر نه د حل لاره غوښتل هېڅ معنیٰ نلري.

مونږ اوس پخپل مملکت کې لوی لوی خلق لرو او عالمان هم شته، مګر د فکر خاوندان ورته نشو وېلی، ځکه چې دوی فکر نشو کولی او فکر یې نشو ښکاره کولی. دلته تفکر مشق او تمرین چا ته نه دی کړی او د دې ورزش دپاره خلق نه دي تربیه شوي، دلته ډېرو پوهانو د ډېرو ناپوهو خلقو خبرو ته ښه ویلي او د دې په ځای چې څوک له چا نه فکر وغواړي کور کورانه تسلیم او اطاعت غوښتل شوی دی، پدې ځای کې پوهان مجبور شوي دي چې

د دین او مذهب مخالف ته د دین حامي ووايي او تل د زورورو فکر وستايي. څوکاله دمخه چاپدې هېواد کې ښو ته ښه او بدو ته بد نشو ويلي، څوک چې د فکر او رايې خاوندان بلل کېده په زندانونو کې واچول شوه او فکرونه پکې مضمحل شوه اوس دنيا بل راز شوه او د دې عصر کارونه له مونږ نه فکر غواړي او د پخو فکرونو تقاضا کوي، مونږ اوس مجبور يو چې فکر او د فکر خاوندان پيدا کړو، يعنې د فکر کولو مشق او تمرين وکړو، د دې مشق دپاره ميدان او غولی په کار دی، چې هغه جرايد او مطبوعات دي. مطبوعات بايد ازادي وي او ازاد فکرونه پکې ځای پيدا کړي پدې کار کې ډېرې فايدې دي او دغه ازادي زمونږ دپاره ډېره ضرور ده. اوس زمونږ په مغزو کې فکرونه وچ شوي او لکه هغه جنبين، چې ډېره موده د مور په ګېډه کې مړ پاته شي او نشي متولد کېدای، مونږ هم د فکر په توليد قادر نه يو، که چېرې د جرايدو او مطبوعاتو ازادي ديوه قانون له مخې پيدا شوه له دماغونو نه به څه وزېږي او سرګرداني به ورکه شي.

هر يو به د خپل فکر په صحت او غلطۍ پوه شي، ځکه چې فکر ازاد شي انتقاد هم ازادېږي او هر څوک ښو ته ښه او بدو ته بد ويلی شي.

دغه د فکر مشق او تمرين به په فکر کې قوت او رشد پيدا کړي. زمونږ مفکرين به په اجتماعياتو، اقتصادياتو او سياسياتو کې سمې او صحيح لارې ومومي او زمونږ مشکلات به خدای (ج) حل کاندي.

مونږ به د سمو او صحيح فکرونو قدر وکړو او د فکر خريداران به په وطن کې پيدا شي، مفکرين به علم او عرفان ته راغب شي چې د علمي تتبعاتو په رڼا کې ښه فکرونه ومومي او ښې لارې وپلټي.

که فکر ازاد شو هر څوک به د خپل حق مطالبه وکړي او خپل حق به وغواړي.

عدالت په همدغه وسيله په يوه مملکت کې قايمېدلی شي او مظالم ورکېږي مونږ بايد مظلوم ته داحق ورکړو، چې د ظالم ظلم او د خاين خيانت بيان کړي او حق وويلی شي، همدغه شی فکر ازادولی شي. دلته به اخلاقي شجاعت او اسلامي جرئت او حقانيت پيدا شي بيا به ظالمان د دغومره ظلم او خاينان د دغومره خيانت جرئت نشي کولی او هر څوک به خپله چاره په اوبو کې ويني.

فکر او قلم چې هر څومره ازاد شي هغومره اعمال او افعال مقيد کېږي او قوانين تطبيق پيدا کوي، يعنې له اصولو او قوانينو نه خلاف څوک نشي کولی او هر سړی پخپل عمل او تکرار کې محتاط وي.

په هرځای کې چې ښو ته ښه او بدو ته بد نه ويل کېږي هلته ښه او بد مشتبه کېږي او امتياز يې له مېنځه ځي، په دغسې ځايو کې د ظلم او خيانت دپاره زمينه مساعده کېږي او عدالت مري، د همدې، لامله په اسلام کې حق ګويې او ظالمانو ته حق ويل ډېر لوی عبادت او فضليت ګڼل شوی او له هرڅه نه زيات اجر او ثواب لري.

د اسلام په ارکانو کې د ژبې اقرار او د زړه تصدیق دواړه ضرور ګڼل شوي او د دې خبرې همدغه معنیٰ ده، چې باید سړی خپل عقاید او افکار ظاهر کړي او د افکارو د اظهاردپاره زمینه مساعده کړي، هغه څه ته په غیر دیموکراسي مملکت کې افکار او نظریات نشو و نما نشي کولي او د فکرخاوندان نه پیدا کېږي.

ددیموکراسۍ او دکتاتورۍ په بحث کې ځینې پوهان وایي په ابتدائي او بې علمه ملتونو کې یو ښه دکتاتور په کار دی، چې پخپله فکر واخلي، پخپله نظریه روان شي او پیشرفت وکړي، دوی پخپل بیان کې دا یو شرط زیاتوي، چې دکتاتور باید د ځان دپاره کار ونکړي او وطن خواه وملت خواه سړی وي، د دې نظریې خاوندان دلایل هم لري او وایي په کوم هېواد کې چې عمومي فکر ړوند او کوڼ وي، د خیر او د شر تمیز په ښه شان نشي کولی او پخپل بهبود نه پوهېږي، هلته که دیموکراسي رایجه شي مملکت د انحطاط خواته درومي او پرمخ تګ یې له عقله لرې خبره ده.

دا نظریه زمونږ په وطن کې د ډاکتر اقبال له اشعارو او د ځینو نورو مفکرینو له اثارو اقتباس شوېده، مګر د دنیا ډېرپوهان په هرځای او هر وخت کې دیموکراسي او د افکارو ازادي له بل شان حکومتونو غوره ګڼي او د دیموکراسۍ او دکتاتورۍ په باب کې وایي«د مېلمستیا ډېره خرابه کوټه د انتظار له ډېرې ښې کوټې نه بهتر ده»

پدې باندې باید سړی اعتراف وکړي، چې هر فکر حق نه وي او ډېر ځله د ډېرو کسانو فکر هم خطا کېږي، نو د یوه دکتاتور فکر به څنګه هر وخت او په هره مسئله کې له سهو او خطانه خلاص وي.

دا ممکنه ده چې د ډېرو پوهانو او هوښیارانو د فکرپه مرسته حق او حقیقت ته ورسېږو، مګر په یوه فکر باندې هر وخت د حقایقو کشفول امکان نلري.

د یوه مجتهد او اماک په حق کې هم داخبره منل شوېده، چې شېخ کله سهوه کېږي او کله حق ته رسېږي.

د یوه سړي فکر او د ډېرو فکر هېڅکله یو راز قیمت او یو حق نشي پیدا کولی. که یو تن فکر وکړي او فکر يې له عقل او قیاس سره برابر هم وي بیا هم د اجتماع، یعنې د ډېرو خلقو د فکر په مقابل کې ضعیف دی او د جماعت د فرد له فیصلې نه قوت لري، پدې خبره کې هېڅ تردد نه دی پکار، چې دیموکراسۍ او شورايي اصول هرګوره ښه وي او په هغه ځای کې چې هر څوک د فکر کولو او فکرښکاره کولو حق لري او کارونه دجماعت په فکر کېږي هلته دعدالت امکان له هغه ځای نه زیات موجود دی، چې یو فکر حاکمیت او تسلط لري او ټول کارونه د یوه سړي خوښې ته سپارل شوي وي، د یوه سړي فکر د اعتماد وړنه دی، انسان سره له دې چې خدای ډېر فضایل ورکړي بیا هم یوازې په انفرادي صورت یو ضعیف متحیر او متردد مخلوق دی، چې پخپله پخپل فکر باندې اعتماد او تکیه نشي کولی او په هر شي کې د اجتماع شاګرد دی او د جماعت تاثیر لاندې وي.

زمونږ دا خبره بله یوه باریکې لري، چې ظاهراً دتناقض رنګ پیدا کوي، ځکه چې کله فرد ستایو او حق یې ګڼو کله ورته قاصر او ضعیفه وایو او عدم اعتماد پرې ښکاره کوو، د همدې لامله د جماعت فکر مرجح او غوره ګڼو، مګر که څوک دقت وکړي هغه پوهیږي چې د فرد فکر سره له نېمګړتیا او قصوره دخیرو شر، د ښو او بدو ممیز دی، که سړی سل ځله پخپل فکر کې غلط شي بیا هم باید په هره خبره کې فکر وکړي او فکر پرې نږدي.

فکر د انسان یو داسې ملګري دی، چې که هرڅومره سهوې او غلطۍ ورځنې ووینې او ډېر تاوانونه ور ورسوي بیاهم لاس ورځنې نه اخلي او په هره برخه کې ترېنه سلا او مشوره غواړي، داچې مونږ دیوه سړي فکر د نورو افرادو دفکر په مقابل کې نه منو، معنی یې دانه ده چې د فرد فکر ته زیاته اعتنا نه لرو، که مونږ د یوه سړي فکر ته هرڅه وسپارو معلومه خبره ده چې دبل فرد او دنورو افرادو فکر ته څه اهمیت نه ورکوو او په احترام ورته نه ګورو.

ځیني داسې افراد شته چې پخپل غلط فکر ډېر ټینګ دریږي او د بل صحیح فکرته نه ور اوړي، دهمدې لامله وایو چې دیوه مملکت کارونه باید په یوه فکر اجرا نشي او یوه فکرته هر څه ونه سپارل شي.

د هر سړي فکر د هغه د تصوراتو او شغل و مصروفیت له تاثیر لاندې وي او واقعات و حوادث، تلقینات او تبلیغات فکر اړوي رااړوي، حب او بغض، خوشبیني اوبد بینې د فکر په بدلون کې ډېر دخل لري.

دیوه سرې فکر چې یوې خواته متوجه شي په هغه خواکې ډېر باریک شیان هم ویني، مګر په بله خوا کې ډېر واضح شیان نشي لیدای یا یې نشي منلی، نو هر کله چې څو تنه په یوه موضوع کې فکر وکړي او هر یو د مختلف نظر خاوندوی، نو موضوعاتو ته له مختلفو خواو کتل کېږي او ټول اطراف او جوانب سنجول کېږي، د دغو ټولو فکرونو له مقاربې او مقابلې څخه یوه معتدله فیصله په لاس راځي او له انفرادي فکرڅخه افراط او تفریط ورکېږي

مونږ باید د هر فرد فکر ته په احترام وګورو او په حق وروته قایل شو، د هیچا فکر بې له قوي او منطقي دلایلو د بل د فکرتابع ونه ګڼو او دا ونه وایو، چې یو دې د بل په فکرپسې په پټو سترګو او بې دلیلیه روان شي، مګر د فکرونو شریکول او د فکر ټولول یوه ضروري خبره ده او د منطق وبرهان یا صحیح استدلال په مقابل کې له خپل فکره تېرېدل او د بل فکر منل په کار دي.

د اشتباه په وخت کې چې له څوتنو نه قبله ورکه شي هر یو به پخپل فکر یوې خواته درېږي، مګر که له یوه سړي سره قطب نما یا داسې صحیح اله موجوده وي، چې لوري او لودن معلوموي هلته به هرڅوک هر طرف ته مخ نه ګرزوي.

په فکر کولو کې باید له دقت او تملق نه کار واخستل شي، ډېر خلق وي چې فکر یې یوې خبرې ته ډېر ژر رسېږي او د چا خبره په نیمه پوهېږي، مګر په مسائلو سطحي او سرسري تېرېږي دغسې کسان په رشتیا، چې په نیمه پوهېږي او پوره نه دي پوهېدلي، د یوه عالم او بې علمه په فکرکې همدغو مره فرق وي، چې د هغه په

فکر کې دقت موجود وي او د دې بل نظر برسېره او ځرښنده تېرېږي.

فکر باید له فعل او عمل سره تماس او تعلق ولري او د تجاربو په محک یې صحت او سقم معلوم شي، تجربه په حیات کې ډېر تاثیر لري او پس له کړو او کارکولو لاس ته راځي. هر کله چې افکار عملي شي او پس له تجربې نه یې صحت معلوم شي هغه وخت د علم درجه مومي او قوت پیدا کوي.

چې له لرې سرې کاندې سنجشونه
کارته نه رانږدې کېږي کړي فکرونه
له دې فکر او سنجشه پیدا کېږي
دماغونو کې سودا زړو کې غمونه

بې له فکره چې ځوک کار کړي خوشې زیار کړي
چې بې کاره کړي فکرونه ځان خوار کړي
چې عمل او فکر یو له بله بېل شي
عمل خوار شي فکر ورکه سمه لار کړي

کار او عمل

وروسته له فکر کولو کار او عمل په کار دی، بې عمله فکر او بې فکره عمل یو هم سمه او صحیح نتیجه نلري، فکر د همدې د پاره دی چې سړي ته کار او د کار سمه طریقه وښیي. د انسان صلاحیت او قابلیت د کار او عمل له مخې معلومېږي.

تقوی او عدالت، ظلم او فسق د انسان په اعمالو او کردار کې ځان ښيي، له ښه فکر په ښه اراده او له ښې ارادې نه ښه عمل پیدا کېږي، ځکه کار او عمل ته د فکر نتیجه او غایه وایو او اصلي مقصد يې بولو.

فکر پخوا له عمله د یوه مړي مثال لري او مفکوره په عمل پیدا کېږي، د فکر صحت او غلطي پس له کار او عمله معلومېږي، هغه فکر چې عملي کېدای نشي څه قیمت نلري.

څوک چې فکر کولی شي او کار نشي کولی هغه لکه ګوډ او شل داسې دی، چې هېڅ ځای ته نه رسېږي او په هر وخت کې بل ته محتاج دی.

هغه چې کار کولی شي او فکر نشي کولی د ړندو مثال لري، چې لیاره نه ویني او په لیاره تللی شي.

کار د انسان هغه اقتدار څرګندوي، چې د لوی ښښتن له قدرت څخه فیض او برخه لري او انسان ته د خلافت حق ورکوي.

دمنطق پوهانو انسان په نطق (عقل) او فکرله نورو حیوانانو بېل کړی، مګر که نوي اصطلاحات جایز وګڼل شي نو په کاراو فعالیت یې بېلول بهتر دي.

د ځمکې په ټولو ژوو او حیواناتو کې انسان یو فعال او کاریګر مخلوق دی، چې د ده په کارونو او فعالیتونو دا دنیا معموره او ودانه ده دغه لوی لوی ښارونه او لوړې ماڼۍ دغه د کالر فابریکې او ماشینونه، دغه سمسور باغونه او شنه فصلونه، دغه لوی جهازونه د اورګاډي او طیارې د انسان فعالیت او کار شواهد دي، چې انکار ترېنه نشي کېدلی.

پاک خدای په کار او فعالیت کې دخلقت او ایجاد قوت ایښی دی او داسې څه ترېنه پیدا کېږي چې دمخه یې تصور هم نشي کېدای.

دا ممکنه ده چې دریابونه وچ شي، دغرونو کانې تمام شي، د پادشاهانو خزانې تشې شي،په معادنو کې څه پاته نشي او هر څه خلاص شي، مګر هغه څه چې د کار او عمل په کڅوړه کې دي هغه تمامېده نلري او وخت په وخت نوي شیان ترې را اوزي.

د انسان اصلي او حقیقي ثروت کار او د کار استعداد دی، په همدغه شي انسان هر څه پیدا کوي او له جهانه ددنیا او اخرت استفاده کوي، انسان دکار او فعالیت په مرسته مړه مواد هم په کار اچوي او د ژوندیو شیانو کارترېنه اخلي، دغه ماشینونه چې ده په حرکت راوستلي دي او شپه ورځ کار کوي، دا خبره ثابتوي

چې انسان په نورو شیانو کې هم دکار او فعالیت استعداد پیداکولی شي.
د انسان په قدرت کې دانشته چې بې روحه شیان ژوندي کړي، مګر دا کولی شي چې له ژوندیو شیانو نه پکې زیات قوت او ګړندیتوب پیداکړي او په هوا کې یې وګرزوي.
په کار باندې اثار او نتایج مرتب کېږي او ددنیا واخرت پانګه همدغه شی دی.
صالح عملونه اوښه کارونه د خدای په دربار کې ډېرقدرلري او په مثقالونو خرڅېږي.په فعالیت او کار کې پاک خدای دومره برکت ایښی دی چې سړی ورته په یوه معین مقدار او معیار نشي قایلیدلی، دا کېدای شي چې د کار او زیار په اثر له یوه زړي نه سمسور باغونه جوړ شي او له لږو دانونه خروارونه پیدا شي.
د انسانانو په کار او عمل غرونه سوري شوه، بیا باغونه زرغون شوه په دریابونو کې لارې جوړې شوې هوا او فضاء له پښولاندې شوه، د ځمکې له سینې نه پټ شیان رااوتل او د اتوم بمونه پیدا شوه.
که اوس هم څوک د کار په قوت او قدرت نه قایلېږي هغه به ډېر بې شعوره وي.
د انسان په مټ او بازو، زړه او دماغ کې دکار او عمل یو د راز قوت او استعداد موجود دی، چې له هر څه نه هرڅه جوړولی شي او په عناصرو کې تغېر او تحول راولي.

د انسان په خورا قوي اختراعاتو کې کار ډېره مهمه او ستره برخه لري.

دنیا له ایجاد نه تر اخرته پورې په دغه اوږده او طولاني سفرکې د انسان د لارې توښه وپانګه همدغه دکار اوفعالیت قوت او طاقت دی، چې ورځ په ورځ یې اثر او برکت زیاتېږي. په دغه ځوري کې هېڅ نقصان نه راځي.

په کوم هېواد کې چې د کار او عمل خاوندان موجود دي هلته د انسانانو جونګړې او کنډرې په عالي قصرونو او لوړو ماڼیو بدلې شویدي، هلته تل د سیندونو مخه نیول شوې او دانسان په خوښه یې مجرا پیداکړېده، په هغه ځای کې غرونه او رغرونه او رغونه شق شوي او ډېر پېچومي اوار شوي، هلته په سرکونو باندې د خرو او غریو په ځای اورګاډي او موټرونه چلېږي او په حیات کې سل رازه راحت او سهولت لیده شي.

بېکاره او بې فعالیته انسانان اوس هم په سمڅو او غارونو کې استوګنه لري او د حیواناتو څرمنې اغوندي، د هغوی خوراک اوس هم د غرو بوټي دي او له وحشیانو نه د ژوند په لحاظ ډېر لږ فرق لري.

کارد انسانانو ډېر مشکلات او احتیاجات رفع کوي او ډېرې اسانۍ پېښوي، مګر دا حله چې له کار سره فکر او عقل ملګری وي او یو له بله مرسته وکړي. د پوهانو او ناپوهانو کار د فایدې او نتیجې په لحاظ دځمکې او اسمان قدر تـه فرق لري. هغه

کارونه چې فکر او عقل یې نه خوښوي دګټې په ځای زیان او ضرر لري.

په کار او عمل کې باید اشتراک او اجتماعي تعاون موجود وي، ځکه چې انفرادي فعالیت ډېر لږ متافع لري او لکه انفرادي محدود تجارت سرګرداني یې ډېره او ګټه یې لږه وي. یو سړی دا کولی شي، چې د حیات او ژوند له لیارې یوازې واړه واړه کانې لرې کړي، مګر هغه پېچومې چې په دغه لاره کې موجود دي ډېرو خلقو مشترک فعالیت او ګډه سعیه غواړي، دا پېچومې هغه وخت اوارېږي، چې ټول ورته متوجه شي او په ګډه کار وکړي.

ترڅو چې په یوه ملت کې اجتماعي همکاري پیدا نشي د حیات لوړې ژورې نه ورکېږي او پوره راحت او سهولت نشي پیدا کېدلی.

مونږ باید اول د فکر او عمل موافقه حاصله کړو او بیا د ډېرو افرادو فعالیتونه متفق کړو، چې یوې سمې او صحیح نتیجې ته ورسېږو.

وایي چې په یوه وچه بیدیا کې یو شل او یو ړوند یو ځای شوه، هلته اوبه نه وې، سیوری نه و، ډوډۍ نه وه او د دواړو ژوند په خطر کې و.

ړانده لیاره نه لیده او نه پوهیده چې کومې خواته ودانې او ابادي ده؟

شل تـه لـوري او لـودن معلـوم و، مګر تللی نشـو او پښـې یې نـه وې.

دوی دواړه وروسته له مفاهمې او موافقې نـه پـدې راضـې شـوه، چې شل ړانده ته ورپه شاشي.

دی به هغه ته لیاره ښي او هغه به ځي.

پـه دغـه ډول دواړه ودانـۍ او ابـادۍ تـه ورسـېدل او یخـې اوبـه توده، ډوډۍ یې پیدا کړه. دغه شان د عمـل اشـتراک ډېره صـحیح نسخه ده او ډېرمشکلات پرې حل کېږي.

کارونه دنتېجې او فایدې په لحاظ په دوه ډوله دي:

یو هغه کارونه دي چې نتیجه یې ژر لاس ته راځي او ګټه یې پـه لږ وخت کې معلومېږي ځینې نور داسې دي، چې نفع او فایـده یـې ځنډ غواړي او پس له ډېر انتظار یې نتیجه راوزي.

د دي دواړو کارونو مثال داسې دی، لکه ځېنې نور په ډېر وخت کې کمال ته رسېږي او ثمره یې پس له ډېر وخته څرګندېږي.

یو چرګوړی په څو ورځو کې لـه هګـۍ راوزي او پـه څومېاشـتو کـې پـه هګیـو راځـې او ډېربچـې راوړي، یـوه اسـپه پـس لـه څـو میاشتو یو بچی راوړي او هغه هم پـس لـه ډېرو مېاشـتو د سـپرلی کېږي او ډېر انتظار په کار دی، چې یو سړی یوه ځای ته ورسوي.

همدغه شان یو حیوان په څو میاشتوکې بلوغ او کمال ته رسېږي او یو انسان پس له ډېرو کلونو رشد او ځلمیتـوب تـه رسـېږي، نـو هغه نتایج چې پس له ډېرو ختـه پـه لاس راځـي لـه هغـو نتـایجو نـه

ستر او مهم دي، چې په څو ورځو کې حاصلیږي. کارونه او اعمال هم د نتایجو او فوایدو په اعتبار ځینې اني او ځینې ځنډني دي.

څنګه چې علاجونه او چارې په فوري او اساسي علاجونو بېلیږي او بې له یوه فوري او اني ضرورته مونږ د خپلو رنځورانو اساسي علاج ته متوجه کیږو باید کارونه هم په اساسي ډول شروع کړو او هغه کارونه، چې پس له ځنډه ځنډني فواید لري له نظره ونه غورځوو،

کوم ملتونه چې کار ته د اني او فوري منافعو په لحاظ ګوري او نتایجو ته انتظار نشي ابستلی هغه له لویو او مهمو منافعو محروم دي او تل یې په چرګو او چرګوړو نظر وي، هغوی د دې په ځای چې د څو کالو د پاره اساسي پلانونه طرح کړي او هغه عملي کړي شپې او ورځې په نظرکې نېسي او د چا خبره خپلې شپې تېروي.

هغوی پدې باندې ښه نه دي پوه شوي، چې د ملتونو عمر لکه د یوه فرد عمر لنډ او محدودنه دی، چې په دغسې لنډو پروګرامونو سرته ورسېږي او اني ګټې په نظرکې ونیسي.

هر کله چې یو دهقان تخم کري او نه میاشتې وروسته حاصل اخلي یو ملت باید هم داسې تخمونه وکري، چې شل دېرش کاله یا یو قرن او دوه قرنه وروسته نتایج ورکوي او فوایدیې ظاهرېږي.

د دې دیموکراسي حکومتونو او استبدادي حکومتونو یو فرق همدغه دی، په کوم ځای کې چې ملي شورا ګاني موجو دې وي او د ملت وکلاء د ملت خیر و شر سنجوي، نو د ملت عمر او پاېښت

په نظر کې نیسي او د نقشو طرحه کولو په وخت کې د ملت خیرو شر سنجوي، مګر یو مستبد حکومت چې هر څه کوي خپلې شخصي ګټې ته ګوري او د خپل عمر په احاطه کې دځان ګټه لټوي. مونږ باید په اجتماعي امورو او کارونو کې اساس بهبود له نظره ونه غورځوو او لوټه ایښودل او تېرېدل په هېڅ کار کې غوره نکړو. که یو فرد دا نشي کولی، چې پخپل کار او عمل کې سل کاله وروسته په نظرکې ونیسي یو ملت خو باید خپله اینده او راتلونکی نسل هېر نکړي او داسې کار ونه وکړي، چې لمسو او کړوسو ته یې هم نفع او فایده ورسېږي او د ودانۍ اساس یې ډېر ټینګ او متین وي، هر کله چې یو سپین ږیری دهقان په اخر عمر کې نوي نیالګۍ ږدي، چې روستنی یې سیوري ته کښیني او میوه یې وخوري یو ملت به ولې داسې کوي، چې لکه یو دکاندار هر وخت ځانته له بازاره میوه واخلي او د باغ جوړولو په فکر کې نه وي.

له کار سره علاقه

په کتابونو کې يې راوړيدي، چې له کار سره علاقه د سړي ټول فکر د کار خواته متوجه کوي او هر څومره چې د کار مينه په زړه کې زياته شي دانسان په کوښښ کې هغومره زياتوالی راځي او کار ښه کېږي.

دا خبره محض کتابي خبره هم نه ده کله که تاسې پخپلو مزدورانو پسې د کار کولو په وخت کې څار کړی وي دا به درته معلومه شوي وي، چې ناراسته لوګری خپل لور په لوټه تېره کوي او هېڅ کار نه کوي، ځکه چې هغه له کار سره مينه او علاقه نلري او د کار شوق يې په زړه کې نشته. ډېر خلق دي چې سړی ورځنې تېرېږي، نو هغه څوک چې محض د شپو او ورځو تېرېدل غنيمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظر ګوري او له سره به څه علاقه لري؟

زمونږ ډېر ښه مامورين او کار کونکي هغه کسان دي چې په حاضری ټينګ دي او په وخت کار ته راځي که څه هم هېڅ کار نه کوي او قصې کوي.

اکثره خلق چې له اجتماعي امورو سره علاقه ښي پدې ټکي ډېر زور اچوي، چې څوک کار نه کوي او له کارسره علاقه نلري.

که رښتيا ووايو تشخيص بد تشخيص نه دی، خلقو مرض پېژندلی دی، مګر په علاج کې نه دي کرېدلي چې له کار سره علاقه څه وخت او څنګه پيدا کېږي؟

پخوا له دېنه چې وګړي د تعلیم او تربیت په اثر یو اجتماعي شعور او احساس پیداکړي او وطن خپل کور وګڼي او د مزدورانو چم ورسره ونکړي مونږ څه کولی شو؟ او د کار علاقه څنګه پیدا کولی شو؟ د دې سوال په جواب کې د هر چا خوښه چې هر څه وايي.

زه خو یو مهم ټکي ته اشاره کوم او وايم که دلته غړیدونکې او بینا سترګې پیدا شوې او کار ته یې کتل اورومرو له کار سره علاقه پیدا کېږي او کارونه ښه کېږي، تر اوسه پورې خو په هره اداره کې یو امر او مشر د تفتیش په ډول ننووزي سمدلاسه حاضري ګوري او بل هېڅ شي نشي لیدلی تردې وخته خو مونږ د خاضرۍ اخستلو او حاضرۍ لیدلونه نه یو اوښتي او کار ته نه ګورو، په هېڅ اداراه کې هېڅوک په وزګار کښېناستلو او کار نه کولو له جزا لاندې نه دي راغلي او حاضرګڼل شویدي.

هر کله که د کار مبصرین په کار پسې وګرزېدل او کارته یې کتل، د هرچا پېشرفت او ترقي د کار له مخې وشوه او نور شیان له مینځه ووتل له کار سره به علاقه پیدا شي او کارته به په مېنه او محبت خلق وګوري.

انسان له خپل پېشرفت او خپلې ترقۍ سره ټېنګه علاقه لري که ترقي بې له کارکولو په بل راز ممکنه نه وه او د چا کار نه ورکېده د کار مینه په زړونو کې ځای نیسي او له کار سره علاقه پیداکېږي.

په هر بازار کې چې هره متاع ښه خرڅېږي خلق هماغه شی ورته راوړي او په هماغه شي پسې ګرزي، که دکار خریداران پیداشوه او کارونو قدر او قیمت پیدا کړ، د خلقو په متو کې به زور او قوت پیدا شي او ډېر درانه پېټي به په اسانه او چټوي، بیا به زوړونه دغسې ساړه نه وي او خلق به د تملق او چاپلوسي به عوض کار کوي او هرڅه به د کار په لمن کې غواړي. خلق به پدې پوه شي چې کار او زیار لکه یو کامل پېرخپل مرید لوړو مراتبو او مدارجو ته رسولی شي او په کار باندې هر راز کارونه کېږي.

که زمونږ ښار ته یو نوی کاروان راغی او د کار ښایسته او ښکلې منظره یې خلقو ته وښودله بیا به د کار غلامي په باداری او سرداری خپله بڼه بدله کړي او پادشاهان به یې خریداران شي.

اوس خو کار د نوکرانو او مزدورانو کار دی، مګر که اصلي او حقیقي څېره یې څرګنده شوه زلیخا به یې په مینه او محبت افتخار وکړي او غلام به زښت ډېر عزیز شي.

عقیده

له دې حربي ټانکونو نه هغه خوا، د ډېرو توپونو او ډېرو لښکرو ترشا، له هوايي طيارو نه ډېر پورته يو دا راز قوت ليدل کېږي، چې په ټولو قوتونو غالب دی. له دې قوت سره نه اور او نه اوبه مقاومت کولی شي او نه ورسره په توره او علم مقابله کېږي.

دا قوت هغه عقېده ده چې انسان هر راز ايثار او قربانۍ ته تياروي او په ملتونو کې يو فعال عقل نه وېرېدونکی عشق فرهادي عزم او سيلابي حرکت پيدا کوي، چې هېڅوک او هېڅ شی يې مخه نشي نيولی، که تاسې کوم داسې ملت ګورئ چې هغه په هېڅ شي عقېده او باورنلري او د هېڅ شي دپاره له سراو ماله نشي تېرېدلی يقين وکړئ، چې هغه ملت لکه د اوبو ځګ ډېر ژر ورکېږي او محوه کېږي.

هغه د روح خوشحالي او د زړه اطمينان چې سړی يې نه په مال او دولت کې موندلی شي او نه يې د علم و فلسفې په رڼا کې څوک مومي نه په لوړو ماڼيو کې پيداکېږي نه په زيب وزينت او جاه وجلال کې ليده شي، د عقيدې خاوندان يې د عقيدې په لاره کې په هر قدم کې مومي او هر ساعت يې استقبال کوي.

کوم کسان چې نه په ديني اساسونو ايمان لري اونه په اخلاقي او روحاني نواميسو ګرو هېدلي دي، نه يې په نظر کې ملي شعاير څه قېمت لري هغه په هېڅ مه حسابوئ او هېڅ يې وګڼئ.

انسان يوازې دغه چاته نه وايي چې شکل او بڼه يې د بنيادمو وي او د انسانانو جامې يې اغوستي وي. هغه اشخاص چې له

خوراک او څښاک نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له مادي خوندونو نه غېر بله قبله او کعبه نلري هغه باید دهوا دمرغانو په شمېر کې راشي، چې د دنیا له باغ وبڼ نه میوې او دانې ټولوي، په ګڼو اوشنو پڼونو کې اوسي او نور هېڅ کار نلري او هېڅ کار نکوي.

بې عقیدې خلک لکه د لارو کوڅو خځلې داسې وي، چې هوایي بادونه یې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي، مګر هغه چې عقېده لري او په یوه عقېده ټینګ ولاړ وي د هغوی عزم او اراده دومره قوي وي، چې د نمرود له اوره هم نه وېرېږي او په خطراتو ډېر زړور ورځي.

د عقېدې پیداکول او ټینګول یو قوي او مقتدر پالونکي غواړي، چې عملاً د عقیدې به نشر او تحکیم کې برخه واخلي او عقېدې عاشق وبلل شي.

د عقېدې په ټینګوالي او کلکوالي کې ادبیات ډېره حصه لري، بلکې کېدای شي چې عقاید ایجاد کړي او یوملت دځینو شیانو معتقد وګرزوي.

دغه د وطنیت او ملېت مفکوره چې دځېنو اقوامو دپاره عقېده ګرزېدلې ده په اصل کې د دې عصر د ادب مولود دی او شعر و ادب پکې عقېدوي قوت پیداکړېدی. څنګه چې شعر او ادب عقاید ټینګوي فلسفه او سیاست په عقاېدو کې ضعف او فتور راولي او له خرافاتو سره یې برابر وي. د شعر او ادب دا وظیفه ده چې معتقدت او اخلاقي مبادي ټېنګ وساتي او په دغسې ذهني روابطو د یو ه ملت ارتباط او اتصال قوي کړي.

اخلاق

ښايي چې دا عنوان د هر چا خوښ نشي او هر څوک دغه مضمون تر اخره ونه لولي، مګر رنځورانو ته سړې بېخونده دارو هم ورکوي او دواګانې اکثره بدخونده او بې مزې وي.

مونږ ډېر سره او سپين مخونه، غټ څټونه او قوي وجودونه ګورو چې په راز راز روحي او اخلاقي مرضونو اخته دي او ډاکټرانو ته ځانونه نه ښيي.

زمونږ طبيبان هم په دغسې ناجوړيو ښه نه شي پوهېدلی او له مريض نه د طبيب حال ډېر بتر معلومېږي.

د يوه ملت دپاره ترهرڅه دمخه دا په کار دي، چې خپل اخلاقي شان او وضعيت ته ملتفت شي او خپل زړه او دماغ معاينه کړي، د اخلاقو رڼا زمونږ په هېواد کې لکه د غلو ډيوه ډېره خړه او کم نوره ده په دغسې تياره او تورتم کې د انسانيت او سړيتوب صفات او خويونه ورکېږي او سړي ته څه نه پاته کېږي.

مونږ اوس نږدې داسې مرحلې ته رسېدلي يو چې بد اخلاق ښه ګڼو او په ناوړه خويونو افتخار کوو، ځکه چې اخلاقي ذايقه مو بايللې ده او خواږه راباندې ترخه لګېږي.

اوس مونږ فريب چل او ټګي هوښياري بولو، له يوه او بل سره مجامله او منافقت، بېځايه مراعاتونه او د حق ويلو په ځای کې چوپ کښېناستل مهارت او هنر ګڼو. صداقت راته د سادګانو

خوي او خصلت معلومېږي او سخاوت د بدوي او ابتدايي اقوامو عادت شمېږو.

ډېر خلق شته چې له اخلاقي مباحثو څخه مړښت او بې نيازي ښکاره کوي او وايي هغه خويونه، چې پخوا ستايل کېده اوس نه په کارېږي، مونږ بايد زاړه تعليمونه پرېږدو او پدې اقتصادي عصرکې د جود او سخا سندرې ونه وايو.

زه دامنم چې د دې عصر اقتضاء په اخلاقو او عاداتو کې څه تغير پېښ کړي او اخلاقي ذوق يې څه قدر ته لړلي دي، پدې وخت کې دصداقت او سخاوت عناوين د چا توجه نه جلبوي، مگر دا نشم منلی چې اخلاقي تعليم بيفايدې دی اوضرورت ورته نشته.

ترڅو پورې چې انسان په دروغو شرمېږي ترهغه وخته چې يو انسان د بل انسان صميميت او ملگرتيا ته محتاج دی، تر هغه زمانه چې انسان په مينه او معاونت خوشحالېږي او د دوستۍ قدر کوي مونږ به رښتيا او وفا، اخلاص او محبت، ايثار او سخا ستايو او احسان او نېکۍ ته به په ښه سترگه گورو.

ځينې کسان چې په دوايرو کې کارونه کوي او رسمي وظايف لري هغوی د اخلاقو له کتابه يوه يا دوه شيبه غوره کړي او هماغه کافي گڼي.

دوی ډېرځله په وظيفه شناسۍ او پاک نفسۍ وياړي او د چا اخلاقي مراعات په ځان لازم نه گڼي، بلکې بې پروايۍ او بې اعتنايۍ ورته ښه معلومېږي او له لحاظ و خاطر سره مجادله ضرور بولي. داراز خلق سره له جديت او فعاليته او سره له دې چې

له چا نه رشوتونه نه اخلي او له حقه نه تېرېږي، خلقو ته ښه نه معلومېږي او په نفرت لېدل کېږي، ځکه چې دوی هغه انسان او اخلاقي جاذبه نلري، چې د خلقو توجه جلبوي او په زړونو تسلط پيدا کوي.

دوی پدې رازنه دي پوهېدلي، چې ژوندون يوازې فعاليت او ماشيني حرکت نه دی، چې سړی پرې اکتفاء وکړي او په نورڅه پسې ونه ګرزي

څنګه چې مونږ په اجتماعي حيات کې يو دبل دپاره کار کوو او تعاون ته اړ يو، يو د بل تزکيې ته هم محتاج يو او د دوستانه علايقو او رابطو په ساتلو تر هغه حده، چې اخلاق اجازه راکوي مکلف ګڼل کېږو.

اجتماعي ژوند له مونږ نه دا غواړي چې له خلقو سره يو ښه راز اتصال او قرابت پيدا کړو او د اخلاقو په مرسته په زړونو کې محبتونه توليد کړو.

که دغه انساني جاذبه نه وي موجوده، نو دغه کلي او ښارونه چې مونږ پکې اوسو مونږ نشي راټولولی او د دوه ورونو ژوند هم ډېر تريخېږي او بېخونده کېږي.

اخلاق بايد په مونږ کې لورينه او پېرزوينه پيدا کړي، له زړونو او سينو څخه عنادونه او ضد وکدورت وباسي. ژبه په رښتيا ويلو او حق بيانولو وچلوي او د حرص او شهواتو مخه ونيسي.

ديوه ملت اخلاق چې فاسد او خراب شي هغه ارومرو دانحطاط او ټيټوالي خواته درومي او له ډېرو بد بختيو سره مواجه کېږي.

په یوه ملت کې که اخلاقي پابندي نه وي موجوده هلته قوانین او اجتماعي نظام د مفاسدو او مظالمو مخه نشي نیولی او عدالت نشي قایمېږي. هغه خلق چې له ښو اخلاقو تېرشویدي او اخلاقي تربیه نلري هلته ډېر فجایع او مصیبتونه لېدل کېږي او انسانان سمه لاره پرېږدي په نفس وشیطان، هوا اوهوس پسې درومي

هلته عیاشي او شهوت پرستي، دروغ ویل او حق پټول رواج پیدا کوي او د خېر و صلاح مینه له زړونو څخه وزي، په انساني شعور او ادراک کې تغییر پېښېږي، د ښو او بدو تمیز څوک نشي کولی، د فضایلو قدر او قیمت کمېږي، صبر و ثبات استقامت او حقانیت په افرادو کې نه پاته کېږي، هرڅوک هرڅه کوي او شرم و حیاله سترګو وزي. هغه تقوي او عفت چې انسان له هلاکت او رذالت څخه ساتي ضایع کېږي او افرا ط و تفریط د عدالت او مساوات ځای نیسي.

د دغو ټولو ملاحظاتو په اثر یو ملت باید خپلې خزانې دومره ټینګې ونه ساتي، لکه چې خپل ملي او عالي اخلاق سات.

د اخلاقو ساتنه تر هرڅه زیاته ضرور ده،که اخلاق نه و، هېڅ نشته او هېڅ نه پکارېږي. بې اخلاقو ژوند د مریضانو او رنځورانو ژوند دی، چې له ډېرو شتو سره بېخونده او بې مزې دی.

دغه راز ناجوړتیا صحیح ادېبان او لیکوال ورکولي او کمولي شي او د همدوی کار دی، چې لوړ او عالي اخلاق په ملت کې وساتي او محوه کېدو ته یې پرې نږدي.

تعلیم او تربیت

چا چې د تعلیم او تربیت ټکی اوربدلی او د دواړو په مفهوم او معنیٰ کې یې غور او دقت کړیدی هغه پوهېږي، چې تعلیم بېل شی او تربیت بېل شی دی.

علم په ټوله نړۍ کې تقریباً یو راز وي، مګر تربیت په هر ملت او هر مملکت کې بل راز کېږي. علم په لږ وخت کې د یو څه کتابونو په ورلو او ترجمه کولو له یوه ځایه بل ځای ته نقل شي، مګر د تربیت انتقال عمرونه او ډېر وسایل غواړي.

د علم ښودنه د یوه ملا او معلم کار دی، مګر تربیه کول د محیط او جامعې، د مور او پلار، د کور او کورنۍ د یوه قاید او مرشد وظیفه ده.

علم په الفاظو او کلماتو کې ځای لري، مګر تربیت په عمل او کردار کې ځان ښيي دغه راز تعبیرات زښت ډېر دی او سړی کولی شي چې د تعلیم او تربیت راز راز تعریفونه وکړي او بېل بېل لفظونه ورته په هر ژبه کې پیدا کړي، تعلیم ته ښودنه یا پوهونه وو ایي او تربیت روزنه او پالنه وبولي، هغه اسان او دا ګران کار وګڼي. د مدنیت او تهذیب، اخلاقو او عاداتو اساس تربیت وبولي او په اختراعاتو او اکتشافاتو کې علم ته زیاته برخه ورکړي.

دا کېدی شي چې د يوه سړي فهم او ادراک پوهغه او هوښياري زياته وي کتابونه يې ډېر لوستي وي معلومات يې له مدني اشخاصو نه هېڅ کم نه وي، مګر د تهذيب او تمدن په لحاظ په ډېرو ابتدايي مراحلو کې پاته دي.

يو سړی دا کولی شي چې د معلوماتو او نظرياتو په اعتبار د خپلې جامعې او محيط له عمومي سطحې ډېر لوړ شي خپل لباس او خپل ظواهر بل راز کړي، مګر خپله محيطي او نژادي تربيه هغومره نشي اړولی او هغه ترقي چې په هغه خوا کې کوي دلته يې لسمه برخه هم نشي کړای. رښتيا وايي چې څنګه غر هغسې يې کربوړي، که يو سړی هر څه وکړي او سل رازه صابون په ځان ووهي بياهم د خپل هېواد تربيوي رنګ له ځانه نشي لرې کولی او خپله ملي تربيه نشي اړولی. ښايي چې تاسې په غرونو کې له سمې نه ښه ښه ملايان پيدا کړئ، چې د کتاب په حاشيو او نکتو به ډېر ښه پوهېږي، په منطق او فلسفه کې به يې شهرت لري او يوځای به ته رسېدلی وي، مګر وضعيت او ناسته ولاړه به يې د غره والو غوندې وي او په اخلاقو او عاداتو کې به له هغوی نه څه ډېرفرق نلري.هغه به په ښارونو کې ډېرې شپې تېرې کړي وي علم به يې له سمي او اوارې نه غره ته خېژولې وي، مګر د ښاروالو او سمه والو تربيت به يې له ځانه سره نه وي وړی، ډېر پوهان به وي چې په ډېرو دقيقو علمي مسايلو به پوهېږي، مګر کوم نواقص او عيبونه چې د محيط په تربيه کې وي هغه به نشي ليدای او پدې باب کې به له عوامو ډېر فرق نلري. دلته هغه مشهوره قصه را

یاد ېږي چې د پښتنو په سیمه کې دوه غرونه دي یو ته ایلم او بل ته دوه سري وایي، څه خلق چې د ایلم په لمنه کې اوسي هغوی خپل غر جګ ګڼي، څه نور چې د دوه سري په اړخ پراته دي هغوی وایي دوه سری هسک غر دی. د دوی په مېنځکې هروخت یو طالب العلم له خپل استاذ سره دا بحث راواخیست چې مونږ ولې ټول عمر په خوشې خبره جنګونه کوو او دا جنګونه یې د حماقت او نادانۍ سند او حجت ګاڼه پدې بحث کې له طالب نه وویل شوه: معلومه خبره ده چې د ایلم غر جګ دی او دوه سری ټیټ دی، دلته د ملاصاحب هغه ټولې خبرې هېرې او طالب ته یې په بدو او ردو ویلو شروع وکړه، طالب هم د ایلم په غره ټینګ ولاړ و او له استاذ سره په جګړه اخته شو.وګورئ! دوی دواړه د علم او پوهې له خوا پوهېدل چې دا جګړه د ناپوهۍ علامه ده، مګر د محیط له تاثیره یې ځانونه خلاص نشو کړای او که هرڅه و بیا هم یو د«ایلم او بل دوه سري و». علم او پوهه سړی پوه کولی شي، مګر منع کولی یې نشي ځکه چې تربیه په علم باندې غلبه لري. یو سړی دا کولی شي چې بل په خبره پوه کړي، مګر ښه کولی یې نه شي، انسان په ډېرو شیانو پوهېږي، مګر پوهول یې د علم کار دی، خو ښه کول او په ښه لاره بیول صحیح تربیت غواړي.

ذوق

څوک چې د یوه ښه شعر په لوستلو، د یوې ښکلې نغمې په اورېدلو، د یوې ښې منظرې په لیدلو پخپل نفسي حالت او کیفیت کې تغیر ویني او د خوشحالۍ احساس کوي هغه ته د ذوق خاوند ویل کېږي او هغه چې له دې ټولو شیانو پټې سترګې تېرېږي او په بې اعتنایۍ ورته ګوري د بې ذوقو په ټولګي کښې راځي.

د یوه مدني او بدوي انسان فرق هم د ذوق او حساسیت په اعتبار ډېر ښه معلومېږي.

هغه څه چې یو شاعر او د شعور خاوند یې د اسمان په رڼو ستورو، د سپوږمۍ په سپینه رڼا، د دریاب په مستۍ، د شنوبڼونو په سمسورتیا، د بلبلو په نغمو، د ښکلو په ناز او خندا کې ګوري د غرو شپانه او ساده انسانان یې هم ویني، مګر په دواړو یو شان اثر نه کوي او په احساس کې یې ډېر تفاوت موجود وي.

هغه کسان چې د شعر او ادب له اغېزې لاندې نه دي راغلي او دغه حلال سحرېږي تاثیرنه کوي باید پخپل ځان وویرېږي او پوه شي چې انساني احساس یې ډېر کمزوری دی او له ذوق څخه لږه برخه لري.

هغه ذوق چې انسان ته د خوړو او تروو خوند ښيي حيوانات يې هم لري او مچان هم د خوړو احساس کولی شي، مګر هغه بل ذوق چې د لطايفو او محاسنو په خوند باندې پوهېدل دي هغه يو بل شان تلذذ دی، چې په خوراکونو کې هېڅکله نه موندل کېږي او تل شهواني خوندونونه هسک مقام لري.

دا ذوق بلبله د ګلزار لور ته بيايي او د هغه ذوق کارغه په مردارو پسې ګرزوي. بې ذوقي د انسان دپاره لوی عيب دی او هغه څوک چې د ښو خبرو او انساني فضايل په خوند او کيف نشي پوهېدلي له ډېر لوی نعمته محروم دی. هغه چاته د زرکو له اوازه د زرکو کباب خوند ورکوي او د رباب له ترنګه د غوري شرنګ ته زيات خوشحالېږي. د هغه په حال افسوس او حسرت په کار دی.

دغه شان خلق دوطن له خرابۍ نه دخپلې اشتها په خرابۍ ډېرخپه کېږي او بې له شخوند وهلو په خوند نشي پوهېدلی، څوک چې د خير رسولو او عواطفو ذوق پيداکړي هغه بياله دېنه، چې ځان وږي پرېږدي او بل موړکړي ډېر خوند اخلي او دغه مزه په ډېرو خوندورو طعامونو کې نه مومي.

پوهان او مشران بايد د صحيح او انساني ذوق په پيدا کولو او روزلو کوښښ وکړي او حيواني ذوقونه په انساني ذوقونو بدل کاندي. هغه کسان چې دشهواتو په استسقا اخته دي او دا تنده پکې زياته شوېده که هغوی هر څومره خوړوب او سېراب شي، نو

سونه يې پرسېږي، مګر تنده يې نه ماتېږي او قناعت يې نه حاصلېږي.

د دوی اساسي علاج دانه دی، چې خواړه او اوبه پرې زيات کړو، بلکې اصلي چاره يې پرهېز او د رنځور ذوق مخالفت دی.

که ذوق مريض او عليل وي يا له فسق او فجور سره اشنا شي دغه ملکوتي انسان د حيواناتو په غوجل کې تړلی او مقام يې ټيټوي، مګر که دغه مادي ذوق له معنوي عالم سره اشنايي پيدا کړي او نور خوندونه وپېژني انساني سويه لوړېږي او عالي اخلاق په محبت کې رواج مومي، د ذوق تربيه او پالنه د عالي ادب او شعر کار دی او په ادبي درسونو ذوق عرفاني کېږي.

هغه روحي امراض چې ډاکټران يې علاج نشي کړای د شعر او ادب خاوندان يې په اسانۍ چاره کولی شي.

که په شعر او ادب کې معنوي ذوق او عرفاني شعور حلول کړي او شاعر د ظواهرو په ځای حقايق او معاني وستايي کېدای شي، چې د يوه ملت په روحياتو، اخلاقو او عاداتو کې تغير پېښ کړي او ذوق يې ور واړوي.

خیال

خیال یو پټ معنوي قوت دی، چې له واقعاتو او محسوساتو نه هغه خوا ځینې شیان ویني او په غیبي حقایقو پورې زړه تړي.
په کومه لاره چې خیال تلی شي هلته عقل د ړندو په شان تېپېږي او څه نه ویني. د انسان د فکر او عقل ماڼۍ په خیال ولاړه ده او د ملتونو په حیات کې ډېره ستره او مهمه برخه لري.
کوم علوم چې عقل پرې یقین کړیدی او د خیال برخه پکې ډېره لږه معلومېږي که غور او دقت وکړو خیال پکې ډېره برخه لري.
که تاسې له یوه ریاضي دان څخه د (واحد) تعریف وغواړئ، چې د ریاضیاتو ابتداء او انتها ګڼل کېږي یا د هندسې له یوه عالم څخه د (نقطې) پوښتنه وکړئ، چې ټول خطوط ورځنې پیدا شوي او له خطوطو څخه بیا طول، عرض او عمق، یعنې مقائیس ثلاثه پیدا شوې، دغه د صحرا کاڼي چې مونږ یې په حجریت او کاڼیتوب پېژنو داهم دخیال اغېزه ده او دانسان تخیل د تحجر او تجمد په صورت ورته قایل شویدی.
که چېرې انسان د خیال له قوته محروم وای او بې له محسوساتو یې نور څه نه لیدلی عقل او فکر یې دغې درجې ته نشو رسېدلی او په غیب یې ایمان نشو راوړلی. خیال په انساني ژوند کې نشاط او سرور پیدا کوي او احساسات وعواطف روي. هغه شی چې د انسان په نظر کې معنوي محسنات او روحي امال ځلوي

هغـه خیـال دی او همدغـه شـی، لکـه یـوه ښـکلې حـوره انسـان پـه هرحال کې خوښ او خوشحاله ساتي.

د وطنخـواهۍ احسـاس، د ازادۍ ارزو، د شـهرت تمنـا د انسـان یوه خیالي معشوقه ده او همدغه شی یې یوې خوا او بلې خواتـه بیايي او لوی لوی کارونه پرې کوي. همدغه انساني تخیلات دي چې د یوه ملت خواره واره افراد راغونډوي او اجتماعي جذبات و احساسات ژوندي کوي. خیال په شعر او ادب کې ډېر دخل لري او شعراء او ادبا د خیال په مرسته عواطف او مشاعر راویښوي.

چېرته چې شعر او ادب کمزوري او خیالات مړه وي هغه ملت هم مړبلل کېږي او انسانان د مادیاتو پـه مینـه کې ورکېږي، هلتـه پـه زړونـو بانـدې مايوسـي او افسـردګي غلبـه پیـدا کـوي او د عرفـان نهضت او ارتقا مینه له مغزو نه وزي.

په دغسې ځایونو کې خلق په مساجدو کې ناست وي سرونه یې په زنګنو ایښې وي. خطیبان خطبې او خطابې لولي، مګر د دوی په زړونو کې هېڅ جذبه، هېڅ جوش او حرکت نه پیدا کېږي او ټول په مراقبه کې ویده وي.

مجالس او محافل بې روحه وي، جرايد او مطبوعـات څوک نه لولي، خلق ظاهراً په کلو او ښارونو کې اوسي، مګر په زړونو کې سره بېل او جدا وي.

د هر چا غم او خوشحالي ځانته وي، هېڅوک له هېچا سره رابطه او علاقـه نلـري همـدردي او غمشـریکي لـه منځـه ځـي او یـوه بېشعوره ړنده دنیا جوړېږي.

که په شعر او ادب کې له خيال او تخيل څخه کار واخيستل شي او له خيال نه استفاده وشي له رندو سترګو نه هم اوښکې تويوي او له کاڼو نه سخت زړونه نرموي. تاسې فرض کړئ، چې په يو ځای زورور سيلاب راشي او ډېرو خلقوکورونه خراب کړي، ډېر مالونه او ډېر انسانان له ځانه سره يوسي او ښځې و نر، ماشومان او سپين ږېري په اوبو کې لاهو کړي که مونږ دغه حادثه د يوه خبر او اطلاق په صورت شايع کړو، دومره تاثيربه ونکړي لکه چې يو اديب دغه واقعه په يوه ډرام کې تصوير کړي يا يو شاعر ورځنې موثر او مهيج شعر جوړ کړي او خيال پکې خپله ساحري صرف کاندي. دا واضحه خبره ده چې خيال په عواطفو او احساساتو باندې حاکميت لري او تعقل محض دغومره رقت او دقت نشي جلبولی. که انسان يوازې د عقل په نغوته کار کولی، نو د سېلاب يو مختصر خبر او د تلفاتو احصائيه کافي وه، چې د مصيبت لېدونکو دپاره د نورو همدردي او د لسوزي حاصله کړي او د شعر و رومان وظيفه په ځای کړي، مګر دا هېڅکله نشي چې يوه سره بې روحه معقوله خبره لکه يو شعر او ادبي شاهکار چې له خيال او تخيل نه پکې کار اخيستل شوی په زړونو اثر وکړي او عواطف وخوځوي.

حرص او عشق

چې انسان ګدای کوي حرص د دنیا دی
چې ګدا کاندي سلطان عشق د لیلا دی

کورپه کور او کلي په کلي ګرځېدمه ،د هر چابه چې څه په خدای لوریدل هغه به یې زما په ځولۍ کې غورځول، رنګ په رنګ غلي او داني به زماپه ګوډي کې ټولېدی او په کچکول کې به مې څو ډوله ټوکان جمع شوه، مګر زه یې نه قانع کولم او زماسر ګرداني یې نشوه ورکولی له یوه کلي به بل ته تلم او له بل نه بل ته، هېڅ نه وم خبر، چې زما لیلې په کوم کور کې ده او څه شي سرګردانه کړې یم.

هو! زه لکه د هوا مرغه همدغسې سرګردانه ګرځېدم او هېڅ نه پوهېدم، چې د کوم دام او کوم ښکاري ښکار یم، دا د نس او غلو دانو دپاره سرګرداني به کله او څنګه قطع شي؟ په هر پټي، هر باغ او هر کور کې څه خورم، مګر مړېږم نه، دا ټول عالم او ټوله دنیا زما دحرص علاج نه شي کولی اونه زما د غوښتنو تنده ماتېږي.

لکه چې یو هوايي مرغه په یوه پټي، یوه باغ او یوه بڼ کې نه ایسارېږي او د یوې ونې په میوو نه بسیا کېږي زه هم هېڅکله دیوه کلي په خېروخیرات نه مړېږم او نه په ډېرو ګرځېدو ستړی کېږم لکه چې د دې سرګردانۍ او نه مړېدو علاج هډو ښخي شته نه؟

زه په دې نه پوهېدم، چې د ګلزار بلبلې ولې لکه نور مرغان پدې ځينو پټو کې په دانو پسې نه ګرزي؟ يا لکه د مرداري کارغان په مردارو غوښو پسې ځارنه کوي.

د دې سر کشفول زما دپاره ډېرګران و او د دنيا په دغسې رموزاتو پوهېدل څه اسان کار هم نه دی. د علم او پوهې ريباران د هر چا کور ته لاره نلري او په يوه قرن کې که ايله يو ځل د چا کورته کوم نوی خبر راوړي، دا راز له مانه او ټولې دنيا نه هم پټ و، چې د حرص علاج په څه شي کېږي؟ او څه چې د انسان مخه له ټولو شيانو يوه شي ته راګرزوي هغه څه شی دی؟ هغه وخت چې زه هلته ورسېدم بې د ښيښې له يوې مماتې ټوټې نور هېڅ نه و.

ما ته نه پوهېږم چا په غوږ کې وويل، چې دنيا هر وخت مونږ په همداسې برېښېدونکو شيانو غولوي او ډېرخوشې شيان راته ځلوي.

له مونږ سره هر وخت لوړ فکرونه او لوړ خيالات ملګري وي، مګر عملاً دغسې ناوړه او خوشې شيانوته ور روان يو، مګر ترڅو چې نه يو ور رسېدلي دخپل خوشې تګ او بې فايدو منډو په حقيقت نه پوهېږو او نه يو خبر، چې مونږ په څنګه شيانو پسې هڅه کوو؟

دا ځلېدونکي ښيښه، چې ماته خپلو تصوراتو او خيالاتو ډېره ښايسته کړې وه زما هماغه ارزو وه چې وروسته تر رسېدلو يې هېڅ قيمت نه درلود. که تاسې خپلو ارزو ګانو ته کله رسېدلي

یاست او خپله تولـه کېسه در پـه یـاد وي یقـین بـه وکـړئ، چې هېڅ ارزو وروسته تر موندلو هغه پخوانۍ قدر او قیمت نلري.

ډېر ښـکلي شـته چې د یـوه او بـل پـه نظـر کـې بـه یې همدغومره ښکلا درلوده، لکه چې ماته خپله مجهوله ارزو ترڅه وخته ښـکلي وه.

که تاسې لږ څه خپلو خاطراتو ته رجوع وکړئ او د عـالم رویـه پـه نظر کې ونیسئ هره ارزو، چې تاسې یې وروسته تر موندلو د خپل زړه له کوره باسي نورو پسې لوغړن درپه در ګرزي او نه یې مـومي د همدې له امله وایي:

څـــوک یـــې دیـــدن پســـې ړنـــدیږي
څوک یې له کټه غورځـوي چـې خـوب راځینـه

د مشرانو عشق

څوک چې لوی شي او د مشرتوب لوړې درجې ته ورسېږي هغه بیا په دغسې ډیوو، چې په یوه کورکې بلېږي ځان نه سېزي او نه لکه هلکان په کوم سپین مخ یا ملالو سترګو خپل زړه بایلي.

هغه هېڅکله د دنیا په سرو او سپنو داسې نه مین کېږي، لکه په مال مین سوداګر چې شپه او ورځ ددنیا په غم کې ورک وي او بل هېڅ شي ته یې پام نه وي، مال لا څه چې د خپل ځان د خپلو لونړو او زامنو، د خپل ټبر او کهول مینه او دوستۍ هم پرې دومره غلبه نه کوي، چې نور هر څه هېرکړي او یوازې خپل غم وژاړي.

مشران او لوی خلق دغه ټول محبتونه چې واړه خلق یې لري په عشق قربانوي، چې هغه د ملت اوهېواد عشق دی.

د همدغه عشق په اثر د ملتو مشران د مشرتوب حق پیداکوي او د باباتوب مقام او منزلت مومي.

څنګه چې یو طفل او کوچنی د ډېرې ناپوهۍ په وخت کې خپل پلار پېژني او په غېږ کې ځان ورغورځوي ملتونه هم که هرڅومره بې تعلیمه وي د خپلو خواخوږو مشرانو تمیز کولی شي او د دوی په ځولۍ کې ځان اچوي، خپل ټول مقدرات دوی ته سپاري او په دوی اعتماد کوي.

د عشق په جاذبه کې دغه قوت موجود دی، چې احمدشاه غوندې د پنځه ویشت کالو ځلمی دټولو پښتنو بابا کړي او د ډیلي په تخت یې کښېنوي. د پښتونخوا او پښتنو عشق احمدشاه

بابا ته لویه شهنشاهي ورکړه او ډېرو سپین ږېرو د ده باباتوب ومانه، ځکه چې دی ربتیانی مشر و او هغه عشق چې په مشرانو کې پیدا کېږي په ده کې موجود و.

ده په دروغو خپل وطن او هېواد ته دانه دي ویلي:

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځیګرونه
ستاپه لاره کې بایلي ځلمي سرونه
تاته راشمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې زړه ماروونه
د ډیلې تخت هېرومه چې رایاد کړم
زما دښکلي پښتونخوا د غروسرونه
که تمامه دنیا یو خواته بل ځواني
زما خوښ دي ستا خالي تش ډګرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېرنه کا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

څوک چې معنوي رشد او بلوغ ته ورسېږي او د مشرتوب درجه ومومي هغه له وطن او هېواد سره همدغسې عشق پیدا کوي او وطن ته د عشق په نظر ګوري، هغه بیا د غرو په څوکو یې نشي لیدای او هر چاته ځان نه ښیي.

څنګه چې یو ښاپېرک ځلانده لمر نشي لیدای، یو د ځلمیتوب احساس نشي کړای. د دغو ټيټو ډیوو پتنګان د ستورو ډیوو ته نه رسېږي، دغه عالي عشق ته هم هر څوک نه رسېږي او نشي رسېدلی.

دا عشق د مشرانو او لويو خلقو په برخه دی او ښېل کيف لري.

د دې عشق نښې او علامې بل راز دي او ځانته شواهد لري. تاسې دغه عشق او د حسن وجمال عشق سره بېل کړي او هغه چې مجنون او ليلىٰ په عشق کې يې وينئ له سترګو لرې کړي.

دا هغه راز مي‌نه ده، چې د پلار او ځوی، د مرشد او مريد، د شاګرد او استاذ ترمېنځ وي او بې له غمخورۍ او خيرخواهۍ نور مظاهر نلري.

پدې عشق کې رازونياز، بې پروايي او تغافل نه ځايېږي او نه پکې رقيب او ريبار شته. له دې عشق سره رحم وعاطفه، ثبات او متانت همدردي او ايثار ملګري وي او له هرراز تهمتونو يې لمن پاکه ده.

دلته ليونتوب او له خپلو پرديو بېلېده نشته او نه پکې د معشوقو له لاسه شکايت او له رقيبانو سره حسد ليدل کېږي.

له دې عشق سره د پيسو مينه او د ماديا‌تو محبت نه يو ځای کېږي. هغه څوک چې په پيسو مين وي او پيسې ټولوي هغه هېڅکله يو قام په ځان باندې نشي راټولولی هغه کسان چې قومونه پرې غونډېږي هغه پيسې نه غونډوي او دغه مينه له زړه څخه باسي.

کوم اشخاص چې قصې ګټي هغه پيسې نه ګټي او په بت شکنۍ افتخار کوي.

دا کېدای شي چې قلندران او درويشان د ملت مشران شي او خلق يې په مشرتوب ومني، مګر د پيسو مينان او سودخواره يا

بدي خواره هېڅکله د مشرتوب درجه نه مومي او نه د مشرانو عشق پيدا کولی شي.

ای هغوکسانو، چې د مشرتوب ارزو لرئ او لويوالی غواړئ!

راشئ! چې د خودخواهۍ او تېښتو مينو مراندې اوتنابونه پرې کړو او د لمرو سپوږمۍ په خوا کې خپلې خيمې ودروو.

راشئ! چې يو ملي او وطني شعور پيدا کړو او د وطن غرو او رغو، کاڼو او بوټو ته په مينه او محبت وګورو.

که دغه شعور او دغه احساس ژوندی شو بيا هر يو بل ته محبوب معلومېږي او هېڅوک به هېڅا ته په نفرت نه ګوري.

يو بدای به دخوارانو دلداري کوي، يو عالم به ناپوهانو ته سمه لاره ښيي، يو طبيب به د رنځورانو په علاج پسې ګرزي، يو قوي به د ضعيف پېټی په اوږو اخلي او ټول به يو له بله ځارېږي.

راشئ! چې همدغسې وکړو او د دې ځای په يتيمانووژاړو، د يتيمانو اوښکې پاکې کړو او د دردمنو له حاله ځان خبرکړو.

يوازېتوب

هغه خواږه ملګري څه شوو، چې ټوله ورځ به مې ورسره لوبې کولې او يو ساعت به هم نه بېلېدو.

هغه کاڼي به اوس چېرته وي چې د شپې به مې هم په جيب کې ساتل او يوه شېبه په مې له ځانه نه بېلول.

هغه ونې به اوس څنګه وي، چې مونږ پکې ټالونه اچول له ملګرو سره به مو يو ځای ځنګل.

دا شيان اوس يو هم نشته او زه بېخي يوازې يم.

هغه خاورې چې ما به په کوڅو کې ورسره لوبې کولې باد ويوړې او زما خوشحالي هم ورسره لاړه.

هغه د ګاټو او لوبو ميدان به هم وران شوي وي، د ګودر غاړه به هغسې نه وي، د خيزونو ځای به هم بل راز وي.

دا څه وشوه؟ او څه راپېښ شوه چې زه يې له دې ټولو بېل کړم او بېخي يوازې شوم.

زه خو به يو ساعت له خپلو ملګرو نه بېلېدم او بې له هغوی مې ساعت نه تېرېده اوس، ولې يو ملګری نلرم او چاته نه نزدې کېږم.

هغه بله ورځ چې زما يو پخوانی ملګری دلته راغلی و. ما ورسره هغسې د مينې مرکه ونکړه او بل راز راته ښکارېده، هغه به څومره

خپه شوی وي او په زړه کې به یې څه تېرشوي وي، هغه به وایي ده اوس خپله جامه بدله کړه او خپل پخواني اشنایان یې پرېښودل.
ما ته خو دی زښت ډېرګران و او له هرچا نه به مې ښه ګاڼه، ده هېڅکله دا ګمان نه کاوه، چې زه به له ده سره دغسې بې پروایي کوم او د ده مینه او محبت به هېروم.
ماهم دغه تصور هېڅکله نه کاوه، چې مور او دی به دومره پردي کېږو او زړه ملګرتیا به پرېږدو.
نه پوهېږم زما او د ده ترمېنځ چا توري کتوې وګرزولې او زمونږ زړونه یې یو له بله تور کړه.
دی خو زما ډېرخوږ ملګری وو، ما ولې د ده قدر ونکړ، ولې مې ده ته په مینه او محبت ونه کتل؟ کالي یې زاړه و او څه یې نه درلوده که د ناپوهۍ په وجه راته بل راز ښکاره شو؟.
زه اوس د عزت او اعتبار خاوند یم او دی لاچا نه دی پېژندلی که کوم بل علت اوسبب موجود دی، چې زه او دی یې له زړونو نه لرې کړو او پخوانۍ رابطه یې قطع کړه.
ښایي چې دغه خبرې ټولې رښتیا وي، ما ډېره موده څه تور اوسپین ولوستل او دی په هماغه پخواني حال پاته دی. زه اوس له کتابونو او اخبارونو سره اشنا شوم او دی یوه چټۍ نشي لوستلی. زه په یوه ماڼۍ کې د ماموریت په چوکۍ ناست یم او دی پخپل کور کې پوزی نلري. زما خلق قدر کوي او د ده سلام هم نه اخلي، مګر دا نو ولې زما او د ده د بېلتون سبب کېږي، ولې زما

او د ده مګرتیا قطع کوي، که یو تن څه نلري او غرېب وي هغه سره به سړی خپله اشنایي قطع کوي او که به مرسته او کومک ورسره کوي.

که د سړي یو ملګری ناپوه وي او په څه نه پوهېږي هغه به پوه کوي او که به یې له خپل مجلسه شړي.

هغه انسان چې د پوهې او لیاقت دعوه کوي او ځان د پوهانو د ډلې ګڼي، څنګه دا قبلولي شي چې د خپل هېواد خواران او غریبان له خپلې مینې او محبتـه محروم کړي او علم و پوهه د بېلتون او لرې والي موجب وګڼي، دا عادات خو له یو ځلمې انسان سره نه ښایي.

علم او پوهه باید یو سړی له نورو نه بېل او لرې نکړي او نه د دنیا عزت او اعتبار یو انسان له خوار او غریبانو نه وشکوي.

هغه علم چې د کوډو په شان دوه خواږه ملګري او دغرور موجب ګرزي له ناپوهۍ نه یې زیان او ضرر ډېر دی او هغه سواد چې سړي له محیط او اجتماع نه لري کوي او له نورو نه د سړي زړه توروي په حقیقت کې همدغه توره کتهو ده او ماتول یې پکار دي.

که څوک غواړي، چې په اجتماع کې ژوند وکړي او له محیط نه استفاده وکړي، د علم او لیاقت غرور دې له ځانه لرې خپله هوښیاري او د بل ناپوهي دې حایل نه ګڼي.

سړیتوب او انسانیت دی نه هېروي، اجتماعي مېلان دی نه بایلي، خوار و غریب ته دې په خوارو سترګو نه کوري، له ملګرو دې په هېڅ وخت او هېڅ حال کې نه بېلېږي، بلکې رادې شي او له

جماعت سره دې خپل غم شریک کړي او خپله خوشحالي دې هم د نورو په خوشحالۍ کې ولټوي، خپل زړه او فکر دې له نورو نه نه بېلوي، يو ځای دی ورسره خاندي او يو ځای دې ورسره ژاړي، د دوی په خوښه دې کار کوي، چې د ده په خوښه کار وشي.

خوشحالي او کاميابي همدلته ده او په يوازې توب کې نشته هر څوک چې له نورو نه پردی او لرې شو، هغه هېڅکله نشي خوشحالېدلی او په يوه پټ اورسوزي.

د (من شذ شذ في النار) همدغه معنیٰ ده او د دنيا دوزخ همدغه يوازېتوب دی.

زه او ته

مونږ باید دلته دا سې اورونه بل نکړو، چې کلي او ښارونه وسېزي او په لوګي یې د بصیرت سترګې ړندې شي، ځکه چې دا اور د حسد اور او د شیطان له کوره دي.

مونږ به خپلې ډیوې له هغه اوره لګوو چې په کوه طور کې یې ځان ښکاره کړی او د زړونو او داغونو خونې روښانه کوي.

د حضرت ابراهیم (ع) پیروان باید پخپل عمل او یقین سور اور ځانته ګلزار کړي او پخپل لاس د عالم د سېزلو دپاره دوزخونه جوړ نکړي.

هر چاچې پخپل زړه کې د حسد اور مرکړ د دوزخ اور یې نشي سېزلی او په سرو لمبو کې سلامت پاته کېږي.

هغه څوک چې له یوه جماعت او جمعیت نه په نفرت او عناد وزي هغه هر وخت په سره اور کې سوزي او تل په اورکې وي.

ته پدې پوه شه چې زما او ستا بېلتون لویه ګناه ده.

که دوه مین سره بېل شي پروا نشته، ځکه چې عشق او محبت یې نور هم زیاتېږي او د وصال ارزو قوي کېږي، مګر د دوه ورونو بېلتون او هغه بېلتون چې د بغض وحسد په سبب پیدا شي عالمونه تباه کوي او ملتونه بربادوي.

زما او ستا نږدې کېدل، یو کېدل، پخلاکېدل، ملګري کېدل، ډېر لوی اجر لري.

زه او ته د وصل دپاره يو ، ځکه چې فصل او بېلول د شيطان کار دی.

زه او تـه بـه سره نـزدې کېـږو او ژرژر بـه قدمونـه اخلـو چې دغـه فاصله د لوی خدای په فضل او مرحمت له مېنځه واخستل شي.

زه او تـه کـه هر څومره نـزدې شـو همـاغومره خدای تـه هم نـزدې کېږو ، ځکه چې ارومرو به په نفس و شيطان پښې ږدو او له نفسـي او شخصي اغراضو به تېرېږو. زه او تـه بـه ځانتـه نـه ګـورو د ملت مملکت خېر و سعادت ته به ګورو.

مونږ بايد ملي اجتماعي ګټې په نظر کې ونيسو او لـه لوړ افق څخه نظر وکړو. زه به د يو کېدو او نزدې کېدو دپاره خپل هرڅه لـه تا قربان کړم، مګر ته هر څه له ځانه مه قربانوه او عمومي مصلحت په نظر کې نيسه.

سترګې مه پټوئ!

ښه وګورئ! سترګې مه پټوئ! خدای ته ورتګ دی د قیامت ورځ راتلونکې ده. سترګې پټول، حق نه ویل، دحق په ځای کې چوپ کښېناستل ډېره لویه او عظیمه ګناه ده.

وګورئ! او په ځیرځیر وګورئ، که ستاسې سترګې خلاصې شوې که تاسې هرڅه ولېدای شوه،که ستاسې بینایي معلومه شوه ډېره لویه او ستره ګټه به وکړئ.

ستاسې ډېرې بدبختۍ په سترګو غړولو، لیدلو او کتلو ورکېږي.

تاسې د سترګو په حکمت ښه نه یاست پوه شوي او پوره کار مو له خپلو سترګو نه دی اخستی.

هغه کسان چې ګوري او وینې غله ورځنې څه نشي پټولی او غدۍ پرې نه لوېږي.

تاسې خپلې سترګې غړوئ او ګورئ، مګر څه نه وینئ او څه نشي لیدای، تاسې به وایاست چې مونږ شپه او ورځ پېژنو، تور او سپین بېلوو، د انسان او حیوان فرق کولی شو،که مونږ څه نه لیدلی هرګوره د چا د موټرلاندې به شوي وو یا به په کندو او کپرو کې لوېدلي وو، په سم سرک به نه وو روان او بې لارې به تللو.

زه وایم چې اوس هم ډېر خلق بې لارې روان دي اوسمه لار یې پرې ایښې ده، ډېر خلق له ګړنګونو لویدلي دي، مګرځانته نه دي

ملتفت. دغه شان لیدل او کتل چې مونږ کولی شو حیوانات یې هم کولی شي او د موټرو له مخې اوښان هم ځانونه په څنګوي، واښه او اوبه ویني، له پاڼو او کمرو ځان نه غورځوي او له حسې خطراتو نه ډډه کوي.

د انسان لیده او کاته باید له حیوان نه ډېر فرق ولري. د بنیادم نظر باید دومره سطحي او سرسري نه وي.

راځئ! چې مونږ او تاسې د خپل نظر امتحان ورکړو، چې مونږ څه لیدلی شو که نه. مقصد مې دانه دی چې دا ولې شپې میاشت په مازدیګر یاغرمه کې ګورو، یا به څوکروه لرې یو شی معلوموو، چې انسان دی که حیوان، نردی که ښځه؟ سپور دی که پلی؟زما مطلب بل شان امتحان دی او بل راز سترګې مې په کار دي.

هو! زه هغه سترګې غواړم چې غدر، خیانت، ریا، ټګي، ظلم او تلبیس، بلکې ابلیس ورنه ډډه کوي او دغه شیان لیدلی شي.

زه وایم دغه خلق چې تاسې په لارو او کوڅو کې په بازارونو او مساجدو کې یا په دوایرو او وزارتو کې په کراتو او مراتو لیدلي او کتلي دي ایا تاسې دوی په رښتیا لیدلي او که اشتباه مو کړېده.

زه ګمان کوم چې ډېرو خلقو ډېرخلق نه دي لیدلي او ورسره اشنایان شویدي.

دغه سترګې چې له مونږ سره شته له کاره وتلي دي او څه نه وېني، دغه شان سترګې دهوا له مرغانو او دځمکې له ځناورو او حیواناتو سره هم شته.

هغه سترګې چې له رنګونو او اجسامونه پرته نورشیان لیدلی شي هغه زمونږ په کور او کلي کې له چاسره نشته او مونږ په رښتیاڅه نه وینو. ما ته دا سودا په ټینګه پیدا شوې او زړه ته مې داخبره لوېدلې ده، چې مونږ څه نشو لیدلی که زه غلط شوی یم زما سودا وباسئ او ماپوه کړئ.

ما خو دمخه وویل، چې زه له تاسې نه په رڼا ورځ د ستورو لیدل نه غواړم زه وایم دغه کسان، چې تاسې یې هره ورځ خبرې کوئ او ورسره مخامخ کېږئ یا په موټر او بګیو کې ستاله مخه تېرېږي تاسې یې پېژني چې دا څوک دي او څنګه خلق دي؟

هغه چې په ښوښو ماڼیو کې اوسي، په اعلیٰ موټرونو کې سپرېږي نفیس لباسونه اغوندي او ښه ښه خوراکونه خوري ایا په دوی کې خاینین، غداران ظالمان او منافقان نشته؟

دوی ټول کاریګر لایق او صحیح اشخاص دي؟ دوی دغه جایدادونه او دا دومره ډېرې پیسې په مشروع ډول، په کار او لیاقت پیدا کړېدي؟

دغه نور چې ډوډۍ نه مومي، د ناستې ځای نلري په تن لغړ او په خېټه وږي دي په دوی کې د وطن صادق خدمتګاران، پاک نفسه زحمت کشه او لایق اشخاص بیخي نشته؟ دوی ټول څرمې بېکاره او غیر مستحق اشخاص دي؟

تاسې ښه وګورئ! او ډېر غور وکړئ که دلته خاینانو، غدارانو او ظالمانو په ظلمونو، رشوتونو او خیانتونو عالي قصرونو، نفیس موټرونه پاخه جایدادونه او لوړ مقامونه پیدا کړي وي او ډېرخلق او صالح اشخاص چې لس، شل کاله یې د وطن خدمت په صداقت او پاک نفسي کړي وي هغه نن خوار وزار، بې کوره او بې اوره ګرزي او هېڅ نلري، نو تاسې یقین وکړئ چې مونږ ړانده یو او څه نه وینو که چېرې د ړندو بازار نه وای او خلقو ښه او بد لیدلی هېڅکله به د غسې نه کېدلی او نه به شوی.

که زمونږ په سترګو پردې نه وای د رشوت خورو په کور کې به دا ښایسته پردې نه ځړېدلې او د قصور خاوندان به په قصرونو او ماڼیو کې نه اوسېدل.

د زمانې تعبير

که تاسې هېر زړي نه ياست او سترګې نه پټوئ، نو په دغو لږو کلونو کې په عالم کې ډېر لوی تغير پېښ شوی او زمانه بېخي بل راز شويده، مګر دا تغير محسوس نه دی معقول دی او د عقل خاوندان پرې ډېر ښه پوهېدلی شي.

د انسان وجود که څه هم په هماغه پخواني حال دی، هماغه دوه سترګې، دوه غوږونه او دوه پښې لري، مګر هغه څه چې نن ليدلی شي پخوا يې نشو ليدلی، هغه څه چې نن يې اوري پخوا يې نشو اورېدلی، تر هغه ځايه چې نن رسېږي پخوا نشو رسېدلی، په هغه شي چې نن پوهېږي پخوانه پوهېده، هغه څه چې نن ويلی شي پخوا يې نشو ويلي.

څوکاله پخوا زمونږ نوکرانو او مزدورانو زمونږ له جلب لاندې منډې وهلې، مګر نن راسره په موټر کې يو ځای سپاره دي او هغومره فرق نلرو.

يو وخت و، چې مابه هغه څوک ښه ګاڼه چې چاته به يې زيان او ضرر نه رسېده، مګر څه موده وروسته په دغومره ښه توب نه قانع کېدم او له ښو خلقو نه مې ښه ښه ارزوګانې هم غوښتلې، مابه ويل ښه سړی هماغه دی، چې په زړه کې يې د وطن او ملت دپاره ښې ارزوګانې او ښه نيتونه موجود وي، مګر نن پدې هم نه يم قانع او هغه څوک ښه بولم چې ښه ښه کارونه کوي او د ايثار او فدا کارۍ په ميدان کې داخل وي.

دا یوازې زما حال نه دی نورهم ډېر ملګري شته چې بې عمله ایمان کافي نه ګڼي او تشو ارزوګانو ته په څه قیمت نه دي قایل.

که څوک نن له مونږ نه ستاینه او محبوبیت غواړي او ارزو لري، چې مونږ ورته ښه ووایو او ښه يې وګڼو هغه دې پدې باندې پوه شي، چې تش لستوني او بې لاسه لستوني مونږ نه خوښوو، بلکې کار او عمل ته ګورو او د هر چا جدوجهد، قرباني او فداکاري په نظرکې نیسو. مونږ اوس له پخوانه هوښیارشوي یو او سادګان نه یو. مونږ خلق پېژنو او په زړونو کې ډېرښه پوهېږو.

مونږ رښتیا ویلی شو. زمونږ په زړونو کې بې د خدای له وېرې بله وېره نشته،مونږ حقایق څرګندوو او حق وایو، مګر د دې کار دپاره په یو ه ترتیب قایل یو او هغومره څه وایو چې خلق پرې پوه کولی شو.

مونږ د ځان او د بل د پوهولو او ویښولو ټېنګه اراده لرو او داکار هېڅکله نه پرېږدو.

مونږ غواړو چې اعمالو او افکارو نه د لوی خدای په توفیق خیري او ناولتیا ګانې ورکې کړو او دضرورت په وخت کې ډېرې ناپاکه جامې په تېږو وټکوو او په څوبارو يې ووهو.

مونږ ځینې لوړ کسان وینو چې اخلاق يې ډېر ټیټ دي، په بدو او ناوړه اعمالو نه شرمېږي، د فسق په شهرت پروانلري، خیانت ورته بد نه معلومېږي، په پردې ناموس ډېر زړور ورځي، په رشوتونو قصرونه او ماڼۍ ابادوي او په ډېرو هسکو ځایونو کې ناست دي.

مونږ غواړو چې دوی خپل ځانونه اصلاح کړي او په رښتيا توبې وباسي، خپل خدای ته رجوع وکړي او په نيکو اعمالو خپل نفسيات ووينځې او پخواني عادتونه پرېږدي.

د دې زمانې همدغه تقاضا ده او د زمانې تغير له دوی څخه دغه نفسي تغير غواړي.که دوی غواړي چې زمانه يې رسوا نکړي او ځوک يې سترګو ته خلي ور نه وړي بايد خپل ځانونه اصلاح کړي او پوه شي چې زمانه بل راز شوه او بل راز خلق غواړي.

برابر نه دي

صحرا ته ولاړم هېڅ کاڼي له بل سره برابرنه و، غرونو ته وختلم ځيني جګ او ځيني ټيټ و، په باغونو وګرځېدم دټولو بوټو وده او لوړتيا يوراز نه وه، د درياب کبان مې وليدل يو له بله په تول کې برابر نه ختل، د هوا مرغان هم ځيني غټ او ځيني واړه وو، ښارونه مې وکتل د ځينو کورو ديوالونه و او د ځينو نه و، کورونونه ننوتم، ځيني غولي لوی، ځيني واړه و، په دوايرو کې وګرځېدم ټول مېزونه او ټولې چوکۍ يو شان نه وې، کتابخانې مې وکتلې د درستوکتابو قطع او حجم برابرنه و، هېوادونه مې وليدل ځيني تاوده و، ځيني ساړه، انسانان مې وکتل څوک جوړ و او څوک ناجوړه، څوک ړانده و او څوک بينا.

د لوی خدای کتاب مې بېرته کړ داخبرې مې پکې وليدې.

ايا پوه او ناپوه برابر دي؟ د ړانده او بينا ترمېنځ څه فرق نشته؟ د د وزخ او جنت خاوندان څه توپېر نلري؟ نور او ظلمت يو راز دی؟ پدې پوښتنو راوينښ شوم او په عالم کې مې بيا سترګې وغړولې. هغه فرقونه چې په نورو انواعو او اجناسو کې و، په انسانانو کې يو په سله زيات معلومېده.

هغه ښاپېريان او ديوان چې خلقو له کوه قاف نه هغه خوا لټول ماپه دوی کې وليدل د پرښتو او لعينانو په معنیٰ پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپېژندل. د عدل او ظلم، علم او جهل، خير او شر، سعادت او شقاوت فرقونه راته واضح شوه.

پدې ښه وپوهېدم چې:

جـــو دانـــې قـــدر يـــو لعـــل پکـــې مونـــده شـــي
نـــور جهـــان واړه د تـــورو کـــانو غـــر دی

ماته دامعلومه شوه چې د ډېرو لويو ملتو او لويو ټولنو قدر او قيمت په يو څو تنو پورې تړلې وي، چې که هغه ورځني ليرې شي هېڅ ورته نه پاته کېږي او د متمدنو اقوامو فرق له وحشيانو نه په يو څوتنو باندې کېږي، لکه چې د انسان په جسم کې مخ سترګې، پوزه چې په وجود کې ډېره محدوده او لږه حصه ده يو انسان له بل ځنې بېلوي دغسې ملتونه او ټولنې هم ديو څو محدودو اشخاصو په وجود امتياز پيدا کوي او بېلېږي.

په هرمملکت کې يو څوتنه محدود اشخاص وي، چې د هغه مملکت سترګې او پوزه ګڼل کېږي او د يوه هېواد نوم او نشان لوړوي.

لکه چې يو انسان پخپل ټول وجود کې دوه سترګې لري چې د هغو په بينايي او بصيرت يوې خوا او بلې خوا ته حرکت کوي او د ملت سترګې ګڼل کېږي.

د همدې لامله ښه اوبد د دوی په سترګو ليدل کېږي، د فکرکولو او خيرو شرسنجولو اميد دوی ته کېږي، د هېواد ترقي او لوړتيا د دوی د سعې او عمل محصول بالـه شي او هرڅه په دوی پورې مربوط او موقوف وي. کله چې په توره شپه کې يو ټولګی خلق چېرته روان وي، نو ډيوه يا چراغ له يوه يادوه تنو سره وي او نور ټول د هغوی په رڼا کې روان وي لاره ګوري، که دغه د

رڼا خاوندان له دوی نه بېل شي ټول په تورتم کې پاته کېږي او بیا ثوک کندې کېږي نشي لبدای. د عقل او فکر رڼا هم له محدودو اشخاصو سره وي، مګر فایده یې عامه وي او هر چا ته لاره ښيي.

یو ملت باید د رڼا د خاوندانو قدر وکړي او پدې پوه شي چې بې له دوی نه په ټولو تورتم او تیاره راځي او لاره ورکېږي.

هغه مشعل چې مونږ ته دلارې ټېټ وپاس راښي او زمونږ مخه رڼا کوي د دوی په لاس کې دي او دوی پیدا کړي، که دوی نه و رڼا نشته او په هر قدم کې د لویدلو او پریوتلو خطرات موجود دی.

د اسلام دردمنو!

عابده! هغه څه چې ته يې په ډېرو وظايفو او نوافلو کې لټوې د خدای د مخلوق په خدمت کې ډېر ښه موندل کېږي.

زاهده! څه شی چې ته يې د ځان په وږې کولو او نفلي روژو نيولو کې غواړې د مساکينو او فقيرانو په مړولو هم لاس ته درځي.

عارفه! چوپ کښېناستل او دخدای په فکر او ذکرمشغولېدل عبادت دی، مګر زورورو ته حق ويل او حق بيانول ډېر لوی او ستر عبادت دی. مسلمانه! دقران تلاوت ثواب لري، مګر په قران باندې عمل کول فرض دی. ای د تقویٰ او رياضت خاوندانو! تاسې له خپلو کوټنيو سرونه را وباسئ له دې سپينو څادرونو مخونه راښکاره کړئ او په علم کې سترګې وغړوئ، چې د خدای د مخلوق څه حال دی؟

تاسې انصاف وکړئ، چې تسبيح اړول ډېر ثواب لري که په سرو غرمو کې يوې کول او يومسکين مړول؟ په جای نماز باندې قرار کښيناستل ښه دي؟ که دخدای په لاره کې ستړي کېدل؟

رښتيا ووايا ست چې دبل په خيرات روژه ماتول ډېر ثواب لري که خپل مال له مسکين او فقير سره خوړل؟

ماپوه کړئ! چې پاک خدای د خيرات او شکرانو په اخستلو ډېر خوشحالېږي؟ که په ورکولو يې؟

راشئ؟ د خدای رضا او د اخرت ثوابونو په ګرانو او سختو کارونو کې او دمخلوق په خدمت کې ولتوئ! یو مظلوم دظالم له منګولو خلاص کړئ، د یوې کونډې په سر پوړنی واچوئ، د یوه یتیم اوښکې پاکې کړئ!

یوه پوروړي ته پور ورکړئ، دیوه رنځور دارو او درمل وکړئ. دغه خواران او غریبان چې دپاک خدای صادق او ساده بندګان دي خپل خدمت ته مه رابولئ او مه یې مریدان کوي، بلکې تاسې د دوی مریدان شئ او خدمت یې وکړئ، د خدای رضا او د خدای جنت په دغه ډول حاصلولی شئ او د دنیا ګټه په هغه بل صورت لاس ته نه درځي او درغلي ده.

د سبا فکر

هغه څه چې د ریا او تذویر په پردو کې پټ و اوس څرګند پړي. تر اوسه پورې شپه وه، تورتم و، تیاره وه، هېچا هېڅ نه لیدل هرڅه د تورې شپې له تورې پردې لاندې پټ و.

ما ته نه لیدې، تا زه نشوم لیدای، زما په سترګو او ستا په مخ پردې برتې وې ما ته نه پېژندلی او تا هم خپل ځان نشو پېژندلی، نن د حقایقو له مخې پورنی پورته کېږي او ښه و بد ځان ښکاره کوي، ته پدې پوه شه! چې پس له دېنه څوک خپل معایب نشي پټولی. که څوک هر څومره کوښښ وکړي چې خپل نواقص پټ کړي او ښایسته رنګونه ورپورې ومښي کامیابېدلی نشي او خواري یې څه ځای نه نیسي.

که څوک هوښیاروي هغه باید د ځان اصلاح ته اساساً متوجه شي او ځان ونه غولوي، هغه ودانۍ چې نن سبا نړېږي په اخېړونو نه ټینګېږي او رنګ وروغن یې بیفایدې معلومېږي.

مونږ باید دخپل راتلو نکي ژوند دپاره پاخه دیوالونه جګ کړو او پوخ تعمیر بنا کړو، له هغه کوره باید ووزو چې نن سبا لوېږي او رنګېږي، سړی باید داسې کور جوړ کړي چې د زامنو او لمسیانو شپې یې پکې هم تېرې شي او ودانۍ یې پخه وي.

مطلب دانه دی چې ټول به له کاڼو او ګټو جوړ شوی وي او د ختو په ځای به پکې سمټ لګېدلی وي، ځکه چې دغه راز کورونه خواران او غریبان نشي جوړولی. زما مقصد بل راز کور دی.

داسې کور چې يوه ښځه به يې هم د ظلم او خيانت په پيسو نه وي جوړه شوې او په ودانولو کې يې مظلومان نه وي ازار شوي.

هو! ښه کور هماغه دی چې همسايه ته يې ضرر نه وي رسېدلی او هېڅکله يې د بام واورې د بل په بام نه وي لوېدلی، لوی لوی ګناهونه پکې نه وي شوي. د فساد او ضرر فکرونه پکې نه وي موجود.

ښه کور دا نه دی چې ښايسته او رنګينې پردې پکې زوړندې وي او ښه ښه خوراکونه پکې وخوړل شي يا د هر نفيس سامان او ولوازم ولري.

دا شيان وي او که نه وي، مګر پخپل حق قناعت، رحم او عاطفه، عفت او فضيلت چې په کوم کور کې وي هغه ښه کور دی او هېڅکله نه ورانېږي کوم کور چې اهل او صالح اولاد لري او ماران و لړمان پکې نه وي قصر وي که جونګړه هغه کور ښه کور دی او سعادت په همدغسې کورونو کې دی. دغه راز کور خواران او غريبان هم جوړولی شي، مګر يو غيرصالح انسان هېڅکله نشي پيدا کولی.

هرڅوک چې ځانته په دنيا کې کور جوړوي بايد دحميد دا بيت واوري:

که دې نکړ په نېکيو ننګ ونام لوړ
په دوه چومه دې د خټو مشه بام لوړ

پخوانۍ ډيوې

کله چې سړی يوازې شي او څوک نه وي نوله خيال او تصور سره يې زيات سرو کارشي او راز راز فکرونه کوي.

څوک چې له دغې فکري مراقبې سره اشناوي هغه پوهېږي چې انسان په دغسې وخت کې هر څه په بل رازويني او دجهان هره ذره ورته دسکندر آئينه شي.

په همدغسې مواقعوکې سړی په پچه خبژي او کشمېر وی‌ني او د مرغانو په هګيوکې راز راز نغمې اوري. زه هم په کوټه کې يوازې ناست وم او فکرو يوړم، مخامخ يو منقش رف ښکارېده چې هرهر څه پکې اېښې و او زما دخيالاتو له تلون سره يې ډېره مرسته کوله، دغه راز رفونه سړی د دې وخت په ودانې کې نه ويني او د پخوا وخت تعمېري وضعيت سړي ته ښيي. دا کور که څه هم زوړ او د پخواني وخت تعميري وضعيت سړي ته ښيي. دا کور که څه هم زوړ او پخوانی دی، مګر د برق مزي ورته راننوتلي دي او سامان يې هم نوی شويدی. دلته پخواني او اوسني نوي او زاړه شيان يو ځای شوي او عجيب منظرلري.

د تجدد او نوي عصر اثار او استازي دې کاله ته راغلي دي، مګر د کور ساختمان يې لانه دی بدل کړی.

په کور کې که څه هم برق لګېږي، مګر پاس په رف باندې د تورو تېلو مسينه ډيوه اېښې ده چې مخصوص نقش ونګار لري او دوه درې طبقې يې تشکيل کړې دي.

په څنګ کې یې یو بل ډول چراغ هم شته چې د شمع بلولو د پاره جوړ شوي او اوس په لرې کورونو کې پیدا کېږي. هغه خوار ورځنې د خاورینو تېلو لالټین ایښي او سرې پوهېږي، چې دغو چراغو هر یوه پخپل وخت کې دا کور رڼا کړی او دې خلقو یې رڼا کې ډېرې شپې تېرې کړي دي، مګر اوس د ټولو دوره تېره شوې ده او د شپې په کوټه کې برق لګېږي.

زمانه وخت په وخت نوي شیان له ځان سره راوړي، مګر زاړه هم څوک هیسته نه غورځوي او په جګو ځایونو کې ځای ورکوي. دا عادت بد عادت نه دی باید په هر کور او هر هېواد کې همدغه عادت جاري وي او څوک د چا زاړه خدمتونه هېر نکړي، مګر کارونه باید وخت په وخت له نورو شیانو نه واخستل شي او په کورونو کې نوې رڼاګانې پیدا شي.

زمانه ښایي چې زاړه شیان له کاره وغورځوي او نوي هم زاړه کاندې چې د غورځولو شي، مګر انسانان یې د زمانې په تاخچو او رفونو، د تاریخ په پاڼو کې ساتي او په اوچتو ځایونو کې یې ږدي.

هغه چاچې لومړی ځل د تېلو خاورینه ډیوه بله کړې د برق له مخترع نه یې پوهان په کمه سترګه نه ګوري او قدر یې کوي.

انسان او جهان په هروخت او هر حال کې یوې رڼا ته محتاج دی او دا رڼا وخت په وخت خپل شان او صورت بدلوي او په ظروفو کې یې تغیر راځي د همدغه بدلون او تغیر په اثر انسان د علم، د معرفت په لوړوالي او دپوهې په زیاتولو او تجلي کې زیار کاږي.

هغه چا چې د خاورو ډیوه جوړه کړې او هغه چې د مسو ډیوه سازه کړې ده یا یې دښیښې په فانوس کې کومه شمع لګولې ده د برق او برېښنا تر مخترع پورې هر یوه کوښښ کړې، چې د رڼا دپاره یوه وسیله پیدا کړي او بشپړه تیاره خونه رڼا کړي، دوی هریو نور او رڼا پالونکي او روزونکي دي چې دبصیرت خاوندان ورته په ډېرقدر او احترام ګوري.

هغه رڼا چې د خاورو له تېلو پیدا کېږي، هغه نور چې له لمر او سپوږمۍ څخه راځي هغه برق چې د اوبو له جریانه حاصلېږي بې د ظرف او محل له تبدیله څه ډېرفرق نلري.

که څوک په دغو ظاهري صورتونو نه غولېږي دغو نوو احادیثو قالبونو او ظروفو ته نه ګوري، د شړشمو او پنبې په بوټو، د غوزانو او زیتون په ونو کې یوه رڼا او یوراز تېل موجود دي چې په هرراز ډیوه کې بېل کېفیت پیدا کوي.

هغه نور چې کلیم په کوه طور کې لیده د زیتون په هره ونه کې شته، مګر محرمانه سترګې غواړي.که دانسان تعقل قوي شي او د حواسو له کړکیو راننوتلې ده او بې له دېنه په ده باندې توره شپه ده په هرشي کې به یو نور ګوري او د وجود په نړۍ کې به دا تور او سپین نه وي.

اوس مونږ دحواسو له تاثیرلاندې راغلي یو چې په تېلو غوړ لاسونه په پنبه او پندانه وچوو او د سترګو کتل یا لامسه قوه مونږ ته حقیقت بل راز کوي او ظرف راته مختلف انواع او اجناس په مخکې دروي.

که دغه راز راز لوښي او منګي چې په هر کورکې په بېل بېل صورت وینو زمونږ د نظرمانع نشي، نو په هر کور کې د یوې ویالې او چېنې اوبه دي او د ټولو مشرب یو دی، که مونږ د سیند او ویالې کوهي او کاریز، واورې او باران په شکلونو، صورتونو او نومونو ونه غولېږو پوهېږو چې همدغه یو شی په څو نومونو یادوو او زمونږ حواسو راته واوره او باران دوه شیه کړېدي. په حقیقت کې همدغه یو حلاوت دی، چې په خټکي، هندوانه، توت،انګور، ناک، مڼه، شفتالو او نورو کې یې حلول کړي او په هر محل کې یې بېل صورت بېل رنګ بېل خوند بېل نوم پیدا کړی دی.

دغه لوی او واړه خمونه چې د بېلوبېلو میوو او دانو شربتونه او عرقونه پکې پراته دي ټول یو راز کیف لري او دکجوري او اربشو په مېنځکې څه ډېر فرق نشته.

په دغسې کتنه چې سړی له صورتونو هغه خوا وګوري پوهېږي چې کورت او شړومبې له یوې غړکې راوتلي دي او مایعات و جمادات زمونږ احساس او شعور بېل کړی.

هغه وخت چې زمونږ تماس له مادیاتو نه قطع شي او مجرد شو ښایي، چې د نن ورځې علم او معرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شانې ووینو، د نن ورځې تنوېري وسایل به لکه د دې کوتې بې کاره ډیوې له کاره ولوېږي او علم و پوهه به په نورو قالبونو کې ځان ښکاره کړي.

ادبي بحثونه

ادب

د ادب د کلمې اصل:
اصل يې(هذب) دی د بې عيبه په معنیٰ.
د هذب کلمه په اصل کې د هغې ونې دپاره استعماليدله چې ځينې ښاخونه به يې قطع شوه او صافه به شوه. وروسته دا کلمه له محسوساتو نه معنوياتوته رانقل شوه او هغه چاته هم وويل شوه، چې عيبونه به يې ورک شوه، يعنې مهذب به شو.
اهل لغت ټول په دې باندې متفق دي، چې د مهذب کلمه ديوه کامل انسان دپاره د ونې له تهذيبه رانقل شوې ده، ځکه چې معنوي او عقلي امور له حسي اشياو څخه ماخوذ دي لکه د عقل کلمه چې د اوښ له جلب او عقل څخه ماخوذه ده.
نو د هذب دکلمې (ذ) په (د) بدل شو او دغه ابدال په عربي کې ډېرمثالونه لري لکه: هذم، هدم، جدم، د قطع په معنیٰ (ه) په (همزه) بدله شو ه او دا ابدال هم په عربي کې متعارف دی لکه: اهل، آل، ماده او داسې نور....
نو هذب هدب شو او هدب په ادب بدل شو.
ځينې وايي چې په يوناني ژبه کې اديب هغه چاته ويل کېده، چې د عادت په معنیٰ دی او د حال وشان په معنیٰ هم ذکر شوی دی لکه:(کداب ال فرعون) مگر دغه راز اشتقاق په عربي کې ډېر نظاير نه لري.

د ادب د کلمې تاریخ

ځینې وایي چې دا کلمه د جاهلیت په زمانه او د اسلام په ابتدا کې نه وه، ځکه چې نه دهغه وخت په ادبي اثارو کې راغلې ده او نه په قران کې شته، بلکې لومړی ځل دا کلمه په دې نبوي حدیث (ادبني ربي فاحسن تادیبي) کې ذکر شوې ده(دا حدیث محدثینو په دغو الفاظو نه دی ضبط کړې) ځینې نور وایي: چې دا کلمه د جاهلیت په زمانه کې هم وه او دا چې د هغه وخت په اشعارو او قران کریم کې نشته د دې دلیل نشي کېدای، چې دا کلمه په اشعارو او قران کریم کې نشته د دې دلیل نشي کیدای چې دا کلمه په هغه وخت کې هډو موجوده نه وه.

دوی دخپلې مدعا د ثبوت دپاره دا دلیل راوړي کوم وخت چې دا کلمه په حدیث او د اصحابو یا د تابعینو په اقوالو کې راغله او هېچایې د معنیٰ او مفهوم پوښتنه ونکړه، معلومه ده چې پخوا هم وه او ارتجالانه ویل شوې. وایي چې دا کلمه د حضرت علي (رض) په اقوالوکې هم ډېره راغلې ده او د جاهلیت په وخت کې هم (اکثم بن صیفي د بني تمیمو مشهور خطیب ذکر کړې ده.

د ادب تعريف

لغوي معنیٰ خو يې تهذيب دی او څه شی چې له چا سره يا له کوم شي سره لايق او مناسب وي هم ادب ورته ويل کېږي لکه: د مجلس اداب د معاشرت اداب او داسې نور....

اصطلاحاً ادب هغه پوهه ده چې انسان پخپله وينا او بيان کې له خطا او غلطۍ څخه ساتي، ځکه ادبي علوم هماغه علوم بلل کېږي چې د وينا ښه والی او بدوالی، غلط او صحيح، خوږوالی او پيکه توب ښيي او په تعريف کې ويل شوي دي چې ادب د ښو الفاظو په وسيله د خپلو احساساتو او ادراکاتو يا د زړه د خبرو ښکاره کول او د اوريدونکو په ذهن کې يې کښېښول دي، يعنې ادب يوازې د افکارو او روحي حالاتو اظهار نه دی، بلکې له يوه ذهنه بل ذهن ته انتقال او ابلاغ هم پکې ملحوظ دی. دا انتقال که په ښه ډول او مهارت سره وي چې هم په کې ښه کلمات انتخاب شوي وي او هم د کلماتو د ښه ترکيب او ښه استعمال په لحاظ د فصاحت او باغت مراعات شوی وي ادب ورته ويل کېږي او که داسې نه وي، نو عادي خبرې دي.

د ادب تقسیم

ادب د خپل جوهري او ذاتي تقسیم په لحاظ دوه ډوله دی.

ادب محض، ادب مخلوط:

ادب محض هغه دی چې بې د بیان له لطف او خوږوالي څخه او بې د بدیع احساس له تحریک بل مقصد او بله غایه پکې نه وي، لکه ځینې عشقي غزلې چې د رحمان بابا یا د حمید او خوشحال او نورو شاعرانو په دیوانو کې ګورو یا ځینې منثور اشعار چې د طبیعې مناظرو یا د احساساتو او عواطفو تمثیل پکې وي.

مخلوط ادب دېته وایي چې یو ادیب کوم تاریخي، علمي، اجتماعي مطلب په ادبي پیرایه کې راوړي او ادبي رنګ ورکړي، نو دلته ادب واسطه ده او په لومړي صورت کې غایه ده.

د لومړي قسم ادب په لحاظ د ادب موضوع شاعرانه احساسات او عواطف، روحي کیفیتونه، حسن او جمال، د طبیعت ښکلي مظاهر او مناظر، نفسي اغېزې، قلبي تمایلات ګڼل کېږي، مګر دوهم قسم ادب هر څه په غېږ کې نیسې او کېدی شي چې سړی ساینس او تخنیکي یا ریاضي مسایلو ته هم ادبي رنګ ورکړي او ادب په هر څه کې ګډ کاندي.

شعر

ځوک وايي هغه موزون کلام دی چې د انسان په احساساتو او عواطفو کې تحریک پیدا کوي ځینې نور وايي هر کلام چې دغه کار کولی شي وزن او قافیه ولري او که نه هغه شعر دی.

ځوک بیا وايي: نه هر څه چې په زړه اثر کوي او په انسان کې تعجب یا جوش او جذبه پیدا کوي هغه شعر دی، نو د دوی په نظرکې جهان ټول شعر دی چې سرې یې د اسمان په ستورو او شفق کې د ډکو او مستو سیندونو په څپو، د ګلونو چمنونو په رنګ او طراوت کې، د غرو په لوړو ځوکو، د ابشارونو په مستۍ، د بلبلو په شور د ښکلو په ښایسته سترګو کې ګوري، نه یوازې دا د مهجورو او ارزومندو په اوسیلیو، د دردمنو په اه وفریاد د مظلومانو په ژړا کې هم شعري کیفیت موجود دی.

له دغسې مختلفو تعریفونو ښخه معلومېږي چې یو داسې کلام چې په زړه او احساساتو تاثیر کوي او په کلاسیکي تعبیر (بدیعي احساسات په شور راولي) هغه ارومرو شعر دی، نو که ځینې نور شیان هم شعر وي وي به، مګر هغه شعر چې خلق پرې یو شاعر ستايي هغه همدغه شی دی او په الفاظو کې ځای لري. د دې شعر د عناصرو او اصلي اجزاو په باب کې ډېرې خبرې شویدي چاپه شعرکې وزن ډېر مهم جز بللی دی او چا ادبي صنعتونو ته په ډېر اعتنا کتلي دي،پخوا به خلکو دغه شعري صنایع چې ځینې لفظي او ځینې معنوي دي د شعر په ماهیت او حقیقت کې داخل ګڼل،

مګر اوس یې د شعر لباس او زیور بولي، همدغه سبب دی چې د پخوا وخت ادبي مبصرینو او منقدینو دغو صنعتو ته په اصلي نظر کتل او د شعر قیمت یې په همدغه معیار سنجاوه. د دوی په نظرکې به ښه شعر هماغه ؤ، چې کوم معنوي صنعت پکې ولکه: صنعت طباق صنعت مقابله، مراعات النظیر، صنعت مشاکله، صنعت مزاوجه صنعت طباق، صنعت عکس، صنعت جمع او تفریق، جمع او تقسیم، جمع او تفریق وتقسیم، حسن تعلیل، استتباع، اطراد، تعجب او داسې نور...

یا به پکې له لفظي صنایعوکار اخستل شوی و، لکه: تجنیس، قلب اشتقاق، ردالعجز علي الصدر، ذوالقافیتین، متلون او داسې نور...

مګر اوس څوک په دغه راز جامو او کالو نه غولېږي او د شعر ناوې پخپله ګوري. په دې کې څه شک نشته چې یو ښه لباس په هر وخت کې هر چا ته ضرور دي او بې لباسه شیان ښه نه ښکاره کېږي، مګر لباس په هر وخت کې تغیر کوي او د زیب وزینت سامان وخت په وخت بل راز کېږي کله خلک اوږدې جامې اغوندي کله لنډې، یو وخت بخئ او چکنونه رواج وي بل وخت ساده لباس ښه ګڼل کېږي، کله به کالو کې ډېر افراط کېږي او کله بیا هغه پایزیبونه او د سرو نتکئ له رواجه ولوېږي، شعر هم په دې وخت کې خپل لباس او زیور له پخوانه بل راز کړیدی او هغه ټول پخواني کالي نه اغوندي که څوک یې په ډېر زور او تکلف ور واغوندي، نو خلک یې نه خوښوي بلکې عیب یې ګڼي.

دغه اوسنۍ نظريه چې د شعر په باب کې پيدا شوې او شعر غير له دغو ادبي صنايعو څخه يو بل معنوي شي بولي د پښتو په اشعارو کې يې له پخوانه تطبيق وينو او زمونږ د دې وخت ځينو ښاغلو ادبيانو چې د دغه صنعتو دپاره په ډېر تکليف يو يو بيت چېرته په دېوانونو کې د مثال او نمونې په ډول پيدا کړی دا هماغه صنعتونه دي چې په غير قصدي او ازادي ډول په پښتو اشعارو کې پيدا شوي او څه ډېر زيات کوښښ ورپسې نه دی شوی، يعنې پښتنو شاعرانو د خپل زړه، خپلو احساساتو او عواطفو ترجماني کوله او خپلې سندرې به يې ويلې، نو که به ځينې صنعتونه هم په کې راغله راتله به، مګر دوی اصلي شی نه ګاڼه او همدغه شي ته يې شعر نه ويلې، بلکې د زيور او لباس په نظر يې ورته کتل.

د دې دپاره چې دا خبره په خوشبينۍ او محض تعبيراتو حمل نشي شعر به دځينو پښتنو شاعرانو په نظرکې وښيو، چې دوی شعرته په کومه سترګه کتلي دي او د شعر ماهيت دوی ته څنګه جلوه کړې ده؟

شعر د خوشحال خان په نظر کې:

لکه غشي لره بويه تېر انداز
هسې شعر لره بويه سحر ساز
همېشه د زړه په لاس تله د وزن
زيات و کم له وزنه يو توري غماز

پــه تــور اس د حقيقــت نــاوې ســپره کــا
پـــه ســـپين مـــخ پلـــو نيـــولی د مجـــاز
ســل جلــوې ســل کرشــمې ســل مکيزونــه
پــه نظــر کــې يــې ښــکاره د ســترګو نــاز
د صــنعت زيــور پــه ځــو رنګــه ورپــورې
د تشــبيه چنــدڼ چــووه بانــدې طــراز
د مضـــمون د نزاکـــت غمـــزه ورځخـــه
ســر تــر پايــه درســت صــورت ســره يــو راز
کــه پــه نظــم کــې کارګــه او ټپــوس راوړي
هــم د زړونــو پــه ښــکار ګرځــي لکــه بــاز
چــې يــوه وينــا يــې وکــړه هوښــيار هغــه
عــاقلان بــه ويــل کانــدي پــه ايجــاز

***

خوشحال په دې بيتو کې کمال کوي چې خپل اغاز په غشي او تېراندازۍ کوي، ځکه چې د شعر غشی هم په زړونو لګېږي او همدغه يې هدف دی، سحر ويل ورته که څه هم نوی تعبير نه دی، مګر منلې او مسلمه خبره ده، دا چې له وزنه يو زيات يا کم توری غماز بولي ډېره ښه خبره ده او له غمازنه ورته بله ښه کلمه نشو پيدا کولی، که وو ايو چې د غماز کلمه به هيچا دغسې په ځای نه وي استعمال کړې څه غلطه خبره به نه وي، د خوشحال له دغه شعر څخه معلومېږي، چې دی بې وزنه کلام ته شعر نه وايي، په دريم بيت کې، چې د حقيقت ناوې په تور اس سپروي او په سپين مخ

بې د مجاز پلو نيسي ځومره ښه تعبير دی، ځکه چې حقيقت و مجاز علاوه په دغه مفهوم، چې د بلاغت په فن کې يې لري او د يوې کلمې استعمال په موضوع له معنیٰ کې حقيقت بولي او په نورو ځايو کې يې مجاز ګڼي. د تصوف او عرفان په لحاظ بله معنیٰ لري او نور کوايف پکې لېده شي. په هر صورت مونږ ويلی شو، چې خوشحال بې حقيقته کلام ته شعر نه وايي او بې د حقيقت له سپين مخه د مجاز ښايسته پلو او رنګين پوړنی هم څه اصلي غايه نه بولي.

د خوشحال په نظر کې شعر يوه حقيقي ناوې ده، چې هم سپين مخ لري هم مجازي پلو، چې له سلو جلوو، سلو کرشمو مکيزونو سره يې په سترګو کې هم نازشته او د صنعت ځورنګه زيور ورپورې دی.

وګورئ! چې خوشحال صنعت ته د زيور په سترګه ګوري او اصلي معشوقه يې نه ګڼي د مضمون د نزاکت غمزه هم بې له صنعته يو بل شی ګڼي، د مضمون د نزاکت غمزه هم بې له صنعته يو بل شی ګڼي او سر ترپايه د شعر په صورت کې تناسب او يوراز والی غواړي بيا نو وايي، چې په دغسې نظم کې که کارګه او ټپوس راوړل شي هم داسې باز ورځنې جوړشي، چې د زړونو ښکار کوي.

هو! د شعر له زړونو سره کار دی او د همدغه ښکار دپاره پيدا شوی دی. په دې بيت کې علاوه په دې لطف چې له کارغه او ټپوس نه زړه وړونکي باز جوړوي دا لطف هم شته چې د زړه د

ښکار په یادولو سړي ته د خپلې اولې مسرۍ تېر اندازي او غشي هم یادوي، په وروستي بیت کې چې ایجاز یوه شاعرانه او ادبي هوښیاري بولي ښایي، چې د خپل دغه شعر ایجاز او زیاتو دلالتونو ته به هم اشاره کوي، چې څومره ښه مطالب یې پکې ځای کړي دي او په یو څوبیتوکې یې دومره څه ویلي دي چې یوه لویه مقاله یا یوه رساله ورځنې جوړیدی شي.

شعر د حمید په نظر کې:

شعر نه دی دا خوناب د زخمي زړه دی
یا دستي وتلی دم له خولې د مړه دی
یا نغمه د نیم بسمل مرغه د خولې ده
یا مجنون ته معما ښکلې لیلیٰ ده
یا له ښاره د حیرت وتلی فوج دی

دلته که څه هم حمید په ظاهره کې وایي، چې شعر نه دی، مګر مطلب یې دا دی چې همدغه شی شعر دی او په دې درې بیتو کې دی خپله نظریه د شعر په باب کې پوره ښکاره کوي که څوک دا بیتونه په دقت وګوري هغه پوهېږي، چې حمید شعر ته څه وایي او شعر د ده په نظریه کې څنګه ښکاره شوی دی؟ (د دې بیتو په مورد به خاص وي، مګر حکم یې عام دی) دی وایي شعر یا د زخمي زړه خوناب دی یا هغه وروستی دم دی، چې له صورت او کالبوت څخه په ډېر حسرت وتلی وي او ډېرې ارزوګانې پرې اېښې وي یا د عشق د نیم بسمل مرغه یا مجنون د لیلې معماده یا

د وینو د جوش موج یا یو عالم حیرت دی، چې دې ورته فوج وايي او حیرت له ښاره یې راوتلی ګڼي.

د حمید زیات مهارت په دې کې دی، چې د شعر په تعریف کې یو عالم تردد ښکاره کوي او سړی پوهوي چې شعر پېژندل څه اسانه کارنه دی. دا اسانه خبره ده چې سړی ووايي: شعر د انسان بدیعي احساسات خوځوي، مګر که پوښتنه وشي چې څنګه او په څه راز او شعر دومره اغیزه له کومه کړه؟ نو خبره ډېره ګرانیږي او د حمید غوندې یو موشګاف بویه چې دا ځواب ووايي او د شعر په معرفي کې د شعر د تاثیر علت او سبب هم بیان کړي.

د حمېد دغه تعریف چې د شعر دپاره شاعرانه تعریف دی مونږ دې ته ملتفت کوي، چې شعر یو درد او احساس، یو د عشق او جمال پیغام د یوه هېجان او اعجاب او تحبر موج دی، چې په الفاظو او کلماتو کې یې ګورو.

شعر د شیدا په نظر کې:

مضـــــمون د شـــــعر لکـــــه پیکـــــر دی
رنګـــین الفـــاظ یـــې رخـــت و زیـــور دی
ورتـــــه ضـــــرور دي دا دواړه ځېـــــزه
پېکـــر کـــه هـــر څـــو دلربـــا تـــر دی

***

شیدا هم په شعر کې پیکر او زیور سره بېل کړی دی او داسې نه کوي، چې یوازې رنګېنو الفاظو ته شعر ووايي او شاعري په

الفاظو کې ولتهوي، مګر بې رخت و زيوره پيکر هم نه خوښوي او په دې ضرورت اقرار کوي. که رښتيا وو ايو له دغه ضرور ته هېڅوک سترګې نشي پټولی او رنګين الفاظ دا حق لري، چې رخت و زيور يې وبولو، ځکه چې د الفاظو تاثير يوه منلې خبره ده او هر څوک پوهېږي، چې ادبي کلمات په هر چا او هر ځای کې قوي حاکميت لري.

ډېر شعرونه شته چې يو مضمون پکې راغلی دی او د توارد په اثر کې هغه څه چې يوه شاعر ويلي بل هم ويلي دي، مګر د يوه الفاظ شاعرانه دي او د بل نه دي، ځکه د يوه شعر ښه ګڼل کېږي او د بل هغو مره نه.

شعر د علي خان په نظر کې:

عذاب نه دی نه ثواب، شعر خو ثوب دی
ګاه يې اغوندي انسان ګاه يې سبوع
عنوانات دي د ابيات معنون حکم
ښه بد ګوره محمول او د موضوع

د علي خان له دې دوه بيتو معلومېږي، چې دی منظوم الفاظ شعر ګڼي او وايي، چې شعر يو لباس دی چې کله به يې ښه سړی اغوندي او کله بد، يعنې دی لکه خوشحال او شيدا شعر يو پيکر نه بولي چې لباس ته محتاج وي، بلکې لباس يې ګڼي چې کله يو ښه شي او کله بد شي ته په غاړه کېږي، د علي خان نظريه هم د شعر په نسبت لکه د پخوانيو نظريه داسې ده اوس هم ځينې کسان شته چې وايي شعر يو ښايسته لوښی دی، چې کله پکې دوا او

کله پکې زهر لوېږي یا شعر یو زیو ر دی چې کله ښې ښځې او کله بدې ته په غاړه کېږي.(۱)

مګر د علي خان په نظر کې یو شی شته، چې دی یې دې خبرې ته اړ کړی دی چې شعرته لباس ووايي، هغه شی دا دی چې علي خان له ځینو داسې ملایانو سره خبرې کوي، چې هغوی شعر ممنوع ګڼي، نو دی مجبور دی چې شعر ته نه ثواب او نه عذاب [1] ووايي، بلکې ثوب یې وبولي او د شعر لمنه د دوی له لاسه خلاصه کړي، د همدې لامله د دغو بیتو اغاز هم په دې ډول کوي:

عالمـــان شـــعر پـــه څـــه ګڼـــي ممنـــوع
ډېـــر ابیـــات لـــه آنحضـــرته دي مســـموع
عذاب نـه دی نـه ثـواب شـعر خـو ثـوب دی
ګـــاه یـــې اغونـــدي انســـان ګـــاهې ســـبوع

که چېرې علي خان یې ددغسې کوم عامله د شعر حقیقت بیانولی یا چا ترېنه پوښتنه کړی وای چې شعر څه شی دی؟ یقین دی چې شعر به یې تش لستوڼی نه و ګڼلی، ځکه چې علي خان کوم داسې شاعرنه دی، چې د شعر حقیقت او معنویت تـه نـه وي پریوتلی او محض منظوم الفاظ ورتـه شعر ښکاره شوي وي، کـه څوک د ده دیوان وګوري او د ده شعرونه له نظره تېرکړي یقین به وکړي چې د سړي مطلب پـه یـوه شي کې بـل شـانته وي، نظریـه یې هم بـل راز شي.

---

(۱) په دې باب په (بله ډیوه) کې یو مضمون شته، چې دلته یې بیا نه رانقلوم.

د رحمان بابا چې د شعر او ادب په مقام کې لوړځای لري او سړی یقین کولی شي، چې د ده له نظره د شعر حقیقت پټ نه دی پاته، خو ما ته یې په دیوان کې کوم شعر مخې ته نه دی راغلی، چې ده د شعر په نسبت خپله نظریه پکې ښکاره کړي وي او مونږ پوه شو چې شعرد ده په نظر کې څه راز و؟ مګر چې د شعر رنګ و صورت ته یې ګورو او داهم په نظر کې نیسو چې دی خپل شعر په ساده انشاء او سوزان شعر ستایي پوهېږو چې دی په شعر کې معنوي حقیقت او سوز خوښوي او ساده جمال ورته ښه ښکاره کېږي.

په ژوند کې د شعر او ادب اغېزه:

که ژوند او حیات ته ښه ځیرشو او د انسانانو کامیابي او ناکامي په نظرکې ونیسو. د بدبختیو او نیکبختیو په پټو پټو سببونو پسې سترګې وغړوو پوهېږو، چې ادب او ادبي رجال په دنیا کې موفق دی او ژوند د ادب په ادابو روان دی. هغه اشخاص چې په جامعه کې مقبول دي او هغه کسان چې په بدنظر کتل کېږي په عقل او فکر عمل او کردار کې به یې لږ فرق وي، مګر په ادبي لحاظ به ډېر تفاوت لري.

دا چې له یوه بل نه اورو فلانکی په خبره پوهېږي یا د ښه سلوک خاوند دی، فلانی سړیتوب لري، د دې ټولو خبرو راجع د هغه ادبي حیثیت او شخصیت ته وي او د هغه له ادبي اوصافو څخه مختلف تعبیرونه دي.

که سړی د اشخاصو شخصیت تحلیل کړي او هغه ټول صفتونه چې د اشخاصو شخصیت ترې نه تشکیلیږي، تجزیه کاندې هېڅ شک نشته چې ادبي خصایص او ممیزات پکې ستره برخه لري او د اجتماعي سعادت او شقاوت سر په همدغه ځای کې دی، دلته تاسې د ځینو بدبختو شاعرانو حال او حیات په نظر کې مه نیسئ، ځکه چې دوی د هغو ادباو په نسبت چې له مواقعو نه په خوړو، ظرافتونو او لطایفو، ادبي حکایاتو او اشعارو استفادې کوي خورا لږ دي او هېڅ په حساب کې نه راځي.

دلته غرض له ادب او ادباو څخه یوازې شعر او شاعران نه دي، بلکې هغه اشخاص دي، چې د وخت او حال له مقتضا سره سم له خپل ادبي اقتداره له خپلو اوضاعو او حرکاتو له خپلو خبرو او اظهاراتو کار اخیستلی شي او کله کله مناسب بیتونه هم په ځینو مواردو کې ویلی شي، نو دغه راز ادبا تاسې د شعر او په تذکرو او جرایدو یا مجلو کې مه لټوئ، بلکې په مجالسو او محافلو لارو او کوڅو کوروکلي کې یې وګورئ، چې څومره ډېر او څومره موفق دي.

که چېرې شعر و ادب یو وبولو او شاعرانو ته د دغې ډیوې سوي پتنګان وو ایو ویلی یې شو، مګر کوم اشخاص چې د دغې ډیوې په رڼاکې ناست دي او ادبي محفل یې جوړکړی کله د شمع په نسبت او کله د پتنګ په نسبت ښه ښه بیتونه وایي او په مخکې ورته کتاب و کباب دواړه ایښي وي، دا هماغه ادبا دي چې له شعر او ادبه ګټه او استفاده کوي.

هر چاته به پخپل کوروکلي کې ځینې کسان معلوم وي چې هغوی په خلقو کې نفوذ او تاثیر لري او دغه نفوذ د دوی له ادبي اقتداره پیدا شوي وي، څوک چې له خلقو سره په خوږه ژبه خبرې کوي، پخپل مقصد او مطلب هر څوک ښه پوهولی شي.

د خپلې مدعا دپاره ادبي دلایل چې په عامه طبقه، بلکې په خواصو هم ډېر تاثیر لري. پیداکولی شي هغه هر ګوره په جامعه کې مقبولیت لري او په ادبي مهارت باندې عزت، ثروت، شخصیت، ښه شعریت، هرڅه ګټلی شي، ځکه چې ادب زمونږ په ژوند او حیات کې حاکمیت لري او په دغو خوږو پسې هر څوک هڅه کوي.

کله چې مونږ خپله یو او خپګان راپېښ شوي وي. یا کوم مصیبت او بدبختي راغلې وي، نو په ادبي ویناو خپله تسلي کوو او په شعرونو خپل غم غلطوو، په دغسې احوالو کې که په یوه داسې صحبت او مجلس کې ګډون وکړو چې هلته لطایف او ظرافتونه وي یاڅوک دم او مصیبت صبر و استقامت په نسبت شعرونه وایي او راز راز حکایتونه کوي، ضرور هغه پخوانی حال نه پاته کېږي او په وضعیت کې تغېیر راځي. که چېرې کوم د ښادۍ مجلس وي یا د دوه تنو د پخلاکولو او نژدې کولو دپاره کوم مجلس منعقد شوی وي هلته هم ادبي منطق او ادبي استدلال دخوشالۍ شعرونه ډېر کار کوي. که د دوه تنو څه جګړه او دعوه وي، نو هم په ادبي براهینو او شواهدو ښې ښې فیصلې کېږي. دغه راز حیاتي جریانات چې په نظرکې ونیسو ویلی شو چې ادب

زمونږ هغه ملګري دي، چې په غم او ښادۍ کې راسره دي او يوه خوږه يارانه راسره لري کله چې تياره او تورتم له هرې خوا زمونږ په ژوند احاطه وکړي او د علم، د عقل رڼا زيري راکوي په همدغومره وينا هم د ادب تعريف نه تماميږي بايد ووايو چې ادب په جګړو او دعوکې شاهد او حکم هم دی، ځکه چې په اکثرو مجالسو کې چې يوه خبره د څو تنو په قضاوت فيصله کيږي هلته ادب او ادبي اقتدار ډېر ډېر کومکونه کوي، که خبره دواړو ته ولاړه شي هغه ځای کې هم ادب لار لري او هرڅوک يې له تاثير لاندې راځي، له دغسې محافلو او مجالسو چې تير شو او خرابات ته ننوزو هلته هم دغه د پوهانو او صوفيانو اشنا (شعر و ادب) له رندانو سره ډېرې پټې او ښکاره خبرې لري او پوره محرم معلوميږي، مګر عجيبه لا داده چې دغه بزم او بزميانو همنشين د خطابو په ممبرونو هم دريږي او په مکتبو او مدرسو کې د اخلاقو درس هم ورکوي. کله چې دوطن او مليت د ناموس ساتلو وخت راشي بيا داسې سندرې وايي چې د توريالیو او ننګياليو وينې په جوش راځي او ځانونه اورته غورځوي، داځکه چې شعر و ادب د حيات هره خواکې کار لري او حصرو اختصاص نه قبلوي. هر شاعر چې ګورې په يوه شعر کې به ځان يوراز ښيي او په بل کې به بل شان معلوميږي همدغه سبب دی، چې ځينې کسان د شاعر معنیٰ په (متلون المرزاج) باندې کوي او وايي شاعر هغه څوک دی، چې د خپلو احساساتو تابع وي او هر څه يې چې په زړه وګرځي هغه وايي.

رښتیا وایي شاعران خپل احساسات او عواطف نه شي پټولی او ارومرو يې خلکو ته په شعر کې ښکاره کوي، مګر دا تعریف یوازې د شاعر دپاره نه دی او هر انسان همدغسې شی دی.

هرڅوک چې تاسې ګورئ د خپلو احساساتو لړ او ډېر تابع دی او له خپل زړه څخه ترجماني کوي، خو د نورو خلکو خبرې باد وړي او د شاعر پاتې کېږي، ځکه د مزاج په تلون یوازې دی یادېږي او بل چاته څوک ګوته نه نیسي. که چېرې همدغه سړی چې شاعرپه دغه صفت پېژني خپل ځانته وګوري او هیر زړی نه وي پوه به شي چې انسان په ټوله اوقاتو کې یوازې نه وي او په ډېرو شیانو کې يې فکر یو راز او بل راز کېږي، ډېر ځله په کوم مجلس کې په کومه موضوع بحث کېږي او راز راز مختلف ومخالف نظریات او دلیلونه راوړل کېږي، چې د اکثرو اشخاصو فکرونه هم ورسره اوړي را اوړي او خیالونه بل راز کېږي. ډېر اشخاص شته چې یوه ورځ یوه سړي ته ښه وایي بله ورځ يې بد بولي یو وخت د یوې مفکورې طرفدار وي، بل وخت د بلې. کله چې څوک د ده احساسات او جذبات راوپېښ کړي بل شان شي، چې په طبعي احوالو کې بل ډول، د یوه کتاب او بل کتاب په کتلو ډېر فرق په کې راځي او واقعات وحوادث بیخي بل شی ورځني جوړوي، نو که څوک خپل نفسي احوال او روحي کیفیات په نظر کې ونیسي ارومرو به اقرار وکړي چې زه پرون بل څوک وم نن بل څوک یم سبا به بل څوک شم، په محراب و ممبر کې یو راز جلوې کوم او په کور وخلوت کې بل شان کارونه لرم! نو دا خوي یوازې د

شاعرنه دی د ډېرو دی. هر انسان، چې کله له دنیا نه مرورشي اخرت په خوب کې ويني کله بيا د دنيا يوه شېبه عيش او عشرت له جنتونو سره نه برابروي.

انسان په ډېرو احوالو کې د احساسي او ادبي اغيزو تابع وي او کله له تعقل او تفکرڅخه کار اخلي، ځکه چې ژوندون د اکثريت په اعتبار ادبي دی نه عقلاني، ادب او احساس د زماني او مکاني اغېزو او حوادثو له تاثير لاندې وي او تعقل هم دغو اغيزو او تاثيراتو ته غاړه اېښې ده، نو هر کله چې ژوند د مختلفو احوالو نوم دی او شعر د شاعر رنګ پيدا کوي. يو وخت به پکې د ننګ، د غيرت خبرې وي بل وخت به ننګ وغيرت په ډېرو ولي، نو هېڅ تعجب نشته که خوشحال خان يو وخت وايي:

مخ د هغو تور شه چې يې مينې نفساني دي
يوه مينه باقي ده نورې کل مينې فاني دي
مکړه د نفس نغوته د هوا په لوري مه ځه
واړه د نفس چارې شيطاني، نه رحماني دي
کر د بدو مکړه بد کاران د بدو کر کا
هر چې نېکوکار دي د نېکۍ په دهقاني دي
وخورې خملي پاڅې نه دی فکر نه دی ذکر
ته څه سړی نه يې دا خويونه حيواني دي
مه اوسه بې ذکره همېشه اوسه په فکر
ذکر فکر واړه د زړه کار دی روحاني دي

ډېر خلق ناپوه دي چې يې ډار نه شي لـه مرګـه
خانـدي هوسـېږي پـه څـه خـوښ پـه نـاداني

***

همدغه واعظ په بل وخت کې د نفساني مينو او خواهشاتو لـه اثـر لاندې راځي او پـه ښکاره نـارې وهي، چې خولـه يې راکړه. يا وايي:

مست يم مې پرست يم همېشه اياغ په دست يـم
يو ساعت چې ځي رابا ندې غم دی بې اياغـه
تـل هـوا هـوس کـړه تراولـه يـو پـه لـس کـړه
سـتاله غمــه څــه دي کــه زه ولاړم لــه فراغــه

مګر په دې ويلو يې هم تنده نه ماتېږي او په ډېرو صريحو الفاظو د هغه جهان سفرهم قبلوي، خو د لاس بريوخبره ده، نو هرکله چې انسـان همدغسې شی دی چې کله طاعت کوي کله ګناه او هېڅ انسـان داسې نـه شي کېداى چې دنفس لـه خواهشـاتو چور لاس واخلي يا شپه او روځ په لهوولعب مصروف شي او هېڅکله ورتـه د مړينې فکـر پيدانـه شي. شعر هم نـه بشـپړه اخلاقـي کېـږي او نـه بيخــې شــهواني کيــدی شــي، نوکــه څــوک پــه دې بــاب کــې شاعرملامتوي بايد مطلق انسان ملامت کړي چې ولې کله داسې او کله هغسې وي يا په بل عبارت هم دا کوي هم هغـه، کـه چېرې شـاعرهم دنـورو غونـدې تېګ يـا هوښيار شـي چـې د زړه خبرې او خپل تمايل پټ کړي ژونديې يوراز او نغمه يې بل راز وي پـه شعر کې به هرګوره دغه خواند او کيف په تانه شي، ځکه چې شعر خو

دهمدې لامله په همدغه وجه د تاثير او اغېزې په لحاظ له علم او فلسفې نه ميدان وړی دی او هغه کسان چې ادبي او خطابي اقتدار لري او د خپل ادبي استدلال او ادبي سحر په اثر د خلقو په احساساتو لوبې کوي په هغوکسانو غلبه مومي، چې د خلکو عقلي اقناع ته توجه لري او له علمي براهينو کار اخلي، د همدې لامله د اجتماعياتو يو لوی عالم (ګوستاولويون) وايي:

که غواړې چې يو جمعيت له خپل تاثيرلاندې راولې، نوهرڅه چې ورته وايې په تاکېدي ډول يې وايه اوپه ډېرحراراتي مکرکوه.! صحيح براهين اومثبت حقايق پرېږده او له علمي او منطقي جدل څخه کارمه اخله، له هغوحرکاتو او تمثيلو نو ډېرکاراخله چې حواس له تاثيرلاندې. مجازي عبارات،جالب نظرتشبيهات ساحرانه کلمات لکه حريت،وطن وروولي،علم حقيقت،مساوات ډېرډېروايه! پخپلوخبرو کې دخلقو خواهشات له نظرلادې نيسه نه عقلونه،

دکوستاولويون له دې څوخبرو به معلومه شوې وي، چې د ادب تاثير په خلقو باندې له علم او تعقل نه زيات دی او صحيح براهين يا مثبت حقايق دومره اثرنه لري، لکه چې مجازي عبارت او جالب نظرتشبيهات يې لري.

که مونږ پخپله هم په حيات کې دقت وکړو راته معلومېږي چې ادبي تعبيرات او ادبي براهين په رښتيا ډېرقوي دي او دغه راز ادبي دجال چې لکه ګوستالويون دجمعيتونو د متاثرکولو په چل پوه شوی دی او د خپلې وينا په ادبي جاذبه يا دخپلو اوضاعو او

حرکاتو په مرسته په خلکو تاثیرا چولی شي هغه که لیکونکي وي او که نه وي، پخپله شعر وایي او که د نورو له اشعارو کارا خلي په جامعه کې نفوذ پیداکوي او له علمي او عملي رجالو څخه برکنبېني.

دغه راز اشخاص چې مثالونو ښودلو ته یې ضرورت نشته پرېږدي او یوازې هغه شاعران په نظر کې نیسي، چې پخپلو اشعارو یې له پادشاهانو او لویو خلقو څخه ډېرانعامونه اخستي دي او ډېر قدرونه یې لیدلي دي د دوی شمېر هم دومره زیات دی، چې لکه خزانه هومره یو لوی کتاب پرې ډک دی او څوتنه یې دلته یادوو:

امیرخسرو: دې شاعر له ډېرو پادشاهانو او لویو خلکو څخه بخششونه لېدلي، چې د ټولو بیان اوږدېږي یوه صله یې، چې له سلطان قطب الدین څخه اخستې ده هغه د یوه هاتي (فیل) په تول سره او سپین وو.

فرخي سیستاني: په یوه قصیده له امیرابوالمظفر ناصرالدین طغاني څخه چې دبلخ حاکم و دوه څلویښت اسونه په جایزه کې واخیستل.

فطرتي کشمېري: په دوه بېتو له اکبر بادشاه څخه دوولس زره روپۍ انعام واخیست.

سید ذوالفقار شرواني ته په یوه مدحیه قصیده یو ه وزیر (۷) خرواره وریښم ورکړه.

دانشي مشهدي ته شهزاده دارالشکوه په دې یوه بیت:

تاکـه را سـر سـبز کـن ای ابرنیسـان دربهـار
قطـره تـا مـی میتـو اندشـد چـرا گـوهر شـود

***

یو لک روپۍ وبخښلې:

حياتي کاشي: ده ته جهانګير پادشاه د تغلق نامې په يوه مبحث باندې د ده په تول سره او سپين ورکړه.

ارزقي وايي: چې طغانشاه سلجوقي کومه ورځ د تخته نرد لوبه کوله، مګر لوبه يې ښه نه وه او ده ته دومره قهر ورغلی و، چې هر ساعت به يې تورې ته لاس کاوه او د مجلس خلق ډېر په ويره کې وو، په دې وخت کې ارزقي يوه رباعي وويله چې د ده له لوبې يې د حسن تعليل په ډول ښه تعبير وکړ او دی پرې دومره خوشحاله شو، چې پنځه سوه طلايې ور وبخښلې او لوبه کونکي هم له خطره خلاص شول، رباعي داده:

گرشاه سه شش خواست سه يک نقشی فتاد
تـوظن نبـری کـه کعبتـين دا دنـداد
شـش چـون نگريسـت حشـمت حضـرت شـاه
از حشـمت شـاه روی برخـاک نهـاد

په دې رباعي کې نه کومه فلسفه شته نه څه علم، فقط همدومره خبره ده چې طغانشاه کعبتين غورځوي چې شپږخاله راووزي، مګر تقدير داسې پېښوي، چې د شپږو خالو مخ د ځمکې لور ته کېږي او درې خاله راوزي، څه چې پادشاه غواړي هغسې نه کېږي، ځکه ده ته قهر ورځي او وضعيت يې بل راز کېږي. ارزقي

په دغه وخت کې وايي هغه شپږ خاله چې شاه يې غوارې د شاه له هېبته مخ په خاورو ږدي او د ده دحشمت احترام کوي، پادشاه لکه چې په هېڅ خپه شوی و دغسې په هېڅ او خوشې خبره خوشحالېږي او هغه لاس چې تورې ته يې ور بخشش ته يې اوږدوي.

دې خبرې ته څه ډېر تعجب مه کوئ انسان په همدغسې خبرو يو راز او بل راز کېږي او ادب دغسې ډېرې اغيزې لري.

سلطان محمود هم کوم وخت په بل حال کې و او د اياز د څڼو لنډولو حکم يې صادرکړ، چې د هغه څڼې لنډې شوې پخپل حکم ورته پښېمانتيا پيدا شوه چې دامې څه وکړه؟ او څه رانه وشوه؟ سلطان که څه هم ډېر ډېر کارونه کولی شو، مګر هغه څڼې يې په هغه ساعت نه شوې او ږدولی او حسن وجمال يې بېرته ژرنه شو راګرځولی.

دا پښېماني ورو ورو زياتيده او دی يې دې حد ته ورساوه، چې په مجلس کې هېڅا خبرې نه شوې کولی پوهان او هوښياران حيران وو چې څه وکړي، عقل ومنطق په دې وخت کې څه کارنه شو کولی او دا غم بې له شعره په بل شي نه سرې ده. د ټولو سترګې عنصري ته اوښتې او هغه څه چې په سلطانانو هم اثر او غلبه لري د عنصري په برخه وه، نو هغه راغی او دا رباعي يې وويله:

گرعيب سر زلف بت از كاستن است
چه جاى بغم نشستن و خاستن است

وقت طرب و نشاط و می خواستن است
کاراستن سر و زپیراستن است

د دې رباعي په ویلو غم ورک شو او خوشحالي راغله سلطان د عنصري خوله درې ځله له جواهرو ډکه کړه که څوک دې رباعي ته د کوم حقیقت یا د تعقل په سترګه ګوري هېڅ به په نظر ورشي او وایي به، چې په دې کې نوڅه دي؟ مګر دا هم د شعر لوی قوت دی چې هېڅ پکې نه وي هم یو لوی سلطان له خپل اثر لاندې راولي او په ډېرو جواهرو ځان خرڅوي.

دیوه بل بادشاه نقل کوي، چې خپلې عملې ته یې وویل:

سبا به فلانکي ځای ته د ښکار دپاره ځو، مګر هر څوک که دمخه تللی و سر یې د وهلو دی، سبا چې پادشاه له خپلې عملې سره روان شو ګورې چې یو سړی دمخه روان دی او ښکار ته ځي پادشاه په ډېر قهر وویل: ته نه یې خبر چې ما پرون څه ویلي وو او ستا سزا څه ده؟ سړی شاعر و او پوه شو چې بې له شعره بل هېڅوک د پادشاهانو د قهر د عتاب ځواب نه شي ویلی، نو یې دا بیت وو ایه:

من ان ستاره صبحم که از طریق ادب
همېشه پیشرو افتاب می باشم

***

دا بیت نه و بیخې اوبه وې چې د قهر و غضب په اورتوېې شوې او عتاب په لطف و مرحمت بدل شو.

دغه راز ادبي اغېزې اوس هم شته، مګر په بل رنګ اوس هم که څوک چاته په دغسې خبرو سمدلاسه جواهر او طلا ورکوي، نو په زړه کې خوځای ورکوي او څو ورځې پس يې په غير مستقيم ډول تاثيرات څرګندېږي. اوس هم مونږ ملتفت نه يو کنه هر څوک تر يوه حده د خوږو خبرو او ادبي تعبيراتو له اثر لاندې راځي او د دغسې کسانو قدر کوي. يوه ورځ چا حکايت کاوه، چې زه وروسته له څه مودې مسافرت نه خپل کوروکلي ته راغلم او تقدير په دواړو سترګو په غومبسو وچيچلم، نو څوک به چې ليدو ته راته ورته به ويل کيده، چې صحت يې ښه نه دی او د راوتلو يا کښيناستلو توان يې نشته بلې ورځ يو اشنا يې راغی چې د خواږه صحبت خاوند و او د هغه د خوږو خبرو خاطرات مانه وو هيرکړي.

نو هر څه مې چې وکړه د هغه له صحبته مې زړه صبر نه شو کړای او په پټو سترګو يې مجلس ته ورغلم هغه، چې زه به دې حال وليدم راته يې وويل: ډېره موده نه وې راغلی د دې ځای غومبسې هم درپسې خپه شوې وې او په سترګو يې ښکل کړې! که سړی فکر وکړي دا خبره، چې مونږ ولې چيچې او دڅه دباره دا کارکوي؟ مګر ادبي تعبيرات که څه هم واقعيت پکې نه وي، خو اثر پکې وي او ويلی شو، چې د دغه سړي ليده به هم په دغسې حال کې د همدغه راز خبرو په اثرکې وو او په حقيقت کې همدغه خبره د ليدو واسطه شوه.

دې راز خبروته بايد سړی په بې اعتنايۍ ونه ګوري، ځکه چې مونږ هر يو په مجلسونوکې په همدغسې خبرو هم خوشحالېږو او

هم قانع کېږو، چې که څوک ورته د علم او علمي استدلال په عینکو ګوري. د قناعت وړ به نه وي، مګر څوک پکې له قضاوت او حکمت نه کار نه اخلي او په پټو سترګو یې مني.

مشهوره ده، چې کوم وخت شیخ بوعلي سینا د بو سعید ابوالخیر په مجلس کې ناست و او څوک راغی چې سرمې خوږېږي، هغه یې په دمولو شروع وکړه بوعلي سینا په خندا شو، بوسعید ابوالخیر ترې پوښتنه وکړه چې ولې خاندې؟ده وویل چې د سر درد ښایي، چې د صفرا په اثر وي، نو دم یې څه چاره کولی شي؟ سعید ابوالخیر ورته یوه سخته خبره له خولې وایسته چې شیخ ډېرخپه او متاثر شو او بیا یې ورته وویل په تاغوندې لوی حکیم باندې یوه عادي کلمه دومره تاثیرکوي، نو په دې سړي به ولې اسماالله اثر نه کوي شیخ چوپ شه او د دې خبرې په جواب کې یې هېڅ ونه شو ویلی. سړی چې د ابوسعید ابوالخیر په خبره کې غور کوي پوهېږي چې ده له ادبي استدلال څخه کار اخستی، مګر ابوعلي غوندې یو لوی سړی پرې قانع شوی او د سعید ابوالخیر په نسبت یې ویلي دي: هغه څه چې زه پرې پوهېږم دی یې ویني.

په دې کې څه شک نشته چې دمونه ډېر تاثیر لري او ډېرخلق پرې سمدلاسه جوړېږي، مګر دغه دلیل دعلم ومنطق په لحاظ دبحث ډېر مجال لري، خو ادبي دلایل بې بحثه منل کېږي او هغه جدل چې په علمي براهینو کې کېږي دلته نه کېږي.

خطابې مقام دا امتیاز پیدا کړی، چې څوک به یې د خبرو تردید نه کوي او هرڅه به یې اوري، په شعراو ادب کې ډېرې خبرې شته چې څوک یې د عمل ومنطق له مخې اثبات نه شي کولی، مګر د دې لامله چې منکر او معترض نه لري، نو سړی ورته مسلمان ویلی شي.

د رحمان بابا دا بیت:

باد چې ستا په زلفو باندې نېت د پرېشانۍ کړ
ځکـه یـې ګردونـه د جهـان واړه پـه سـر دي

د واقعیت او حقیقت په لحاظ هماغسې خبره ده لکه د غومبسو چیچلو په نسبت چې دمخه تېره شوه، ځکه چې دلته هم د باد په سر د جهان ګردونه کېدل د دې دپاره چې زلفې پرېشانوي د شاعر یوتصور دی، چې دی به یې هم په زړه کې نه مني، مګر د رحمابابا دیوان به په زرهاو تنو لوستی وي او هېڅ فکر به ورته د دې خبرې په تردید کې نه وي پیدا شوی، ځکه چې ادبي لذت یې سړی دغسې سوداګانو ته نه پرېږدي. په یوه بیت کې خوشحال خان خټک هم خپلې معشوقې ته وایي:

پـــه مـــلال کاتـــه عاشـــقان وژنـــې
ســتا پــه ســترګو کــې چــړې دي د قصــاب

***

مګر هېڅوک نه وایي چې په سترګو کې خو چړې نه ځایېږي او که په سترګو کې چړې وي، نو چې عاشقان وژني خو سترګې به مړې کړي، دا بیت سره له دغه اعتراضه چې هېڅوک یې نه شي

کولی او نه یې کوي په اوربدونکو تاثیرکوي او د انتخاب وړ ورته ښکاري، د دې سبب همدا دی چې شعر و ادب ښېل ځای لري او څوک ورته په هغه سترګه نه ګوري چې نورو خبرو ته ګوري.

په شعر کې لکه چې خوشحال ویلي:

که په نظم کې کارګه او تپوس راوړي
هم د زرونو په ښکار ګرځي لکه باز

تپوسان او کارغان د بازانو کار کوي، بلکې باز زرونه نه شي وږلی او دوی زرونه وړي.

په کومو خبرو کې چې د ادب مالګه ګډه شي هغه په هر چا اثر کوي او هر څوک یې خوښوي. وایي چې د (هارون الرشید) دوه زامن وو، چې یو پرې ډېر ګران و او بل لږ، چا ورځنې د سبب علت پوښتنه وکړه، پادشاه د هغه په مخکې خپل ناګران زوی راوغوښت، هلته څو دانې مسواکونه هم پراته وو، نو خپل دغه زوی ته یې وویل چې داڅه دي؟ هغه وویل:

(مساویک) یعنې مسواکونه، دی یې رخصت کړ او خپل ګران زوی یې راوباله هغه نه یې چې تپوس وکړ، هغه داجمله استعمال نه کړه، ځکه چې دې جملې سره یې التباس درلود چې سړی چاته په عربي ووایي، چې ستا مساوي، یعنې کاف پکې خطابي شي او اضافي ترکیب شي.

نو خپل مقصد یې په بل راز ادا کړ او ویې ویل چې مفرد یې (مسواک) دي، پادشاه هغه سړي ته وویل چې اوس خوبه د دواړو په فرق پوه شوی یې. له دې واقعې او دې جواب څخه معلومېږي

چې د پادشاه يو زوی اديب و او په ادبي دقايقو له هغه بل نه ښه پوهيده، ځکه ورته ګران و.

وګورئ! ادب او ادبي خبرې په زامنو کې هم فرق راولي او د پلار په نظر کې هم يو زوی له بل څخه ښه کوي.

له کوم با ادبه سړي نه چاپوښتنه وکړه چې ته لوی يې که فلانکی؟ ده په ځواب کې وويل چې زما کلونه له هغه نه زيات دي او داسې يې ونه ويل چې زه ترهغه لوی يم، ځکه چې ځانته لوی ويل ورته مناسب نه ښکاريده.

دا خبره البته څه علمي او فلسفي قيمت نه لري، مګر خپل ادبي قيمت په کتابونو کې ژوندی پاته شوه او د زمانې يادونه وی نه وړله.

په يوه ښه سړي چا څو اعتراضه وکړه او ورته يې وويل چې انګور خو پاک او حلال دي او د انګورو اوبه هم پاکې دي، نو شراب ولې ناپاک او نجس دي؟ بل داچې سړی که څه په سترګو نهويني نو څه پوهېږي چې هغه شته (غرض يې له خدای څخه انکار و) دريم اعتراض يې دا و، چې کارونه خو ټول تقدير کوي او هر څه چې چا ته مقرر وي هغه رسيږي، نو يو سړی ولې د چا په وژلو قصاص کېږي او ملامتېږي؟ د ښه سړي په مخکې يوه خښته پرته وه هغه يې را واخيسته او دی يې پرې وويشت، سړی ولاړه عرض يې وکړ او د هغه وخت حاکم دی راوغوښت، چې که تا د ده جواب نه شو ويلی، نو په خښته دې ولې ويشته او ولې دې ژوبلاوه؟

ښه سړي ورته وويل: ما خو نورڅه نه دي کړي او د ده دري واړو سوالونو ځواب مې ورکړی دی.

دی وايي انګور او د انګورو اوبه پاکې دي، نو شراب ولې مردار دي، ما دې پوه کړ چې دغه خښته خو له خاورو او اوبو جوړه شوه که دي څوک په خاورو يا په اوبو وولي نه ژوبلېږي که خاورې او اوبه يو ځا ی کړي او ختمه شي، نو په ختمه هم څوک نه دي ژوبل شوي، مګر چې لمر ته يې کېږدي او وچې شي، نو بيا سړی ژوبلوي. بل دی وايي چې کارونه، خو ټول تقدير کوي نو يو سړی ولې په بل ملامتېږي؟ د ده ژوبليده خو هم د تقدير کار و دی ولې زما دلاسه عرض او شکايت کوي. داچې وايي څه چې سړی په سترګو نه ويني هغه نشته، نو دغه درد چې دی ورځنې فرياد کوي دا خوهم څوک په سترګه نه ويني.

په دې خبرو حاکم هم قانع شو او عارض هم نور څه ونه شوه ويلی، مګر چې سړی ګوري دا ځوابونه ادبي دي او دغه ښه سړي که دعلم و فسلفې په اساس ورسره بحث کړی وای ښايي چې هغه يې دومره ژرنه وای قانع کړی او نه يې ځان دغسې په اسانه خلاص کړی وای.

يوه بل چا قصه کوله چې زه يوه ورځ ديوه حاکم په حضور کې ناست وم، چې يو سړی راغی او د چاله لاسه يې په سر خاورې باد کړې، حاکم ته د ده عرض بې اساسه معلوم شو چې دی دروغ وايي او په ناحقه عرضونه کوي، نوحکم يې وکړ چې ويې وهئ! سړي

چې په مخ څپېړې وخوړې بيا را وړاندې شو او ويې ويل: حاکم صاحب!

تـــا چـــې پـــه مـــخ څپېـــړه راکـــړه
لـــه اوښـــکو ډکـــې ســـترګې چاتـــه واړومـــه

د دې لنډۍ په اورېدو د حاکم وضعيت او فکر بدل شو او امر يې وکړ، چې د ده په عرض کې دې غور او تحقيق وشي.

د ادب تاثير په اسلامي فقه او ديني احکامو کې:

ادب او ادبي فنون خو د هر علم او هرې پوهې دپاره يوه ښه وسيله ده بشر په علم و معرفت کې اصلي او اساسي برخه لري، مګر په ديني احکامو او مسايلو کې يې دومره تاثير وينو، چې ټوله فقه راته يو ادبي استنباط معلومېږي.

که چېرې د اسلام علماو ادبي قوانين نه واى کشف کړى او په ادبي اجتهاداتو نه واى موفق شوي هېڅکله به څوک د قران کريم په اسراو او معانيو نه وو پوه شوي او دغه موجوده تفاسېر به ميدان ته نه وو راوتلي. د قران اعجاز او فصاحت، بلاغت به چاته نه ومعلوم، اسلامي فقه به نه وه تدوين شوې فرايض او واجبات به له مستحباتو او مباحاتو چا نه وو بېل کړي، هغه اوامر چې يو ازې اباحت ترې معلومېږي او هغه امرونه، چې د سوال و جواب دپاره دي دواړه به يو راز ګڼل کېده او د ډېرو حقايقو په مخ به پرده پرته وه. همدغه ادبي اصول او قوانين دي، چې خلک يې د خداى د کتاب په فصاحت و بلاغت وپوهول او د خداى احکام يې ور ښوول، د اصول الفقه، اصول البيان، اصول البلاغت، فقه

اللغه او صرفي او نحوي مسايلو په مرسته يې معنیٰ ته لار پيدا کړه او د فکر او اجتهاد خاوندان پيدا شول.

هر کله چې زمونږ ديني کتاب(قرآن کريم) د فصاحت او بلاغت له حيثه د اعجاز حد ته رسېدلی او زمونږ ښکلی رسول (ص) هم افصح العرب بلل کېږي، نو د دغسې کتاب او دغه راز پيغمبر په وينا پوره پوهېدل ډېره ادبي پوهه غواړي او هر څومره، چې څوک د ادب په دقايقو زيات پوه شي، هوغومره د قرآن په شاعراتو او عباراتو، دلالتونو او اقتضاآتو ښه پوهېږي او په نبوي احاديثو کې بصيرت پيداکوي. که مونږ اصول الفقه په غور وګورو، بې له ادبي مسايلو چې په نصوصو پورې تعلق او اختصاص لري، بل شی نه دی. که چېرې د دين امامان له عربي لغت او ادب سره پوره نه وای اشنا، دغه صحيح اجتهادونه به نه وو شوي.

په اصول الفقه کې د شرعي احکامو پېژندل په څلورو تقسيمونو پورې اړه لري:

اول تقسيم: د لفظ په اعتبار دی د صيغې او لغت له حيثه چې اقسام يې دادي: خاص، عام، مشترک، ماول، دا تقسيم د کلمې په اصل وضع پورې تعلق لري.

دوهم تقسيم: د معنیٰ د ظهور او خفا په اعتبار دی، چې هريو(ظهور – خفا)څلور څلور قسمونه لري:

د ظهور اقسام: ظاهر، نص، مفسر، محکم.

د خفا اقسام:خفي، مشکل، مجمل، متشابه.

دريم تقسيم :د لفظ د استعمال په اعتبار دی اقسام يې دادي:

حقیت، مجاز، صریح، کنایه.

ځلورم تقسیم: د مراد او مقصد پېژندلو اعتبار دی چې قسمونه یې دا دي: عبارت دنص، اشارت دنص، دلالت دنص، اقتضا دنص (۱)

لومړی او دریم تقسیم په کلمه پورې تعلق لري او دوهم د ځلورم په کلام پورې وروسته تر دغو تقسیماتو اوس د مثال په ډول د ځینو اقسامو تاثیر او اغېزه په فقه او احکاموکې د اختصار په ډول ښیو.

حقیقت او مجاز: حقیقت په درې ډوله دی: متعذر حقیقت، مهجور حقیقت، متعارف حقیقت، که چېرې دیوه لفظ حقیقي معنیٰ متعذره یا مهجوره وي د ټولو په اتفاق مجاز مرادېږي نه حقیقت[۲]

نوکه یو سړی قسم وخوري، چې زه به د فلانکي کره قدم کښېږدم او بیا دهغه کاله ته په اس سپور ننوزي قسم پرې اوړي، که څه هم حقیقتاً یې قدم نه دی ایښی که چېرې له دروازې نه قدم دننه کړي او بې له دېنه چې ننوزي هغه کره قدم کښېږدي قسم پرې نه اوړي که څه هم حقیقتاً یې قدم ورکره ایښې دي، ځکه چې دلته له قدم ایښودلو نه مجازي معنیٰ مرادېږي چې ننوتل دي نه قدم اېښودل، نو حقیقت دلته عرفاً مهجور دی، همدغه شان په دې حدیث کې (لاتبیعوالدرهم بالدرهمین ولاالصاع بالصاعین)

---

(۱) هرکله چې ددغوټولو تفصیل زښت ډېر اوږدېږي او په دغسې ضمني بحث کې نشي راتلای، نو له ټول تفصیل څخه به یې صرفنظر شو.

چې یوه روپۍ په دوو روپو او یوه پیمانه په دوو پیمانو خرڅول منع شوي دي. د پیمانې حقیقي معنیٰ متروکه ده او غرض ورځنې د یوې پیمانې او دوه پیمانو غله ده، نو که څوک د لرګي یا د کوم بل شي یوه کونډۍ او کاسه په دوو باندې خرڅوي سود او ربا ورته نه ویل کېږي، ځکه چې له یوه لفظ څخه به یوه حال کې حقیقي او مجازي دواړه معناوې نه مرادیږي.

که یو لفظ مستعمل حقیقت لري او په مقابل کې یې متعارف مجاز نه وي موجود د ټولو په اتفاق حقیقت مراد دی نه مجاز او که متعارف هم دی، نو امام ابوحنیفه رح وایي چې حقیقت اولیٰ دی او د امام محمد او ابو یوسف په نزد د مجاز په عموم باندې عمل کېږي.

د دوی اختلاف هلته معلومېږي چې یو سړی قسم یاد کړي چې زه دغه غنم نه خورم او بیایې نینې یا ډوډۍ و خوري، نو د امام ابو حنیفه په نزد د نینو په خوراک حانث کېږي او د ډوډۍ متعارف مجاز دی، نو دی حقیقت ته په مجاز باندې ترجیح ورکوي، مګر د هغو دوو نورو امامانو په نزد د دواړو خوراک د مجاز دعموم په ډول حانث کېږي.

صریح او کنایه:

سریح هغه لفظ دی چې معنیٰ یې څرګنده او ښکاره وي او کنایه هغه کلمه ده چې معنیٰ یې څه قدرته پټه وي، د فقه په احکامو کې دا دوه لفظونه ډېر فرق لري، که صریح الفاظ د چاله خولې ووزي لکه طلاق او عتاق که د ټوکو په قسم وي او که په زړه کې یې کوم

بل مطلب نیولي وي هم خپل کار کوي او طلاق یا عتاق واقع کېږي او نیت ته هېڅ ضرورت نشته، مګر په کنایاتو کې نېت یا د حال دلالت ضرور دی، که یو سړی په غلا (سرقد) یا زنا اقرار وکړي، نو د دې لا مله چې دا الفاظ صریح دي حد کېږي، یعنې د غلا په اقرار يې که له لسو روپو کمه نه وي لاس غوڅېږي او په دې بل اقرار په دُرو کېږي یا سنګسارېږي، مګر که د زنا د کلمې په عوض جماع ووايي یا د غلا او سرقې په ځای (مثلاً) ووايي چې جماع هسې یو ځای کېدو معنیٰ هم لري او اخستل هم ډېر ډولونه لري او احتمال لري چې په بیع به يې ورنه اخستي وي.

ظاهر نص، مفسر محکم:

هغه کلام چې مراد يې ښکاره وي او تامل او پوښتنې ته پکې حاجت نه وي او له صیغې څخه مطلب او مراد معلومېږي ظاهر ورته ویل کېږي او نص هغه وي چې له ظاهرنه پکې وضاحت زیات وي.

که څوک ووايي: ماته چې د کلي خلک راغله، نو احمد مې ولید. دلته د کلي د خلکو راتګ یوه ظاهره خبره ده چې څه خفا نه لري، مګر د احمد لیدل نصي بلل کېږي، ځکه چې دلته علاوه د معنیٰ په ښکاره والي د کلام صوق هم د احمد دلیدلو خواته دی او خبره اصلاً د همدغه مطلب دپاره روانه شوې ده.

مفسر هغه کلام دی چې له نص نه هم پکې زیات وضاحت وي او د تاویل وتخصیص احتمال پکې هېڅ نه وي موجود لکه دا ایت:

((فسجد الملکة کلهم اجمعون)) په دې ایت کې د ملایکو سجده کول ظاهر بلل کېږي، مګر د ادم علیه السلام تعظیم پکې نص دی ځکه چې د کلام سیاق د همدغه تعظیم د بیان د پاره دی، یعنې همدغه تعظیم بیانول پکې اصلي مقصد دی.

هرکله چې((فسجد الملکة)) وویل شوه دا احتمال پیدا شو، چې ټولو ملایکو به سجده کړې وي او که ځینو؟ ځکه چې د جمع اطلاق په درې تنو او دوو باندې لاهم کله کله کیږي بل دا احتمال هم و، چې هرې ملاکې به یوازې یوازې ورته سجده کړې وي که ټولو به یو ځای سر په ځمکه ایښی وي؟ چې((کلهم اجمعون)) وویل شوه دغه احتمالات رفع او کلام مفسر شو (۱)

که چېرې ددغو درې قسمو(ظاهر، نص، مفسر) یو له بله تعارض پېښ شي، نو مفسر په نص او نص په ظاهر قوي دی، لکه په دې دوو ایاتو کې:

((واحل لکم ماوراءذالکم ان تبتغوا باموالکم))، ((فانکحوا ماطاب لکم من النساءمثنی وثلث وربع)) چې په لومړي ایت کې بې له محرماتو چې په ایت کې دمخه ذکرشوي دي د نورو ښځو روا والی هر څو چې وي د عدد له تعینه ترې معلومېږي او دوهم ایت له څلورو نه زیاتې نه رواکوي، نو دلته د دواړو ایاتو مقابله راغله، مګر د دې لامله چې دوهم نص او لومړی ظاهر دی دا حکم په هغه زورور شو او له څلورو نه تجاوز نه دی روا.

د استثنا بحث:

د دین د مجتهدینو اکثر مذهبي اختلاقات په ادبي اختلاف مین وي چې یو له دغسې اختلافونو څخه د استثنا بحث دی، په دې بحث کې د امام اعظم(ابوحنیفه) او امام شافعي رحمة الله علی هما ترمنځ اختلاف دی.

امام اعظم صاحب وایي که یو سړی اقرار وکړي، چې په ما باندې د فلانکي سل روپۍ دي، مګر لس کمې نو داکلام په حقیقت کې داسې دی، لکه چې ده ویلي دي د فلانکي پر ما باندې نوي روپۍ دي، یعنې لکه چې په لسو باندې بیخي له اصله اقرار نه وي شوي اما شافعي صاحب وایي چې نه، ده یو ځل په سلو اقرار کړی وروسته یې لس د جګړې او معارضې په ډول ترېنه کمې کړي.

دا اختلاف ښایي چې ځینو کسانو ته لکه یوه لفظي نزاع داسې ښکاره شي، مګر په شرعي احکامو او د قران کریم په تفسیر کې دخل او تاثیر لري شافعي(رح)وایي: که مونږ استثناً داسې وګڼو لکه چې په مستثنا بیخي اقرار نه وي شوی، نو د توحید د کلمې (لااله الله) معنیٰ به داسې شي، چې نور خدایان نشته، یعنې د نوروخدایانو نفي به یې معنیٰ شي او اثبات به پکې را نه شي، مګر که مستثنی د معارضې په ډول له مستثنی منه څخه جلا کړو معنیٰ به یې داسې شي: نور خدایان نشته، مګر یو خدای شته، نو هم نه نفي شي او هم به اثبات شي امام اعظم صاحب په ځواب کې وایي، چې په کلمه توحید کې مقصد د نورو خدیانو نفي ده، ځکه

چې د خدای په وجود، خو مشرکان هم قایل دي، مګر شریکان ورسره پیداکوي او که مونږ په استثنا کې په معارضه قایل شو، چې لومړی په ټولو حکم وکړو بیا مستثنې ورځې وباسو، نو په دې ایت کې «فلبث فیهم الف سنة الاخمسین عاما» چې خدای پاک فرمايي:

نوح علیه السلام پخپل قوم کې پنځوس کم زرکاله تېر کړه که اول په زرو کالو حکم وکړو او بیا پنځوس ترینه وباسو د خدای په کلام کې به کذب راشي(نعوذبالله منها)همدغه د استثنا په مساله کې یو بل ځای هم دا دواړه امامان اختلاف لري که یو سړی ووايي، چې په ما باندې زر روپۍ د احمد دي، زر د محمود دي زر د زید دي، مګر سل کمې. امام شافعي صاحب وايي چې د هر یوه لکه شرط چې له هر یوه معطوف سره تعلق پیدا کوي دغسې استثناء هم ده، مګر امام اعظم صاحب وايي چې سل روپۍ یوازې له وروستي سړي څخه کمېږي او شرط او استثنا یو له بله فرق لري، ځکه چې که د شرط په ډول سړی ووايي زه به یوه میاشت روژې ونیسم یو ځل به پسه خیرات کړم، یو ځل به قران ختم کړم که فلانکی راغی، نو شرط له درې واړو جملو سره تعلق پیدا کوي، مګر استثنا یو له بله فرق لري، ځکه چې که د شرط په ډول سړی ووايي زه به یوه میاشت روژې ونیسم یو ځل به پسه خیرات کړم یو ځل به قران ختم کړم که فلانکی راغی، نو شرط له درې واړو جملو سره تعلق پیداکوي، مګر استثنا هغسې نه ده او بېل

حکم لري دا بحث د دوی ترمېنځ دعربي ادب به لحاظ ډېر دقيق نکات لري، چې نور بخث پکې د طوالت موجب ګرځي

لغوي تدقيق:

لغوي تدقيق هم په ديني احکامو کې ډېر تاثيرکړی دی، چې د نمونې په ډول يې دا ځومثالو نه ښيو:

په دې ايت کې «ولاتقل لهما اف» چې خدای پاک د مورپلار په حق کې «اف» ويل منع کړه. د لغوي تدقيق خاوندان په دې پوه شول چې له دې کلمې څخه غرض اذيت او ضرر دی، ځکه چې دا معنیٰ په دې لغت کې پرته ده او اهل لغت پرې پوهېږي، نو د دغه لغت په تقاضا په همدغه ايت د مورو پلار وهل او رټل هم منع شول، ځکه چې په دې کې اذي او ضرر لازيات دي، مګر که په کوم قوم کې د (اف) کلمه د خوشحالتيا دپاره استعمالېږي او څه ضرر پکې نه وي، نو بيا اف ويل څه ګناه نه لري.

په عربي کې د (لحم) کلمه چې په پښتو يې غوسه بولي له (التحام) څخه مشتقه ده ځوك، چې په دغه ژبه کې د لغوي ذوق خاوند دی هغه پوهېږي چې په دې کلمه کې د شدت او قوت معنیٰ پرته ده، چې هغه معنیٰ د کب (ماهي) په غوښه کې نشته، نو که ځوك قسم وخوري چې زه (لحم) (۱) نه خورم او بيا کب وخوري قسم پرې نه اوړي، ځکه چې دې ته د لغوي تدقيق په لحاظ لحم نه ويل کېږي (۲)

همدغه شان که کوم عرب ووايي چې زه (فاکهة) نه خورم او بيا انګور خوري، ده فکهه چې مونږ ورته ميوه وايو نه ده خوړلې ځکه

چې په عربي کې فاکهه د خوراك هغو شيانو ته وايي چې تلذذ پکې وي او غذا نه وي، نو د دې لامله چې په انګور کې غذايت شته له فاکهې څخه د لغوي تحقيق په لحاظ وزي.

فقهي مسالې له ادبي مسايلو بيان او معاني يا نورو ادبي علومو او فنونو سره داسې تاوې راتاوې دي، چې څوك يې يوله بله نه شي بيلولی او د همدغسې قوي ارتباط په اثر کې ويلی شو، چې د اسلامي فقهې زياته برخه له هغو ادبي تدقيقاتو راوتلې ده چې د دين امامانو او عالمانو په عربي لغت او ادب کې کړي دي.

که څوك غواړي، چې د خدای په کلام پوه شي په فقه کې دې بصيرت پيدا کړي او د احکامو فلسفه ورمعلومه شي بايد اديب شي او په ادبي دقايقو وپوهېږي په کلماتو کې عام وخاص، مشترك و موؤل، حقيقت و مجاز صريح وکنايه وپېژني، د کلام سياق و سباق، د ظهور او خفا مراتب ورمعلوم شي. د نص په عبارت او اشارت دلالت و اقتضا پوه شي او په استعماراتو کې بينايي پيدا کړي. همدغه سبب دی چې له ديني پوهې سره ادبي پوهه هم تړلې ده او يو بينا فقيه هېڅکله له ادب او ادبي علومو نه شي مستغني کيدای. که دغه احتياج او دغه تلازم په تفصيل سره وښودل شي يو کتاب پرې ډکېږي او په دغسې فصل يا باب کې نه ځايېږي، ځکه په همدغو مره لږ بحث اکتفاکوم.

د ابن زبعري د اعتراض ځواب:

د دې ایت په استناد (انکم وماتعبدون حصب جهنم) ابن زبعري د اعتراض په ډول د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې وویل:

چې عیسی (ع) او عزیر(ع) ته خو هم عبادت شوی دی، نو دوی به هم په اورسوځي؟ رسول الله (ص) ورته په جواب کې وویل: (ما اجهلك بلغة قومك) یعنې ولې دخپل قوم په ژبه نه پوهېږې او د دې امتیاز نه شې کولی چې (ما) په (ما تعبدون) کې د غیر ذوي العقولو دپاره استعمالېږي او د ذوی العقولو دپاره په ژبه کې (من) استعمالېږي، نو دلته غرض بوتان او اصنام دي.

وګورئ په دې ځای کې زمونږ پېغمبرد دې اعتراض ځواب د ادب په اصولو او د لغت د تدقیق په اساس څنګه ښه کړی دی او په دغسې ادبي دقایقو پوهېدل دقران په لحاظ څومره ضرور دي. دغه راز ادبي پوهه معرفت کې ډېره اغېزه لري او معلومېږي چې د ډېرو دیني مسایلو نیلې او ریښې ورپورې تړلې دي.

د ادب ښه او ګاڼه:

په یوه ادبي کلام او شعر کې دوه ډوله ښکلیتوب وینو چې یو د ادب په معنوي او حقیقي پیکر او صورت کې ځای لري بل یې په لباس او زیور کې. دا دوه جماله باید یو له بله وپېژندل شي او هر یو د خپل قیمت په لحاظ اهمیت ولري ځینې اشخاص ښايي، چې یوازې په رنګینو الفاظو او دکلام په اقسامو باندې لوېې کول ادب وبولي، مګر د ادب بیناد د معنا په لحاظ په نورو شیانو

ولاړه دی، چې عواطف او احساسات، خیال او تمثیل یې بولي پخوانیو ادباو او د ادب مبصرینو او منقدینو د ادب دپاره څه احکام او اصول مقررکړي دي، چې باید کلمات او د کلماتو ترکیب له هغو مقرراتو سره سم وي او کلام هم د دوی د موضوعه اصولو په قرار د بیان وبدیع په زیور او ګاڼه ښایسته شي.

په دې کې هېڅ شك نشته چې دا شیان د کلام په محاسبو کې تاثیر لري او ځوك چې په ادب باندې بحث کوي او ادبي خصایص بیانوي ضرور به په دغو ادبي اصولو او احکامو هم بحث کوي، مګر حقیقي ادب د اوسني پوهانو په نظرکې بل شی دی او څه چې پخوا نوور ته په ډېره اعتنا او مقصودي نظر کتل دوی ورته د اداتو او ادواتو په نظرګوري.

اوس خلك د ادب ذاتیاتو او ذاتي خصایصوته ډېر اهمیت ورکوي او پخوا د ادب حلیه او ګاڼه ډېره له نظر لاندې وه. که ځوك د اوسني او پخواني ادب فرق د اسلوب په ضعف او تانت باندې کوي دا فرق صحیح نه دی، ځکه چې په دواړو کې ضعف او متانت پیداکولی شو، د دې دوو ډولو ادب صحیح فرق دا دی هغه څه چې په پخواني ادب کې غایه وه اوس واسطه ګڼل کېږي، یعنې لفظي او معنوي صنایع چې په قدیم ادب کې د غایې په حیث لیدل کېده اوس د واسطې حیث لري او په ادب کې نسبت پخواته د کایناتو او حیات خفا یا او دقایق په وسیع او اصلي نظرکتل کېږي.

څه ادبي فنون او ادبي مسایل چې په بیان وبدیع او معاني کې ورڅخه بحث کېږي هغه ټول دفصاحت او بلاغت له عنوان لاندې راځي او همدغه دوه شیه اصلي او اساسي بلل کېږي.

فصاحت: د ظهور او څرګند والي په معنیٰ دي او هر کلمه یا کلام چې مطلب او معنیٰ یې ښکاره وي فصیحه کلمه او فصیح کلام ورته ویلی شو. د دغسې کلام ویونکي ته هم فصیح ویل کېږي، یعنې فصاحت یو صفت دی چې کلمه، کلام، متکلم درې واړه پرې ستایلی شو، دکلمې فصاحت دا دی چې غیر مانوسه او له لغوي قیاسه مخالفه نه وي او حروف یې هم تنافر ونه لري، نو کومه کلمه چې په ژبه کې مانوسه نه وي او استعمال یې نادر وي لکه: بـژه کیدل غیر فصیحه کلمه ورته ویلی شو همدغه شان (واخاني) (وکاني) د (واخلئ) په ځای د دې لامله چې له لغوي او صرفي قانونه مخالفت لري غېرفصیح الفاظ دي، د حروفو تنافر او ثقل په صحیح ذوق معلومېږي او کم معین قانون ورته نه شو ټاکلی.

د کلام فصاحت دا دی چې له فصیحو کلماتو یې ترکیب راغلی وي او دغه ترکیب په نحوي قانون برابر وي او څه ضعف ونقصان یې په تالیف کې نه وي، یعنې لکه چې د کلمې په فصاحت کې له صرفي او لغوي قانون سره مطابقت لازم دی دغسې په کلام کې هم د نحوي قانون مراعات ضرور دي.

که چېرې کوم کلام په ترکیب او تالیف کې څه نقصان ولري یا یې کومه کلمه په مقصود دي معنیٰ واضح دلالت نه کوي، نو په کلام

کې تعقید پیدا کېږي او معنیٰ یې مبهمه کېږي، یعنې د فصیح کلام له تعریفه وزي.

د فصیح کلام په تعریف کې ځینې دا ټکي هم زیاتوي چې باید یې فایدې تکرار پکې نه وي.

بلاغت:

د بلاغت لغوي معنیٰ اخر و انتها ته رسېدل دي، نو که څوك پخپل عبارت او خپله وینا دخپل مقصد او مراد انتهایي حد ته ورسیږي دا هم بلاغت بلل کېږي او د ادب په اصطلاح همدغه د بلاغت معنیٰ ده.

بلاغت د کلام او متکلم صفت کېدی شي، مګر یوې کلمې ته بلیغه کلمه نه ویل کېږي د فصاحت او بلاغت بل فرق دا دی چې دفصاحت رجع لفظ ته ده او دبلاغت معنیٰ ته په هر بلېغ کلام کې اورمرو فصاحت موجود وي او بې فصاحته یوه کلام ته بلیغ نه شي ویلي، مګر بلاغت له فصاحت سره نه دی تړلی او بې بلاغته هم فصاحت موجود بدلی شي او دا دواړه د بسیط او مرکب مثال لري یا لکه جنس او نوعه داسې دي.

دبلاغت په تعریف کې ویل شوي چې بلاغت دیوه کلام مطابقت دی له مقتضای حال سره، یعنې هغه کلام چې له محل او موقع د مخاطب او ویونکي له حال سره سم او مناسب وي هغه بلیغ کلام دی. د دې لامله چې د فصاحت او بلاغت بحث د ټولو ادبي فنونو په بحث کې شامل دي او مستقل کتاب غواړي او په دې باب کې

څه لیکل شوي هم دي، نو دغه د ادب د ګاڼې برخه (ادبي فنون او صنایع) پرېږدو او د ادب په بڼه او اصلي وجود څه خبرې کوو.

او سني ادبیان او ادب څېړونکي په ادب کې اصلي او جوهري شیان لکه دمخه وویل شوه عواطف او احساسات، تخیل او تمثیل ګڼي او د شعر او ادب تاثیر او اغیزه هم په همدغو شیانو کې ګوري نه په صنایعو کې.

عواطف:

عاطفه هغه داخلي قوه ده، چې په نفس کې تاثیر لري او نفسونه متاثر کوي، مګر دا هم باید ووایو چې ټول هغه شیان چې په نفس اثر کوي حقیقي ادب یې نه شو بللی، ځکه چې ځینې شاعران او خطیبان چې عمومي امیال ور معلوم دي د عوامو په شعور لوبې کوي او د ځینو کلماتو په استعمال لکه: وطنیت، ملیت، قومي لوړتیا... د دوی احساسات راوېښوي او متاثرکوي یې، مګر دا تاثیر د اني اقتضاتو تابع وي، نو چې هغه اقتضاات بل راز شي د دوی وینا بیا هېڅ قیمت نه لري او في الحاله له اعتباره لوېږي، دغه راز عواطف چې یو ټینګ حقیقي اساس نه لري د بلیغ ادب ممیزه نه شي کېدای، نو په عواطفو کې څو شیه ضروردي چې دلته پرې بحث کوو.

د عواطفو صدق:

د عاطفې صدق دا دی، عاطفه یو حقیقي اساس ولري او د شاعر د زړه غږ وي. که په یو شعرکې دا شی نه وي، نو ساړه

تشبيهات، پيكه توصيفونه، تكلفي مبالغې څه تاثير نه لري او ذوق ورځنې نفرت كوي.

بليغ او عالي ادب كله چې ځينې كسان ګومان كوي په وهم او كذب نه دي، بلكې دعواطفو په صدق مبني دي. كه تاسې يو غزل را وخلئ چې شاعر پكې د زړه په شعور د جمال لوړو مدارجو ته رسېدلی وي او دعاطفې صداقت پكې وي او له يوه بل غزل سره يې مقابسه كړئ، چې په تكلف او تصنع جوړ شوی وي او له مبالغو نه ډك وي ربښتياني عواطف پكې نه وي او محض لفاظي وي، درته معلومه به شي چې د تاثير په لحاظ دځمكې او اسمان قدر فرق لري.

د ځينو عروضي شاعرانو ځينې اشعار چې د ادبي صنعتونو، تشبيهاتو او استعارو زور پكې ليده شي او له مبالغو نه ډك وي هغو ملي سندرو قدرته خوند او تاثير نه لري، چې شاعرانو جوړې كړي او ډېرې ساده وي، ځكه چې په دې راز سندرو كې يوه صادقه مينه، يو ربښتيانی جوش او عواطف موجود وي، چې په زړونو اثركوي.

د مثال په ډول دا دوه نمونې وګورئ:

لومړی نمونه چې له صنعت او تشبيه پكې كار اخستل شوی:(۱)

روغ به نه شم بې وصاله راشه كښېنه
څه خبر زما له حاله راشه كښېنه
اخر كړی دی فرار رم سر ښتانو
د وحشت په خوی غزاله راشه كښېنه

پــه مــراد د عنــدليب بــې وفــا ګلــه
جلــوه ګرشــوې پس لــه کالــه راشــه کښــينه
زه ارام لکــه بســمل پــه پرهــار مــومم
د خپــل يــار شــام وهلالــه راشــه کښــينه
نــازکې د يــار د طبــع کــړه موزونــه
ای شــيدا نازکخيالــه راشــه کښــينه

دوهمه نمونه د ملي سندرې يوه ټوټه:

نــن زمــا دپــاره تــه امېــل پــه غــاړه راځــه
لــه هوســه غورځــوه لســتونې دواړه راځــه
په کالو چې ځــان سنبال کــړې زينــت ناکــه شــې
تــه لــه نــورو بخونــو زياتــه ښــيوه ناکــه شــې
د عاشــقو لړمانــه لــره قصــابه شــې
نــن زمــا دپــاره تــه امېــل پــه غــاړه راځــه
له هوسه...

***

چــې بورجــل لــره راځــي عــالم خبــر کــه تــه
پــه زلفــانو ورتــه پــورې مښــک عنبــر کــه تــه
يــو ځلــي خــو پــه عجــم ځــان برابــر کــه تــه
چــې مــوزي کــره شــوې بنــده ژاړه ژاړه راځــه
نــن زمــا دپــاره تــه امېــل پــه غــاړه راځــه
لــه هوســه...

***

وګورئ! په دې دوه نمونه کې يوه ارزو او يو هوس ليدل کېږي په لومړۍ نمونه کې شاعر خپلې معشوقې ته وايي، چې راشه کښينه او په دوهمه نمونه کې ورته وايي چې امېل په غاړه او په ډېر هوس راځه! مګر دوهم اواز، چې د زړه غږ دی ډېر خوږ لګي او يو بل شان اثرلري.

لومړنی شاعر له خپلې نازکخيالۍ کار اخلي او خپلې محبوبې ته رم سرشته غزال بې وفا ګل، د خمو ابرو او شهلا سترګو لرونکې او شام وهلاك وايي او خپله ځان ورته بسمل معرفي کوي، مګر سره له دې ټولو تشبيهاتو او اسعمارو بې له دې نه چې ووايو په دې شعرکې ميو مړاوي بې روحه جمال پروت دی نور به څه ووايو.

په دوهم شعرکې چې يو ه رښتيانۍ ارزو او حقيقي عاطفه موجوده ده او له ساختګي خبرو نه کارنه دی اخستل شوی لکه هر څه چې زړه غوښتې دي هغه ويل شوي. شعر يو مستي او جذابيت پيدا کړی او په عواطفو کې تحريك پيداکوي.

يو شاعر بايد په دې پوه شي چې شعر او غزل د زړه له ارزو او احساسه د اثر اقتباس کوي نه له ادبي صنايعو او هماغه شعر په زړونو ډېره اغيزه کوي چې له زړه راوتلي وي، نو بايد سړی زړه د شعر ماخذ وګڼي او له احساساتو او عواطفو، قلبي تمايلاتو او رښتيانيو جذباتو په کې کار واخلي. په دې صورت کې نوتشبيه او استعماره، تخيل وتمثيل هم ورح پيداکوي او په ادبي صنعتونو کې هم يو حقيقي کيف پيدا کېږي، مګر که سړی په

شعر کې یوازې ادبي فنون استخدام کړي او بې له کوم قلبي تاثره رنګین الفاظ پیدا کوي او سره نښلوي یې نظم به جوړشي، فن وصنعت به پکې وي، مګر د زړه متحس کولو او د بدیعي احساساتو دتحریك قوت به پکې نه وي.

همدغه ټکي ته (سرفلیپ سیدني) پریوتی دی چې وایي، ما غوښتل چې له خپل ربښتیاني عشق نه یو غزل جوړکړم او خپل ټول رنځونه پکې ځای کړم ګوندې زما په عزیز اشنا اثر وکړ او زړه سوی پکې پیدا کاندي په دې فکر راپاڅیدم څه بدیعي صنایع چې ذوق خوښول هغه مې مطالعه کړه کتابونه مې ولټول چې څه ښکلي کلمات او تعبیرات پیداکړم کلمات په ډېر تکلیف پیدا کېدل او هر کلمه د ذوق انتخاب ته اړه وه، بدیعي صنعت چې د فطرت مولود و د دقت او مطالعې په مخکې یې ځای نه درلوده، د نورو بحرونه او اوزان او د موسیقي څپې ماته نا اشنا ایسېدې، چې کتل مې زما طبعي د فصیحي وینا توان نه درلود او سریې دعاجزۍ په میدان کښېښود، قلم مې په غاښ کړ او شونډې مې له قهره وچیچلې په دغه وخت کې راته ذوق وویل: لیونیه! خپل زړه ته رجوع وکړه او هرڅه چې وایي هغه لیکه! د دې نومورې شاعر له وینا څخه هم پوره نه لټوي، چې ښکلي کلمات او تعبیرات پیدا کړي بې له دې نه چې قلم په غاښ کړي او شونډې وچیچي نور څه لاس ته نه ورځي، مګر که زړه ته مراجعه وکړي او د زړه د وینا ریکارډ ثبت کړي هغه چې هر څه وي ساده خبرې وي

کـه تشـبیهات او اسـتعارې وي پـه دوارو حـالونو کـې ورتـه شـعر ویلی شو او تاثیر پکې وینو.
د مثال په ډول یو څو نور شعرونه هم وګورئ، چې پـه ځینـو کـې ادبي فنونو کې دومره ډېرنشـتـه او یـوازې دهمـدې لامله چې دزړه نارې دي په زړه اثرکوي، مګر ځینې نور چې څه قدرته پـه تکلیـف او د صنعت په زور جوړ شوي ښایست لري، خو دلبري او دلربـایي نه لري:

لومړی قسم شعرونه: (۱)

پــه ســرو لبـانو دې پېـزوان وهــي ټالنونــه کنــه
زلفـــــــــې جالونـــــــــه کنـــــــــه

***

سترګې دې تورې جلـی – زلفـې سمسـورې جلـی
ستاپه تندي کـې عجـب خوندکاشـنه خالونـه کنـه
زلفـــــــــې جالونـــــــــه کنـــــــــه

***

وخت د بهار دی جلـی – وطـن ګلـزار دی جلـی
راځــه شـا کـړي سـتا غمونـه غرونـه غرونـه کنـه
زلفـــــــــې جالونـــــــــه کنـــــــــه

***

بې تا مې تاب وي کله – په ماکې اب وي کله
ما په شا کړي ستاغمونه غرونه کنه
زلفې جالونه کنه

***

د باره خان خبرې – درومرجان خبرې
زما د شعر نه قربان شه نور شعرونه کنه
زلفې جالونه کنه

(باره خان)

(۲)

چپې مې په زړه ځي دغم داسې داسې
ژوندون مې کړ تنګ ستا ستم داسې داسې
نه پاتې مجنون نه فرهاد نه شیرین شه
فنا شو په عشق کې عالم داسې داسې
سیلاب مې د اوښکو په مخ ځي همېش
بهیږي له سترګو مې نم داسې داسې
مین دې د در یم ای ماه جبینې
کړیږم مدام خورم قسم داسې داسې
غماز مې پریباسي د غم په خندق کې
زه غواړم مدام ستا کرم داسې داسې
نور وزه! مشال د عمل ځانته بل کړه
شته ځای دخطر په تورتم داسې داسې

(نوروز)

(۳)

مســته پــه خنــدا د جینکــو پــه مخکــې میــره ځــي
خیال یې په چا نښته دی د ټول مالـت کجیـره ځـي

***

مسته چې منګی په تنـدي کښېږدي نېغه نېغـه ځـي
مخکې شي له نجونـو ګـودر غـاړې تـه بېدریغـه ځـي
واړه عاشـقان یـې لـه دنیـا ځخـه بـې تېغـه ځـي
دا لکــه کــوتره لــه دې ټولــو هــوا ګیــره ځــي

***

مـه کـوه خونکـارې دومـره کبـر پـه خوارانـو تـه
رحــم کــرم بویــه پــه بــې وزلــو عاشــقانو تــه
مــه اخلــه ازار د کبــاب شــوو پتنګــانو تــه
ودې سوم پـه شـمع سـرې لمبـې مـې د ضـمیره ځـي

***

وه د نجونـو میـرې تـه لا څـومره لـوی دمـاغ لـرې
زه د بـڼ طـوطي یـم تـه د سـرو ګلونـو بـاغ لـرې
تـا تـه کتـی نـه شـم پـه تنـدي کـې بـل چـراغ لـرې
نجـونې د مالـت واړه دا سـتا د وروسـته څیـره ځـي

***

وخت د پسرلي دی وطـن ټـول د ګـل پـه څېـر شـنه
سخت سـاعت د ژمـي د هـر چـا لـه زړګـي هیـر شـنه

ورِی چــې بلبــل و د ګــلاب پــه پرخــه ســیر شــنه
نــن د بـاغ پـه لـوري هغـه سـتا اشـنا خـانمیره ځـي
(خان میر)

دوهم قسم اشعار چې دصنعت په زور جوړشوي:

(۱)

خط په مخ د صنم راغی که میاشت ګیر شوه په هاله کې
دا یې غاښ په خوله کې زیب کا که ژاله شوه په لاله کې
هسې رنګ سحر جادو کا په نظر د شهلا سترګو
نه یې سیال په هند کې شته دی نه ثاني په بنګاله کې
لکه ونښلي مرغۍ چې په سست دام د سلو لومو
هسې زه پرېشانو زلفو کې ایستم په کشاله کې
دا زما له غمه شین زړه پکې خیال د یار د زلفو
هسې رنګ زیب و زینت کا لکه مې په شنه پیاله کې
ما ویل عین ګنه ګل دی د غنچې په لمن نغښتي
که مې کوت یو ګل اندام و پروت په سبزه دوشاله کې
سر تر پایه تیغ د هجر لکهنې سورې سورې کړم
ځکه یم مدام دا هسې په فریاد و په ناله کې
که یار غواړې هومره ژاړه څو درځي عبدالحمیده
دا په دا چې در مونده شي په دریاب نه په ناله کې
(حمید)

(۲)

دا حسینه پري مسته په خوا راغله
که دې مځکې ته سپوږمۍ د سما راغله

په رونټوب زما د اوښکو شبنم نه دی
غنچې خوله چې د ګل رخ په خندا راغله
دجنون زنځیر مې پریووت وګردن ته
چې په زړه مې ستا د زلفو سودا راغله
چې دې تیغ دغمزې واچاوه وڅنګ ته
زه هغه ساعت شوم پوه چې قضا راغله
په ژړا به مې لمن لنده وي ډېره
که څرګنده مې په سترګو شهاراغله
خانګل ګل دمضمون ټول ترهسې حدکړ
چې بلبله د فارسي په ژړا راغله
(خانګل)

(۳)

دا په خوب کې راښکاره شو د دلبر مخ
که په ابر کې ښکاره شو د قمر مخ
چې یې ولیده دا ستا جوهر د غاښو
پټ له شرمه پخپل اب کې کړ ګوهر مخ
له حیا دې غټ مخ ته کتی نه شم
کله لیده په خوړو سترګو شي د لمر مخ
را په یاد چې دې د سرو شونډو خواږه کړم
ټکوم لکه مګس عبث خپل سر مخ

قلنـــــدر د مبـــــرا هلتـــــه عاشـــــق بولـــــه
کـــــه یـــې ونیـــو ســـتا بـــانړو تـــــه د تـټـــر مـــخ
(قلندر)

لـه دې دوه ډولـه اشـعارو څخه بـه معلومـه شـوې وي چـې ځینـې شاعران د ځینو اشعارو پـه جوړلو کې لکه صنعتګران فکرکوي چې یوه کلمه لـه یوه ځایه او بله ځایـه را پیدا کړي او پیوند یـې کاندي، نو وروسته تر ډېرو فکرونو او کوښښونو یو نظم جوړشي چې تکلـف او صـنعت پکـې لـه ورا معلـوم وي او لکـه چـې یـو شاعروایي:

هـــــر کـــــه ســـــخن را بســـــخن ضـــــم کنـــــد
قطـــــره ای از خـــــون جگـــــر کـــــم کنـــــد

***

دا منظومه هم په ډېرې جګرخونۍ او ډېرو فکرونـو جوړه شوې ده، نو دغسې شاعرته لکه چې خواجه حافظ وایي:

"صنعتگر است، اما طبع روان ندارد."

صنعتګر ویلي شو، مګر د روانې طبع خاوند یې نه شو بللی.

ځینـې نـور شـاعران داسې وي چې دوی تـه دجمـال یـا حقیقـت پلوشه په یوه شي کې ځان ښکاره کړي یا یـو بـل نفسي او قـوي عامل پیدا شي، نو عواطف او احساسات په جوش راشي او بې له څه بنـدش او تاملـه د زړه الهامـات پـه خولـه راځـي. دا راز اشـعار ساده وي او که رنګین پـه اورېدونکو اثرکوي، بلکې اثـر نـه چـې سحر وجادو وي.

دغه راز شعرونه لکه چې په ملي سندرو کې وينو د ديو ان د خاوندانو په اشعارو کې يې هم ډېرې نمونې مومو او د رحمان بابا او حميد ، د خوشحال او د عبد القادر، د علي خان او ډېرو نورو شاعرانو په ديوانو کې ډېرسوزان او موثر شعرونه شته او دا ثوك نه شي ويلی، چې عروضي اشعار له صادقو احساساتو او عواطفو خالي دي.

په ملي سندرو کې هم کله کله ډېر تشبيهات او استعمارات وي، مګر سړی پوهېږي چې په دې شعرکې سلاست او رواني، جوش او مستي عواطف او جذبات شته او د شاعر د زړه نغمه ده، د نمونې په ډول دا څو بيته وګورئ:

يـــــا تيــــک ســــــتا پـــــه جبـــــين دی
يـــــــا ســـــــــــترګه د ســـــــــباده
ياجــــــام د چــــــين مـــــــاچين دی
يــــــا ســــــــپينه خولـــــــه زيبــــــا ده

***

يــا عطــر د ګلانــو – يــا ســتا د مــخ خــولې دي
يــا تــورې د فــولادو – يــا ســترګې د ليلــې دي
يــا کيــف دی د شــرابو – يــا بنــګ د بنګــالي دي
يـــاهجر ســـخترين دی - يـــا تبـــه يـــا وبـــا ده

** *

يـــابغ د ښـــکلو ګلـــو – يـــا ســـتا ښـــکلي کاکـــل دی
اواز ی د بلبلـــــو – يـــــا زړه د حميـــــد ګـــــل دی

یـا تېـغ د غوڅولـو – یـا سـتا خـوني چارګـل دی
یــا دا مرغــه زریــن دی – یــا هغــه محبوبــا ده

(حمید ګل)

بې له دغسې ملي اشعارو چې په ملي اوزانو کې ویل شوي دي په عروضي اشعارو کې هم ډېر ساده او بې تکلفه اشعار مومو، چې د زړه له تاثیره پیدا شوي او په زړه اثرکوي چې یوه نمونه یې داده:

ســحر بــاده! د اشــنا پــه کوڅــه ورشــه
زمــا دپــاره پــه کــې وګرځــه کــوتر شــه
لــوی وکــم چــې وي ټــول ووینــه پــه سترګو
پــه احــوال ســره د هــر یــوه خبــر شــه
هــر یــوه چــې زمــا لــه حالــه پوښــتېدلې
پــه ژړا ورتــه پــه اوښــکو کــې احمــر شــه
کــه خبــرې زمــا دپــاره درتــه وکــړي
مــخ راکــوز کــړه زمــا ولــوري تــه چپــر شــه
د نســیم پــه رپــار دې ښــه نــه شــي رحیمــه
د دلــدار پــه لــور پخپلــه قلنــدر شــه

(عبدالرحیم هوتك)

بله نمونه:

راشــه راشــه ســتا تــر دواړو سـترګو ځــار شــم
هــم مــخ دې پروانــه غونــدې نثــار شــم

د زړه ولـې مـې پـه تاپسـې پـرې کیـږي
راتـه وګـوره قربـان دې تـر دیـدار شـم
شـېریني بـه دې د وصـل هیـره نـه کـړم
کـه هـر څـو غربـت زده او خـوار و زار شـم
چـې دې خیـال پـه زړه کـې رایشـي دننـه
اور مـې واخلـي پـه نـارو او پـه کوکـار شـم
د اختـر پـه ورځ کـه مـخ راتـه ښـکاره کـړې
قربـاني بـه دې پـه مینـه د رخسـار شـم
جنتونـه پـه خـاطر کلـه را درومـي
چـې پـه شـوق ګـډ سـتا د حسـن پـه ګلـزار شـم
سـتا وصـال پـه بخـارا کـې رحـیم بیـا مونـد
صـدقه تـر ټولـو ځمکـو د بخـار شـم
(عبدالریحم هوتك)

دغه دوه ډوله شعرونه چې په یوه ډول کې رښتیاني عواطف وي او په بل کې نه وي داسې مثال لري: لکه چې یو شاعر د خپلې محبوبې یا د خپل اولاد پـه مړینه کې مرثیه جوړه کړي او یو بل شاعر د کوم لوی او معتبر سړي پـه مرګ کې د مکافاتو دپاره مرثیه ولیکي او کوښښ وکړي، چې ډېر اوصاف ورپورې وتړي او ډېر شعري صنعتونه پکې ځای کاندې، مګر هغـه د زړه درد او رښتیانی عاطفه چې په لومړنۍ مرثیه کې وي پـه دې کې نه وي، یعنې دوهمه مرثیه نور هر څه لري، مګر د زړه رښتیانی تاثیر نه لري او پـه پردي غم ژاړي، نو دا شعر هېڅکله هغسې نه شي

کېدای او هغـه مقـام تـه نـه شي رسـېدلی، ځکـه چې هغـه روحـي اتصـال او رابطـه چې پـه لـوړ شعر کې د مـړي او شـاعر تـرمينځ موجوده ده دلتـه نشـته او همدغـه شی حقيقـي او غيرحقيقـي ادب يوله بله بيلوي او بيل بيل قيمت ورته ټاکي.

د عواطفو تجلي او ظهور:

کله يـو شـاعر د ډېرښـه تامـل او فکـر خاونـد وي، مګـر دانـه شـي کـولی چې نـور خلـك دخپلـو افکـارو او تـاملاتو پـه ښـه والـي او ښايست متـاثر کانـدي، ځکـه چې دد ده عـواطف کـه څـه هـم صدق پکې وي مګر د تجلي او ظهور درجې ته نه وي رسـېدلي. دلتـه تـر يوه حده د موضوع خصوصيت هم دخل لري. ځينې موضوعات دي چې عواطف پکې لکـه د اور لمبه رڼا کـوي او نـارې طبيعت لـري لکه: وطنيت، حب، غم او داسې نور، مګر ځنيـې موضـوعات لکـه فلسفي افکار او اجتماعي نظريـات يـخ او سـاړه وي، چې پـه هغـه اندازه تودوالی او حرارت پکې نه پيدا کېږي، نـو مـونږ دانـه وايـو چې يو اديب دې دغـه راز موضـوعات هـم هغـسې کـړي او هغـومره جذابيت او هيجـان دې پکـې پيـدا کانـدي، بلکـې دا وايـو چې پـه کومـه موضـوع کـې چې دی داخلېـږي څـومره کيـدای شـي خپـل لوستونکي دې له تاثير لاندې راولي او يـا پـه دې کېږي چې خپـل تاثر پوره او واضح وښودلي شي.

پـه همدغـه برخه کې اديبـان او شـاعران يـو لـه بلـه فـرق او تفـاوت لري د ځينو عـواطف ډېر تيـز او بـارز وي د ځينـو نـه وي، پـه ځينـو کې شعري طبيعت قوي وي او پـه ځېنو کې ضعيف وي.

دوه تنه اديبان به وي چې په تاريخي رجالو کې به په کوم يوه څه ليکلي يو به يې لکه يو مورخ داسې تصوير کړي، چې خپل دغه تاريخي نګارش ته به ادبي رنګ هم ورکړي هغه بل به ورته په شعري سترګه وګوري او نفسيت به يې په نظر کې ونيسي، لکه چې په سيد جمال الدين ډېرې مقالې او نظمونه وليکل شوه چې په ځېنو کې ادبي خواته تمايل ليدل کېږي او په ځينو کې تاريخي خوا قوي ده او د هر چا شاعرانه مزاج پکې خپل خصوصيت ښيي.

د عواطفو ثبات او نه رالويده:

ځينې ليکونکي او شاعران وي چې عواطف يې ثبات او دوام نه لري، يعنې ديوه مضمون او يوه شعر اغاز او انجام يې ډېر فرق لري او کلام يې له خپل حسن او خوږوالي څخه ابتذال او پيکه توب ته رالوېږي، يو بيت يا ديوه مصرع يې ډېره ښه او موثره وي، مګر بل بيت او بله مصرع به يې هغسې نه وي او په وينا کې يې د ادبي قيمت په لحاظ لوړې ژورې، تيټ وپاس وموجود وي دلته مقصد دانه دی چې په دغه ډول يو راز والي هم د بلاغت له اصولو مخالفه خبره ده او لکه چې دکلام رالويده او ټيټوالی عيب دی يو رازوالی يې هم عيب دی او ملال راولي، نو په ليکونکي لازمه ده چې له يوه صورت نه بل صورت ته انتقال وکړي او پخپل کلام کې له تفنن څخه کار واخلي. دا کار البته په تغزلي اشعارو کې اسان معلومېږي، ځکه چې يو خو داراز اشعار لنډ وي بل پکې د يوه مطلب ارتباط ساتل هم لازم نه وي، مګر په قصايدو کې ګران ښکاري.

خيال:

وايي چې خيال يوه قوه ده چې غير مريي شيان او هغه شيان چې مشاهده يې نه شو کولی زمونږ له نظره تېروي، مګر دا تعريف پوره نه دی او دغه راز معاني په يوه منطقي تعريف کې راوړل کېږي هم نه.

نو وروسته به يې دبحث په ضمن کې رنګونه او ډولونه څه نه څه وښيو، خيال په ادب کې يو خاص مقام لري او په عواطفو کې ډېر تاثير پيدا کوي که فرضاً کله مونږ يو خبر اورو، چې په کوم ځا ی کې څه طوفان پيښ شوی، چې دومره اثر نه کوي لکه چې دغه حادثه د کوم اديب او شاعر له قلمه په ادبي رسم شي او تخيل نه پکې کار واخستل شي.

ادبي خيال په درې ډوله دی:

(۱) مبتکر خيال:

دا هغه شی دی چې د انسان ادراکاتو ته يو نوی صورت ورکوي او اکثره شاعران يې د تشبيه او استعارې په ډول پخپل کلام کې پيدا کوي لکه د حميد دابيت:

دا زما له غمه شين زړه پکې خيال د يار د شونډو
هسې رنګ زيب و زينت کا لکه مې په شنه پياله کې

***

مګر که څوك د کلام په موضوع او اسلوب کې دتخيل له ابتکار او نويتوبه کار واخيستلي شي نسبت هغه تخيل ته چې په

تشبيه او استعاره کې وي زيات اهميت لري او دتخيل دغه راز بداعت ډېر لږ او نادر هم وي، چې يو مثال يې ديوه انګليسي شاعر يو شعر دی، چې د دنيا لوی لوی خلك دسعادت په طلب کې په دې ډول تصويروي:

يو ښار دی چې ديوالونه يې ډېر جګ او دروازه يې ډېره وړه او تنګه ده، دا ښار د سعادت ښار دی، چې د جهان نوموړي او لوی لوی خلك ورپسې ګرځي. دې دروازې ته يو لوی حربي سړی راځي چې ډېر هېوادونه يې فتح کړي دي او په ډېرو دښمنو يې برې موندلی، مګر د دې لامله چې عسکري لباسونه او اسلحې يې په غاړه دي په دغه دروازه نه شي ننوتلی او حيران درېږي.

وروسته ترده يو لوی عالم له خپل علمي لباس او غټو غټو تاليفاتو سره راځي او دی هم په دغه دروازه دخپل ځان ځاييدو امکان نه وينې، په ده پسې نور د سياست او مال خاوندان رارسېږي او هريو دلته حيران درېږي چې څه وکړي؟ په دې حال کې يوه کوچنۍ جنۍ راپيدا کېږي او په ډېرې خوشحالۍ په دغه دروازه ننوځي او بيا څه شېبه وروسته بېرته راوځي دوی ته وايي چې ولې ولاړ ياست؟ دوی وايي دروازه وړه ده او مونږ نشو ننوتلی. هغه وايي کالي او اسبابونه وغورځوي او ننوزي! دوی يو بل ته ګوري او متردد کېږي، مګر جينۍ اصرار کوي چې هلئ زرشئ، چې ډېر عجيب ښار دی او هرڅه پکې شته، په دې ډله کې يو تن خپل کالي غورځوي او ننوځي هغه نورهم چې ده ته ګوري هر څه له ځانه لرې کوي او ښار ته داخلېږي.

***

د دې شعر ښایست او جمال د تخیل له ابتکاره پیدا شوی او د تخیل ابتکار په اصل مضمون او د بیان په اسلوب کې ځای لري.

په پښتو کې هم چا په ارزو باندې څه لیکلي چې خلاصه یې داده:

هلته لرې دغره په لمن کې د لمر پلوشو ته څه شی ځلیده، ما ګومان کاوه چې کوم ډېر قیمتي څیز دی او له کوم معدن څخه کومه قیمت بها دانه راوتلې ده په همدې ګومان ور روان شوم او ډېر خوشحاله وم، چې هلته ورسېدم ګورم چې دښیښې یوه ماته ټوټه پرته ده او نور هېڅ نشته. دا وه زما ارزو او د ارزو اغاز او انجام.

دلته هم په اصل موضوع کې یو تخیلي ابتکار لیده شي.

(۲) مصور خیال:

څه شی چې یوا دیب په سترګو ویني او پرې پوهېږي، نو چې هغه د خپل خیال په مرسته تصویر کړي مصور خیال ورته وایي مثال یې دا دی:

یوه سرې د شپې له مخې تبې کولې او هره شپه به یې تر سبا پورې تبه وه چا ورځنې د احوال پوښتنه وکړه چې تبه دې څه وخت او څنګه وي؟ ده وویل یوه حیاناکه ښځه ده چې د شپې په توره پرده کې زیارت ته راځي او سبا دوخته بېرته ځي.

(۳) مفسر خيال:

کله چې کوم اديب په يوه شي کې څه روحي يا ادبي کيفيت حس کړي او له مادي مشاهداتو نه پټو او معنوي مشاهداتو ته انتقال وکړي، لکه چې ځينې ادبا د يوه سيند يا يوه غره له ليدو ځنې ځنې تاريخي واقعاتو ته ولاړ شي او د تېرو حوادثو او زاړه عظمت تجليات پکې وګوري، نو دا مفسرخيال باله شي، چې يو مثال يې دا دی:

په لمن د تورو غرونو د خيبر وادي راګېره
لکه تور ديوان چې کښيني له پرې نه ګېرچاپېره
پټ پنهان هره ذره کې د خيبر خوني داستان دی
يو تاريخ يې په مخ ليک دی يو ياداشت دتېر دوران دی
ورو په ورو د غرونو خواکې يو کاروان روان سفر کړي
دا را ياد مې په زړګي کې تېر شوی دور منظر کړي
يوه ورځ به چېرې دلته د محمود کاروان روان و
ګرد غبار د ده د فوج به رسېدلې تر اسمان و
د تکبير نارې اوچتې اورېدلې دې جهان وي
د دې ملک ذرې به له دهشته په لړزان وي
په دې خاوره دي تېر شوي د بابر، غوري فوجونه
ابدالي، نادر راغلي پرې به فخر کړي دا غرونه

سيد رسول (رسا)

وروسته تردې چې د خيال ډولونه څه نه څه وښودل شوه بايد ووايو، چې تخيل د شعر يو داسې عنصر او رکن دی، چې که ووايو شعر په حقيقت کې بې له تخيله بل شی نه دی، هم ورسره ښايي. همدغه تخيل دی چې جهان او د جهان هره ذره شاعرته له نور عالمه په بل رازښيي، چې کله يې له لمر او سپوږمۍ سره په خبرو راولي او کله يې د ګل په خندا، د شمع په ژړا، د نسيم په پيغامونو پوهوي. يو وخت ورته ډك سيندونه لکه سراب بې ابه ښکاره کړي بل وخت ورته د يوه مظلوم څو قطرې اوښکې لکه يو سيلاب داسې وښيي. که دغه شاعرانه خيال له شاعر سره ملګری نه وي شاعر به هم لکه نور دغه جهان ته په عادي نظر ګوري او هيڅ شی به پرې دومره اثر نه کوي. همدغه خيال دی چې شاعر ته ډېر پټ او مرموز شيان ښکاره کوي او هغه څه چې عوام، بلکې خواص يې هم نه شي ليدای، دی يې وينې او تعبيرونه ورځنې کوي همدغه تخيل دی چې شعر او فلسفه دواړه ترينه پيدا کېږي او په شاعر و فيلسوف دواړو کې ليدل کېږي. کوم فلاسفه چې د ابتکار و ايجاد قوت لري هغه ارومرو د تخيل خاوندان دي او له تخيل نه ډېر کار اخلي، نو ويلی شو چې په نيوتن او ارسطو کې هماغه قوي تخيل موجود و، چې په هومر او فردوسي کې موجود و، مګر د استعمال په طريقه کې فرق و او مقصد وغرض پکې بيل و. د يوه فيلسوف تخيل د مسايلو په حل کولو او تحقيق کې سرفېږي، مګر د يوه شاعر تخيل د احساساتو او عواطفو د تحريك دپاره په کار لوېږي. ځينې محققين وايي چې له شعري

خیلاتو نه فلسفه پیدا کېږي او له فلسفې نه بیا علم پیدا شي، یعنې شاعرانه خیالات او فلسفه او علم داسې مثال لري لکه د سپیدو چاودلو د وخت، د لمانځه د وخت او د لمر ختو رڼا، نو په دغه ترتیب هماغه شاعرانه خیالات چې څه قدر زیات روښانه شي فلسفه شي او فلسفه کې چې زیاته رڼا یې پیدا شي علم شي په دې اساس سړی حکم کولی شي، چې د بشر د معرفت تاریخچه له شعره څخه شروع کېږي او په علم ختمېږي.

هومر د یونان معروف شاعر په داسې عصر کې پیدا شو چې د فلسفې څه پته نه لګېده او دغه نوموړی شاعر له حکمت او فلسفې نه دمخه دنیا ته راغلی، مګر وروسته تر ده ارسطو د ده د طبع له اکتشافاتو اقتباسونه کوي او د ده په کلماتو استشهاد کوي. کېږو د فرانسې یو لیکونکی لیکي، چې د هومر په اشعارو کې د انسان او عالم حقیقت او د هر شي اساس موجود دی.

که سړی څه قدر ته دقیق شي، نو د عقل او فکر مانۍ په خیال ولاړه ده او خیال په علومو کې زښت ډېر دخل لري، نور علوم خو لاپرېږده هغه علمونه چې د عقل په نزد بیخي منلی دی، لکه ریاضي او هندسه. دا هم دانسان له خیاله پیدا شوي دي، که چېرې له یوه ریاضي دان څخه (واحلم) د تعریف پوښتنه وکړو چې د ریاضیاتو ابتدا او انتها ګڼل کېږي یا د هندسې دیوه عالم څخه د (نقطې) تعریف و غواړو چې ټول خطوط ورڅنې پیدا دي یقین دی چې دا دواړه شیان (واحد – نقطه) به یو داسې شی راوښیي چې بې له خیاله به بل وجود نه لري او یو تخیلي شي به وي.

دا چې مونږ يو کانې د حس او عقل په مرسته په تحجر او تجمد پېژنو داهم يو خيال دی. د انسان تخيل دغه صورت ورکړی دی.

تخيل سره له دغومره اهميته چې په شعرو ادب کې يې لري که ځوك يې په تشخيص کې وغولېږي او له اوهامونو يې فرق ونکړي شي يا يې بېځايه استعمال کړي، نو شعر بېخونده کوي او قيمت يې راټيټوي ځينې اوهام، چې ځينو شاعرانو پخپل شعر کې راوړي دي دومره بې لطفه دي، چې سړی ورته شعر نشي ويلی، بلکې واهمي کلام يې بللی شي لکه امرا القيس چې پخپل يوه شعر کې وايي:

اتقتلني والمشر في مضاجعي
د مسنونة زرق کانيان اغوال

مطلب يې دا دی چې رقيب به ما څنګه مړکړي، چې زما په خواکې د يمن مشرقي توره ايښې ده او داسې نېزې راسره دي لکه د غولانو داړې، نو دلته غول او د هغه داړې يو محض وهمي شی دی، چې ښايي بې امرالقيس بل ځوك ترې ونه وېرېږي که ځوك تخيل بې ځايه استعمال کړي، نو هم ښه نه ښکارېږي، مثلاً يو شاعر د بهار او پسرلي په صفت کې د دې په ځای، چې شنه چمنونه، زيړ او سره ګلان، ابشارونه وستايي او له تمثيل څخه کار واخلي د تخيل خواته زور وکړي او خيالي شيان تصويروي يا ديوه چا په مدح او ستاينه کې د هغه واقعي او حقيقي صفات پرېږدي او د تخيل په زور ورته خيالي اوصاف پيدا کوي او ورپورې تړي يې، چې هېڅ حقيقت او واقعيت پکې نه وي، نو دا

هم پـه شـعر کې عيـب بالـه شي او د خيـال بېځايـه اسـتعمال بلـل کېږي.

تمثيل:

تمثيل دې ته وايي، چې شاعر او اديب يـو مضـمون يـايوه معنىٰ داسې بيان کړي چې اصلي صورت يې سترګو ته درېږي.

تمثيـل هم پـه شـعر کې يـو اساسـي جزګڼـل کېـږي او زښـت ډېر اهميت لـري، ارسطو وايـي چې شعر پـه تمثيـل او محاکـات ولاړ دی، نو که په کوم کلام کې دا شی نه وي هغه شعر نـه بلـل کېږي د همدې لامله پخپل کتاب الشعر کې ليکي چې يـو لـه هغـو شـيانو څخه چې انسـاني غرايـز بلـل کېږي د تقليـد حس او د تمثيـل ذوق دی، نو هر کله چې شعر هم يو ډول نقـل او تمثيـل دی د انسـان پـه طبيعت ارومرو اثر کوي او انسان ورځنې خوند و حظ اخلي، نـو د ارسطو په نظر به د شعر د تاثيرسبب تمثيل دی.

کوم شعر چې له تمثيل نه پکې کار اخستل کېږي هغه ديـوه رسم مثال لري چې بايد د موضوع دقيق نکات په نظر کې ونيول شي او له اصل سره مطابقت ولري.

په تمثيلي شعر کې کله دشعر موضوع يوه منظره يا واقعه وي او کلـه داحساسـاتو او تمـايلاتو تمثيـل پـه نظـر کـې وي پـه دغـه وروستي حصه کې شاعر له رسام څخه موفق دی او ځينې نفسـي کيفيات شته چې په رسم کې نه راځي او پـه شعر کې راځي ځينې تمثيلي اشعاردي چې شاعر پکې له تخيل څخه هم ډېر کـاراخلي،

مګر په ځينو کې يوازې تمثيل وي او له تخيل نه هېڅ کارنه وي اخستل شوی.

په ځينو مواردو کې د شعر لوی صفت همداوي چې تمثيل ښه قوي وي او حقيقت په نظرکې ښه مجسم شي.

د تمثيل په باب کې که د شعر ښه نمونه ګورئ، نو د ښاغلي رښتين د باغ ننداره وګورئ چې دکابل مجلې په (۱۷۶) ګڼه کې نشرشوې او د تمثيل پوره اقتدار پکې معلومېږي.

د تخيل زور او قوت که په پښتو اشعارو کې لټوئ، نو د ښاغلي خادم په اشعارو کې يې ښې ښې نمونې شته، د احساساتو او عواطفو صدق او تجلي د ښاغلي بېنوا په (بې وزلي شرق) کې وګورئ، چې د شاعر درد او رښتيانی تاثر پکې له ورا معلوم دی او په همدغه شي دې شعر لوړ قيمت پيدا کړی دی.

د دې بحث خلاصه:

د شعر او ادب اصلي عناصر او اساسي اجزا دمعنويت په لحاظ دا دي:

عاطفه، احساس، خيال تمثيل، نو په هر شعر کې چې دغه شيان يا يو له دغو څخه موجود وي هغه شعر دی او په انسان باندې اثرکوي په کوم شعرکې چې دغه شيان نشته او يوازې رنګين الفاظ او شعري صنعتونه پکې دي هغه لکه يو تش ښايسته لستونړی داسې وي او کوم حقيقي کيف پکې نه ليدل کېږي او ننداره به يې کوي، مګر څوك چې په شعر او ادب کې کومه معنیٰ

لتهوي هغه پرې نه قانع کېږي او يو له دغو معنوي اجزاو او عناصرو څخه پکې غواړي.

د پښتو اشعارو ته چې سړی ګوري او د صنعت او معنیٰ په لحاظ په کې غور کوي معلومېږي چې صنعت ته په ضمني نظر کتل شوي او د معنیٰ لورته زياته توجه موجوده ده، يعنې ضرور پکې يا نور عواطف او احساسات وي يا يو عالي تخيل او لوړه مفکوره پکې ليدل کېږي ياله ښه تمثيل او تصوير څخه پکې کاراخستل شوي وي او ځينې اشعار، خو لا داسې وي چې دغه ټول معنوي مزايا او ښېګڼې پکې سړی مومي او د بليغ او عالي ادب ښې نمونې يې ګڼلی شو.[1]

عاميانه بلاغت:

ځوکاله دمخه ديوه لوی سړي په مجلس کې د غرو د خلکو په پوهه او هوښياری خبرې کېدې، دې سړي چې د هېواد په يوه غرنۍ حصه کې ديوه ستر حاکم په حيث شپې ورځې تېرې کړې وې هغه خلك يې ډېر زيات ستايل او مکرر به يې ويل چې دوی په خبرو له هر چانه ښه پوهېږي، خو که څوك له دوی سره د دوی په ژبه وغږېږي او مفاهمه ورسره وکړي. په همدې غرو رغو کې داسې خلق شته چې سړی يې خبرو ته حيران پاته کېږي او د تعليم له خاوندانو نه يې په وينا کې څه فرق نه ليدل کېږي.

دا بحث لانه وقطع شوی چې د هماغه ځای څوتنه تور ږيږي او سپين ږيري راغلل او د مجلس خلك د دوی اوضاعو او خبرو ته د تېر بحث په اثرکې ښه متوجه شوه، چې ودرې دوی څه وايي؟ او

څنګه ګړېږي؟ دوی د خپل دغه حاکم له څه مودې مفارقت څخه چې د رنځورتیا په اثرکې پېښ شوی و خپل خپګان ښکاره کړ او بیا یې خواهش* وکړ، چې که صحت یې ښه وي بېرته ورشي او د دوی اداره پخپل لاس کې ونیسي، مګر دا مقصد یې په دې ډول ادا کړ، چې زمونږ په ملك کې مشهوره ده چې په یوه غره کې که تر(۷) کالو پورې د سړي غږ وانهورېدل شي د هغه غرو ماران ښاماران کېږي او پخپل مینځ کې یو له بله سره خوري، نو که ستاسې غږ هلته نه وي له مونږ نه بل شی جوړېږي او یو دبل غوښې خورو.

دې خبرې په ما اثر وکړ او زه یې دې لورې ته ملتف کړم چې عام خلك او هغه کسان چې په تورو ټکو نه پوهېږي او دفصاحت وبلاغت نوم یې هم نه دی اوریدلی پخپله وینا کې دبلاغت خاوندان دي او په خبرو کې یې شعري او ادبي کیف لیده شي.

وګورئ دغه سړی له یوه ادبي منطق او تمثیل او تشبیه نه څومره ښه کار واخیست او خپل مقصد او مطلب یې د بلاغت له اصولو سره سم داسې ادا کړ، چې د خپل مراد کنه او انتها یې حد ته ورسېده چې دیوه مقصد همدغه راز بیان ته بلاغت او ویونکي ته یې بلیغ ویل کېږي.

که څوك د پښتنو په جرګو او مرکو کې ناست وي او د دوی خطبې یې اورېدلي وي هغه ته به په عامیانه محاورو کې دغسې

* دښاعلي (مجروح)،(بېنوا)،(خادم)،(رښتین) اشعار د دې خبرې تصدیق په ښه شان کولی شي.

ډېرې نمونې يادې وي او دا بـه ورتـه معلومـه وي، چې پښـتانه پخپلو مرکو کې هر وخت لـه دغسې ښوښو تمثيلونو او ملي رواياتو کار اخلي. د خپل مقصد دپاره لومړی يو موافق تمثيل او ادبي استدلال پيدا کوي بيا خپله خبره پرې سپروي، د دوی دبلاغت زور او قوت په همدغو تمثيلو او رواياتو يا متلونو کې وي او تشبيهات او استعارې يې هم خورا قوي وي، هغه څوك چې په مرکو کې د خبرو حق لري او د ملي مجالسو خطيبان او بلغا بلل کېږي د خپل مقصد له شروع نه دمخه يو حکايت کوي يا لـه ملي رواياتو او عنعناتو څخه د خپل بيان دپاره يو ښه تمهيد پيداکوي وروسته بيا خپل مقصد ته راځي او خپل مطلب بيانوي، نو پـه دې صورت کې د دوی وينا دومره قوت مومي چې څوك ورځنې انکارنشي کولی او هر څوك يې په معقوليت باور کوي. کـه څوك پـه دې مجلس کې د دوی د خبرې ترديد کوي او مخالفه نظريه قايموي هغه مجبور دی، چې د ده مدعا پـه خلاف بـه يو قوي تمهيد او حکايت پيدا کوي او خپله خبره بـه قوي ښيي. پـه دې وخت کې نو يوه ادبي مبارزه شروع شي او د ميدان وړلو دپاره زيات فصاحت او بلاغت پـه کار دی، مګر هغـه بلاغت چې عوام پرې پوهېږي او پـه عاميانه ادب کې ځای لري. پـه همدغـه قوت د مرکو مشران او وکيلان غټې خبرې اواروي او هرڅوك پخپل قوي منطق او ادبي استدلال قانع کوي. دپښتنو دمشرۍ راز هم په همدې کې دی، چې سړی بايد لـه ملي عنعناتو او رواياتو نـه ښه خبر وي، هغه خبرې چې دوی پرې قانع کېږي او هغه استدلال چې

د دوی په افکارو او روحیاتو قوي اثرلري ځانته معلوم کاندې دغه راز خبرې ښايي چې مونږ او تاسې ته هېڅ ښکاره شي، مګر په عامه طبقه ډېر اثر کوي، په ځينو مجالسو کې چې زه ناست وم او هلته د پښتنو د روغې د اصولو پوهان راټول شوي وو. ډېر ځله مې په داسې مواردو کې چې خلك به يې د خپلو عزيزانو احترام ته رابلل او دابه يې ورته ويل چې خپل کام اوخپل کام او خپلو عزيزانو ته په سپکه مه ګوري يو د بل عذر قبلوي او ننواتو ته په درنه سترګه ګوري، د يوه منلي او مسلم دليل په ډول به يې ويل چې لوخې د خپل کام سپکه غوښته سر يې په درياب کې وچ شو. دې خبرې به خلك ډېر متحس کړه او زيات تاثير به يې وکړ، زه د دې خبرې په سرو برنه يم خبرچې عنعنوي اصل او اساس به يې څه وي؟ مګر لوخې چې ګورم ربښتيا په اوبو کې ولاړې وي او سرونه يې وچ وي، نو دا خبرې که څه هم څه اصل او حقيقت ونلري تاثير، خو لري او له يوې ډېرې صحيح فلسفې نه په عوامو باندې زيات اثرکوي.

که څوك غواړي چې خپل مخاطب او اوريدونکي د خپلو خبرو له تاثير لاندې راولي، نو بايد له هغه سره داسې وغږېږي چې منطق او ادب يې په هغه تاثير وکړي. تشبيهات او استعارات، تخيل او تصوير، استدلال او استشهاد يې د هغه له فکر او ذوق سره سم وي او په نظرکې يې له مسلمانو څخه وي.

زمونږ ادبا او شعرا بايد دې خواته ملتفت وي او په خپل شعراو ادب کې له عاميانه بلاغت نه چې د عوامو په ويناو، متلونو او

روایاتو، قصو او افسانو کې ځای لري پوره کار واخلي، په هغو تشبیهاتو او استعارو خپل کلام رنګین کړي چې دوی ورسره اشنادي او پرې پوهېږي چې زمونږ ادب هم ملي رنګ پیدا کوي او د ملت په ذوق برابر شي.

د پښتو لنډۍ او چاربیتې چې په هر چاښې لګېږي او عمومي مقبولیت لري یو سبب یې همدغه دی چې له عامیانه بلاغت نه پکې کار اخیستلی شو او کلمات وتعبیرات داسې دي چې عام خلق پرې ښه پوهېدلی شي او هېڅ نا اشنایي پکې نه ګوري وینا یې هم د حال له مقتضا سره سمه وي او له حیات سره پوره تطبیق لري دمثال په ډول به یو څولنډۍ هم راوړو.

د پښتو څو لنډۍ:

کله چې مونږ کوچیانی لنډۍ او د ګوچیانو ټپې اورو پوهېږو چې دا لنډۍ د کوچیانو له حال او حیات سره څومره اتصال لري او د دوی حیاتي وضعیت څنګه ښه تصویروي لکه دا لنډۍ:

اوښـــــانو بیــــا غـــــاړې کــــړې کـــــړې
چې پرې سپرې دي سپینې خولې زېړ پېزوانونه

که چاکله د کوچیانو روانې کډې لیدلي وي چې په اوښانو باندې پښتنې پېغلې سپرې وي او اوښان یوه خوا بله خوا غاړه کړوي او ترشاګوري هغه د دې لنډۍ په بلاغتي کیف ښه پوهیدلی شي چې دلته ویونکي څه شاعرانه او ساحرانه مهارت خرڅ کړیدی، چې له یوې خوا دغه منظره او وضعیت ډېر ښه تمثیلوي او له بلې خوادې

خبرې ته هم تلميح او اشارت کوي چې اوښان هم ددغو پېغلو د ښايست او جمال احساس کوي او د دوی ننداره ته مخ راګرځوي.

په دغسې مواردو کې چې مطلب د دغو پېغلو ستاينه ده ښايي چې ډېر تعبيرات پيدا شي، مګر هر تعبير به دکوچيانوله حال او حيات سره دغومره موافق نه وي او نه به پکې دغومره بلاغت موجود وي.

په يوه بله لنډۍ کې يوه کوچۍ پېغله خپل اشنا ته وايي:

تـــر دې خـــروړي ســـپې راتېـــر شـــه
تـــر دې ملالـــۍ خـــولې بـــه زه درتېـــره شـــمه

په دې لنډۍ کې يو شرط او تعليق ليدل کېږي، چې بايد مين يې پرځای کړي او د ملالۍ خولې په مقابل کې يو ګران کار قبول کړي، چې هغه له خروړي سپي څخه تېريدل دي. په دې ځای کې البته ډېر مشکل شرطونه پيدا کېده چې بايد په مين تحميل شوي وای، مګر د کوچيانو له حال او ژوند سره به يې دغومره موافقت نه درلود لکه چې دا شرط يې لري.

يوه کوچۍ پېغله بايد هر څوك له خپل خروړي سپي څخه وډار کړي او خپل سپی لکه لېوه يا زمری خلکو ته وښيي. دلته ټوپك يا توپونه يادول له حيات سره مناسبت او موافقت نلري او نه دغه ادبي لطف پکې شته چې د خروړي سپي په لفظ کې موجود دی.

دا د همدغه لفظ اثر دی چې ځينې د تصوف خاوندان له دې لنډۍ نه د حقيقت په نامه يوه بله معنیٰ اخلي او وايي چې خروړی سپی نفس دی او له دې نه تېريدل خدای ته رسېدل دي که دلته

توپ او توپخانې يادې شوې وای د دغسې تاويل دپاره به هم څه مجال نه و او دومره ظرفيت په دې لنډۍ کې نه پيدا کېده.

د دې لنډۍ په ځواب کې يوه د تورې خاوند او توريالی مين خپلې معشوقې ته وايي:

د سپينې خولې تن راته کېده
که د چړو په څوکو لار وي دربه شمه

دا هم يو بليغ تعبير دی او له ده سره مناسب ايسي، ځکه دچړو په څوکو تېرېدل انتهايي مشکلات قبلول دي او سړی پوهېږي، چې د دغسې سختې لارې يون دومره ګران دی چې له خوروړو سپو تېرېدل ورته هېڅ دي او څوك چې دا قبلوي هغه په خوروړو سپيو هم نه ايسارېږي.

که سړی په شعر و ادب کې ښه غور وکړي د دې فن ټوله ساحري په يوه ښه او بليغ تعبير کې مضمره ده که څوك د خپل مقصد دپاره يو قوي او لطيف تعبير ومومي چې مبتذل او پيکه نه وي، دې سړی په يقين سره د شعر او ادب حق په ځای کړی او د بلاغت سکه يې قايمه کړيده. په دې تعبير کې دانه ده لازمه چې ارومرو به پکې اغراق او مبالغه وي، بلکې لازمه ده چې لطف او ملاحت او حسن به پکې وي او يو نوی تعبير او ښه تصوير ورته ويل کېږي، لکه په دې لنډۍ کې:

مخ په مړونـد کلـه پټېږي
ظالمه ياره سلامي ولاړه يمه

وګورئ دلته يوازې يو ښه تصوير او ښه تعبير په سړي اثرکوي. دا

د حياناكو پېغلو عادت دی چې منګی به يې په اوږه وي او ګودر له به ځي، نو چې څوك نارينه په مخه ورشي خپل مړوند مخې ته نيسي او درېږي، په دې وضعيت ښايي چې کوم اشنا متاثر شوی وي او څه ګله يې ورلېږلي وي، نو دا ورته وايي چې زه تاته سلامي ولاړه يم هسې نه چې خپل مخ پټوم، ځکه چې مخ په مړوند نه پټېږي. رښتيا وايي لمر چاپه ګوته نه دی پټ کړی دا به د سلامي په وضعيت ولاړه وي.

په يوه بله لنډۍ کې يو مين د خپلې ليلیٰ په پوزه سره نتکۍ ګوري او سپينې خولې ته يې زړه کېږي، نو خپله ارزو په دې ډول ورته څرګندوي:

ستا پـه نتکـۍ کـې شـيطان ناسـت دی
هـره شـيبه مـې سـتا خـولګۍ تـه لمسـوينه

داخو معلومه خبره ده چې دی په چل کې ورځني خوله غواړي مګر که ورته ووايي چې خوله راکړه يا مې ستا خولې ته ډېر زړه کېږي دابه يوه بې لطفه غوښتنه وي او شعر به نه وي، نو دا د شاعر کار دی، چې په دې خبره کې خوند پيدا کړي او شعر ورځني جوړ کاندي، نو اول نتکۍ ستايي بيا پکې شيطان کښېښوي، وروسته تردې نو ورته وايي چې ستاله خپله کوره دی چې ما په کراره نه پرېږدي او ستا خولګۍ ته مې لمسوي. ښايي چې خبرې د شعري سحر په مرسته په هغې اثر کړی وي او هغې هم ويلي وي:
د سپينې خولې واك مې درکړی......

په پښتو کې اکثره لنډۍ داسې وي چې دغه راز نازکي او باریکې هم پکې نه وي او نه له دغسې پیرایو نه پکې کار اخستل شوی وي، مګر په زړه خوږې لګي او ښه لطف لري لکه چې یو مین خپلې مینې ته وایي:

که دنیایي شرمونه نه وای
تا به منګی ووړ زه به تش درسره تلمه

دا لنډۍ ځومره ساده ده چې هېڅ صنعت هېڅ تخیل پکې نشته او بې له تشو تللو هغه هم هله چې دنیایي شرم نه وای نور څه نه لري، مګر مینه او محبت پکې ځای لري او د عاطفې ترجماني کوي، نو د محبت په لاره او د مینې د پاره تش تګ، بلکې د تګ ارزو هم لطف لري او په زړه اثر کوي.

په یوه بله لنډۍ کې یو عاشق خپلې معشوقې ته پیغام استوي چې زه ستا د خولګۍ په امید درځم او په هرقیمت چې وي غواړم یې وایي:

که مې اجل ستا په خولګۍ وي
سبا کفن په سر ترم تاله درځمه

***

په دې لنډۍ کې هم د تشبیهاتو او نازکخیالۍ څه رنګ نشته، مګر رنګ یې څه کوې خوند یې ګوره! د خپلې محبوبې بورجل ته به ډېر خلك په مختلفو لارو تللي وي، خو په دغه ډول چې د دې لنډۍ خاوند او ویونکي ورځي بل څوك به نه وي ورغلي هر څوك چې چېرته ځي او سفرکوي، نو د لارې توښه او د سفر سامان له

ځانـه سـره اخلـي، مګـر دی کفـن پـه سـرتړي او روانېـږي، دا تـګ شاعرانه تګ دی چې بې له شاعره دبل چا ورته نه پـام کېـږي او ده به هم له پتنګه زده کړي وي.

د مینـي او محبت خبـرې کـه هـر څـومره سـاده او بـې سـاختـه وي هغـو مره ښـې وي پـه يـوه لنډۍ کې يـو مـين خپلـې مینـې تـه دکـور ورانۍ ښـېرا کوي او ورته وايي:

کــــور دې نــــړدې دیــــدن دې لــــرې
دېوال دې رنګ شـه چـې وړیـا دې ووینمـه

مګـر سـړی پـوهېږي چې دا ښـېرا لـه مینـې او محبتـه ده او پـه دې ښیراو کې عشـق او محبت مضمر دی داهـم هماغـه شـان ښـېرا دي لکه چې يوه مينه خپل مين ته وايي:

تــــوتې تــــوتې پــــه تــــورو راشــــې
چــې پرهارونــه دې ګنــډم خولــه درکومــه

***

نوکوم زخمونه چې دغسې ملهم پیدا کوي سړی به پرې ولـې نـه خوشحالېږي او ولې به دغسې ښې دعاګانې ښیرا بولي؟ هم داده چې د مینې اومحبت خبرې ډېرې خوږې دي کـه داخبره هـر څـومره مکـرره شـي بـد مـه وړئ، ځکـه چـې مینـه پـه همـدغو مکـررو توصيفونو ارزي.

په کومه خبره کې چې د مينې او محبت جلوه وي هغـه کـه پـه هـر عبارت وي شعر دی او همدغسې خبرو ته شعر ويل کېږي.

يوه معشوقه بې له کومې تشبيه او استعاري خپل مين ته وايي:

ســــــترګې مــــــې تاتــــــه تــــــورولې
چـــې تـــه رانغلـــې پـــه ســـالويې پاکومـــه

***

څوك چې په مينه او محبت پوهېږي او د شعر حقيقت او هويت ته رسېدلي وي هغه به دا لنډۍ هېڅكله هېره نه كړي او د لوړو اشعارو نمونه به يې وګڼي، ځكه چې د عشق او محبت په عالم كې چاته سترګې تورول او د هغه د نه راتلو په سبب يې بېرته پاكول ډېر لوړ قيمت لري.

يو بل ځای يو ارمانجن مين وايي:

زمـــا جانـــان دې راســــــــــــــره وي
پـــه مـــا دې تيـــرې د مېـــرو راچلوينـــه

سړی چې ګوري ډېر خلكويني چې د پيسو دپاره تېرې چلوي او څوك ورته هېڅ نه ملتفت كېږي، مګر يو مين چې د خپل جانان د وصال په مقابل كې تيرو چلولو ته تن ږدي، د ده نارواوړې تيرې د عشق او شعر په ماڼۍ كې لكېږي او يو يادګار ورځنې پاته كېږي.

پای

نوی سبک او نوی ادب

د خدای قانون

مونږ د خپلو کورونو له څنګه په دېره کې ناست وو. له پاسه یو لاروی راغی، د ونی ډډ ته یې ډډه ولګوله، ډوډۍ یې له ملا نه پرانیستله په مزه مزه یې له څه شي سره خوړله مونږه ډېر وږي تږي وو، هغه ځان موړ کړ او یخې اوبه یې وڅکلې، مونږ روژه وو هغه بوزه وه، ځکه چې په مسافرو باندې روژې نشته.

لاروي وویل: ماته د خوړلو اجازه شته تاسو ته نشته.

ماته خدای خواړه اوبه رواکړي دي په تاسو یې ایسار کړي دي.

دا د خدای قانون دی، د دې قانون په رمز او معنی تاسې نه پوهېږئ.

د خدای کارونه بې حکمته نه دي.

تاسې د دغه عملي تعلیم په اصلي معنیٰ ښه فکر وکړئ! تاسې ولې وږي یاست زه ولې موړ یم؟

زه په کار او مقصد پسې روان یم، ناست نه یم زما په ژوند کې دربدل نشته، ځکه ما نه وږی کوي.

تاسې ځای په ځای پراته یاست ستاسې حرکت لنډ دی، ځکه یې وږي کړئ.

تاسې د خدای قانون منلی دی، مګر پوه شوی پرې نه یاست. زه د دې دپاره راو ګرزېدم، چې تاسې پوه کړم او له لوږې نجات ومومئ.

پاڅېږئ روان شئ او لرې ځای په نظر کې ونیسئ لوږه او تنده په توقف او سکون کې ده په حرکت کې نشته.

د کار فکر

دکور مېرمن ناروغه وه، د دوا پیسې نه وې، غله خلاصه وه ماشومان وږي وو، په کور کې څه نه وو پاته چې پیسې پرنغدې شي.
د کور خاوند یوه ورځ په پور پسې وګرځېده دوستانو، اشنایانو خپلوانو هېڅ ورنکړه، بله روځ په ګدایۍ پسې ووت، د سخیانو او غنیانو له کورونو نه نا امیده راغی.
دریمه ورځ ورته د کار فکر پیدا شو کار ته یې ملا وتړله په کار پسې روان شو، کار یې وکړ په دغه ورځ یې کورته دوا او ډوډۍ راوړه د کورمېرمن او ماشومان ډېرخوشحاله شوه.
چې رنځور جوړ شي او وږی موړ شي له دېنه لویه خوشحالي بله نشته.

که څوك خوشحالي غواړي په کار کې دې ولټوي.
د رنځورانو علاج په کار باندې کېږي.
چې وږي مړوي هغه کار دی.
چې سړی خوار شي او خپلوان ترېنه لاس واخلي.
چې څوك پور ورنکړي او اشنایان نا اشنا شي.
چې سخیان ورته ووایي خدای دې درکړي.
چې له هر چا او له هرې خوا ناامیده شي.

په دغه وخت کې کار په کار بېږي.
پلار خپل ځوی ته تر یوه وخته ډوډۍ ورکوي بیا یې له ځانه بېلوي.
چې ځوی لوی شو بیا مور هم شیدې نه ورکوي.
مګر د کار مهربانې او احسان په هر وخت کې وي.
د کار برکت په هېڅ کې نشته.
هغه چې د خان مزدوري کوي خان څه نه ورکوي کار یې ورکوي.
نو راشه، د کار سړی شه!
د کار سړی او د سردار سړی ډېر فرق لري.

زه خبرنه وم

له خوبه راويښ شوم ډېر وږی وم.

تا زما لـه سرلاندې ډوډۍ ايښې وه مانـه ليده پـه دسترخان کې پټه وه.

ما ستا دسترخان ونه لټاوه د خلقو درګاه ته ودرېدم.

زه خبرنه وم چې ډوډۍ زمالـه پښـولاندې ده او مـا پـردي کـور تـه لاس نيولی دی.

زه ډېر وروسته پـوه شـوم، چې د ځمکې دسترخان لـه ډوډۍ ډك دی او زه ګدايی کوم.

که زه پوه وای ما به د ډوډۍ دپاره ځانته دومره باداران نه پيدا کول.

زه ستا د درګاه د خاورو په قدر پوه نشوم زه نه وم خبر چې پـدې خاورو کې هرڅه شته.

هو! تـا زمـونږ دپـاره ډېرڅـه پيـدا کړېدي، مګـر مـونږ نـه يـو پـوه شوي.

لکه چې د ځمکې د تیرو د پاره ډکې ویالې او ډك سیندونه بهیږي د ورو د پاره هم په هره پوله ډوډۍ ایښې ده.

هلئ! زر کوئ! دغه وږي فقیران خبرکړئ، چې د خدای دسترخان ولتوي.

ټول نعمتونه همد غلته دي.

له خلقو سره بې له کاره او بې له زیاره څه نشته.

تاسې د خدای په نامه له چانه څه مه غواړئ.

د خدای په نامه څه ورکړئ، ځکه چې خدای تاسو ته هرڅه درکړیدي. که تاسې هر څه ولټوئ په دغو خاورو کې یې ومومئ.

په لټولو هر څه پیداکیږي.

که تاسې وزګار کښېنئ اوهر څه له ځانه وغواړئ هر څه شته که ګدایي کوئ هېڅ نشته.

د خیرخاوند

هغه خپله غوا په پولو او لښتیو پووله.

دهقانان پوهېدل چې دی پردی کښت په غوا باندې نه خوري.

غوا به کله کله د خلقو کښت ته خوله اچوله، مګر ده یې جلب نیوه.

دغه لږ زیان د قصد له مخې نه نه و، ځکه چاڅه نه ویل.

د غوا خاوند پوهېده چې په پولو او لښتیو باندې غوا ښه مړېږي.

که غوا خوشې وي او پردۍ شوتله خوري یا ټنډېږي یا لنډۍ او بوچۍ کور ته راځي. د ده غوا کټاره نه وه، ډېرې ښې شودې یې کولې، هر چا به ویل چې ډېره ښه غوا ده، د غوا شودې او شرومبې هغه یواځې نه خوړلې د مېلمنو، د مسافرو، د همسایه ګانو برخه هم پکې وه.

خلقوویل: دا سړی ډېر ښه سړی دی دا کور د خیر او برکت کور دی.

هو! څوك چې خپل نفس دغسې وساتي او جلب یې خوشې نکړي هغه د خیر او برکت خاوند دی.

د هغه ضرر چا ته نه رسېږي خیر یې رسېږي.

د هغه غوا هم وږې نه پاته کېږي او شودې یې ډېرې دي.

ديموکراسي

په شفتالو کې زړی دی په زړي کې د شفتالو ونه ده، د غنمو په وړو کې دانې شته په دانو کې همدغسې وړی شته.

په چرګه کې هګۍ ده په هګۍ کې چرګه.

دغه يوه دانه پندانه چې ګورې تېل او پلته دواړه لري او په حقيقت کې بله ډيوه ده، مګر ستا سترګې پټې دي دغه رڼا نه ويني.

ته نه يې خبر چې په يوه دانه او په يوه څاڅکي کې عالمونه پراته دي.

ته پخپله هم دغنم په دانه کې ويده وې بيا دې په يوه څاڅکي او بوکې لامبو وهله نن ځانته لوی سړی وايې او په لويه بېړۍ کې ناست په لويو سيندونو کې حرکت کوې.

څه شی چې ته وړوکی ګڼې هغه هم لوی دی.

يا هغه چې تاته لوی ښکاري هغه هم لوی دی.

ته ونه لويه ګڼې هغه په يوه زړي کې ده.

تاته زړی وړوکی معلومېږي په هغه کې غټه ونه ځای شوې ده، دغه غټه هنداونه چې ګورې کال ته نشي پاته کېدای او عمر يې ډېر لږ دی.

دغه د هندوانې کوچنی زړی تاته هر کال تازه هندوانې درکوي.

د زړي قيمت له هندوانې نه لږ نه دی.

هنداونــه پــه زړي کــې ســاتلې ده کــه زړی ورك شــو هندوانــه وركېږي.
که میندې او پلرونه خپل واړه ماشومان ساتي واړه او کوچني هم قام او ټبر ساتي.
نو راشه! هېڅ شی وړوکی او کوچنی مه ګڼه، ځکه چې دلته غټ او کوچنی لوی او وړوکی نشته ټول برابر دي یوا ځې خدای لوی دی او بس.
د نن ورځې دیموکراسي له همدغسې کتنې پیدا شوه او د ډېر دقت نتیجه ده.

عشق

ته له ډېرقوت او ډېرو لښکرو سره په دغه ښار راغلې.

د دې ښار له خلقو سره دې ډېر جنګونه وکړه.

له دې خوا له هغې خوا ډېر خلق و وژل شوه، ډېرې وینې تویې شوې، ډېرې ککرۍ له پښو لاندې شوې.

ستا مخه چا ونشوه نیولی.

تا د ډېرو مړو په سرونو پښې کېښودې او په ډېر قوت له خپلو لښکرو سره د لوی فاتح په شان ښار ته راننوتلې.

ته ډېر په قار وې تا غوښتل، چې ښار لوټ کړې او قتل عام جوړ کړې، مګر دا کار تا ونشو کړای.

ستامخې ته د ښار یو ښکلې پېغله راغله ستا زړه یې ویووړ.

تاخپل زړه د هغې له پنجو خلاص نکړای شو او له خپل ټول قوت سره يوې پېغلې ته تسليم شوې.
تاپه ځان باندې د يو فاتح ګمان کاوه، مګر فاتح بل څوک و.
ته نه وې خبر چې دننه په ښار کې بل راز قوت موجود دی.
تاپه ډېر زور او قوت ځان اسير کړ او د خپل اسارت دپاره دې ډېرې قربانۍ ورکړې.
که له تا سره دغه قوت نه وای او شکست دې خوړلی وای ته نه اسيرکېدی، دعشق مقام ته رسېدل څه اسانه کار نه دی.
ته اوس دا ښار نشې لوټولی، دا خلق نشې وژلی، ځکه چې عشق او محبت اجازه نه در کوي.
ته بايد د دوی خدمت وکړې او د دوی خدمتګار شې.
هو! عشق له پادشاهانو نه خدمتګاران جوړولی شي.
دلته سکندر بل راز کېږي او د جهانګېرۍ حرص نه پاته کېږي.
سنګر څوك نشي ماتولی دلته زور او قوت ماتېږي.

عمل

هغه خپله امساټکوله او بازار ته راغی.
په سترګو یې څه نه لیدل، خو په نامه یې هرڅه پېژندل.
له ده نه خپلو ماشومانو وځکي غوښتې وې.
دی په وځکو پسې راغلی و.
دغسې ډېر ړانده بازار ته راځي او څه اخلي.
دکانداران دهغوی په سترګو کې خاورې اچوي او پردي مالونه ورکوي.
ده ته یې هم له خاورو نه ډکې وځکې ورکړې او هرڅه پکې ګډ وو.
هغه روان وو او ځولۍ یې له لاسه خوشې شوه.
د هغه ارزو له خاورو سره برابره شوه.
هغه د زمکې په سرلاس وګرزاوه او هر څه یې ټول کړه.
هغه نه پوهېده چې خپل کور ته څه شی وړي؟
ده غوندې ډېر ړانده دلته راځي او له ځانه سره څه وړي، چې د وړلو نه دي.
هو! د ړندو عمل همدغسې وي.

د ایمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی

چې ورکوکی و له شیشکو او پېریانو ډارېده.

چې لږ غوندې غټ شو د ملاصاحب له ډاره په سبق نه پوهېده په کوروکلي کې له غلیمانو په ښار کې له پولیسانو، د ایمان ځای زړه دی او دی ډېر بې زړه دی.

د شپې په خوب کې هم ډارېږي او خپسکی یې نیسي.

لویه خدایه! په کوم زړه کې چې دومره وېره وي ستا وېره ډېره نه ځایېږي، ستا خوف ته ډېر لږ ځای پاته کېږي.

که ستا ډار او د ظالمانو ډار په یو زړه کې یو شان موجود وي له دېنه لویه ګناه بله نشته.

کاشکې دوی یوازې له تا ډارېدلی او ستا دښمنانو ډار یې په زړه کې نه وای.

د خلقو ډار ستا وېره په زړونو کې کموي او ایمان ته زیان رسوي.

ستا ضعیفه بنده ګان یوازې له تانه نه وېرېږي له نورو نه هم وېرېږي دوی اوس د زورورو له ډاره حق نشي ویلی او ته دحق طرفداریې.

ته په دروغو خپه کېږې دوی له ډاره رښتیا نشي ویلی.

ستا ظلم نه دی خوښ دوی له وېرې د ظالمانو خدمتونه او صفتونه کوي.

هغه مسلمان چېرته دی چې یوازې له تا ډارېږي او بس.

ستا بنده باید د ډاربنده وي. د نمرود له ډاره یې سترګه ونه سوزي د فرعون په مقابل کې مغلوب نشي، له مرګه ونه وېرېږي.

زمونږ باغ

د دې باغ ونې ټولې زړې دي، ډډونه او ښاخونه يې وچ دي په ميوو کې يې زښت ډېر فرق راغلی دی، ميوو لاځه چې سيوری هم نيم نه دی پاته، تازګي نشته، خيابانونه او چمنونه خراب دي باغ ټول اغزو او ناکاره بوټو نيولی دی.

د ګلانو يو نيم بوټی که وي هغه دربو او کبلو لاندې کړيدي دلته اوس طوطيان او بلبلې نه راځي، پدې چمن کې اوس ځاروي ځري، د ونو پاڼې په پسرلي کې زېړې ښکاري دا ونې د وهلو دي.

د دې زړو ونو نيلو او ريښو ټوله ځمکه نيولې ده د ځمکې قوت يې ډېر کم کړيدی، مګر ځانګو او ښاخونو ته يې فايده ډېره لږه رسېږي، دا ونې اوس بې ثمره او بې حاصله دي.

د باغ خاوند بايد ټولې له بيخه وباسي، په ځای يې نوی نيالګي کېږدي. مونږ بايد ډېر انتظار وکاږو، چې دلته بيا سيوری او ميوه پيدا شي، په دې باغ و بڼ کې بيا تازه ګي ووينو، که ماليار کال په کال چينجنې زړې ونې ايستلی او نوي نيالګي يې په ځای اېښودلی باغ به اوس هم هماغسې سمسور و.

د باغ عمر او د ونو عمر به يو شان نه و.

ونې به ورکېدی باغ به نه ورکېده.

اجتماعي ژوند به له فردي او شخصي ژوند نه نه قربانيده.

ځوك چې زړې ونې په باغ کې ساتي باغ به يې همدغسې وي.

بې تميزي

ډېر ښه اس و ، خو د بې تميزو په لاس کې وو.
ځوك يې په قدر پوه نشو ه باوغان پرې موړه کېښوده.
د يابو کار يې ترې واخيست.
هغه خبر نه و ، چې دغسې اس د پادشاهانو په کمند کې هم نشته او قيمت يې ډېر زيات دی.
چېرته چې علم او فراست نه وي خلق د اس او يابو فرق نشي کولی هلته عربي اسونه له موړو لاندې زخميان شي او د خرو په غاړه د زرو کتيوری وي.
په دغسې وخت کې چې عمومي شعور ړوند وي او څه نهويني.
حافظ د خلقو د بې تميزي اعلان کوي:

اسپ تازی شده مجروح بزير پالان
طوق زرين همه در گردن خر می بينم

د ظالم فلسفه

یو سړی د غلیمانو په خوله شل کاله بندي شو.

هر چا به ویل: حاکم ناروا وکړه. دومره ظلم هېڅوك نه کوي.

دلته عدالت نشته، قانون ته څوك نه ګوري، په بډو او رشوتونو هرڅه کېږي، مونږ له دې حاکم سره نور ګذران نشو کولی.

بندي چې له زندان نه را ووت د هنر او کمال نوم یې په وطن کې خپور شو او ډېر د کارسړی وخوت.

حاکم ویل: زه پوهېدم چې دی بې ګناه دی، مګر که مادی نه وای بندي کړی غلیمانو واژه یا به ده څوك وژلي و، ده بې زندانه ژوند نشو کولی د ده حیات په خطر کې و، د ده دغه هنر او کمال د زندان برکت دی که دی پوه شي ماله ده سره ډېر لوی احسان کړی دی، انسان پخپل خیر و شر نه پوهېږي، ډېرځله په ښوباندې د بدو ګمان کوي.

که دی پوه شي بندیتوب د ده دپاره خیر و، ما د ده خیر په زندان کې لیده.

ډېرکارونه دي چې په ظاهره بد معلومېږي په حقیقت کې ښه وي د خلقو په نظر کې ظلم وي چې فلسفه یې ولټوي رحم او دلسوزي وي.

ناپوهه خلق خیرخواهان نه پیژني، په احسان نه پوهېږي، دوستي ورته دښمني ښکاري په مدرسه باندې د زندان ګمان کوي.

مونږ د دوی په خوشحالۍ پسې نه ګرزو د دوی په خیر پسې ګرزو.

دوی پخپل خیر نه پوهېږي او خپل خیر نشي سنجولی.

خاص مجلس و، ټول غلي ناست وو، يو هم خبر نه و چې څه به وايي؟ دومره پوهېدل چې مطلب ډېر مهم دی.

پس له څه قدر سکوت نه، هغه وويل: غير له سرو او سپينو ډېر قيمت بها نه شته، چې جواهر او الماس هغومره قېمت نلري.

حکومت بايد هغه ډېر ټينګ وساتي.

که هغه و، هر څه شته، که هغه نه وهېڅ نشته، دحکومت اساس او بنياد هماغه دی، بې له هغه حکومت نشي قايمېدلی.

د خزانو ساتنه هغومره ضرورنه ده، د هغه شي ساتل فرض دي.

د سياست په دنياکې هېڅ شی هغومره قيمت نلري.

په دې خبره ټول په فکر کې شوه.

چا ګمان کاوه چې مراد عدالت دی حکومت بايد دغه شی ډېر ټينګ وساتي او له الماس نه يې بهتر وګڼي.

د ځينو دا خيال و، چې د مملکت استقلال له هر څه نه زيات قيمت لري. يو سياستمدار بايد د همدغه شي د ساتلو ډېره ټينګه توصيه وکړي.

څه نورو تصور کاوه چې مقصد دملت خوشحالي ده.

ديوه ديموکرات حکومت اساس همدغه دی جواهر او الماس دومره قيمت نلري.

پس له يو څه وقفې هغه خپل مطلب ښکاره کړ.

هغه پوهېده چې زما په خبرو پوهېدل څه اسانه کار نه دی.

هغه وویل: د حکومت ډار باید ډېر ټینګ وساتل شي او حاکمان له ډېر تشدد نه کار واخلي. د حکومت ډار که د خلقو په سترګو کې و خزانو ته څوك کاږه نشي کتلی له ګدامونو نه مړك هم غله نشي وړلی، سره او سپین که په ډاګ پراته وي څوك ورته نه ګوري. که دا ویره د خلقو په زړه کې وه ظلم ته به عدالت وایي بې رحمي به رحم ګڼي.

که ډار نه و او خلق سپین سترګې شوه، نو بیا ګذاره ډېر مشکله ده.

تاسې کوښښ وکړئ، چې دغه ډار د خلقو په زړونو او سترګو کې وساتئ او دا قیمت بها څیز ضایع نشي، د دې شي په قیمت باندې ښه پوه شي!

دا هغه شی دی چې په وینو تویولو، په کورونو ورانولو، په مالونو لوټولو لاس ته راغلي دي تاسې یې په اسانه مه ورکوئ!

اصلي غل

ستا خوښه چې غل ورته وايې که د غلو مل؟ زه يې غل بولم.
د دې غله لاس قاضي يا مفتي نشي پرېکولی.
د ده له لاسه هر څه کېږي او ډېر قوت ورسره دی.
حاکمان ده ته څه نشي ويلی.
د پوليسانو زور په ده نه رسېږي.
د دې غله احترام قوماندان هم کوي.
دا غل ډېر زورور غل دی.
د ده مخه څوك د ورځې هم نشي نيولی.
دی د سرکار په مال کې هم برخه لري او په خزانه شريك دی.
په ده باندې حقه شاهدي اداکول ډېر ګران کار دی.
په ده باندې هېڅوك دعوه نشي کولی.
ده ته يوائې زه غل ويلی شم او بس.
دا هغه غل دی چې له سترګو نه رانجه نه پټوي سترګې پټوي.
غله پيسې پټوي.
دې غله پټوي. خيانتونه پټوي، ظلمونه پټوي.
اصلي غل همدغه دی.
نور غله د ده په سيوري کې پټ دي.
ترڅو دی ورك نشي غله نه ورکېږي.

د غلو منطق

له ورځې نه شپه ښه ده او له رڼا نه تورتم.
شپه د راحت دپاره ده ورځ د زحمت دپاره.
د عيش او عشرت وخت شپه ده.
سازونه سرودونه په شپه کې وي.
وصالونه په شپه کې صورت نيسي.
ساقي او شاهد د شپې ښه ښکاره کېږي.
بزمي محفلونه د شپې وي.
د حيات اوبه په تورتم کې دي.
په تياره کې د ستر او پرده پوشۍ راز پټ دی.
تاسې د تورتم په قدر نه پوهېږئ.
شپې لکه د خوبانو زلفې چې هر څومره اوږدې وي هغومره ښې وي.
په سپينو مخونو باندې بايد تورې زلفې خورې وي.
ښکلې او ښايسته مېرمنې په تورو پردو کې پټې ښې دي.
مونږ او دوی د پردې ترشا په تياره کې هر څه کولی شو.

که زمونږ له عملونو پرده لرې شوه او هر چا په رڼا کې ولیدو مونږ ته به په نفرت وګوري.

زمونږ د پاره شپه ډېره ښه ده.

تاسې کوښښ وکړئ، چې د ورځې هم تورتم او تیاره وي.

د وهم او خوف تیاره د ورځو رڼا کموي.

له ظلم سره ظلمت او تورتم تړلی دی.

د وړو خلقو په سترګو باندې توره شپه وي.

د ناپوهۍ تیاره له شپې نه کمه نه ده.

باید تل ترتله تیاره وي، ځکه چې د حیات اوبه په تورتم کې دي.

د غلو ډیوه

سپوږمۍ ورکه شوه، شپه ډېره تیاره وه، غله په تور نم کې راغله په کاله ننوتل.

دوی خبرنه و، چې ښه ښه مالونه چېرته ایښي دي، ځکه یې ډیوه ولګوله او مال یې لټاوه.

د کورو کلي خلقو چې رڼا ولیده را پاڅېدل دغلو مخه یې ونیوله او غله یې وپېژندل یوه وویل: له تورتم نه د غلو ډیوه هم ښه ده.

مونږ غله په رڼا کې ولیدل او راوینښ شوو.

هو! مونږ غلو راوینښ کړو.

زمونږ په کور کې غلو ډیوه ولګوله.

د حاکم اشتباه

دومره ظلم او ستم. دومره تغافل او بې روايي. دومره کبر او غرور.

داسې سخت زړه؟

بې رحمي او بې غوري انتها ته ورسېده.

د زړونو له ازاره هېڅ نه وېرېږي.

زما په ژړا يې زړه نرم نشو.

زما فريادونه نه اوري.

زما عذرونه او زارۍ تاثير نلري.

زه په ډېر اميد ورشم. زما په زړه کې ډېرې خبرې وي.

زه وايم خپل ټول عرضونه به وکړم.

هغه لکه برېښنا د سترګو په رپ کې له سترګو پناشي.

له ډېرې استغنا راته ګوري هم نه.

عاشق د معشوقې له لاسه دغه راز شکايتونه کول.

حاکم اشتباه وکړه، هغه يې سياستاً بندي کړ او په سياسي بنديانو کې حساب شو.

آهِ! د وطن مينان په دغسې خبرو زندان ته ځي.

څه لري او څه نه لري؟

ځمکې لري، ژرندې لري، قلاګانې لري.
راډيو نه لري، موټرنه لري، چوکۍ نه لري.
سر لري، سترګې لري، زړه لري، غوږونه لري.
ذوق نه لري، فکر نه لري، شعور نه لري، احساس نه لري.
ټغرونه لري، توشکونه لري، رخت خوابونه لري.
جارو نه لري، څنډل نه لري، مينځل نه لري.
ګوخانې لري، طبېلې لري،تحويلخانې لري.
حمام نه لري، تشنات نلري، صابون نه لري.
جوار لري، غنم لري، وريجې لري، پيسې لري،
خيرات نه لري، زکات نه لري، صحت نه لري، راحت نه لري.
حرص لري، غم لري، سودا لري ظلم لري و ناروا لري.
قناعت نه لري، صبرنه لري فضيلت نه لري، رحم نه لري.
جهل لري، بخل لري، حسد لري، رقيبان لري، دښمنان لري.
علم نه لري، اخلاق نه لري، سواد نه لري.
زامن لري، نمسۍ لري، لونړې لري، ورونه لري.
مکتب نه لري، معلم نه لري، ملا نه لري، مېرزا نه لري.
کبرلري، غرور لري، بدبيني لري، بدګماني لري.
انصاف نه لري، ضمير نه لري، وجدان نه لري.
څوك؟
زمونږ خان او زمونږ ملك.

آمر او مامور

زه به په تریو وچولي خبرې کوم.
ته به لکه مجرم کوږ او مېږ ولاړ یې بلې صاحب به وایې.
زه به په هر کار کې کارلرم.
ته به زما په کار کې د فکر کولو حق هم نه لرې.
زه به هېڅ نه کوم، ته به زما په امر هر څه کوې.
خدمت به ته کوې نام نېکي به زما وي.
کار به زه ورانوم ملامت به ته یې.
منډې به ته وهې ستومانه به زه یم.
څومره چې له مرګه وېرېږې له مانه به هم ډارېږې.
په هره اندازه چې له ژوند سره علاقه لرې له ماسره به یې هم لرې.
یوازې محبت مې نه دی په کار زما له خوفه باید زړونه ورپېږي.
زما په حضور کې بې له عجز، نیازه هېڅ خدمت نه قبلېږي.
که عاجزي او د غلامۍ خوی درسره و هر راز خیانتونه معافېږي.
پام کوه! چې پخپل خدمت او لیاقت مغرور نشې.

هر کله چې راځې که هر څومره مهم کارونه دې کړي و لکه ګنهګار سر ټيټی راځه!

خپل خدمتونه مه يادوه!

په قانون استناد مه کوه!

ماته ځان وسپاره، زما په خوشحالۍ کې هرڅه ولټوه! ستاترقي زما په اطاعت پورې تړلې ده.

ستا ترفيع په همدغسې تواضع کې پټه ده، ته خپل ځان او خپل حد وپيژنه.

ته بنه فکر وکړه چې زه څوك يم او ته څوك يې!

توره پرده

سپوږمۍ چې په تورو ورېځو کې پټه شي په جهان باندې توره پرده غوړېږي او هر څه په تور تم کې ورك وي.

په دغسې توره تياره کې د انسان بينايي کار نه کوي، ړانده او د نظر خاوندان يو راز وي، ښه مخونه او بد مخونه فرق نه لري، د سپين او تور تمېز نشي کېدای خپل او پردي پېژندل کېږي.

د حقيقت او جمال رڼا له سپوږمۍ پټوالي په سترګو لاڅه چې په زړونو هم تياره راولي که دا تياره ورکه نشي او دغه رڼا له تورې پردې لاندې وي د ذوق او نظر د خاوندانو شپه نه سبا کېږي.

د شعر او ادب دنيا نه جوړېږي.

فکر، شعور او احساس نه ويښېږي.

د کار او حرکت اراده نه پېدا کېږي.

د ژوند نغمه

ټول غلي دي، هېڅوك څه نه وايي، د ژوند نغمه غلې ده په دغسې خاموشۍ کې ذوقونه مري، فکرونه محوه کېږي، نشاط او فرحت لکه وحشي مرغه له انسانانو نه تښتي.

زه غواړم د دغه سکوت طلسم مات کړم او خپله سرینده وغږوم دا سرینده ما دعشق له هېواده او دبلبلو له کوره راوړېده.

زما د سرېندې اواز ډېر خوږ دی.

راشئ! کښېنئ زما نغمې واورئ!

زه نه غواړم چې ارزو ګانې مړې او زړونه ساړه وي.

زه د احساساتو اوجذباتو د ويښولو دپاره راغلم.

دغه ده ما خپله سرینده راواخیستله خپلې نغمې شروع کوم.

آه – داڅه وشوه؟ له دې سرېندې نه خوهېڅ اواز نه پورته کېږي.

سوری نه خونه ده ما ته ښکاري تاورنه یې ټول په ځای دي.

دا ولې نه غږيږي! له دېنه لویه ضایعه بله نشته.

پوه شوم، وپوهېدم دا سرینده د بلبلو د کور ده او بې د ګلونو له خوا بل چېرته نه غږيږي.

دا سرینده له عشق سره تعلق او ارتباط لري. تارونه یې هم په هماغه مقام پورې تړلي دي.

زه باید ګل زار ته ننووزم او د ګلونو په حرم کې د خپلې سرېندې اواز واورم.

زه بایـد د نـرګس سـترګې، د غـوټۍ خنـدا ، د چنـدړو لښـتې، د سنبلو پرېشانه زلفې وګورم او د حسن په ګل زار کې خپله سرینده وغړوم بې له دېنه دغه خاموشي نه ورکېږي او خوشحالي نه پیدا کېږي.

دا توري ورېځې باید دلمر او سپوږمۍ له مخې لري شي.

د بلبلانو پنجرې او قفسونه باید مات شي.

د بـاغ تړلـی ور بایـد ببرتـه شـي چـې خوشـحالي راشـي او ذوق وشعور سترګې وغړوي.

خوشحالي

ستا د شجاعت او شهامت ترانه ډېره خوږه ده.

دا ترانه ډېر مشهور شاعر جوړه کړه، سازندګانو ورته ډېر ښه اهنګ پیدا کړ اوس یې د وطن جونه او پېغلې په ډېر شوق وایي او ته یې په اورېدو ډېر خوشحاله یې.

ټول خلق تاته په ډېر قدر او احترام ګوري، دا نه هلته یو ځای بل ځای ستا د توري او سربازۍ صفتونه دي او ته له ډېرې خوشحالۍ په جامو کې نه ځایېږې.

په هغه ورځ چې ته د جنګ او جګړې له میدانه بریالی راغلی ستا په افتخار جشن ونیول شو په تا باندې له هر خوا ګلونه شیندل کېده ستا په غاړه کې خلقو د ګلو هارونه اچول ټولې سترګې تاته متوجه وې او په تا باندې خوشحالي ورېدله. دا خوشحالي تاله هغه ځایه راوړه، چې هلته د ګولیو او بمنو باران ورېده او ژوند ډېر په خطر کې و، ته به هر ساعت له مرګ سره مخامخ کېدې او ډېر لوی غم درسره و.

هو! د مشرانو خوشحالي په همدغسې مشکلاتو او خطراتو او غمونو کې پټه وي او کو چنیان خوشې په خوشې خوشحاله وي.

لوړ خيالونه او ژور فکرونه

آزادي

په کوم حق د هوا ازاد مرغان په پنجرو کې اچوي؟
څه حق لري چې دغه اسماني نغمه وال له ګوښه ځایونو، له چینو او لښتیو، د سپیدو له رڼا او د ونو له څانګو څخه بیلوي او د ژوند پانګه تربنه اخلي.
انسانه! ته په رښتیا داګومان لرې چې لوی خدای دغه ښایسته مخلوق ته دا ورونونه او بڼکې د دې دپاره ورکړیدي چې ته یې وشکوې؟
ایا بې له دغه ظلم او ستمه ته ښه ژوند نشې کولی؟
اخر دغو بېګناهو څه کړیدي چې ټول عمر به ستا په زندان کې تېروي.
دا څه معلومه ده چې د دغو بیګناه بندیانو سرنوشت زمونږ له سرنوشت سره نه دي تړلي.
دا چاته معلومه ده چې د دغومرغیو آه به د ظالمانو حاکمانو په څېر په مونږ راونه ګرځي او مونږ به ونه ځوروي.
آه- هېڅوك نه پوهېږي چې په دغه جهان کې زمونږ له کړو نه څه نتیجه ولاړېږي؟
زمونږ له هغو جنایتونو چې په خندا او خوشحالۍ انجام مومي د اسرارو په چارراهۍ کې څه پیدا کېږي؟
کله چې دشنه اسمان سپك وزره مرغان چې د دې لویې فضا الوتلو ته پیدا دي په پنجرو کې ایساروي، هغه وخت چې د اسمان

د نېلي درياب ښايسته لامبوزن دخپل ظلم په زندان کې اچوي دا فکر نه کوي چې يوه ورځ به د دوی په وينو لړلي نوکان له قفسونو څخه راووزي او تاسو ته به در ورسېږي.

ايا تاسو دا فکرنه کوئ چې هرچېرته چې يو بندي د ظلم او ستم له لاسه فرياد کوي خدای ورته په رحم او مهربانۍ ګوري.

د خدای دپاره د شنو فصلونو او کښتونو کونجي دغو بنديانو ته وسپارئ.

بلبلان ازاد کړئ مرغۍ خوشې کړئ.

دغه ښکلې پنجرې چې د زينت دپاره ستاسو په کورونو کې ځړېږي په دېردقت وګورئ.

د جهان هغه تله چې تاسې يې نه وينئ دوه پلې لري.

همدغه د قفس نري او زري مزي دي چې د زندانو او جېلونو تور آهنين سيخونه ترينه جوړېږي.

د اسمانونو، د چمنونو، د سيندونو بې ازاره لارويو ته زيان مه رسوئ او ازادۍ ته يې په احترام وګورئ.

د دغو بېوزلو او بې ګناهو ازادي مه ايساروئ، چې د تقدير او سر نوشت قاضي اوحاکم ستاسو ازادي سلب نه کړي.

هغه چې د ظالمانو له ظلمه فرياد کوي پخپله هم ظلم او تېرې کوي.

انسانه! ته په رښتيا ازادي غواړې او ازادي دې خوښه ده؟

که دغسې وي، نو بيا ولې دغه بندي او د خپل ظلم پتېه خوله شاهد پخپل کور کې ساتې.

ظالمه! ولې فریاد کوې چې په مابندې ظلم او تېری کوي.

لږ څه خو دغه بېوزلی بندي وګوره چې سیوری یې په تا باندې پرېوتی دی.

دغه قفس ته خو لږ غوندې ځیر شه، چې ستا په کورکې څوړند دی او ته نه پوهېږې چې د دې پنجرې د سیخونو ترشا، چې اوس په کې یو بې ګناه مرغه نغمه سرایي کوي د یوه زندان اساس او بنیاد ایښودل کېږي.

(هو ګو)

اجتماعي عیبونه

هغه څوك چې له ټولو اجتماعي عیبونو، یعنې له خودپرستۍ، تعصب، خطاکارۍ او دروغو نه خلاص وي له اجتماع سره به دومره مخالف وي، چې بې له انزوا نه به هېڅکله ژوند ونکړی شي.

(ګوستاولوبون)

ګل و يل

ګل بورا ته ويل:

زه او ته تقدير يو له بله بيل کړي يو. زه دلته پاته کېږم، مګر ته هرې خوا ته الوزې او هر لور ته تلی شې، سره له دې ما او تا يو په بل پورې زړه تړلی او له خلکو نه لرې خوا په خوا ژوند کوو.

زه او ته دومره يو بل ته ورته يو چې کله کله دواړو ته ګل ويل کېږي، افسوس دی چې ته له نسيم سره پرواز کوې او زه په زمکه کې زنداني يم.

ما څومره ارزو لرله چې له تا سره والوزم او ستا په مخکې خپله خوشبويي خپره کړم، مګر ته دومره لرې ځې چې زه درسره ملګرتيا نشم کولی.

ته همېشه په ګلونو کې پرواز کوې، زه يوازې د خپل سيوري ننداره کوم، چې د لمر له ګرزيدو سره زما شاو خوا ګرځي.

ته ځې او بيا راځې بيا بېرته ځې او د بل ځای قصد کوې، مګر ما وينې چې هر سحر پخپل ځای ټينګ ولاړيم او اوښکې تويوم.

بوراګله! د دې دپاره چې زما او ستا يارانه ټينګه پاته شي يا ته ما غوندې خپلې نيلې په زمکه کې خښې کړه يا ماته بڼې او وزرونه راکړه، چې تا غوندې والوزم او له تاسو سره پرواز کړم.

(هوګو)

شپېږ زره کاله پخوا

شپېږزره کاله کېږي، چې سړی د سړو په وژنه لګیا دي.

...اسمان هر کله د زنبق د ګلونو او د ښایسته مرغیو د ځالو په صورت خپل استازي را استوي، چې دوی د صلح او محبت خواته راوبولي، مګر دغه د مینې پېغامونه د خلقو له زړونو څخه د لېونتوب اثر نه وړي.

له ډېره وخته د ځمکې د خلکو زوروره مینه له وژلو او وینو تويولو سره پیدا شوې ده. ډېره موده کېږي چې د ملتونو خوږه او جذابه موسيقي د جنګ او جګړې ساز او سرود دی.

ډېروخت دی چې افتخار د وېروونکي خپسکې بڼه پیدا کړې ده، چې په دیو هیکله ارابه په لاره تېرېږي او ښځې، نران، لوی، واړه له پښو لاندې چیتوي.

اوس زمونږ سعادت او نېکبختي له ډېرې مشکل پسندۍ نه کار اخلي او هغه وخت یې وچولی غوړېدلی وي، چې خلك ووايي (ځوځانو نه وژنو) اوس باید د سعادت ګټلو دپاره د جنګ نغاره وډنګېږي.

هر چېرته د پولادو برق په چلیدو دی، په هر ځای کې د بلو لمبو لوګي او لوخړې پورته کېږي.

هغه خلك چې ډلې ډلې د خلکو د وژلو دپاره د جنګ میدان ته روان دي د خپلو تورو شپو د رونولو دپاره د توپونو د خولو لمبو ته ضرورت لري.

دا ټول کارونه یوازې د قومونو د مشرانو د جاه طلبۍ د پاره دي.

هغوی لا په مونږ باندې خاورې نه وې اړولې چې زمونږ په قبرونو باندې د دوستۍ معاهدې کوي.

ځناور او مرغان لا د جنګ په میدان کې زمونږ په وینو او هډوکو پسې ګرځي او دغه اقایان یو له بله سلامونه او احترامونه مبادله کوي.

زمونږ په ننني دنیا کې هېڅ ملت نه غواړي چې یو بل ملت خپل ګاونډ ووینې.

هغه کسان چې د دوی د حکومت دوام زمونږ د حماقت نتیجه ده هره ورځ د قهر او کینې احساس زمونږ په روح کې تقویه کوي او هغه اور ته لمن وهي چې دوی پخپله بل کړي دي.

ښایي چې له یوه سیوري لاندې ارام کښېناستل د یوې چینې خوږې اوبه څښل، له یوې ګټې او ګورې ونې لاندې له خپلو رویاو سره مشغولا خوند او لذت ولري، مګر د نن ورځې انسان له دې ټولو خوندونو نه زیات خوند د خپلو ورونو په وژله کې مومي.

هغه وخت چې سپېدې چوي او د رڼا پېغام جهان ته راوړي، هغه وخت چې د سحر مرغه نغمه سرایي کوي دغه جګړه مار انسان د وژلو او وینو تویولو په فکر کې وي او له کینې نه کار اخلي.

(هوګو)

حضرت محمد "ص"

هغه (ص) پوهيده چې د عمر وروستۍ سلګۍ ده او د ژوند رڼا کله د مازيګرزېړې لمر درنګ ساعت له سترګو پنا کېږي.

دی به تل په فکر کې ډوب و او په هېڅ ابه يې پړه نه اچوله.

چې په لاره به روان و. له هرې خوا سلامونه پرې ويل کېده، ده به هم هرچاته په مهربانۍ ځواب وايه.

په ډېره کې يې شل وېښتان سپين نه ليدل کېده او زهيرتيا يې ورځ په ورځ زياتېده کله به چې اوښانو اوبه څښلې دی به ورته ودريده او هغه ورځې به يې په زړه ګرځېدې، چې ده به د خپل تره اوښان څرول.

هر وخت به دخدای په درګاکې په راز او نياز مشغول و.

خوراك يې بيخي لږ و او ډېر ځله به يې په نس پورې تېږې تړلې.

پخپل لاس به يې خپلې مېږې لوشلې، چې جامې به يې و شکېدې په زمکه به کښېناست او خپل کالي به يې پخپله ګنډل.

د ځوانۍ قوت يې نه و پاته، ډېرو روژو د ده بدن کمزوری کړی و. په ډېرو اوږدو ورځو کې به يې د رمضان ټولې روژې نيولې. د درې شپيتو کالو و چې ناڅاپه تبه پرې راغله.

هغه قران چې د خدای له لوري پرې نازل شوی و، ټول يې ولوست د اسلام بيرغ يې سعيد ته په لاس کې ورکړ او هغه ته يې وويل:

دا زما د ژوند وروستۍ ورځ ده ته په دې پوه شه چې بې له يوه خدايه بل خدای نشته، ته د هغه په لاره کې جهاد وکړه.

دی ډېر ارام معلومېده، مګر نظر يې د هغه لوړ پرواز عقاب غوندې و، چې د لوړې فضا په ترکولو مجبور شوی وي.
په دغه ورځ هم دی د هر وخت په شان د لمانځه دپاره مسجد ته راغلی او په حضرت علي يې تکيه کړې وه، مومنان او مسلمانان ورپسې را روان وو او په مخکې يې مقدس ببرغ رپېده.
چې مسجد ته ورسېده رنګ يې الوتی و او خلکوته يې وويل:
ای خلکو! که چېرې د پاك خدای ج اراده نه وای ما به له يو ړانده او ناپوه نه څه فرق نه درلود.
زمونږ سرنوشت يې د دې له سرنوشت سره په يوه ملکوتي پيوند کلك وتاړه، چې په غم او ښادۍ کې راسره وي.
په دغه ښکلي بخشش بايد ډېر خوشحاله شو او دا ښايسته حوره ډېره وستايو، د زړه په کور کې د کور د مېرمنې ځای بايد ورته پرېږدو او ډېر پام وکړو، چې هغه بد ګذرانه او بد خويه خوا ښې، يعنې عقل د دې ښکلي نازنينې ناوې زړه ازار نکړي.
اوه! يوازې همدغه جنۍ په ما باندې نه ده ګرانه د دې له خور سره هم زه ډېره ټينګه علاقه لرم.
خور يې له دينه لږ څه لويه او جدي شانته ده چې (اميد) ورته وايي:
څومره به ښه وي چې دغه مهربانه ملګرې چې له ډېرې مودې زما د سعادت پانګه ده تر هغه وخت راسره وي، چې زما د ژوند ډيوه مړه شي او ژوند خاتمه ومومي.
(ګوېته)

له مرګه نه وېرېږم

له مرګه نه وېرېږم، که څوك راته ووايي چې نن شپه مرې زه به ووايم، چې د خدای رضا مې قبوله ده، مګر خدای دې نه کا چې څوك راته ووايي د يوه تن ژوند ستا له لاسه تريخ دي.

(کانت)

د غم خوښي

زما دا خبره بې له پوهانو بل چاته مه کوئ، ځکه چې ناپوهان بې له ملنډو په نور څه نه پوهېږي.

زه غواړم هغه څوك وستايم چې ځانته اور لټوي او لکه پتنګ سره اور ته ځان غورځوي.

د عشق په شپو کې چې د ژوند نيالګي کرل کېږي او د حيات ډيوه لاس په لاس ګرځي د سپنې سپوږمۍ په ليدلو ستا په روح کې يو مرموز هيجان پيدا کېږي، ته بيا خپل ځان د تورتم په زندان کې بندي کړې، ځکه چې هره ګړۍ د يوه مقام ارزو درسره وي.

ته بيا د اوږدې لارې او د ګران سفر له غمه خلاصيږې او خپله اروا په بيړه د نورو اوصفا چينې ته استوې، چې د شوق لمبه لکه پتنګ ځان ستي کړي.

ترڅو چې په دغه نکته پوه نشې (مړشه چې ژوندی شې) په دغه تورتم او تياره جهان کې به لکه نوم ورکي مېلمه او سېږې.

(ګوېته)

د ژوند لوبه

څه موده ما او تا یو له بله زړونه تړلي وو او په غم او ښادۍ کې ملګري وو.

په وارو وارو مو د ښځې او مېړه لوبه شروع کړه بې له دې نه چې خبره جګړو او دعوو ته ووزي.

ډېر ځله مو یو له بل سره وخندل د دوو مینو غوندې د بل په مخ د مینې لاسونه راښکېل، شوخي مو وکړه یو له بله مو خوله واخستله او خوله مو ورکړه.

په اخرکې مو د وړو په شان په ځنګلونو او کښتونوکې دا لاداد او پټېپټاني لوبه شروع کړه او یو له بله داسې پټ شوو، چې تر اوسه مو سره نه دي موندلي. (هاینه)

پوهه

د پوهې قوت ته وزرونه مه پیداکوئ، بلکې څه سرپ ورپورې وتړئ. (بیکن)

هر چا وځورولم

ځینو پخپل عشق وځورولم، ځینو په کینه زما زړه ازار کړ.
چا د عشق په زهرو زما ډوډۍ ولړله.
چا زما د شرابو په پیاله کې د کینې زهر توی کړه.
مګر له هر چانه هغه چا ډېر وځورولم چې نه یې را سره کینه پیدا شوه او نه مینه.

((هاینه))

زما ترانې

زما ترانې ټولې په زهرو لړلې دي.
ولې به نه وي لړلي، ایا تا زما د زندګۍ په جام کې زهر توی نکړه؟
زما ترانې ټولې په زهر ولړې دي، ولې به نه وي لړلي ایا زه پخپل زړه کې په زرهاو ماران نلرم؟
ایا له دغو ټولو مارانو علاوه ته زما په زړه کې ځای نه لرې، ای زما دلداره!

(هاینه)

د هوسونو مرګ

زما هوسونه مړه شوه، مګر زه لاژوندی یم.
ما خپل زړه له خوږو او خوندورو رویاو څخه وشکاوه اومړنه شوم.
اوس ماته بې له رنځ تېرولو او غم خوړلو نه نور څه نه دي پاته.
زما غلی او چوپ زړه د همېشه دپاره د امیدو له تودوالي محروم دی.
زما د سرنوشت طوفانونو زما د ژوند تر او تازه ګل مړاوی کړ اوس زه یوازې له نا امیدۍ او افسرده ګۍ سره مخامخ یم او د نجات وروستۍ ګړۍ ته ګورم.
زه هغه وچه پاڼه یم، چې منی او خزان یې لیدلی، مګر دا لا په لغړ ښاخ پاتې ده او د ساړه ژمي بادونه یې رېږدوي. (پوشکین)

د شاعر حال

ترڅو چې د هنر رب النوع تازه طعمه ونه غواړي شاعر غلی او ارام دی.

دی هم د نورو غونډې په خوړو او اوبو پسې هڅه کوي او د وګړو په شان په ډېرو وړو کارونو باندې بوخت وي.

د ده اسماني سرینده غلي وي او هېڅ غږ ترینه نه خیژي.

زړه یې له غم او رنځه فارغ وي او د ژوند له مبتذلو خوښیو سره یې تعلق وي.

لنډه دا چې د جهان بې هنره خلکو غونډې عادي ژوند لري.

کله چې ناڅاپه د هنر رب النوع د شاعر په زړه کې څه واچوي روح یې لکه ګربته، چې له درانه خوبه پاڅېږي رېږدي او له دغه احمقانه وخت تېرولو څخه خوابدي کېږي.

د جهان له عادي شور او غوغا څخه تښتي او خپل سر د خلکو ناځیزه بوتانو ته نه ټیټوي، بلکې په ډېر قار او ټینګار له دغه عالمه کناره کېږي. د ډکو سیندونو په موجونو او د ځنګلو په شاعرانه زمزمو پسې روانیږي.

(پوشکین)

شاعر ته

شاعره! د خلکو په ستاینه مه غولېږه! ځکه چې د مدح او تحسین نغاره ژرغلي کېږي.

د احمقانو او بېشعوره خلکو خندا او وینا ته غوږ مه ږده!

تل غلی، جدي او ټينګ اوسه!

ته پادشاه یې باید د شاهانو غوندې په انزوا کې ژوند وکړې.

ته خپله لاره مه پرېږده او هغه ځای ته ولاړ شه، چې ستا ازاد طبیعت یې درښیي.

ته د خپلو هغو اندېښنو او خیالاتو محصول، چې په تا باندې ډېر قدر لري خلکو ته وړیا ورکړه او په خپله دغه بخشش له چا نه مه غواړه.

اجر او مزدوري مه غواړه، ځکه چې ستا مکافات بې له تا نه بل څوك تا ته نشي درکولی.

ته پخپله د خپل ځان قاضي یې، ځکه چې هېڅوك ستا په باب کې تا غوندې سختګیر نه دی.

ای مشکل پسند هنرمنده! ایا ته پخپل کار پخپله خوښ یې؟ ایا ستا زړه خوشحاله دی؟ که دغسې وي نو بیا څه پروا ده که خلك له تا سره دښمني وکړي او تا ته بدوو ایي.

پرېږده چې احمقان د هغه معبد په غولي کې لاړې تو کړي، چې په محراب کې یې ستا د نبوغ اور لمبې کوي. پرېږده دوی د خپلې بې عقلۍ په وجه ستا د ځلاند مشعل پایې ولړزوي.

(پوشکین)

ادب او محبت

پام يې نه و، د دې په ځای چې په ډېر ادب راته (تاسو) ووايي، په ډېره مينه يې راته وويل: (ته)

په دغه وخت کې د خوشحالۍ او خوشبختي خيال زما مضطرب او پرېشانه روح ونمانځه او عاشقانه مچې يې ترې واخستله.

زه اوس د هغې په مخکې ولاړ يم او يوه شېبه ترېنه سترګې نشم اړولی.

په خوله وايم: ای ښکلې پېغلې (تاسو) څومره په ادب ياست، مګر په زړه کې وايم:

ته پر ما باندې څومره ګرانه يې.

(پوشکين)

د حقيقت اظهار

که زه د حقيقت په اظهار کې زيان ووينم پروا نشته، خو چې حقيقت زما د چوپوالي په وجه زيان ونه ويني.

(مترلينګ)

پیغمبر

د معنیٰ تنده او تلوسه راسره وه.

په چوپه او غلې بیدیا کې لالهانده گرځېدم.

هغه پرښته چې شپږ وزرونه لري له پاسه راکوزه شوه او خپلې گوتې یې چې له خوب او خیاله سپکې وې زما سترگو ته رانږدې کړې.

ما د وارخطا گربتې غوندې خپلې سترگې رانونیستې.

د هغې لاس زما د غوږونو له څنگه تېر شو زما په غوږونو کې ناڅاپه یو مرموز اواز پیدا شو.

همدغه وخت ما د اسمان دړه د تپېدو اواز واورېده.

د دریاب له موجونو لاندې مې د بحري حیواناتو تگ راتگ ولیده.

د کورو په بوټوکې مې د تاك څانگې او پاڼې لیدې، چې وده کوي او لوېږي.

پرښته زما شونډو ته رانزدې شوه زما هغه ژبه یې رانه پریکړه چې کار یې نیش وهل وو.

بیا یې پخپلو لاسونو چې په وینو لړلي وو یوه بله ژبه زما په خوله کې کښېښوده.

زما په ځیگر یې تېره توره ومنډله زما رپیدونکی زړه یې راوایست او د اور سوځوونکې لمبه یې زما په سینه کې ننویستله.

زه د یوه مړي په شان غلې او بې حرکته د بیابان په شګو کې پرېوتم دغه وخت مې ناڅاپه خدایي غږ تر غوږه شو ، چې ماته یې ویل: پاڅېږه! سترګې وغوړوه، د خدای فرمان ته غوږ ونیسه او د اجرا دپاره یې سمدلاسه روان شه له بیابانونو او دریابونو نه تېر شه پخپلو خبرو د ایمان اور د خلکو په زړو کې بل کړه!

(پوشکین)

د نېکانو ارمان

د نیکانو لوی ارمان دا دی، چې د سړو جوړولو په کار کې برخه ولري که څه هم د دوی کار پټ پاته شي او څوك پرې پوه نشي.

(سپنسر)

قبر او ګل

قبرسره ګل ته ویل:

ای د عاشقانو ګله! هغه د اوښکو څاڅکي چې هره شپه د چرګ غږ او سحر له سترګو ستا په ښکلي بڼه راتویېږي ته پرې څه کوې؟

ګل وویل:

اول ته راته ووایه! هغه چې ته یې هر وخت خپلې ګېډې ته ننباسې څه ورسره کوې؟

قبروویل: ګله! زه له هرې اروا نه چې ماته یې سپاري پرښته جوړوم او اسمان ته یې لېږم.

ګل وویل: قبره! زه دغه اوښکې ورو ورو د عطرو او عسلو په صورت تبدیلوم او خلکو ته یې ورکوم!

(هوګو)

افتخار

دا طلايي سکه چې د دنيا په بازار کې د افتخار په نامه چلند لري هېڅ ګڼمه.

هو! زه ورته په کرکه ګورم او له پښولاندې يې کوم.

هغه چې د خپل هنر مزدورۍ غواړي د ټيټ فطرت خاوند دی.

هغه چې د دغه بازار په سرو او سپينو پسې لېوال دی پرېږدئ، چې دې بې ارزښه سکې ته لاس وغځوي.

دا سکه هغه څوك اخلي چې ځان خرڅوي.

که ته غواړې چې دغه خلق وپېرې، نو راشه دوی ټول ځانونه خرڅوي.

ته بايد دوی ته يو مناسب قيمت وټاکې او خپله اميانۍ وشرنګوې.

که داسې ونکړې، نو د دوی په تقوىٰ اعتراف کوې.

اياته نه پوهېږې چې دوی ټول د تقوىٰ خاوندان دي.

افتخار او تقوىٰ تل اوږه په اوږه وړاندې ځي.

ترڅو چې دنيا شته خلق د تقوىٰ بها په افتخار تاديه کوي.

د افتخار د سکې اواز دې، چې دنيا يې په پښو ودرولې ده.

ما پرېږدئ، چې د جهان د پرهېزګارانو په مقابل کې بد معامله اوسم.

پرېږدئ چې زه د افتخار خاوندانو ته هېڅ ښکاره شم.

زه چې ځان د دغسې خلکو په مخکې وينم زړه مې خپلې اندازې نه زيات د حقارت تمنا لري.

زه دغه طلايي سکه چې د جهان په بازار کې رواج لري او د افتخار په نامه يادېږي هېڅ ګڼمه او په نفرت ورته ګورم.

زه اوس د افتخار او تقوىٰ غوندې ورو ځيزونو په مخکې نه يم ولاړ.

زه دغه وخت له ډېرو لويو حقايقو سره مخامخ يم، چې يا بايد غلى او چوپ پاته شم يا بايد ډېرې لويې خبرې وکړم.

اى زما پوهې او هوښيارى! راشه هغه څه ووايه چې د نورو په فکر کې نه راځي.

(نيچه)

څه غواړم؟

د ډېرو خلکو له پټو رازونو خبرشوم، مګر له ځانه لا خبرنه يم.

زما سترګې ماته دومره نږدې دي چې مانشي ليداى.

زما زړه غواړي چې له ځانه څه قدر لرې شم او خپله څېره ووينم، مګر دومره لرې نه لکه چې له غليم نه لرې يم.

اوس زما ډېر نژدې دوستان هم له مانه ډېرلري دي.

زه غواړم د دوست او دښمن ترمنځ يوه فاصله ولرم، ترڅو چې هغه څه په ځان کې وليدى شم چې په ماکې شته.

اوس پوه شوې! چې زما زړه څه غواړي؟

(نيچه)

د بډای فقر

لس کاله کېږي چې یو څاڅکی باران په ما باندې ونه ورېده.
د یوه سړي ورېمه په ما ونه لګېده، د مینې او محبت پرخه زما د زړه په کښت پرې نه وته، ځکه چې په دغه ځمکه هېڅکله باران نه ورېږي.
زما پوهې! زه اوس تاته مخ اړوم او تاته اسره لرم چې په داسې وچکالۍ کې ته وچتوب غوره نکړې.
له تا نه هیله لرم چې زما دپاره روح خوښونکي ورېمه، زړه خوشحالوونکي پرخه، ژوند پالوونکي او ریا شي.
پخوا تردې ما ورېځو ته ویل چې زما له مخې نه لرې شي، چې د رڼا پلوشه په ما باندې ډېره پرېوزي او مخه مې ښه رڼا کوي.
اوس د هغو ورېځو په لاره کې دامونه ږدم، چې ګوندې یوه شېبه زما په سر باندې سیوری شي او زما خبر واخلي.
پخوا له دېنه په تریخ حقیقت پسې ګرځېدم اوس د تصادف څښو ته لاس غځوم او غواړم، چې میلمه پالونکی شم، خپله برخه او دخپل وچولي لیك له ځانه ونه شړم، نن زرتش له خپلې سختې نه لاس اخستی دی او لکه تود باد، چې کنګل ویلې کوي خپل ملایمت څرګندوي.
تر اوسه لا پخپل کوهستان کې انتظار کاږي، مګر د غره له لوړې څوکې راښکته شوي دي له هغو کنګلو نه چې تل ترتله ساړه

او تړلي پاته کېږي يو قدم را ټيټ شوي دي ستومانه دي، مګر خوشحاله معلومېږي.

غلی شه! چې حقيقت لکه ټينګه وريځ زما په سر تېرېږي د ورېځې له زړه نه يو غير مريي برق ځليدونکی دی.

حقيقت ورو ورو له ډېرو لويو پټه پايو او پلو څخه زما په لورې راښکته کېږي راشه! راشه! ګرانه حقيقته.

چوپ شه! دا زما حقيقت دی، چې په ځيرځير او خواږه اضطراب راته ګوري او کتل يې لکه د ستورو کتل جذاب او شيطنت اميز معلومېږي ته به وايې چې زما د نېکمرغۍ راز يې پخپل حدس موندلی دی او پوه شوی دی، چې نن ولې د غره له لورې څوکې راښکته شوی يم، ولې ملايم او ارام يم؟ ته به وايې چې له ليدو او کتو يې يو ګلرنګه ښامارته خوله وازه کړېده.

غلی شه! چې زما حقيقت څه وايي:

افسوس دی ستا په حال ای زرتشته! ستا حال د هغه چا غوندې دی چې سوچه زر يې خوړلي وي، اخر به ستا ګيډه څېرې کړي او دغه زر به ترېنه وباسې.

زرتشته! ته له اندازې نه زيات بډای، له حده زيات د خلکو سترګې برېښوې او په زړونو کې ځانته حسد پيدا کوې.

زه د ستا د ځليدونکي رڼا په مخکې دربډای نشم او سيوري ته پناه وړم او ربړدم.

بډایه! څه ولاړه شه! څه روانېږه ای زرتشته له خپل لمر نه لرې شه!
ته غواړې چې له خپلې هغې رڼا نه چې له سره ډېره زیاته ده نورو ته په لپولپو څه ورکړې.

ته په دې نه پوهېږې، چې هغه شی چې له تاسره په رښتیا زیات دی پخپله ته یې.

که غواړې چې چاته څه ورکړې له ځانه تېرشه خپل ځان ورکړه ای زرتشته!

ته وایې لس کاله کېږي چې یو څاڅکی باران په مابانديې نه دی وریدلی. د یوه سړي وږمه راباندې نه ده لګېدلی، د مینې شبنم زما په زړه نه دی پرېوتی.

ته دا اسره لرې چې په مینه درته وګوري او تا ښه وګڼي.

ایا ته نه پوهېږې چې د خوشبختۍ پلوشو او حرارت شاوخوا ځمکه سوزولې هغه زمکه چې له بارانه محرومه ده له عشقه هم څه برخه نه لري.

اوس ستا ستاینه څوك نه کوي، بلکې ته د خپل دسترخوان د پوټو ټولوونکو ستاینه کوې.

زه تاپېژنم چې ډېرفقیر بډای یې.

ستا ډېر شته تاپه عذابوي، ته خپل ځان په ډېره ورکړه ستومانه کوې، خپلې ارامتیا نه ګورې له خپل ځان سره علاقه نه ښیې.

ستا باطن همېشه هماغه شان په شکنجه کې دی، لکه چې په یو انبار کې له اندازې او ګنجایش نه زیات غنم واچول شي یا په یو

زړه کې له حده زياته مينه پيدا شي. ته خپل ځان قربانوې، خو څوك ستا، ستاينه نه کوي!

ای بې پوهې هوښياره! که غواړې چې په نورو ګران شې بايد ډېر فقير شي.

دا خلك له هغه چاسره مينه کوي، چې په زحمت کې وي هغه چا ته يوه مړۍ ډوډۍ ورکوي چې وږی وي.

ای زرتشته! که غواړې چې چاته څه ورکړې، نو خپل ځان ورکړه او له ځانه تېرشه! زما خبره واوره، زه ستا حقيقت يم!

(نيچه)

هېرول

هغه څوك چې څه نشي هېرولی ښه سړی نه دی.

څوك چې همېشه د بل د ملامتۍ له خاطره له ځان سره څه ساتي د ښه زړه خاوند نه دی.

له هر چا نه لرې

رټل او رټل کېده یو هم ښه نه ګڼم او له دواړو نه کرکه لرم.
د چا اطاعت نشم کولی او له چانه اطاعت هم نه غواړم.
هغه چې له ځانه نه وېرېږي بل هم نه ویروي.
په نورو باندې هماغه څوك حکومت کولی شي چې نور ویروي.
زه به څنګه دغه کارته زړه ښه کړم چې د خپل ژوند په اداره هم نه یم خوښ.
زه غواړم چې د ځنګله یا د سیند حیواناتو غوندې یوه شیبه ځان هېرکړم چېرته یوازې کښېنم.
له خپلو لرې اوږدو رویاو سره مشغول شم.
خپل ځان له ډېر لرې ځایه دلته راوبولم.
له ځانه زړه وشکوم او بې له ځانه له بل چاسره څه مشغولا ونه لرم. (نیچه)

د شاعر خوشبختي

د کلي رونق اوښتی دی، د خزان سیلۍ ټوله ښکلا له ځان سره وړېده، مګر شاعر د تېرو په یا د خپل غم سپکوي.
دی فکر کوي چې له داسې بدایعو نه یوه ښکلې تابلو جوړه کړي چې هېڅ خارجي وجود نه لري.
دی رښتیا ډېرخوشبخت دی چې برباد شوی ښایست دخپل خیال په دام کې نیولی او ساتلی شي.
(ایشندرف)

تسلي

د ژوند پاڼه زیړه ده. اوس تا تورو خاورو ته سپاري او دی د خاورو اولاد دی، مګر غم مه کوه! ستا له خاورونه به یو داسې نیالګی زرغون شي، چې هر کال به نوي ګلونه نیسي او هر پسرلی به ستا په یاد عطر افشاني کوي.

(ورکرت)

هابیل او قابیل

د قابیل نسله! ته ارام ویده شه! ښه ځکه، تل موړ او خوشحاله اوسه! ځکه چې ژوند تا ته په ډېره مینه خاندي.

مګر ته ای د هابیل نسله! ټول عمر په خوارۍ او بدبختۍ کې غوټه اوسه او په زحمت مړ شه!

د قابیل اولاده! ډېر خوشحاله اوسه ځکه چې اسمان تا ته په ډېره ښه نظر کتلي دي او ته يې خوښ کړې يې.

د هابیل اولاده! ته همد غسې په غمونو، زحمتونو او سختیو کې تل تر تله ژوند کوه!

د قابیل زوزاده! خانده او خوشحالېږه، ځکه چې ستا کښت ډېر ښه راغلی او ستا رمې کال په کال زیاتېږي.

مګر ته ای د هابیل زوزاده! همدغه شان په لوږه شپې سباکوه او فریاد کوه.
د قابیل بچیو! تاسې تودو نغریو ته نږدې کښېنئ او ځانونه تاوده کړئ، مګر تاسې ای د هابیل بچیانو! لکه ګېدړان په سمڅو او غارونو کې له سړو نه ورېږدئ او ورپیږي خپل ټبر هم زیات کړئ او هرکال نوي اولادونه راوړئ.
مګر تاسو ای د هابیل نمسیانو! خپله اشتها وسېځئ او له خپلې کمپلې نه هېڅکله پښې مه باسئ!
د قابیل ټبره! ته د ځنګلونو د حشراتو غوندې تل خوره او غټېږه!
مګرته د هابیل ټبره! له خپلو اولادونو سره په کورونو او کوڅو کې سرګردانه ګرځه!
اه! د قابیل نسله! که ته مړهم شې ستا په غوښو و هډوکو به ځمکه تیاره شي او کښت به یې ډېر ښه راشي، مګر ته ای دهابیل نسله! په ژوند هم څه حاصل نه لرې او هېڅ لاس ته نه درځي.
مګر ګوره! ای د قابیل نسله سره له دغو ټولو شیانو یو لوی شرم هم ستا په برخه رسېدلی دی، هغه دا چې ستا په حکومت کې (پاله او کرکۍ د سرنېزې په مقابل کې مغلوبه ده.)
ته! ای د هابیل نسله، دا ځمکه پرېږده او اسمان ته خېژه ځکه چې ځمکه یې ستا دپاره نه ده پیدا کړې.
(بودلر)

سخاوت

سخاوت دا نه دی چې سړی چاته ډېر څه ورکړي، بلکې په ځای ورکړه سخاوت دی.

(لاربروبر)

بې اسرې

یتیم هلك وم، د دنیا له شتو نه مې دوه رڼې سترګې درلودې چې د زړه ارامتیا پکې لیدل کېده.

زه په ډېر امید د لویو ښارونو خلکو ته ورغلم، مګر دوی ماته څه اعتنا ونکړه ځکه چې دوی ته ډېر زرنګ ښکاره نشوم.

شل کلن وم چې یو پټ اور زما په زړه کې بل شو او یو ناڅاپه چې راته ټولې ښځې ښکلې او ښایسته ښکاره شوې زه په ټولو مین شوم، مګر په دوی کې یوه هم په ما مینه نه شوه او یوې ته هم زه ښکلی ښکاره نشوم. که څه هم ما وطن او پادشاه نه درلود، مګر بیا هم د جنګ میدان ته ورغلم چې مړشم، خو مرګ قبول نکړم.

زه اوس نه پوهېږم چې دلته څه کار لرم او د څه دپاره یم؟ ماته دانه ده معلومه چې دنیا ته پخواله وخته راغلی یم او که وخت رانه تېرشوی دی.

(ورلن)

خلك او شاعر

يوه ورځ هغه لوی او پراخه میدا ن هغه لوړ او اوچت غره ته وویل:

«ستا په وچولي کې د ژوند نخه هېڅ نشته، ستا پرمخ باندې همېشه د سیلیو او بادونو څپېړې لګېږي»

په همدغه وخت کې د اولس خلکو شاعر ته وویل: ستا سرو کار تل له خیال او اندېښنو سره دی او ستا د وجود هېڅ نه دي په کار.

سنګین غره په ځواب کې وویل:

«زه یم چې ستاله سینې نه هر راز بوټي راکارم، د غرمې سوځونکي تودوخه پخپل ساړه دم باندې سړومه، د طوفاني ورېځو مخه نیسم پخپلو ګوتو د واورو بخري جوړوم او ذخیره کوم یې زما له سینې څخه د اوبو لښتي روانېږي او تاته د ژوند پیغام دروړي»

شاعرهم خلکوته وویل: «پرېږدئ چې زه سر په زنګانه کښېږدم او فکر وکړم ایا تاسو نه وینئ، چې زما د زړه له چینې نه ډېرې خوږې اوبه راخوټېږي، چې د بشرتنده ماتوي.

(ګویته)

انسان

همېشـه وېرېدل، پـه هر وخت کې هيلـه او اسره لـرل، هر کلـه د پخوانيــو خــاطراتو يادونــه، دايمــي شــکايتونه، مسلســله ناراضايتي، د دروغو په لذت پسې افسوس او ارمان، پـه حقيقت پسې هېڅکله نه ګرځېدل، خپل ځان لـه خپل اصلي قېمت نـه کلـه زېات او کله کم ګڼل، يوازې په غم او محنت کې ځان پېژندنـه او د ګور په غاړه د ژوند په ماهيت پوهېدل.

دا دی د انسان حقيقت يا لـږ تـر لـږه زمـا مفهـوم او معنیٰ سره لـه دغو ټولو خبرو زه پخپل ژوند کې يـو حقيقي افتخـار لـرم هغـه دا چې د دروغو په شهرت پسې هېڅکله نه يم ګرځيدلی.

هېڅکله مې بې د عشق له درشله بل شي ته سرنه دی ټيټ کړی.

زه عشق همېشه له ځانه لرې کړی او بېل کړي يم او د ښه نامه تنده يې پـه مـاکې پيدا کړېده مګر عشـق او افتخار يوه هم تـر اوسـه پورې بې د زړه له غمه نور څه نه دي راکړي

(الفيري)

په انګلستان کې

د غم داستان بیانول او داسې څوك لرل چې په دغه داستان پوه شي او خپل پټ غمونه پکې ووینې د غمجن زړه دپاره ډېره ښه تسلي ده.

یوه وخت دغه تسلي زما په برخه رسېدلې وه، مګر کله چې ما دانګلستان په خاوره کې قدم کېښوده.

هغه وخت چې ما د دې ځای خلك ولیدل، چې ډېرو تېنګو او تورو وربځو د دوی له نظره شین اسمان پټ کړیدی، نو زه له دغې تسلۍ نه محروم شوم. دلته هېڅوك نشته چې د زړه په ژبه پوه شي.

اوه! دا ساړه خلك، دا یخ زړونه چې د خدای (ج) له نامه نه هم غافل پاتـه دي بې لـه طلاو څخه بل خدای نه پیژني او بې لـه پیسونه بل شي ته په تقدس نه دي قایل.

کشکې زما د زړه اهونه دومره پورته لاړشي چې دالپ د کوهستان لمنو ته ورسېږي، ښایي چې هلته داسې خلك ومومي چې د عاشقانو د زړه په غمونو او رازونو پوهېږي.

(الفیري)

غوبي

ای د فصلونو او کښتونو پالونکیه!
ای وفادار خدمتګاره! تـه د ډېر لـوی او ارام قـوت ښکارندوی یې.
زه له تاسره ډېره مینه لرم ته په ما باندې ډېر ګران یې.
له تاسره د صلح غوښتلو او عزة النفس روح موجود دی.
تـه لکـه یـوه خاموشـه مجسـمه خپلـې کرونـدې تـه ګـورې او د دې د پاره چې د فداکارۍ وظیفه ترسره کړې پخپله خوښه درانه جغ تـه سر ټیټوې.
ته د انسان په خدمت کې د مـوقر فرمان بـردار پـه ډول خپـل عمـر تېـروې، هـر وخـت چـې هغـه تـا وهـي او ځوبلـوي دې تـه ورتـه سـر راګرځوې او په صبر او تحمل ورته غلی او ارام ګورې.
ته پوهېږې چې د جهان ودانول ستا وظیفه ده.
تـه دانسـان دتېـرې پـه مقابـل کـې څـه نـه وایـې او شـکایت سـتا عادت نه دی.
تـه سرکشـي او نافرمـاني نـه کـوې، مګـر زه سـتا د دردمنـد روح اواز اورم چې دبخار په ډول اسمان ته ختې.
زه سـتا د درد خفیفـه نالـه اوروم، چـې د اسـماني سـرود او د فداکارۍ د سرود په شان په دغه فضا کې خپرېږي.
ستا حقیقت په دغه شنه او غلي کښت کې ځای لري.
زه په همدغه هنداره کې وینم ای وفا دار خدمتګاره!
(کاردوچې)

د ټاګور نغمې

هغه ماشوم چې ډېرې ښايسته شاهانه جامې اغوستې دي او د جواهرو قيمتي اميل يې په غاړه دی ډېر ښکلی ښکاري، مګر د نورو ماشومانو غوندې معصومانه لوبې نشي کولی او هغه خوشحالي ده هېره کړېده.

دی چې هر قدم اخلي ښايسته جامې يې په پښو کې نښلي.

له ده سره تل دغه ډار ملګری دی، چې کالي يې په خاورو نشي ځکه له نورو نه لېرې ګرځي او يوازې معلومېږي.

د ده حرکت ازاد نه دی او له خاورونه ډېره ډډه کوي.

د ماشوم مورې! د ماشوم دغه راز پاك ساتل چې دغومره قيد او تکليف ورسره وي ماشوم ته زيان رسوي او له ډېرځه يې محروموي.

همدغه شی دی نه پرېږدي چې د ژوند په صحنه او د انسانانو په ډله کې داخل شي.

(۲)

چېرته چې زړونه له ډار او وېرې څخه په امن کې دي سرونه هر ځای ته هسکيدلي شي.

چېرته چې علم او فکر ازاد دی.

چېرته چې دغه لوی جهان په وړو وړو فکرونو نه کوچنی کېږي.

چېرته چې کلمات د حقيقت او راستۍ له کومي څخه راوزي.

چېرته چې بې نتيجې کوښښونه لاس غځوي او مطلب ته رسېږي

هلته چې د کار او عمل لاسونه نه دي تړلي.
هلته چې د استدلال د چينې رنې اوبه د عنعناتو وچ ځنګله ته لاره نه لري.
هلته چې ذهنونه او دماغونه نشو و نما کوي.
لويه خدايه! ته ما په دغسې فردوس او ازاد جهان کې له خوبه راويښ کړه.

(۳)

لويه خدايه! زما مناجات دادي.
د افلاس نيلې زما نه زړه وشکوه او لرې يې وغورځوه.
ماته توفيق راکړه چې خپلې خوښۍ او مصيبتونه په اسانۍ وزغملی شم.
توفيق راکړه چې غريب او بېنوا له نظره ونه غورځوم او د ډېر بې باکه قوت په مخکې هم سرټيټ نه کړم.
زه دا توان غواړم، چې د دنيا له خسيسو شيانو نه ځان وژغورم او خپل قوت، خپله مينه ستا خوښې ته وسپارم.

(۴)

بس همدغومره ارزو راته پرېږده چې هر لورته تا پرې ولېدای شم.
په هرڅه کې تاووينم او بيله تا نه بل چاته خپله مينه وړاندې نکړم.
هو! زه همدغو مزه ارزو غواړم چې يوازې له تاسره زما تعلق وساتي نور څه نه غواړم، ايکې يو زور لانه غواړم چې ما ستا د

رضا پابند کړي او په دغه نیمګړي ژوند کې زما سروکار له تاسره وي.

دا زولونه د مینې او محبت زولنه ده.

هغه چې له ماسره مینه لري غواړي چې له هرې خوا نه زما مخه ځانته راوګرځوي ایا ستا محبت له ماسره دغه راز نه دی؟

ته پوهېږې چې ستا مینه له ماسره ډېره زیاته ده، مګر بیا دې هم زه ازاد پرېښې یم.

زما دوستان ما ځکه یوازې نه پرېږدي چې زه دوی هېر نکړم.

ډېرې ورځې وشوې، مګر ما یوځل هم ته پخپلو سترګو ونه لیدې.

که څه هم ما ستا نمانځنه په ځای نکړه او پخپل زړه کې مې تاته مناسب ځای جوړ نکړی شو، مګر بیا هم ستا مینه زما مینې ته انتظار لري.

شاعر او پرښته

شاعر: د اسمان پرښتې! که زما د سترګو یوه اوښکه او زما د شونډو یوه بوسه ستا دپاره کافي وي زه دا دواړه له تانه نه دریغوم.

دا د دې دپاره چې که ته بېرته اسمان ته وخېژې، چې زما د عشق یادګار درسره وي، مګر له مانه دا امید مه کوه چې زه به دهیلې او اسرې دپاره یا د افتخار او سعادت دپاره حتیٰ، چې د رنځ او غم دپاره کومه نغمه سازه کړم.

زه غواړم چې خپله ژبه غلې وساتم او د زړه خبرې واورم.

پرښته: شاعره داڅه وایې؟ زه خو دخزان سیلۍ نه یم چې اوښکې خپله غذا وګڼم او دغه دغم اولاد د اوبو ښاڅکي وبولم.

هغه بوسه چې ته یې ستایې له تانه نه غواړم، ځکه چې د بوسې درکولو دپاره زه تاته راغلې یم او غواړم چې ستا د وجود له کښت نه بیحاصله ګیاه لرې کړم، چې هغه د تنګدستۍ او تنبلۍ بوټي دي او د زړه غم نه دی.

ستا غم یوازې په خدای پورې تعلق لري.

که ستا غم هر څومره زیات وي ته د خپل زړه دغه مقدس زخم همدغسې پرېږده پټې او ملهم پرې هېڅکله مه ږده، ځکه چې د بشر د لویوالي دپاره لوی لوی غمونه په کار دي او بل هېڅ شی یې دغومره نشي لویولی.

شاعره! ته داګومان مه کوه چې د غم د ښکلا ادراك ته خاموشي ضرور ده، ځکه چې له ټولو نه ښکلې نغمه هماغه ده چې ډېره نا اميدي په کې وي.

د زړه شاعرانو جاويدانه اواز زما په ياد دى چې بوده او تنسته يې له اوښکو او اوهونو څخه اوبدلې ده.

ماهيخور مرغه سترې او ستومانه د ماښام په تياره کې خپل ځنګله او ځالې ته راشي او خپل بچې وږي ووينې، چې د ساحل له څنډې ورته رامنډې وهي او خولې يې د طعمې دپاره نيولې وي، نو دى په يوه لويه تېږه کښېني او اسمان ته په ډېر حسرت ګوري.

دى پوهېږي چې بيهوده، د بيحاصله ساحل او خاموش درياب په سر باندې د طعمې دپاره پرواز کړى او هېڅ يې نه دي موندلي.

سره له دې بيا هم دى تش لاس نه دى راغلى او خپلخونين زړه ورسره شته، چې خپلو بچيو ته يې اخرينه طعمه کړي.

دا مرغه غلى او ارام په ګټه پر يوازې او خپل څېرې ځيګر خپلو وږو بچيانو ته وړاندې کوي په دغه وخت کې يې له ځنګه وينې بهېږي او دى د مينې په ميو مست په ځمکه پريوزي.

په دې فداکارۍ کې کله د تدريجي مرګ له شکنجې لاندې سترى شي او ويره ورته پيدا شي چې د ژوند اخيرين رمق له لاسه ورنکړي، نو ځکه نيم ژواندى را پورته شي او خپل وزرونه وڅنډي په دغه وخت کې چې د شپې وروستۍ شومه وي د وداع يو داسې مرګاني فرياد له زړه راوباسي چې دريايي مرغان له

ساحله تښتي او هغه مسافر چې د سیند په غاړه تېرېږي له وحشته رېږدي او خدای ته ځان سپاري.

شاعره! ته په دې پوه شه، چې د ټولو حقیقي شاعرانو سرنوشت همدغه دی چې د ماهیخور مرغه په شان د خپل زړه د وینو دسترخان خپور کړي او خلك په دغه دسترخان میلمانه او خوشحاله کړي.

کله چې شاعران له خاورو شوو اسرو، له رنځونو او غمونو له عشق او نا امیدۍ نه حکایت کوي د دوی خبرې که هر څومره ښکلي وي بیا هم له زړونو نه غم نه وړي.

د شاعر خبره لکه تېره توره داسې ده، چې په هوا کې حرکت کوي او یوه ځلانده حلقه تشکیلوي، مګر په څوکه کې یې همېشه د وینو څاڅي لیدی شي.

((الفرد دوموسه))

غم او خوشحالي

خوشحالي هغه غم دی چې پلو يې له مخه لرې شوی دی.

هغه چينه چې ستاسې خوښۍ او خوشحالۍ ترينه راخوټېږي په حقيقت کې ستاسو له اوښکو نه ډکه ده.

هرڅومره چې د غم شوکارې ستاسو د وجود لوښي وګروي او ژور ځای پکې جوړ کړي، هغومره پکې د خوشحالۍ دپاره ډېر ځای پيدا کېږي.

ايا ستاسو دغه کنډول چې له شرابو نه ډک دی د کلام په داش کې په اور باندې نه و ايښی؟

ايا دغه د دورې شپېلۍ چې په اواز يې ستاسې روح خوشحالېږي په تېره تېغ غوڅه شوې او جوړه شوې نه ده؟

کله چې جوړه شوې نه ده؟

کله چې پخپل زړه کې خوشحالي وينئ که خپل زړه وګورئ دا به درته څرګنده شي، چې هماغه څيز چې تاسو يې غمجن کړي ياست تاسې خوشحاله کوي.

کله چې ستاسو په زړه کې غم پيدا شي که پخپل زړه کې سترګې وغړوئ په دې به پوه شئ، چې د هاغه شي دپاره اوښکې تويوي چې تاسې يې خوشحاله کړي ياست.

ځينې خوشحالي لويه ګڼي او غم وړوکی، ځينې غم لوی ګڼي او خوشحالي ته په کمه سترګه ګوري. زه وايم دوی داوړه يو له بله بيل نه دي او دواړه يو ځای راځي کله يوله تاسو سره مخامخ کښيني هغه بل ستاسو په بستر کې ويده وي تاسې لکه د ترازو

شاهین د غم او خوشحالۍ ترمېنځ واقع یاست کله چې د تلې پلې تشې وي تاسو غلي یاست.

کله چې زرګر په تاسو باندې خپل زر تلي، نو د غم یا خوشحالۍ پله درنیږي او سپکېږي.

((خلیل جبران))

پارلمان

پارلمان د دولت زړه دی او د حکومت مثال لري چې په ټولو غړو یې فرمان چلېږي. که دماغ له کاره ولوېږي سړی ژوند کولی شي لکه لېونیان او احمقان چې ژوندي دي، مګر که زړه کار ونکړی شي ژوند ختمېږي.

((روسو))

ژوند

دا مه وایه چې ژوند یو دایمي بزم دی، ځکه چې دا خبره احمقان کوي.

دا هم مه وایه چې ژوند تل تر تله مصیبت دی، ځکه دا د بې زړه او ضعیفو خلکو خبره ده.

لکه چې د ونو شنې ځانګې په پسرلي کې له خوشحالۍ ربړدي، خانده! لکه چې د سیند موجونه په لویو ګټو لګېږي او فریاد کوي. ژاړه! د جهان ټول خوندونه وڅکه او ټول دردونه وزغمه بیا ووایه هرڅه چې دي ډېر دي، مګر له خوب او خیال سره شباهت لري. ((پادیامانتوپولس))

قوت او جرئت

د سیند په اوبوکې مخ پورته تګ قوت او جرئت غواړي او د اوبو له جریان سره موافق تګ مړه کبان هم کولی شي.

تاریخ

هغه ماته لوی او واړه څه فرق نه لري چې هر څه ده پیدا کړي دي او د ټولو خالق دی. هر چېرته چې هغه شته هر څه شته او هېڅ ځای نشته چې هغه په کې نشته زه له دومره کوچنیتوب سره، چې هېڅ نه یم هرڅه یمه.

ځکه چې د ځمکې، د ستورو او د شمسي کال او لادیم.

زه له هغې خاورې پیدا یم چې د قیصر لاس، د افلاطون ماغزه، د مسیح زړه او د شکسپیر نبوغ یې په ذراتو کې ګډ دي. (امرسن)

لوړه پایه

په دغه جهان کې د هر چا د لوړیدو دپاره یوه پله او پایه په کار ده، چې هغه درد او الم دی.

((اناتول فرانس))

بدبختي

بدبختي ده، چې عقل او پوهه تربيه کوي.

((هوګو))

عقل

که غواړې چې دعقل په زيان او ضرر پوه شې، دا ومنې چې عقل هغه قوتونه په سړي کې وژني چې ژوند پرې ولاړ دی.

ژوندون په عمل او اراده ولاړدی.

غوښتنه او اراده د هر پيشرفت اصل او اساس دی.

څومره چې عقل زياتيږي هغومره اراده ضعيفه کيږي.

که انسان په هرڅه پوه شي يقين وکړه چې بيابه هيڅ نه غواړي او هيڅ ارزو به ورسره نه وي، يعنې اراده به نه لري.

عمل له ارادې څخه پيدا کيږي او اراده له ارزو څخه.

دا دواړه له هغه شي سره نه يو ځای کيږي، چې د حکيمانو او فيلسوفانو په برخه رسېدلي دي، يعنې تردد او تامل.

زه ډېرې پوهې له ژوند څخه عاجز کړی يم.

ډېر فکر د سړي قوت او مقاومت کموي.

ناپليون، سزار او د دوی امثال هغه کسان نه وو چې ډېر فکر کوي، ځکه يې هغه څه وکړی شو چې زړه يې غوښتل.

((اناتول فرانس))

ترقي او تکامل

زه په دې عقیده یم، چې د بشر تکامل به په ډېر ځنډ انجام مومي.

د دنیا سیر ډېر بطي دی، د بشر نبوغ په تقلید کې دی، د ابتکار خونده یې نشته، لکه چې په فزیك کې د ثقل قانون موجود دی چې زمونږ تعلق د ځمکې له زړې کرې سره ساتي په روان شناسۍ کې هم دغه قانون وجود لري او زمونږ دلچسپي د زاړه جهان سره ټینګوي.

ګویټې هم ویلي دي چې خلق لا د اصلي ګناه د اتمي برخمې په اختراع نه دي بریالي شوي.

((اناتول فرانس))

د ژوند ضروري شرط

ناپوهي یوازې د نېکبختۍ لازمي شرط نه دی، د ژوند ضروري شرط هم دی. که مونږ په هرڅه پوه شو یو ساعت هم دژوند تحمل نشو کولی.

هغه احساسات چې ژوند مونږ ته ښه ښکاره کوي یا ژوند راته د تحمل وړښيي له دروغو ځخه زېږي او په موهوماتو باندې تغذیه کېږي.

((اناتول فرانس)

علم او اخلاق

له علم څخه ديوې اخلاقي نتيجې اميد لرل ډېره لويه اشتباه ده.

درې سوه کاله پخوا خلك په دې عقيده وو. چې ځمکه د خلقت او بديا کېدو مرکز دی او نن مونږ پوهېږو، چې د لمر يوه منجمده ټوټه ده.

اوس پوهېږو، چې د ستورو په سطحه کې څه ګازونه سوځي.

په دې هم پوه شوي يو چې دغه جهان چې مونږ پکې د ګرد او غبار يوې ذرې غوندې يو تل د جوړولو او ورانولو په حال کې دی.

مونږ ته دا معلومه شوه چې پرله پسې ځينې ستورې پيدا کېږي او ځينې له مينځه ځي، مګر دغو خارق العاده اکتشافاتو زمونږ په اخلاقو کې څه تغير رانووست.

ايا نن ميندې له خپلو بچيانو سره له پخوانه زياته مينه لري؟

يا دغه مينه له پخوانه کمه شويده؟ ايا اوس دښکلا په احساس کې له پخوانه څه زيادت يا نقصان راغلی دی؟ ايا نن د زړورو قهرمانانو په زړه کې له پخوانه څه فرق ليدل کېږي؟

ځمکه لويه وي او که کوچنۍ وي د بشر په حال کې څه تغير نه راولي. ځمکه لويه ده په دې شرط چې غم او رنځ پکې وي او عشق موجود وي.

غم او عشق د غير فاني ښکلا جاويداني مرکزونه دي.

غم يو داسې نعمت دی چې قيمت نه لري.

هغه ښيګڼې چې په ځان کې وينو او هغه څه چې ژوند زمونږ په نظر کې ښه ښکاره کوي د همدغه لوی نعمت اغېزه ده.

زمونږ ترحم، شجاعت شهامت او نور فضايل او ملکات د همدغه شي مرهون دي.

اخلاق طبيعتاً په احساساتو باندې تکيه لري او بس.

((اناتول فرانس))

فکر او احساسات

تاسې وایاست، چې د ټولو مصيبتونو او بدبختيو علت زمونږ فکر دی، که غواړئ چې د فکر په نحوست قايل شئ بايد په قدرت او عظمت کې يې ډېره مبالغه وکړئ، مګر په دې خبره بايد پوه شئ چې فکر په احساساتو او غرايزو باندې ډېر لږ تسلط لري.

هغه خلك چې د فکر له تاثير لاندې ډېر زيات راغلي دي هغوی هم د نورو په شان متکبر شهواني او بخيلان دي.

چېرته چې تمدن ډېر وړاندې تللی هلته هم هغه کارونه ډېر لږ دي چې په فلسفې اصولو اجرا کېږي.

مونږ د غرايز و او احساساتو په مقابل کې دومره ضعيف او ذليل يو چې زه هېڅکله يوه داسې شعوري حالت ته نه شم قايلېدلی چې له طبيعي حالت سره مخالف وي.

((اناتول فرانس))

تمسخر او ترحم

هر څومره چې د انسان په ژوندانه کې ډېر فکر کوم هغومره راسره دا عقیده ټینګېږي، چې باید د بنیادم د اعمالو شاهد او قاضي تمسخر او ترحم وي.

دا دوه ښه مشاوران یو پخپله د خندا ژوند زمونږ په نظر کې محبوب کوي او بل پخپله ژړا ژوند را ته مقدس ښکاره کوي.

هغه تمسخر چې زه یې لرم بې رحمه نه دی په عشق او ښکلا باندې ملنډې نه وهي، بلکې ډېر ملایم او نېکوکار دی.

د ده په خندا قهر سړېږي او مونږ ته دا ښیي چې باید د اشرارو او احمقانو په مقابل کې له تمسخر نه کار واخلو.

که دا حس له مونږ سره نه وي، نو زمونږ په زړه کې هرګوره نفرت پیدا کېږي

(اناتول فرانس)

د خلکو انتظار

خلك هر وخت په اجتماعي چارو کې ډېرو لويو تغييراتو ته انتظار لري.

دا هغه دايمي اشتباه ده چې دغيب ويلو له روح نه يې نشات کړيدی.

زه دامنم چې ژوند په رښتيا بې ثباته دی او ژوندي شيان تل تغيېر کوي، مگر د تغير محسوس نه دي.

د دنياهره ترقي ډېره ځنډنۍ او منظمه ده.

ناڅاپي او سريع تغييرات هېڅکله نه دي پيدا شوي او نشي پيدا کيدای، ټول اقتصادي تحولات دطبيعي قواو په رحيمانه ځنډ انجام مومي.

دا خبره زمونږ له احساساتو سره مخالفه وي او که موافقه، مگر يو منلی حقيقت دی چې هرڅه هماغه شان دي چې پخوا وو.

زمونږ اجتماعي وضع دهماغه دماغو او کيفياتو نتيجه ده چې دمخه موجود و، لکه چې علت او سبب هغو احوالو ته ويل کېږي چې وروسته تردې به موجود شي.

دا تسلسل تر ډېره وخته ديوه حال ثبات ساتي او په ژوند کې نظم او ارامتيا پيدا کوي.

دا خبره رښتيا ده، چې دغه حال نه هغه ارواګانې خوشالوي چې د نورو شيانو ډېره تنده ورسره ده او نه په هغو زړنو کې خوښي اچوي، چې شفقت په کې نشته، مگر د جهان نظم همدغه تقاضا لري اومونږ بايد تن ورته کښېږدو. مونږ بايد پخپل زړه کې يو څه حرارت او له ځان سره څه اشتباهات ولرو، مگر اني او عجيب وغريب موفقيتونه ونه غواړو او د معجزې انتظاار ونه لرو.

(اناتول فرانس)

خطرناك

مونږ ته هغه کسان خطرناك ښکاري، چې روحیه یې زمونږ له روحیې نه مخالفه وي.
هغه چې زمونږ خوبونه پکې نشته مونږ ورته بدا اخلاقه وایو.
څوك چې زمونږ په اشتباهاتو مبتلا نه دي مونږ ته شکاك معلومېږي او دا فکر نه کوو، چې هغوی به په نورو شبهاتو مبتلا وي.
(اناتول فرانس)

د ژوندانه مخ او څټ

ژوند لکه د زري ټوټو کې مخ او څټ لري. هغه ښکلا چې په مخ کې شته په څټ کې نشته مگر، د ټوټې اوبدانه (بافت) له مخ نه په څټ کې ښه لیدل کېږي.
(شوپنهاور)

ليونتوب او حماقت

زه باور لرم چې بشر په هر وخت او په هرځای کې د خپل مصرف دپاره د جنون او حماقت کافي ذخيره لري.

دا سرمايه هر څنګه چې وي بې حاصله نه ده.

کله چې ګورم چې يوه پخوانۍ اشتباه ورکه شوه بې له دينه، چې په دغه کار خوشحاله شم د بلې اشتباه په باب کې فکر کوم چې د زړې اشتباه ځای نيسي.

زه په ډېر تشويش له ځانه پوښتنه کوم چې ايا دغه نوې اشتباه به له زړې نه ډېره خطرناکه نه وي؟ که ښه فکر وکړو زاړه اوهام او زاړه خرافات له نورنه لږ زيات دي، ځکه چې هغه د زمانې په مرور صيقل شويدي او ضرر يې کم شوی دی.

((اناتول فرانس))

په ځان باور

هر څوك چې په ځان باندې اطمينان او باور لري خلك د هغه ملګري کېږي. په ځان باور يو داسې صفت دی چې د هر چا خوښيږي.

خلك له قطعي او يقيني مطالبو سره مينه لري نه له دلايلو سره، دليل او برهان د وګړو اندېښنې او پرېشاني زياتوي.

اوس ساده ګي خوښوي او په ساده خبرو پوهېږي.

خلکو ته بايد څنګه او څه راز ونه وايو، بلکې هو يا نه ورته ووايو او بس.

(اناتول فرانس)

تعصب

تعصب او عدم اغماض په هر عصر کې شته.
هر څه چې زمونږ خوښ وي زمونږ په نظر کې لوړ معلومېږي او نمانځنه يې کوو. که څوک مونږ ته زمونږ د بتانو عيب ښکاره کړي خوابدي کېږو.
خلك په مشکله دې ته حاضرېږي، چې د خپلو عقايدو په منشا او منبع کې لږ غوندې ايراد قبول کړي.
که چاپخپلو اصولو او معتقداتو کې غور او فکر کولی هېڅکله به نه وو معتقد شوي.
(اناتوس فرانس)

ځان و پېژنه!

دا خبره چې ځان و پېژنه د یوناني فلسفې له حماقتونو څخه یو لوی حماقت دی، مونږ به هېڅکله نه ځان و پېژنو او نه نور.

ټول مشکلات په همدغه ځای کې دي او په همدغې موضوع پورې ارتباط لري.

د دنیا جوړول دومره ګران کار نه دی لکه پېژندل یې چې ګران کار دی.

ښایې چې بشري نبوغ یوه ورځ دنیا جوړه کړی شي، مګر دا توفیق به هېڅکله ونه مومي چې پرې پوه هم شي.

د بشر په پوهه او نبوغ باندې دا ډېره لویه تعدي ده، چې د حقیقت په لټون کې به کار ولوېږي. څه شی چې له پوهې نه پکې استفاده کېږي د اشیاو لږ غوندې حقیقت پېژندل او ترینه خوند اخستل دي.

(اناتول فرانس)

شخصیت

مونږ غواړو چې خپل شخصیت له ځان سره هغه بل جهان ته هم یوسو ، له مونږ سره دا عقیده موجوده ده چې که څوك ځان هلته ونه پېژني هر سعادت چې د ده په برخه وي په ده پورې به څه ربط نه لري، بلکې د بل چامال به وي.

له دینه غافل یو ، چې زمونږ شخصیت دلته په دغه جهان کې هم محفوظ نه دی او په ژوندانه کې څوځله یورا زاو بل راز کېږي.

زه چې اوس له اتیا کالو نه اوښتی یم له هغه شل کلن، ((موریس میترلینګ)) سره هېڅ شباهت نه لرم، بلکې هغه هېڅ نه پېژنم.

همدارنګه له هغه لس کلن هلك سره هم مشابه نه یم چې یوه شېبه هم په ځای نه و ناست او تل به په لوبه مشغول و.

ما ته اوس هغه پردې او بیګانه معلومېږي.

هرکله چې په دې نړۍ کې زمونږ شخصیت بدلېږي، نو بیا ولې دا انتظار لرو ، چې هغه بل جهان ته به یې هم له ځان سره وړو.

((مترلینګ))

بقا

پسونه طبيعت د سختيو په مقابل کې مقاومت نشي کولی که انسان دغه نوع د خپل خوراك دپاره نه وای ساتلی اوس به يې نسل ورك و، مگر اوس چې دغه حيوان په دنيا کې ژوندی پاته دی سعادت يې په برخه نه دی ځکه چې د وژلو او خوړلو دپاره يې ساتلي دي.

هر حيوان او هر يو بوټی چې دلته وينئ، سر نوشت يې هم دغه دی کانې او معدنيات هم دغه راز دي، مگر زمونږ غم دومره نه دی چې د دوی تغير ووينو او په بدبختۍ يې پوه شو.

((مترلينگ))

کب

هغه کب چې يوازې ژوند کوي او هغه کبان چې په يوه ځای کې گډ ژوند کوي يوه اندازه پوهه لري، مگر سره له دې ډېر کبان شته چې يوازې نه اوسيږي.

مونږ نه پوهېږو، چې د دوی د اجتماع سبب څه شی دی؟

ښايي چې دوی به د ځينو ځناورو او بلاگانو له ډاره او د ځان ساتلو دپاره يو ځای شوي وي، مگر همدغه گډ ژوند او يو ځای اوسي د دې سبب وگرځيده چې انسان يې ژر ښکار کړي.

((مترلينگ))

هغه چې دنیا ته رانغله

په ملیاردونو نطفې ضایع کېږي او په دې باب کې تاسې ډېر افراط کوئ.

ستاسو ښځې ډېرې لږې نطفې قبلوي چې هغه په انسانانو بدلیږي، هغه نطفې چې ضایع کېږي او څه ترینه نه جوړېږي ستاسو د خوابدۍ او خپګان موجب نه ګرځي، تاسو ته معلومه ده چې دغه په سلهاو زرو ملیاردونو نطفې، چې په هره پیړۍ یا نیمه پېړۍ کې له دې جهانه ځي او هېڅ ترینه نه جوړیږي د انسانیت توان په کې شته او بالقوه انسانان ورته ویلی شو، مګر دوی ته هغه چانس نه پیدا کېږي چې مونږ غوندې انسانان شي، لکه چې مونږ ته هغه چانس په لاس نه راځي چې د مشتري کره رانه جوړه شي او هغومره عمر ولرو.

ایا دغه بالقوه انسانان د فکري او معنوي ژوند خاوندان وو او که نه؟ که نه وو، نو څنګه ورته بالقوه انسانان ویلی شو؟

اوس چې دوی مړه شو او مونږ غوندې نشو ایا د دنیا په اوضاعو کې څه تغیر راغی؟ ایا د دوی ځای تش پاته شو او هغه کار، چې باید دوی سرته رسولی وای سر ته ونه رسېده.

((مترلینګ))

څنګه به یو؟

مونږ غواړو چې په هغه بل عالم کې هم خپل ځان وپېژنو او پوه شو، چې ته (اسمیت) بې زه (موریس) یم، مګر دا نه ده معلومه چې هلته به خپل کوم شخصیت غوره کوو؟

ایا ته به دا غواړې چې زمونږ د بدو کارونو سزا به زمونږ کوم شخصیت ویني؟ هغه موریس چې اوس له اتیاکالو نه اوښتی دی، که هغه شل کلن موریس به وي چې بېل شخیصت یې درلود.

په رښتیا چې مونږ تر اوسه نه یو پوه شوي، چې په څه صورت به د خدای حضور ته وړاندې کېږو، سپین ږیري به یو که ځوانان او که ماشومان.

(مترلینګ)

ستاسو فکر

ستاسې فکر چې هرڅه وي تاسو هماغه یاست.

هېڅ امکان نه لري، چې څوك له خپل فکره لوی شي یا د خپل فکر له حدودو څخه تجاوز وکړي.

(مترلینګ)

که طبابت ترقي وکړي

ښايي چې يوه ورځ طبابت دومره ترقي وکړي چې طبيبان د سړي زړه او نور زاړه له کاره وتلي شيان بدل کړي او د سر په کوپړۍ کې هم نور ماغزه واچوي.

لکه چې زاړه ماغزه بدل شي، نو طبعاً دغه حافظه هم نه پاته کېږي چې د تېر ژوند پوهه او معلومات، کينه او مينه يانور خاطرات پکې ساتلي دي، چې دا حافظه لاړه شي هغه شخصيت هم درومي چې له دغې حافظې سره ټينګ تعلق لري.

په دغه صورت کې بيا څوک خپل ځان نشي پېژندلی او په دې نه پوهېږي چې زه څوک يم؟ يعنې د ده او ديوه مړي ترمنځ به څه فرق نه وي، مګر څېره او تنه به يې په کوڅو او بازارو کې حرکت کوي.

دا زيان چې د مغزو له بدولون څخه سړي ته رسيږي د مرګ او مړينې له زيات کم نه دي، دغه جسد چې وروسته تردې دلته او هلته ګرځي هغه پخوانی سړی نه دی بل څوک دی. هر تندر چې په ده پريوزي په هغه پخواني شخص پورې څه تعلق نلري، بلکې په يوه بل نا اشنا سړي پورې ربط پيدا کوي.

(مترلېنګ)

څه غواړئ؟

که پاك خدای له تاسو نه پوښتنه وکړي چې څه غواړئ؟
تاسو په ځواب کې څه ووایاست؟
ایا داسې ژوند به وغواړئ چې تل ترتله او هېڅ زړښت او هېڅ راز بدبختې هېڅ تغیر په کې نه وي.
دغسې ژوند خو عیناً د هغه غټ کاڼي حال ته ورته دی چې په ملیونو کاله په یوه ځای پروت وي او هېڅ تغییراو تحول پکې نه راځي.
زه یقین لرم چې که تاسې د جاویداني عمر په حقیقت پوه شئ. هېڅکله به یې له خدایه ونه غواړئ.
جاویداني سعادت هم دجاویداني عمرپه شان دی یا په بل عبارت جاویداني بدبختي ده.
(مترلینګ)

پوه او ناپوه

دا چې پوه او ناپوه يو دبل په ژبه نه پوهېږي سبب يې دا دی چې پوه په هغه شي بدلېږي چې دی پرې پوه شوی دی.
دی هغه څه ناپوه ته نشي ويلي چې د ده به زړه کې ځای لري.
که تاسې يوه ورځ د جهان په اسرارو پوه شئ پخپله به هماغه اسرار شي او ماته به دخپل زړه خبرې نشي کولی!
ليونی ما ته وايي ته هم ليونی شوې يې لکه ځينې فيلسوفان چې په اخر د عمرکې ليونيان کېږي او چټيات وايي.
ښايي چې زه ليونتوب قبول کړم، ځکه چې تر اوسه پورې لا د ليونتوب او هوښياری ترمېنځ عقلاً يې تفاوت نه دی موجود، مګر تاسو چې هوښياران ياست فکر وکړئ چې څه وايئ؟
(مترلينګ)

مرګ

که مرګ په دنيا کې نه وای هېڅا به د ژوندانه بارته غاړه نه وای ايښې همدغه د مرګ ويره ده چې مونږ ژوند کوو او د دغه ډار په وجه تر زړېښته پورې د ژوندانه پيټې په اوږو وړو.
(مترلينګ)

روح

که له مانه پوښتنه وکړئ چې روح څه شی دی؟

زه تاسو ته څه ځواب نشم ویلی، مګر له تاسونه به پوښتنه وکړم چې جسم څه شی دی؟ هر کله که مونږ جسم یا (ماده) وپېژنو د روح په پېژندلو به هم بریالي شو، مګر اوس چې یو هم نه پیژنو باید په دې باندې ځان خوشحاله کړو، چې روح د جسم حرکت دی او جسم د روح (شکل اوصورت) دی.

(مترلینګ)

افلاطون

که د یونان افلاطون څه دپاسه دوه زره کاله پس مونږ ته راشي مونږ به کومه موضوع ده ته وړاندې کړو، چې د ده توجه واړوي او دی څه قدرته حیران کړي.

په اخلاقي، اجتماعي او سیاسي لحاظ که مونږ مریتوب لغوه کړیدی خو څو ډوله بل راز غلامي پیدا شوې ده، چې هغه ځای یې ډك کړیدی. مونږ کوم نوی شی نه لرو چې هغه ته یې وړاندې کړو.

زمونږسیاسي، اجتماعي او اخلاقي دروغ د هغه دپاره کوم نوی مضمون نه دی او اوسني سلوك هغه ته څه نویتوب لري.

په فزیك، شیمي، ژوند پیژندانه طبابت او جراحی کې چې څه کشفیات شوي دي په اول کې به په تعجب کې واچوي، مګر د دې لامله چې هغه ډېر موشګاف او ځیر کېدونکي دي ډېر ژر به پوه شي، چې زمونږ کشفیاتو د روح دپاره کومه نوې غذانه ده پیدا کړې او د اسرارو له مخې پرده نه ده پورته شوې.

څه شی چې د هغه پوره توجه ځانته راګرځولی شي هغه یې سیمه موجونه دي، چې په یوه شیبه کې هرځای ته غږ رسوي. ممکنه ده چې دغه شی د ده ارتباط له هغو اسرارو سره پیدا کړي چې په مبهم ډول یې پخپلو کتابونو کې ورته اشاره کړې ده.

په هرحال کوم د توجه وړ شی چې په دوه زره کالو کې مونږ کشف کړی دی همدغه دی، چې د علت په ادراك یې لانه یو موفق شوي او دانه ده معلومه، چې دوه زرکاله وروسته به د توجه وړ څه شی کشف کړو.

(مترلینګ)

زمونږ پوهه

مونږ د فولادو په يوه تړلي خونه کې ژوند کوو، چې دوه وړوکي سوري لري او بس، له يوه سوري نه لږ غوندې رڼا راځي او له بل نه لږ غوندې اواز راننوزي، مونږ له همدغو دوو سوريو څخه د جهان اوضاع معلومو او همدغه وجه ده، چې بې له رڼا او بې لـه غـږه پـه نور څه نه پوهيزو.

(مترلینګ)

بدې خبرې

بدې او ناوړه خبرې چې زيان او ضرر لري ډېرې ژرخپرېـږي، ښـې او حسابي خبرې چې فايده پکې وي ژرنه خپرېږي.

هو! بدې او ناکاره خبرې لکه تلونکي او خپريدونکي ناروغي لـه يوه نه بل ته او له بل نه بل ته ځي.

ښې خبرې لکه صحت او روغتيا له يوه نه بل ته نه درومي.

(مترلینګ)

انساني سلوك

انسان باید هغه مینه چې له نورو سره یې کوي له ډېر لوړ ځایه واخلي او په ډېر لوړ همت له نورو سره و چلیږي.

ترڅو چې ممکنه ده چې خلکو ته دې د عشق په نظر وګوري، نه ښایي چې د خپل ترحم او شفقت سیورې په چا باندې وغورځوي.

ترڅو چې د عدالت له مخې چاته څه ورکولی شي نه ښایې، چې د احسان له مخې چاته څه وبخښي.

ترڅو چې د چا احترام کولی شي نه ښايي چې د احسان له مخې چاته څه وبخښي.

ترڅو چې د چا احترام کولی شي نه ښایې چې د هغه د لجویي او دلداري وکړي.

(مترلینګ)

انساني کمال

هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې د ژوندیو شیانو په برخه رسېدلي دي قبلي عواطف دي، چې په انسان کې لیده شي. که څوك غواړي چې له حیواناتو نه لرې وي باید دغه عواطف چې رحم، مروت، کرم، شجاعت او نوعه پرستي ده په ځان کې وروزي. (ډاروین)

د فکر روزنه

څه شی دی چې په بشر کې ژور فکرونه روزي؟
علم او پوهه نه ده، کار نه دی، د عواطفو او احساساتو هېجان هم نه دی، یوازې رنځ او مشقت دی، چې د انسان په فکر کې ژوروالی پیدا کوي او ښايي، چې د همدې لامله په دنیا کې غمونه او رنځونه ډېر شوي دي..

(هینر)

ښکلیتوب

کله چې ښکلیتوب د دعوې دپاره را ولاړ شي د هر ناطق ژبه کلې کېږي.

(شکسپیر)

ښایست

ښایست هغه مېمله دی چې په هر کور کې قدر او عزت لري.

(ګوېټه)

سیاست مدار

که یو سیاستمدار جنایت وکړي ښایي، چې عفوه شي، مګر که د خبط مرتکب شي، نو د عفوې وړ نه دی.

(بیسمارك)

غولول

ټول تر یوه وخته غولېږي، ځینې د همېشه دپاره هم غولولی شي، مګر ټول د همېشه دپاره نه غولېږي.

(ابراهام لینکلن)

فکر په شعر کې

فکر باید په شعر کې داسې پټ وي لکه غذایي خاصیت، چې په میوه کې پټ دی. میوه هم غذا ده، مګر لذیذه چې د خوړلو په وخت کې له لذته ویلې شي، خو بدن ترینه غذایي ماده اخلي او دغه محسوس غذا په لذت کې پټه ده.

(پل والري)

بدبختي او شعر

د بدې ورځې خاوندان د مصیبت او ناکامۍ په وخت کې شعر ته مخه کوي او څه چې دوی له رنځ او غم نه زده کړي وي په اشعارو کې یې نورو ته وړاندې کوي.

(شیلي)

عشق او سعادت

هغه څوك ډېر نيكبخت دی، چې خدای ورته داسې زړه وركړی دی، چې د عشق او سوزو ګداز لايق دی.
چا چې د عالم اوضاع او د انسان زړه د عشق په دوه مخيزه هنداره كې نه دی ليدلی هغه هېڅ حقيقت نه دی ليدلی او په هېڅ نه دی پوه شوی.

(هوګو)

پوهه او عشق

پوهه د عقل په غېږكې پرورش نه مومي، بلكې د عشق په لمن كې وده كوي، د پوهې نيالګی بايد د عشق په ګلدان كې وكرل شي او د احساساتو په اوبو ابياري شي.

(مترلينګ)

ښوونځی

د علم او پوهې هر ښوونځی چې پرانيستل كېږي، د زندان دروازه تړل كېږي.

(هوګو)

د فکر پانګه

د فکر او پوهې تړوله پانګه باید روحي او اخلاقي عظمت ته تسلیمه شي.

(مترلینګ)

معرفت

معرفت هغه شی دی، چې وروسته د هرڅه له لوستلو او د هرڅه له هېرولو نه په دماغ کې پاته کېږي.

(ادوارد هریو)

عالم او علما

علم له خطا څخه خلاص دی، مګر علما تل په خطاکې وي.

(اناتول فرانس)

ځان ښودل

یا ځان هغسې وښیه، چې یې یا هغه شان اوسه چې ځان ښیې.

(بایزید بسطامي)

د ښه کار علت

که زمونږ د ښو کارونو علت او سبب څرګند شي ډېر کسان پخپلو ښو کارونو خړ او خجل شي.

(ریواردل)

تاج او قلم

ترڅو چې د ادب قلم زما په لاس کې دی هېڅکله به ونه وایم، چې ولې مې شاهي تاج په سربندې نشته.

(ولتر)

مطبوعات او تاریخ

مطبوعات د اوسني تاریخ اساس او بنیاد دی. مونږ باید خپل تاریخ مشوش نکړو، ځوك چې مطبوعاتو ازادي محدودوي د وطن او ملت تاریخ ته زیان رسوي.

(پوانکاره)

حکومت او روزنامه

که له مانه پوښتنه وکړي، چې په وطن کې بې روزنامې حکومت وي که بې حکومت روزنامه؟ زه به هرګوره دوهمه خبره غوره کړم.

(جفرسن)

د ځان سعادت

که یوازې خپل سعادت وغواړو څه ګرانه خبره نه ده، مګر مونږ غواړو چې له نورو نه زیات مسعود شو او دا کار ډېر مشکل دی، ځکه چې نور هغومره مسعود نه دي، لکه چې مونږ یې تصور کوو.
(مونتیسکو)

ځان مسعود ګڼل

یوازې دا کافي نه ده، چې د سعادت خاوندان شو، بلکې په دې پوهیدل په کار دي چې مونږ د سعادت خاوندان یو.
(مترلینګ)

اجبار او اختیار

څومره چې د وجود مرتبه او درجه لوړېږي هغومره اجبار کمېږي او اختیار زیاتېږي. همدغه سبب دی چې د کانې مجبوریت له بوټي او نیالګي نه زیات دی او حیوانات له نباتاتو نه هم زیات اختیار لري، انسان بیا له حیوان څخه هم پورته دی او ډېر اختیار لري.
(بوترو)

عقل او زړه

عقل د زړه په خوښه کارکوي او زړه ته ګوري، هغه څه چې زړه يې نه غواړي عقل پکې لاره نشي پيداکولای، يعنې زړه په سر باندې حکومت کوي او سر په زړه حاکميت نه لري.

(شوپنهاور)

کينه او مينه

کينه او مينه د نفسي احوالو او کيفياتو له اختلافه پيداکېږي او په عقل پورې څه اړه نه لري.

(شوپنهاور)

احتمالي مصيبت

هرڅه پخواله وخته په نظر کې نيول او لرې کتل ښه کار دی، مګر د سبا ورځې په احتمالي مصيبت نن غمجن کېدل ښه کار نه دی.

له دېنه چې په هوا کې ځانته زندان جوړوو ولې يو ښه قصر نه جوړوو.

لیاقت لرل

که بتان مات کړې کوم سترکار دې نه دی کړی.
حقیقي شهامت دا دی چې پخپل ځان کې د بت پرستۍ خوی ورك کړې.
(نېچه)

لوی خلك

لوی خلك له سیندونو نه خپل هدف ته بې لارې درومي او د دوی شهامت همدغه دی، چې له ګرانو پرُ پېچه لارو ځخه نه ډاربږي.
((نېچه))

اجتماع

په اجتماع کې داخل شه! ځکه چې په جمعیت کې سړی صیقل کېږي او ټینګېږي یوازیتوب سړی ملایم کوي او فاسدوي یې.
(نېچه)

د جنګ اساس

د غلیم غولول د جنګ اساس دی، ځکه زما هغه پټه زغره چې ما اغوستې ده د ګیدړ پوټکی دی.
(نیچه)

نجیبه غریزه

هغه غریزه چې له ټولو غرایزونه نجیبه ده نجابت یې په ډېر احتیاط زیاتره، یعنې په هرکیلو محبت چې له نورو سره یې لرې یو ګرام نفرت له ځان سره زیات کړه.

(نېچه)

شهرت او شرافت

که په افتخار او شهرت پسې ګرځې، نو زما پند مه هیروه! هغه دا چې له شرافت نه لاس واخله!

(نیچه)

هدیه قبلول

زه د هغه چا له خوشبختی نه خبر نه یم، چې د خلکو له لاسه هدیه قبولي، ځکه چې له ما سره دا عقیده موجوده ده، چې له هدیې قبلولو نه غلا ښه ده.

(نېچه)

هېرول

هرڅه هېرکړه، هرڅه هېر کړه هېرول ډېر لوی هنر دی!
هغه درونند بار، چې تاسره دی له ځانه وغورځوه.
که غواړې چې والوزې، که ارزو لرې چې له لوړو او هسکو څوکو سره اشنا شې درانه او سنګین شیان سیند ته وغورځوه، دغه دی سیند، هله ژر شه خپل ځان سیند ته وغورځوه د هېرولو هنر ډېرلوی هنر دی.

(نیچه)

ځان غوښتنه

خودخواهي او ځان غوښتنه په مطلق ډول له ژوند سره موافقت نه کوي.
یوازې ځان غوښتل په حقیقت کې ځان محدود کول او له ځانه څه کمول دي.
که جود او فیض نه وي ژوند نشته.
په حقیقت کې بشپړه او کامله خودخواهي په پوره غیرخواهۍ کې پټه ده او اخلاق هېڅکله انفرادي کېدلی نشي.

مکررات

په دغو ګڼو کې چې علم او پوهه ډېره زياته ښه يې څه وينې؟

سترګې وغړوې او ښه وګورې چې غير له مکرراتو نه نور څه وينې؟

ايا دا ټولې خبرې چې په يو قسم موضوعاتو کې اورې بې د سبك او انشاء له تنوع او بې د شواهدو او مثالونو له رنګينۍ يا د چاپ له ښکليو به نور څه لري؟

د دې خبرو حقيقي تاثير، عمق او ارزښت همدغه دی چې په راز راز پيرايو کې بيابيا ويل کېږي او له يوه دمخه په بل مخ اوړي، نو په دغه ظاهري ثروت کې فقر او لوږه پټه ده او په دغه روژه کې د مړښت احساس کېږي.

(بيکن)

نېکي

په سترګو کې د ليدلو قوه يوازې نه ده کافي.

که زمونږ سترګې بينا هم وي او په اشياو کې رنګونه هم موجود وي بيا هم رڼا ته محتاج يو او په تورتم کې څه نشو ليدلی.

همدغه رڼا ده چې د ليدلو قوه له اشياوو سره مربوطوي او د دې باعث ګرځي چې مونږ څه ووينو.

لمر پخپله د ليدو قوه نه ده، د ليدو وسيله ده، د همدغې وسيلې له برکته مونږ د بينايي احساس کوو.

ته په دې پوه شه، چې لمر د نېکۍ ثمره ده او له نيکۍ سره شباهت لري. هماغه نسبت چې په ليدلي جهان کې يې د بېنايي قوت له ليدولو شيانو سره لري د ادراك په جهان کې يې د فهم قوه هم له هغو شيانو سره لري چې د پوهيدلو وړ دي.

څنګه چې په تياره کې څه نه ليدل کېږي او سترګې رڼا ته اوړي د دې روح هم هغه څه نه ويني، چې د حقيقت رڼا پرې نه وي پريوتې. څه شی چې د معرفت وړ شيان په حقيقت پورې مربوطوي او روح ته د پوهېدو استعداد ورکوي د نيکۍ تصور دی چې د علم او حقيقت علت بلل کېږي او انسان حق لري چې په ليدلې دنيا کې رڼا او د ليدلو قوه له لمر سره مشابه وګڼي، مګر که لمر يې ګڼي نو لويه اشتباه کوي. همدارنګه د ادراك په عالم کې انسان حق لري چې علم او حقيقت د نېکۍ نظير وګڼي، مګر که عين نېکي يې ګڼي داهم اشتباه ده، ځکه چې د نېکۍ مقام له دينه ډېر پورته دی.

لمر ليدل شو شيانو ته يوازې دليدل کېدو قابليت نه بخښي، بلکې په پيدايښت او نشو ونما کې يې هم تاثير لري او غذا ورکوي.

همدغه شان د پوهېدلو وړ شيان له نېکۍ نه يوازې همدغه استفاده نه کوي، چې د پوهېدلو وړ وګرځي، بلکې په ماهيت او پيدايښت کې يې هم دخل لري.

(افلاطون)

د طبیعت قوانین

د طبیعت قوانین واجب او ضروري نه دي. د جهان اصل او اساس تغیر او حرکت دی، هرکله چې دغه تغیر مکرر شي، نو عادت وګرځي او د قانون نوم پیدا کړي.

د یوه خوړ اوبه په اول کې یوه معینه مجرا نلري او د خپل جریان په وسیله ځانته لاره او مجرا پیدا کوي وروسته بیا دغه مجرا د اوبو سیر او حرکت قاعده او قانون بلل کېږي، ډېر امکان لري چې دغه مجرا بدله شي او یوه بله مجرا ورته پیدا شي په همدغه لحاظ د طبیعت چارې د یوه معین او ضروري قانون تابع نشو ګڼلي.

(بونرو)

انساني تکليف

ښه نيت او نېکه اراده د خير او نېکۍ مبدا ده.

نېکه اراده او ښه نيت دا دی چې انسان خپل تکليف وپېژني او پيروي يې وکړي.

کليف بايد خاص دپاره په ځای کړ شي، يعنې د ګټې او زيان لحاظ په کې نه وي.

تکليف هغه عمل دی، چې د يوې کلي قاعدې متابعت دپاره وي او محض د قانون په احترام اجرا شي.

هغه څوك چې يو کار د قانون دپاره کوي او هغه چې کار يې له قانون سره موافق وي يو راز نه دي.

د دوهم سړي عمل ته مشروع ويلی، شو مګر خير او اخلاقي عمل ورته نشو ويلی.

د دې دپاره چې د يوه سړي کار اخلاقي ارزښت پيدا کړي يوازې دا کافي نه ده، چې عمل يې له تکليف سره موافق وي، بلکې دا لازمه ده چې تکليف دپاره وي.

د ځان ساتنه له تکليف سره موافق کار دی، مګر د دې لامله چې طبيعت ورته ميلان لري اخلاقي عمل ورته نشو ويلی.

هغه څوك چې ډېر زړه سواندی او د رقت په وجه له چا سره احسان کوي ښه کوي، مګر اخلاقي عمل نه اجرا کوي که همدغه سړی له خلقو نه جفا ويني زړه به يې سخت شي او احسان په لاس واخلي، مګر که څوك له خلکو نه جفاګانې ويني او د تکليف په ځای کولو دپاره احسان کوي هغه يو اخلاقي عمل اجرا کوي.

(کانت)

ژوند

ژوند زما په نظر کې غوښتل دي او هره غوښتنه له یوه احتیاج یا محرومیت څخه پیدا کېږي، یعنې له غم او درد څخه.

که د یوه سړي هره ارزو په اسانه او سمدلاسه حاصله شي کسالت ورته پیدا کېږي، چې له رنځ او غم نه لوی مصیبت دی.

د انسان ژوند همېشه د غم او کسالت ترمینځ واقع دی.

سړی چې هر څومره غم څخه لرې شي هغومره کسالت ته نزدې شي په هره اندازه چې مونږ له کسالت څخه ځان وساتو په هماغه اندازه له غم سره قرابت پیدا کوو.

دا دوه افتونه یو د بل ضد دي، که انسان له یوه څخه خلاص شي د بل په منګولو کې لوېږي.

څنګه چې غم او رنځ له احتیاج او محرومیت څخه پیدا کېږي کسالت له راحت او رفاهیت څخه پیدا کېږي.

هر چېرته خواران او غریبان له احتیاج او محرومیت سره په جګړه اخته دي او بډایان له کسالت سره په مجادله کې دي.

همدغه کسالت دی، چې د عېش او راحت خاوندان یې په ښکار او قمار په افیونو او نورو نېشو مشغول کړي او مجبور کړي دي یا یې د دوی مخه تزییناتو او تجمل ته ګرځولې ده.

د انسان استعداد او قوت دا غواړي، چې احتیاج او محرومیت لرې کړي او د ژوند په جګړه کې په کار ولوېږي، نو کله چې احتیاج او محرومیت له مینځه لاړ شي او په دغه مبارزه کې

معطلي راشي دغه عاطل قوت پخپله يو مونډ پيتی شي او انسان مجبور کاندي، چې بې هوده يې صرف کړي او له کسالت څخه ځان وژغوري.

(کرلوس) د بډايانو بدبختي داسې بيانوي: (يو د دې دپاره چې له کسالت نه وتښتي خپله ښايسته ماڼۍ پرېږدي او په تفريح پسې يوه خوا او بله خوا منډې وهي. بل په ډېره بيړه له خپلې ښځې او اولادونو څخه چېرته لرې درومي، مګر مقصد ته نه رسيږي او بيرته له هماغه دښمن، يعنې کسالت سره بيا کورته راځي او چاره ترينه ورکه وي.

(شوپنهاور)

هېرول

هغه څوك چې څه نشي هېرولی ښه سړی نه دی. څوك چې همېشه د بل د ملامتۍ خاطره له ځان سره ساتي د ښه زړه خاوند نه دی.

حکمت او سعادت

ارسطو وايي: حکيم او عاقل هغه څوك دی چې خپل غمونه او دردونه لرې کړي، نه دا چې په ډېرو لذتونو پسې هڅه وکړي.
زه هم د حکمت ډېره ټينګه او قوي پايه همدغه ګڼم، چې سړی له غمونو او دردونو څخه وتښتي، نه دا چې په لذت پسې منډه واخلي.
يعنې سعادت به هغه ګريز (تېښته) کې دی، نه په دغه شتاب (هڅه) کې. هغه کسان ډېر غوليدلي دي، چې ارزوګانو ته رسېدل سعادت ګڼي، ځکه چې له ارزوګانو سره وداع کول او بې نيازي ته رسېدل سعادت دی.
هرڅومره چې د خواهشاتو تله سپکه وي انسان هماغومره سعادت ته نژدې وي. که حقيقت ته وګورو يو روغ او جوړ فقير له يوه رنځور غاړې بډايي څخه ډېر نيکبخته دی.
سقراط وايي: ډېرکسان دي چې نه جواهر لري نه سره سپين، نه يې ډېر ښه لباس په غاړه کې شته نه به لوړو ماڼيو او ښو قصرونو کې استوګنه لري، مګر سره له دې له بډايانو نه خوشحاله ژوند کوي.
شکسپيروايي: ځينې کسان لکه توتيان داسې دي چې د خندا ننداري يې نشي خندولی.
دا زمونږ خپل خوی او طبيعت دی، چې زمونږ د ژوند او سعادت اساس ګڼل کېږي.

مونږ باید د سعادت تومنه په ځان کې ولټوو او په دې پوه شو، چې د هر چا نېکبختي پخپله په ده پورې مربوطه ده.
په ځان باندې اتکا او نورو ته نه متوسل کېده له ډېرو قیدونو او احتیاجاتو څخه ځان خلاصول او خپله ازادي زیاتول سعادت دی.
هغه څوك چې په باطن کې غني دي له خارجي جهان څخه یوه منفي هدیه غواړي او بس چې هغه فراغت دی.
د هغه مهمه ارزو داده چې له خلقو نه لرې او په څنګ وي چې په دغه وسیله له ځانه استفاده وکړی شي.
لوی خلك له هرڅه نه فراغت خوښوي او خپلې ازادۍ ته ډېره توجه لري، یعنې همدغه شی سعادت ګڼي.
ارسطو وایي: سعادت په فراغت او ازادۍ کې دی.
سقراط هم ازادي او فراغت ستر نعمت ګڼلی دی.
څومره چې د یوه سړي فکري او عقلي پانګه زیاتېږي هغومره یې تعلق له دنیا نه او د دنیا له خلکو څخه کمېږي.
هغه بیا خپل سعادت د دنیا په نعمتونو کې نه لټوي، بلکې لکه معنوي لذتونو څخه خوند اخلي او حقیقي سعادت ته رسیږي.
(شوپنهاور)

انشاء

د هر لیکونکي انشاء د هغه د فکر ایینه ده.
که غواړې، چې د یوه لیکونکي حقیقي ارزښت ځانته معلوم کړئ، د ېته مه ګورئ چې ده څه موضوع کې فکرکړی دی یا د ده د فکر محصول څه شی دی.
د یوه مولف او لیکونکي د مقام پېژندلو د پاره همدغه کافي ده چې مونږ پوه شو چې ده څه راز فکرکړی دی او دفکر کولو طرزیې څنګه دی؟
د هر لیکونکي انشاء لکه خمیره داسې ده، چې مختلف شکلونه او صورتونه قبلوي، مګر دا صورتونه که هر څومره مختلف وي بیا هم خمیره یوه ده.
(شوپنهاور)

مطالعه او تفکر

څنګه چې ډېره زیاته مطالعه فکر وسعت او ودې ته نه پرېږدي ډېر لیکل او ډېر لوستل هم د حقایقو د معرفت مخه نیسي.
د دنیا ډېره لویه کتابخانه چې بې نظمه او بې ترتیبه وي هغه ارزښت نه لري، چې یوه کوچنۍ منظمه کتابخانه یې لري.

همدغه راز ډېره زياته پوهه چې په ذهن او دماغ کې ښه هضم شوې نه وي له هغو لږو معلوماتو نه لږ قيمت لري چې په جزئياتو کې يې ډېر غور او دقت نه وي شوی.

په حقايقو باندې سړی هغه وخت پوهېدلی شي چې د عليت په قانون پوه شي او په جزئياتو کې مطالعه ولري.

څنګه چې انسان مطالعې ته ضرورت لري تفکر ته يې هم لري، مطالعه او تفکر د انسان په ذهن کې دوه متضاد تاثيرونه لري، چې که يو زيات شي هغه بل کمېږي.

مطالعه د سړي ذهن دهغو افکارو او عقايدو له تاثير لاندې روالي، چې ممکنه ده د انسان له ذاتي احتياجاتو سره مخالفت ولري.

ازاد تفکر، يعنې د هغه طبعي او حرکت تعقيب چې محيط او ضروري مسايل يې د انسان په ذهن کې پيدا کوي د مطالعې په شان څه خاص شی په ذهن کې موجود نه وي، بلکې د فکر کولو تومنه ذهن ته سپاري همدغه سبب دی چې ډېره زياته مطالعه د شخصي فکر د پرورش مخه نيسي او سړی څه قدر سطحي او ناپوهي کوي.

علماء او پوهان هماغه کسان دي چې ډېر کتابونه يې لوستي دي، مګر نوابغ او د فکر خاوندان، چې د انساني مدنيت لاربښودونکي دي او د بشريت قافله د ترقۍ خواته بيايي هغه کسان دي چې د جهان په کتاب کې يې غور کړی دی او د نورو په خبرو کې يې خپل فکر نه دی بايللی.

(شوپنهاور)

خوي او خصلت

د انسان خوي هېڅکله تغییر نه کوي، هر سړی په زلمیتوب او زړښت کې هماغه دی چې په کوچنیتوب کې و.

د ده ډېر لوی هنر دا دی چې کله کله فریبنده (غولونکي) صورت اختیاروي او د افسون نقاب پخپل مخ غوړوي.

که غواړئ چې دغه حقیقت د تجربې له مخې ځانته معلوم کړئ، نو د هغه اشنا او ملګري په حرکاتو او رفتار کې ښه دقت وکړئ، چې ډېر کلونو ترینه بیل شوي یاست، وروسته له دغه غور او دقت څخه به دا ومنئ، چې د ده خوی او خصلت هېڅ تغیر نه دی کړی او هماغه شی دی چې دمخه و.

ځینې کسان په ظاهره انکار کوي او دا خبره نه مني، مګر په باطن کې پوره باور لري چې د انسان خوي او خصلت تغییر نه قبلوي.

همدغه سبب دی چې څوك له چانه څه ټګي برګي ووینې په هغه باندې بیا اعتماد نه کوي.

که څوك د چا په نظر یو ځل ښه ورغی د هغه په باب هم خپله نظریه نه بدلوي د انسان خوی او خصلت فطري شی دی او همدغه یې د لوړوالي معیار دی. که څوك د فطرت په لحاظ لوی نه وي، نو واړه اشخاص په مصنوعي وسایلو لويېږي.

(شوپنهاور)

دوستانه مناسبت

سړی د ځوانۍ په وخت کې دا فکر کوي چې د انسانانو مناسبات په یوه ښه اساس او په حقیقي اصولو ولاړ دی، مګر کله چې د ژوندانه یو څه مراحل طي کړي، نو بیا پوه شي چې بشري مناسبات بې له شخصي ګټې په بل شي نه دي ولاړ.

هرڅوک چې ډېر مال لري او د لوړ مقام خاوند دی هغه په خلکو کې محبوب او محترم دی، هغه بل چې د ښه نیت او ښو احساساتو خاوند دی، مګر په دوستۍ کې یې څه ګټه نشته څوک ورسره مینه نه لري.

(شوپنهاور)

بدي او ضرر

څومره چې لوړ او عالي مبادي په یوه بد سړي کې فاسد شویدي، په ځناورو کې هغومره نه دي فاسد، بدي په هغه شي کې لږه ده چې د ابتکار مبدا په کې نشته، ذکاوت چې د ابتکار مبدا ده بدي زیاتوي او ضرر یې ډېر وي. د یوه ظالم انسان ضرر زر ځله د یوه مضر حیوان له ضرر نه زیات دی، لکه چې د یوه جماد ضرر له حیوان نه لږ دی او ظالم له ظالم نه ډېربد دی.

(ارسطو)

لویه اشتباه

څوك چې دا فکر کوي چې پوهه او فضیلت د سړي قیمت او مقام په جامعه کې لوړوي ډېره لویه اشتباه کوي، ځکه چې دغه شی باالعکس کینه او دښمني پیدا کوي نه مینه او محبت.

د علم او فضل اظهار بل شی نه دی د نورو د نادانۍ تایید دی، څنګه چې ثروت او مقام د سړي قیمت په جامعه کې لوړوي علم او عقل د نورو د کینې او نفرت موجب ګرځي.

پوهان او هوښیاران د خلکو مینه او محبت نشي جلبولی، بلکې بدبیني او تمسخر ځانته جلبوي.

(شوپنهاور)

افتخار

هغه افتخار چې لکه د ځېړۍ ونه په ډېر وخت کې وده کوي او غځېږي دوام او پایښت یې هم ډېر وي.

هغه بل افتخار چې لکه د پسرلي بوټی ژر پیدا کېږي او ژرلویېږي له یوه فصل نه زیات دوام نه لري او ډېر ژر له منځه ځي.

د هنر خاوند چې له ابدیت نه هر څومره زیاته استفاده وکړي، یعنې په ټول انسانیت پورې تعلق ولري هماغومره له خپل عصر

څخه پردی وي، دا ځکه چې د هغه اثر د هغه په عصر پورې اختصاص نه لري، بلکې د بشر د تاریخ یو جز وي، د همدې لامله معاصرین ورته ښه نه ګوري، بلکې بالعکس په هغو کتابونو پسې هڅه کوي چې ورځني مسایل په کې وي.

(شوپنهاور)

غضب او شهوت

هغه بې اعتدالي چې په غضب کې وي له هغې بې اعتدالۍ نه ښه ده، چې په شهوت کې وي، یعنې د غضبي قوې افراط د شهواني قوې له افراط څخه ښه دی.

قهر او غضب د عقل غږ پوره نشي اوریدلی او داسې مثال لري، لکه چې یو نوکر د خپل بادار امر لږغوندې واوري او د تعمیل دپاره منډه واخلي، یعنې امر ته تر اخره غوږ کښېنږدي او په کار پسې وځغلي، مګر شهوت د عقل یا حسن په یوه اشاره دخوند او لذت په لوري هڅه کوي او امر ته هېڅ نه ګورې.

د غضب خاوند مکار نه دی او غضب هم مکرجن نه دی.

مګر له شهوت سره تړلی دی او د شهوت کار دی.

همدغه سبب دی، چې د غضب په ډېروالي کې دومره رسوایي نشته لکه چې د شهوت په ډېروالي کې شته.

دوستي

دوستي يوازې يو ضروري امر نه دی، بلکې يوه ډېره شريفه او ابرومنده عاطفه هم ده، ځينې وايي چې دوستي يو ډول مشابهت دی او هماغه اشخاص يو د بل دوستان وي چې يوله بله مشابهت لري، د همدې لا مله باز له باز سره او کوتره له کوترې سره الوزي.

ځينې نور په دې عقيده دي چې که دوه تنه يو کار او يوه پېشه لري، نو هغه هېڅکله نشي دوستان کېدلی.

څوك چې د فطرت په قوانينو استناد کوي، لکه (اوريپيدس)

هغه وايي: د وچې ځمکې باران خوښ دی او باراني ورېځې دا غواړي چې په ځمکه باران واوري.

هراکلېس په دې فکر دی، چې ضديت د نزدې کېدو موجب دی او ډېر ښه موافقتونه له مخالفتونو څخه پيدا دي.

دا خبرې به پرېږدو او دا به ووايو چې د دوستۍ موضوع څه شی دی؟خير که لذت منفعت؟

هغه کسان حقيقي دوستان نه دي، چې د منفعت دپاره دوستي کوي او په ګټه مين دي. د دوی دوستي به تر هماغه وخته وي، چې يو له بله ګټه کوي او د ګټې اميد موجود وي.

د چا دوستي چې په لذت بنا ده او په خوند پسې ګرځي هغه هم له حقيقي دوستۍ نه خبرنه دی، د هغه دوستي هم بې بنیاده ده، ځکه چې لذت هم لکه منفعت بې ثباته دی او ژر ژر بدلېږي.

په دې دواړو دوستيو کې دوست بالذات مقصود نه دی، بلکې لذت يامنفعت اصلي مقصد دی.

پوره او حقيقي دوستي هغه ده چې د ښو خلکو ترمېنځ پيدا کېږي او په ښه والي بنا ده.

هغه خلك چې د خير خاوندان دي او د بل خير غواړي مينه يې بويه بل ذاتي او حقيقي ده.

دا دوستي په خير او فضيلت بنا ده او پايه يې ډېره ټينګه ده.

دوست هغه دی چې د دوست خير غواړي او خير ور رسوي.

په دوستۍ کې دا شرط دی، چې يو له بله له عواطفو ډك احساسات ولري او دا احساسات او عواطف دواړو خواو ته معلوم وي.

په دوستۍ کې اميزش او الفت ناسته ولاړه ضروري ده.

دوستۍ د مساوات په اساس ټينګېږي، چې هر يو د بل حق ادا کړي او هر يو د بل محب وي.

ډېر خلك دا غواړي چې د نورو محبوب شي او پخپله د هېچا محب نه وي په همدغه وجه خپل متملقين په ځان راغوندوي، مګر دوستان نشي پيدا کولی.

متملق هماغه دي چې خپل ځان ټيټ ګڼي يا لږ تر لږه خپل دوست ته داښيي، چې زه په تا دومره نه يم ګران لکه چې ته پر ماګران يې، ځکه دغسې کسانو ته دوستان نشو ويلی.

دوستي هغه مينه ده چې له دوست څخه بيرته انعکاس کوي او له يوې خوا نه نه وي، همدغه سبب دی چې د انسان مينه له سرو او سپينو سره يا له ښو جامو او ښو خوراکونو سره دوستي نه ده، ځکه چې له يو خوا ده او بيرته انعکاس نه کوي.

په دوستۍ کې مقابله بالمثل په کار ده او بې مساواته دوستي دوستي نه ده.

مينه له يوې خوا پيدا کېدای شي، مګر دوستي له يوه طرفه هېڅکله نه وي. دوستي که د لذت يا منفعت په اثر وي کېدای شي، چې بد خلك له بدو خلکو سره يا ښه اشخاص له بدو کسانو سره دوستان شي، مګر که خير او فضيلت د دوستۍ اساس وي، نو د ښو او بدو ترمېنځ دوستي نه پيدا کېږي.

حقيقي دوستي هماغه ده، چې د نېکانو او ښو خلکو په پاکو زړونو کې ځای لري او په خير او فضيلت بنا ده.

(ارسطو)

ښکلا

ښکلا يوه منطقي قضيه ده چې صغري يې سترګې دي او کبر يې زړه دی، نتيجه يې عشق دی.

(سقراط)

وحشي او مدني انسان

عمومي نظریه دا ده چې وحشي انسان په هېڅ ډول اخلاقي اصولو پابندي نه لري، بلکې هر وخت د خپلو غرایزو تابع وي او هر کله د خپل میل او خواهش رضا غواړي. انسان پېژندونکي پوهان دا نظریه نه مني او وايي:

وحشي هغه دی چې د ادابو او رسومو ډېر پابند وي او په ناسته ولاړه تنګ او راتنګ، بلکې په اقدام او هغه خبره کې د خاصو اصولو او مقرراتو پیروي کوي، یعنې وحشي انسان هغه مریی دی چې پخپل رفتار او کردار کې د یوې طایفې د عاداتو دلاس اله وي او متمدن انسان دغه راز نه دی.

(جان دیوي)

کابل مجله

ستا شان

که زه ښه وکړم ته راسره ښه کوې که بد وکړم د بدو سزا راکوې.
که ستا مينه زما په زړه کې پيدا شي په محبت راته ګوري.
که زه بې مينې شم ستا مهرباني کمېږي.
ستا د رحمت بارانونه په ماباندې هغه وخت وربېږي، چې زما په زړه کې رحم وي.
زه چې هرڅه وکړم ته هماغسې را سره کوې.
که څوك په عذاب کړم په عذابوې مې. که ستا په امر او ستا په نامه چاته څه ورکړم په عوض کې ډېرڅه راکوي.
زما نېك بختي زما په عمل اړه لري او جنت يا دوزخ ته تګ زما د ښه عمل او بد عمل نتيجه ده.
زمونږ عقل او فکر همدغه دی، مونږ چې تا ته پخپله آيينه کې وګورو ستاپه باب دغه راز فکر کوو، که مونږ ځانته ونه ګورو ستا لوی شانته وګورو ته زمونږ له خيال او فکر نه ډېر لوی يې او ستا لويي مونږ پوره نه شو ليدی.
ستا ذات او ستا شان زمونږ له عقل او فکر نه ډېر اوچت دی.
مونږ چې د ځان غوندې خلکو دپاره کالي نيسو او هغه د سر په سترګو نه وينو يا لنډ وي يا اوږده. ستا کارونه زمونږ په خيال او فکر کې نه راځي او بس همدومره پوهېږو، چې ته مونږ غوندې نه

يې، مونږ ډېر واړه او کوچني يو او ته ډېر لوی يې، چې په وهم او قياس کې نه ځايېږي.

دا زمونږ کار دی، چې د ښو په مقابل کې ښه وکړو او د بدو په مقابل کې بد، که مونږ څوك ووهو حاکمان مونږ وهي، که مونږ د ځمکې په لمن کې غنم وشيندو او اوبه ورکړو ډېر غنم راکوي او زمونږ اب و دانه ځمکه بې عرضه نه پرېږدي.

که د يوه نيالگي پالنه او روزنه وکړو ډېره خوږه ميوه او يخ سيوری راکوي که سوداګر ته پيسې ولېږو څه چې وغواړو راکوي يې، که له يوه ماشوم سره مينه وکړو له مونږ سره مينه کوي ستا شان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زمونږ د ارادې تابع نه ده.

ستا کړه زمونږ له کړو نه پيدا کېږي.

ستامحبت زمونږ له محبت نه وروسته نه دی.[1]

---

[1] - کابل مجله ۱۳۳۶ کال،ګڼه،دپښتې دويم مخ.

له مدرسې نه ایستل

استاد وویل: ځان وړوکی وګڼه او د لویوالي خیال له سره لرې کړه!

شاګرد حیران غوندې شو او په ډېر احترام یې وویل: که سړی ځان صغیر وګڼي او روژه وخوري، څوك به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچول څه بدکار نه دی؟

استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوې، زه وایم لویي ښه نه ده: ځانته په حقارت کتل ښه کار دی، سړی باید خپل ځان له هر چانه ټیټ او ښکته وګڼي، که غواړې چې په رښتیا لوی سړی شي په مانا کې ځان وړوکی وګڼه او په لوی نظر ځانته مه ګوره!

شاګرد: دا څنګه کېدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی یم او بیا پخپل نظر کې ځان کوچنی ماشوم کړي که دا کار ممکن وي او په رښتیا یوه لوی سړي ته ځان وړوکی او حقیر ښکاره شي، نو بیا هېڅ کله نه شي لویېدای.

هغه چې ځانته په درانه نظرنه ګوري، په سپکو کارونو نه شرمېږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وګڼي او لوی مسولیت قبول کړي. شاګرد ته استاد یوڅه وویل او عصر و زمانې بل سبق ورکاوه، استاد په تنګ شو او خپل شاګرد یې د شیطان په نامه له مدرسې نه وایست.[1]

---

[1] - کابل مجله ۱۳۳۴ کال ۶ ګڼه، پښتنې (۳) مخ

انسان څه غواړي؟

کوم انسان او څنګه انسان؟ د پوښتنې سرې باید معلوم شي، چې څوک دی او څه دی او څه شی ته زیات احتیاج لري. که مونږ دا پوښتنه له کوم ړانده نه وکړو خبره دمخه فیصله ده، چې ړوند له خدایه څه غواړي؟ دوه سترګې، همدرانګه یو وږی په اوبو پسې هڅه کوي رنځور وایي:

روغ صورت پاچایي ده او د صحت خاوندان نور نور څه غواړي.

دا پوښتنه ډېرې ډډې او اړخونه لري، تاسې هېڅکله داګمان مه کوئ، چې لیکونکی دکوم مریض تپوس کوي یاله کوم وږي تږي سره کړېږي.

دا سوال له دغسې ضروري او بدیعي خوایجو نه هغه خوا ځای لري. د عشق په لېونیو پورې هم ځه ارتباط نه لري، ځکه چې د هغوی لیلې مغلومه ده او پوهېږو، چې د ګلزار بلبلې سره ګلونه او پتنګان بلې ډیوې غواړي.

دا پوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماړه دي، د عقل او بصیرت دعوې کوي او په انساني مطالبو کې لږه ډېره مطالعه لري یا په ملایي تعبیر له ماکولاتو نه معقولاتو ته رسېدل دي، مګر دلته هم ښایي چې ټول یو راز جواب رانه کړي یو به وایي زه د ملت او وطن سعادت غواړم بل به خبره دبشریت خواهۍ ته ورسوي او له عصري ریا کارۍ نه به کار واخلي، دغه راز غټې دعوې هر څوک په رښتیاو نشي کولی او په دنیا کې ډېر

لړ خلک دي، چې دغه راز عالي شعور به لري، نو د دې دپاره چې د دغسې لويو دعو مخه ونيول شي، يو ټکی په خپله پوښتنه کې زياتوو او وايو:

تـه د خپـل ځـان دپـاره څـه غـواړې؟ ډېرې پيسـې؟ کـه نـوم او شهرت؟ عـزت او اعتبار تـه ډېراحتيـاج لـرې، کـه لـه دې حده تېر شوې يې او غواړې چې د عالم له شور و شره ځان ليرې کړې او د علم او معرفت پـه دنيـا کـې د حقيقت رڼا ولټوې، هغـه خونـد چې دنيـادار يـې پـه جـاه وجلال، زينت او ارايش، خـوړو او خونـدور شيانو کې پيدا کړي؟

رښتيا ووايه! چې ته څوک يې او څه غواړې؟ دا وروستۍ دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کېدای لـه ډېرو ډوډۍ غړپو او وچو ماديونو څخه اورو" تواضع کم کن و در مبلغ افزای) ځينې نور لا وايي (مرا نان ده، کفش بر سر بزن) همدغه راز اشخاص دي، چې پـه دنيـا کـې عموميت او کثريت لـري يـا پـه بـل عبارت وطنونه ترې ډک دي په هر ځای او هره طبقه کې چې ګورو پـه همدغه شي پسې هڅه کېږي او د ټولو کوښښونو غايـه همدغـه شی دی. چې مال او دنيا يې بولي، کـه تاسې د هر چاړه تـه غـوږ ورنـژدې کـړئ پـه ډېـرو سـينو کـې همدغـه څـه ترينـه غـواړي، هـر زيارت لره چې ځي مراد يې همدغـه شی وي او پـه بتخانـه او حـرم کې همدغه ورکه لټوي. څوک يې د دلبرو د صدقې دپاره غـواړي او څوک يې اصلي معشوقه بولي. ډېر لـړ کسـان دي چې دمـال او دنيا پـه سيوري کې نوم او شهرت عزت او اعتبار هم لټوي او د چا

ګوښو ته سرونه نه نیسي، یعنې د نورو تواضع او پیسې دواړه غواړي او په یوه کمبوت هم نه راضي کېږي دا راز خلک خپل ځان له تش مادیت نه پورته ګڼي او په یوازې پیسو نه خوشالېږي، مګر له پیسو هم زړه نه شي صبرولی او په تش نوم نه غوړېږي دوی وایي.

هغه نه یم چې په مال به افتخار کړم
یا د تش نامه دپاره به هر کار کړم

دوی مال او دولت د راحت او اسایش، عیش وعشرت دپاره غواړي او د افتخار دپاره یې نورو څیزونو ته زړه کېږي.

دا هغه خلک دي چې په دنیا کې دوه برخې غواړي، یعنې له شلو زامنو سره دنجلۍ مېرمن هوس هم لري، دوی په ظاهره وایي (ادمی فربه شود از راه گوش) مګر د نوش فکر هم تل ورسره وي او ثنا وصفت سره مال او دولت ګډ او مخلوط غواړي، همدغه راز خلک په دنیا کې اکثراً کامیاب وي او د مهارت خاوندان بلل کېږي، د دوی شاوخوا ډېر خلک راټولېږي او له هر چا سره سر خوځوي، د دوی په مجلس کې خواږه او تروه شیان، کتاب او کباب، د اخرت فکرونه او دنیایي نعمتونه هرڅه وي او هر ډول خلک ورته راځي، د داسې کسانو مستخدمین زښت ډېر وي، مګر هغوی په ځان نه پوهېږي او نه وي خبر چې مونږ څومره خدمت کوو او له څه راز تسخیر لاندې راغلي یو همدغه طبقه ده چې د جهان ګډې وډې ښه او بد د دوی لاس کې دي او څه چې

غواړي هغه کوي، همدوی د نورو خلکو ولیان او وصیان وي او د دنیا ظاهري متصرفین ورته ویلی شو.

له دې کسانو نه چې تېر شو او ستر ګې وغړو، چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم څوک شته چې درېیم صنف وباله شي که یه؟ نو ډېر لږ او بیخي لږ کسان وینو چې هغه له دې سطحې نه ډېر پورته دي، مګر له عمومي نظره لویدلي او هرڅوک یې نهویني، دا راز خلک هماغه کسان دي چې یوه علمي فکر کې ډوب تللي او نور هر څه یې هېر کړي دي، په ظاهره په دې نړۍ کې اوسېږي، مګر شپې ورځې یې په بل عالم کې تېرېږي، په هغو شیانو چې مونږ خوشحالېږو یا خپه کېږو دوی نه خبرېږي او څه چې نور خلک یې ارزو لري دوی یې نه غواړي دغه راز فلسفیانه یا شاعرانه مزاج، چې په هر چا کې پیدا شي هغه بیا له دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بېلېږي هغه د دې عالم په بدبختیو او غمونو ژاړي، مګر د خپلو اوښکو اجرا له دوی نه نه غواړي، د هغه ټول کوښښ د پوهېدلو دپاره وي او پوهه پخپله یو داسې حقیقت ګڼي چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي، څوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتیا پیدا کړي هغه بیا په دنیا کې بل هېڅ شی د لوړوالي او ټیټوالي معیارنه ګڼي، دغه بډایي یا دنیوي عزتونه او عبارات چې نورو ته د تعظیم سرونه ټیټوي د ده په نظر کې هېڅ قدر او قیمت نه لري او نه په دغسې شیانو کې له چاسره رقابت او حسادت پیدا کوي، دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې د لوی خدای یوه لویه عطیه ده او له قراني

هدایاتو نه رڼا اخلي ددنیا په قلیله متاع او لږو پیسو نه خرڅوي، ځکه چې له دغسې زیانمن تجارت څخه خدای هم انسان منع کړی دی. علم او پوهه د انسان هغه شرف دی چې خرڅول یې لوی عیب دی. هغه کسان چې دې تجارت ته زړه ښه کوي او خپله بینایي خرڅوي ړانده دي او د بینایۍ په قدر نه پوهېږي. یو پتنګ هېڅکله یوه بله ډیوه د دنیا په مال نه پلوري، ځکه چې په ده توره شپه راځي او په تورتم کې ژوند نه شي کولی او هېڅ وخت هغه کیف د دنیا په سروګلوکې نه شي پیداکولی.

اوس ډېرکسان په دې عقیده دي، چې د انسان اصلي او حقیقي فایده مال دی او ځینې نور ورسره جاه و جلال هم ملګري کوي، دوی وایي: نور ټول شیان د همدغې غایې پټ او ښکاره وسایل دي، چې د همدغه مقصد دپاره انسان استخداموي.

څوک چې دا وایي ښایي چې هغه به خپلې آینې ته ګوري او د عامو وګړو په روش او خوي او مزاج باندې په استناد کوي.

نو راشئ چې د انسان په فطرت او طبیعت کې مطالعه پیل کړو او وګورو، چې انسان څوک دی او څه غواړي؟ دا خو ښکاره خو څرګنده ده چې د مال حب او د تملک مینه د ده په غرایزو کې داخله ده، په خپل ژوند او حیات کې دغه شي ته احتیاج او ضرورت لري.

دی هېڅکله داسې نه شي کولی چې په تشو نندارو یا تصوراتو شپې ورځې تېرې کړي او له نغري نه یې هېڅ دود پورته نه شي، مګر له دې حقیقته هم انکار نه شو کولی چې د ده په غم او خوشحالۍ، سعادت او شقاوت کې نور شیونه قوي تاثیر لري او

یوازې مال دی نه شي قانع کولی، د نورو ملتو حال احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې د پښتنو ژوند تحلیل کړئ، چې دوی د دنیا مال ته په څه نظر ګوري او څه راز تعبیرات ورځنې کوي. زه دلته یوازې د خوشال ختک یا حمید او نورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم، چې هغوی پښتانه راښیم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرګردانه دي په هلو ځلو او ډېرو خواریو یې لاس ته راولي، مګر د ننګ وغیرت په ځای کې دخپل عمر ټوله خواري بربادوي او هېڅ ورته نه پاته کېږي، نو لږ څه ښار او بازار ته واوزئ او د ملت په طبیعت کې ننوزئ یوازې د دوی د دنیا سرګرداني په نظرکې مه نیسي، بلکې د سرښندلو او مال قربانولو په وخت کې یې وګورئ، چې دوی څه غواړي او څه کوي؟ یوه وړه طعنه یا یو شاباس او افرین په دوی څومره اثر لري او څه راز ایثار او قربانۍ ته یې حاضروي.

نو د اکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلي شو، چې خلکو په مال او دنیا ایمان نه دی راوړی او اصلي غایه نه ده، ډېر خلک شته چې له خوارۍ ژرنده، ستایي او له کبره مز نه اخلي، مال او دنیا دلاس خېري او د هندو ږیره بولي، دپښتون او پښتونولۍ په مفهوم کې نور شیونه داخل ګڼي او هغه بدایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، د انسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پېژني او یو شتمن سړی مجبورېږي، چې د مال په قربانۍ خپل ځان هغې اصلي غایې ته ورسوي، دغسې چې یو مسلمان په خپل مخکې یوه قبله او کعبه لري، چې د مال په زاد و راحله ځان

رسوي او هغه د خپل سیر او سفر غایه ګڼي. هر ملت پخپله ذهني او معنوي دنیا کې هم یوه لوړه غایه لري، چې د مال توښه ورته ضرور ایسي او د مال پیداکولو علت یې غایه ګڼل کېږي، په ډېرو ممالکو او ملتو کې ګورو چې ډېرکسان خپل لوړ منصبونه او لوړ مراتب پرېږدي، مګر خپله یوه نظریه او مفکوره چې ښایي هېڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پرېږدي.

وروسته تر دغسې ډېرو فکرونو، چې په انساني نړۍ کې یې کوو او مختلف طبقات په نظر کې نیسو، یعنې له زید و عمر نه تیرېږو او بشري مفهوم ته ګورو حیرانېږو، چې انسان څه غواړي او څه غایه لري؟ که په یوه ملت کې دغه غایه درک شي او د یوې عمیقې مطالعې په اثر کې دغه نفسي او روحي راز او سر ښه تعین شي، نو د هغه ملت په نهضت او ویښولو کې ښه کار ورځنې اخیستل کېږي او همدغه راز نبض پېژندل د یوه ملت د پوهانو او رهبرانو اصلي وظیفه ده، چې په اجتماعي حیات کې خورا ډېر دخل او تاثیر لري، ځوک چې د یوه ملت شایق کېږي هغه باید په دې پوه شي، چې دغه ملت څه غواړي؟ او له همدغه پوهې استفاده وکړي.[1]

[1] - کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۱ ګڼه ۷،۱۰ مخونه.

كارونه

ځينـي کلمـات شـته، چـې کـه سـړی ورځنـي بـه نـورو کلمـاتو تعبيرکوي او حقيقت يې لټوي معنیٰ يې ګرانېږي او داسې مثال لري لکه چې سړی دلاس غوټه په خوله خلاصوي يا له رڼا نه تيارې ته ځي، دا ځکه چې د بشر پوهه او معرفت بې د الفاظو د زده کړې څه بل شی نه دی، نو که انسان الفاظو او کلماتو ته قانع نه شي يو اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشکلېږي او د هغو کلماتو تعبير، چې لوی او واړه، پوه او ناپوه يې په ورځ کې له سلو ځلو نـه زيـات وايي هم څه اسانه کار نه دی.

کار هم له همدغسې کلماتو څخه يوه کلمه ده چې که تعبير يې په فعل او عمل سره وکړو په لوی لاس يې معنیٰ پټوو او د بني اسرائيلو غوا ورځني جوړېږي.

که ووايو کار د غړو او لاس و پښو حرکت دی، نو يو ګوځنه وهلي سړي خو شپه او ورځ په حرکت کې وي، مګر څوک يې کاريګر نه بولي، ډېر خلک دي چې خوشحال ګرځېدل کار نه ګڼي او خبرې هم د کار جانب مقابل ګڼي، مګر ځيني کسان يوه ځای ته د چا خبرې وړي او وايي هلته کار لرم. يو سړی ځای په ځای ولاړ وي او د يوه شي حفاظت او مراقبت کوي، مګر دغه درېدل او کتل که څه هم هېڅ حرکت به پکې رانه شي کار باله شي.

که وواېو د انسان هغه عمل او حرکت دی چې د يوې فايدې دپاره وي دلته له کارنه د فابدې پېژندل ګرانېږي او ډېر بې فايدې کارونه چې خلک کار بولي کار له تعريفه وزي.
که کار ته په لغوي او صرفي عينکو وګورو، نو ځينې صرفي او ګرامري افعال د کار د فعل په معنیٰ شته چې د انسان قصد او اراده په کې هېڅ دخل نه لري، لکه لوېدل، رنځورېدل، مړه کېدل چې څوک يې په کار کې نه حسابوي، بلکې ځينې افعال لا بيخي په انسان پورې هېڅ ربط او تعلق نه لري، لکه د کاڼو ماتېدل، د پاڼو رژېدل، د بوټو لوېېدل او داسې نور.
که ځينې فکري او دماغي کارونه په نظر کې ونيسو، نو بيا مجبورېږو، چې تصور ته هم کار ووايو او په يو خيالي وجود ورته قابل شو، چې د حادثې او واقعې له دايرې نه هم کار خارج وبولو.
دا لغوي بحث او تحقيق به په همدغه ځای پرېږدو او کارته به د اجتماعي مفاد او مصليت په سترګه وګورو چې کار څه شی دی؟
دا چې خلک وايي فلانکی د کار سړی دی يا د ملت، جامعې او مملکت دپاره ښه کار کوي څه معنیٰ؟
په دې لحاظ نو کار يو بل راز مفهوم پيدا کوي او ډېر افعال لکه خوب و خندا ځښل او خوړل د کار له مفهوم وزي او يوازې همدغه افعال پاتي کېږي، چې په اجتماعي نظام کې پوره دخل او اغېزه لري. که يو سړی يوې کوي يو بل هم قلم را اخلي اخبار ته مقاله ليکي هغه بل ناست وي د اجتماعي چارو د بهبود دپاره فکر کوي هر يو کار کوي او دکار سړي بلل کېږي.
هو! دا ټول کارونه دي، مګر د ټولو اهميت يو راز نه دی ځينې کارونه به وي، چې خولې په کې نه تويېږي، غړي به پکې ډېرنه

سترې کېږي، مګر قدر او قيمت به يې ډېر وي، دغسې دنيا کې سره او سپين جوار او غنم خر مُهرې او نعلونه تفاوت لري، د انسانانو کارونه هم جګ او ټيټ قيمتونه لري او ټولې چارې يو له بله برابرې نه دي.

هغه کارونه چې پوهه او فکر په کې خرڅېږي له پنډونو چلولو او کاڼو ماتولو نه زيات اهميت لري، کوم کار چې هرڅوک يې کولی شي او هغه کار چې ډېره موده تعليم غواړي هېڅکله نه برابرېږي.

د کارونو د قيمت دپاره دوه اصلي معياره موجود دي، يو ضرورت او احتياج بل دکار کوونکو ندرت او لږوالی.

ضرورت او احتياج په يوه ملک کې فرق کوي کوم خلک چې له علم او معنیٰ سره ښه نه وي اشنا شوي او عرفاني ذوق نه وي پيدا کړی هغوی علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتياج پوره نه حس کوي او عرفاني رجال په کې ډېر قدر نه شي پيدا کولی، هغه جوامع چې د وضعيت په قيمت نه وي پوه شوي هلته د نفيسو صنايعو خاوندان له نورونه څه زيات امتياز نه لري.

په يوه محيط کې چې هر څوک په ماديات افتخار کوي هلته د فضيلت خاوندان حقير وي، ځکه چې احتياج ورته نه ليدل کېږي که څه هم انسان په هر وخت کې ورته احتياج لري، نو که د ضرورت او احتياج په ځای د ضرورت او احتياج احساس او ليدل معيار کړو بهتره به وه، ځکه چې بې احساسه احتياج هېڅ تاثير نه لري. په ځينو ځايو کې چې خلک ديوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتياج نهويني او په دې نه پوهېږي چې علم او پوهې ته شديد ضرورت موجود دی هغوی تعليم او ښوونه کوم قيمتي او مهم کار نه ګڼي او په اصلي کارونو کې يې نه حسابوي.

سړی چې دیوه مملکت علمي، ادبي، اداري او عملي کارونه په نظر کې ونیسي او د هر کار په قیمت او اهمیت کې غور وکړي هغه پوهېږي، چې په محیط کې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کېږي او کوم فرعي دي. اداره مهمه ده که علم؟ ادب ډېر قدر لري که معرفت؟ نو په دغو چارو کې چې هر کار مهم او اهمیت یې هم زیات وي. له همدې لامله هغه ځوک چې په غرونو کې د رمو اداره کوي له هغه چانه زیات اهمیت لري چې په کور کې مېږې او رمې ساتي. په کوم محیط کې چې خلک د کامل تهذیب او صحیح تربیت خاوندان وي هلته د یوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتیاج نه وي، لکه په غیر مدني اقوامو کې چې وي، همدغه سبب دی چې په علمي دوایرو کې اداره خپل قیمت کموي او علمي اقتدار زیات اهمیت پیدا کوي.

همدغه شان په کومو هېوادونو کې چې ادب په علم او احساس تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زیات اهمیت لري او ادبي رجال له علماو نه بر کښېني، یعنې لکه چې په یوه مکتب او مدرسه کې دیوه عالم او معلم وینا قیمت لري په یوه باغ کې د بلبلو نارې قدر لري او د محل ومحیط کارونه لوړېږي او ټیټېږي. ځومره چې په یوه سیند او دریاب کې موجونه او طوفانونه زیات وي هغومره د کښتۍ او کښتیبان اهمیت زیات وي، مګر په وچه ځمکه کې ورته هغه قدر نه پاته کېږي؟[1]

---

[1] - کابل مجله، ۱۳۲۳ کال

وده او تکامل

بابه جانه! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مګر د چا پلار او بابا نه وې.

هو ، ته هماغه وخت بابا او دادا شوې چې مونږ راغلو او ستا شاو خوا راټول شوو ، خلک وایي چې بې اولاده هم څوک پلار کېدای نه شي او نه څوک بې لمسیانو بابا کېدی شي. رښتیا چې په اجتماعي دنیا کې یوازې توب هېڅ مانانه لري او مشرهم کشر ته زښت ډېر محتاج دی. هغه وخت چې تا کور او کډه زامن او لمسیان نه درلودل ته دغه څوک نه وې، چې نن یې، ته په هغه وخت کې یو زړی وې، مګر نن سمسور باغ شوې او خوندورې خوږې میوې لرې.

ته اوس د بلبلو کور او ستا په ګلزار کې د ژوندانه شور او غوغا پیدا شوه، مګر پخوا لکه یو مړ جسد په خاورو کې پروت خورا کوچنی وې.

څنګه چې پخواله مانه پلار او بابا نه وې دغسې د کوچنیتوب په وخت کې ځلمی او د نطفه توب په وخت کې ژوندی نه بلل کېږې.

که دغه څانګه او شاخونه له تانه لرې شي بیا هم تاته څوک ونه، نه وایي او ستاپه حیات کې هېڅ برګ و بار نه پاته کېږي ته بیا د پسرلي له فضانه څه برخه لرې او نه د هوا مرغان دغسې سر پرېکړو ونو ته راښکته کېږي، په رښتیا چې ستا ژوند په مونږ

باندې دی او بې له مونږ نه ژوند نه شي کولی، لکه چې مونږ بې لـه تانه خپله تازګي او حيات نه شو ساتلی، که کله زه ستا د مهربانۍ شکريه کوم او ځان بېل ګڼم دا به زما لويـه ناپوهي وي، ځکه چې زه له تانه هېڅ بېلتون نه لرم او په هېڅ راز نه شم بېلېدلی.

د دې شينکې باغ ټولې ونې له همدغې ځمکې پيدا شوي لـه پـه همدغـه خـاورو کـې وده کـړې ده، مګـر د دې ځمکـې ښايسـت او قدرهم په همدغو ونو پورې تړلی دی، که دغه نيالګی دلته نه وای روزل شوي، دې وچو او سپېرو خاورو به دا قيمت نه درلـود، نـو د دې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې دا ځمکه له سـورې لاندې ژوند کوي.

کـه کومـه غټـه ونـه خپلـو څانګو او ښاخونو تـه وده (نشـو ونمـا) قوت ورکوي نـه پـه خپلـه غټوالی او لويـوالی کـې کوښښ کـوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان کوي دغه راز مرستـه، خـو زړه هم له نورو غړو سره کـوي، مګر څه احسـان نـه بـاروي، دې نـه بايد فياضي ونه وايو، بلکې غټېدل او لويېدل يې تکامل بولي. د باغ خاوند پـه دې ښه پوهېږي چې دغه ونـه د ښورې پـه ځای سـرې ته خوږې ميوې ورکوي، ځکه ورتـه انبارونـه راچلوي او تربېـه يـې کوي.[1]

---

[1] - کابل مجله. ۱۳۲۳ کال، ۱۲ ګڼه ۱ - ۱٦ مخونه.

ماشومان

مونږ ناست وو. ماشومان زمونږ له څنګه نژدې په لوبو مشغول وو.

کله به يو له بله په هسې خبره ونښتل، چېغې به جګې شوې، ژړا انګولا به وه، کله به د خندا شور او زوږ دومره او چت شو، چې په عذاب به يې کړو.

يوه به چې د بل د لوبو شيان ګډوډ کړه هغه به په قهر شو کنځلې به يې کولې او هرڅه به يې ويل.

زمونږ پام نه و يو راپاڅېده د بل مخ يې شوکارې کړ د هغه پر مخ ويني روانې شوې او له مستئ نه جنګ جوړ شو.

مونږ ويل خبر دي واړه دي نه پوهېږي.

هو! ماشومان واړه دي، مګر دومره واړه نه لکه مونږ چې د لوی خدای په حضور کې کوچنيان يو، د ماشومانو پوهه له مونږ نه لږه ده، مګر زمونږ پوهه د هغه په نسبت ډېره لږه ده زمونږ لوبې هم د وړو غونډې دي زمونږ خندا او ژړا هماغسې ده، ماشومان پوهېږي چې دوی واړه دي، مګر مونږ په خپل کوچنيتوب هم نه پوهېږو په رښتيا چې مونږ له ماشومانو نه واړه يو او زمونږ خدای ډېر لوی دی.

مونږ بايد خوشحاله اوسو، ځکه چې خوشحالي د ماشومانو مال دی.[1]

---

[1] - کابل مجله ۱۳۲٦ کال،٦ ګڼه،دپښتۍ دويم مخ.

ریا کاران

د کاغـــذ پـــه ګـــل بلبلـــې نـــه ټـــولېږي
بـــې مېـــوې دی بـــاغ وبـــڼ د ریـــا کـــار

ریا کار یوازې هغه نه دی چې په ډېرو نفلونو ځان ستړی کړي او بې له دې نه چې خلکو تـه ځان وښيي پـه کې يې د عبادت سره هېڅ مينـه نـه وي، هغـه څوک چې لـه خپـل کـار او وظيفـې سره اصلي علاقه نه لري او يوازې د خپل امر يا ځينو نورو کسانو د غولولـو د پاره خپل ځان د کار شين ټاکو ښيي داهم ريا کاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه لـه خدای سره او دی لـه خلکو سره پـه خپـل ګمان چل او ټګي کوي، ډېر کسان شته، چې په مجلسونو کې له ډېر کار نه شکايتونه کوي او ځان داسې ښيي چې ټول کارونه همدی کوي او دنيا د ده په ښکر ولاړه ده، دغه راز خلک هم اکثراً ريا کـار وي او په حقيقت کې هېڅ نه کوي. ځينې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په يو مخصوص وضعيت چې يو عالم درد او تاثير ورسره ملګری وي اجتمـاعي بحثونـه شروع کـړي او دا څرګنـدوي، چې يوازې همدې د وطن خواهۍ او وظيفه شناسۍ او پاکنفسۍ غوره

نمونه ده او بس. هر څوك ګمان كوي چې كه دغسې صحيح اشخاص او باحرارته ځلميان زيات شي ټول كارونه به ښه شي او هر څه به ترسره شي، مګر خداى خوخبر دى چې د ده په زړه كې بې دځان له مينې نور هېڅ نه وي او غير له شخصي اغراضو او مطالبو نور څه نه پېژني دا هم رياكاران دي او د دې اصل ريا كاري همدغه شى دى.

په هر وخت كې يو ملت او مملكت ځينې شيان ښه ګڼي او په ښه سترګه ورته ګوري.

هغه وخت كې فضايل ګڼل كېږي نور هرڅوك چې فضيلتونه لري يا ورسره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر ګوري او روزي يې دا راز فضايل او ښېګڼې چې جامعه يې له اشخاصو څخه غواړي ارومرو لږ څه مشكل كار هم وي او هرڅوك يې نه شي كولى، نو له يو خوا دغه اشخاص او له بل خوا دغه ديوې اجتماعي ترغيب او د ريا كارۍ او منافقت فكر پيدا كړى او ځينې كسان مجبور شي چې ځان په هماغه رنګ جمعيت او ټولنې ته وښيي چې هغوى يې خوښوي او په شعر ورته ګوري.

دا كار تر يوې اندازې پورې اسان هم ايسي او چلند هم لري، ځكه چې انسان سره له ډېر عميق او دقيق فكر ظاهر بين هم دى يو ډول سادګي هم په كې شته په جمعيت كې د دقيق او عميق فكر خاوندان هم ډېر لږ وي، نو اكثريت د هغو كسانو وي چې هر چا او هرشي ته له ورا او له لرې وګوري.

د دې ټولو خبرو په اثر کې نتیجه دا شي چې اشخاص او هغه کسان چې د عقیدې له مخې اجتماعي فضایل پېژني ډېر لږ او نادر وي، مګر ریا کاران زښت ډېر پیدا شي او مظاهره کوونکي مخلصینو ځای ونیسي دغه راز کسان چې میدان ته راوځي (ځایونه) ونیسي هلته کارونه په حقیقي ډول نه اجراکېږي او هر څه یو نمایشي صورت لري، په دغسې ځایونو کې جدیت او فعالیت هم دا معنیٰ نه لري چې سړی ډېر کار وکړي یا یو کار په ښه ډول اجرا کړي، بلکې هغه څوک جدي او فعال ایسي چې په مظاهراتو او ریا کارۍ کې مېړنی وي. دا راز کسان چې لکه او ښتې په توره شپه کې الوزي او خلک د اور د شجرې ګمان پرې کوي یوازې همدومره رڼا لري، چې خپل ځان خلکو ته وښیي او بس، یعنې هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تیاره خونه رڼا کړي یا څوک ورځنې خپله ډیوه ولګوي.

دا حال ترهغه پورې په یو مملکت کې دوام کوي چې دهغوی توره شپه سبا شي او اجتماعي شعور خپلې سترګې ښې پوره وغړوي، یعنې خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولېږي او هر چاته یا هر شي ته په اني او سرسري نظر ونه ګوري.

دغه د ریاکارۍ دوره چې په کوم وطن راشي او حقایق لاښه نه وي پېژندل شوي سړی غل او کاروانی نه پېژني او له لاسو پښو، دماغ او نورو اعضاو څخه ژبه ډېر کار کوي. سړی چې په ځینو ادارو یا لارو او کوڅو کې ګرځي او په ریا کارانو پسې سترګې غړوي ډېرې عجیبې نمونېویني او داسې ایسي، چې دا مرض د

مني له ریزش نه هم عام دی. ډېر خلک دي چې په خپلو کورو کې له خپلو ملګرو او اشنايانو دوستانو او خپلوانو سره د دروغو کیسې کوي او په دغو کیسو کې خپل ځان هغوی ته داسې ښکاره کوي چې د هېواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترګه ګوري او دی په هغوی کې مخصوص مقام لري، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان په بل ډول چاته ښکارنه کاندي ځوک يې بيا سلام هم نه علیک کوي او هېڅ قدر ورته نه پاتي کېږي، ډېر زامن شته چې په لارو او کوڅو کې له خپلو ملګرو او همزولو سره دغه ډول اوسي، مګر د پلار په مخ کې بيخي بل څوک وي او بل شان خوي لري، ځکه چې د ځينو کسانو حضور کې ځان ډېر مطبع او مخلص ښکاره کوي، مګر پسې شا به ورپسې سل خبرې کوي، نو که ووايو چې د انسان فطرت ځان بل راز ښيي څه ډېره مبالغه به نه وي، ځکه چې انسان په اصل خلقت کې داسې پيدا شوی چې هم ځينې ټيټ خواهشات او حيواني شهوات لري هم يو شعور خدای ورکړی، چې ښه او بد پرې پېژني او د خپلو نقايصو احساس کوي، نو دی مجبور دي چې خپل مصايب پټ کړي او ځان بل شان وښيي علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له يوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري، نو بايد خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنې ښه استفاده وکړي. د دغسې ملا د خطابو په اثر کې سړی ويلی شي، چې انسان له ريا نه بيخي ځان خلاص کاندي. ډېر ځلې داسې پېښېږي چې په يوه مجلس کې يو شی بدګڼل کېږي او هغه ښه وي. سړی دا نشي کولی چې هغوی

پوه کړي او عقيده يې وګرځوي دی خپله عقيده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر ضرر وينې په دغسې واقعوکې خپل مخالفت پټول او چپوالي سره خپل ځان موافق ښودل دي، مګر دا بده نه ده خپل فضايل او مميزات ښودل او ښکاره کول هم په يو ښه صورت وي جايز څه، بلکې ښه مغيرکار دی. که يو معلم يا عالم د تعليم او تدريس په ذريعه خپل علمي اقتدار او لياقت خلکو ته ښيي، دغه راز اظهار او ښودنه که څه هم د لغوي معنیٰ په لحاظ ريا بلل کېږي، مګر ريا نه ده، همدارنګه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مينه دخدمت او ايثار او فدايت په رڼا کې خلکو ته ښيي دغه راز حقيقي او واقعي مظاهرات ډېر ښه او د تقدير وړ دي. کومه ريا چې حقيقت بلل کېږي او زيان لري هغه عبارت دی له هغو مظاهراتو او ځان ښودنې څخه چې د خلکو غولونې او سترګې تړل په کې مقتدر وي، لکه چې ځينې ډېر خلک يې په خپلو صحنو کې کوي او ديوه جمعيت په سترګو کې خاورې اچوي.

په ډېرو مجالسو کې ګورو چې هماغه کسان خيانت او خيانت کارانو ته ډېر بد وايي چې په خپله په کې هر چانه ډېره برخه لري همدغه راز بډې او رشوت هم هماغه اشخاص ډېر بد بولي، چې په خپله يې خوري له منافقت نه هم هماغه څوک ډېرسر ټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي، يعنې اکثراً داسې پېښېږي چې هر څوک هماغه عيب ډېر ګڼي چې دی يې په پخله لري او هماغه صفت ستايي او دعوا يې کوي چې دی يې نه لري.

دلته زه هم په ځان ويرېږم، چې د ريا په موضوع کې ليکل ريا کاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي، له دغسې قومي او لساني ريا کارۍ نه چې واوړو د عمل په ساحه کې هم په ځو ډوله ريا او ډېر ريا کاران ليدلی شو، چې ځوک په يو راز او ځوک په بل راز خپل ځان جدي او کارګير ښکاره کوي، مګر د کار هېڅ پته نه معلومېږي. تاسې به ځينې ناراحته مزدوران ليدلي وي، چې د نګران سترګو ته ګوري او په هماغه شېبه کار کوي، چې ځوک ورته ګوري، دغسې چې په دغه طايفه کې د چا ليدنه او کتل تاثير لري په نورو طبقو کې هم له ډېرو خلکو سره د کار کولو فکر دومره نشته لکه د کار ښودنې ورسره دي، لکه چې په ځينو مواردو کې ځينې مامورين او کاتبان ټوله ورځ په کيسو او خبرو تيروي، مګر په هم هغه وخت کې چې يو امر په دواړو وګرزي، نو خپل سر په کار باندې دومره ټيټ کړي، چې که هغه ځو دقيقې د ده د ميز په منځ کې ودرېږي هم دې يې نه ويني او نه ورته ګوري.

د دغسې ريا کارۍ اصلي علت دا دی چې دغه راز امران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامور ته ګوري، چې په کار بوخت دي او که نه، نوکه چېرې د ميز په سر يو کاتب چې شخصي خط يا د رخصتۍ رقعه ليکي هغه هم په کار کې حسابيږي او د ده جديت ښيي، مګر که سړی کار ګوري چې شوی او که نه؟ او د چا کار چې د کولو په وخت کې چانه وي ليدلی پټ پاتې نشي ځوک دغسې ريا کارۍ ته نه مجبورېږي او نه دغسې چمونه کوي، نو د دې مرض اساسي چاره دا ده چې يوازې حرکتونه ونه ګورو،

بلکې نتیجې، د کار کم وکیف ته وګورو، ځکه چې څوک هر څه وینې او هرڅه خوښوي خلک هماغه ور ښیي او په څه چې نظر جلبېږي هماغه شی میدان ته راوزي.

مونږ ښایي دغسې ډېر امراض ولرو، چې باید اساسي علاج یې وشي او علتونو ته یې متوجه شو، ډېر نقایص به وي چې مونږ یې په نورو کې ګورو او هغه په حقیقت کې مونږ ته عایدوي. که مونږ او تاسې ظاهربین نشو څوک ریا کاري نشي کولی او نه یې کوي، نو ریا په حقیقت کې زما د ظاهر بینۍ عکس دی چې په بل کې یې ګورم او بد ورته وایم. که څوک غواړي چې یو سړی په بل رنګ ونه ویني رنګه عینکې دې له سترګو لرې کړي او هرڅه دې په خپلو سترګو وګوري.[۱]

---

[۱] - کابل مجله ۱۳۲۳ کال.۱۰ ګڼه ۷،۱۰ مخونه.

د شپنو کېږدۍ

د غره په لمن کې په جګه غونډۍ توره کېږدۍ ولاړه ده یو لور ته یې په ښېښترو او ځېړیو پټ هسک غر ښکاري او بل لور ته یې شین بڼ د سرې ترسترګو کېږي. د غونډۍ په خوا کې یو لوی څوړ دی او سپینې اوبه، چې د غره له یوه جګ ځایه راتوییږي کرږې ورږې پکې بهېږي او له ځان سره څه وایي.

د کېږدۍ څښتن یو کنډک وزې لري، چې یو زوی یې وزې او بل ورغمي هر ورځ د څړ د پاره بیایي، مازیګر مهال چې وزې راشي او د ورغمو سترګو پرې ونښلي یو بل ته داسې نارې وهي، چې د میندو او بچو مینه ترې له ورایه څرګندیږي.

کله کله، چې څول او ورېځې وي د کېږدۍ څښتن څه نور پیڅولونه له کېږدۍ سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پنډې کړي.

دا کېږدۍ چې د دې سړي او د وزو دپاره یو ښه سبب دی د همدې وزو له وزغمو جوړه شوې ده.

هو! دا کېږدۍ د همدغو وزو له وزغمو څخه جوړه شوې ده، خو وزغمي د وزو په شا باندې نورې هم شته چې د کېږدۍ کار ورځنې نه اخیستل کېږي او نه د رږلی د ګاټو مخه نیوای شي.

کوم وخت چې دې سړي د وریو له شاد او زغنې پرې کولې زه په دې نه پوهیدم، چې دا به یوه ورځ د همدغو وزو په ښه راشي مابه ویل چې دا سړی د دې وزو په پیسو او وزغنو دواړو باندې خپله

ښه کوي او په وزو باندې هېڅ زړه سوی نه لري، خو داسې نه ده دی خپلې وزې ډېرې ښې روزې، ده هېڅکله د خپلو وزو غوښو ته زړه نه کېږي، یوازې پی ورځنی اخلي او خپل ښه پرې کوي، پی هم تولې نه ترې اخلي د وزو په غولانځو کې دومره څه پرېږدي، چې بچي یې ورباندې ښه ماړه شي. دا پی هم دی وړیا نه خوري، دی ترڅو وزې ښې مړې نه کړي د پیو اسره نه کوي، نو سړی ویلای شي چې پی هم دی د وزو په غولانځو کې اچوي چې د ورغمو ښه هم ورسره کېږي. دی پخپلو وزو دومره زهیر دی چې یا یې پخپلو زامنو پیایي یا ورته داسې سړی نیسي، چې هغه لکه لېوه د وړو وینو ته تږی نه وي او ډېر زړه سوانده وي چې تولې شپې په ویښه تېروي او لېوان د وزو داړلو ته نه پرېږدي. دی ډېر پام کوي چې وزې یې داسې بوټي ونه خوري، چې هغه ورته ښه نه وي او نه یې په داسې لاره بیايي چې ګړنګونه او پاڼې نه وي او د لویدلو ډار پکې وي.

وګورئ! د وزو خاوند له خپلو وزو ځنې څنګه ښه ګټه کوله او څومره ښه یې ورسره کول، د یوه قام پیاوړي او پوه مشران هم له خپل قام سره همداسې کوي، نو دغسې زړه سوانده مشرتوب ته ولې سړی خپل ځان نه سپاري، بې له دغه راز مشرانو خو د یو قام ژوندون هم ډېر ګران دی په تېره بیا په دې وخت کې چې ویښو او پیاوړو مشرانو ته ډېر اړولي لیدل کېږي..(۱)

---

(۱)کابل مجله ۱۳۱۹ حمل،۳ ګڼه،۶-۷ مخونه

د قضاوت شعور

ځينې کسان دي چې په خپله پړه نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کې ملامت بولي، دوی هرڅه کولی شي مګر په ځان باندې د ملامتی حکم نشي کولي او خپله ګناه ورته د نورو له سوابه ښه ښکاري، دوی په خپل ځان او په خپلو کړو کې هېڅ قصور نهويني او داسې معلومېږي، لکه چې د دوی سترګې د ځان د ليدو دپاره نه وي د دوی تر ډېوې لاندې همېشه تياره موجوده وي او هغه څه چې بايد په ځان کې وګوري په جهان کې يې ويني، دوی چې په خپل ګريوان کې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي يوه وړه ملامتي نه شي ليدلای، مګر چې بل ته متوجه شي ډېر واړه شيان په نظر کې غټ ورځي او په لړمانه کې هډوکي پيدا کوي، د دغسې اشخاصو انساني شعور ډېر کمزوری دی او د وجدا ن سترګې يې ړندې وي، دا راز خلک د انصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېر شوي او بل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابروي، دغسې انسانان چې د خپل عيب او قصور له ليدلو عاجز دي او دغه توان نه لري چې د خپل سهوه او خپل نقسان اعتراف وکړي، د خپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عيب ورته هنر معلومېږي.

د هغه قضاوت شعور چې په حیوان کې نشته او په انسان کې شته سړی مجبوروي، چې خپل ښه او بد وسنجوي او هغه وخت چې د ده معامله له نورو سره پیدا شي ځان ته ترخځونه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي، هغه وخت چې انسان د ځان او د بل حق کې حکمیت کوي او ځانته د قضاوت په حق قایلېږي. باید خود خواهي او خود غرضي پرېږدي، د ځان مینه له زړه نه وباسي، د خپل او پردي فرق ونه کړي، د حق په ستوني پښې کېږدي او له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانیت له انسان نه همدغه تقاضا لري او د قضاوت شعور دا غواړي چې انسان به له ځانه سترګې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دا نه وایم چې څوک په هېڅکله کوم بد یا ناوړه کار نه کوي، هېڅکله به د چا په حق کې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شیطان په لار درومي، ځکه چې زه په دنیا کې د یوه معصوم انسان انتظار نه لرم او د انسانانو په هېواد کې پرښتې نه غواړم. زما ارزو یوازې همدغه ده چې انسان یو اصلاحي احساس او د تفاوت صحیح شعور ولري، چې خپل نفس محاکمه کړی شي او په خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چې انسان له ځانه سره یوازې کېږي او په خپل ګرایون کې سرښکته کوي باید خپل عیبونه خپل نقصانونه ولیدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښیماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالېږي.

انسانان هم هغه انسانان ډېر ښه ګڼي چې په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني، هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکار نه بولي

ورته په قهر او نفرت ګوري او د خدای د رحم او مهربانۍ مستحق نه ګڼل کېږي. د انسان او شیطان فرق همدغه دی چې یو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې سرکشۍ او نافرمانۍ دپاره دلایل پیدا کوي او ځان ګرم نه بولي.

د عصیان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کېږي، په خپله ګناه نه قایدل او خپله پړه نه منل دي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۳۳ کال، ۶ ګڼه، ۱– ۲ مخونه

بختوره

دا ښځه ځلوښت کلنه ده، مګر په خواره جامه کې اوسي او خوراک يې هم خوار دی، ځکه له خپل عمر نه زياته پخه معلومېږي.

دا غريبه په خوارۍ او مزدورۍ شپې ورځې تېر وي او خپل بچي په هلوځلو، د يوه او بل په مزدورۍ ساتي، مګر په همدغه حال کې يې خپل يو زوی په مکتب کې اچولی او د اولاد تعليم ته يې هم توجه شته.

زه د دې ښځې له حاله ډېر خبر نه يم که څه هم دواړه د يوه کلي يو او يو وخت مو کورونه ډېر نږدې وو، ځکه چې زه ډېره موده پخوا دغه کلي نه ښار ته راغلم او د کلي ژوند مې پرېښود سربېره پردې په مونږ کې دا خوی هم شته، چې که څوک لږ غوندې معتبر شي هغه بيا د مځکې خلک نهويني او د خوارو غريب په حال ړوند او کوڼ شي.

مګر بيا هم په ړندو کې د يوې سترګې خاوند پاچا دی او دغه راز پاچايي زما په برخه رسېدلې ده، زه تر ډېره حده زيار کاږم، چې د کوڼو ړندو او خوارو غريب له زړه نه خبر شم، د همدې له امله د دغې ښځې حال راته لږ غوندې معلوم دی او دومره خبر يم چې د دې يو مېړه مړ شو، نو هماغه کلي کې د هغه تربره پرې نکاح وتړله، چې له دېنه ډېر مشر و او خپل عمر يې خوړلی و.

دغـه بـوډا شـازلمی اوه کالـه پـس پـه حق ورسـېده او دا بختـوره ښځه بیا کونډه شوه، یوه ځوانه یا نیمزالې ښـځه، چې د زاړه بـوډا له قید خلاصه شي ستاسو خوښه چې بختوره یې ګڼئ او که نـه؟ زه خو ورته بختوره وایم (که څه هم اصلي نوم یې بل دی).

هـو! بختـوره دوهـم ځـل بیـا کونـډه شـوله او دغـه نیـک بختـه یـا بدبخته کونډه یـوه ورځ سرماتې او لاس مـاتې محلي حکومت تـه راغلـه او دخپـل مظلومیـت عـرض و داد یـې کـاوه، دا کیسـه ډېره اوږده ده زه یې له نورو برخو تېرېږم، مګر یـوه خبره نشـم هېرولـی، هغه دا چې هغې وویل: زه کونډه یم، ځکه مې خلک سرماتوي.

د بختـورې شـپږکلن زوی هلتـه ولاړ او مورتـه یـې وویـل: ولـې (لالی) دې مېړه نه دی؟ قاضي صیب خو د ماشوم خبره وانه ورېده، ځکه چې د ماشومانو شاهدي نه ده قبوله او په همدغه وجه مشران د کشـرانو خبـرې نـه اوري، مګر پـه مـاکې دومـره لـرې نـه و، چې ماشوم غږ مې غوږ ته ورسیږي. ما د ماشوم خبره بې څه ونـه ګڼلـه، ځکه د حقیقت پـه لټون کې شوم او دا راتـه معلومـه شـوه، چې د بختـورې دوهـم مېړه چې مړشـو، نـو د هغـه تربرونـو بختـورې تـه وویـل:

د پښتنو کونډه، مېړونه ده.

ته باید له دې ځایه بل ځای ته په خوارۍ او غریبۍ پسې لاړه نـه شې، نـه چې تـه لـه بـل قامـه کوم مېړه وکړې او مـونږ تـه سپکه را واړوې.

بختـورې وويـل: زه هـېڅ کلـه بـل مېـړه نـه کـوم هـر چېرتـه چې يـم کونډه به يم زما زړه له ميړه نه داسې تور دی، چې بل ميړه تـه بـه هېڅکله زړه ښه نه کړم.

تاسې ما ازاده پرېږدئ، چې خپلو بچو ته نفقه او جامه پيدا کړم.

تربرونـو دا خبـره ونـه منلـه او پخپلـه خبـره ټينـګ وو، اخـره کې بختورې د هغوی په کورنۍ کې د لسـو ورځـو پـه هلـک (لالـي) غـږ وکړ، چې لالی زما مېړه دی زه به د ده په نامه ناسته يم.

تربرونه په دې قانع شوه او پوه شول، چې دا اوس بـل مېـړه نشـي کولای، ځکه يې ازاده پرېښوده.

وګورئ! يوه څلوېښت کلنه ښـځه هم د لـس ورځـې هلـک ميـرمن کېدای شي چې د لسـو ورځـو هلـک قبـول کـړي او پـه دغـه ډول د خپـل تېـر عمـر تلافـي وکـړي. اوس بختـوره پـوره ازادي لـري او پـه خوارۍ مزدورۍ پسې، لـه خپـل مېړه او بې د هغـه لـه اجازې لـرې ځايو ته مسافرت کولای شي د عصرې ژوند يوه کامله نمونه ده.

په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره وايـم او پـه همدغـه نامـه يې معرفي کوم. [1]

---

[1] کابل مجله، ورى، ۱۳۴۰ ل کال، لومړۍ ګڼه، ۱۹ – ۲۰ مخونه.

ځان ساتل

یــوه ورځـــې ســـحر ووې پـــه خنـــدان کـــې
دا قـــانون مـــدام جـــاري دی پـــه دنیـــا کـــې
چـــې ضـــعیف د زورور خـــواکې ورکیـــږي
لکه ورکه چې سـپوږمۍ شـوه د لمـر خـوا کـې

هو! سپوږمۍ چې هرو خت دا خپل نیمګړی استقلال له لاسه ورکړی او د لمر په خواکې ځای ونیسي، خو خپل موجودیت بایلي او د لمر په پلوشو کې ورکه شي، لکه ضعیفان چې د قوي او زورورو په خواکې ورکیږي او محوه کیږي یا لکه هغه قوم چې د بل قوم لاس لاندې وي او د هغوی د علم وعرفان په رڼا کې د دوی ذات او جمال ترې نیسي (علم و عرفان که څه هم د بشریت مشترک مال دی، مګر یو قوم یې د خپلې ژبې په واسطه خپلولی شي)).

خیر دا بل بحث دی مونږ بیرته خپلې موضوع ته راګرزو او دقوت په ټکي رڼا اچوو.

دا خو طبیعي قانون دی چې د حیات ماشین یې د ضعیفانو له خوږو په بل شي نه چلیږي او ترڅو یو مړنشي بل نه مړیږي.

وګوره! مرغومی او تنکی وری....په شنه ګیاه چاغ او تیار شي او بیا د یوه قوي جنس د پاره غوړه او خوندوره مړۍ جوړه شي. بزګر هم چې پخپل کښت کې للون کوي ضعیف بوټي باسي او قوي پریږدي، لکه چې ضعیفان په دنیا کې هېڅ حق د بقا نلري.

زور او قوت تل ليوانو ته په رمو کې برخه او د درياب کبانو ته په چنجيو باندې د رزق حواله ورکوي؟

هو! دا د طبيعت کرشمه ده چې له يوې خوا داړونکي ليوان او له بلې خوا د مظلوميت نمايندګان لکه پسونه او نور بې وسلې حيوانات پيدا کړي، ترڅو چې د ځمکې مخ په وينو سور او رنګين شي، نو ويلی شو چې د ځمکې مخ د خونرېزۍ صحنه او د زور ازميلو ميدان دی.

نه يوازې ځمکه، د اسمان لمنې هم کله کله لکه کربلا په وينو رنګينېږي او فضاهم د جګړو او کار زار دپاره مستعده ګرزي، زور او قوت تل خپل ځښتن ته دضعيفانو وينې لکه اب حيات ښکاره کوي او مجبوروي يې چې يا د چا اوښکې تويې کړي او يا يې ويني وبهوي، ځکه چې وقوت باغ او بڼ يې له وينو په بل شي وده نکوي او بايد د قصاب غولی او د لېوه پنچې دواړه په وينو سره وي دا ځکه چې له غوښو نورشيان لکه: غنم، وريجې، خوږې ميوې، شودې او داسې نور د انسان متلون ذوق او هوس نشي قانع کولی او نه د لېوانو غذا کيدای شي، نو انسان به ترينه دمدنيت په مرسته مړۍ جوړوي او پس له ډېرو تحولاتو او څو رازه تغيراتو به يې خوري او لېوه به يې د خپلو پنجو په فطري زور ترخولې کوي.

نو انسان ته خدای د غوښو خوراک روا کړی دی او ليوه هم چا ندی منع کړی که نه دا ځېرونکې پنجې به يې نه درلودلې.

نو دا څرګنده خبره ده او هر څوک يې منلی شي، چې زور او قوت ژوندون وقايه او د حيات د بنې دپاره يوښه پسرلی دی او دا هېڅ ممکنه نه ده چې د هر چا حيات بې د بل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي، ځکه چې نباتات هم يو قسم د حيات اوبه نشوې نمايي قوت لري، چې استهلاک يې د انسان اوحيوان د بقا دپاره ضرور دي، نو لازمه ده چې بعضې د بعضو دپاره قربان شي.

په حيواناتو کې خو طبعاً همدغه قانون دی چې ضعيفان قربانېږي او قوي باقي پاتې کېږي. انسانان که څه هم لدې قانونه بيخې نشي خلاصيدلی، مګر لکه سپي په خپلو مينځوکې يو په بل ښکاره خولې نه لګوي او غوښې يې نه خوري اګر که اکثره حيوانات هم د خپلې نوعې د غوښو نه پرهېز دي او دا کار يوازې په انسانانو پورې خاص ندی، مګر صحيح انسانان برسيره پدې چې د خپلو هم نوعانو غوښې نه خوري او ابرو يې نه تويوي، يو له بله سره مرسته او ملګرتيا هم کوي چې دا خوي د حيات د ساتلو دپاره ډېر ضرور دي او همدغسې قوم بايد باقي پاتې شي.

خير د انسان د فضليت دلايل خو زښت ډېر دی، مګر څه شی چې د ده د بقا د ضرورت دليل کېدای شي هغه دا دی، چې ټول موجودات د ځمکې حاصل او کښت بلل کېږي، نو هرڅوک چې د ځمکې د ابادۍ وړ او د کره ارض معمار او ابادوونکي باله شي هغه حق لري، چې بعضې موجودات خپل بقا دپاره قربان کړي او دا خو نه يوازې انسان دی چې له وچو ميرو نه شنه باغونه او لوی

لوی ښارونه جوړوي او د ځمکې مخ په هر راز بوټو او کوکیو ښایسته کوي.

هو! دا یوازې د انسان لاس دی چې د دنیا بازار ته یې رنګ و روغن ورکړی او د تمدن په نقش ونګار یې ښایسته کړی دی.

بلبل او بورا یې په ګلو خوشحاله کړی او پتنګ ته یې لکه شمع با حرارته معشوقه پیدا کړېده، زراعت او فلاحت خو د ده په توجه دومره ترقي کوي، چې د مرغانو خولې یې په باغو کې په هر راز میوو خوږې کړې او حیوانات یې په شنه او تنکۍ ګیاه ماړه کړي دي.

طوطیان د شنو ونو په سروکې د ده شکریه ادا کوي. عندلیب او قمري د ده د سعې او کوشش ثنا او صفت کوي چرګان د ده د دسترخوان پوتې خوري، مېږیان او نور حشرات هم د ده غلې له امباره بېنوا نه ځي. انسان دی چې د زراعت او فلا په هنداره کې د کال څلور فصلونه د فلمونو په صورت ښیي او دنیا لکه یوه سینما د ساعت تېرۍ ځای ښکاره کوي که نه په سپیره ځمکه او وچ ډګر بهار او خزان هېڅ فرق نه لري او نه زمانه بې شپو او ورځو نور رنګونه پیدا کولی شي، نو زمان او مکان د ده مرهون دی او مدنیت وعرفان د ده د فکري قوت او استعداد مظاهر ه بلل کېږي.

ښه! نو دغسې یوه شریفه نوعه چې وجود ته یې دنیا ډېر احتیاج او ضرورت لري او پخپل زیار او کوښښ مړه او سپیره ځمکه ویښوي او دومره څه پکې پیدا کوي، چې د حیواناتو ښه هم

ورسره کېږي ایا هغه ته عقل او شریعت د ځمکې په پیداوار کې دومره حق نه ورکوي، چې خپل حیات پرې محافظه کړي.

ایا هغه پسه چې انسان د هغه حیات اداره کړی دی دا به ورته ښه وي، چې په غوښو او وینو یې یو لیوه موړشي او د نورو پسونو څېرولو او داړلو ته لاقوت پیداکړي او که دا چې د انسان په وجود کې تحلیل شي او د یوه شریف مخلوق جز وګرزي؟ نو د انسان اصلاحي او تعمیري قوت ده ته په حیواناتو کې د تصرف حق ورکوي او د ده د باداری جغ د نورو په غاړه ږدي که دانه وي انسان او لیوه څه فرق نه لري دواړه د پسه ورمېږ ماتوي او غوښې یې خوري، لیوه یې لا اومه خوري او دی یې په اور هم کړوي.[1]

[1] کابل مجله. ۱۳۱۸ کال، ۱۱ ګڼه ۸. ۱۰، مخونه

کټوری

هغه څوک چې هېڅ نه لري هم څوک مېلمه کوي؟ هو! يوه ورځ زه يوه داسې سړي کره ميلمه وم چې پوله او پټې يې هېڅ نه درلود په لو او لور يې خپلې شپې تېرولې او د کاله ټول خځوړي يې دومره نه و، چې د يوه بډای او شتمن سړي د غاړې کالي پوره کړي. پدې کاله کې بې له سپوږمۍ بله ډيوه نه وه او د هر څه سروبرڅ دی خپل لاس و.

دې سړي په دغه ورځ برسيره پدې چې خپل زوی (کټوري) ته يوه سدرۍ او يوه سره خولۍ اخستې کورته يې هم څه غوښه راوړې وه کټوري چې وروسته له ډېرو وختونو خولۍ موندلې او نوې سدرۍ يې اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلی او دی سپور وي، کله چې کاله ته راشي او د غوښو کټو په نغري باندې ووينې په منډه بيرته ځي او نور هلکان خبروي، نه زيری پرې کوي، نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډېرې ورځې يې غوښه په سترګو نه ده ليدلې، خوپښتانه دي او ورته ښه نه ښکاري چې د دوی له کاله د بل په کور کې ښه څه پاخه شوي وي. هو! هېڅکله دوی دانشي زغملی چې بل څوک له دوی نه پورته او لوړ وي، نو هر يوه چا لړمون او چالرې او کلمې ښودلې يوه يوه به لا ويل چې مونږ غلمينه ډوډۍ

او چرګ پوخ کړی دی، دا خبرې دوی په داسې خوند کولې لکه چې لګیاوي خوري یې، نه خدا یږو په خوړلو کې یې لا دومره خوند نشته، کټوری یوازې له هلکانو سره دا خوړې خبرې نه کوي موږې یې هم د ښځو په ډله کې ناسته ده او وایي: وئ! لاړه شم چې د غوښو کټو مې ونه سوزي، غوښه خو نه سوزي، ځکه چې کټو تر خولې له اوبو ډکه ده هغه تر سبا هم نه وچېږي، خو دا غواړي چې نورې ښځې خبرې کړي.

د کټورې پلار هم چې خپل ګلالی زوی په ښو کالیو کې وینې من من غوښه اخلي او په کالیو کې نه ځایږي، خو له بلې خوا چې د خپلې ښځې زاړه ټیکرې او شکیدلي کمیس ته ګوري سور او تور تول په زړه کې ګرزي، خو داسې څوک نشته چې د ده زړه پرې ورشي او څه پور تري وغواړي، سره له دې تر اوسه پورې ما دغسې خوښې په ډېرو لویو او شتمنو کورونو کې ونه لیدله، ځکه چې د شتمنو او بډایانو زړونه هغه څه غواړي چې هېڅکله یې لاس نه ور رسیږي د دوی خوښې دومره وړیا نه ده، چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي، د دوی سترګې په ټوله نړۍ هم نه مړېږي. د لویو کورو لوی لاڅه چې وړو ته یې هم ډېر خوندور څېزونه بې خونده او وریښمینې ټوټې، لکه بیستې داسې ښکاري، د دوی نړۍ وریجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سور سکرک او شیدو سبو یا شړومبو ځنې په خوند کې ببرته پاتې کېږي نه پوهېږي چې دا

ولې؟ سپین پګړی خو وایي چې د دوی په نګولي کې پرښتې خوند نږدي پرښتې دي چې دوی سره خو دومره ښه کوي.

نه ښه دی که ښه ځېزونه د نورو په مخکې ایښي وي خوند د دوی په برخه رسېدلی دی، ښه چې خوند د دوی په برخه رسېدلی او خوښي هم د دوی په کور کې ډېره ده، نو دوی نور څه غواړي.

دوی خو دومره ډېر ناروغه کېږي هم نه، چې لکه بډایان په لوړو وریجو او لږ کلکو غوښو نس خوږی شي، دوی خو بې ترو ځیزونو ښایسته ډېره ډوډۍ خوړلی شي او که نور څه ونه مومي د غره شنې مومانې، نانګه، پرګي او نور هم خوړلی شي، ځکه چې دوی لا د پستو او خوندورو ځیزونو خوند نه دی لیدلی، دوی په لږ څه ډېر خوښیږي او د چا ښه هېڅکله نه هېروي، نور ښه خو لاڅه کوي دوی د یوه سړي په تشه خبره دومره خوښیږي ته به وایې چې ټوله نړۍ د همدوی شوه، دوی له هغو لویو سړیو چې دوی سره کله کله په خلاصه ټنده خبرې کوي ککرۍ هم نه سپموي، وش (وی) د دوی ککرۍ څومره وړیا دي ښایي، چې دوی په لږ څه دومره خوښیږي او بډایان په ډېر څه هم نه خوښېږي، نو ولې څوک له دوی سره ښه نه کوي.[1]

---

[1]- ۳۱۸ کال ۹، ګڼه ۳۰، ۳۱ مخونه

د شاعر مقام

ای د سوي زړګي خاونده! ته د دنیا هغه قلندر یې: چې د دوهی په غاړه د سطانی خوبونه وینې او د اسمان په ستورو حکمونه او نازونه کوې ته، هغه څوک یې چې زړه دې د ښکلو او نازولو پښو لاندې دی، مګر د ماغ دې په اسمانو کې لوبې کوي.

هو! ستا زړه او دماغ یو له بله ډېرلېرې دي او ته هر وخت په دوه نړیو کې ژوند کوې، ته لکه یو بې پروا پادشاه له ډېرو شتو سره دې نیمګړي بازار ته راغلې، مګر ستا شته دلته هېڅ قیمت نه لري او پدې بازار کې نه چلېږي، دلته څوک د نستر نوزر په دوه پیسونه اخلي او نه هغه سرې اوښکې، چې شاعر یې د یاقوتو و مهماني بولي څه بها لري.

ته رښتیا وایې:

که مې څوک په فقیری شمېري فقیر یم
که مې څوک په امیری شمېري امیریم
د کاملې عقیدې له برکته
د دوهی په غاړه ناست شاه جهان یم
گدای میکده کیست وقت مستي بین
که ناز بر فلک وحکم برستاره کنم

د مـــاغ برفلـــک ودل بزيـــر پـــای بتـــان
زه سـبا چــه ميطلبــي دل کجـا دمـاغ کجاسـت
نقـــد شـــاعر در خـــور بـــازار نيســـت
نـــان بـــه ســـيم نســـترن نتـــوان خريـــد

ستا پېغامونه بيا راغله او ستا د سرو اوښکو مهماني راورسيده ته وايې څومره به ښه و که زما سرينديې د نداڧانو د ډانهس کار کولی شوای يا د بلبلو د نغمو قدرکيدلی.

دا سندره تاپه ډېر خوند وويله او ستا د رباب خوا ږه غږ ته د هوا مرغان هم راښکته شو ، مګر هغه اوښان چې پرې خپل بار وړي د دې نغمو په خوند نه پوهېږي او بې له وښو نه نور څه نه پېژني. تاله ما نه پوښتنه کړې، چې د شاعر مقام چېر ته دی؟ زه نه پوهېږم چې ته پدې پوښتنه کې د څه راز جواب ارزو لرې؟ که غواړې چې خپل مقام د خلکو په نظر او هغه ځای کې وپېژنې، چې ته په کې ژوند کوې او خلک په کې په ځايونو او مقامونو جګړې کوي، نو راشه!! چې در ويې ښيم:

په هغه شپه چې مونږ او تاسې وويل چې سبا به ته...بجو...ځای ته ځو.

سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور...لا نه وو راغلي، موټروان ته مو ډېر وويل چې دمخه ځای راکړي، خو هغه ته د ... مديرصاحب او د... سرکاتب ويلي و، چې سبا مونږ...ځای ته ځو د موټر په مخکې به بل څوک نه کښينوې.

هغوی هم څه شېبه وروسته راغلل او معلومه شوه چې زمونږ ملګري وو، دوی مونږ ته ډېر وویل چې راځئ تاسې دمخه کښېنئ، مګر مونږ ته موټروان په کوز سرکې ځایونه تعین کړي وو.

مونږ هغه وخت پدې نه پوهیدو، چې بر ځایونه خدای د ډېرو خلکو دپاره پیدا کړي دي او نه زمونږ په نظرکې دې خبرې څه معنیٰ درلوده، چې یو ملګری به له بله نه په پټه د ځای په نیولو کې کوښښونه کوي یا به موټروانان په پټه ګوري.

څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر وخوځیده - د لارې ګردونه په خیر تېر شوه، مونږ هم یوه کلي ته ورسیدو چې هلته باید شپه تېره کړو، هلته هم زمونږ د ناستې کوټه له موټر نه کمه نه وه او بر سر و کوز سر یې هماغه مثال درلود.

دا شپه هم په خیر تېره شوه او سبا د سیل و تفریح اصلي ځای ته ورسیدو، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کور ته وبللو، چې د دغه ځای طبیعي ښایست او ښکلو مناظرو مونږ غوندې څو تنه نور هم رابللي وو او په همدې کور کې میلمانه وو.

دا دوه ډولې که څه هم بیل بیل راز خلک وو، خو بیا یې هم له لیرې څه نه څه اشنایي لرله او په نومونو یې یو له بله پېژندل.

که چېرې په دنیا کې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولري، نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ال یې هم یو او مشترک و، چې د وطن لوړتیا او د ملک سعادت یې بولي. پدې کور کې هم زمونږ د موټر وړاندې ناست ملګري د هغه رسمي

ارتباط په اثر کې چې له کوربه سره يې درلود ښايسته نمانځل کېده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبرۍ په اندازه ځايونه نيولي و، چا چې لوړو مقاماتو ته زياته لاره درلوده او ډېر صاحبان يې پېژندل هغه له ټولو نه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونو ته يې اړخ لګولی و په خبرو کې بې هم غټ خلک زيات يادول او هرساعت به يې د هغوی د صحبتو خبرې اترې کولې، تابه ويلې چې ټول عمر يې له همدوی سره تېر شوی دی او هېڅ کله يې له کوم خوارو غريب سره د خدای په جات هم کومه خبره نه ده کړې.

زما شاعره وروره! په دغه شپه ما ته هغه شپه راپه يادشوه چې زه او ته ماښام له بېړۍ نه ښکته شوو او د بېړۍ له نورو ملګرو سره يو ځای د خان هجرې ته ولاړو، مونږ د خپلې بېړۍ ملګري نه و پېژندلي، چې څوک دي او څه کار لري؟ مګر د خان په حجره کې مو وپېژندل چې د سور ځنډي لونګۍ خاوند د...ځای خان او د خان په حجره کې يې ډېر قدر او عزت کېده هغه بل هم، چې د علاقه دار ميرزا و ډېره نمانځنه يې کيدله او له نورو ملايانونه يې ډېر فرق درلود.

هغه بل مور سوداګر، چې ببر پوستين يې اغوستی و او هرساعت به يې د پوزې نسوار کول هر چابه ورته ځنګ وځت واهه او په ښو ښو نومونو به يې ياداوه.

ستا به هم په یاد وي، چې زه او ته څنګه ایسیدو؟ او په کوم ځای کې ناست وو؟ له ما او تا نه چې پوښتنه وشوه مونږ څه وویل چې څوک یو او څه کار لرو؟؟

زه تاته د لوی خدای په بې نیازۍ سوګند خورم، چې ما ستا په معرفۍ کې ستا د تحقیر اراده نه درلوده او دا راته نه وه معلومه، چې شاعر به په دې حجره کې د سازنده معنیٰ لري او موسیقي ته به په سپک نظر کتل کېږي، ځکه چې پدې تحقیر کې زه هم درسره شریک وم.

سحر چې زه او ته له کلي راووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په نظر کې ولیدل ډېر خپه وو.

تاته په همدغه شپه دا سودا پیدا شوه چې له خپل ذهني او خیالي اسمانه راښکته شې او همدغو خلکو غوندې شې، مګر د دې دنیا دا عادت دی، چې که سړی د ځان لوړتیا دپاره کوښښ کوي پچه ورته پیچومی کېږي او که له ګړنګه ځان غورځوي په ډېر زیار یې هم نه مومي ته به هرڅه شې، مګر د هغه میرزا ځای به ونه نیسې.

تا ما ته وویل په کوم هېواد کې چې انسان په دباندیني وضعیت پېژندل کېږي او د غټو خلکو پېژندنه او اشنایي پکې اکسیر وي هلته باید سړی په معنوي فضایلو او پټو ښېګڼو پسې ونه ګرزي او نه خپل عمر د نفس په تزکیه او تربیه کې تیرکړي.

دا مطلب تا په ډېرو جذابو پیرایو کې ونغښت او ودې ویل هغه څوک چې نه یو وړې مړولی شي او نه یو بربنډ پټولی شي، نه یې

وهل او تکول له لاسه پوره وي او نه د چا د لښتې په مخکې سپر کيدی شي د هغه به څه قدر او څه قيمت وي؟؟

تالکه يو هوښيار زړه سواندې ماته د دې دنيا د استوګنې لارې ښودلي او ويلي دي:

څه کېږي که څوک يوه داسې سړي ته غاړه ټيټه کړي، چې په سلو ځايو او حجرو کې ورته سرونه ټيټېږي او هر څوک ورته په ښه سترګه ګوري.

پدې تجارت کې، خو هېڅ تاوان نشته او په هرحساب يې ګټه تر زيانه ډېره ده، ماهم دا خبره له تاسره ومنله او په تاپسې روان شوم چې ناڅاپه د شعر جذبه راغله او شاعرانه تخيلاتو له تانه بيل کړم، زه نه يم خبر چې کوم ځای ته ولاړم او چېرته ورسېدم؟

خو دومره پوهېږم چې هلته د دې ټيټو خلکو دود او دستور هېڅ نه و او نه دا فکرونه او خيالات پکې چليدل.

هلته هېڅ انسان د بل په کمال نه شو تېريدلی او نه د يوه سړي غټوالی په بل کې حلول کولی شو. د هر چا قدر او قيمت د نفسي او ذاتي موجوديت په لحاظ و او هېڅوک د چا په ښو ګڼلو او بد کتلو نه بل راز کيده.

زما په زړه کې د دغسې شهرتونو او اعتباراتو احساس او شعور مړ شو او لکه يو ګنهکار بنده خدايي محکمې ته وړاندې شوم، چې هلته بې له خدايه د بل چابندګي ډېره بده ايسيدله او د نورو ثنا ويل لويه ګناه وه، ځکه زما په اراده ډېر لغتونه وويل شوه او

وپوهېدم چې سړی تل د خان په حجره کې نه اوسېږي او نه په هر کور کې د دغسې مېلمنو قدرت زيات وي.

ماته بې له الفاظو دا وويل شوه چې دځمکې او اسمانو خاوند بې د انسان له نفسي حقيقت او اعمالو نه بل شي ته نه ګوري او د حق په حضور کې دغه باطل رنګونه او اعتبارات نه پاته کېږي.[1]

[1]-کابل مجله ۱۳۲۳ کال،۱ ګڼه، ۸- ۱۱ مخونه

څنګه ژوند کوو ؟؟

هغه ورځ په کور کې ناست وم، چې دروازه وټکېدله او ورپسې متصل د زنځير شرنګهار پورته شو، په بيړه له کوره راووتم او له خپل يوه دوست سره مخامخ شوم وروسته تر يوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه، چې د ده د زوی واده دی او زه بايد خپل اشنا دکاندار ته ورسره ولاړ شم، چې ټوکري ورباندې ګران خرڅ نکړي او په سودا کې يې ونه غولوي.

د دوستانو خبره سړی په ډاګ نشي غور ځولی، نو بې له کومې بانې او پلمې ورسره وخوځيدم په دکان کې مو لا سودا نه وه تمامه کړې، چې کټوری راپيدا شو او ډېر وارخطا معلوميده له هغه نه مو چې پوښتنه وکړه پخپل کورو کلي کې يې له چاسره خپړې لګولې وې، چې د ده له لاسه عريضې ته تللی و او پخپل سر يې خاورې باد کړې وې.

له کټوري سره تګ لا ډېر ضرور، چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او څوک ورسره ګوتې ماتې نکړي، که زه ورسره نه يم خدايزده چې څه به ورسره وشي او څومره به زيانمن شي، زه بايد په غم او خوشحالۍ کې له خپلو دوستانو سره مرسته وکړم او ورسره وځغلم، هغه څوک چې پنځه تنه يې پېژني او اشنايان پيدا کړي د هر چامخ ور اوړي او هر څوک ورځنې يو ځای او بل ځای ته تګ غواړي.

څنګه چې مود ده کار خلاص کړ او بیرته را وګرزیدو په لاره کې راته زلمی ولاړ و، چې باید ډاکتر ورته وګورم چې کور ته ورسره و لاړشي او د زوی علاج یې په ښه شان وکړي.

دا کار هم بې زما د لحاظ خرځولو نه نه کیده او واسطې ته پکې ډېر ضرورت لیدل کېده له ناکامه بیا بېرته وګرزیدو او د ډاکتر کوټې ته ورغلو هغه خپل تګ که څه هم ډېر ګران خرڅاوه، خو زمونږ خبره یې ځمکې ته ونه غورځوله او راسره روان شو په دغه وخت کې نه پوهېږم څه پېښ شوي و، چې ګاډي وانان په سلو روپو هم نه راضي کیدل، خو ښه و چې کلي ته ننوتو ګورو چې د میراجان په کور خړې اوښتې وې.

د کلي کور خلکو ته مو وویل، چې خدای دې انصاف درکړي، ولې په یوه سړي باندې په نا حقه ګوتې لګوئ او بد ورته وایئ، اخرمسلماني ده او د قیامت ورځ مو په مخکې ده، خپل خدای ته به سبا څه جواب ورکوئ، یو مسلمان په ناحقه ځورول څومره بد کار دی.

هغوی وویل مونږ څه وکړو؟

ګلاجان د یوه او بل په کاله ننوت، چې تاسې به ضرور بد پرې وایئ او ګوتې به پرې لګوئ. هغه بله ورځ چې علاقه دار غوښتې وو هغه هم وویل زه یې پېژنم، چې بد سړی دی او تاسې یې پرده کوئ که چاپه تحقیق کې چشم پوشي وکړه زه به ورسره ګورم.

نو مونږ څه وکړو ګلاجان هلته هم خپله خبره پخه کړې وه او مونږ ته یې هم ځینې خبرې وکړې، چې که تاسې پرې بد ونه وایئ سبا

ورځ تاسې ته بد ښږي او جرم درباندې راځي. په دغه وخت کې زه لږ څه د حيات او ژوندانه کيف او ډول ته ملتفت شوم چې مونږ څنګه ژوند کوو؟ او په ژوندون کې څه شی ته ډېرمحتاج يو؟ که کله يوه ډاکټر ته ورځو او علاج ته مو ضرورت پېښ شي، نو هم به اشنايان ور ولو او که په يوه دکان کې سودا کوو يا يوه ځای ته په ګاډی کې ځو هلته هم اشنايۍ او پېژندګلوۍ ته ضرورت ليدل کېږي.

په تحقيقاتي او جزايي امورو کې هم اشنايي دومره اغيزه لري چې ښه بد کړي او بد ښه کاندي، ځکه چې دوستي او اشنايي په ټولو حقايقو غلبه لري او د طلا په نرخ خرڅېږي. همدغه سبب دی چې مونږ په اشنايۍ او پيژندګلوۍ، پسې لکه باښه لوړې ژورې لټوو او سرونه پرې ماتو، د يوه سړي کمال او لياقت شخصيت او لويوالی په همدغه معيار سنجوو، چې څومره او څنګه خلک يې پېژني او د اشنايۍ په برکت څه کارونه کولی شي.

غوښې د هر چا خوښې دي، مګر د پيشکې ورپسې زړې دی، اشنايي په هر ملک کې ښه ده، مګر په دې ځای کې د کيميا بوټی دی کوم کارونه چې دلته په اشنايۍ کېږي. هېچرې نه کېږي او په هېڅ شي نه کېږي د همدې له امله وايي:

يارمې هندو زه مسلمان يم د يار دپاره درمسال جاروکومه

يار د يار دپاره خوري د غويي غوښې

هر کله چې د يارۍ او اشنايۍ دپاره هندو د مسلمان او مسلمان د هندو چمونه کوي او ناحق د حقو ځاي نيسي، ته ووايه! چې

سړي به دبدو خلکو په اشنايي کې له ځومره ګناهونو سره اشنا کېږي او د هغوی د خواهشاتو دپاره به څه څه کارونه کوي.

ځينې کسان وي چې له خپلو دوستانو او اشنايانو کله کله داسې کارونه هم غواړي، چې نه په عقل برابرېږي، نه له شريعت او قانون سره موافقت لري، په ځينو وختوکې بايد يو اشنا له بل اشناسره په ناحقو دعوا او جګړو کې داسې ملګری شي، چې هم به ورسره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو کوڅو ورسره ګرزي، ځکه چې دغسې وسايلو او وسايطو ته هرڅوک محتاج دي او هرسړی مجبورېږي، چې خپل اکثر کارونه په دغسې وسيلو اجرا کړي.

ټول کارونه او ټول شيان لکه د نان وای ډوډۍ داسې نه دي، چې په يوه معين نرخ او معين مقدار د هر چالاس ته ورشي او کومې واسطې ته پکې ضرورت نه وي يا لکه د جمعې لمونځ هر څوک يې بې د ملا امام له اشنايۍ وکړی شي، ځکه چې زمونږ اکثر اجتماعي کارونه چې په يوه او بل اړه لري د اشخاصو په کيفي وضيعت او اني حالتونو موقوف وي، که کله د يوه سړي طبيعت ښه او پام يې په نيکو وي غرونه د سړي په مخکې اواروي، مګر که په چپ اړخ را پاڅيدلی وي، نو بيا يې هېڅوک لارې ته نشي راوستلی او سړي ته پچه پېچومی کوي، د همدې له امله افراد هم پخپلو کارو کې په ځان اعتماد نشي کولی او نه د محض معقوليت او حقيقت په ډاډ کوم کار ته وړاندې کېدی شي، هره ورځ د يوې ورځې دپاره د يوه او بل معقول او نامعقول مراعاتونه

کوي او د دې دپاره چې بل څوک د ده بیځایه لحاظونه وکړي، دی هم د هر چا لحاظ کوي او په همدغه مراعات او لحاظ کې خپل پېشرفت او خپل تجارت هم ګوري، همدغه شی ده ته دور اندیشي او عاقبت سنجي معلومېږي، نو ځکه د ضرورت په وخت کې هر راز بې قانونه او بې لارې کارونه کوي، مګر لحاظ او مراعات په هېڅ حال کې نه پرېږدي، که کله کوم سړی په یوه ښه نیت او پاک فکر له دغسې مراعاتونو او لحاظونو سره مبارزه او جګړه شروع کړي خلک ورپسې سل خبرې کوي او په سلو نومو یې ستایي، هر څوک یې ملامتوي او د هر چا په نظر کې بد ایسي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او د ټولو د سترګو اغزې شي.

که څوک غواړي چې هرعیب یې پټ وي او ډېر دوستان ولري باید د دوست او اشنا مراعات ولري او هرڅه چې هغه ووایي دی یې ومني که دیوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، ګناه وي او که خیانت ګران وي او که اسان سړی باید پکې نه ونه وایي او د یار دپاره درمسالونه جارو کړي.

مونږ له خدایه هېڅ کله په دعا کې دا نه غواړو، چې یا له اسمانه پخه ډوډۍ راته را ولېږي یا د الوتلو وزرونه راکړه چې مونږ وروخیژو، مګر د یوه دوست او اشنا څخه په ځینې کارونو کې دغسې مرسته او معاونت هم غواړو او د غرو قدر بارونه ورباندې ږدو.

زمونږ په مدني کار او اجتماعي حیات کې دا خبره ډېره ضرور ایسي، چې د دغسې اشنایی لمن ټنډه کړو او خلکو ته دا وښیو، چې رسمي او اجتماعي امور د یوه قانوني او وظیفوي شعور په اثر په یوه مثبت ډول او مقرر صورت اجراکېږي، چې هېڅوک او هېڅ شي پکې متاثر نشي او هېڅ راز اشنایي یا مخالفت او موافقت پکې تغیر نشي پیښولی.

که مونږ پدې موفق شو، چې د قضاوت او حکمت په وخت کې پخپل ورور باندې رحم او په دښمن قهر ونکړو باید په دې پوه شوو چې اشنایي په شخصي او اخلاقي امورو کې تاثیر لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسایلو ته تجاوز نشي کولی بیا به هېڅکله دغسې چمونه نه کو او نه به په واسطو او وسیلو پسې ګرځو، نو څه به کوو؟ د احتیاج په وخت کې به ورته قرض یا بخشش پیسې لېږو، مګر د هغه دپاره به د دروغو شاهدان کېږو نه او نه به له حق او حقیقت سره جنګ او جګړه کوو، له خپل ملګري سره به په لور، یوو او غاښورو کې مرسته کوو، مګر پردی پولې به ورته نه وهو.

زمونږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی، چې په نیکۍ او تقویٰ کې به له نورو سره مرسته کوو، مګر په ظلم وګناه کې به د چا نه ملګري کېږو [1]

---

[1] - کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه، ٦ – ۹ مخونه

کورنۍ

په باغ کې بعضې ونې او بوټي زاړه او ورک شي او بعضې نوي پيدا شي، کله پرې ږلۍ وشي ميوه يې خرابه کړي او کله پرې سختې سيلۍ راوالوزي لوی لوی ښاخونه يکې مات کړي، کله يې پاڼې زيړې، کله بيخي نه وي، د ېرخزانونه پرې راځي او تېرېږي، مګر باغ لاهماغه شان ځای پر ځای وي، ونې بدلې شي، ميوې بعضې ورکې او بعضې نوې پيدا شي، خو د باغ نوم نه ورکېږي، نو څوك چې په دغه راز پوهېدلې وي، هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په يوه بوټي يا يوې ونې پورې زړه نه تړي. کورنۍ هم همدغه شان بهار او خزان زړښت او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصيبتونه پرې راځي، مګر نوم يې باقي وي، خلک يې بيخي بدل شي، خو اصليت يې نه بدلېږي.

وګورئ! د پښتنو په کورنۍ کې اوس هغه پخواني پښتانه يو هم نشته سره لدې پښتانه يادېږي، داځکه چې دا پښتانه هم د هماغو ونو نيلې دي، چې اوس ونې شوې دي، د دې ونو ميوه که څه هم پخوانی خوند نه لري او نه پکې هغه غټوالی شته، مګر نوعيت يې نه دی بدل شوی.

دا د باغ خاصيت دی چې د ونو له نيلو نور نيالګي پيدا کېږي او له هغه څخه نور، خو په ميوو کې يې هغه مزه نه پاتې کېږي.

هو؛ د باغ د میوو خوند ساتل ډېر مهارت غواړي که یو باغ د چا د ودانۍ د سیوري لاندې شي هم میوه یې بېخونده کېږي، نو لکه څنګه چې یوه کورنۍ د علم و عرفان رڼا ته احتیاج لري همدا رنګه باغ هم د لمر او سپوږمۍ رڼا ته ضرورت لري.

که په باغ کې بعضې ونې دومره جګې شي چې له نورو ونو نه د لمر او سپوږمۍ تاثیر ایسار کړي، د ټیټو ونو په میوو کې مزه نه پاتې کېږي او لکه هغه کورنۍ چې د بل چا سیوري لاندې شي او یا پخپل منځ کې یو په بل دومره لوړ شي چې طبیعي فیوضات یو له بله منع کړي هرومرو پکې هغه پخوانۍ خوند نه پاتې کېږي، نو څرګنده ده چې نباتي او انساني حیات ډېر نږدې او ټینګ مناسبت سره لري. څنګه چې غټې ونې د ضعیفو چینجیو له لاسه خرابېږي همدغه شان د کورنیو او ملتو حال هم دی.

بعضې داسې چینجي شته چې په سترګو نه لیدل کېږي او د لویو کورنیو ستنه له بېخه باسي، دا چینجي هغه کیسې او اوهام دي چې خلک د سعې او عمل له میدانه راګرزوي او د مایوست خواته یې بیایي، داسې کیسې خپله نه پیدا کېږي، زورور قومونه یې په راز راز وسایلو په ضعیفو قومونو کې نشروي او د هغوی مخه د ارتقا او کامیابۍ له لوري راګرزوي.

کوم قوم چې د وهم پرستۍ په مرض ګرفتار شي او بې اساسه خیالات پکې ځای ونیسي هغه که څه هم په ظاهر روغ رمټ معلومېږي، مګر لکه چینجنه ونه پکې هېڅ نه وي پاتې، داسې قوم د جدوجهد په اثر هېڅ نه وي قایل. په هر کار کې شګوم نیسي

او هر څه د تصادف نتيجه بولي، په بعضې ورځو کې ورته سفر لوی خطر ښکاري او د چرګ بې وخته اذان يا د سپي انګولل، د مصيبت پيغام او د بدې پېښې قاصد ګڼي. دوی تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي، زيار او کوشش ته هېڅکله مراجعت نه کوي، نو دغسې يو قوم چې جدوجهد ورته حرص اوعدم قناعت معرفي شوی وي، سعيه ورته شنډه ونه او بېهوده شی ښکاري، ضرور بايد لکه خس و خاشاک ځانونه د زمانې شديد طوفان او تند باد ته وسپاري، چې هر لور ته يې ويسي او ځمکې له مخ يې ورک کړي دا راز افکار، چې د قوم د ورکوالي سببونه دي او يو قوم د بدبختۍ په ميدان کې لاس تر زنې کښېنوي اول د هغه قوم په ادبياتو کې او وروسته د خلکو په ذهنيت کې ځای نيسي، هو! په شعر کې دا تاثير شته، چې يو فکر هم د خلکو په نظر کې ښه او ښايسته ښکاره کړي، شعر دا اقتدار لري چې بودائيت، مسيحيت د تصوف په نامه په اسلام کې داخل کړي.

خدای پاک وايي چې انسان هر څه د خپلې سعي په اثر کې مومي، مګر شعر وايي:

(سعی خود نتوان برد پی بگو هر مقصود

خيال باشد کنی کار بی حواله برايد)

شردی چې خلک انزوا او ګوشه نشينۍ ته رابولي او وايي:

(به بر زخلق و زعنقا قباس کار بگير

که صيت گوشه نشينان زقاف تا قافست)

«جدا ورکه گذر گاه عافیت تنگست»
هر څوک چې دا لاندیني بیتونه واوري:

(غم دنیائی چند خوری باده بخور
حیف باشد دل دانا که مشوش باشد)
(ازین رباط دو درچون ضرور است رحیل
رواق طاق معشیت چه سر بلند وچه پست
(به هست ونیست مرنجان ضمیر و خوش مباش
که نیستی است انجام هر کمال که هست)

هغه که دنیا سره هر څومره علاقه او دلچسپي لري باید بې علاقې شي او په بد نظر ورته وګوري، ښه ده رحمان بابا خو په دې موضوع کې د نورو په لارنه دی تللی او دنیا یې پدې شان معرفي کړې ده:

(ښه ده ښه ده دا دنیا چې توښه ده دعقبیٰ)

خوشحال خان هم بالعکس د نورو شعراو په څېر د سعې او عمل طرفداري کړېده او خلکو ته یې داسې درس ورکړی:

(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي
چا ویل چې په دریاب کې ګوهر نشته)

نه یوازې خوشال، حمید هم د تنبلۍ په اړه پدې ډول پرېکړه کوي او وایي:

(دهمه بلاووسرتن اسايي ده   خرڅاوه شي لټ غويی پرقصابانو)
نو د ننيو اديبانو او ليکوالو کار دی چې خلکو ته يوه داسې ادبي دنيا پيدا کړي، چې اساس يې عزم وهمت، جدوجهد، سعيه او عمل وي او هغه کسان چې له ډېرې مودې د همای د سيوري په انتظار شل او شوټ ناست دي راپاڅوي، د زيار او کوشش لمن په لاس کې ورکړي، دغه اوهام ترېنه هېر کړي، هو! دا اوهام د اديباتو له لارې راغلي او په همدغه لار بايد بېرته ووزي.
د دې بيت اثر:

(مصلحت ديد من آنست که ياران همه کار
بگذارند وخم طره ياری گيرند)

بايد پدې راز بيتونو کې:

(وختو اسمان ته په وزر د ازادۍ بشر
ته لابند په زلفو يې دا خيال خوشې عبث دی)
(خادم)

له دماغونو وزي او ورک شي، دغه شان نوې نغمې که دخلکو غوږو ته ورسېږي ژر به انشاالله دمقصد لارمونده کړي او ور روان به شي، اديبان او ليکونکي کولی شي چې هماغه د شمعې سوزېدل او د فرهاد او شيرينې نوم دخلکو غوږونوته پدې شان ورسوي:

لکه شمع که ځان وسيزې په اور ته
نوبه هله کړې رڼا مينه او کور ته

که فرهاد غوندې دې غرونه سورې نکړه
د شیرین وطن په عشق کې یې نام تور ته

اوس باید د دې ډول بیتونو په غرض:

(په ګلګو نه چهره ځاځکې دخولو چې ترنظر شي
د شبنم په رنګ کې وینم دګلابو طوفان کله)

خلکو ته داسې وویل شي:

(په خولو یې د تندې که ابیارې کړي
د وطن د ګلو باغ به کړې سمسور ته)

اوسني لیکونکي باید د دې وخت ضروریات په نظر کې ونیسي او د خلکو رهبري وکړي، لکه څنګه چې یو د زمانې نبض شناس شاعر وایي:

(هره ورځ د زمانې احوال بدلیږي
هره شپه نوي خوبونه نوی تعبیر)

همدغه شان باید د شعرا نغمې هم بدلې او په شعري او ادبي دنیا کې نوي افکار ځای ونیسي داسې نوي هم نه چې له محیط سره هیڅ نه تطبیقیږي، ځکه دا خو له بارانه پاڅېدل او ناوې ته کښیناستل دي او شاعر باید خپل کام ته د امن ځای وښیي او پخپلو دردونو یې خبر کړي، د شاعر دا وظیفه ده چې دکام په غم وژاړي او هغوی هم وژړوي هسې نه چې خزان ورته پسرلی ښکاره کړي یا په غم کې ورته سریندې ووهي.[1]

---

[1] - کابل مجله، ۱۳۱۸ ل کال، ۱۲ ګڼه، ۵۲ – ۵۴ مخونه

فکرونه هم تغیر مومي

غټ او واړه شیان څه چې په دنیا کې دي بعضې ډېر ژر او بعضې څه موده وروسته تغیر مومي. انسان هم سره له ډېرو صفاتو د همدغه تعبیر په لار کې واقع دی، عقل، ذوق او هر څه یې تغیر کوي او په نورو شیانو کې هم تغیر پېښوي، که سړی د تاریخ پاڼو او موزیم خانو ته مراجعت وکړي او د انسان مختلف حالات او اثار تر نظر لاندې ونیسي پدې به پوه شي، چې انسان هېڅکله په یوه حال نشي قانع کېدلی او همېشه پخپل حال کې تحول او تلون غواړي، د انسان همدغه تحول غوښتونکی طبیعت چې په هېڅ حال نه قانع کېږي، کله د خپل کاله په نقشه کې تغیر پېښوي او کله پخپل لباس کې تحول پېدا کوي. د دنیا د ابادۍ او د انسان د ټولو پیشرفتونو لوی سبب، نو انسان طبعاً د تجدد خواته مایل دی او همېشه زاړه شیان په نوو بدلوي او یو ډول تر اخره پورې نه پالي، که سړی یوازې د انسان لباس په نظرکې ونیسي او په مختلفو اقسامو یې غور وکړي پوه به شي چې خیاطانو د تن په جامو کې څومره تحولات او تغیرات کړي دي او لا کوي یې.

د خیاط لیاقت پوهه او ښه والی همدغه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وګوري او هغسې جامه جوړه کړي، یعنې د

محیط په خوښه کار وکړي، هسې نه چې خلک یو څه غواړي او دی نور څه کوي.

د انسان فکر هم لکه د خیاط ماشین داسې دی، چې باید هر وخت داسې کار وکړي، چې خلک یې غواړي او خوښوي یې، د انسان قابلیت هم دېته وایي، چې خپل فکر د خلکو او محیط له تقاضا سره تطبیق کړی شي، همدغه شي ته ذکاوت او هوښاري هم ویل کېږي او د یوه سړي د قابلیت پوره سند کېدلی شي.

هر څوک چې له خپل فکره داسې کارنشي اخیستلی، چې د خلکو له احتیاجاتو او د محیط له مقتضې سره سم وي هغه هېڅکله په دنیا کې د خوشحالۍ ژوندون او ښه زیست نشي کولی او نه په اجتماعي حیات کې څه برخه لري، څومره انسانان چې په یوه مملکت کې اوسیږي او یو ملت ورته ویل کېږي، دوی ټول د یوه لوی ماشین په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري، چې باید ټول د یو مقصد دپاره حرکت او کار وکړي او خپله وظیفه اجرا کړي، پدې څرخو کې که هر څرخ له عمومي ارادې سره سم کارنشي کولی، نو هغه بېکاره او خراب ګڼل کېږي، بلکې نور هم له کاره باسي.

نو دا هم معلومه شوه چې ښه والی او هوښیاري په حقیقت کې همدغه شی دی، چې سړی خپل افکار له محیط سره تطبیق کړی شي او له عمومي ارادې سره سم د مشترك مفاد دپاره کار وکړي، هر څوک چې خپل افکار له محیط سره نشي تطبیقولی هغه، لکه یو بې خبره دهقان داسې دی، چې د زراعت وخت او موسم ورته

نـه دی معلـوم او بـې وختـه پخپـل پټـې کـې څـه کـري، چـې هغـه هېڅکله نه شنه کېږي او تخم هم ضايع کېږي.

د دې سړي کار که څه هم په اصل او په خپل وخت کې ډېر ښه کار دی، مګر دی ورځنۍ هېڅ نتيجه نشي اخيستلی او خلکو ته خپل لېونتوب ښيي.

څوك، چې يوازې د خپل فکر په محيط کې ګرځي او عمومي نظر نه لري، يعنې خپل افکار يې له محيط سره نه وي تطبيق کړي د هغه فکر په هر ځای او د هر چاپه نظر کې صحيح نه وي.

يو وخت يو ظريف سړی چې په سره رود کې اوسېده بازار ته روان و، چا ورته وويل چې ماته يوه ټوټه راوړه چې ابي رنګ يې وي او ساده وي هغه، چې له بازاره راغی، نو سره شېرچايي ټوټه يې ورته راوړه او ورېې کړه د ټوټې خاوند ورته وويل، چې ما خو ابي ټوټه غوښتې وه او تا سره بخنه ټوټه راوړه، ظريف ورته په خندا شو چې د سره رود او به خو همدغه شان رنګ لري.

څوک چې عمومي نظر نه لري او يوازې د خپل فکر په غولي کې خاپوړې کوي، يعنې خپل افکار يې له عام محيط سره نه وي تطبيق کړي، چې د خپل کاله د اوبو رنګ ابي رنګ ګڼي او نور ځايونه په نظر کې نه نيسي، نو هر څوک که غواړي چې حقيقت ته ورسېږي او افکار يې په هرځای کې صحيح وګڼل شي هغه بايد خپلو افکارو ته وسعت ورکړي، دې خبرې ته بايد اديبان او ليکونکي زيات ملتفت شي او ډېره توجه ورته وکړي، ځکه چې دوی له خپل محيط سره زيات فکري ارتباط لري او تل خپل

نظریات خلکو ته وارندې کوي، نوکه د دوی افکار له محیط سره موافق نه وي او څوک ورته خپل احتیاج نه حس کوي هېڅوک یې نه قبلوي او شنډ پاتې کېږي، نو دوی هم باید لکه نور کسبګر د خلکو د ذوق او ډول رعایت وکړي، یعنې ښه شیان په ښه لباس کې خلکو ته وړاندې کړي او محیطي احتیاجات په نظر کې ونیسي، څه چې لیکي باید پخواله لیکلو څخه سترګې ښې وغړوي او په خلاصو سترګو څه ولیکي، نو د ده افکار هرو مرو عمومي رواج پیدا کوي او خلک یې ښه قبلوي.

شاعرانه خیال

چپه چپي او قراره قراري وه، سپوږمۍ د ځمکې په مخ رڼا غورزولې وه، هېڅ طرف زوږ او زوږ نه و.
یو ژور لښتی په شنه ګیاه پټ او پېچلی له اوبو نه ډک او غلی روان و.
هر چا چې دا وضعیت لیده ګمان یې کاوه، چې دا اوبه بې شعوره نه دي، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي، ماهم دا خبره حس کړه او ورپسې روان شوم، څه ساعت وروسته ګورم چې به شنه باغ کې قدم وهم پدې باغ کې هر راز بوټې ولاړ دي دا اوبه چې ډېره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې د دې باغ په شنو پاڼو، خوږو میوو ښایسته ګلانو کې یې حلول کړی، دا شین بڼ تازه چمن یې د انسانانو، مرغانو، حیواناتو دپاره ساز کړی و، دا اوبه لکه دتاک په رګو کې ننوتې وې، ډېر خلک یې په خپل خوند مست کړي او د ډېرو نشه یې د ښکو په پاڼو زیاته کړې وه، په یوه بوټي کې ځان لکه عسل خوږ کړي او په بل کې یې د سرکې تریووالی پیدا کړی و، په ګني کې یوراز او په مرچ کې یې بل راز مزه ایښې وه دا اوبه برسیره پردې چې د دې میوو او ګلانو د وجود سبب ګرزېدلې وې په تعمیر او ودانۍ کې یې هم برخه اخیستې، د دې باغ دیوال او ګردچاپیر سرایونه یې سرته رسولي وو. دې اوبو یوازې د ځمکې په مخ تردد نه وکړی.

لکـه چـې د همـدردۍ حـرارت یـې پـه زړه کـې پیـدا شـوی، دا اقیـانوس لـه دریابـه جګـې شـوي او پـه وچـو جزیـرو بانـدې یـې د رحمت څاڅکي شیندي او لکه د ګل لـه پـاڼو هـوا تـه هسـکې شـوې دي، کله یې په لویو دریابو کې د انسانانو بېړۍ او درانـه جازونـه پـه سر ګرزولي او د څاروي وظیفه یې اجرا کړې ده، دا اوبـه کـه څـه هم د ونو جګوجګو څوکو ته رسېدلې دي، خو خلـک د ځمکـې پـه سر ګرزېدلی شی، څه شی نه ډوبوي، دغـه اوبـه چې کلـه یـخ کـې ځای نیسي او د تورې اب په ځا ی او کلـه دګـل پـه پـاڼو (ښایسـته جامه) کې ننوزي د حسن او جمال مظاهر ه کوي او ځینې وخت د صدف په صاف زړه کې ځان تربیه کوي او د جوهري په دکان کې د تجارت بازار تودوي، ودې شي چې شاعرانه خیـال هـم دغسـې یـو شی دی.[1]

---

[1] - کابل مجله،۱۳۱۸ کال، ٦ ګڼه، ۵۸ مخ.

تیاره او رڼا

نه پوهېږم خوب دی که بیداري، خیال دی که حقیقت، دنیا په تیاره او تربږمۍ کې واقع ده، له شرقه ترغربه تور ټیکري غوړېدلي هر څومره چې یوه خوا بله خوا ګورم هېڅ نه ګورم.
هر لور ته تورتم او تپه تیاره ده. زه ګمان کوم په داسې کره کې یم، چې د انسان هوس په کې هېڅ نه دي کرلي او نه د تمدن لاس په کې څه نقش او نګار کړی او دا یوه طبیعي او ساده منطقه ده، چې د فکر او کار اثر پکې نشته. ټول مخلوق ویده او دنیا په هماغه پخواني حال پاتې ده، هېڅ تغیر پکې نه دی پیښ شوی، ځکه چې زه څه نه وینم. زما په نظر کې دنیا په خوب ویده او خپه خپه ښکاري.
زه ګمان کړم چې دنیا د خوب زانګو ده او خلک پکې غلي پراته او یو په بل اړه او غرض نه لري، زه تصور کړم چې دنیا یو سپیره ډاګ او وچه بیدیا ده هېڅ پکې نشته د هر چالاس تش او خالي دی، خبر نه یم چې څه شته، خو زه د جهل په تیاره کې پټې سترګې پروت یم څه نه وینم او دا هغه دنیا ده چې دبشریت معموره ګرزېدلې او بله شوې، زه په همدې تیاره او بې خبرۍ کې، چې یو ناڅاپه سپینه رڼا پیدا شوه او د دنیا بازار راته ښکاره شه.
نه پوهېږم دا رڼا له څه شي پیدا شوه، د حقیقت معشوقې مخ ښکاره که او که علم لمر پخوا وختونه د صبح صادق قاصد راولېږه او که دبشر د حکمت برق او برېښنا وه خیر هرڅه چې و خو

نوې دنیا یې له هر شي ډکه پکه راوښوده، چې هرڅوک یې محتاج او هرڅوک له مانه بې نیاز و، هر چا څه درلوده او هرشي نوی رنګ پیداکړی و، میخانیکي اسبابو په کایناتو کې عیجیب او غریب تحول څرګند کړی او د هنر کیمیا وسپنې ته پښې او وزرونه ورکړي، په دنیا کې بله دنیا جوړه شوې د دماغ د زړه خونه نوې شوې، نوی فکر، نوی خیال پیدا شوی، زه علاوه پدې چې په مادیاتو کې برخه نه لرم یو سر او دوه غوږه یم په معنوي هستۍ کې هم لکه الف هیڅ نه لرم زه داسې ښکارم چې له کومې بلې کرې ځمکې ته نوی راغلي یم.

هو! زه د بېخبرۍ او بېکارۍ له دنیا د علم او عمل دنیا ته نوی راغلی یم.

زه له خوبه نوی راپاڅېدلی یم. پس له دې به لکه د وړوکي هلک د یوه شي او بل شي نوم زده کوم او هرشي ته به د تعجب په سترګه ګورم.

بله دنیا

نیمه شپه ده هېڅوک له ځایه حرکت نکړي، مګر زه لکه سر سام بې ارادې روان یم په مخ کې مې غرونه او سیندونه راځي، خو زما مانع کیدای نشي په لوړو او ژورو لکه نسیم یا بریښنا څرخنده تېرېږم هېڅ شی مې په مخ کې حایل کېږي نه.

یوه شیبه وروسته نه یم خبر، چې ما د څومره مودې لار په څو دقیقو کې قطع کړې، خو له دغې دنیا چې زه ورسره اشنا وم وتلې او یوې نوې دنیا ته د تعجب په سترګو ګورم زما او د دې خلکو ترمنځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې د اولې ورځې انسان یې د دې وخت له انسان سره لري. دلته هر څو نوي او هغې دنیا سره چې زه ترې راغلی یم هېڅ مشابهت نه لري. حسن او جمال ټول همدلته جمع شوي، عیش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسېدلي دي، د دې ځای وګړي چې لکه د یوه چمن ګلان یو شان تر او تازه ښکاري. ماته هغه تفاوت او ټیټ و پا س چې ما د انسانانو په ډله کې لیدلی رایادوي او هغه کسان چې د فقر او ضعف نمایندګان وو، راته وې دلته که هر څومره میخانې او د ساعت تېرۍ وسیلې ډېرې دي، مګر خلک یې دومره نه دي بیخوده کړي چې له اینده حیات نه غافل او په دې شعر قانع شي، ګویا دې ځای ته لا د قناعت لغت نه دی رسېدلی او حرص بد نه دی معرفي شوی، هر طرف ته کار خانې او فابریکې جارې دي، نوي نوي کشفیات او اختراعات کېږي، خو افسوس چې زه د دې ځای د شیانو نوم نه

پېژنم او تعبيرترې نشم کولی، مګر دومره پوهېږم چې دټولې دنيا د تسخير دپاره کفايت کړي. د دې ځای په کتاب کې ډېر شيان چې ما ته بد معرفي شوي و ښه ښودل شوي او د اخلاقو په غټو عنوانو کې لوی تغير او تبديل پيدا شوی دی، دلته په عوض د تواضع او اميدواری، دعزة النفس درس ورکول کېږي او دصداقت په ځای سياست ستايل کېږي، زه پدې ښايسته وينا کې ښکته او پورته ګرزم د بشريت د امراضو دوا، لکه همدردي او نور...لټوم خو بې له زهر داروغازو او جهانسوزه اور بل څه نه وينم او وروسته له ډېرو پوښتنو راته ويل کېږي، چې ته د شرق موزيم خانو ته مراجعيت وکړه ګوندې د شلو قرنو پخوا ارمغان دهغه ځای په زړو او شکيدلو پاڼو کې پيدا کېږي.[1]

[1] - کابل مجله، ۱۳۱۸ل کال، ۵ ګڼه، ۳٦ مخ.

د بشریت قافله او منزل مقصود

نن چې د بشریت قافله او د انسانیت کاروان، د مدنیت او عرفان په بازار کې قدم وهي او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تور تم کې اوبه د حیات لټوي، له اوسپنې د هوا مرغان او له فولادو نه د دریاب کبان جوړوي، له لوبونه بریښنا (برق) او له هوا نه وینا اخلي، نن چې له شرقه ترغربه د انسان ژغ هر غوږ ته بې کاغذ او لفافې او بې ټکسه د پوستې رسي.

نن چې هر سړی ددنیا په حال احوال او د لرې لرې خلکو په کاروبار خبر دی، د یوه او بل په حق کې پیشگویي کوي، نن چې د بشرله سترګو پردې لرې شوي، لرې او نږدې وړې وړې ذرې وینې او له ډېره عقله وښته چوي دا ټول د نن او پرون ورځې د زیار او زحمت نتیجه ده او دیوه قرن محصول نه دی، دا معنوي سرمایه د بشر د اولې ورځې پانګه ده، چې ورو ورو زیاته شوه او په مرور د زمان له یوې دانې درمندونه او له یوه زڼي باغونه جوړ شوي، د بنیادم فکر لکه طفل ډېره موده دحیات په غولې خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په میدان او د تجربو په ګډی ډېر کار ته پاڅېدلي او سر په ښېږي لګېدلي، پس له ډېرو پرزېدلو یې یو یا دوه قدمه د ترقۍ لور ته اخیستي. دا طفل په بیابان د دنیا کې چې هېڅ لور لار او رڼا نه وه او هر طرف مارکنډېو او اغزیو ډک و لوڅې پښې یوه خوا او بله خوا لکه سودایي او تندې یې تېرې کړې، په کنډو او کپرو په خطر کې ولیدلې، لکه یو سف (ع)

عمریې په څاه او زندان کې تېر شوی، د زمانې له مصایبو نه یې د سر په کاسه کې اوبه څښلې.

کله د تصادف په ګام او کله د تدبیر په قدم وړاندې تللی.

ډېرې ککرې پدې ارمان کې خاورې شوي چې یوه غوره د پښې تجزیه کې یا له یوې هسې تیل وباسي او له بلې پلته تاوده کې، خپله تیاره کوټه پدې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کې.

لنډه دا لکه څنګه چې بنیادم دا اوسني صورت او قدوقامت پس له ډېرو تحولاتو موندلی، اول ځل له غذایي موادو مائیت ته راغلی (مني شوی) او پس له هغه د مینې پرچې (علته) ګرزېدلي او بیا یې دغوښې شکل پیدا کړې او په تدریج سره هډوکي جوړ او په غوښه کې پټ شه، وروسته تردې یې زړه، سترګې، غوږونه او بې حسابه اجزا د بدن او پزې یې د وجود، چې ځانته یو علم (تشریح) پکې تدوین شوي دي په کار خانه د قدرت کې جوړ شوي او یو مکمل وجود، چې خدای په اشرف المخلوقات سره ستایلی د خدای په قدرت دنیا ته راغلی، همدارنګه یې فکر هم د تحول پایه ختلي او دې اوسني مقام ته رسېدلی دی، بنیادم ډېره موده په صحرا تنهایی او نادانی کې په ډار او ترس ګرزېدلی او لکه ښاپېرک په سمڅو او غرو کې پټ شوی، هر ساعت له مختلفو اوازو د حیواناتو او غرهار د تالندې وېرېدلی او له ډاره یې یوه او بل شي ته سجدې کړې، پس له ډېره وخته د ملګرتیا او تعاون په فایده پوه او د غلو له ډاره د کلي او کور شو، له همدې وخته د قومیت، نوعیت، قرابت، نیلی په ځمکه کې چلېدلی، د محبت،

شـفقت، جمعيـت سلسـلې اوږدې شـوې او د بنيـادمو قـافلې او کاروانونه د ترقۍ له لارې مخ پر وړاندې د منزل مقصود طرف تـه تللي او هرې طايفې ځانته يوه پناګاه لټولې او ځان يې څه شی او د بر ترسيه کړې.

چا د غربيت په خونه کې اړولي او چا د قوميت په مرغانچه کې ځان ځای کړی. مسلمانان په فراخ باغ د دين او ديانت کې پراته او د يوه باغوان لاس لاندې تربيه کېږي، پدې بـاغ کـې هرقسم بوټي او هر راز ګلان او ونې چې هر يو بېله مزه، بېلـه ميوه، عليحده رنګ او ګوښې فايده لري موجود دی، تر انګورو پورې د هر ځای ميوه پيدا کېږي او د هر چا خوله پرې خوږېږي.

دا باغ خصوصي نه دی. د هر چا زړه چې ورته وشي پـه يوه کلمه کلپ ورته خلاصيږي او ور ورته بيرته کېږي.[1]

---

[1] - کابل مجله ۱۳۱۷ کال، ګڼه ۴۵ – ۴۶ مخونه.

د محبت لېوال

راشه چې زه خپل زړګي ته مراجعت وکړم، چې په دغه حساسه نړۍ کې د مينې او محبت څه يادګارونه پاتې دي او که نه! دغه زړګی چې د محبت په هر راز لوموکې نښتی او د عشق په پنجرو کې يې ډېر رياضتونه ايستلي دي ګوندې د عشق او مينې تېرحالونه لکه د سينما فلمونه يو يو راته ښکاره کړي او دا راته ووايي، چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي، ترڅو چې د دنيا په مخ د حسن او جمال مظاهر ليدل کېږي او د انسان په سترګو کې د ليدلو او کتلو احساس وي هرومرو به د انسان په زړه کې يو ډول مينه او د يو شي محبت وي، مګر محبتونه دي چې ډېر ژر د انسان له زړه محوه کېږي او هېڅ اثر يې نه پاتې کېږي.

هو! انسان کله کله خپل زړه له لمر او سپوږمۍ او د اسمان په ستورو هم بايلي، مګر کوم وخت چې هغه ورته لويدونکي او پريوتونکي ښکاره شي، نو ډېر ژر ورځنې بېزاره شي او په يوه داسې ذات پسې ګرځي، چې هغه هېڅکله نه محوه کېږ او تل ترتله وي.

دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي، چې بيا لمر او سپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلی نشي، مګر دا محبت په هر زړه کې نه پيدا کېږي او نه د هر چا لاس ور رسېږي، دا پاك

محبت دی او په داسې زړه کې ځای نیسي چې هلته بل هېڅ محبت لاره نه لري.

هرکله چې محبتونه راز راز او ډول ډول دي او په هېڅ وخت کې د انسان زړه، چې د محبت نړۍ ورته ووایو له مینې تش او خالي نه وي، نو زه به اوس خپل زړګي ته رجوع وکړم او هغه ټول محبتونه به یو یو راپه زړه کړم، چې په دغه نړۍ کې پیدا شوي او بیا ورک شوي دي.

ښه مې په یاد دي کله چې زه په کوڅوکې له ورو سره ګرزېدم او کور کې به مې څه کول زما په زړه کې بې له محبته بل هېڅ شی نه و، زه په همدغه وخت کې محبت د خپل مور له غېږې او د کاله له خلکو ښېل کړی او له پردیو هلکانو سره یې ملګری کړی وم.

زه بـه هغـه وخـت د خپلې مـور لـه څنګـه پاڅېدم او پـه منـډه بـه دباندې تلم، که هغې به ماته هر څومره نارې وهلې مابه سترګې نه ور اړولې، ځکه چې خپلو ملګرو ته به ورتلم او هغوی به مې لټول.

زه به د هغوی خوږې مرکې ته داسې په شوق ورتلم لکه یو مین چې په نیمه شپه کې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او بل هیڅا ته یې پام نه وي، مګر کوم امیدونه چې یو مین خپلې معشوقې د وصال په وخت کې لري زما په زړه کې به هغه شان یوه ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شیانو تصور کولی شو، زما محبت په دغه وخت کې په هېڅ راز مادي او معنوي اغراضو بنا نه و. په دغه حین کې ما هر راز مرسته او ښیګڼه د محبت دپاره

کوله، مګر د هېڅ شي دپاره به مې له چاسره محبت نه کاوه، زما محبت په دغه وخت کې يو پاک او مجرد محبت و، چې په هېڅ ډول اغراضو نه وککړ شوی، مګر څه موده وروسته چې ما د خپلو همدغو ملګرو په ښکلو مخونو او معنادارو سترګو کې بعضې کيفيتونه وليدی شوه، نو زه له يو بل شان محبت سره اشنا شوم او زما په زړه کې د هغوی په نسبت يو بل راز مينه پيدا شوه پدغه وخت کې زما زړګی لکه يوه وړه کښتۍ دمحبت په درياب کې ولويده، چې د مينې او عشق موجونو او چپو وربانديې لوبې کولې.

له دې محبت سره زښت ډېر اظطراب او ناقراري ملګرې وه، چې همېشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کېدم، مګر دغه ټول مشکلات مينې او محبت زما په نظر کې دومره اسانه کړي وو چې ما به ورځنې خوند اخستلو.

پدې وخت کې زما په زړګي کې مينې او محبت داسې تنده پيدا کړې وه، چې د دغه درياب ټولې اوبه يې وچې کړې او په وچ ډګر پاتې شو.

څنګه چې دغه اضطراب او ناقراري ورکه شوه او زما زړګی لکه مړی يا ويده لږ څه له سرګردانۍ خلاص شو، نه پوهېږم چې بياله کومې خوا د محبت نسيم را والوت او زما په زړه کې يې لکه د پسرلي هوا بيا د مينې احساس ژوندی کړ، پدې وخت کې زه د خپل مفاد دپاره هر طرف لېوال او سرګردا نګرزېدم چې يوه شيبه به هم قرار نه کيناستم، زما زړګی په دې حال کې هم د محبت له پنجو خلاص نه و، مګر دومره شوي و، چې زما په نظر کې يې له هر شي

ځيني مفاد ښايسته کړی و، چې ما خپل زړه کلک ور پورې تړلی و او هر طرف ته به په همدغه نيت ګرزېدم.

زما زړګی پدې وخت کې هم هېڅکله نه دی قانع شوی او لکه د ملنګانو کچکول هرڅومره چې به پخپلو خواهشاتو ډکېده سمدلاسه به بېرته تشېده او نور څه به يې غوښته. پدې محبت ما هر راز ذلت او تحقير قبلولو او د خپل مفاد دپاره به تل د نوموړو او غټو خلکو په وره کې ولاړوم، چې دوی به راته له هر چا ځينې ښه ښکاره کېدل او له همدوی سره به مې مينه لرله.

مګر دا مينه اساسي او اصلي نه وه، ترڅو چې ماخپل (مفاد) د دوی په کور کې ليده، له دوی سره به مې مينه درلوده او د دوی احترام به مې کاوه او کله به مې چې دغه طمع د دوی له وره پرې شوه، نو بيا به مې پېژندل هم نه.

کوم وخت چې دا حرص يا دا محبت زما په زړه کې سوړ شو او زه ورځنې خلاص شوم د دې دنيا هرڅه راته فاني او تېريدونکي ښکاره شوه، نو خپله مينه مې ورځنې وشکوله، د دنيا هر څه مې نورو ته پرېښودل او ماله يو بل عالم سره لاره پيدا کړه، هغه پخوانی محبت مې له زړه ومينځل شو او يو بل ډول محبت پکې ځای ونيولو.

پدې محبت کې هېڅ قسم اضطراب نه شته، بلکې زياته ډاډينه او قراري پکې ليدله کېږي، دا محبت هېڅکله نه محوه کېږي، ځکه چې له فاني او محوه کيدونکو شيانو سره تعلق او رابطه نه لري.

اوس که زه په دې عالم کې هم له چا سره محبت او مينه لرم هغه به له داسې شيانو دپاره وي، چې هېڅکله نه ورکېږي.

هو! زه خو اوس لکه بلبل او بورا داسې نه یم، چې په ظاهري ښکلیتوب وغولېږم او د دې جهان په هغو ګلانو پورې زړه وتړم چې ډېر ژر فنا کېږي او د مني باد یې هرې خواته وړي، زه د داسې څه دپاره له چا سره د لږې مودې دپاره مینه نه پیدا کوم، زه اوس په دنیا کې له داسې خلکو سره مینه او محبت لرم، چې هغوی یوه داسې پټه او معنوي پانګه لري، چې په هېڅ شان نه ضایع کېږي او د زمانې سیلاب یې نه شي وړلی، دا پانګه د انسان هغه معنوي او اخلاقي موجودیت دی، چې په هېڅ وخت کې خپل حسن او قیمت نه بایلي، مګر هر څوک یې نه لري او نه د هر چا په برخه کېږي.

دا انسان هغه ثروت دی، چې په دنیا کې ورباندې ښه نوم او عام محبوبیت ګټي او په اخرت کې ورباندې د خدای رضا لاس ته راولي، نو که څوک غواړي چې په دنیا کې د زړونو مملکت لاندې کړي او دغه راز جهانګیري یې په نصیب شي، هغه باید په همدغه شي د خلکو زړونه خپل کړي او خپل مینه پکې ځای کاندي.

په دنیا کې بل هېڅ نشته چې د انسان په زړه کې لکه ښه اخلاق بادوامه او عمیق تاثیر وکړی شي، همدغه شی دی چې انسا ن ته د نورو د تسخیر دپاره ورکړشوی او دی ورباندې له نورو امتیاز پیدا کوي.[1]

---

[1] - کابل مجله ۱۲۱۹۰کال ۱۱ ګڼه ۳،۴ مخونه.

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تورتم کې راته سل راز شيشکې او پيريان ښکاريدل او زه به ورځني په خوب کې هم ويرېدم، نن هغه شيان يو نه وينم – نه پوهېږم چې څه وخت زما نظر بل راز و او که دغو پټو مخلوقاتو راسره اشنايي درلوده، ما پخپلو سترګو د ښاپيريانو رانجه پورې کړې وو، که مې د کوم پير او فقير خولۍ په سر کړې وه، هرڅه چې و او هرګمان چې ته کوې، خو زه چې کله ماخستن يوازې له کوره ووتم کانې، بوټي به راته د پيريانو لښکر جوړ شو او هر شي به زما په نظر کې بل راز جوله کوله.

يوه شپه چې يوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم نا څاپه راته يوه توره بلا راښکاره شوه او زما په زړه کې يې عجيب او غريب حرکت پيدا کړ، هرې خواته چې مې سترګې اړولې د خوف او ويرې نا اشنا ښځه مې په مخکې ولاړه وه، د پلرو او نيکونو هديره راته د بلاګانو مېنه او د پېريانو کور ښکاره کيده. له هرې شناختې راته سل پيريه جوړ شو او زه يې په سل رازه موهومو عذابونو سره وېرولم، د وطن کانې او بوټي راته روې او شيشکې شوې، چې زما زړه يې له ګوګله ايسته او هر ډول ويروونکي خيالات او تصورات يې راته پيدا کول، هېڅ نه پوهېدم چې له ما سره به څه کېږي او څه به راته پيښېږي، مګر څومره چې توره بلا راته نژدې کېده هغومره زه د مرګ او فنا لور ته وړاندې کېدم او يقين مې درلود، چې په هېڅ راز ور څخه نشم خلاصيدلی،

ځکه چې دا هماغه بلاوه چې د کلي ټول هلکان ورځنې وېربدل او هره شیبه به یې د لوبو په میدانو کې د دوهی په غاړه یا د تناره په سرکیسې او خبرې کیدلې.

همدغه شېبه زما د ژوندون وروستی ساعت او اخره برخه وه، چې باید له خپلو ټولو ارزوګانو سره واع وکړم او ځان د مرګ بېرحمه پنجو ته وسپارم.

ډېر افسوسونه مې وکړه، چې پدې وخت کې ولې له خپل کوره را ووتلم او د دغې بدبختی استقبال مې کاوه، مګر په افسوس او حسرت نو څه کېږي، څه شی چې سړي ته تقدیر پیښوي هغه پېښېږي او دا وروستی عقل له هېچا سره ړومبي نه وي، ډېر ځله سړی په ځینو ارادو پسې له کوره بهر شي، مګر نه پوهېږي چې په لاره کې ورته څه پېښېږي او څه کېږي. که چېرې انسان دغه راز پېښې پخوا له پېښېدو لیدلې وي هېڅکله به یې د خپلو ټولو ارادو تعقیب نه کاوه او لکه یو شل به ځای په ځا ی ناست و، هېڅکله به له کنډو کپرو او ګړنګو څخه نه لویده، ځکه چې تل د سکون په یوه داسې کړنګ کې پروت و، چې راپورته کېدی به نشو.

د دغې شپې او دغه حال تصویر زه داسې اوس نه نشم کولی او نه یې تاسې هغسې احساس کولی شئ، زما افکار په دغه وخت کې ټول د خوف یوې تورې نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نور هېڅ نه لیدل، هېڅوک نه و چې زه یې له دغې بلا خلاص کړی وای، یا ورته دا امید شوی وای، پخپل وطن کې له خپل کور او

کلي څخه څو قدمه هغه خوا زه بې وزلی، بې اسرې او بېکسه وم، هېڅاته مې څه هیله نه درلوده، له خپلو او خپلوانو، ملګرو او اشنایانو، مور او پلار څخه امید قطع شو او په تمامه معنیٰ راته ځان یوازې او بې مرستې ښکاره شو.

نه پوهېږم، چې کله به په تاسې باندې دغسې حال راغلی وي، چې اوس د دې کلماتو په معنیٰ پوه شې او زما په تېر شوي حال لږ څه رحم وکړئ که یه؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه یاست او دغه راز مو نه دی لیدلی، زما خبرې به خدا یږو، چې څه وبولئ، د افادې قوه هم دلته ډېره ضعیفه ده، د هغه حال د تصویر او تقریر دپاره لا تر اوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم وي زه یې د استعمال په چل نه پوهېږم، ددغسې فجیح حال تصویر راته ډېر ګران ښکاري، زه هېڅکله دېته نه یم حاضر، چې د خیال په عالم کې بېرته هغه حال ته رجوع وکړم او بیا تاسې ته د دې کیسې جزیات او واړه ټکي پوره بیان کړم، که چېرې دنیا تکرارهم قبول کړي او زه بېرته کوچنی شم، هماغه شپه بیا راشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردو کې دا حال بیا وونیم یقین دی، چې په هغه حال کې هېڅوك نشم پوهولی. که دا هم وشي او دا ټول غیرممکن شیان امکان پیدا کړي بیا هم یقین نه لري چې د اوریدونکو زړه به زما په حال وسوزي او څه چې په ما تېر شوي وي دوی به یې په اورېدلو هغسې متاثر شي. د لیدو او اوریدو دومره فرق دی لکه د ړانده او بینا، نو بیا ویلی شم، چې د هر بدبخت حال ستاسې په نزد له یوې کیسې او افسانې نه

زیات اهمیت نه لري، همیشه او په هرځای کې د بدې ورځې د خاوندانو حال د نورو دپاره قال شي، په هر ځای کې ځمکه هماغه سوزي چې اور پرې بلېږي، په هر هېواد کې پردي غم نیم اختر وي، هېڅکله داسې نه دي شوي، چې د سترګو کار له غوږو واخیستل شي یا د یوې سترګې په ړوندوالي د بلې سترګې بینایي لږه شي دا ټول هغه ممتنعات دي، چې فرض یې هم ممتنع دی، نو زه هېڅکله له تاسې دانه غواړم چې تاسې دې زما د حال داسې احساس وکړئ لکه چې ما کړی دی، زه همدومره غواړم چې زما په حق کې یې یو مشکل حال قبول کړئ او د وېرې سخت عذاب وګڼئ، زه په دغه وخت کې نور له خپله حاله خبرنه شوم او ونه پوهېدم، چې ځمکه مې له پښو نه کومې خواته ولاړه او زما د وینو په جریان کې څه تغیر راغی، خو هرڅه رانه هیر شوه او نور مې د خوف احساس هم ونکړای شو، تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه یو بې حس او بې شعوره کاڼی په دغه بیدیا کې پرېوتم، چې عقل او شعور، احساس او خیال هر څه رانه ولاړل او بېخي یوازې پاتې شوم، دا حال که څه هم یو موقتي مرګ و، چې څوک به یې نه خوښوي او جمادي حالت به یې بولي، خو زه یې له دغسې مهیب او وېرونکي ژوندون خلاص کړم او د ټولو غمونو په مخ کې حایل شو.

څه شېبه وروسته چې دا حال هم لکه د انسان نور ښه او بد حالونه له سترګو پناه شو او ما خپلې سترګې وغړولې بې له دېنه، چې خپل ورور مې تر څنګ ناست و او زما تلي او لاسونه یې

مېښل بل هېڅوک او هېڅ شی نه و ، کومې تورې بلا چې زه يې يوه شېبه مخکې وېرولم او ژوندون يې راته يو لوی غم او سخت عذاب ګرزولی و ، هغه مې سکنی ورور او د خپل کاله سړی و.

وګورئ!! کله کله سړي ته خپل خواخوږي او خپلوان بلا کېږي او په بله بڼه يې ويني، يعنې لکه يوسف خپل ورور لېوه شي او په بلاګانو يې خوري.

دغه راز تياره او تورتم چې په هرځای کې وي هلته سړي ته دغسې حالونه پېښيږي چې له خپلو ورونو څخه هم وېرېږي او هغه څوک چې د ده مټ او بازو وي د خپل بدګمان په اثر کې ورته لکه بلا داسې ايسي، د دغسې تيارې نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپو ته کېږي، مګر په حقيقت کې له ناپوهۍ او نه پېژندلو څخه پيدا کېږي، په کوم ځای کې چې د جهل او نادانۍ تورې پردې د خلکو په سترګو غوړېدلې وي هلته سړي ته هر څوک نا اشنا ايسي او د خپل کوروکلي خلک ورته د راز راز بلاګانو په ډول معلومېږي، هر چا نه يې په زړه کې وېره کېږي او په شپانه باندې د لېوه ګمان کوي، بې له وېرې بل شي نه پېژني او بې له بدګمانۍ او د خوف له تخيل څخه نورڅه نلري، همدغه سبب دی چې ناپوهو وګړو ته (چې په کوم ځای کې وي) يو حاکم داسې ښکاري لکه په توره شپه کې، چې سړي ته خپل ورور له ليرې ځان وښيي او دی يې نه پېژني، يعنې هغه څوک چې بايد دوی يې د خپلو حقوقو او خپل ځان حامي وګڼي په زړه کې ورسره مينه او علاقه پيدا کړي، ليرې لېرې ورځنې ګرزي او له ډاره ورته نږدې کېدی نشي، ځکه

چې هغه ورته خپل ځان نه وي معرفي کړی او نه د پېژندلو په اثرکې ورته بل شان ښکاري.

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې يو عالم جهل او ناپوهۍ ته ګوري، مګر هغه کسان چې له علم او معرفت سره اشنا شي او معارف وپېژني، لکه تږي ورپسې وچې شونډې ګرځي او هرې خواته ورپسې هڅه کوي، په رښتيا چې اشنايي او پېژندنه د خلکو ميل او محبت ډېر ښه جلبوي او هغه لوی خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډېره ښه استفاده ورځنې کولی شي.

تاسې به ډېر شيان او ډېرخلک ليدلي وي چې په اول کې ورځنې وېرېدلئ او ښه درته نه ښکاره کېدل، مګر وروسته چې ورسره اشنا شوي ياست او پېژندلي مودي اوس به درته محبوب او ښه ښکاره کېږي، يو وخت و چې انسان په دنيا کې له هر څه وېريده، دا سمان له ستورو او لمرو سپوږمۍ څخه يې هم ډار درلود، د تالندې له اوازه او له برېښنا څخه به په ځمځو او غارو کې پټېده، مګر اوس ورته يو شاعرانه منظر ايسي او شعرونه پرې وايي، ځکه چې پوهې او معرفت علم او پېژندګلوي د ډار او وېرې طلسمونه مات کړه او انسان ته يې ډېر زيات جرائت ورکړ، د همدې لامله اوس څوک له اور او اوبو څخه نه وېرېږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو! پوهه او معرفت علم او پېژندنه يو قوت دی، چې په دريابونو کې يې نهنګان او په غرو کې يې پړانګان او لېوان ورک

کړه، د اوهامو او خرافاتو د تورو کېږدیو مراندې یې پرېکړې، د دېوانو او ښاپېریانو کیسې یې ورکې کړې، د شیشکو او روو ډار یې د خلکو له زړه نه وایست او د مرګ وېره یې هم په زړونو کې کمه کړه، د مصر د فرعونیانو او ارباب الانواعو کیسه ختمه شوه او د جوګیانو خونې هم جوړې شوې، د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به یې بندګي کوله او د کوډګرو بیرغونه هم رنګ او نسکورشوه.

کوم ملت چې غواړي خپل هېواد کې هر راز مکروبونه ورک کړي او دغه ټولې بلاګانې ووژني، زړونه له دغه راز تصوراتو څخه او خیالات لـه موهومو اندېښنو څخه وژغوري جرات او شجاعت وروزي او انسان کې یو روحي او معنوي قوت وپالي د بدو ګمانونو او ویرونکو تخیلاتو ښه علاج وکړي او انسان ته هرڅه په رڼا کې ښکاره چې وي هغسې وښیي هغه هرګوره د علم اوپوهې د رڼا په خپرولو کې کوښښ کوي او دغه راز تیارې پخپل وطن کې ورکوي.

زما د وېرې کیسه که څه هم زما د کوچنیتوب د شپو او ورځو د لویې افسانې یا ډرامې یوه وړه برخه او کوچنۍ صحنه ده، مګر د اجتماعي حیات مرموز اسرار او رازونه پکې پراته دي، چې د حال په ژبه یو لوی تعلیم او مهم درد بلل کېږي.

که سړی د دنیا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتو ته په بې اعتنایۍ نه ګوري او له هغو رویاو څخه چې په ویښه یېویني نتایج اخلي، یقین دی چې ډېر ښه ښه عملي اساسونه لاس ته

ورځي، چې سړی يې په ډېرو نظري مطالعاتو کې نشي پيدا کولی، همدغه قيمتي اساسونه دي چې د نن ورځې تازه او مهم علوم پرې بنا شوي دي او سړي ته په ژوندانه کې نوې نوې لارې ښيي، نو هېڅکله دغسې واقعاتو ته په عادي نظر مه ګورئ او بې نتيجې اخيستلو يې مه پرېږدئ، د ژوندانه راز پخپل ژوندون کې ولټوئ او د علم دتجربو مخ هم د حيات په هنداره کې وګورئ!!!.

تاسې به ډېرځله د يوې علمي مسلې په ډول اورېدلي وي، چې انسان د مجهول شي دښمن دی او په کوم شي چې نه پوهېږي يا يې نه پېژني هغه ورته ښه نه ښکاره کېږي، ماهم له ډېرو خلکو يوه فلسفي کليه (المرءعدولما جهل) اورېدلې ده، مګر هغسې پرې نه يم پوهېدلی، چې د ژوندانه معلم او ښوونکي راته دا مبهمه معنیٰ وښودله او زما په زړه کې يې لکه د کاڼي نقش ثبت او رسم کړه. څه شی چې يو عالم يا فيلسوف پرې پوهېږي، هغه ما لکه يو صوفي په سترګو وليد او څه شی، چې يو عالم بلل کېږي زما دپاره حضوري علم وګرزېده، هغه څه چې ځينې خلک يې وايي او پرې پوهېږي، نه زما دپاره يوه نه هېرېدونکې خاطره شوه، چې هېڅکله يې نه هيروم او که رښتيا ووايم هېڅکله يې نه شم هېرولی.

زما په ژوندانه کې دغسې ډېر اسرار او رموز شته، چې زه يې بې کلماتو او الفاظو په ځينو شيانو پوه کړی يم ماته يې په توره

شپه او داسې ځای کې، چې سترګه په سترګه نه ښکاریده ډېر څه را ښودلي دي او زه یې ملاکړی یم.

هغه څه چې خلک یې د کتاب په پاڼو کېویني ما د زړه په سیپاره کې ولوستل، که څوک غواړي چې دغه بې صوته تعلیم حاصل کړي او لکه طوطي له نورو نه تشې خبرې زده نکړي پخپل ګریوان کې دې سرښکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي، یعنې له نحوي ضمیر څخه دې نفسي ضمیر ته مخ راوګرزوي او هر څه دې له ځانه وغواړي د همدغه ضمیر حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ څخه دې پوهې او معرفت ته لاره پیدا کړي.[1]

---

[1] - کابل مجله ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه ۵- ۸ مخونه

د زړه پوښتنې

په هغه تور تم کې چې غل او کاروانې نه پېژندل کېږي د حیات او به څه قیمت لري؟ هغه پوهه چې د شیطان له کوره وي، هغه اودس چې د مظلوم په وینو یا د یتیم په اوښکو کېږي، هغه کتاب چې د ناحقو دعوو د پاره پکې لارې لټول کېږي، هغه ملګری چې سرې له ځان سره په کږو لارو بیایي....

څه یې وبولو؟

کوم ړوند، چې د امسا په ځای تورو مارانو ته لاس اچوي، کوم کوڼ چې خبره نه اوري او ورته خاندې، هغه سپوږمۍ چې غلو ته لاره ښیي او په مینو پسې مشالونه ګرزوي...

څه په کار؟

هغه لوی سرې چې د وړو مرغانو په دام کې ننښلي یا د غټو په جال کې بندېږي او د خوشامدګرو د تشې وینا له اغیزې ځان نشي خلاصولی څوک دی؟

کوم زړه چې د احساس په اور کړیږي او دا سوي په پټه خوله زغمي، کوم فکر چې پخپل مخکې فولادې دیوالونو ویني، هغه تږي چې په اوبو کې وژونکي زهر ګوري... د هغو په حال رحم نه دی په کار؟

هغه کسان چې سترګې لري او ژبه نه لري، په غوږو اوري او په زړه کې نه پوهېږي، هغه څوک چې د خپل کور ماران او لړمان نشي وژلی، هغه کورونه چې د زورور سیلاب په لاره کې دي ایا د رحم او شفقت حق نه لري؟؟[1]

---

[1] - کابل مجله ۱۳۲۳ کال، ٦ ګڼه ۲۳ مخ.

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کې ښې سترګې وغړوه او خپل اشنایان په غړولو سترګو وګوره! چې تا دوی په کوم صفت غوره کړي دي؟؟

ټول د علم او فضل خاوندان دي؟ مال او دولت یې ډېر دی؟ د هېواد له مشرانو او غټانو څخه شمېرل کېږي؟ له نورو نه پکې پوهه او هوښیاري زیاته ده؟ که بل داسې صفت پکې شته چې په نورو کې نشته او یوازې همدوی یې لري؟

هر یو د دنیا له لوړو او عالي مکتبونو راوتلي دي؟ هر یو د لوړې څوکۍ او ستر مقام خاوند دی؟

له عیبونو او نقایصو نه خلاص دي؟ او هېڅ نیمګړتیا نه لري؟؟ نه نه هېڅکله داسې نه ده او په هېڅ ډول زه دا نشم منلی.

ته هم پوهېږې او ماته معلومه ده، چې ستا په اشنایانو او دوستانو کې هم هغه عیبونه پیدا کېږي، چې په نورو کې شته – ستا اشنایان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتیاز نه لري او نه له اسمانه راښکته شوي دي، مګر مینه او محبت یې ورته ښکلی او ښاغلی ښیي. ستا په ملګرو او دوستانو کې بې علمه او

بیسواده خلک هم شته، مګر نور بېسوادان ستا حضور ته لاره نه لري.

ځينو پوهانو ته د اشنايۍ او قدر په سترګو ګوري مګر، ځينې نور په نامه پېژني او بس. ټول بډايان هم تا ته يو راز نه ښکاره کېږي، له يوه سره مينه لري او له بل نه نفرت کوي. د لوړ رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته يو راز نه ايسي. په هره طبقه کې اشنا او نااشنا درته ډېر فرق لري. دلته خوار او بډای کمالدار او بې کماله هېڅ معنیٰ نه لري او نه ستا اشنايي له دې شيانو پيدا شوې ده، مينه تل له مينې پيدا کېږي او اشنايي له دې شيانو هغه خوا يو بل شی غواړي، چې کله يې سړی په بې نامه او بې نشانه خلکو کې پيدا کوي او کله د علم وکمال مال او دولت په خاوندانو کې وليدل شي.

کله يو عادي او معمولي سړی د چا په نظرکې ګران او ښاغلی شي او کله ښوښو خلکو ته سړی د نفرت په نظرګوري.

هر کله چې تا ته سره له هغو احتياجاتو چې ته يې لرې په يوازې علم تش جاه و جلال ځوک نشي ګرانيدلی او په تنها مال او کمال ستا اشنايي د چا په نصيب کېږي، نو په هغه بې نياز ملکوتي مقام کې به دا شيان څه قيمت ولري، چې هلته دې شيانو ته هېڅ احتياج نشته او بې له اخلاص او مينې بل شی ځان نشي ښکاره کولی، ځنګه چې ته هېڅ نااشنا له اشنا سره نه برابروې او هېڅ شی بې له مينې او محبته نه خوښوې، ګمان مه کوئ چې ستا جمال او کمال به بې له مينې او محبته څه ځای ونيسي يا به چاته ګران شي.

که د لوی خدای په حضور کې هغه مقام غواړي چې د خدای د دوستانو په نصیب کېږي، که د شاهانو او مشرانو په دربار کې قرب او منزلت لټوي، که له یوه خوار او غریب نه د ربښتیانۍ ملګرتیا ارزو لري پخپل زړه کې مینه او محبت پیدا کړه.

هر سړی په هر وخت کې د مینې او محبت وړی دی او لوی خدای هم د مومنانو شدید محبت ستايي. هغه راز ژوندون چې هر څوک یې ارمان کوي او نه یې شي پیدا کولی.

هغه شی چې خلک یې سعادت او خوشحالي بولي، هغه خوند، چې سړی یې په سرو او سپینو یا خوندورو خوراکو کې نشي موندلی، په یوه شي کې پیدا کېږي چې د ځمکې، خلک ورته محبت وايي او په اسمانو کې د ژوندانه روح بلل کېږي..[1]

---

[1] - کابل مجله ۱۳۲۳ کال،٦ ګڼه ۲۳ -۲۴ مخونه.

د مشرانو عشق

څوک چې لوی شي او د مشرتوب لوړې درجې ته ورسېږي هغه بیا په دغسې ډیوو ، چې په یوه یوه کورکې بلېږي ځان نه سیزي او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپین مخ یا ملالو سترګو زړه بایلي.

هو! دغه زړه دومره وړیا نه وي، چې په دغسې عادي شیان مبتلا او په فاني ګلونو پسې لېوال شي، هغه هېڅکله د دنیا په سرو او سپینو داسې نه مین کېږي، چې لکه یو په مال مین سوداګر شپه اورځ په دغه غم کې ورک شي او بل هېڅ شي ته یې پام نه وي، مال لا څه چې د خپل ځان، خپلې کورنۍ، خپلو لوڼو، زامنو په مینه او دوستۍ کې هم دومره ځان ورکوي، چې نور هېڅ نه پېژني او هرڅه هېر کړي، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک یې لري په یوه محبت باندې قربانوي، چې هغه د ټولنې او ملک عشق بلل کېږي او پدې لاره کې هر راز زیار او زحمت قبلوي او هېڅ راز موانع ته اهمیت نه ورکوي، د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندې د هر راز اطاعت حق ثابتوي او دا وربانډې لازموي، چې تر پېړیو پېړیو خپل ځان د دوی مرهون او مدیون وګڼي، ځکه چې دغسې مشر د یوه ملت د پلار او بابا مثال لري، چې د ټولنې هر فرد دغه راز معنوي پلار ولې پېژني او احساس یې کوي، یعنې لکه چې یو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې، چې له معانیو او مفهوماتو سره ښه نه وي اشنا

خپل پلار پېژني او خپل ځان غېږکې وغورځوي، ټولنه هم که د لوړ تعلیم خاونده وي او که نه وي، د تهذیب او تمدن لوړې درجې ته رسېدلي وي او که نه، د خپلو خواخوږو او زړه سوانده مشرانو د مینې او پېرزوینې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجودیته د دوی د عاطفې او شفقت په غېږکې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري، ځکه چې عشق او محبت ارومرو د معشوق او محبوب په زړه اغېزه کوي او د مینې په حقوقو یې پوهوي. دلته باید تاسې عشق او مینه د حسن او جمال له عشق څخه بېل کړئ او هغه منظره له سترګو لرې کړئ، چې د ګل او بلبل یا د مجنون او لیلې په مینه کې یې ګورئ.

زمونږ مقصد دلته هغه رازمینه ده چې د پلار او زوی د خوږو ملګرو، د مرشد او مرید، د استاذ او شاګرد، د مشر او کشر په زړونو کې وي، چې بې له غمخورۍ او خیر خواهۍ څخه نور مظاهر نه لري په دې عشق کې ناز ونیاز، هجرو وصال بې پروایي او تغافل نه ځایېږي او نه پکې رقیب او ریبار شته، دا مینه له هغې مینې څخه فیض او رڼا اخلي، چې یو رښتیانی بنده یې له خپل خدای سره لري او د یوه حقیقي صوفي په زړه کې ځای لري.

له دې مینې سره رحم و عاطفه، متانت او ثبات، همدردي او شفقت ملګري وي او له هر راز تهمتونو څخه یې لمن پاکه وي، دلته لېونتوب او لېونیان د صحرا ګرزېده له خپلو او پردیو بېلېده هېڅ نه وي او نه پکې د معشوقو له لاسه شکایت یا له رقیبانو سره حسد لیدل کېږي.

له دې مينې سره انسان د مور په غېږ کې او د پلار په څنګ کې اشنا کېږي، مګر د ښکلو مينه له ګل او بلبل څخه اخيستل کېږي، چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فريادونه، اغزي د غوټۍ دلتنګۍ هر هرڅه پکې شته او د شکايت هنګامه ورځنې پيدا کېږي. پدې مينه کې د روح اشنايي او توافق په کار دی، مګر په مينه کې د سترګو قبول او کتنه تاثير لري.

هلته پتنګان په بلو ډيوو ځانونه سيزي، مګر دلته مينان يو د بل په سر سيوري کېږي، د غمجنو زړونو دپاره پټۍ جوړوي او د تورو شپو خاوندانو ته ډيوې بلوي.

هو! سړی تر يوه وخته بې له رنګونو او ښکلو څېرو څخه نور څه نشي ليدلی او د همدغې مينې جاذبه يې ځانته راکاږي، ځينې کسان لا بې له مادياتو او مال دولت څخه بل شی نه پېژني او همدغه شی خپله فايده بولي، بعضې په ځينو نومونو پسې لېوال وي او د شهرت په بنګو پسې ګردګرزي، چې دا ټولې مرحلې طی شي او سترګې ښې پخې شي، يعنې د دغه بشري کوچنيتوب دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسېږي يا په بل عبارت د لويوالي او مشرتوب حق پيدا کړي، هغه ته بيا خپل کوروکلی، خپل ټبر او خپل هېواد تش الفاظ نه معلومېږي، بلکې دغه کلی او پايدار مفهوم يې په نظر کې يو بل راز جلوه کوي، چې د خپلو غرو په څوکو، د صحرا په لمنو، د وطن په کاڼو او بوټو کې يوه يوه داسې تجلي ويني، چې هر څوک يې نشي ليدلی او هر چاته ځان نه ښيي، يعنې څنګه چې يو ښاپېرک ځلانده لمر نشي

لیدلی، یو کوچنی د زلمیتوب احساس نشي کولی، یو کارغه لکه یو بلبل دګل ښایست نه ویني، د دې ټیټو ډیوو پتنګان د ستورو ډیوو ته نه رسېږي، بې درد زړونه د دردمنو له حاله نه خبرېږي، یو مورنی ړوند د رنګونو امتیاز نشي کولی، همدغه شان دغه لیلې هم د عادي خلکو له نظره پټه وي او هر څوک یې مخ نه ویني.

همدغه سبب دی، چې د وطن مینه، د ملت عشق د ځینو کسانو دپاره یو ه خوشې خبره معلومېږي او دا باور نشي کولی، چې څوک دې د وطن په عشق او د ملت په مینه کې عشقانه بڼه پیدا کړي او رښتیانی مین دې ورته وویل شي، دا د ډېر تعجب خبره ده چې یو سړی د یوې ښکلې پېغلې په عشق او مینه کې فرهاد یا مجنون کیدی شي، چې د خپل سرو مال، وقار او اعتبار، خپلو او پردو څه او څه...هېڅ پروانه کوي او په دغه لاره کې هرڅه قربانوي او یو کامل انسان د ملت دوستۍ په اغیزه دې حد ته نشي رسېدلی، چې د یوې جامعې په مینه کې د یوه مین او عاشق حیثیت پیدا کړي!!!

په کوم هېواد کې چې دغه راز پتنګان نه لیدل کېږي او دا حقیقت ورته دومره نا اشنا وي، چې منلی یې هم نشي، یقین دی چې هلته وګړي د عشق او مینې په ابتدایي منازلو کې پاتي دي او انساني شعور یو طفلانه او ابتدایي وضعیت لري، د دغسې ټبر په حال ډېر افسوسونه په کار دي، چې لوی سړی یې لکه کوچنیان بې له خپل شخصي او فردي کوره یا له خپلو وروڼو او

خویندو نور څوک نه پېژني او له خپلې کوڅې ماسوا دکلي نورې کوڅې ورته پردۍ ښکارېږي.
پدې عصر کې د یوه ملت حقیقي او معنوي پانګه، چې د هر راز پیشرفت او پرمختګ حامل بلل کېږي.
همدغه د وطن عشق او د ملت مینه ده، چې د ملتونو د اجتماعي شعور، دماغي انکشاف، لوړ تعلیم او عالي تربیې صحیح معیار باله شي، د دې مینې وړانګې او پلوشې لومړی ځل د هېواد د مشرانو او لویانو په زړونو رڼا غور ځوي او بیا یې نورخلک عملاً له دوی څخه زده کوي او عمومیت پیدا کوي، مونږ باید دا مینه پیدا کړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو څخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کېږي او مښک خپل ځان پخپله ښیي، نو ځکه یې څوک په تشو دعو نشي ګټلی، بلکې عملي مظاهرې غواړي، یعنې دا عشق په یوازې آه و فریاد او مصنوعي وضعیتونو نه ثابتېږي، بلکې له خپل راحت، له خپلو شخصي اغراضو او د ضرورت په وخت کې له سر او ماله تېریدل او سل رازه ایثار او قرباني غواړي، راشئ! چې د دې عالي مینې رښتیانۍ مظاهرې وکړو او خپلو مشرانو ته دا څرګنده کړو، چې مونږ ستاسې له پاکو زړونو څخه د دغې رڼا اقتباس کړیدی او د وطن او ملیت په صحیح مفهوم او حقیقي عشق پوهېدلي یو.
راشئ! چې د خودخواهۍ او تیتو مینو مراندې او تناوونه پرې کړو او د لمروسپوږمۍ په خوا کې خپلې خیمې ودروو. راشئ! چې اوس له دې کوچنیو ځالو والوزو او لوړ پروازونه وکړو، ترڅو پورې به لکه کوچنیان شخصي کور په محدود غولي کې خاړپوڅې کوو؟

راشئ! یو ملي او وطني شعور پیداکړو او د وطن غرو، رغو، کانو، بوټو ته د پښتو ملت لوی او واړه، خوار او بډای، پوه او ناپوه ته د عشق او مینې په نظر وګورو، لکه چې یو پلار خپل زوی، یو ورور او یو خواخوږی مشر خپلو کشرانو ته ګوري، که دا شعور او دا احساس ژوندی شي بیا به تاسې ته خپل هېواد بل راز ښکاري او ارومرو به یو له بله ځاربږئ، خواروغریب، ړوند او شل د زړو او شلېدو جامو خاوندان به درته محبوب او د مینې وړ معلومېږي، هېڅا ته به څوک په نفرت نه ګوري، یو بډای به د خوارانو دلداري کوي، یو عالم به ناپوهانو ته ښه لاره ښیي، یو طبیب به د مریضانو په علاج پسې لکه یو مین لېوال ګرد ګرزي او یو پیاوړی غښتلی زلمی به د یوه ضعیف او ناتوان پیټی په اوږو اخلي.

راشئ! چې همدغسې وکړو او د دغې مینې خوند وګورو، کوم خوند چې د یوه حساس زړګي خاوند او یو زړه سواندی سړی د یوه یتیم د اوښکو له پاکولو څخه اخلي، یا هغه خوشحالي چې یو د عواطفو او شفقت خاوند یې د بې وزلو او مظلومانو په مرسته او ملګرتیا کې مومي، هېڅکله یې پتنګان په ځان سیزلو، بلبلان د ګلو په عشق کې نه مومي.

کوم کیف او لذت، چې سړی یې په رحم او عاطفه، د زړه او ضمیر په پیروۍ کې حاصلوي، هغه څوک په ننداړو او تماشو کې نشي پیداکولی او نه یې د هواوهوس خاوندان احساس کولی شي.[1]

---

[1] - کابل مجله، ۱۳۲۳ ل کال، ۳ ګڼه، ۵ – ۷ مخونه.

ستر قوت

څوک وايي مال دی او څوک يې په صنعت او تخنيک کې لټوي، ځينې وايي چې علم دی او ځينې يې په ډېرو افرادو غواړي، مګر کله کله چې سړی له دې ټانکونو هغه خوار ددې ډېرو لښکرو ترشا له هوايي طيارونه پورته نظر کوي، يو داراز قوت ويني چې پدې ټولو قوتو زورور او غښتلی دی، له دې قوت سره نه اور او اوبه مقاومت کولی شي او نه په توره او علم ورسره مقابله کېږي. دا قوت هغه عقيده ده چې انسان هر راز ايثار او قربانۍ ته تياروي او له يوه ملت نه بل شی جوړوي، که دا قوت له يوه ملت سره نه وي او نور هرڅه وي، ته يقين وکړه چې هېڅ يې نه په کارېږي او هرڅه يې پردي دي.

بې عقيدې انسان هېڅ نه دي کړي او هېڅ نشي کولی نه به يې وروسته تردې وکړي، څوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه سوا يو داسې شی نه پېژني، چې دا ټول ورځنې ځار کړي هغه ته د لويو کارو هيله هېڅ وخت نه کېږي.

عقيده په انسان کې يو فعال عقل، نه ويريدونکی عشق، فرهادي عزم او يو سيلابي حرکت پيدا کوي، چې هېڅوک او هېڅ شی يې مخه نشي نيولی.

د نړۍ په غولي کې چې څه حق او ناحق جنګونه شويدي او کوم کام يا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العاده مقاومت ښودلی،

هغه ارومرو په یوه عقیده بنا دی، چې من حیث عقیده ورته ستر قوت ویلی شو. عقیده په اصل کې د انسان او حیوان حد فاصل دی، چې د خپل شعوري ماهیت او متین موجودیت په لحاظ د ډېرې ستاینې حق لري، مګر وروسته چې یو خارجي موجود او جزیي مفهوم پیدا کوي، نو په دوو نوعو ببلېږي، چې حق او باطل عقاید ورته وایي او په دواړو صورتونو کې ورته قوت ویلی شو.

همدغه عقیده ده چې د چا دپاره ایمان او د چا دپاره مسلک شي، څوک یې خپل نصب العین بولي او د ځینو دپاره عشق او مایه وګرزي.

داچې نن ځینې قومونه د ملیت او وطنیت په نامه سرونه ورکوي بې له دېنه، چې یوه عقیده ورته ووایو بله معنیٰ ورته نشو پیدا کولی، همدارنګه کومو ملتونو، چې د حق او حقیقت بېرغ اوچت کړی او د دین دپاره یې جنګونه کړي هغوی هم هر څه د عقیدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تر اوسه پورې د دنیا ژوندیو او قوي ملتونو هېڅکله عقیده نه ده بایللې او هېڅ وخت نه دی بې عقیدې شوی او نه د عقیدو مرکزونه زړګونو کلو په دنیا کې وران شوي دي، همدغه یوه کعبه شریفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړي دي او هم ورځنې د اسلامي عقیدې خاوندان طوافان کوي، همدغه اروپایي ملتونه دي، چې یو وخت یې د صلیب دپاره سرونه ورکول او نن د وطن او ملیت دپاره خپلې وینې تویوي، نو ویلی شو چې دوی عقیده ورکه کړې نه ده، بلکې بدله کړې یې ده، ځکه چې عقیده بدلېږي، مګر ورکېږي نه، که تاسې د دنیا پاخه

او زاړه ملتونه وګورئ، هلته په هر وخت کې د یوې عقیدې رڼا ځلېږي او هېڅکله پکې دا ډیوه نده مړه شوې.

پدې حاضر عصر کې هم هر ځای او په هر ملت کې یوه عقیده موجوده ده، چې خلک ورځنې قربانېږي، که تاسې کوم داسې ملت چېرته ګورئ، چې هلته د عقیدې پابندي او د عقیدې دپاره هر راز ایثار او قرباني نه وینئ یقین وکړئ، چې هغه ملت هېڅ وجود نه لري او لکه د اوبو ځګ په یوه آن کې ورکېدونکي دي، بې عقیده ګي هر وخت د خامۍ او طفلۍ دلیل دی، په هر ځای کې چې د ملیت اساس نه وي ټینګ شوی او یا بیخي تشکیل شوی نه وي هلته عقیده هم څه مو جودیت نه لري. که سړی د روح خوشحالي او د زړه اطمینان لټوي، نو نه یې په مال او دولت کې موندلی شي، نه یې د علم او فلسفې په رڼا کېویني، نه په لوړو ماڼیو کې پیدا کېږي، نه یې سړی په زیبو زینت، جاه وجلال او نورو افتحاراتو کې لیدلی شي، مګر د عقیدې خاوندان یې د خپلې عقیدې په لاره کې په هر قدم کې مومي او هرساعت یې استقبال کوي.

څوک په یوه شي عقیده لري او کوم اصل ته د عقیدې په سترګو ګوري هغه شی له نورو ټولو شیانو لوړ او پورته ګڼي او هېڅ ورسره نه برابروي، همدغه سبب دی چې ځینې کسان د عقیدې دپاره خپل ځان اور او اوبو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه مومي، ځینې کسان به ځینې عقاید د اخرت دپاره مفید ګڼي، مګر زه خو یې په دنیا کې هم لوی دولت او ستر قوت بولم، بلکې د انساني شعور یو قوي سند یې بولم، کوم کسان چې نه په دیني اساسونو ایمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نوامیسو

ګروهیدلي دي، نه یې په نظر کې ملي شعایر څه قیمت لري او نه په ژوند او حیات کې کومه معینه لاره او ټاکلی نصب العین لري تاسې یې هېڅ مه بولئ او په هېڅ یې حساب کړئ، ځکه چې انسان په اصل کې هغه څا ته نه وایي چې ظاهري بڼه لري او د انسانانو جامې یې اغوستې دي، دغسې کسان چې له خوراک او څښاک نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له خوند ولذت غیر بله قبله او کعبه نه لري هغه باید د هوا د مرغانو په شمېرکې راولو او داسې یې وګڼو، چې دوی په دنیا کې یې له دېنه چې یو څه دانې او څه مېوې وخوري او ګڼو بوټو کې وګرزي نور هېڅ کار نه لري او د هېڅ کارنه دی، بې عقیدې کسان هېڅ وخت او په هېڅ کار کې ثبات او استقامت نشي پیدا کولی او نه یو اساس موجودیت لري، بلکې لکه د لارو او کوڅو خځکې داسې دي چې هوایي بادونه یې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي.

څوک چې عقېده لري او پخپله عقیده ټینګ وي هغه ارو مرو د عزت او ارادې خاوند وي او د نمرود له کارو دپاره یې تربیه کولی شي، همدا عقیده ده چې په انسان کې خوف و رجاء اخلاص او ایثار، مقاومت او ټینګار پیدا کوي، چې نه بیا سړی د خپل اعتقاد په لاره کې له مشکلاتو ویره لري او نه د سرو مال څه پروا کوي، دا د عقیدې کار دی، چې د سر دښمن ورونه کوي او دوه ورونه سره غلیمان کوي، ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو کې نسبتاً غالب دی او دوستۍ او دښمنۍ باندې هم حاکمیت لري، کوم ملت چې هلته ټول افراد په یوه عقیده روزل شوي وي او په یوه عقیده ورغوند پږي هغه د سکه ورونو مثال

لري او هر يو د بل داسې ملګرى وى، چې مرګ او ژوند يې سره تړلي وي.

همدغه پيدا كوي او كوښښ كوي چې هغه عقيده په ټولو افرادو كې ټينګه كړي، ځكه دوى باور لري چې بې له عقيدې نه يو ملت نشي ملت كېدى او يو معنوي قوي اتصال پكې نه پيدا كېږي، د همدې له امله ټينګار هم د هغوى د عقيدې په ټينګوالي كې اټكلوي او په همدغه اعتبار ورته ګوري.

پدې وخت كې ځينې كسان چې د اقتصاد ډېر طرفدران دي او له حد تېر اهميت وركوي هغوى ګمان، بلكې يقين لري چې د يوه ملت د اتصال دپاره د منافعو اشتراک خورا زيات ضروري دي او پدې وخت كې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شى د انسان شايق او وړاندې بيوونكې نشي كېدى، ځكه چې دوى دا عصر مادي عصر بولي او ګمان كوي، چې نن ورځ انسان هېڅكله د عقدې دپاره قرباني نشي وركولى او نه په خيالي طلسمونو پورې زړه تړي، مګر دېته نه ګوري، چې انسان د دنيا په زړګونو كالو عمر كې د عقيدې له تاثيره ځان نه دى خلاص كړى او كه اوس دا اراد هم ولري، نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډېر وخت غواړي او په اسانه نه كېږي، كه فرضاً دا خبره ومنو، چې انسان په رښتيا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پېژني او هرڅه د مادي منفت دپاره كوي، نو بيا دا ګمان نشي كيدى چې يو ملت دې د خپلې ازادۍ او خپلواكۍ دپاره د سر او مال قربانۍ ته حاضر شي او يوه سلطه ونه مني، چې هغه يوازې د دوى معنوي موجوديت ته صدمه رسوي او بس.

په کوم وخت کې چې یو ملت د سر او مال قربانۍ ته تیارېږي او د خپل استقلال په مدافعت کې هر راز تاوانونه ګالي همدغه د دې خبرې پوره دلیل دی، چې انسان لا ښخي مادي شوی نه دی او یوه معنوي عقیده ورسره موجوده ده، چې دغسې قربانۍ ته یې حاضروي، ځکه چې د مادي منفعت دپاره څوک ځان نه وژني او نه خپل سرونه ښندي، د سربازۍ دپاره یا ټینګ ایمان په کار دی یا یوه داسې عقیده، چې د عشق په مرتبه کې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي.

د عقیدې پیداکول او ټینګول خوشې په خوشې نه کېږي، بلکې یو قوي او مقتدر روزونکي غواړي، چې عملاً د عقیدې په نشر او تحکیم کې برخه واخلي او پخپله د خپلې عقیدې عاشق وبلل شي.

که څېرې یو سړی غواړي، چې په تش تبلیغ یوه عقیده په خلکو کې پیدا او ټینګه کړي، لکه د یو ملیت او وطنیت عشق یا د کوم مسلک پېروي او پالنه، دا کار هېڅکله نه کېږي او نه کومه صحیح نتیجه ورځنې اخیستل کېږي، ځکه چې پداسې ځایونو کې له غوږونو نه سترګې زیات دخل لري او خلک له دې لارې ډېر متاثر کېږي همدغه سبب دی چې هېڅوک اورېدل او لیدل یوراز نه ګڼي او د دیده وشنیده ترمنځ فرق کوي.

که څېرې یو سړی دیو مظلوم یو مفجیح او بد حال په سترګو وویني، د هغه په حال یې زیات زړه سوزي او ډېر متاثر کېږي، مګر کله یې که چا نه واوري، که څه هم هغه سړی پخپله وینا کې یو سحري او ادبي تاثیر هم پیداکړی بیا هم هغومره زړه سوی او تاثیر نشي پیداکولی، د همدې لامله اوس ځینې پاخه او مقتدر

لیکونکي خپل مهم مطالب د ډرامې او تمثیل په صورت په صحنو او تیاترونو کې ښيي، چې په لیدونکو باندې مجسم اثر وکړي او حاضرین د سترګو او غوږو د وارو حواسو په احساس متاثرشي نو هغه فایدا او لېدر چې یوه عقیده او یو فکر عملاً خلکو ته ښیي او په ژبه هم په موثر ډول تبلیغ وکړی شي، چې د ده احساسات او جذبات پکې راڅرګندوي، هغه ارومرو په نورو اثر کوي او یو قسم هیجاني امواج د خلکو په احساساتو او روحیاتو کې پیدا کوي، که دا دوه شیه په یوه تبلیغ او تلقین کې نه وي هغه د عادي خبرو مثال لري او هېڅ پرې نه مرتبېږي، لکه چې د ورځې په زرګونو خلک یو بل ته وایي (ښه کوئ بد مه کوئ) مګر هغوی بد کوي او ښه نه کوي.

په هر ملت کې د فکري او روحي اجتماع او اشتراک دپاره د لویې عقیدې او مفکورې نشر او تبلیغ خورا ضرور او حتمي ایسي، مګر د دې کار دپاره دغسې مبلغین، چې په ژبه او په عمل پر نورو باندې اثر وکړی شي لا ډېر ضرور ایسي او د یوه ملت لومړنۍ احتیاج ګڼل کېږي.[1]

---

[1] - کابل مجله، ۱۳۲۳ل کال، ٦، ٨ مخونه.

له کار سره علاقه

زمونږ په رسمي دوايرو کې ښايي چې دا ټکی (له کار سره علاقه) ډېر واورئ او همدغه شی د يوه مامور په پېشرفت او سوانحو کې ډېر اهميت لري، که واړه دوايرله نظره لېرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظر کې ونيسو او وګورو، چې دغه کارونه څنګه او په څه راز کېږي؟ ښه دی او که خراب؟ بيا هم دا ټکی (له کار سره علاقه) تر سترګو کېږي او د سړي په زړه کې دا فکر اچوي، چې ترڅو مامورين او هغه کسان چې رسمي او اجتماعي وظايف لري له کار سره علاقه پيدا نکړي کارونه نه ښه کېږي او هېڅ نه کېږي. دا خبره ما په وارو وارو ستا او دبل له خولې اورېدلې او هر څوک چې لږ او ډېر د اجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د خارښت ځای ګڼي او ګروي يې، که رښتيا ووايم تشخيص بد تشخيص نه دی خلکو مرض را له پېژندلی دی، مګر په علاج کې نه دي ګرېدلي ما په يوه نيم اجتماعي کتاب کې هم ليدلي يا د ځينو په تعبير په کتابو کې يې هم راوړي دي چې له کار سره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه د دې باعث کېږي، چې د سړي ټول فکر د کار خواته تمرکز پيدا کړي او همدغه د فکر تمرکز د کارونو د اصلاح، د اشخاصو د دقت او د اسې نورو فضايلو سبب ګرزي، هرڅومره چې له يوه کار سره علاقه زياتېږي هغومره سړی هڅه کوي، چې هغه کار پخپله موقع کې په صحيح ډول اجرا شي او هېڅ راز نقص پکې پاتي نشي، که د دې خبرې دليل هم غواړئ څه

ګرانه خبره نه ده، که په علمي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه ګران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري.

کله که تاسې د خپل کور په ابادولو او عمران کې پخپلو مزدورانو پسې څار کړی وي درته به معلومه شوې وي، چې یو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنګه تېروي، دا خو مشهوره خبره ده چې نا راسته لوګړی خپل لور په لوټه تېره کوي او دا بې له دې نه چې دوی له کار سره علاقه نه لري بل سبب نه لري. ډېر خلک دي چې سرې ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حال دی؟ وايي شکر دی شپې تېرېږي، نو ته وو ایه څوک چې محض د شپو او ورځو تېریدل غنیمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظر ګوري او د هغه به له یوه کار سره څه علاقه وي؟ زما په ګمان ډېر کسان دي چې ښه ښه ساعتونه د همدې دپاره اخلي، چې مازدیګر په دایره کې کومه دقیقه زیاته تېره نه کړي، ډېر لږ کسان به وي، چې د سهار د حاضرۍ فکر به هم لري، مګر یوازې حاضري څه کړو څوک چې یوازې حاضرۍ سره علاقه لري هغه د دغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای، مونږ له کار سره علاقه غواړو نه له تشې حاضرۍ سره.

دلته دا مقصد نه دی، چې زه نو حاضرۍ ته په درنه سترګه ګورم، بلکې دا وایم چې باید په حاضرۍ ټینګوالی د کار دپاره وغواړو او له کار سره علاقه څنګه پیدا کېږي؟ که یو ریاست او یا وزارت وغواړي چې مامورین یې له کارسره علاقه پیدا کړي څه به کوي؟ په یوه مملکت کې څه عوامل باید پیدا شي چې خلک له کار سره صحیح علاقه پیدا کړي او وظیفه د وظیفې په لحاظ وپېژني؟

د دې غټو تپوسونو جواب، چې ډېر فکر او سنجش غواړي. اصلاً يوه داسې موضوع ده چې بايد د افتراح په ډول د ډېرو پوهانو فکر ته وسپارل شي او ډېر څه پکې وليکل شي، ځکه چې د کوم سړي که يوې خواته پام شي بله خوا يې له نظره ليرې پاتې کېږي په دغسې پوښتنو کې هر چاته يو شی ډېر مهم معلومېږي او ټول زور په هماغه خوا اچوي، علاوه پدې د هر کار علل او اسباب هم په يو شان ښکاره نه وي، ځينې علتونه ډېر پټ او ډېر موثر وي، نو اکثره اشخاص ښکاره څرګندو شيانو ته ګوته نيسي او د پټو پلټنې نه کوي، نو زه که دلته څه وايم هغه به همدغسې شی وي او د دې پوښتنې پوره جواب به نه وي.

د اجتماعي وظايفو او مملکتي امورو د علاقه مندی دپاره ډېر شيان ضرور دي، چې ځينې يې ډېر عمر او ډېر وخت غواړي، چې بايد يو ملت وروسته تر ډېرو مراحلو، چې تشکيل يې نسج او پوخوالی ومومي او د تعليم وتربيې په اثر کې يو اجتماعي شعور پيدا کړي چې مملکت ورته خپل کور ښکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي، دې حد ته رسېدل د ډېرې مودې کار دی او يوه طولاني عرفاني نقشه غواړي، زه په دغسې عللو کې اساسي بحث نشم کولی او تش همدومره وايم په کوم ځای کې چې صحيح کار نه پېژندل کېږي او همدغه شی د پېشرفت سريع عامل وي، هلته له کار سره ارومرو علاقه پيدا کېږي، يعنې دغسې چې يوه مامور ته حاضري و معاشات استحقاق معلومېږي که کار او له کار سره رښتيانی علاقه څه اجر ولري ارومرو خلک له کارسره علاقه پيدا کوي. دلته بايد

زما مقصد توضیح شي او ووایم چې د کار مبصرین کولای شي په لاس لاندې مامورینو کې د کار علاقه پیدا کړي، مګر دا هله چې کار لیدونکي ظاهربین نه وي او څوک یې په هغه دغه نشي غولولی، یعنې محض حرکت او منډې رامنډې د دوی په مخ کې نه حجاب کېږي او د هر چا په کار کې ډېر واړه ذرات هم لیدی شي او پوهېږي، چې دا کار علاوه په کمیت څومره صحت او کیفي حسن لري او په دې هم پوه وي، چې د دغه سړي په نظر کې چې دومره ډېر کار کوي څه غایه موجوده ده؟

څومره چې د ده د کار هنګامه ده هغومره کاریګر دی که یه؟

څوک چې د ده کارونه راته ستایي هغوی تش کار او ظاهري حرکاتو ته ګوري که په کیفیاتو کې هم تعمق کوي؟

ځینې وختونه سړی د خلکو له خولې(چې عمومي نغاره یې باید وبولو اوري چې فلانکی...هیڅ په کار ستړی کېږي نه او له فولادونه هم سخت او کلک دی، هغه بله ورځ چې سخته سیلۍ وه څوک له یوه کلي بل کلي ته نشو تلای، مګر ده له خپل ماموریته څوکوره لیرې فلانکي ځای ته، چې نه پوهېږم هلته څه پېښ شوي و، ځان ورساوه او په هماغه ورځ بېرته هم راغی، اکثراً دغسې اوازې لویو لویو ځایوته هم ورسېږي او دغسې ځینې نور عوامل هم پیدا شي، چې سړی جدي او فعال معرفي کړي، مګر چې سړی ورپسې څار وکړي هغه په هغه ورځ همدغه مقصد، یعنې هنګامې اچولو دپاره دا کار کړی وي او نور کسان، چې پدې سُر پوه شي هغه هم له دغسې تظاهر او عصري ریا کارۍ ځنې کار اخلي او خوشې په خوشې هرې خواته

اسونه ځغلوي، نو دېته سړی له کار سره علاقه یا رښتیانی فعالیت نشي ویلی او نه په دغسې جدیتونو او حرکاتو کارونه ښه کېږي.

دلته بیا مجبورېږو چې وو ایو په هرځای کې چې د کارونو په لیدو کې ډېر دقت کېږي او صحیح کار قدر او قیمت لري هلته خلک له کار سره علاقه پیدا کوي او ښه کار کوي، ځکه چې انسان یو ترقي خواه موجود دی او له خپل پېشرفت او ارتقا سره ټینګه علاقه لري، که د ده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ریا، تملق او چاپلوسی، غلا و فریب او نورو غیر مشروعو وسایلو پیشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي، چې دلته کاریګر او بیکاره پټ نه پاتې کېږي، سړی د چا په سترګو کې خاورې نشي اچولی د وړاندې تګ دپاره یې بې له همدغې یوې صحیح لارې بله لار نشته. په شخصي اعتباراتو او اشنایي ګانو سړی نشي چلېدلی ځوک له چا نه سترګې نه پټوي او نه په چل ول کار کېږي.

ارومرو صحیح کار ته ملا تړي او له کار سره علاقه پیدا کوي، مګر که سړی وګوري، چې په ځینو نورو وسایلو سړی ډېر ګرانېږي او د پېشرفت په لاره کې صحیح کار اوله درجه عامل نه دی، ځوک چې یوازې کار کولی شي او د پېشرفت دپاره نور وسایل نه لري د هغه غاښ هم ځوک نه ګوري هلته، نو په افرادو کې یا نور فعالیتونه پیدا کېږي، چې هغه زرنګي، چالاکي څه وڅه غواړي یا خو داسې شی، چې په شپو ورځو تېرولو شکرونه باسي او هېڅ نه کوي، بلکې اکثریت او عمومیت دې خواته میل کوي او په عوض کې یاس او

بدبيني ځای نيسي، د صحيح پېشرفتونو مثالونه او نمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې تر نظر لاندې وي.

د دې ټولو خبرو مقصد دا دی، چې انسان په اجتماعي حيات کې د مقايسې او نسبت په اصولو ډېر کلک دي ښه او بد حق او ناحق د کاميابۍ او ناکامۍ په رڼا کېويني او د نتايجو له مخې حکمونه کوي، څوک چې ورته په حيات کې لږ څه کامياب معلومېږي د هغه پيروي او تعقيب کوي او لکه چې وايي: (ختکی له ختکي نه رنګ اخلي) اشخاص هم يوله بله متاثرکېږي او تقليد کوي، نو که چېرې هغه کسان چې له کار سره علاقه لري و پېژندل شي او ښه وګڼل شي، د پيشرفت دپاره نور غير معقول مسايل خنثیٰ شي او يوازې صحيح کارکول له کار سره علاقه لرل يو قوي موثر عامل وبلل شي. څوک چې خپله وظيفه په ښه شان اجرا کوي دېته محتاج نشي، چې خپل کار وستايي ځان يوه او بل ځای ته ورسوي او د دلربايۍ دپاره له سلو نيرنګو کار واخلي. ارومرو له کار سره صحيح او رښتيانۍ علاقه پيدا کېږي او څوک خپل لور په لوټه نه تېره کوي، نه هغه فعاليت او لياقت چې بايد په کار او وظيفه کې صرف شي بلې خواته صرفېږي او نه غلط مجري پيدا کوي.[1]

---

[1] - کابل مجله، ۱۳۲۴ل کال، ۴مه ګڼه، ۴ -٦ مخونه

د پوهې غرور

هغه ځوک چې پخپله پوهه مغرور دی او هر څه د پوهې په رڼاکې غواړي زښت ډېر غوليدلی او د ژوندانه په ضروریاتو، د کامیابۍ په اسرارو، د خوشبختۍ او خوشحالۍ په وسایلو کې یې هېڅ فکر نه دی کړی. د انسان له پوهې او هوښیارۍ هغه خوا نور شیان هم شته چې د ده په کامیابۍ او شخصیت کې ډېر دخل او تاثیر لري، مګر خلک دغه تاثیرات د ده د پوهې او هوښیارۍ محصول او ګمان کوي، چې ټول کارونه په عقلي او علمي لیاقت باندې کېږي.

همدغه سبب دی چې ځینې کسان یوازې د علم په زور هر څه غواړي او بل هېڅ شي ته توجه نه کوي. دلته د علم او عقل له فضیلت او اهمیت نه څه انکار نه کوم او پدې پوهېږم، چې دغه انکار جهل او ناپوهي ده، مګر د دې دپاره چې ځینې کسان نورو شیانو ته هم ملتفت شي او د علم و عقل له غروره نجات و مومي وایم، چې د انسان په خوشبختۍ او خوسحالۍ، لوړتیا او کامیابۍ کې ځینې نور شیان دخل لري، چې باید څوک ورځنې سترګې پټې نکړي او په بې اعتنابۍ ورته ونه ګوري.

ډېر ځله دوه تنه له یوه مکتبه را اوزي او په یوه دایره کې کارکوي، مګر هغه څوک چې په مکتب کې اول نمبر وي دلته ښېرته پاتې کېږي او هغه بل واړندې ځي او حق هم لري، چې وړاندې ولاړ شي، ډېر طالبان له یوه ملا نه د ملایۍ پګړۍ وتړي،

مګر يو په جامعه او محيط کې ښه ومنل شي او هغه بل چې په حاشيو او نکتو ښه پوهېده هغومره اعتبار نکړي پيدا، ډېر اشخاص شته چې پخپله پوهه او لياقت ځانته دوستان پيداکوي، خلکو ته سمه او صحيح لاره ښيي او پخپله هم په ښه لاره درومي، مګر ځينې نور پر لور کارونه کوي او هرڅوک ورته په بد نظر ګوري.

په دې کې هېڅ شک نشته، چې پوهه او علمي لياقت د انسان جمال او کمال دی او د هر چا په نظر کې ښکلې ايسي، مګر هر چا ته به پخپل ژوند او حيات کې معلومه شوې وي، چې په هر ښکلي څوک زړه نه بايلي او په يوازې ښکليتوب دلبري او دلربايي نه کېږي.

د انسان په پېشرفت او کاميابۍ کې ډېر واړه شيان، چې هېڅ په نظر کې نه راځي ډېر تاثيرات لري چې هغه بايد له پوهې او لياقت سره يو ځای شي. کوم سړی چې علم او پوهه لري، مګر ښه اخلاق او صحيح کرکټرنه لري په حقيقت کې هېڅ نه لري، هغه څوک چې دا هم لري، مګر د يوه خوږ صحبت او بيان قوت نه لري هغه هم نيمګړی دی او ځينې اشخاص ترينه وړاندې کېږي، څوک چې دا ټول صفتونه او مزايا پيدا کړي، مګر د نظافت او معاشرت د اصولو پابند نه وي بيا هم د چا نه خوښېږي او په حيات کې ځينې ناکامۍويني، که دا نقيصه هم رفع شي او دا ټولې نيمګړتياوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کشي او فعاليت نه لري دی ببرته پاتې کېږي او نور خلک دمخه ځي.

غېر له دغو شيانو ځينې نورې خبرې هم شته چې په يوه او بل محيط کې فرق کوي او د هر ځای د خصوصيت تابع وي، په هر ځای او هر محيط کې يو څه معنوي صفات او مزايا شته چې په سړيتوب او انسانيت ورځنې تعبير کېږي، دا صفتونه بايد مونږ په يوازې پوهه او هوښيارۍ، جاه و جلال، ثروت او تمول، بلکې د انسان په اخلاقي او نفسي کيفياتو کې يې وګورو.

زه دامنم چې سړيتوب، پوهه او هوښياري غواړي، مګر يو شی نه دی او په ځينو مواردو کې سره بېلېږي، ځينې کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سړيتوب به لري، کله به يو سړی پوه او هوښيار وي، مګر د سړيتوب دعوه به نشي کولی.

څنګه چې پوهه په بېلوبېلو موارودو کې فرق لري يو سړی د کتابو په تورو ښه پوهېږي، بل د خلکو په اوضاعو ښه پوره وي، ځينې په منطقي اصطلاحاتو او فلسفي مباحثو کې ډېر معلومات لري، ځينې نور په اولسي خبرو او کارونو ښه پوهېږي، دغسې د سړيتوب مفهوم هم په هر ملک او هر محيط کې بيلېږي او د اشخاصو جمعيتونو په نزد ډېر ثابت او معين صورت نه لري، مګر دومره پوهېږو چې تهذيب او ترتيب د سړيتوب په مفهوم کې مهمه برخه لري او همدغه شی د يوه انسان د پاره ترهرڅه دمخه ضروري دي.

د سړي معنیٰ دانه ده چې ارومرو به زيات علم او معلومات لري يا به په کوم فن او صفت کې ډېر ماهر وي، دا راز صفات چې په علمي لياقت يا پوهه ورځنې تعبيرکېږي د يوه سړي انساني

حیثیت او سړیتوب ته قدر کوي او ښه مرسته ورسره کوي، مګر یوازې همدغه شی سړی نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابلیت سړیتوب بلل کېږي، که لږ څه نور هم تعمق وکړو یوازې سړیتوب هم د یوه انسان د خوشبختۍ او خوشحالۍ دپاره کافي نه دي.

دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی، چې یو انسان په اجتماعي حیات کې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي او دی هم خپل ځان ناکام ونه ګڼي او مایوس نه وي، د دې مطلب د حصول دپاره البته د یوه سړي پوهه او سړیتوب ضرور دی چې په خپله پوهه او لیاقت ځینې کارونه وکړی شي او د سړیتوب او انسانیت په جامعه کې خپلې شپې ورځې ښې تېرې کړي، چې څوک ورته په بد نظر ونه ګوري، مګر یوازې دا چې سړی کار وکړی شي او د سړیتوب او انسانیت په جامعه کې خپلې شپې ورځې ښې تېرې کړي، چې څوک ورته په بد نظر ونه ګوري، کفایت نه کوي، سړی باید د یوه او بل د توجه جلبولو او د ځان د محبوبیت دپاره ځینې نور شیان هم ولري، یعنې د امېزش قوه، نشاط او بشاشت، د ملګرتیا تمایل، د محبت جاذبه، ښه خبره، صمیمیت ښودنه، د محبت دپاره ایثار، صداقت او کرامت نفس، وقار او متانت جدیت او فعالیت او داسې نور صفتونه هم په کار دي.

دغه راز ټول شیان، چې جمع شي د یوه سړي شخصیت ورځني تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصیت د انسان په

مخکې د ژوند ټولې کندې کپرې اواروي او په صحيح پيشرفت کې ورسره مرسته کوي. د دې ټول بحث نتيجه دا ده، چې بايد سړی د يوه صفت په لرلو لکه علم او عقل يا ښه سړيتوب او فعاليت مغرور نشي او د تش لياقت تر غرور لاندې رانشي.

ډېر کسان شته، چې په اجتماعي وظايفو کې داخل شوي دي او پخپل پېشرفت نه دي قانع، ځينې کسان په تصور کې راولئ، چې هغوی ورته له ځانه ټيټ معلومېږي او په دغه حکميت يا مقايسه کې يوازې يو شی په نظر کې نيسي، مګر دېته نه ګوري چې په يوه ګل هېڅکله نه پسرلی کېږي.

سړی بايد په حيات کې دقيق او عميق شي او وپوهېږي، چې انسان ډېرو شيانو ته وړې پرزې په سير و حرکت کې ورسره مرسته کوي، يو انسان هم په يوه يا دوو شيانو کې که څه هم ډېر مهم او قيمتي وي، خپل پېشرفت ته ادامه نشي ورکولې، دغه راز لياقتونه چې نور معاونه صفات نه لري، بې له ياس او بدبينۍ بله نتيجه نه لري. دغه راز کسان خپلې نيمګړتيا ته نه ګوري او بې دقته په محيط او جامعه پړه اچوي او د يوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حيات کې د اجتماع او اجتماعي جرياناتو په نسبت بدبين او مايوس شي.

که څوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي، د علم او لياقت غرور دې له ځانه ليرې کړي، خپله هوښياري او د بل ناپوهي دې په منځ کې حايل نه ګڼي، سړيتوب او انسانيت دې نه هېروي، بلکې رادې شي او له اجتماع سره دې

خپـل غـم شـریک کـړي او خپلـه خوشـحالي دې هـم د نـورو لـه خوشحالۍ سره یوځای کاندي، خپـل زړه او فکـر دې لـه دوی نـه بیلوي، یو ځای دې ورسره خاندي او یوځای دې ژاړي، د دوی پـه خوښه دې کار کوي، چې د ده پـه خوښـه هم کـار وشـي خپـل ځان، خپلې جـامې خپـل، فکـر خپـل ژونـد ، خپـل ذوق، خپـل شعور او هرڅه دې د محیط او جامعې په څېر رنګ کړي او دغـه صیغه دې په ځان کې پیدا کاندي، ځکه چې خوشحالتیا او کامیابي همدلته ده او هېڅوک یې بل چېرتـه نشـي پیـدا کـولی، هـر څـوک چې لـه اجتماع نه لیرې شو او خپل زړه او فکر یې له دوی نه بېـل کـړ هغـه په اور کې لوېږي او شپه ورځ سوزي!

د (من شذ شذ في النار) همدغـه معنیٰ ده او د دنیـا دوزخ همدغـه دی.[1]

---

[1] - کابل مجله، ۱۳۲۴ ۵،ګڼه ۷ مخونه.

عقل، قانون، غرایز

انسان که څه هم د عقل او تمیز خاوند دی او په همدغه شي خپل ځان له نورو حیواناتو بېلوي، مګر په خپلو کړو کې د عقل په نغوته دومره نه ځي، لکه چې غریزه یې یوې خوا او بلې خوا ته بیایي، کوم کارونه چې یو انسان په شپه او ورځ، میاشت او کال یا پخپل عمر کې کوي اکثراً یې د غریزې په قومانده اجرا کړي وي او ډېر لږ خورا بیخي لږ کارونه داسي وي، چې د عقل او سنجش په اثر کې شوي وي- دا چې مونږ کله یو شی ښه ګڼو راته بد ایسي، کله ګرزو او کله کینو، کله خاندو کله ژاړو، له ځینو شیانو ورربړو او په ځینو خوشالېږو، اکثره د غریزې کار دی او د عقل مشوره وکړي، عقل هم د اوبو څښنل مصلحت ګڼي او اجازه ورکوي، مګر دی د ګټې او فایدې تر سنجولو او صحت ساتلو له فکره پخوا د غریزې په امر کنډول په سر را اړوي او اوبه څښي، نو مطلب دا نه دی، چې ټولې غریزې او افعال له عقل او مصلحت نه مخالف دي یا هر څه چې انسان د غریزې په تقاضا کوي هغه عقلاً ممنوع او غیر مفید وي، بلکې مقصد دا دی چې انسان پخپلو کړو کې د غریزې تابع دی او عقل د غریزې غوندې سابق نه دی، د انسان په ژوند کې ډېر لږ کارونه پېښېږي، چې هغه د خیر و شر سنجولو او فکر کولو په اثر اجرا کېږي.

ډېر کارونه دي چې انسان یې د مینې یا غضب د پاره کوي او عقل سړی ورځنې منع کوي، مګر د غریزې په مقابل کې یې څوک

په خوله پیاز هم نه خوري، ځکه چې غریزه د انسان په اعصابو او عصبي جهاز کې نسبت عقل ته ښخ ځای او قوي حاکمیت لري او دغه حاکمیت په اطفالو او هغو کسانو کې چې طفولیت ته نږدې وي، یعنې معنیٰ کوچنی بلل کېږي او عقلي قوه پکې ښه نه وي قوي شوي، زیات لیدل کېږي، که مونږ په کلي، کور، وطن او هېواد، بلکې په نړۍ او دنیا کې سترګې وګرزوو او ځان د لویو او ورو اشخاصو له حال احوال او ژوندانه څخه خبر کړو راته به څرګنده شي، چې په دنیا کې لږ خلک تېر شوي یا فعلاً شته چې په ځینو مسایلو کې په غریزه بریالي شوي او د عقل په مشوره یې له غریزې نه مخالف کار کړیدی، په ډېرو لویو شخصیتونو کې سړی دغه نادر صفت موندلی شي او پوهېږي چې د عشق او غضب خواهشاتو او احساساتو له سکندر سدونو څخه اوښتل او د عقل په نغوته تلل څه اسان کار نه دی، چې هر څوک یې وکړی شي او هر یو پرې وستایل شي.

ترڅو پورې چې بشري نوع د عمومیت او اکثریت په لحاظ یوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسیږي او علم لکه رزق او روزي هر چا ته لږ او ډېر ونه رسیږي هېڅ امکان نلري، چې عقل د غرایزو ځای ونیسي او په دنیا کې یو حقیقي عدالت قایم شي، مګر د دې خبرې دا معنیٰ نه ده چې مونږ به له ځانه نا امیده کېږو او هېڅ کوښښ به نه کوو چې ځان له هغې خوا نه دې خوا ته لږ څه نږدې کړو، ځکه چې په دنیا او د دنیا په تاریخ کې مونږ څو قرنه پخوا داسې نمونې او مثالونه پیدا کولی شو، چې د عدالت د

قيام او د حقيقت خوشحالتيا دپاره يې د عقل په مشوره داسې کارونه کړي، چې له غرايزو نه بيخي ليرې معلومېږي، ډېر د واک او حکم خاوندان تېر شوي دي، چې د حکمت او قضاوت په وخت کې يې د زوی او د ځان مينه هم هېره کړې ده او خپل ځان و پردی ورته يو شان ايسېدلی دی، داسې هم پېښ شوي دي چې عشق هم په دغه لاره کې مغلوب شوی او انسان له دغسې شخړو څخه بريالی راوتلی دی، نو دا کار د انسان دپاره څه غير ممکن او محال نه دی او کېدی شي، چې انسان په اجتماعي او رسمي امورو کې د عقل او شريعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړ شي او خپلې مينې او محبت، نفرت او عداوت ته څه اعتنا ونکړي، د همدې لامله انسان د شريعت لخوا د يو څه قوانينو په منلو مکلف شوی او په ځينو بدو کارو باندې، چې دی يې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو يا غرايزو په اثر کې وکړي جزا مومي، د هر ملک او هر هېواد په اساسي قانون کې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو نه مقابل کې په غرايزو پښې ږدي او خپل طبيعي او شخصي ميل ته به نه ګوري، يعنې څنګه، چې يو سړی خپل مريض زوی ته، چې ډېر ورته ګران هم وي يوه داسې غذا نشي ورکولی، چې هغه ورته ضرر کوي، که څه هم هغه يې ډېره تقاضاکوي او په ژړلو يې غواړي، دغه راز يو خزانه دار هم خپلوخپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ورکولی او نه يې يو حاکم او قاضي يو امر او واکدار د خپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی

شي، چې اصول او قانون يې روا نه بولي. ډېر څه د انسان زړه غواړي، مګر کولی يې نشي او نه يې کوي، ځکه چې سړی پرې ملامتېږي او خلک ورته بد وايي، مونږ خپلو غرايزو او خپلو خوښيو ته په شخصي امورو کې تابع يو او غاړه ورځنې نشو غړولی، مګر د اجتماعي مسئوليت په ځای کې بيا ورسره په مجادله مکلف يو.

دمثال په ډول وايم که يو معلم په يوه مکتب کې ښوتنه خپل او پردي شاګردان لري، چې په زړه کې د ځينو شاګردانو لوړتيا غواړي او لورينه يې په هغوی باندې زياته وي. دی دا کولی شي، چې بې له رسمي اوقاتو هغوی ته ته تعليم ورکړي او له نورو نه زيات څه ور وښيي، مګر دانشي کولی چې دتعليم په وخت او دمکتب په کوټه کې خپله ټوله توجه همدوی ته وقف کړي يا د لمبرو ورکولو په وخت کې خپلوان او اشنايان پالي، ځکه چې پدې وخت او په دغسې ځايونو کې محبت او عاطفه ګناه ده او د عدالت ملا ماتوي د دغه راز مراعاتونو او غرايزو له جغ لاندې په دغه ډول تګ په اجتماعي لحاظ يوه لويه تباهي ده، چې زيان او ضرر يې زښت ډېر دی او د خلکو مخه هم يوې صحيح او سمې لارې څخه بلې خواته را اړوي، هر څوک کوښښ کوي چې په کږو لارو خپل مطلب ته ورسېږي او د دې په ځای، چې حقيقت وپالي اشخاص پالي او د وسايلو درګاه ته لاس غزوي هيچاته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کېږي او نه پداسې ځای کې سړی دجرياناتو په لړکې څه انتظام او معقوليت ليدی شي. دلته ښايي

څوک دا ګمان وکړي چې په هرځای او هرهېوادکې ارومرو یو څه قوانین او اصول وي، چې څوک دغرایزو اطاعت یادمینې او غضب پیروی ته نه پرېږدي او هرسړی مجبور وي چې دوست او دښمن چې حق کې لکه یو قانوني کتاب یو ډول حکم وکړي او هرچاته په یوه سترګه وګوري. دلته نو ضرور ایسي، چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنګه شی دی او څه کولی شي؟ په اجمالي ډول خو همدومره ویلی شم چې قانون په یوه ملک کې داسې مثال لري لکه برق چې ټول ښار او ټول کورونه رڼا کوي، مګر که چېرې وشلېده نو ډېرکورونه هم سېزي او مسول یې هم نه پېژندل کېږي، یعنې په عین رڼاکې تورتم لري او له ګټې سره یې زیان هم تړلی دی.

د دې دپاره چې خبره ښه روښانه او سپېڅلې شي جزئیاتو ته به راشو او مثالونه به وښیو.

دوه تنه شاهدان که دیوه سړي په بدوالي شاهدي ورکړي هغه شرعاً او قانوناً بد ګڼل کېږي. که دکلي، کور خلک په یوه سړي بد ووايي یادیوه ځای حاکم او علاقه دار د چاپه حق کې د بدوالي نظریه ورکړي هغه ته ارومرو سزا ورکول کېږي. پدې قانون باندې هېڅوک څه اعتراض نشي کولی، ځکه چې که قانون د انسانانو قول او وینا ته څه اعتبار ورنکړي او سند یې ونه بولي د دنیا معاملې او کارونه ټول بې اجرا پاتې کېږي او د ژوندانه چارې معطلېږي، نو ضرورت او احتیاج عقل او نقل د همدې خبرې تائید او تاکیدکوي چې باید د یوه انسان او مسلمان خبره اعتبار

ولري او دهمده په وينا حقيقت وپېژني، نو که چېرې هغه شاهد او هغه خلک چې يوه سړي ته بد وايي پخپله بد وي او د عناد له مخې د هغه په حق کې څه وايي يادحکم د خاوند د دغسې پټو ظلمونو مخه ونيول شي او هېڅ واک په هيچاڅه ظلم ونکړی شي، نو د دغسې ملاحظاتو په اترکې ويلی شو چې قانون ديوی غذا مثال لري، چې يو فاسد وجود کې فاسد مواد ورځنې جوړېږي او بد تاثيرکوي، مګر که نه وي نو سړی ژوندون هم نشي کولي دهمدې لامله ځينې کسان ځينې خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کې وړاندې کوي، چې د هغه طبيعت ښه وي او پام يې په نيکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شناس ورته ويل کېږي، ځکه چې په ډېرو خلکو کې د طبيعت ښه والی او بدوالی دومره تاثيرلري چې ښه يې له پامه بدېږي او بد ورته ښه ښکاره کېږي، که څوک به څه مجبور وو، چې د کار لپاره به يې د چا وچولي نه کتل بيا به يې دوستان او اشنايان پرې جرګه کول.

که چېرې څوک د خپلو تاثر او احساساتو تر اثر لاندې راتلای او هرچا دحق او حقيقت په تقاضا او دقانون دصحيح استعمال په خوښه کارکولای څه به خلکو ديوه او بل ناوړه مراعاتونه کول، ولې به خلکو ويلې، چې مربي لرې مربا خوره، د څه لپاره به يوه او بل ويلې چې زه بې وسيلې يم، زه واسطه نلرم هرڅه په واسطه کېږي، داټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک دا نارې نه وهي. کوم کار چې ځينې کسان يې په يوه ساعت غوړه مالی،يا په لحاظ او خاطر کوي هغه د کوه قاف ديوان هم نشي

کولی، نو ترخو پورې، چې خلک په لحاظونو پسې ګرزي او په خوشامدو خوشحالېږي، ترکوم وخته چې خوشحالتیاپه انسان حاکمیت لري او مراعات په حق اوحقیقت غالب وي قانون او عدالت به مهم داشنا او نااشنا شعور لري او کارونه به ډیر ځله داشخاصو په کیفي او نفسي اغیزو، دوخت او موقع په تقاضا، د یوه او بل په سفارش اجراکېږي. دا حال البته دیوه ملت داجتماعي حیات رنځورتیا او او بدوالی ښي، مګر د دې رنځورتیا علاج هم ډېرګران دی او یوه اساسي مجاد له غواړي، ډېرشیان په کاردي چې دیوه ملت په اجتماعي حیات کې تغیر او تحول پېښ کړي یا په بل عبارت بد عادتونه ورک کړي او دخلکو مخه له کږو لارو راوګرزوي.

دیوه ملت لوړه او عالي رتبه په غرایزو باندې د مامورینو حاکمیت، د اداري چارو پوره لټون، د کار کوونکو اشخاصو مجبوریتونه رفع کول، دښو او بدو نه ورکیدل او نه پټیدل، دچاپه ظواهرو نه غولیدل، بد او ضرري خلکو ته مخه نه ورکول، داټول ددغسې اجتماعي اصلاحاتو دپاره ضرور او په عین حال کې ډېرګران کارهم ایسي. دلته باید د ډیرو خبرو دنتیجې په ډول ووایو چې انسان طبعاً د خیرخواته مایل او خیر خوښوونکی پیدا شوی دی، مګر په طبیعت کې یې دلوړتیا ارزو او ځینې نفسي خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسیدلی او موانع یې په مخکې وي، نو بیا به په پټو او کږو لارو هم ځان ور رسوي او دځینو مجبوریتونو په اثرکې بد او ناوړه کارونه هم

کوي، نو د دې د پاره چې له انسان څخه بد او ناوړه سلوک ونه لیدل شي لازمه ایسي چې د ده لپاره یوښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقالبو او مقاصدوته پرې ورسېږي او لارې کړو لو ته خپل مجبوریت حس نکړي، دا لاره باید ډېره او رډه هم وي چې دی یې د اوږدوالي په سب بله له اغزو ډکه لاره او پېچومی غوره کړي. دغه لار دې باید را وښودل شي چې په تاپسې بیناسترګې هم څار کوي او ستاښه وبد په هېڅ شان نه پټېږي او نه څوک دربانديې غولېږي، نور خلک هم باید له هغه لندو لارو منع شي، ځکه چې انساني رمه هم لکه مېږې او پسونه داسې ایسي، چې که یو له لارې کوږ شي نور هم ورپسې ځي.[1]

[1] - کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۹ ګڼه، ۵ – ۸ مخونه

اجتماعي نظام

کارونه او وظایف دوه ډوله دي، یوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ویل کېږي. دا چې یو سړی د یوه فرد لپاره خدمت کوي د شخصي او انفرادي کارونه په حساب کې راځي، مګر هغه څوک چې د خپل مملکت او ملت لپاره کار کوي د اجتماعي وظایفو په نامه یادېږي.

هر کار او هره وظیفه په دغو دوو لحاظونو د قدر و قیمت په لحاظ فرق کوي او رنګ یې بدلېږي که یو عالم د یوه فرد تعلیم لپاره استخدام شي هغه بیل حیث لري او که په یوه مکتب یا مدرسه کې څو تنو ته تعلیم ورکوي هغه په بل نظر لیدل کېږي که څه هم دواړه یوه وظیفه اجرا کوي، چې نوم یې تعلیم او ښودنه ده هغه سړی کور ساتنه کوي او دیوه شخص نوکروي بیل نوم لري، مګر څوک چې د مملکت په عسکري نظام او دهېواد ساتونکو په جمعیت کې داخلېږي بل نوم او بل نشان پیدا کوي انفرادي. کارونه له یوې صحیح موازنې لاندې نه راځي او نه یو معین قیمت پیدا کوي، مګر اجتماعي وظایف ځانته یو معیار او میزان لري، هغه کاتبان چې د مفردو اشخاصو لپاره کارکوي په معاشونو کې یې ښایي چې ډېر فرقونه ولیدل شي، مګر د دوایرو کاتبان او سرکاتبان ماموران او مدیران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغیر نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدورۍ او اجورې نه معناً او کیفاً بیلوي او یو اغرازي حیثیت او اعتبار ورکوي،

مګر دغه اعتباري رنګ دومره قوي او پوخ دی، چې د دغو کارونو نوعیت او حقیقت بیلوي او د هر چا په نظر کې یې بل بل راز ښیي، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډېرفرق لري او بیل بیل اشخاص ګڼل کېږي.

دغه معنوي قیمت چې په معاش کې شته لږ معاش کې شته لږ معاش ته په ډېره اجوره ترجیح ورکوي او یو ماموړقانع کوي چې په ډېره مزدورۍ پسې ولاړنشي او دخپل خدمت نوعیت بدل نکړي، یعنې له رسمي دوایرو او اجتماعي وظایفو څخه شخصي خدمتونو او نوکریو ته زړه ښه نکړي او ماموریت په مزدورۍ بدل نه کاندي، څنګه چې یو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتیاج لري او د اجورې یا څه نفع او فایدې په مقابل کې خپل کارونه په یوه او بل اجرا کوي دغه شان اجتماع هم ډېرکارونه او ضرورتونه لري چې له افرادونه یې غواړي او په مقابل کې معاشونه ومنافع ورکوي، مګر دومره فرق شته چې یو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هرڅومره چې وغواړي چاته یې ورکولی شي.

پخپلو تصرفاتو کې دکوم قانون او معین نظام تابع نه وي، مګر اجتماع ځانته یو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجرااتو کې بې انتظامي نه خوښوي، ځکه یې دلته افراد داسې حقوق پیداکوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجرااتو مکلف کوي دهمدې لامله په رسمي دواېروکې یو معیار موجود دی او بې د وظایفو قیمت نه د رتبو معاش څه فرق نلري یو کاتب ۲. (مثلاً) په هر وزارت او هر ولایت کې یو اندازه معاش لري او دیته

نه مجبوربږي چې د معاش دپاره دخپلې تبديلۍ کوښښ وکړي د دې موازنې ساتل ځکه ضرور دي چې يو خواجتماعي عدالت نه ساتل کېږي او بل د وظايفو تقسيمم هم خرابېږي او هر څوک هغه ځای ته هڅه کوي چې د ده کار هلته زيات قيمت لري، دلته مقصد دانه دی چې ټول کارونه دې يو قيمت ولري، بلکې مطلب دادی چې يوکاردې په يوه او بله دايره کې فرق نه لري يو محاسب يا يو د تحرير کاتب بايد په هره داېره کې يو راز استحقاق ولري هسې نه چې يو معلم اويوکاتب دې سره برابروي، ځکه چې دلته د کار او وظيفې جنس بدلېږي او هر يو دخپل اهميت او تکاليف په لحاظ بېل قيمت پيداکوي غيرله دغې موازنې چې بايد په معاشونو کې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده يوبل شی هم ډېر ضرور دی او دخپل ضرورت په اندازه ګران هم دی ځينې کارونه په ځينو دوايروکې شته چې هلته دځينو غيرمشرعو استفادو مجال هم شته، نو که د دغه راز استفادو مخه ونه نيول شي، د يوه اخبار کاتب (مثلاً) کوښښ کوي چې د يوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه م هم په معاش کې فرق نشته، مګر په معيشت کې فرق شته هغه ورځ زما يو دوست دخپل صحبت په ضمن کې وويل څو کاله مې تعليم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پيدا کړم، زه او زما يو خيښ چې دباجه او ساندو په نامه يادېږي دواړه راغلو او په دوايرو کې ماموران شوو، زه دتعليم خاوندوم يو کتاب راته ميسر شو او هغه سواد نه درلود په يوه دايره کې تحويلدار مقرر شو، مګر

تحویلداري یې داسې وه چې مصرف یې زیات درلود او د ناوړې ګټې مجال پکې وڅوکاله وروسته زه یوې رتبې ته ورسیدم او نوم مې وګاټه، مګر هغه ډېرې پیسې او پولې پټې پیدا کړه هغه بله ورځ چې زما زوی هغه کره ورغلی و، چې بېرته راغی راته ویلي یې ترور کره مې یوه داسې ښه راډیو وه او داسې ښه سازیې کاوه، په کورکې یې ډېرې ښې ښې قالینې هم اوارې وې او ښه ښه چپرکټونه یې لرل د ترور زوی مې راته ویلې چې تاسې ولې راډیو نه اخلئ ؟

دلته زما دوست راته وویل چې زه له خپل نصیب او قسمته کوم شکایت نلرم او دانه وایم چې دتحویلدار صاحب بېسوادي له مانه ښه شوه، ځکه چې که ماته هماغه تحویلداري سره له هغه مفاده راکړه شي زه به یې دځان لپاره عار او تنزیل وګڼم.

مګر دانه وایم چې دغه راز مظاهرپه ځینو اشخاصو تاثیرکوي او ځینې کسان له معنویت نه مادیت او له صداقت نه خیانت ته را کاږي، په اجتماعي نظام کې باید دغسې غیر شعوري بې عدالتي هم رانشي او داسې ونشي چې یو د تعلیم خاوند او یو بېسواده په معشیت کې دومره فرق ولري چې اطفال هم پرې پوه شي یو اجتماعي نظام که یو نویسنده او دعلم خاوند ته له یوه بېسواده تحویلدارنه زیات معاش ورکوي او پدې باب کې دحق سنجش او دکارقیمت ته قایلېږي غرض به پکې همدغه وي چې دهغه معشیت له دې بل نه ښه شي او امتیاز یې راشي نو که نتیجه بالعکس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځینو دوایرو کې

رفع شي او څوک یې جلو ګیري ونکړي د معاشونو عدالت هېڅ نشي کولی او اجتماعي نظام د چاشکایت نشي رفع کولی. د اجتماعي نظام مهمه وظیفه داده چې په یوه ملک کې عدالت قایم کړي او هرچا ته د خپل کار د قیمت او اهمیت په قرار برخه ورکړي؟او د سنجش او موازنې په اثرکې هرڅوک د خپل استحقاق په اندازه وروزي که یوه سړي ته یو فرد له خپل ماله هرڅومره شی ورکړي یایو تن له خپل پټي او تجارت څخه هر څومره ګټه وکړي بل سړی څه ګله نه کوي او نه د اعتراض حق ځانته ورکوي، مګرکه اجتماعي نظام بې له کوم حق او استحقاقه یو ته زیاته برخه ورکوي ډېر نور خوابدي کېږي او له خپلو وظایفو سره یې علاقه کمېږي. دلته ښایي څوک ووایي چې تحویلدارته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معشیت نه دی ورکړی او دا دغسې مثال لري لکه چې یو غل په غلا او یو بډې خور په بډو ډېرمال پیدا کړي او له یوه بل مامور نه بډای شي، دا خبره رښتیا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره مال نه دی ورکړی، بلکې هغه له اجتماعي نظام نه غلاکړې ده مګر که یو قاسم او ویشونکی (چې باید یوشی په څوتنو داسې وویشي چې هرچاته خپل حق ورکړي او هېڅ بې عدالتي پکې رانشي) په تقسیم کې وغولېږي او ځینې کسان ترینه له خپل حق نه زیات څه پټ کړي هر څوک ورځنې شکایت کوي او عدالت هم ناراضه کېږي د دغسې غلاګانو مخه نه نیول علاوه پدې چې په ځینو مامورینو کې د شکایت فکراو شعور پیداکوي او ځینې کسان په بدولارو بیا یې د اجتماعي نظام

تصور او بې پروايي هم ښيي د دغسې اصلاحاتو لپاره يو اساسي فکرپه کار دی چې بايد په حسابي او شعوري سيستم کې اساسي اصلاحات وشي او محاسبين لکه د حساب ماشينونه داسې نه وي چې حساب او شمېر صحيح وښيي، مګر نظر او بصيرت هېڅ ونلري ښايي چې په ځينو دوايرو کې ډېر داسې تحويلداران پيدا کړو چې په څوکالو کې يې له خپل معاشه يو په لسه زيات ګټه کړې او په خپل حسابي تخصص د رلو د ای ښايي چې اوس مې په حساب کې ډېرا اصولي نواقص ښودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي امورو کې ځينې ناقص شته چې بايد رفع شي.

د مثال په ډول وايم يو ه رسمي دايره چې د ځينو شيانو اخيستلو ته ضرورت لري، نو له تحويلدار سره يو دوه تنه د هئيت په ډول مقرر کړي چې هغه شيان په بازار کې واخلي او رايې وړي د غه هئيت که هغو شيانو ته په هرڅو مره زيات قيمت قايل شي او د دکاندارانو کلانتريې تصديق وکړي حسابي دواير پکې څه نه وايي او دا کار اصولي ګڼي، مګر د هغې دايرې يو سړی هماغه شيان که په بازار کې په نيم قيمت واخلي دا کار د مسئوليت موجب ګرزي او د خيانت اتهام پکې پيدا کېږي نو دغه راز تحويلدار چې ديوه شي قېمت د دوه درې تنو په خوشحالولو او خوله خوږولو يو په لسه زيات ښودلی شي، نشي کولی؟ چې ناوړه استفادې وکړي او ځان بې مسوليته موږ کاندي، کولی يې شي کړي يې دي او وبه يې کړي.

په دغسې موار دو کې که زموږ اجتماعي نظام مکمل وي، په بازار هرڅه معين او ټاکلی نرخ ولري بې له دېنه چې هئيتونه وټاکل شي او تصديقونه واخيستل شي، تحويلدار هېڅ نشي خوړلی او هرڅه پخپل اصلي قيمت اخيستل کېږي.
دلته ديوه حکايت په ضمن کې ديوه مامور او يو تحويلدار خبره منځ ته راغله او د بحث د مرکزيت حيث يې پيدا کړ، مګر اصلي او اساسي مطلب دادی چې په اجتماعي وظايفو کې بايد يوه موازنه او شعور موجود وي او دهر چا وظيفه او کار د يوه صحيح معيار له مخې قدرو قېمت ولري هغه څوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې د الاتو او ادواتو وظيفه اجرا کوي اومنډې رامنډې وهي هم دمعاش او معشيت په لحاظ، هم د اهميت او اعتبار له حيثه لوړوالی او تفوق ولري او مادي ومعنوي تقدير يې وشي چې هېڅکله دعرفاني وظيفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه ګڼي او خپل اهميت داجتماعي نظام په نظرکې لږ محسوس نه کاندي.
هغه کارچې اشخاص يې کولی شي له هغوکارونونه چې ډېره موده تعليم او تحصيل غواړي بې اهميته معلوم نشي او په لحاظ قدر وقيمت ولري. که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خواکمزورې کېږي او هرڅوک اداري چارو ته ميل کوي. يو اجتماعي نظام بايد خپل مامورين پدې هم پوه کړي چې هرڅوک هرکارنشي کولی نو که يود علم او معرفت خاوند ځانته اداري کارپيدا کړي هغه پيشرفت چې هلته کوي بنايي چې دلته هغومره

موفق ښکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وګڼل شي، دا پوهول د ژبې او وینا کارنه دی باید په اجتماعي وظایفو کې هرڅوک چې کوم امتیاز او فوق العاده مهارت په کومه خواکې لري هغه وپېژندل شي او قیمت پیدا کړي، یعنې داسې ونشي چې هرڅوک پزه توره کړي او ځان اهنګر وبولي، دغه راز شعور او بصیرت چې په اجتماعي نظام کې وي هرڅوک دیته مجبور وي چې دخپل استعداد او لیاقت له مخې یو کارانتخاب کړي نه دکاراو وظیفې دقیمت په لحاظ، ځینې کارونه چې خرابیږي او دبې صلاحیته اشخاصو لاس ته ورځي سبب یې همدا وي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه ګوري او هرڅوک هماغه کارته وړاندې کېږي چې زیاته ګټه یا ډېرقدرلري، نو وړ او ناوړه اشخاص هماغه وظیفه اشغال کړي او کار لیدونکي هم دومره ډېر ښو او بدو ته نه ملتفت کېږي او په یوه نظر ورته ګوري دا وضعیت طبعاً د اجتماعي وظایفو موازنه خرابه وړي او ټول خلک یوه لورته زور کوي چې بیا سړی ځینو کارونوته په اعلانونو هم څوک نشي پیدا کولی، مګر په یوه بل کار هرڅوک سرونه ماتوي او وسایل ورته ګوري.[1]

---

[1] - کابل مجله،۱۳۲۴ کال،۹ ګڼه،۳-٦ مخونه.

د ځان مينه

سپوږمۍ کله کله په هاله کې ايساربږي، مګرانسان هر وخت د حب ذات نفس په دايره کې راګيردی او هېڅکله له دې دايرې نشي وتلی.

دا دايره په ځينو باندې دومره تنګه وي چې بې له ده نه بل هېڅوک او هېڅ شي ورسره نه ځايږي، مګر په ځينو کسانو باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځايېدلی شي، څنګه چې وګړي ځينې په وړو او ځينې په لويو کورونو کې اوسېږي، ځوک د خپلې استوګنې ځای يو کلی ګڼي او ځوک يو ښار يا يو مملکت خپل کور او ټاټوبي بولي، دغسې دخلکو دمينې او محبت دايرې هم لويې او وړې دي، مګردا دايره که هرڅومره لويه وي بيا هم اصلاً د سړي له خپله ځانه چاپېره ده او نورپکې طفيلي وي.

که تاسې په ظاهره يو سړی وينئ چې له يوه او بل سره ډېره مينه کوي يا خپل ځان د کوم ميلمه او دوست و اشنا په خدمت کې ستړی کوي دا مينه هم په اصل کې له ځان سره ده او دځان مينه ورته ويلی شو، ځکه چې نفع يې ده ته راجع ده او ګټه يې بېرته د ده کاله ته راځي.

که وو ایو چې هر انسان په ځان مین دی او له ځان سره مینه لري یا د انسان په هر محبت کې چې له هرچا او هرشي سره وي د ځان مینه پټه پرته ده دروغ یې مه بولئ، ځکه چې له خپل ځان سره مینه او محبت د انسان په غرایزو کې حسابېږي او هېڅوک ترینه نه دی خلاص، ځینو شاعرانو که پخپلو اشعارو کې خپلو معشوقو ته ویلي دي چې په ائینه کې مه ګورئ چې په ځان مین او زموږ رقیبان نشئ، غولیدلي دي ځکه چې دا عشق او دا مینه له حسن وجماله یا له محسانو او فضایلو بې نیازي لري او هېڅ مادي یامعنوي صفات نه غواړي.

که څوک ښکلی وي او که نه وي، ښه وي او که بد، جوړ وي او که ناجوړ، عالم وي او که جاهل، خواروي او که بډای له ځان سره مینه او په ځان پیرزوینه لري، مګر دا مینه د هر چادفکر او ذوق په لحاظ بېل بېل رنګونه او مختلف مظاهر لري.

یو به وي چې ځانته به ښه ډوډۍ پیدا کول له ځان سره مینه ګڼي او دځان مینه به ورځنې خیټواو دخیټې خدمتګار جوړ کړي، بل به ګمان کوي چې په ښو جاموکې ځان پټول له ځان سره مینه او په ځان پېرزوینه ده.

څوک به عزت او اعتبار ګټل له ځان سره مینه بولي او ځینې به په ډېرو پیسو او جایدادونو کې دغه مینه لټوي.

چاته به دا ښه ښکاري چې ځانته عیش وعشرت برابر کړي او ځینې به فضایل پیدا کول که څه هم ډېر مشقتونه پکې وي حب نفس ګڼي او ریاضت یادنفس تذلیل به ورته په ځان لورینه

معلومېږي، نو ويلی شوچې دا محبت د انسان د فکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او دانسان شخصيت ورځينې تشکيلېږي په هره اندازه، چې افکار لوړ او عالي وي هرڅومره چې انسان له لوړو معانيو سره اشناشوی وي هغومره يې حب نفس او د انسان مينه هم يو ښه صورت او ښه مظهر پيدا کوي، مګر که فکر او نظر ټيټ وي او څوک ځانته په ټيټ نظر ګوري نو د ځان مينه يې مخ په ځوړ بيايي او په کندو کپرو کې يې غورځوي.

غرض دادی چې په دې باب کې دځان معرفت ډېر تاثيرلري که څوک دځان په پېژندنه کې يوه لوړ او عالي معيارته نه وي رسېدلې او بې له خپل جسمانيت نور خپل نفسي خواهشات پوره کړي، مګر که چا عقلاني او روحاني شعور پيدا کړی وي او ځان له جسمانيته ماورا يو بل شي بولي هغه بيا په نوو روحي او معنوي لذايذو پسې ګرزي او بل راز ارزوګانې ورته پيدا کېږي.

ځينو کسانو ويلي(فکرهرکس بقدرهمت اوست) مګر کيدای شي چې حقيقت بل راز وي او د هر چا همت دهغه دفکر او شعور احساس ادراک په اندازه وي، نو په هر صورت چې فکر دهمت په اندازه وي او که همت دفکر په اندازه وي، خو د فکر او همت ترمنځ يوه داسې رابطه شته چې بايد يوله بله سره برابر وي او دځان مينه هم دهمدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار يو عالي يا ادني مظهر پيدا کړي او کله کله دځان مينه په يو داسې رنګ کې وليدل شي چې سړی ورته حب غير يا د بل مينه وايي. څه موده دمخه دکابل مجلې يوه فاضل ليکونکي ښاغلي خادم د خير د

عزيزې ترعنوان لاندې دخپل يوه دوست حکايت رانقل کړی و،
چې هغه لس کاله له يوه فاضل سره چې په محيط کې علمي او فلسفې شهرت لري پدې خبره بحث کړی و چې د ارادې محرک څه شی دی؟
دغه فاضل وايي په ټولو کاروکې دانسان دارادې محرک د ده د (حب ذات)غريزه ده او هغه هرڅوک چې وي وايي انسان بايد دومره خود غرضه نه وي او له حيوانه د (حب نفس)په غريزه کې فرق ولري، يعنې بايد په انسان کې د خير غريزه موجوده وي چې د خير لپاره ايثار وکړي او کله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعو تېرشي. په دې بحث کې ښاغلي خادم د دواړو جانبو دلايل راوړي او په اخرکې يې دخير دغريزې داثبات لپاره دخپل دوست له خولې دوه دليلونه راوړي او وايي چې يوه ورځ په بازار کې تيريدم او يوه داسې سړي چې ښی معتبره جامې يې اغوستې وې له يوه داسې چاسره جنګ درلوده چې زاړه او شکيدلي کالي يې په تن کې و زه د غريب سړي په خواشوم، يعنې د هغوښو جاموخاوند مې ملامت کړ او غريب سړی مې ترېنه خلاص کړ حاضرينو له ماڅخه تشکر وکړ او ماخپله لپاره ونيوله.
(۲)بله داچې يو دښې دريشۍ خاوند په باسيکل سپور او له يوه دهاتي سړي سره يې تصادم راغی او دابېچاره يې په ځمکه راوغورځاوه او علاوه پدې له بايسکله راکوز شو او دغه سړی يې نورهم واهه زه چې دلته حاضر وم وروړاندې شوم ويل مې:

اغا؛ ته ملامته یې او که داسې؟ ته لاله ده نه معافي نه غواړې او وهې یې که ته داسې نه پرېږدې، نو زه ورڅخه جداً مدافعه کوم.

وروسته تردې دوه حکایتونو بیا وایي چې دا باطني عامل او دغه ذهني محرک چې زه یې په دغوڅایوکې د دوه مقتدرو سړو په مخکې ودرولم څه شی و؟ وروسته تردې پوښتنې د جواب په ډول وایي یو قسم دترحم او دحق دمرستې احساس په ماغلبه کړې وه او دځان د خطر او ضرر احتمال سره یې دمظلوم په مدافعه کې ودرولم او په دغو حادثو کې مې هېڅ اغراض او منافع خپل ونه لیدل. د مقالې په اخرکې ښاغلی خادم لیکي: دا و زما د ملګري تقریرزه پخپله هم په همدغه عقیده یم چې دغسې یو اساس په انسان کې شته چې ددغې غریزې په اثرکې انسان دخیر، حقانیت او وظیفې لپاره ایثار کوي. زه له ښاغلي خادم سره داخبره پوره منم چې انسان ډېر د خیرکارونه هم کړیدي، مګر د ده له دوست سره یو څوخبرې لرم:

اول خو دغه دوه مثاله چې ده دخپلې مدعا د اثبات لپاره راوړیدي خورا ضعیف دي او دجانب مقابل د دلایلو په مقابل کې څه موجودیت نه لري، دی وایي د ترحم او دحق دمرستې احساس په ما غلبه کړې وه او دځان د خطر او ضرر له احتمال سره یې د مظلوم په مدافعه کې ودرولم.

دلته د ځان خطر نشته او په دغسې بازاري جنګونو او ګفتګوی کې کومه خبره د خدای له پاره کول یا څه خدای جاتي مداخله د ضرر احتمال نه لري.

البته محتاطو کسانو ته به داغتې خبره ښکاري او زیات زړورتوب به يې ګڼي، مګر ځینې نور يې ښايي چې قابل ذکرهم ونه بولي.

بله داچې وايي په دغو حادثو کې مې هېڅ اغراض او منافع خپل ونه لیدل، مګر لومړی حادثې په اخرکې ویي چې حاضرينو له ماڅخه تشکر وکړ، نو دغه دحاضرينو تشکر یا غرض او نفع نشي کیدای پدې کې هېڅ شک نشته چې دانسان په ژوند کې دغه راز منافع ډېرقيمت لري او آن د همدغسې منافعولپاره ډېر ډېر کارونه کوي، مګرزما د دوست دوست که دانفع په نظر کې نه وي نیولې او د ترحم یا د حق د مرستې لپاره یې داکار کړی وي، نو دغسې کسانو سره خو ارومرو داخرت فکرونه وي او دخدای لپاره دغسې خطرونه او ضرورنه ته وړاندې کېږي، نو بیا هم نشي ویلی چې پدې کې دځان دپاره څه منانع نه و، موږ خو دمخه وويل چې دځان مینه دهرچاد فکر او نظرپه لحاظ مختلف مظاهر پیدا کوي.

یو مسلمان چې په خدای او قیامت عقیده لري هغه اخروي ګټه له دنیايي ګټې نه ښه ګڼي او خپل نفس ذلیلول، روژې نیول، ځان شهیدول د ځان لپاره نفع بولي او دځان مینه همدغسې کارونو ته وړاندې کوي، نو دغه د خیرغریزه او د خیر ذات غریزه څه تضاد

نلري لکه چې ده خيال کړيدی اولس کاله يې له يوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي.

يو سړی به وي چې د خير او نيکۍ په مينه کې به دځان خيرګڼې او حب ذات به يې دخير کارونو ته وړاندې کوي، نو دلته د حب ذات غريزه او دخيرغريزه اتفاق لري او يوله بله منافي نه دي، په دغسې مواردو کې خيرخواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه يو شی بلل کېږي دغسې کسان چې دحق اوحقيقت په طرفدارۍ راپاڅېږي او له حقيقي خطرونوڅخه هم نه ويرېږي ارومرو يوه معنوي نفع د دوی په نظر او شعور يا ماتحت الشعور کې وي، که چېرې په دنيا کې يو ښه شهرت يا شخصيت ګټل د ده په نظر کې نه وي او نه غواړي چې دخوارانو او غريبانو يا عامې طبقې په نزدځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پيداکړي ضرور به ورسره خدايي فکرونه او د اخرت سودا ملګرې وي او يوبل راز ګټه به چې د ده په نظر کې به ډېراهميت لري که څه هم نور يې احساس نشي کولی ده ته ځان ښکاره کوي، نوڅوک دانشي ويلی چې ده ته په دغه کارکې دځان منافع او قايدې وي، مګر دانفع او فايده به کله مادي وي او کله معنوي، موږبايد دځان مينه او حب ذات يوازې دا ونه ګڼو چې سړی به ارومرو دجسماني خواهشاتو او دنيوي عيش وراحت لپاره کارکوي، ځکه چې ځينې انسانان دفکرو عقيدې، مسلک او مذهب تربيې او تعليم په اثرکې دځينو معنوي او روحي ګټو لپاره خپل سراو مال قربانوي او همدغه قرباني له ځان سره مينه او په ځان پيرزوينه ګڼي. په اسلام کې ډېر

دغسې اشخاص شته چې په (ويوثرون على انفسهم) باندې ساتل شوي دي، مګر د دې معنى داده چې دغه ظاهري ځان او مادي وجود ديوې عالي او لوړې مفکورې دپاره قربان کړي او دخپل روحاني وجود ګټه او فايده يې په نظر کې نيولې ده، نو که سړى په انساني اعمالو او افکارو کې ښه دقت وکړي په هر کارکې يو ډول فايده په نظر کې وي او ديوه عاقل سړي هېڅ ارادي حرکت بې دځان د فايدې نه نه وي. کوم کارونه چې موږ يې دخيردغريزې په اثر کې بولو او خيريې ګڼو هغه ارومرو د انسان لپاره کومه معنوي ګټه لري او د انسان د ذهنيت په اعتبار يوډول احتياج باله شي.

د انسان لپاره خودخواهي او دځان مينه چې حب ذات يا حب نفس ورته وايي عيب نه دى، بلکې صفت دى مګر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او مادتاً وپېژني او دځان مينه يې د لوړتيا او فضايلو خواته بوزي، يعنې داسې ونکړي چې نفس او نفسي شهوات وپالي او عقل و ورح چې د انسان اصلي او معنوي ذات ورته ويلى شو له نظره وغورځوي او هيڅ مينه ورسره ونلري.

که يو سړى خود خواه وي او دغه خودخواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم و فضيلت، نېک شهرت او اخلاقي اعتبار له نورونه زيات پيدا کړي او خپل معنوي او حقيقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خود خواهي يا ځان سره دغه راز مينه يولوى صفت دى، مګر که خود خواهي خپله مجرا بدله کړي او په بده لارکې صرف شي، نوبيا ترټنه لوى عيب په عيبونوکې نشته.

دښاغلي خادم دوست ويلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دی حيوان او انسان د (حب نفس) په غريزه کې فرق نلري؟ پدې خبروکې کـه د ده مقصد داوي چې انسان دې خود غرضي بيخي پريږدي، خو دا هډو ممکنه نه ده او داسې نشي کيدای چې انسان له اغراضونه بيخي لاس واخلي، مګر دا کيدای شي چې خپل اغراض ښه کړي او دبدو اغراضوپه ځای ښه اغراض ځانته پيداکاندي همدارنګه د حب نفس په غريزه کې له حيوانه داسې فرق پيدا کولی شي چې دی حب نفس دخير او فضايلو په لټون اوحصول کې وګڼي اوحيوان دحب نفس په اثرکې دخپل حيات دساتنې لپاره ديوه او بل په پټي کې ځان موږ کړي، مګر داسې نه کېږي چې حب نفس بيخي پرېږدي او خوشې په خوشې خپل ضررته ملاوتړي.

څوک که دانسان لپاره دخيرپه غريزه قابلېږي او د دې غريزې په اثريې له نورو حيواناتو بيلوي ضرور بايد د دې غريزې منشا او ريشه عقل و ادراک وبولي او يو عاقل هرکارکې دځان يوه مادي معنوي، دنيوي يا اخروي ګټه په نظرکې نيسي.[1]

[1] - کابل مجله، ۱۳۲۵ کال، ۱ ګڼه،٦- ۹ مخونه.

افغان جريده

د خان ناظر

خان د ډېر ځمکو او جایداد خاوند و، ځکه يې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډېرو او ډېر نوکران يې درلودل چې چا ورته اسونه ساتل چابه ټوپک ګرزول او چابه دتازيانو او بازو بابنو ساتنه په غاړه درلوده.

خان به په ولس کې سترګې غړولې او داسې سړی به يې دناظرۍ او بالابينۍ لپاره پيدا کاوه چې کال په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زياتې کړي او د دهقانانو په خوارۍ ځمکې ابادې کړي.

ناظر به دخان دخوشحالۍ لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو اومزدورانو سره ډېربد سلوک کاوه او خلک به يې له لاسه ډېرپه عذاب وو.

د ناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې بايد ډېرخلک د يوه تن دګټې او خوشحالۍ دپاره په کار واچوي او دغه استثماري وظيفه په ښه شان سرته ورسوي.

ډېرښه ناظربه هماغه و چې خواران نور هم خوار کړي او دخان خاني نوره سم چاغه کاندي، دکورو کلي خلک له خان، نه خپه نه و او له ناظرنه به يې ډېرسرتکاوه، هرچاويل خان پخپله ډېرښه سړی دی خود ناظردې بچي مړه شي.

يوه ناظرچې به څه موده ناظري وکړه او خلک به يې پوزې ته راوستل خان به هغه لرې کاوه او بل به يې راپيدا کاوه.

هغه به له پخواني ناظرنه دخان لپاره ډېرې تودې منډې وهلې، ځکه چې (نوکر نو اهو بدو ميگيرد) ډېره پخه خبره ده.

هغه به پخواني ناظرته نه کتل چې خلک ورته په څومره کرکه ګوري او څوک يې اوس سلام هم نااخلي، نه پوهېږم دخان طالع بيدارې وې اوکه د خلکو بخت ويده وچې هرنوی ناظر به په خان پرستۍ کې له بل نه وړاندې ټوپ واهه او د استثماري نقشو په جوړولوکې به يې خپل ايمان زيات خواراوه مګرخان يوناظر هم له دوه کالونه زيات نه ساته اوخپل خيريې په همدې کې ليدلی و.

په رښتياچې دريم ناظر به له دوهم نه هم تيره واړوله او دخان ګټه به يې اسمان ته ورسوله. دی به هم څه موده وروسته د نوروله سرنوشت سره مخامخ شو او د ډېرو خلکو دښمني به يې په څو ورځو خپل اولاد ته پريښوده.

داسلسله همدغسې جاري وه او د ناظر په بدلون به څه قدر دخلکو تسکين کيده او زاړه خاطرات به په نوو اميدونو بدليدل.

د اولس نخبه اشخاص به دناظرۍ په طمع دخان په شاو خوا څرخيدل او په لطافت الحيل به بې دهغه توجه ځانته جلبوله. په دې مسابقه کې علاوه په چاکرانه اهليت او لياقت دخان اعتماد ډېرزيات اهميت درلود او دغه دبخت باز دهر چاپه سر نه کښيناسته.

د نــاظرۍ عمرکــه لنــډ و د ســتاژ دوره یــې ډېــره اوږده او پــه ډېرخدمت دغه عزت او حرمت ګټل کیده.
کجیرخان چې هوښیار او ځیرک سړی و وروسته له ډېرانتظار څخه د ناظر په منظور پوه شو او د غلو دانوکلي ګانې ور وسپارل شوې.
دا ناظرلـه نـورو نـه پـه عقـل او فکرپـوخ و، ځکـه یـې دنـاظرۍ طرزبدل کړ او خلکو ته یې ځان بې واکه او بې اختیاره وښود.
ده به چې هرڅه هرچاسره کول هغـه بـه یـې پـه دې پوهـاوه چې دی دخان فکر او اراده تمثیلوی او د یوه تواچي حیثیت لري.
دی پخپله هېڅ نشي کولی، هرڅه چې کوي خان یې کوي، خلک باید هرڅه له خانه وګڼي او ناظر معذور او مجبور وبولي.
دغه وخت هرڅوک په دغه راز پوه شو چې خبره په کوم ځای کې ده، امر او نهې د چا کاردی.
وروسته تردې بیا چا ونه ویلې چې خان پخپلـه ډېرښـه سړی دی خو دناظردې بچي مړه شي.
خلک پـدې وپوهیـدل چې د نـاظر بچي هـېڅ ګنـاه نلري، بلکې پخپله ناظر هم اصلي ګنهکار نه بلل کېږي، هوښیار ناظرکه نور څـه ونکـړه او دخلکوپـه حـال کـې یـې کـوم ښـه بـدلون رانـه وسـت دخلکوسترګې یې څه قدرخلاصې کړې او اصـلي نـاظریې هرچاتـه په ګوته کړ.
دیته وایي: غیر مستقیم خدمت.[1]

[1] - افغان جریده، د۱۳۵۱ کال د وري د ۲۱ نېټې ګڼه.

کمیت پېژنده

نورخلک د کیفیت په تشخیص کې هم ډېر ماهر وي او زه د کیفیت په تمیزکې هم غولېږم یا حیرانېږم، د دې لپاره چې تاسې خپل حیرت ته حیران غوندې کړم ځینې مثالونه به درته وړاندې کړم. زما مثالونه ډېرساده دي، مګر زه تر هغو ساده یم او د ډیرې سادګۍ په وجه راته عام فهمه شیان هم مشکل شي.

مثلاً یو سړی په شپه کې شل رکاته نفل په نیم ساعت کې کوي او یوبل یې په یوه ساعت کې کوي او یو بل په یوه ساعت کې دوه رکاته نفل کوي، یعنې یو په یوه رکات کې سورت بقرلولي او هغه بل پکې د فیل سورت.

زه نه پوهېږم چې د رکاتونو په حساب شل رکاته ډېرعبادت وګڼم که دوخت په اعتبار یو ساعت عبادت له نیم ساعت نه زیات وبولم.

یوسړی دکوم شرعي عذر به وجه د جوزا په میاشت کې چې د روژې له میاشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بیا دقوس په میاشت کې قضایي روژې نیسي دلته ورځ د یوځل طلوع او غروب په اعتبار دکمیت په تله برابرې دي او که دساعتونو او دقایقو په حساب سنجول کېږي.

په ژورنالیستۍ کې هم دکمیت مسئله پېچیده ګي پیدا کوي.

يو ليكوال يوې جريدې ته يوه اوږده مقاله چې دوه مخه نيسي يوبل دوه ورې مقالې چې نيمه صفحه نيسي.

په دې مورد کې هم دکميت په لحاظ دا سوال پيدا کيږي چې دکوم يوه برخه په جريده کې زياته ده ايا د کميت معيار دمقالو الفاظ او کلمات دي که د مقالو عنوانونه.

په رسمي او اداري چارو کې هم دکميت مسئله مشتبه کيږي.

په يوه وزارت کې يومامور خارج ته سفر کوي اوڅلور مياشتې تيروي يوبل مامور درې ځله خارج ته ځي او هرځل يوه هفته هلته تيروي.

ديوه سفرخرڅ به زر ډالر کيږي او دبل له سوونو څخه تجاوز نه کوي دلته هم حېرانيږم، چې دکميت معيار دسفرونوکرات او مرات دی که ورځې او مياشتې يا د ډالرو حساب د شوری د تقنيني دورې حساب هم رانه ورکيږي.

دا دوره په قانون کې څلور کاله ده په هرکال کې اوه مياشتې دکارموده ده په هره مياشت کې که له عمومي تعطيل سره تصادف ونکړي دولس ورځې دعمومي جلسولپاره تخصيص شويدي چې په دغه حساب ديوې دورې عمومي مجلسونه له (درې سوو څخه) تجاوز نه کوي، نو که چېرې ولسي جرګه په يوه دوره کې څلور سوه عمومي جلسې دايرې کړي او په يوه بله دوره کې درې سوه جلسې هم پوره نکړي يادمشرانو جرګه په يوه دوره کې خپل يو دوه مياشتې اجلاس اصلاً داير نکړي، نو دا دوه دورې به دکميت په لحاظ مساوي ګڼو که څنګه؟ يعنې دکار د ورځو په حساب به

يوه دوره له بلې نه کمه ګڼو او که معاش اخيستلو ته به وګورو او دواړه به مساوي وبولو؟

که يو سړی لکه ليمو کوچنی او بل لکه چکوتره غټ وي ايا دوی دواړه دکميت په لحاظ يو دی که څه ديوه کرتې دبل لپاره واسکټ هم نشي کېداى.

که نه دجسامت په لحاظ ديوه اوښ قرباني له اوه پسونو سره مساوي ګڼلی شو او دکميت معيار سرشماري نه ده.

که څه هم (عقل بسر است نه به سال).[1]

---

[1] - افغان جريده، ۱۳۵۰ کال دلېندۍ ۲۲ نېټه، ۱٦ ګڼه، ۴۰ مخ.

اداري سياست

يو ملګري راته خپله کيسه داسې شروع کړه:

د انتظار په کوټه کې زما غوندې ډېر خلک د ملاقات په اميد ناست وو او دروازې ته به يې ترېنولاندې کتل.

له نورو نه خبر نه يم چې په څه چورت کې وو، خو ما پخپل زړه کې خبرې جوړولې او ځان سره به مې کرل او رېبل چې څه به وايم او څه به اورم؟

کله به مې زړه د زمري کړ او په دې فکر کې به شوم چې راشه له اخلاقي شجاعت نه کار واخله خپل قانوني حق په صراحت وغواړه، ځان د شخصيت او کرکتر خاوند وښيه او د اهليت و لياقت په ښودلو جلالتماب تر معنوي نفوذ او تاثير لاندې راوله ! ګوندې په درانه نظر راته وګوري او مناسب کار در کړي.

بيا به مې ويل هسې نه چې دا راز خبرې په جنابعالي بدې و لګېږي او د سرکار کچرې و تورېږي يا کله شخ ورته ښکاره شم او په چپيانو کې مې و شمېري نو ښه به داوي چې اداب او نزاکتونه په نظر کې ونيسم او د اخلاص او عقيدې په څرګندولو دغه شخص اعتماد او حسن نظر ځانته جلب کړم.

د دې غلامانه فکر تراغېزې لاندې مې د تملق او چاپلوسۍ الفاظ او کلمات لټول او د ماهرانه جملو په جوړولو بوخت وم چې پېشخدمت راغی او زه يې د جلالتماب لور حضورته دعوت کړم.

په قد نما ائینه کې مې ځانته ونه کتل چې نکتايي اونوره وضع مې څنګه ده او په اول نظر کې به څنګه ورشم؟ په دغسې جنجالي حال کې په دروازه سرکوزی ور ننوتم او په ټيټ سر مې د ارادت لاس ور وړاندې کړ ښاغلی جلالتماب د مهربانۍ له خوا لږ غونډې له ځايه جګ شوی شانته و او خبرې يې له ماسره کريمانه وې.

دکوټې لوکس فرنيچر او نفيس سامان دجلالتماب له عطوفت سره زه ترعجيب تاثيرلاندې راوستم اوحيران وم چې دتشکرحق څنګه ادا کړم؟

عادي او معمولي الفاظو نشو کولی چې زما احساسات څنګه چې غواړم هغسې څرګند کړي، ځکه مې دحال او وضع په مرسته خپل عجزاو انکسار تمثيل کړ او حرکاتو سکناتو مې وښودله چې زه څومره ترتاثيرلاندې راغلی يم.

هغه څه چې ښاغلي جلالتماب زما دحال او وضع په هنداره کې وليدل نو رحيمانه عواطف يې راوپښ غونډې شول او په طولاني صحبت کې يې دېرڅه راته وويل چې ځينې ټکي يې دادي:

د وطن مينې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظيفه په دغسې مشکلوحالاتو او شرايطوکې ومنم او دخدمت په مقابل کې سپکې سپورې واورم، په جرايدو او مظاهراتو کې رابانديې تورونه ولګول شي او بشري کرامت مې ترپښو لاندې شي.

د افسوس ځای دی چې دلته وچ او لامده يوشان سوزي او خلک پدې نه پوهېږي چې زه په مجلس کې څه وايم او څه رازپېشنهادونه وړاندې کوم څه وکړم زه ببخي يوازې يم او نور ټول مې يوې خواته

رغړي زه تاغوندې منور اشخاص ښه ګڼم او قلبي علاقه ورسره لرم، اهليت او لياقت ته په احترام ګورم مګر ته پخپله هوښيار سړی يې او په نيمه پوهېږې.

زه تاته ډاډ درکوم چې ستا په کار کې به خپل نهايي کوښښ ونه سپه وم، زه ستا په سر جنګ ته هم ولاړيم، ته شل ورځې پس خبر واخله، مګر يو ځل... صاحب او... صاحب هم وګوره.

د ده له حضوره چې مرخص شوم دنورو صاحبانو دليدو په فکر کې شوم او لوړ جناب ته ورغلم، داخل زه دلويانو له حضور سره لږ غوندې بلد شوی وم او په دوهم نقش کې مې مهارت نور هم زيات شوی و. لويان خدای په لويه ورځ پيدا کړي او يو جنس غوندې خلک دي، ځکه يې کړه وړه خبرې او طرز تفکر ډېر مشابه وي.

دغه اعلي جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانه ډېر خوشحاله کړم او خپل نظريې زما په باب ډېر ښه وښود، خو دا يې وفرمايل چې زه بس ستا دکار په باب... صاحب ته وايم ته هغه ته ورشه او ورسره په تماس کې شه (!) خدای به هرڅه اسانه کړي. ده کنايتاً زه په دې پوه کړم چې عقل فعال بل دی او (خورد کلانکار) هم بل ثوک دی.

دغه وخت ماته هغه وخت را په يادشو، چې يوه زيارت ته ثوتنه ورغلو او منجور راته وويل: تاسو بايد اول هغه وړوکي زيارت ته ورشئ، چې دلوی زيارت شاته و، ځکه چې لوی صاحب همد غسې ويلي و چې دحاجت خاوندان بايد اول هغه ته ورشي او خپل حاجت دهغه په وسيله له لوی زيارت څخه وغواړي.

دا امرمې هم په ځای کړ او واړه کلانکار ته ورغلم.

په رښتيا چې هغه په سياسي هنر او مهارت کې په نورو مخ اړاوه او زه يې ډېره موده د خوف ورجاء دياس او اميد ترمنځ په اعراف کې وساتلم.
په دغه موده کې يې زه دفوټبال دتوپ په شان يوه بل ته غورځولم او زه هم له ډېرې خوشحالۍ په هوا ګرزيدم، ترڅو چې دوی ستړي شول او زه هم له سرګردانۍ خلاص شوم، مګر په دې پوه نشوم چې کار څوک کوي او دعا چيرته قبليږي.
زما طالع چاترلي دي او دتوبې ور کوم دی؟ دا هم راته معلومه نشوه چې ښاغلي جلالتماب زما په سرله چاسره جنګونه وکړل او په دغه جنګ کې څه تلفات پيښ شول.
پاک خدای دې زما دغه ګناه راعفوه کړي چې زما په سبب دهغې سنګرمات شو او جلالتمابان يوله بله خوابدي شول.
دغه صاحبان چې زه يې په زيارت څوڅو ځله مشرف شوم او هريوه راته خپل نظر ډېر ښه ښوده د نورو لپاره هر يو ټک وپترى وه.
هرچابه ويل فلانکی دهغه صاحب په پېرزوينه او توجه د ولايت يا رياست خاوند شو او هغه بل معينۍ او معونۍ ته ورسېده.
دا يوازې زه وم چې دټولو په توجه مديريا مامور هم نشوم.
د ملګري خبرې چې دغه حدته ورسېدې، نو يوه هوښيار سړي ورته وويل:
زيارتونه اکثراً همدغسې وي چې يوه ته مواد ورکوي او بل ته نه.
زيارت ته بايد سړی يو شی يوسي چې څه ترېنه راوړي.
چې تش ځې تش به راځې.

زیارتونه نذرغواړي.

څوک چې د زیارت نغري نه تودوي نغری به یې همدغسې سوړ وي.

یوبل سړی چې له اداري سیاست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا راګز کړه او ویې ویل:

زه تاسوته څه وایم، مګر تاسې به یې هیڅاته نه وایاست او زما خبرې به ټینګې په غوږ کې نیسئ، هغه موږ له قسمه تېرکړو او بیایې وویل:

د اداري سیاست تقاضا همدغه ده او له نامطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي.

یعنې وزیر په معین لاس پاکوي او معین په وزیر.

دغسې ساده ځوانانو ته هر یو خپل ځان مهربان او خیرخواه معرفي کوي او بل ورته شیخ میر، یعنې مناع الخیرښیي.

همدغه سیاست دی چې مقام دخپل بام واورې په بل اچوي او قسم قسم خلک اعلی او عالي العال مقام ته بدبینه کوي.

داخبره هم دیوه سیاستمدار خبره ده ښایي چې داهم د اداري سیاست په تقاضا منځ ته راغلې وي او څه چل پکې وي چې لیکونکي او اخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهېږي، ځکه یې خپروي.[1]

[1] - افغان جریده، ۱۳۵۱ کال، دغویي ۱۸ نېټه، ۳۵ ګڼه، ۱ - ۳ مخونه.

اشتباه

کله د اشتباه له مخې داسې هم شوي دي چې د جنګ په محاذ کې یوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي، مګر دغه د فتحې او غلبې خبرچې دغالبې جبهې مشرته ورکړل شوی هغه بل راز پوه شویدی او ګمان یې کړي چې غلبه د جانب مقابل په برخه ده ځکه سم دلاسه تبنتېدلی او ګټلی میدان یې بایللی دی.

دا راز تاریخي اشتباه ګانې به بل وخت ته پرېږدو او سیاسي اشتباهات به هم نه څېړو.

اوس به هغه اشتباه ګانې په ګوته کړو چې لویانو ته جزیي او بې اهمیته ښکاري او تاریخونه یې هم غالباً نه ثبتوي.

وایي چې یو سړی له ځان سره لګیا او ویل یې:

په زړه کې رحم او عاطفه نلري، له ډېرې استغنا چاته نه ګوري، دچاپه ژړا او فریاد یې زړه نه سوزي.

دومره ظلم او ستم، دومره کبراو غرور، دومره تغافل او بې پروایي له هیچاسره نه ښایي.

زه په څومره امید ورغلم، مګر زما عرض یې وانورېده او زماهیلې یې ترپښو لاندې کړې.

خدای دې هغه ماغوندې کړي چې زما دزړه حال ورمعلوم شي.

عاشق دخپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکایتونه کول، مګر مخبر اشتباه وکړه او دغه خبرې یې په سرکار والا پورې مربوطې وګڼلې، ځکه یې دهغه په باب ډېر بد رپوټ حکومت ته وړاندې

کړاو په دغسې اشتباه دعشق محجور د سیاسي محبوس په حیث په زندان کې ولوید او ډېر کړاوونه یې وګالل.

تعجب مه کوئ! دغسې اشتباهاتو ډېرخلک د توپ خولې ته ترلي او ډېر کورونه یې وران کړیدي.

وایي چې په تېرو زمانو کې یو جنت مکان، مغفور او مرحوم امیر د منې په ورځو کې په کوم باغ کې ناست وو، د باغ تر شا یو لاروی تېرېده او دا بیت یې په لوړ اواز له ځان سره وایه:

ای زاغ دریـــن بـــاغ تماشـــا چـــه میکنـــی
گـل رفـت وسـبزه رفـت تـو تنهـا چـه میکنـی

دا غږ چې دمبارک غوږ ته ورسیده دا اشتباه پیدا شوه چې لاروی امیرصاحب په غوږ وهي او د شعر په ژبه ناوړه نسبت کوي، ځکه یې هغه د دغه منحوس بیت په ویلو په بیت الاحزان کې بندي کړ.

داهم وایي چې زړه زمانه کې یو سړي خوب ولیده چې سرې جامې یې اغوستې دي او په اس سپور دی. د خپل خوب په معنی نه پوهېده ځکه یې خپلو ملګرو ته وایه.

یوه ملګري یې د خوب تعبیر په دې ډول وکړ چې ته به پادشاه شې، ځکه چې اس دا قبال نښه ده او سرې جامې سرخ رویي ده.

دا ناوړه خوب او دغه بد تعبیرکوم خبر امیرصاحب ته ورساوه هغه یو قضایي هئیت د دغه لوی جرم اوستر خیانت لپاره وټاکه چې په نتیجه کې خوب لیدونکی ته داعدام جزا تعین شوه.

که چېرې هغه وخت د خوب په تعبير او تفسير کې معبر اشتباه نه وای کړی او دغه غلط تعبير منځته نه وای راغلی خوب ليدونکی به ولې وژل کېده.

که معبر ويلی وای چې سرې جامې د شهادت علامه ده او په اس سپرېدل د سرکار سپاهي کېدل دي نه به دا خبره کوم ځای ته رسېدلې وه او نه به ورته قضايي مجلس تاکل شوی و.

څنګه چې معبر د خوب په تعبير کې اشتباه وکړه قضائيه هئيت هم پخپل قضاوت کې له اشتباه سره مخامخ شو. مقصد دا نه دی چې دا اعدام جزا درنه او سنګينه ده.

د دغسې لوی جرم په مقابل کې ښايي چې دا جزا ډېره خفيفه وي.

د قاضيانو اشتباه دا وه چې په خوب کې سرې جامې اغوستل او په اس سپرېدل جرم نه دی حتی په ويښه هم هغه کار جرم نه ګڼل کېږي.

اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبير و چې سرې جامې اغوستل او په اس سپرېدل يې پادشاهي وګڼله او سړی يې د توپ خولې ته وتاړه. قاضيانو د دې پرځای چې معبر ته سزا ورکړي د خوب خاوند يې په جزا محکوم کړ او د مجرم په تشخيص کې يې اشتباه وکړه.

اشتباه که هرڅنګه وي او په هر ځای کې وي د عفو وړ ده.

خدای دې سړی بې له اشتباه ګناه څخه ساتي.

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او ګناه کوي لويه خطا کوي.[1]

---

[1] - افغان جريده، ۱۳۵۱ کال، د تلې د ۱۰ نېټې ګڼه ۱ مخ.

خان او بډای

نه پوهېږم چې اصلي نوم یې څه و ، مګر خلکو عمرا ناصر باله.

زموږ په علاقه کې ده غوندې بل بډای نه و.

هرچابه ویل چې دقارون سر یې ګرولی دی.

ده بـه خپلـې پیسـې پـه ګرویـو او سـودونو بنـدولې او بیابـه یـې دفصل په وخت کې دګټې بې حسابه غلې راټولولې.

خلک ورته محتاج و ، مګر هرچاروته په درانه نظر نه کتل.

هغـه وخـت سـود خـواره خلکـو بـد ګڼـل او هـر چاتـه سـپک ښکارېدل.

دا متل به زښت ډېراورېدل کېده چې هندو پیسې ګټې او پښتون کیسې ګټي.

د دنیا مال ته به خلکو دهندو ږیره ویلې.

عمرا ناصرکه فقیر نه و ، نو حقیر خو هرګوره و.

دی بډای و مګر خان نه و او بې پیسو یې نور څه نه درلودل.

جاه وجلال، وقار او اعتبار ؤ ، د اولس مشرتوب د اولس له خان ښاغلي کریم خان سره و عمراهم دخان ترحمایت لاندې ژوند کاوه او دخان تابع و.

داځکه چې خان د ستر خان درلود ، حجرې او مهمانخانې یې لرلې، نوکران او مزدوران یې په مخکې ګرزېدل چې تنخاا و ډوډۍ به یې ورکوله.

خان به خیراتونه کول، بخششونه او انعامونه به یې ورکول او له خوارو غریب سره به یې مرسته هم کوله.

دعمران شونډې به هم دخان په کاسه غوړېدې او پخپل کورکې به یې خوله نه خوړېده.

نه یې په نس خوړله نه یې په تن لګوله.

هغه خپل حساب زیاتاوه او مره یې پوره کوله.

ده خپل نوم ښه کاوه او شان وشوکت یې ساته. لنډه دا چې هغه حریص او دی کریم و.

خاني د خلکو په نظر کې معززه او محترمه وه.

بډایي لکه ډمه که هرڅومره ښایسته وه هغومره بدنامه هم وه.

یوهندو هم بډای کېدای او سېټ کېدای شو، مګرخان کېدی نشو.

مشري او واکمني له خانۍ سره تړلې وه.

له بډای سره له پیسو پرته نورڅه نه وو، که ونو هغه وېره وه.

داحال په مرور دزمان ورور ورو بدل شو.

خان دخانۍ خوی او عادت هېرکړ.

دی هم په پیسو مین شو او حرص پرې غلبه وکړه، اوس خان هغه خان نه دی چې پرون و.

اوس د خان سترګې پیسو ته وږې دي او همدغسې قبلې ته یې سرپه سجده ایښی دی.

دی اوس زر نه خاورې کوي، بلکې د زرو دپاره خپل ځان او نوم خاورې کوي.

د رحمان بابا دا بیت ده ته بېهوده او بې معنی ښکاري چې وایي:

داهنردی چې خاورې څوک سره زرکا
چې زر خاورې کړي رحمانه هنر دادی

د پروني خان زوی نن تاجر او قاچاقبردی.

هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس یې دی خوري او لوی سیټ ورنه جوړ شویدي.

دی اوس سره او سپین لعل و جواهر ډېرلري، مګر هغه پخوانی جوهر، وقار او جلال نلري.

خاني چې حامله شوه بډایي ترېنه وزیږېده.

بډایي به هر څه لري، مګر په خلکو کې محبوبیت نلري.

خواران او غریبان که له ناکامه دبډایانو نوکري او مزدوري کوي له بډایانو سره ډېره سخته دښمني هم کوي.

داسې دښمني چې پخلاکېده پکې نشته.

خان که بډای او منفور شو خیر دی.

خدای دی حاکم او حکومت له دغه حاله ساتي.

حاکمانو ته نه ښایي چې بډایان شي او خپله شخصي سرمایه زیاته کړي.

د ولس مشران او زمامداران که دخلکو خدمتګاران کېدای نشي، نو اقلاً باید خانان شي نه هغه سیټان او بډایان چې کرکړې دلته وهي او هګۍ لرې مو له مخه په کوم بل ځای کې اچوي.[1]

---

[1] - کابل مجله، ۱۳۵۱ کال، تله، ۷ ګڼه.

اولس جریده

څنګه حاکم ؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چېرته وم، هلته خلک بل راز وو، کارونه بل رازو، کورونه بل رازو. هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلي هغه څه مې واورېدل چې تاسې به نه وي اورېدلي هلته چا پسونه نه حلالول، مګر د انسانانو وندې به یې کله کله کوله زما څوومه ورځ وه چې یو ښکلی زلمی په رڼا ورځ دڅو تنو په مخ کې چا وواژه مګر دا دظلم واقعه دومره عادي او معمولي تېره شوه چې لوی حاکم خو پرې خبرهم نه شو، وروکې حاکم خبرشو خو ورته رانه غی، دتحقیق دپاره یې دوه تنه راولېږل، په ولس کې هم څوتنه پیدا شول، چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پټه نه کړه.

مګر د کلي خان او ملک د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او له وایمه، وایم چې په حاکم په قاضي په چا او چا یې وویشلې، څه دوی وخوړې او څه نورو، دوه زره پکې د مړي پلار واخېستې او په محکمه کې یې مجاني ابرا وکړه، ځکه چې نور ټول په بله خوا وو او د ده له لاسه یوازې څه نه کېدل، مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکنی و، ځکه هغوی خونبها زیاته واخیستله په قاتل باندې یو کال قید وخوت، مګر پلار یې په یوه او بل پسې ګرزېده چې دا بېګناه بندي خلاص کړي، دا واقعه خو مو واورېده اوس بله واورئ زمونږ په کلي کې داسې خبرې ډېرې

دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم يو سړی راغی چې دخدای په لحاظ په حاکم يو خط راکړه چې نور مو ونه ربړه وي، زما زوی سيندوړی پخپل اجل مړ دی، مګر حاکم وايي چې چا وژلی او تاسې قاتل پتوئ، ځکه مو په وهلو قايله وم، دغه دی اوس يې زه او زما کډه غوښتي يو، داخبره ماته عجيبه غوندې ښکاره شوه او دحاکم صاحب په عقل وتميزخندا راغله وروسته چا وويل چې په رښتيا د ده زوی چا وژلی او په سيند کې يې غورزولي دی، مګر پلار يې پوهېږي چې څه مې له لاسه نه کېږي، نو ولې ځانته دښمني زياتوم داراز خبرې د ېرې دي زه ټولې نه کوم او له مړو نه تېرېږم ژوندوته راځم.

يوه ورځ يو زلمی راسره ملګری شو ماله ده نه پوښتنه وکړه چې څه کار کوې ده دخپلې پرېشانۍ کيسه داسې شروع کړه:

مونږه دپرش څلوېښت جريبه پټي درلود نورو ټول رانه ظالمانو واخيست اوس دوه جريبه را پاتې دی په دې کې هم مونږ څوک په قراره نه پرېږدي پلانکی صاحب وايي ستاسو په تره مې شپږزره روپۍ دي او درې نيم زره يې سود کېږي، ځکه مې ورور دا درې مياشتې وشوې چې بندي دی. ماوويل کوم شرعي سند په منځ کې شته ويل يې نه، خو وايي چې عرفي سندلرمه، زمونږ تره که څه هم مړدی او حقيقت راته نه دی معلوم، مګر که هماغه شپږزره واخلي او له سودنه تېرشي وربه يې کړم ماتعجب کاوه چې څنګه حقوقي دعوه کې يو سړی بې له شرعي سنده درې مياشتې بندي کېږي هغه زما تعجب رفع نکړ، بلکې نور يې هم زيات کړ او ويې ويل کله

چې کوم مشر سړی راځي او مجس ګوري حاکم زما ورور له پهره دارسره چېرته لېږي لېږي او بيا يې بېګاته بيرته په زندان کې اچوي، زموږ په بندي خانوکې که دغسې دغلابنديان شته چې بې له رسميته په مجس کې پراته دي ځينې داسې رسمي بنديان هم شته چې د ورځې په زندان کې وي او دشپې کورته ځي دا افراط او تفريط چې يو نوم يې نه اخلم او حقيقت ته دکيسې رنګ ورکوم.

هم دغومره ده زموږ مطبوعاتي ازادي او له دېنه پورته خپله ديموکراسي اجازه نه کوي.[1]

[1] - ولس جريده، ۱۳۳۰ کال دسرطان ۱۸ نېټه، ۴ ګڼه، ۱-۲ مخونه.
دامطلب داستاد الفت په مستعار نامه (محتاط) نشرشوی دی.

فکر او کار

په موږ کې ډېر لږ خلک شته چې هم فکرکوي هم کار کوي او اکثره داسې دي چې کار کوي فکر نه کوي چې فکر کوي کار نه کوي. دهمدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او یوه سمه صحیح نتیجه نشو اخیستلای.

زموږ دا عادت دی چې یو کار په داسې پیمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعده سره تناسب نلري، وسایل او اسباب یې نه وي موجود، لاره او طریقه یې نه وي معلومه، موانع و مشکلات مونه وي سنجولي او ډېرورسته پوه سو چې زموږ پدې فکرکې غلطي وه، د قرغې بند، دلته بند سرک ته د بخارا نهر او دا راز نور کارونه د دې خبرې شواهددي.

موږ ډېر ځله له خپل معارف څخه شکایت کوو او وایو چې د ۱۲ صنف په اطلایو کې داسې کسان شته چې املا یې غلطه ده او بې سواده پاتې دي، مګر په جواب کې اورو چې موږ دومره ډېرصحیح او لایق معلمین نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسیږي او تعلیمات صحیح شي.

دومره پیسې هم په بودجه کې نشته چې ټولو شاګردانو ته کتابونه او تعلیمي وسایل مهیا شي. که موږ داومنو چې دغه عذرونه صحیح دي او صحیح معلمین نشته نو باید وزرات معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسیس کړي وای چې لایق او صحیح معلمین او کتابونه پیداکیدل او پالنه یې ممکنه

وه، مګر دا مکتبونه باید په یوه ښار او په یوه ولایت کې نه وای، بلکې په ټول افغانستان کې وای وروسته چې هرڅومره وسایل او اسباب زیاتېدلای هغومره به یې مکتبونه هم زیاتول او تناسب مراعات به یې کاوه که چېرې دوی اوس هم شل مکتبه په صحیح صورت اداره کولای شي او سل مکتبونه تاسیسوي زماخو ګمان دی چې ډېره لویه سهوه کوي، ځکه چې له هغسې شلو مکتبونو نه سل تنه پوهان راوتلی شي، مګر له دغسې سلو مکتبونو نه شل تنه هم لایق کسان نه راوزي زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سړی یوه ژرنده اوبه لري او دوه ژرندې ورته ړدي، نو په تنیجه کې یادواړه ودرېږي یا خوداسې ګرزي چې دیوې ژرندې کارنشي ورکولی، مګر ژرنده ګړی دوه کوټې دوی ژرندې، پلونه او ناوې یو په دوه تهیه کېږي او له ګټې یې تاوان ډېر وي فایده یې داده چې خلک وایي چې فلانکی خان دوه ژرندې او ژرنده ګړي لري زموږ تشکیلات همدا منشا لري دیوه سړي کار ته څلور تنه نیسو، دیوه مدیریت وړکار نه ریاست تشکیلوو.[1]

---

[1] - اولس جریده ۱۳۲۰ کل، داسد ۸ نیټه، ۷ ګڼه، ۱ او ٦ مخ.

وطن

یو ماشوم په خپل کور کې خارپوښې کوي او لکه د مرغۍ بچی په خپله ځاله کې اوسي د هغه وطن ډېر وړوکی او ډېر محبوب دی.

د هغه د کورغولی چې هرڅومره وي وطن يې هم هغومره دی چې نه پکې غر شته نه سیند ، نه ښار او نه ډېرخلک وروسته چې هغه ماشوم لوېږي او غټېږي وطن يې هم په همغه اندازه وسعت پیدا کوي او علاقه يې زیاتېږي.

د ده علاقه اول له خپل کلي، بیاله ښار او ورپسې له سمت او ولایت سره پیدا کېږي او چې دغه ابتدایي مراحل طی کړي، نو بیا دخپلې پوهې او اجتماعي تربیې په اندازه د وطن مفهوم او معنی سره اشناشي، یعنې څومره چې پوهه زیاته شي او انسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسېږي هغومره يې فکرانکشاف کوي او علاقه يې له وطن سره زیاتېږي بالعکس څومره چې یو سړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتی شي او لکه کشمیر اکا په ټول عمر کې له لغمان او سره رود ته نه وي تللی د هغه وطن یوازې لغمان دی او اسمان يې هم همغه دی چې په لغمان کې لیده شي.

دغه شان سپین ږیری هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډېر تنګ اومحدود وطن کې اوسېږي کشمیراکا خو دیرش کاله پخوا مړ شوي دی، مګر ما څلور کاله پخوا په مشرقي کې یو حاکم ولید چې پخپله هم دهمدغه ولایت سړی و.

ده ویل پخپل وطن کې حکومت ښه نه دی او سړی ښه اجرا ات نه شي کولی.

زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولې يوازې مشرقي خپل وطن ګڼي او د افغانستان نور ولايات ورته پردی وطن معلوميږي يا ولې دغه سړی له دومره لږې پوهې سره دغومره لويې رتبې ته رسيدلی دی؟ بلکې زه ډېرخوښ شوم چې حکمران صاحب يوازې خپله علاقه وطن نه ګڼي، بلکې ټول ولايت ورته خپل وطن ښکاره کېږي او له کشمير اکا نه د ده وطن لوی او پراخه دی په دېرش کالو کې دغومره عرفاني ترقي زمونږ لپاره بس ده او په ډېرې خوشحالۍ ارزي.

ځينې کسان به وايې چې ديوه حکمران او يوه دهقان مقايسه صحيح نه ده دهقانان به اوس هم يوازې سره رود يا لغمان ته وطن وايي او بس، مګر زه دا خبره نه کوم او پدې ښه پوهېږم چې رتبې د پوهې او عقل په حساب نه دي ويشل شوي ډېرخلک شته چې رتبې لري يا يې رتبې مړې دي، مګر پاک خدای ډېرعقل او زياته پوهه ورکړې ده او يو بل چې د رتبې له برکته په تېز رفتارموټر کې ګرځي له عقله پياده دی، نو کيدای شي چې نن يو دهقان د وطن په معنی پوه شوی وي او يو حاکم لانه وي پوه شوی او اوس هم په پردي وطن او اجنبي ملک کې حاکمي غواړي، موږ بايد په ظواهرو ونه غولېږو او په رتبو يا جاموتېر نه وزو ډېر خلک شته چې دماموريت نوې خولۍ يې په سر کړېده، مګر په سرکې يې څه نشته. د ډېرو اشخاصو پګړۍ او خولۍ زړې دي مګر په سر کې يې نوي او تازه فکرونه شته.

له موضوع نه لږ غوندې هغه خوا ولاړم، مګر ژر ملتفت شوم او بیرته خپل مطلب ته راګرزم.

د وطن په معنی باندې پوهېدل علم او پوهه غواړي او له وطن سره عشق او علاقه پیدا کول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.

وطن یوه کور ته ویل کېږي په یوه کلي باندې د وطن نوم اېښودل مناسب نه دي، یوه ښار یا ولایت ته وطن ویل د خندا وړ معلومېږي په یوه وطن کې ډېر کلي، ډېر ښارونه، ډېر ولایتونه موجود دي او راز راز هوا پکې وي.

ځینې ځایونه ډېر تاوده، ځینې ډېر ساړه، ځینې معتدل وي وطن وړوکی کور یا کلی نه دی، بلکې ډېر لوی او ستر کور دی او لوی خلک یې لوی ګڼي د ماشومانو او ناپوهانو په نظر کې البته وړو کې راځي او یوازې همدوی پکې ځایېږي.

یو کابلی، ننګرهاری، جنوبي وال، کندهاری، فراه وال، هراتی، میمنه وال، مزازی، بدخشی، بغلانی په یوه کور، په یوه کلي په یوه ښار او یوه ولایت کې نه دي، مګر په یوه وطن کې دي او دیوه وطن دي.

د دغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو یو شان حق او ټول پکې یو شان حق لري، دوطن په سیوري کې ټول ځایېږي او دوطن په اوبو دټولو تنده ماتیږي وطن د ټولو دی، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري.[1]

---

[1] - اولس جریده،۱۳۳۰ کال، دسنبلې ۲۶- ۲۷ نېټې ګڼه، ۱-۲ مخونه.

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبرو باندې نه پوهېږي او پوهول يې ګران کار دی د يوه وطن ټولو خلکو ته چې ديوه پادشاه رعيت وي ملت ويل، يعنې څومره خيلونه او قامونه چې افغانستان کې دي دا ټول يو ملت دی او په يوه نامه يادېږي چې هغه نوم افغان يعنی پښتون دی.

تردې نامه لاندې لکه چې خوګياڼي، شينواري، مهمند، سليمانخيل، تره کي، اندړ، ځاځي، احمدزي، بارکزي، غلجي او دراني ټول راځي دغه شان ازبک، ترکمن، هزاره، نورستاني، تاجک او نور په دغه نامه کې شريک دي او ټولو ته افغان ويل کېږي. د افغانستان ټول خلک په هره ژبه چې خبرې کوي او هر رنګه کالي چې اغوندي څادرونه لري او که چپنې څپلۍ په پښو کوي که پنې ياموزې کندهارۍ وي که کابلۍ، ننګرهارۍ، وي که هراتۍ، دمزار وي که دميمنې دجنوبي وي که دشمالي دا ټول يودي او يو ملت ورته ويل کېږي چې نوم يې افغان دی.

دا نور نومونه چې د افغانستان بيلابېل قومونه او خېلونه يې لري لکه بارکزي، اڅکزي، منګل، ځدران، دېګان، ايماق او نور داسې مثال لري لکه ديوه سړي لاس، پښه، خوله، پوزه، سترګه، غوږ، زړه او نور غړي چې ډېر نومونه لري، مګر د سړي نوم يو دی چې احمديا محمود ورته وايي، نو څنګه چې يو

وجود په دغو ډېرو نومونو باندې نه دوه کېږي او يو سړی سره له دې ددوه لاسونه، دوه پښې، دوه سترګې، دوه غوږونه لري يو تن بلل کېږي يو ملت هم که څومره قامونه پکې وي لکه يو وجود اويوتن باله شي او اصلي نوم يې يو دی.

هماغه شان چې يو وطن څوقسمه هوا لري او يوځای يې بل ځای غوندې نه وي يوملت هم څوقسمه خلک لري چې څوک يوراز او څوک بل راز معلومېږي، هغه څوک چې دملت په معنی پوهېږي هغه ته دا معلومه ده چې له دغوخېلونو او قامونو نه پورته يو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شريک دي او ډېره لويه لمن لري.

څنګه چې له سيندو څخه ويالې او له ويالونه لښتي بېلېږي څنګه چې په يوه ونه کې شاخونه اوپه يوه شاخ کې څانګې وي دغسې په يوه ملت کې قامونه په يوه قام کې کندې او ټپې شته دسيندونو، ويالو او لښتيو مثال لري، نوکندې ياټپې به بېلې وې، مګر قام به يو له بله بيل وي، خو ملت به بېل نه وي.

وګورئ دپښتنو څومره ډېر قامونه دغلجي يادراني په نامه يادېږي، مګر غلجي او دراني دواړه بيا پښتون او افغان په نامه بلل کېږي د افغانستان ټول اوسېدونکي بايد په دې خبره باندې پوره وپوهېږي چې ديوه ملت خلک ټول يوشان ورونه دي او پښتون وفارسي وان، سني او شعيه غلجي او دراني، هراتي، ننګرهاري، کندهاري، مزاري په دغو بېلوبېلو نومونو له بله نه بېلېږي.

مورې په خپل وطن کې د ېرې کورنۍ وينو چې څه يوه ژبه کوي او څه بله يو ورور چې په کابل کې اوسېدلی دی هغه فارسي وايي او بل ورور چې په ننګرهار کې اوسي هغه پښتو وايي، مګر دواړه ورونه دي او هريو هغه بل خپل ورور ګڼي په يوه کور کې داسې وررونه او خويندې هم شته چې پلار يې پښتو او مور يې فارسي وايي يا يې مور په پښتو او پلار په فارسي خبرې کوي.

داسې کورونه هم شه چې يو مسلمان خاوند او يوه نامسلمان مېرمن پکې ژوند کوي او دواړه ديوه اولاد مور پلاربلل کېږي، نوهرکله چې يومسلمان او يونامسلمانه چې په ژبه په دين په وطن او نسل کې بېل دي په يوه کاله کې خوږ ژوند کولای شي، نو په يوه لوی وطن کې به ولې سني او شعيه، پښتون او بل ديوه ملت په شان نشي اوسېدلی.[1]

---

[1] - اولس جريده، ۱۳۳۰ کال، دميزان ۱۳ -۱۴ ګڼه ۱- ۲ مخونه.

حقیقي غل

په رڼا ورځ یې د ډېرو خلکو په مخکې ډېرشه له موږ نه پټ کړه،
ستا خوښه چې غل ورته وایې که نه!
زه خویې غل بولم.
هو! غل دی مګر د پولیسانو په نظرکې نه.
د دې غله لاس قاضي او مفتي نه پرېکوي.
هېڅوک داغل نه نیسي او نه یې بندي کوي.
د دې غله په ږیره خلی نشته.
ده ډېرشه له موږ نه پټ کړي دي او ډېر زیان یې را اړولی دی ده
له موږ نه سره و سپین نه دي پټ کړي.
دی ډېرلوی غل دی.
د ده غلا ډېره لویه اوستره غلا ده.

دی مال نه پېژني.
د ده غلاته په عادي نظر مه ګورئ!
دی زموږ پيسې نه پېژني.
ده ته د مال او د پيسو غل نه شو ويلای.
دی موږ نه خپل ځان او خپل بد بد کارونه پېژني.
دی خپل حقيقت او ماهيت پېژني.
ځان او حقيقت پېژندل ډېره لويه او ستره غلا ده دا غلاد يوه ملت او مملکت کور ورانوي او ملکونه بربادوي.
په سترګو ننوزي.
له سترګو سره دښمني لري.
هو! دا غل له سترګو نه رانجه نه پېژني، سترګې پټې دي له مونږ نه ډېر حقيقت پېژني او د حقيقت غل دی، ده ته بايد حقيقي غل ووايو.[1]

[1] - پښتو نثرونه ١٣٥٠ کال، ٧٩ -٨٠ مخونه.

بندیوانه

ماسـتابندیان ولیـدل، سـتازندان هماغـه شـان لـه خاینـانو اومجرمانو نه ډک دی.
ستاپه زندان کې ډېر رشوت خواره او دخیانت خاوندان واچول شول، مګر رشوتونه او خیانتونه ورک نه شول.
په هېواد کې ورځ په ورځ د دوی ډله زیاتېږي.
په دوایرو کې د رشوت بازار هماغسې تود دی او اجراات خراب دي.
اصول او قوانین که هرڅومره سختې سزاګانې تعین کړي جرایم نه ورکېږي.
اوس څه بله چاره او بل فکر په کار دی.
د مملکت درد په دغو سزاګانو دوانه شو.
وهـل، ټکـول، بنـدیانول او وژل بې تـاثیره شـول. خلک پـه دغـو عذابونو او تکلیفونو عادي شول او د زندان وېره له سترګو لاړه،
اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنجوه!
زندان او بندیتوب موږ اصلاح نه کړو.
حبس او توقیف موږ له بدو کارونو له خیانتونو، له رشوتونو او غفلتونو راونه ګرزولو.

راشه! چې زه او ته په دې باب کې غور وکړو او داصلاحاتو لپاره یې موثرعلاج پیدا کړو.
ماپه دې فکر کې ډېرې شپې سبا کړې او دحل لاره مې موندلې ده که زمامنې راشه!
هغه بې ګناه بندي چې په هغه توره کوټه کې پروت دی خوشې کړه او له زندانه یې راوباسه!
که هغه ازاد شي دغه ټول مجرمین اوخاینین به که خدای کول بې بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي.
ته نه پرېږدې او په توره شپه کې دکارنقص او عیب موندلی شې.
د هغه دید او نظر ډېرتېز دی او خیانت ترې نه ډېر په ویره کې دی دهغه ازدي دعلم، د ترقي او دفکر دپالنې دپاره ډېر ضرور دي.
راشه! دغه بې ګناه بندي دخدای لپاره او دمملکت دخیر اوبهبود لپاره ازاد کړه.
که ته هغه نه پرېږدې زه حاضریم چې د هغه په عوض زندان قبول کړم او زنداني شم.
زه پوهېږم چې ترڅو لیکونکي او شاعران (هغه چې نقادان دي او متملقین نه دي) زندان قبول نه کړي او دمجرمینو په ځای دوی په جېلخانو کې ونه لوېږي یومملکت ښه ورځ نه شي لیدلی، دا د لیکوالو وظیفه ده چې زندان ته ننوزي او د ده بندي راوباسي.
که په یوه مملکت کې حق او حقیقت مختنق وي او څوک څه نه شي ویلی. که انتقاد او رښتیا ویل لکه یو مجرم او خاین په زندان

کې وي هلته عدالت او ديموکراسي هېڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تښتي.
هغه خاموشه فضا او تاريک محيط چې د حق ويلو ګنګوسې پکې څوک نه اوري او د حقيقت رڼا دوړو کې هومره ليدله کېږي د جنايتونو او د خيانتونو لپاره ډېر مساعد معلومېږي او د فاسد عناصر ډېر ښه پالي.
که زندانونه هرڅومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي، مګر ودان به نه شي ځکه چې وداني بې له حق ويلو او انتقاد کولو هېڅ امکان نه لري، ترڅو چې فکر ازاد نه شي او انتقاد ازادي پيدا نکړي د دې خلکو ښه کيدل او په سمه لاره روانيدل محال معلومېږي.
انتقاد د بشريت ډېر لوی مصلح او صحيح رهنما دی.
کوم عقل، کوم منطق، قانون، کوم دين او مذهب دی په مجرمينو کم قبول کړی او په زندان کې يې اچولی دی؟ که انتقاد کول او حق ويل په دنيا کې نه وي دا دنيا ډېره ژر ورانېږي حق او باطل ګډېږي.
د ښو او بدو تميزله منځه ځي. په ملک او وطن باندې داسې تياره راځي چې خاين او صادق نه پېژندل کېږي، ظلم د عدالت ځای نيسي او له انسانانو نه ځناور جوړېږي.
بنديوانه!
هغه وخت، چې مځکه وه او انسان په کې نه و.

هغه وخت چې حيواني ژوند لکه چينجي په تورو ختو او اوبو کې ډوب و، ونو او بوټو د ژوند ورمې ته انتظار درلود.

هغه وخت چې پاک خدای(ج) دانسان دپيدا ايښت اراده وکړه او داسمان پرښتې يې خبرې کړې هغوی د لوی خدای په حضور کې په ډېر جرئت ووې.

ته هغه څوک پيدا کوې چې په ځمکه کې فساد کوي او وينې تويوي دانتقاد تاريخچه له همدغه وخت نه شروع کېږي.

پرښتې سره له خپل لږ علمه دخپل مالک او خالق په کړو کې خبرې کوي...

هغه وخت چې انسانان پيدا شول او له انسانانو نه فرعونيان جوړ شول حضرت موسی(ع) له يوې امسا سره دفرعون په مقابل کې ودرېداو د ده په کارونو او لويو دعوو يې انتقاد کاوه. فرعون د خدايۍ دعوه وکړای شوه، مګر د انتقاد مخه يې ونه شوای نيولی او حق ويل ازاد و. [1]

---

[1] - پښتو نثرونه، ۱۳۳۵ کال، ۹۹- ۱۰۲ مخونه.

اصلاح ورځپانه

ملي ناموس

نن دهرملت په نظر کې خپل ملي استقلال د يوه ډېرلوی ناموس حيثيت لري او له دېنه لوی افتخار بل نه شته.
د دغه مقصد لپاره خلک سرونه ورکوي، مالونه او اولادونه قربانوي او بې استقلاله ژوند ډېرلوی ذلت ګڼي.
که چېرې ملي احساس او ملي شعور په ډېرقوت موجود نه وای د استقلال قيمت به ډېرلږ او د دنيا لويې امپراتورۍ به نه ړنګېدې، استعماربه دغسې بد ه قيافه نه درلوده او يو ملت به دبل ملت ترسيوري لاندې خوشحال و.
دغه ملي جشنونه چې هرمستقل ملت يې دخپل استقلال په ياد کوي او په ډېرقدر ورته ګوري دمليت تجليل او احترام پکې پروت دی او همدغه معنی لري چې يوملت دبل ملت حاکميت په ځان نه شي منلی.

موږ باید پدې خبره ډېر فکر وکړو چې ملي استقلال د ملي احساس او شعور محصول دی.

هره څومره چې د غه حس قوي وي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي.

د استقلال ساتنه د ملت قوي جذبې ته ډېر شدید ضرورت لري که د غه احساس په یوه ملت کې کمزوري شي هغه د استقلال په قدر او قیمت نشي پوهېدلی او د همدغسې ناپوهۍ په وجه د غه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.

موږ باید خپل امتیازات ملي شعور او ملي احساس ډېر ټینګ وساتو او د خپل استقلال تقویه ور پورې مربوطه کړو.[1]

[1] - اصلاح ورځپانه، کابل ۱۲۴۰ کال دسنبلې (۵) نېټه ۱۰ ګڼه.

نوي رڼا

پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی

د لیکوالو اول کاردادی چې لغات او کلمات په ځای استعمال کړي او دمعنې ډېر لحاظ وساتي.
څوک چې دغه کارنه شي کولی هغه ته ادیب ویل بې ادبي ده. یوه ورځ د ادیبانو په یوه ټولنه کې چاپوښتنه وکړه چې خوتېدلې اوبه، اېشېدلې اوبه، سړې اوبه، تودې اوبه او تړمې اوبه کومې کومې دي؟ یوه ادیب په دې باب کې دومره خبرې وکړې چې یوه مقاله ترې جوړېږي. دغه شان لغوي تدقیق د ژبې دپوهانو اولیکوالو کاردی، نو خلک له دغو مره دقت او تدقیق نه بې برخې دي. له عوامو نه اورو چې بې اسرافي ښه نه ده، مګر غرض یې دا وي چې اسراف ښه نه دی.
دوی کاتب او سرکاتب په فرق لاښه نه دي پوه شوي او د هرچاچې توره پخه په سر وه میرزا صاحب ورته وایي د امیانو په نظرکې دځوان او زلمي، دزاړه او بوډا د اخند او ملا فرق نشته، دوی ډېرځله چنچڼي ته مرغۍ وایي او مویز مېوه بولي، ډېرخلک شته چې ډوډۍ ته غله ووایي او جوار یا غنم دانې بولي دعام او خاص دکلمې او جزیي فرق کول د پوهانو او هوښیارانو کار دی. که بل څوک وي خوخیر، مګر که لیکونکي او پوهان د کابل او خورد کابل فرق و نکړي او پښتون لکه ځاځی یا احمدزی دقام نوم وګڼي له دېنه لویه غلطي بله نشته، د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لویه ګناه ده چې څوک یې نشي

عفوکولی. ماته داسې برېښي چې ځینې لیکوال او پوهان پښتون هم لکه ازبک، ترکمن، هزاره له څوقومونو نه یو قام حسابوي قام دملت په معني نه، بلکې په هغه خاصه معني چې دتنګ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې دملتوتولنې ته د مجلس اقوام وایي او قام دملت په معني استعمالوي نور خلک دي، موږ نه یو دلته قام دمفهوم او معنی لحاظ ډېروړوکی دی چې په متې له قبیلې نه لږ غوندې لوی معلومېږي.

ځنې بېل بېل قومونو ګڼي، سره له دې چې دواړه خېلونه دیوه قام یعنې احمدزي څانګې دي او د دوه ورونو مثال لري که موږ د خپلو خلکو معتدل ذهنیت او متوسط نظر په نظرکې ونیسو، نو قام باید له دغسې خېلونو نه پورته وګڼو او ټول احمدزي له جبارخېلو او معروف خېلو سره یو قام وبولو، دغسې قامونه چې مختلف خېلونه پکې ځایېږي پښتنو کې ډېرزیات دي چې زه ټول نشم شمېرلی، مګر داکولی شم چې هغه ډېر مشهور او لوی قامونه یو څه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اپرېدي، اورکزي، یوسفزي، خټک، وزیر، مسعود، شینواري، خوګیاڼي، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکړ، اڅکزي، ماموند، سالارزي، وردګ، سلیمان خېل، وتمانخېل ځاځي، منګل، ځدراڼ، بنګښ، دوړ، اندړ خروټي، ناصر تره کي، توري احمدزي، توخي، هوتک ځینې نور واړه قامونه چې زما په تخمین په افغانستان او پښتونستان کې له سلونه زیات نومونه لري هغه اوس پرېږدم او یوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وایم چې

دغه هرقام دتعداد او نفوسو په لحاظ په زرگونو او لکونو کورونه لري او په ډېرو ځانگو او ښاخونو وېشل کېږي او ډېرې پښې ترېنه بېلې شوې دي. اپرېدي چې مادلته يو قام وگڼه هغوي ځانونه ډېرقامونه گڼي چې (زخه خېل، قمبرخېل، کوکي، اکاخېل، ملک دين خېل) يې بولي شينواري پرځو وړو قامونو وېشل شوي دي لکه منديزي، سه پای، سنسگوخېل، علي شېرخېل، احمدخېل، حسن خېل، لياس خېل، رحيمدخېل، او داسې نور...

همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هريو ډېرې ځانگې او ډېرښاخونه لري او هرهر ځای پراته دي دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات، ميمنې او بدخشان نه نيولي ترکشمېر، سند او بلوچستان پورې په غرونو ډاگونو، ښارونو، درو او ناوونو کې مېشت دي او پنځلس شپاړس ميلونه نفوس ترې جوړېږي ټول د پښتون په نامه يادېږي او دا نوم دومره لوی او دروند نوم دی چې پرتويې له امونه تراباسينده پر ډېره لويه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لويوالي که ځوک پښتون ديوملت نوم نه گڼي او قوم يې بولي نو غره ته به غونډی وايي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام د اباسينداو امولـه سيمې څخه دباندې هم تېپې، تېپې پروت دی.

پښتانه بايد په دې پوه شي چې پښتون له قام او قبيلې نه ډېرلوی او ډېرستر دی دا نوم دومره وړو کی او کوچنی نه دی،

لکه چې ځینو ګومان کړی دی او په ډېرمحدود نظریې ورته کتلي دي.

د پښتنو په نظر کې غلجي او دوراني هم هغه نومونه دي چې هریوه ډېرلوی لوی قامونه په غېږ کې نیولي دي او لمن یې دقام له لمنې نه ډېره پراخه ده نو پښتون خوپه هېڅ شان دومره نشي وړوکی کېدای چې زموږ دملک په اصطلاح څوک ورته قام ووایي او دځینو وړو قامونو په قطار کې یې راولي هغه څوک چې قام او ملت په یوه معني اخلي هغه پښتون یو قام ګڼلی شي، مګر په هغه بل حساب داخبره هېڅکله دمنلو نه ده چې ډېرلوی سړی دکوچني په ورښي او زړوکي کې تاو کړای شي او د ماشوم په ځانګو کې یې ځملوي، پښتون هغه څوک دی چې په یوه مملکت کې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه: افغانستان او پښتونستان پرې ډک دی، نو که دغومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه ګڼو او پښتون دملت نوم ونه بولو ډېرې لویې هستۍ ته په کم نظرګورو او لویه ګناه کوو.

افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې د معنی سراو بر-دېخوا، هغه خوایې لکه دیوې تلې دوه پلې یو برابر دي او هېڅ زیات وکم پکې نشته.

هماغه شان چې افغان دقام نوم نه دی دملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پریوه ملت باندې کېږي او دا دوه لغتونه یو دبل ترجمه ده.

پښتانه باید له خېل، اوزي، له قام، او قبیلې نه پورته یوه لویه هستي، یعنې پښتون وپېژني او لکه د مرغۍ بچي په هګۍ یا ځاله کې ایسار پاته نشي. ځان ته په کم نظرونه ګوري او ځان وړو کی ونه ګڼي موږ دامنو چې بارکزي یا احمدزي همدارنګه سلیمانخېل یاتره کي لکه هزاره، ازبک، ترکمن، ایماق، نورستاني اونور د دې وطن لوی لوی قامونه دي او هریو دافغان ملت په تشکیل کې ستره برخه لري، مګر پښتون ددغه ملت له دغسې اجزاو او اعضاو څخه نه دی، بلکې د دغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مترادف ګڼل کېږي.

د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه

محمد اسمعيل يون د حــاجي محمــد خان زوی پــــر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولايت د الينګــار ولســوالۍ دنيــازيو پــه يــوې روښــنفکرې کــورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې يې د الينګار ولسوالۍ د سلينګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نومورې لېسې څخه په دويم نومره بريالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نومورې څانګې څخه اول نومره بريالی او پر همدې کال بېرته دپښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نومورې څانګه کې د ماسترۍ دوره پيل شوه، يون په ډېر ښه او بريالي ډول دا دوره پايته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د «پوهندوی» علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د «کابل پوهنتون»، «هیلې» او «شمشاد» مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې «معارف» مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې ښېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د ښېړنۍ لويې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان

د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد يون پر **۱۳۸۵** ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلواک ليکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د ښکاره کولو څرګندونه له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول

اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس دمشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اینبودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی،په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو

«دافغانســتان دکلتــوري ودې ټــولنې» او«د پښــتني فرهنــګ د ودې پراختيـا ټـولنې» د همکـار پـه توګـه د بېلابېلـو ليکوالـو پـه لسـګونو اثـار، ايـډيټ او چـاپ کـړي دي. دغـه راز يـې پـه سـلګونو کورنيـو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې،سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسـونو کې يې په ښـه ډول د خپـل هېـواد اسـتازي کـړې ده. دلتـه بـه يـې د اثـارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې

کتاب نوم	خرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کليات	داستاد الفت نثرونه	درېيم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننګيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  دپوهنوال روستارتره کي اثر دویم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- دپښتناګون ترخنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- ببرړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷

- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او اوسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

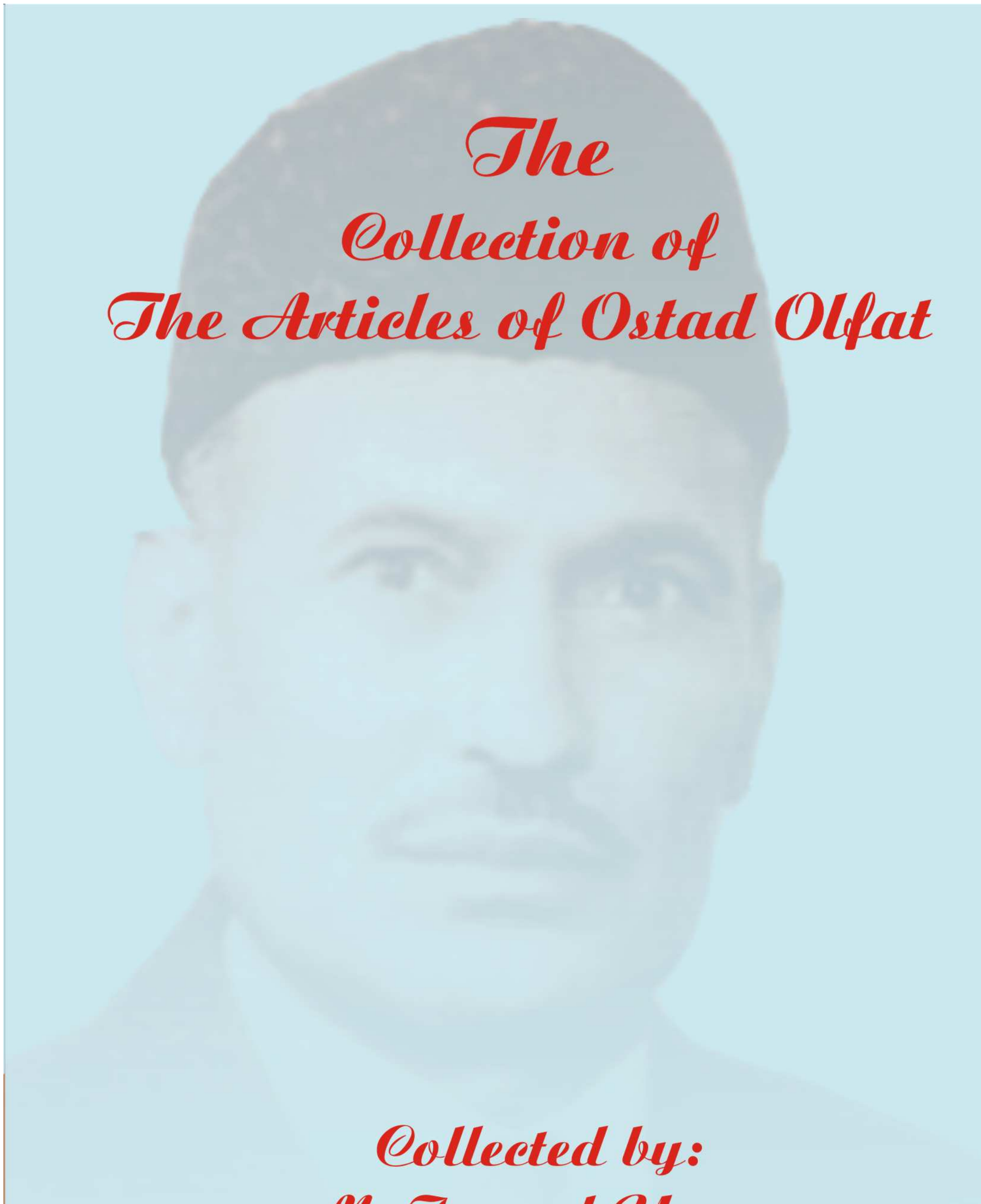

The Collection of The Articles of Ostad Olfat

Collected by:
M. Ismael Yoon

ISBN 978-9936-500-05-1

د خپرونو لړ: (٦)